

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TAYYÂR-ZÂDE ATÂ
OSMANLI
SARAY TARİHİ

Târîh-i Enderûn

-I-

HAZIRLAYAN
MEHMET ARSLAN

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 440
Osmanlı Tarih Kaynakları • 12

Dizi Edidörü
Ali Şükrü Çoruk

Kapak
Özkul Eren

Dizgi/İç Düzen
All-Graf

Baskı
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No: 8 Topkapı - İstanbul
Tel: 0(212) 482 11 04

Cilt
Bayrak Matbaası

1. Baskı (600 Adet)

İstanbul, 2010

ISBN: 978-605-4208-72-2 (Tk.)
ISBN: 978-605-4208-73-9 (1. C.)

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 0107-34-007408

Online Satış
www.kitabus.com

© **KİTABEVİ** Çatalçeşme Sok., No: 54/A Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 0 (212) 512 43 28 - 511 21 43 • Faks: 513 77 26

TAYYÂR-ZÂDE ATÂ

OSMANLI SARAY TARİHİ

– Târîh-i Enderûn –

- I -

Hazırlayan
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

KİTÂBEVİ

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

1953 yılında doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Amasya'da yaptı. 1978 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Sekiz yıl muhtelif liselerde "Edebiyat Öğretmeni" olarak görev yaptıktan sonra 1986 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde "Araştırma Görevlisi" olarak göreve başladı. 1987 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Yüksek Lisans"ını, 1990 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doktora eğitimini tamamladı. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 1991 yılında Yrd. Doç. Dr., 1994 yılında Doç. Dr., 1999 yılında Prof. Dr. oldu. Halen aynı bölümde Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı ve ayrıca Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü olarak görev yapmaktadır.

Yazarın Divan Edebiyatı, Osmanlı Tarihi ve Kültürü konularında muhtelif bilimsel dergilerde yayımlanmış çok sayıda araştırma ve incelemesi ile elinizdeki eserin dışında yirmi dört (24) kitabı bulunmaktadır.

Yayımlanmış Kitapları:

1. Kerbelâ Mersiyeleri (M. Erdoğan ile): Ankara 2009, 810 s.
2. Ziver Paşa - Dîvân ve Münşe'ât: Sivas 2009, 950 s.
3. Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri III - Vehbî Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümâyûn): Çamlıca Yayınları Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2009, 407 s.
4. Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri II - İntizâmî Sûrnâmesi (Sûrnâme-i Hümâyûn): Çamlıca Yayınları Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2009, 636 s.
5. Sivashî Gulâmî Dîvânı: Asitan Yayınları, Sivas 2009, 240 s.
6. Osmanlı Saray Dügünleri ve Şenlikleri I - Manzum Sûrnâmeler: Çamlıca Yayınları Sarayburnu Kitaplığı, İstanbul 2008, 840 s.
7. Türk Edebiyatında Hamseler ve Subhî-zâde Feyzî'nin Hamsesi: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008, 593 s.
8. Mîhrî Hâtun Divanı: Ankara 2007, 400 s.
9. Sıdkî Paşa, Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbî' (IV. Murad'ın Revan Seferine Dair): Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, 154 s.
10. Bursalî İffet Divanı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, 130 s.
11. Es'ad Efendi, Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair): Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, 230 s.
12. Antepli Aynî Divanı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 544 s.
13. Argo Kitabı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, 336+40 s.
14. Leylâ Hanım Dîvânı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 360 s.
15. Aynî - Sâkînâme: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 352 s.
16. Mehmed Cemâleddin, Osmanlı Tarih ve Müverrihleri: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, 150 s.
17. Şeref Hanım Dîvânı: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, XI + 560 s.
18. Osmanlı Edebiyat - Tarih - Kültür Makaleleri: Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, 636 s.
19. Gelibolulu Âlî, Riyâzu's-Sâlikîn Mesnevîsi' (İ. H. Aksoyak ile): Sivas 1998, 229 s.
20. Letâ'if-i Hoca Nasreddin: (B. Paçacıoğlu ile), Sivas 1996, 210 s.
21. Haşmet Külliyyâtı (Divan, Senedüş-Şu'arâ, Vilâdet-nâme, İntisâbü'l-Mülûk) (İ. H. Aksoyak ile): Sivas 1994, 474 s.
22. Zâtî Süleymân Efendi, Dîvân ve Sevânihu'n-Nevâdir Fî Ma'rifeti'l-Anâsır Mesnevîsi: Sivas 1994, 175 s.
23. Pendnâme-i Zarîfî: Sivas 1994, 101 s.
24. Mehmed Sirâceddin, Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ: Sivas 1994, 124 s.

İçindekiler

ÖNSÖZ	21
Osmanlıca Kaynaklarda Tayyâr-zâde Atâ	25
Tayyâr-zâde Atâ'nın Hayatı	29
Tayyâr-zâde Atâ'nın Babası Mehmed Tayyâr Efendi'nin Hayatı	35
Tayyâr-zâde Atâ'nın Eserleri	37
1- Târîh-i Atâ (Enderûn Tarihi)	37
2- Divan	43
3- Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâli Huyûli'l-Mücâhidîn	46
4- Tayyâr-zâde Mecmuası I	49
5- Tayyâr-zâde Mecmuası II	51
6- Gülşen-i Her Hışâl ve Ravza-i Durûb-ı Emsâl	52
7- Fülkü'l-Ma'ânî Fî Medîhi's-Sultânî	53
Atâ Târîhi'nin Kaynakları	55
Esere Yazılan Mensur ve Manzum Takrîzler	65
BİBLİYOGRAFYA	67
TAKRÎZÂT	69
Ba'zî Zevât-ı Fihâmî'nî Tenezzülen 'Înâyet Buyurdıkları Tekârîz-i 'Âliyedir	69
Şûrî vü Ma'nevî İhtiyâz-ı Fezâ'il-i 'İlmiyye ve İmtiyâz-ı Meşîhat-ı İslâmiyye ile Muktedâ-bih-i Fuzalâ-yı Enâm Olan Devletlü, Semâhatlü Hasan Fehmî Efendi Hazretleri'nin Takrîz-i 'Âlîleridir	69

Vükelâ-yı Fihâm-ı Devlet-i ‘Aliyyeden Mecâlis-i ‘Âliyeye Me’mûr ve ‘İlm ü Fazl u Kemâl ile Müsellem ü Meşhûr Devletlü ‘Abdu'r-Rahmân Sâmî Paşa Hazretleri'niñ Takrîz-i ‘Âlîleridir	69
Kâffe-i ‘Ulûmda Fazl u Kemâlî Müsellem ve Âşâr-ı Keşîresi Muhterem Vükelâ-yı Fihâm-ı Devlet-i ‘Aliyyeden Ma‘ârif Nezâret-i Celîlesine Sâye-resâ Olan Devletlü Ahmed Cevdet Paşa Hazretleri'nin Takrîz-i ‘Âlîleridir	70
Vükelâ-yı Fihâm-ı Devlet-i ‘Aliyye ve Ma‘ârif-mendân-ı ‘Aşr-ı ‘Âlî-i ‘Azîziyyeden Dîvân-ı Ahkâm-ı ‘Adliye Cezâ Dâ’iresi Riyâsetine Zîb-efzâ Devletlü ‘İrfân Paşa Hazretleri'niñ Takrîz-i ‘Âlîleridir	72
Yefî Kapu Dergâh-ı Feyz-iktinâhında Merkez-ârâ-yı Dâ’ire-i İrşâd Şeyhim Reşâdetlü Şeyh ‘Osmân Şalâhu'd-dîn Dede Efendi Hazretleri'niñ Berây-ı Takrîz Eşer-i Kalem-i Mu‘ciz-raqamlarıdır	73
Kudemâ-yı E’âzım-ı Ricâl-i Devlet-i ‘Aliyyeden ve Şûrâ-yı Devlet A’zâ-yı Kirâmından ‘Atûfetlü Rızâ Efendi Hazretleri'niñ Takrîz-i ‘Âlîleridir	75
Kudemâ-yı Ecille-i Devlet-i ‘Aliyye ve Ma‘ârif-mendân-ı ‘Aşriyyeden İşkodralı Muştâfâ Paşa-zâde Filibe Mutaşarrıfı Sa‘âdetlü Hasan Hakkı Begefendi Hazretleri'nin Takrîz-i ‘Âlîleridir	76
Ecille-i Ricâl-i Devlet-i ‘Aliyye ve Fuḥûlîn-i ‘Ulemâ-yı ‘Aşr-ı ‘Âlî-i ‘Azîziyyeden Resmo Sancağı Mutaşarrıf-ı Sâbıkı Sa‘âdetlü ‘Abdû'n-Nâfî Efendi Hazretleri'niñ Takrîz-i ‘Âlîleridir	79
Rûmili Beglerbegiligi Pâye-i Celîliyle Mübaccel Olan Zevât-ı Kirâmıñ Mutehâyyizân u Fuḫalâsından Üdebâ-yı Münşiyân-ı ‘Aşrıñ Mâ-bihî'l-İftihârı Filibe Mutaşarrıf-ı Sâbıkı Sa‘âdetlü Veys Paşa Hazretleri'niñ Takrîz-i ‘Âlîleridir	81
Mevâlî-i ‘İzâm-ı Ma‘ârif-ittisâmdan ve Dîvân-ı Ahkâm-ı ‘Adliye A’zâ-yı Kirâmından Evkâf-ı Hümâyûn Mufettişi Mektûbî-zâde Fazîletlü ‘İzzet Mollâ Efendi Hazretleri'niñ Takrîz-i ‘Âlîleridir	82
Mutehâyyizân-ı Ricâl-i Devlet-i ‘Aliyye ve Ma‘ârif-mendân-ı ‘Aşr-ı ‘Azîz-i ‘Âlîden Ma‘âdin-i Hümâyûn Müdîri Sa‘âdetlü Sa‘dullâh Begefendi'niñ Takrîz-i Sâlimût-Ta‘rîz-i Belîğâneleridir	83

Mu'teberân-ı Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Ma'ârif-mendân-ı Bendegân-ı Saltanat-ı Seniyyeden Evkâf-ı Hümâyûn Mektûbcısı Sâbık ve Yemen Vilâyeti Defter-dârı Hâlâ Sa'âdetlü Hâliş Efendi'niñ Evvel-be-Evvel Muhteri '-i Tab '-ı Zarîfâneleri olan Târîh ve Takrîz-i 'Âlileridir	84
Kudemâ-yı Erkân-ı Enderûn-ı Hümâyûndan Sır Kâtibi Yamağı ve El-hâletü Hâzihî Dârul-Mu'allimât Mûdiri 'Ayıntâbî Merhûm Hâce Es'ad Efendi-zâde 'İzzetlü El-Hâc Emîn Efendi'niñ Târîh-i Maklûb-ı Makbûlleridir	86
Üsküdâr'da 'Înâdiyye Mahallesi'nde Kâ'in Bandırma Hânkâh-ı Şerîfesi Post-nişini Cennet-mekân Selâmet Efendi-zâde Reşâdetlü Fahru'd-dîn Efendi Hazretleriniñ Maḥdûm-ı Mürşidâneleri Şûrâ-yı Devlet Ketebesi Mütḥayyızânından Necâbetlü Muḥsin Efendi Oğlumuzuñ Takrîz-i Müstelzimüt-Taḥsînleridir	86
Konya Vilâyet-i Celîlesi Mektûbçısı Haḥdûm-ı 'Âcizî Nezîh Beg'in Takrîz-i Sâlimüt-Ta'rîzidir	88
TÂRİH-İ ATÂ CİLD-İ EVVEL	
Beyân-ı Sebeb-i Zabıt-ı Târîh	89
Mukaddime	91
İşbu Târîhiñ Me'hazı Olan Tevârîh İle Râvîleriniñ Esâmîleri	92
Sultân 'Osmân Hân-ı Gâzî Hazretlerine Konya'dan Beyâz Sancak İle Tabl ve Nefir ve Şemşir Gönderildikten Şoñra Nâm-ı Hümâyûnlarına Huṭbe Kıra't Olındığı	93
Enderûn-ı Hümâyûn Ağalarının Pîşrev ve Pîşdâdları Tertîbatı ve Nizâmâtınıñ Mebde'-i Temhîdâtı	94
Osmân Hân-ı Gâzî'niñ Firdevs-Âşîyân Sultân Orḥân Hân'a Olan Veşâyâ-yı 'İbret-âmîzleriyle İrtihâlleri ve Hayrât ve Müberrâtı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyihî	96
Neşâyih-i 'Osmân Hân-ı Gâzî 'Aleyhi Rahmetü'l-Bârî	96
Orḥân Hân-ı Gâzî 'Aşr-ı 'Âlîsinde Tahayyüz İden Enderûn-ı Hümâyûn Pîşdâdlarıyla 'Osmân Hân-ı Gâzî 'Ulemâ ve Meşâyihî	98

Sultân Orhân Hân'ın Birâder ve Şadr-ı A'zam-ı Kemâlât-güsteri ‘Alâ’üddîn Paşa Ma’rifetiyle Teşkil ve Tertîb Olunan Şunûf-ı ‘Askeriyye ve Ta’yîn-i Zıyy ü Kıyâfet ve Darb-ı Sikke ve İhdâş-ı Nâm-ı Şadâret	100
"Hıyel-i Harbiyye-i Orhân Hân" Nâmıyla Te’lîf Olunan Kitâb ve Şehzâde Süleymân Paşa'nın Rûmili'ne ‘Ubûriyla Sikke-i Mevleviyye İktisâ ve Şehâdeti ve Hristiyan Evlâdından Gönlü ‘Asker Tertîbi ve Orhân Hân-ı Gâzî Hazretleri'nin İrtihâli ve Zamânı ‘ulemâ ve Meşâyih	101
Orhân Hân-ı Gâzî Hazretleri ‘Aşr-ı ‘Âlîsinde Olan ‘Ulemâ ve Meşâyih Beyân Olunur	110
Hudâvendigâr Sultân Murâd Hân-ı Evvel'in Zamân-ı ‘Âlîlerinde Edirne'nin Mağarr-ı Saltanat İttihâzı ve Sarây-ı Hümâyûn İnşası ve ‘Acemî Oğlanları Kışlaları İcâdı ve Göñüllü Hristiyan Evlâdı Nücebâsından Yeñiçeri ve Sipâh ve Silâhdâr ve ‘Ulûfeciyân-ı Yemîn ü Yesâr ve Ğurebâ-i Yemîn ü Yesâr ve ‘Azabân Ta'bîriyle Altı Nev ‘Asker Tertîb Eyledigi ve Kósova Muhârebesi ve Edirne Sarâyı'nın Tunca Kenârına Te'sîs ve Hayrât ve Muberrâtıyla Zamânı ‘Ulemâ ve Meşâyih	110-111
Hâkân-ı Gâzâ-iktinâh Murâd Hân-ı Evvel Hazretleri'ne Mu'âşır Olan ‘Ulemâ ve Meşâyih Beyânındadır	115
Yıldırım Bâyezîd Hân'a Ol Vakit Mısır'da Ârâm-sâz Olan Halîfeden "Pâdişâh-ı Rûm" ‘Unvânı Virildigi ve Edirne'de Tunca Kenârındaki Sarâyı Terk İle Şimdiki Sultân Selîm Câmî'i Mağallî Olan Zirvede Bir Sarây Te'sîs Olındığı	116
Şehriyâr-ı Şevket-âşâr Hazretlerinin ‘Aşr-ı ‘Âlîleri ‘Ulemâ-i Kirâm ve Meşâyih-i ‘İzâmı Beyânındadır	118
Çelebi Sultân Mehmed Hân'ın İhdâş İtdigi Çukadârlıkla Ak Ağalar İstihdâmı ve Cündîliği'nin İcâdı ve Hayrât ve Muberrâtıyla Zamânı ‘Ulemâ ve Meşâyih	119
Padişâh-ı Gâzâ-Destgâh Hazretlerinin Mu'âşır-ı Hümâyûnları Olan ‘Ulemâ ve Meşâyih-i Kirâm	123

Ebu'l-Hayr Sultân Murâd Hân-ı Sâni Hâzretleri 'Aşrında Gönüllâ 'Askeriniñ Devşirmeye Tahvîliyle Nizâmınıñ Te'sîs ve Ak Ağalardan Dârü's-Sa'âde Ağalığı İnzimâmıyla Kapu Ağalığı ve Daha Ba'zı Merâtibiñ İhdâsı	123
Murâd Hân-ı Sâni-i Gâzî Hâzretleriniñ Muvaffak Buyuruldukları Hayrât u Müberrât Beyânındadır	125
Şehriyâr-ı Ma'âlî-âşâr Hâzretlerine Mu'âşır Olan 'Ulemâ ve Meşâyih-i Kirâm	126
Fâtih Sultân Mehmed Hân Hâzretleri'niñ Edirne Şehrinde Zirvedeki Sarâyı Terk İle Yine Tunca Kenârındaki Sarâyı Ta'mîr Eylediği ve İstanbul'uñ Fethini Mute'âkıb Eski ve Yeñi Sarâyıları Te'sîs İderek Ba'zı Ocaqlar ve Gedikler İcâd İtdiği ve Bu Zeylde İstanbul'uñ Târîh-i Feth ve İ'mârına ve Ba'zı Teferru'âta Dâ'ır Rûm Târîhlerinden Mütercem Fıkralarla Fâtih Hâzretleri'niñ Hayrât ve Müberrâtı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyih	128
İşbu Kilîsânıñ Şûret-i Binâ ve Sebeb-i İnşâ ve Cebe-hâneye Tahvîli Beyânındadır	145
Kızıtaşı Hakkında Bir Ma'lûmât-ı Zâ'idecik	146
Sarây-ı Hümâyûnuñ Ba'zı Teferru'âtıyla Mu'aşharan 'İlâve Olunan Ebniyesine Dâ'ır Rivâyâtdır	151
Bu Kaşrıñ Bâ'is-i İcâd u İnşâsı	153
Fâtih Hâzretleri'niñ Mu' Olan 'Ulemâ-yı A'lâm ve Meşâyih-i Kirâm Beyânındadır	159
Şûret-i Nişân-ı Hümâyûn	163
Fâtih Hâzretleri'niñ Hayrât ve Müberrât-ı Celîleleri	164
Sultân Bâyezîd Hân-ı Sâni Hâzretleri'niñ Ğalağa Sarâyı'nı İhdâs ve Ba'zı Gedikler ve Uşûller İhtirâ' ve Ak Ağalardan Ğalağa Sarâyı Ağası Ta'yîniyle Çerâğlıklar Tahşîs Eyledikleri ve Hayrât ve Müberrâtıyla Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyih	166
Ğalağa Sarâyı'nıñ Te'sîs ü İcâdı	167
Vâlid-i Mâcid-i Keşîrül-Mehâmid-i Bâyezîd Hânî Fâtih Hâzretleri 'Aşr-ı Âlîsinden Kalan ve Zamân-ı Şâhânelerine Yetişen 'Ulemâ-yı 'İzâm Hâzerâtıyla Meşâyih-i Kirâm Beyânındadır	177

Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretleri'nin Mışr'ı Fethi ve Emânât-ı Celîleyi İstanbul'a Nakl ve Hıl'at-ı Hılâfet-i Seniyyeyi İktisâ İle Hırka-i Sa'âdet Dâ'ire-i 'Aliyyesiyle Hademesi Olan Hâş Otağlar İçün Hâne-i Hâşşayı Te'sîs Eyledikleri ve Sâ'ir Ba'zı Muvaffakiyetleri ve Enderûn Emek-dârlarının Çerâğlıkları Muhaşşaşâtının 'Îlâvâtı ve Elbise ve İmâmece Ba'zı Tebdîlât ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyihî	179
Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri 'Ahd-i 'Âlîsinde İcrâ Olunan Ba'zı Esâlib İle Hayrât ve Müberrâtı ve 'Aden ve Yemen'in Memâlik- Mahrûseye Mükerreren İlhâkı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyihî ve İlk Def'a Olarak Fıransa'yı Himâyesi ve Kaç'-ı Mu'âhedesi ve Fıransa Kırallı Fıransuva ve Vâlidesi Kraliçenin Mektûbları	207
Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretlerinin hayrât u müberrât-ı celîleleri beyânındadır	221
Hâkân-ı Behîşt-nişân Hazretlerinin 'Aşr-ı 'Âlîsinde Olan 'Ulemâ-yı A'lâm ve Meşâyih-i Kirâm	223
Kânûnî Hazretleri'nin Sigetvâr Seferinde Otağ-ı Hümâyûnlarında İrtihâlleri ve Bu Bâbda Bâkî Efendi'nin Mersiyesi ve Şadr-ı A'zam Şokullı Mehmed Paşa'nın İbrâzına Muvaffak Oldığı Hüsn-i Hîdmet ve Himmeti	225
Sultân Selîm Hân-ı Şânî 'Aşrında Cezîretü'l-'Arab ve 'Aden ve Yemen Hıttalarının Dördüncü Def'a Olarak Fethi ve İcrâ-yı Nizâmâtı ve Leyâlî-i Mübârekede Menârât-ı Cevâmî'in Kânâdîl İle Tezyîn Olunması İhdâsı	232
Sarây-ı Hümâyûn'dan Tefeyyüzle İbkâ-yı Nîk-nâm İden Zevâtın Aşdikâ ve Kâr-güzârlarının Esâmîsi	234
Sarây-ı Hümâyûnda Cârî Çerâğlık Uşûlüyle Ba'zı Nizâmâtı Beyânındadır	236
Sarây-ı Hümâyûna Yeni Alınan Ağalara Eskilerin Hasbe'l-Uşûl İbtidâki Tenbîhâtı ve Lalaların Hîdmetleri ve Tahşîl-i Ma'ârif Uşûlî	237
Tenbîhât	237
Lalaların Hîdmetleri	238

Tahşîl-i 'İlm ü Ma'ârif ve Şan'ata Dâ'ir Uşûl	238
Koğuşlar Zâbiâtılarıyla Ba'zı Gedikler ve Hizmetler Kâ'idesi ve Koğuşlarda Cereyân İden Kavanîn ve Nizâmât İle Tahşîl-i 'Ulûm Keyfiyeti	240
Koğuş Zâbiâtının Hizmetleri	240
Koğuşlarda Cereyân İden Kavanîn ve Nizâmât	241
Tahşîl-i 'Ulûma Dâ'ir Nizâmât	244
Koğuşlar Nezâfeti Nizâmâtı ve Ba'zı Mütferri'ât-ı Uşûl ve Tenezzüh Uşûliyle Âdâb-ı Mubâlât-ı Dîniyye ve Esâlîb ve Nizâmât-ı Sâ'ire Keyfiyeti	245
Tenezzüh ve Teneffüs Uşûline Dâ'ir ve Sâ'ir Nizâmât	245
Âdâb-ı Mubâlât-ı Dîniyyeye Dâ'ir Kavâ'id ü 'Âdât	246
Lalaların 'Acemîlerine Kânûnen Vâki' Olan Emr ü Tenbîhleriyle Ba'zı Uşûl ve Âdâb-ı Enderûn-ı Hümâyûn	247
Koğuşlardan On İkişer Halîfe İhdâş Olındığı ve Hazîne ve Kılâr ve Seferli Koğuşları Gedikleri	252
Tahşîl-i 'Ulûm İdenler İle Hattât Olanlar ve Hıfz-ı Kur'ân-ı Kerîm İdenler Haklarında Li-Ecli't-Teşvîk Ne Vechile İltifât İcrâ Olındığı ..	254
Şehrî-zâde Es'ad Efendi Târîhçesi'nden Menkûl Sarây-ı Hümâyûnda On Biñ Âdem Bulundığı ve İbrâhîm Mütferrika'nın Maṭbû'âtı Tanzîmi	257
Koğuşlarda Ârâm Eylemek Uşûli ve Dârü's-Sa'âde Ağalığının Ak Ağalardan Zencî Ağalara ve Yine Ak Ağalara Keyfiyet-i İntikâli	258
Muṣṭafâ Hân-ı Sâni 'Aşrı Silahdârı Olup Rütbe-i Şadâreti İhrâz İden Çorlılı 'Alî Paşa'nın Sarây-ı Hümâyûnuñ Her Şu'besine Virdiği Nizâmât Keyfiyeti	260
Hazîne ve Kılâr ve Seferli Koğuşlarında Ocaḡ Yoluyla Hâşıl Olan Me'mûriyetler	263
İhrâzı Ocaḡ Yolına Müt evâḡıf Olmayup Üç Koğuşdan Erbâb-ı İsti'dâda Münḡaşır Olan Me'mûriyetlerle İkisinden Hâric Olan Hizmetler	263
Bu Dirliklerde Kudemâdan Olanlara Virilen Me'mûriyetler	265

Hazîne-i Hümâyûn Kõõuşında Ocaõ Yoluyla Hâşıl Olan Me'mûriyetler	265
Kîlâr-ı Hâşşa Kõõuşında Ocaõ Yoluyla Hâşıl Olan Me'mûriyetler	266
Seferli Kõõuşında Ocaõ Yoluyla Hâşıl Olan Me'mûriyetler	266
İhrâzı Ocaõ Yoluna Mûtevaõkõkır Olmayup Erbâb-ı İsti'dâda Münhaşırân Hazîne Kõõuşına Maõşûş Me'mûriyetler	267
İhrâzı Ocaõ Yoluna Mûtevaõkõkır Olmayup Erbâb-ı İsti'dâda Münhaşırân Kîlâr-ı Hâşşa Kõõuşına Maõşûş Me'mûriyetler	267
Ocaõ Yoluna Muhtâc Olmayarak Seferli Kõõuşına Maõşûş Olan Hıdmetler	268
Ocaõ Yoluna Mûtevaõkõkır Olmayup Bulundığı Meslekde Kõudemâdan Olarak Tarîklerincede Baş Eski Bulundığı Hâlde Bî't-tab' Yoluyla Huşûle Gelen ve Üç Kõõuşdan da Naşbı Câ'iz Olan Me'mûriyetler ..	268
Ocaõ Yolını ve Bulundığı Mesleki Kât'a ve Sinn ü Sâle Mûtevaõkõkır Olmayup Kâbiliyyet ve İsti'dâd ile Meşrûf Olarak Üç Kõõuşdan da Naşbı Câ'iz Olan Me'mûriyetler	269
Kõõuşların Birinci Zâbitleri Olan Geyim ve Pîş-gîr ve Câme-şûy Başları ve Alt Tarafları Olan Bıçaõlı Eskilerinden Mâ-'adâ Üç Otadan Ocaõ Yolını Kât'a Hâcet Olmayarak Bulundukları Dirliklerde Eskiyeup Hâne-i Hâşşaya Zi'l-yed Olanlar	269
Ser-Maõfillik ve Başçavuşluk ve Bî-zebânlık Me'mûriyetleriniñ Hıdmet ve Vezâ'ifi	269
Ser-Maõfillik Hıdmeti	269
Başçavuş ile Rûfekâsının Şan'at ve Hıdmetleri	270
Bî-zebânların Hıdmeti	271
Hazîne-i Hümâyûn Baş Kullukçılıõıyla Çantacı ve Nebetçi Başı ve Haftâncının Hıdmetleri	272
Cücelerin Hıdmeti	273
Hazîne-i Hümâyûn Baş Kullukçısının Hıdmeti	273
Hazîne-i Hümâyûn Çantacısıyla Hazîne Kethüdâsı Haftâncısının Hıdmetleri	273
Hazîne-i Hümâyûn Yazıcılarının Tertîb ve Hıdmetleri	274

Kılâr-ı Hâşşa Baş Kullukçısı ve Nebetçi Başı ve Şerbetçisiniñ ve Sır Kâtibi Yamağının Hıdmetleri	275
Kılâr-ı Hâşşa Nebetçi Başısının Hıdmeti	275
Kılâr Koguşından Naşbı Kânûn Olan Şerbetçilik Hıdmeti	276
Sır Kâtibi Yamaqlığının Hıdmeti	277
Cündîligiñ Şan‘at ve Hıdmetleri	278
Cündîligiñ Bâ‘iş-i Zuhûr ve İcâdıyla Bunlar İki Fırka Olup Birine Bamyacı ve Dîgerine Lağanacı İtlâkının Aşl u Sebebi Beyân Olunur	278
Üç Koguş Ağalarının Ma‘âş ve Vazîfe-i Mu‘ayyeneleri	284
Hazîne ve Kılâr ve Seferli Ağalarının Ma‘âş-ı Mu‘akannen ve Vazîfe-i Mu‘ayyeneleri Beyânındadır	284
Şehrî-zâde Es‘âd ve Râşid Efendiler Târîhlerinin Ba‘zı Fıkraları	286
Aşağı Koguşlardan Hâne-i Hâşşaya Nakle Kesb-i İstihkâk Hâli ve Yeñi Nakl ve Çerâğ Buyurulmak Uşûli	288
Ber-Uşûl Hâne-i Hâşşaya Nakle Kesb-i İstihkâk İdenler	288
Hâne-i Hâşşaya Yeñi Nakl ve Çerâğ Buyurulmak Uşûli	288
Hâne-i Hâşşanın Uşûl ve Hıdmetleri	292
Baş Lalalıgıñ ve Şarıkçı ve Tüfengçi ve Kahveci ve Berber Başlıkların ve Tırnakçılıgıñ Hıdmetleri	294
Ocak Yolını Kat‘a Hâcet Olmayup Hâne-i Hâşşa Ağavâtının Erbâb-ı Liyâkatına İhâle Olunan Menâşib Beyânındadır	294
Baş Lalalık Me‘mûriyyetiniñ Hıdmeti	294
Şarıkçı Başının Hıdmeti	295
Tüfengçi Başılarının Hıdmeti	296
Hâne-i Hâşşa Ağavâtının Menâşib-ı Mu‘teberesinden Ma‘dûd Olup Ahyânen Mâ-beyncilikle Berâber ve Ba‘zen Yalnız Manşib Olarak Hâş Otalılar Müsta‘iddânına Tevcîh Olunan Kahveci Başılıgıñ Hıdmeti	297
Berber Başılıgıñ ve Gediklü ve Mülâzım Berberlerin Şûret-i Me‘mûriyyet ve Hıdmetleri	298
Tırnakçıların Hıdmeti	299

Hazîne-i Hümâyûn Kethudâsının Hıdmet-i Maşşûsası	299
Sır Kitâbetinin Hıdmeti	301
Rikâb-ı Hümâyûn Baş Çukadârı ile Rûfekâsının Hıdmet ve Nizâm ve Tertîbleri	302
Hâne-i Hâşşa Ağavâtı Kesb-i Kıdem İtdikçe Ocağ Yolınca Şırasıyla Hâşıl Olan Me'mûriyyetleri Beyân Olunur	305
Pîşgîr ve Anağdâr ve Dûlbend Ağalarıyla Rikâbdâr ve Çukadâr Ağaların Hıdmetleri	305
Baş Pîş-gîr Ağasının Alt Tarafındaki Üç Biniş ve Köşe Pîş-gîr Ağalarının Hıdmetleri	305
Göç ve Köşe Pîş-gîr Ağaları Olan Dört Zâtıdan Bed' ile Anağdar ve Dûlbend ve Rikâbdâr ve Çukadâr Ağalıkları Yoluyla ve Kıdemle Hâşıl Olan Menâşıbdır	306
Anağdar Ağalığına Zî'l-yed Olan Baş Pîş-gîr Ağalığının Me'mûriyyeti	306
Dûlbend Ağalığına Zî'l-yed Olan Anağdar Ağasının Hıdmeti	307
Rikâbdâr Ağalığın Mülâzımı Olan Dûlbend Ağalarının Hıdmeti	308
Hırka-i Şerîf Ziyâretinden Üç Gün Evvel Dûlbend Ağaları Mübâşeretıyla İfâ Olunan Hıdemât-ı Mebrûke-i Kânûniyye	308
Hâne-i Hâşşadan Ocağ Yoluyla Hâşıl Olan Çukadâr ve Rikâbdâr Ağaların Hıdmetleri	309
Silahdâr Ağaların Hıdmetleri	310
Huzûr Dersleri Nizâmı	313
Hırka-i Sa'âdet Ziyâreti Resmi	315
Hırka-i Şerîf Ziyâreti Günü Daha Sarây-ı Hümâyûna Gidilmezden Evvel Bâb-ı Âşafice İcrâ Olunan Resm-i Teşrifât	315
Hırka-i Sa'âdet Ziyâreti Teşrifâtının Enderûnca İcrâ Olunan Merâsimi ..	316
Ramazân-ı Şerîfin On Beşinci Günü Yeñiçerilere Baklava İhsanı Resmi	320
Ramazân-ı Şerîfin Yirmi Birinci Gicesi Taraf-ı Hazret-i Pâdişâhîden Şadr-ı A'zama Kuşçı Başı İle İrsâl Olunan İftâriyye Kahvaltısıyla Ta'âmın Bâb-ı 'Âliye Vuşûlünde Taraf-ı Şadr-ı A'zamîden İlbâs Olunan Hıl'atlardır	321

İrtesi Yirmi İkinci Gicesi Dâru's-Sa'âde Ağası Tarafından Ta'âm	
Takdîmiyle Tevkîr Olundukda İlbas Olunan Hıl'atlardır	321
Kadir Gicesi Ayaşofya'ya 'Azîmet-i Hümâyûn Teşrifâtı	321
Arefe Mu'âyedesi Resmi:	322
Resm-i Mu'âyede-i A'yâd ve Teşrifâtı ve Alây Tertîbâtı	323
Mu'âyede-i Hümâyûn Teşrifâtı	324
Bayrâm Rikâbı Uşûl ve Teşrifâtı	327
Tertîb-i Alây-ı 'Îdeyn-i Sa'îdeyn	327
Bayrâm Rikâbı Teşrifâtı	332
Mevlid-i Şerîf Kırâ'atı Merâsimi	334
Beher Sene Mu'tâd Üzere Mevlid-i Şerîf Kırâ'atı Günü Huzûr-ı	
Hümâyûnda İlbas Olunan Hıl'atlar	341
Şurre-i Hümâyûn Emâneti Merâsim ve Teşrifâtı ve	
Şerîf Hazretlerinden Emâret Boğçası Vürûdî	342
Tevcîh-i Emânet-i Şurre ve Me'mûriyyet-i Ağa-yı Haftân	
Be-Şerîf-i Mekke-i Mükerreme	342
Mu'tâd-ı Kadîm Üzere Beher Sene Şurre-i Hümâyûn İhrâcî Teşrifâtı ..	343
Mu'tâd-ı Kadîm Üzere Beher Sene Şurre-i Hümâyûn İhrâcında	
İlbas ve Cânib-i Mekke-i Mükerreme'ye İrsâl Olunan Hıla'-ı	
Mütenevvi'a ve Hedâyâ-yı Sâ'ire	347
İlbas İktizâ iden Hıla'-hâ-yı Mütenevvi'a	347
Kulağuz Boğçası Vürûdî	348
Şerîf Hazretlerinin Hediye Boğçaları Vürûdî	348
Huzûr-ı Âşâfide Şerbet ve Kahve Resmi İtmâmında Ber-mu'tâd	
İlbas Olunan Hıl'atlar	348
Vilâdet Du'âsı Resmi	349
Vilâdet-i 'Aliyye Vukû'ı Resmi	349
Beşik Alâyı Resmi	349
Hazîne-i Hümâyûn Kethudâlığı ve Baş Çukadârlık ve	
Silahdârlığın Keyfiyyet-i Tebeddül ve Nizâmları	350
Hazîne-i Hümâyûn Kethudâlığının Tebeddülü Nizâmı	350

Baş Çukadârlık Tebeddûli Nizâmı	352
Silahdârlık Tebeddûli Nizâmı	353
Cülûs-ı Hümâyûnlar Vukû'ında Hazîne-i Hümâyûnuñ Mu'âyene Nizâmı	354
Dârû's-Sa'âde Ağalarının Uşûl ve Nizâm ve Kânûnları	357
Dârû's-sa'âde Ağaları Ta'bîr Olunan Zencî Ağalar Ocağınıñ Tahkîk Olunabilen Uşûl ve Nizâm ve Kânûn ve Hıdmetleri	357
Nevbet Kalfalarının Hıdemât-ı Maşşûşaları ve Ortancalıkla Hâşılılığa İrtikâ Nizâmı	357
Ortancılıktan Hâşılığa İrtikâ İtmek Nizâmı	358
Dârû's-sa'âde Ağalarının Koguş Tertîbleri ve Aña Mûte'allık Terbiye ve Nizâmları	360
Dârû's-sa'âde Ağaları Neferâtınıñ Şûret-i Terbiye ve Te'dîbleri	361
Dârû's-sa'âde Ağasınıñ Ota Lalalığı	362
Bîrûnda Bulunan Selâtin-i 'İzâm Dâ'ire-i 'İffet-bâhirelerinde Müstahdem Harem Ağalarının Uşûlleri	362
Vâlîde Sultân-ı 'Aliyyetü's-şân Hazretleri Baş Ağalığı	363
Baş ve İkinci ve Üçüncü ve Dördüncü Muşâhiblikler	363
Şehzâde Efendiler Hazerâtınıñ Lalalığı	363
Eski Sarây Baş Kapu Ğulâmlığı	364
Yayla Baş Kapu Ğulâmlığı	364
Yeñi Sarây Baş Kapu Ğulâmlığı	364
Hazîne Vekîli	364
Hazînedâr Ağa	365
Büyük Ağa Ta'bîr Olunan Dârû's-sa'âde Ağasınıñ Uşûl ve Nizâm ve Hıdmeti	365
Büyük Ağa Ta'bîr Olunan Dârû's-sa'âde Ağalarının Tebeddülleri Nizâmı	367
Ulûfe İhrâcındaki İlçî Mülâkâtı Nizâmı ve İlbaş Olunan Hıl'atlar ve Taraf-ı Şadârete Gönderilen Kürk Teşrifâtı	369
Ulûfe İhrâcında Kûbbe-i Hümâyûnda Huzûr-ı Âşafide İlbaş Olunan Hıl'atlar:	375

Ulûfe Devrinde Taraf-ı Bâhirü's-şeref-i Cenâb-ı Cihândârîden	
Bâb-ı 'Âliye Mevrûd Teşrîfât Resmidir:	376
Süferânî Nâme Takdîmi ve Süferâya Cevâb-nâme Teslîmi	
Teşrîfâtı 'Îmâme ve Elbise Uşûlî	377
Süferâya Dîvân-ı Hümâyûnda Nâme-i Hümâyûn Teslîmi Resmi	378
Îmâme ve Elbise Beyânındadır:	378
Fâtih Sultân Mehmed Hân 'Aleyhi'r-raḥmetü Ve'l-gufrân Hazretleri	
'Aşr-ı 'Âlîsinde Tezâyüd-i Şevket ve Tezâ'uf-ı Saltanat Cihetiyle	
Îcâd ve Tezyîd Olunan 'Îmâmelerden Şehriyârân-ı 'Îzâm	
Efendilerimiz Hâzerâtına Maḥşûş 'Îmâmelerdir	379
Şadr-ı A'zam ve Vüzerâ-yı Kirâma Maḥşûş 'Îmâmeler	379
Tarîk-ı 'İlmîye ve Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Kâffe-i 'Asâkir ve	
Ḥademeye Maḥşûş 'Îmâmeler	379
Sarây-ı Hümâyûndan Tefeyyüz İdûp Meyl-i Müberrât İden	
Vâkıfların Esâmîsi	385
İştîlâhât-ı Sarây-ı Hümâyûn	386
Sarây-ı Hümâyûna Mûte'allik Olan Erbâb-ı Menâşib ve Me'mûrîn	
ve İştâbl-ı 'Âmire Takımı ve Üzengi Ağaları ve Sarây-ı Hümâyûn	
Kapuları Me'mûrları ve Ta'mîrât Anbârı Takımı ve Sarây-ı	
Hümâyûn Dâhilinde Olan Ocaqlardan Zülûfli Baltacılar Ocağı	389
İştâbl-ı 'Âmire Takımı ve Üzengi Ağaları	389
Sarây-ı Hümâyûn Kapuları Me'mûrları	390
Yalı Köşki ve Sepedçiler Kaşında Ârâm İden Ta'mîrât Anbârı Takımı ..	390
Sarây-ı Hümâyûnuñ Dâhilinde Olan Ocaqlardan Orta Kapu	
Dâhilinde Olan Zülûfli Baltacılar Ocağı	390
Topkapu'ya Karîb Bostancı Başı Yeri'ndeki Ḥâşekîler Ocağı	392
Vaz'ında Kızbekçi Ta'bîr Olunan ve Mu'ahḥaran Ğalat Olarak	
Kozbekçi Dinilen Ocağ	393
Ḥâş Furun ve Ḥarcî Furun Ocağı, Kuş-ḥâne ve Ḥalvâ-ḥâne,	
Aşağı Matbah, Şuffe Ocağı, Ḥaṭab Anbârı Takımı, Kapucu Ocağı,	
Bostancıbaşı Yerde Yeşillikçi Ocağı, Tolâb Ocağı, Kapucular	
Ocağı ve Sâ'ir Mûteferriḳ Bostancı Ocaqları	396
Kuş-ḥâne Matbah-ı Hümâyûnı Takımı	397

Halvâ-hâne Ocağı	397
Suffe Ocağı	398
Aşağı Matbah Ta'bir Olunan Aşçılar Ocağı	399
Hatab Anbârı Ocağı Dâhilindeki Haşırıcı Ocağı	399
Bostancı Başı Yerinde Peşlikçi Ocağı	400
Sûret-i Mektûb	401
Tolâb Ocağı	401
Hatab Anbârı Ocağı	402
Kapucu Ocağı	402
Şevkiyye Ta'bir Olunur İncüli ve İftâriyye Kaşr-ı Hümâyûnları Ocakları	403
Gül-hâne Ocağı	403
Bâgcılar ve Aşlamacılar Ocağı	403
Gül-hâne Kapusına Muttasıl Kurbân Ocağı	403
İshâkiyye Ocağı	404
İshâkiyye Kaşrı'na Karîb Beden Kenârında Mezbele-keşân Ocağı	404
Sepetçiler Köşki Ocağı	404
Yalı Köşki Ocağı	404
Soğuk Çeşme Ocağı	404
Bamyacılar Ocağı	405
Çizme Kapusu Ocağı	405
Topkapu Ocağı	405
Hâş Bağçe Ocağı	405
Otluk Kapusu'na Karîb Kuş-hâne Ocağı	406
Otluk Kapusu Ocağı	406
Balık-hâne Kapusu Ocağı	406
Bağçe İçinde Hegbeci Ocağı	406
Fil Kapusu Ocağı	407
Yeni Sarây-ı Hümâyûnuñ Hâricinde Olup Hıdmetleri Sarây-ı Hümâyûna Mute'allik ve Mensûb Olan Ocaklardan Eski Sarây Baltacısı Ta'bir Olunan ve Dârü's-sa'âde Ağaları Vâsıtalarıyla Harem-i Hümâyûn'a Hıdmet İden Teber-dârân Baltacılar) Ocağı	407

Bostâncılardan Ma'dûd Yedekçi ve Serrâc-hâne Ocağı ve	
Sâ'irelerden Kayık-hâne ve Şandâlcı ve Tavuk-hâne ve Şolak	
ve Peykler ve Sakķâlar ve Gümüşşuyı Ocāğı ve Sâye Ocağı ve	
Terziler Kâr-hânesi Ocaķları	410
Kayık-hânede Şandalcı Ocağı	410
Tavuk-hâne Ocağı	411
Şolak ve Peykler Ocağı	411
Sakķâlar Ocağı	411
Gümüş Suyı Ocağı	412
Sâye Ocağı	412
Hıdmetleri ve Ocaķları Sarây-ı Hümâyûn Hâricinde Olup	
Bostâncı Başılar Ma'ıyyetinde Olan Ocaķlar	412
Terziler kâr-hânesi	413
Yeñi Sarây-ı Hümâyûnuñ İç ve Tış Kapularıylâ Eski Mâ-beyn-i	
Hümâyûn Ve Ba'zı Mekân ve Mevķi'ler ve Mûte'ârif Dâ'ireler	
ve Kaşr-ı Hümâyûnlar Beyân Olunur	413
Ba'zı Mûte'ârif Dâ'ireler ile Kaşr-ı Hümâyûnlar	414
Hâtime-i Cild-i Evvel	419
TAKRİZ KISMININ İNDEKSİ (Şahıs, Mekan, Eser, Kavim, Millet) ..	421
I. CİLDİN İNDEKSİ (Şahıs, Mekan, Eser, Kavim, Millet)	423

ÖNSÖZ

Osmanlılarda idârî ve askerî-kadronun yetiştirilmesi için teşkil edilen bir saray eğitim kurumu olan Enderun, Osmanlının başarısının sırrının anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Daha ziyade mülkî ve askerî idarecilerin yetiştirildiği bir mektep olan bu kurum Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisine gerekli insan gücü kaynağını oluşturmak için kurulmuştur. Bu vasfı ile Enderun, resmî Osmanlı ideolojisi veya zihniyetinin öğretilip geliştirildiği temel eğitim birimini teşkil ettiği gibi idari ve siyasi hedeflerin tayininde, devletin ana kurumlarının işleyişinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Osmanlı devletinin ana unsurlarından olan ve devletin başarısında inkar edilemez bir yere ve şerefe sahip olan enderun hakkında birçok tarihi eserde kırık dökük bilgiler olmasına rağmen bu kurumu başlangıcından sonuna kadar her yönüyle (kuruluşu, işleyişi, kuralları, insan yetiştirme tarzı, teşrîfatı, lisanı, literatürü vb.) günümüze taşıyan en geniş anlamda başlıca bir eser yoktur. Belirttiğimiz gibi bazı tarih kitaplarında yeri geldikçe, işlenen konuyla bağlantılı olarak Enderun hakkında bilgi verilmekte fakat bu bilgiler bu önemli kurumu tam anlamıyla tanınamıza yeterli olamamaktadır. Osmanlı döneminde yazılan bazı teşrifat kitaplarında da bu kurumun bazı yönlerine değinilmiş ama her anlamdaki işleyişiyle ilgili doyurucu bilgi verilmemiştir.

Tayyâr-zâde Atâ'nın "Enderûn Târihi" adıyla da bilinen ve ebced hesabıyla eserin tamamlandığı tarihi de (1291) veren "Târîh-i Atâ" adlı eseri ise enderunla ilgili yukarıda sayılan birçok bilinmezliği gün ışığına çıkaran, kapalı kalmış birçok soruya cevap veren, hatta çok ilginç işleyiş tarzıyla ve

özel lisaniyla bazen bizi şaşırtan bu kurumun hususi literatürünü sunan, kısaca enderun hakkındaki her ayrıntıyı derleyip toplayarak bir bütün halinde günümüze taşıyan bir eserdir. Tayyâr-zâde Atâ'nın 1293'te basılan "Târîh-i Atâ" adlı enderunla ilgili eseri Hafız Hızır İlyas'ın yine enderunla ilgili "İlyas Efendi Mecmuası", "Letâ'if-i Enderûn" veya "Târîh-i Enderûn" adıyla meşhur olan ve asıl adı "Vekâyi-i Letâ'if-i Enderûniyye" (Baskı tarihi 1276) olan eserinden 17 yıl sonra yayınlanmıştır. Letâ'if-i Enderûn'da Enderun ile ilgili birçok konuya (o devirde enderundan yetişen şairler, enderun hayatı, oynanan oyunlar, tertip edilen eğlenceler, padişahın binış merasimleri, şehzade ve hanım sultanların doğumu; bayram, ramazan merasim ve eğlenceleri, saz ve söz alemleri vs.) değinilmesine rağmen daha çok yazarın enderunda bulunduğu 19 yılın intibalarını yansıtmayı ve daha başka nedenlerle eleştirilere uğramıştır.

İşte Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey bu alandaki boşluğu görerek, daha sonra yerli yabancı bütün araştırmacıların temel kaynak olarak kullandıkları ve başvurdukları bu eseri hazırlamıştır. Atâ Bey bu eseri hazırlarken yıllarca kaldığı enderundaki gözlemlerini; tuttuğu notları; özellikle kendisi gibi uzun yıllar enderunda kalıp beş padişah (III. Mustafa, I. Abdulhamîd, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud) dönemini idrak eden ve ömrünün büyük bir kısmını enderunda ve devlet hizmetinde geçirdiğinden sarayla içli dışlı olan babasının ifadeleri, bilgileri ve görüşlerini; çok yaşlı olup da kendi devrinde hala yaşayan ve eski devirleri çok iyi bilen devlet adamlarının intibalarını vs. değerlendirmiştir. Bu eseri bu kadar değerli kılan en önemli neden ise eserini hazırlarken Tayyâr-zâde Atâ Bey'in, bugün bazılarının adından dahi haberdar olmadığımız, o zamana kadar yararlanılmamış hatta tanınmamış olan önemli eski tarihi kaynakları (Arapça, Farsça, Türkçe, Rumca) görmesi ve bunlardan faydalanmış olmasıdır (bu eserlerden tarihin içerisinde muhtelif yerlerde bahsedilmekle beraber üçüncü cildin sonunda tek tek sayılmıştır).

Bu önemli eserin değerini takdir ederek yayımlanması için yayınevini ve hazırlanması için de bu abd-i âcizi ikna ederek eserin ortaya çıkmasına vesile olan Sayın Doç. Dr. Ali Şükrü ÇORUK Bey'e; özellikle de yayımladığı birçok değerli eserin yanında böyle önemli bir eserin bilim dünyasına

kazandırılması ve tarih sevenlerin hizmetine sunulması konusunda hiçbir güçlükten kaçınmayarak Tayyâr-zâde Atâ'nın "Târîh-i Atâ" veya "Enderûn Tarihi" adıyla anılan bu meşhur eserini yayımlayan ve bu vesileyle gün ışığına çıkarılmasına destek olduğu "Osmanlı Tarihi, Edebiyatı ve Kültürü" konusundaki eserlere bir yenisini daha ekleyen Kitabevi Yayınevi sahibi sayın Mehmet VARIŞ Bey'e teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

Ekim 2010 - SİVAS

Osmanlıca Kaynaklarda Tayyâr-zâde Atâ

1- Osmanlı Müelliflerinden¹:

‘Atâ Beg (Tayyâr-zâde ‘Atâullâh Ahmed Beg)

Enderûn-ı Hümâyûn mütekkâ'idlerinden Tayyâr Efendi'niñ maḥdûmıdır. Kendisi de pederi gibi Enderûn-ı Hümâyûnda feyz-yâb olmuştur. Bulunduğı umûr-ı devletde ḥüsn-i ḥıdmete muvaffak olduğdan soñra 1293'te (1876) Harem-i Nebevî müdürriyyeti ḥıdmet-i celîlesiyle mübeccel olmuş idi. 1297'de (1880) Medîne-i Münevvere'de irtihâl eyledi. Âşâr-ı maṭbû'ası beş cild üzere müretteb nâmına nisbeten "‘Atâ Târîḥi" ‘unvânıyla mu‘anven bulunan Târîḥ-i ‘Osmânî'sidir. Ḥaṭṭ-ı destiyle muḥarrer dîvânı da Millet Kütüb-ḥânesi'nde mevcûddur.²

Bir de ‘Arabca'dan mütercem "Tuḥfetü'l-Fârisîn Fî Aḥvâli Ḥuyûli'l-Mücâhidîn" isminde bir eseri vardır ki bir nüshası Millet Kütüb-ḥânesi'ndedir. Eş‘ârından:

-
1. Osmanlı Müellifleri, Bursalı Mehmed Tâhir, C. 3, İstanbul 1342, s. 108.
 2. Enderûn-ı Hümâyûn'dan çerâğ olduğdan soñra ḥâşşa müftüsü olan ve 1281'de vefât iderek Üskudâr'da Ḥazret-i Naşûḥî Dergâhı'na defn idilen Hâfız Hızır İlyâs Efendi'niñ de 1228'den 1246 târîḥine kadar geçen enderûn velâyetiyle buradan yetişenleriñ terâcim-i aḥvâline dâ'ir "Leṭâ'if-i Enderûn" isminde maṭbû' bir târîḥi vardır. ‘Atâ Beg merḥûmuñ târîḥi nev‘amâ bu eşiñ tekmiyesi maḳâmında olduğı için bir cildi enderûnda yetişen zevâtıñ terâcim-i aḥvâlini ḥâkîdir. Hızır Efendi, terceme-i ḥâli etibbâ faşlında mezkûr Behcet Efendi'niñ küçük birâderidir (Bursalı Mehmed Tâhir'in notu).

"Âsiyâb-ı felegiñ gerdişine girmeyegör
Gösterir döne döne âdeme biñ dâne belâ"

2- Fatîn Tezkiresi'nden³

(Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün)

"Sûziş-i dilde karar eyledi nâr-ı gurbet
Gonca-i hâtıra kâr eyledi hâr-ı gurbet

Gurbetiñ derdi dil-i zârımı zâr eyler iken
İki başdan baña cevır itmede bâr-ı gurbet

Serserî gezmede bî-çâre gönül âvâre
Beni cândan geçüren zâr u nizâr-ı gurbet

Eyleme gamla tevaggul gider elden 'ömrüñ
Hoşça geçsün gönül idbâr-ı diyâr-ı gurbet

Hîç yok çâre 'Atâ vaşla şabırdan gayrı
Gider elbette gönülden şu gubâr-ı gurbet

Nâzım-ı müşârün-ileyh Ahmed 'Atâ Beg Enderûn-ı Hümâyûn'dan muhrec müteveffâ Tayyâr Efendi'niñ şulbinden Der-sa'âdet'de biñ iki yüz yirmi beş (1810) senesi hılâlinde kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup sarây-ı hümâyûnda bir müddet hıdemât-ı seniyyede istiğdâm olundukdan soñra Dâr-ı Şûrâ-yı 'Askerî'niñ hîn-i bidâyetinde hıdmet-i kitâbetle Dâr-ı Şûrâ-yı mezkûra birkaç sene müdâvemet ve iki yüz elli altı (1840) senesi hâcelik rütbesine nâ'iliyyetle Girîd vâlîsi esbak Muştâfâ Paşa'nıñ dîvân kitâbeti hıdmetinde bulunduğı hâlde cezîre-i mezbûrede bir müddet imrâr-ı vâkı ü

3. Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr), İstanbul 1271, s. 304, 305.

sâ'at eyleyüp iki yüz altmış senesi (1844) Dâr-ı Şûrâ-yı mezbûrda vâkî' hizmet-i kadîmine bi'l-mürâca'a iki yüz altmış bir (1845) senesinde bâ-rütbe-i şâlişe Adana mâl müdürliğine ve iki sene mürûrında kendüsine rütbe-i şâniye i'tâ ve o eşnâda Haleb-i Şehbâ eyâleti mâl müdürliğine me'mûriyyeti icrâ kılınup iki yüz altmış beş (1849) senesi Der-sa'âdet ordu-yı hümâyûnı muhâsebeciliğine me'mûr ve ta'yîn kılınmış ve işbu tezkire-i 'âcizânemiziñ hitâmından sonra 'uhdesine rütbe-i ûlâ sınıf-ı evveli bi't-tevcîh Rûmili ordu-yı hümâyûnı müsteşârlığı me'mûriyyet-i behiyyesine revnak-efzâ olmuş ve mu'ahharan me'mûriyyet-i mezkûreden munfaşılan Der-sa'âdet'e 'avdet eylemiştir. Müşârûn-ileyh fenn-i kitâbete âşinâ bir mîr-i ma'ârif-pîrâdır.

3- Sicill-i 'Osmânî'den⁴:

'Aţullâh Alîmed Beg

Enderûnî Tayyâr Efendi'niñ şulbinden 1225'de (1810) tevellüd eylemiştir. Enderûn-ı Hümâyûn'da bi't-tefeyyüz Dâr-ı Şûrâ kâtibi ve sonra Girîdî Muştafâ Nâ'ilî Paşa'nıñ dîvân kâtibi, mektûbî-i ser-'askerî mu'âvinî, 1259 (1843) zi'l-ka'desinde ser-'asker mektûbcısı, 1260 (1844) zi'l-ka'desinde Dâr-ı Şûrâ a'zâsı, ba'dehû şâlişe ile Aţana mâl müdürî, 1263'de (1847) Haleb mâl müdürî, 1266 (1849) şaferinde Der-sa'âdet muhâsebecisi, 1271'de (1854) Rûmili harb ordusu müsteşârı olup 1271'de (1855) infişâl eyledi. 1276 (1859) cemâziye'l-âhırinde Cezâyir-i Bahr-i Sefîd mutaşarrıfı olup 1279 (1863) ramazânında 'azl idildi. Ba'dehû Kara Hışâr-ı Şâhib, 1291 (1874) zi'l-ka'desinde Kûtâhya ve ba'dehû Qarasi mutaşarrıfı, 1293'de (1876) bâ-rütbe-i bâlâ harem-i şerîf müdürî oldu. 1294 (1877) zi'l-hiccesinde irtihâl eyledi. Beş cildten mürekkeb "Târîh-i 'Aţâ"yı te'lîf eylemiş münşî ve tavr-ı kudemâda vakûr, edîb, şâ'ir idi. Maḥdûmı Mehmed Nezîh Beg ûlâ ricâlinden olup Nîgde mutaşarrıflığından munfaşıldır.

4. Sicill-i 'Osmânî, Mehmed Süreyyâ, C. 3, İstanbul 1311, s. 481, 482.

4- Tuhfe-i Nâ'ilî'den⁵:

Enderûnlı Tayyâr-zâde 'Aâtâ Beg

Enderûnlı Başlala Tayyâr Efendi'nin oğludur. İstanbullı, Haremeyn-i Şerîfeyn müdürü. Hicrî 1225, Milâdî 1810 târîhinde İstanbul'da doğdu. Vefâtı zi'l-hicce 1294, Milâdî 1877. Medîne'de medfûndur. 'Osmanlı Müellifleri 1297 târîhinde vefât itdigini yazıyor.

"Sûziş-i dilde karar eyledi nâr-ı gurbet
Gonca-i hâtıra kâr eyledi hâr-ı gurbet"

"Yâ Rab hevâ-yı nefse dili eyleme esîr
Bu zenb-i ma'şiyet ile itme yerim sa'îr"

"Âsiyâb-ı felegîñ gerdişine girmeyegör
Gösterir döne döne âdeme biñ dâne belâ"

5. Tuhfe-i Nâ'ilî, Mehmet Nâil TUMAN, Bizim Büro Yayınları, C. 2, Ankara 2001, s. 683, 684.

Tayyâr-zâde Atâ'nın Hayatı:

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ, Tayyâr-zâde Mehmed Tayyâr Efendi'nin oğlu olarak 1225 (1810) tarihinde İstanbul'da doğdu. 1229 (1814) senesinde sıbyan mektebinde öğrenimine başladı. 1231 (1816) tarihinde başmuhâsebe kalemî ruûsuna nail olarak 1239 (1824)'da buraya devamla Tophâne kâtibi Beylerbeyili Hasan Efendi, onun biraderi Halil Efendi, ayrıca Hilmi Efendi ve Keresteci-zâde Ârif Efendi himmetleriyle birbuçuk sene kadar burada usul-i kaleme meleke hâsıl etti.

1240 (1825) ramazanında pederi Mehmed Tayyâr Efendi'nin Ayasofya Câmii'ne giderken karşılaştığı Sultan II. Mahmud'un, oğulları Ahmed Atâ ve kardeşi Halil Edib Efendi'yi (Mehmed Tayyâr Efendi'nin üçüncü ve en küçük çocuğu olan Mehmed Emin küçük yaşta vefat etmişti) saraya alma teklifiyle birlikte bir hafta kadar sonra iki kardeş sarayda babasının da yetiştirdiği hâne-i kılâr-ı hâssaya kabul edilmiş ve kendilerine otuz birer kuruş çerâğlık akçesi verilmiştir. Daha sonra Râmi Kışlası'nda bir müddet askeri talimlerde bulunmuş; ata binme, ok atma fenlerini öğrenerek kendini ispat edip huzûr-ı hümayûnda kabza almaya hak kazanmıştır. 1244 (1829) tarihinde tekrar saraya dönmüş, burada Zıhanavî Ömer Efendi'den Arapça öğrenmiş, bu arada yazı yazma konusunda da kendisini geliştirmiştir. 1246 (1831) tarihinde hocaları Ömer Efendi'nin irtihaliyle Arslan Salih Efendi, Kankırlı-zâde Hâfız Mehmed Efendi ve Denizlili Yahyâ Efendi'den Halebî ve Mültekâ okuyurak tahsilini ilerletmiştir.

1249 (1833) yılında babasının vefat etmesi ve ailesinde bulunan 20 kadar kişinin iâşesinin kendi üzerine kalmasından dolayı 1250 (1834) senesinin safer ayında hazine kethudası Bekir Efendi'den ruhsat tezkiresi alarak

saraydan ayrılmış, bir ara darbhâne-i âmire müşîri Ali Rızâ Efendi'nin yanında katip olarak görev yapmış, bu arada Koca Yusuf Paşa birâder-zâdesi devrin maruf katiplerinden Sadrüddin Beyefendi'den kitabet konusundaki bilgilerini geliştirmek amacıyla dersler almış ve 1251 (1835) senesi reb-ülevvelinde Sadrüddin Beyefendi ile birlikte Anadolu'da bulunan Köle Reşid Paşa'nın nezdinde katip olarak Amasya'ya gitmiş, bir müddet orada kaldıktan sonra Harput'a geçilmiş ve yine onunla birlikte Anadolu'nun birçok mahalli (Kebân Ma'deni, Harput, Malatya, Dârende, Sivas, Mar'aş, Elbistân, Tokad, Turhal, Zile, Ankara, Kankırı, Tosya, Osmâncık, Çorum, Çerkes, Hacı Hamza, Sinop, Ereğli, Şile, Amasra, Bafra, Samsun, Merzifon, Kavak, Lâdik, Amasya, Mecidözü, Zünnûn, Zeytûn, Hüseyinâbâd, İskilib, Sunkurlu, Şandıklı, Haymana, Çubukâbâd, Kazâbâd, Yabanâbâd, Kuru Pazarı, Na'îlî, Vezîr Köprüsü, Boyabâd ve daha diğer bazı mahaller) gezilerek İstanbul'a dönülmüştür.

İstanbul'a döndükten sonra babasına hürmet besleyen zatlardan Mehmed Tayyar Paşa ve özellikle Hacı Reşid Paşa'nın tavsiyeleriyle 1252 (1837) tarihi zilhiccesinde yeni açılan Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî mukayyitliğine 400 kuruş maaş ile tayin edildi. 1253 (1837'in sonları) ramazanında Çerkes Hâfız Paşa'nın Kürdistan'daki hizmetini takdiren etrafı pırlanta ile müzeyyen tasvir ve hatt-ı hümayûnu ona götürmek üzere görevlendirilen Hüseyin Paşa'nın maiyetinde kâtip olarak Malatya'ya gitmiş, görev yerine getirildikten sonra maiyyet ile beraber İstanbul'a dönmüştür. Malatya'da ve yolda yazdığı raporu seraskere takdim etmesiyle ayrıca gösterdiği yararlıklar nedeniyle kendisine 1256 (1840) muharreminde mücevherli bir kıt'a hâmise nişanı ihsan buyuruldu. Prusya devletinin askerî usullerine dair Serasker Halil Rif'at Paşa'nın eline geçen Almanca bir kitabın tercüme ettirilmek istenmesiyle binbaşı Ömer Ağa (daha sonra serdâr-ı ekrem Ömer Paşa) kitabın muhteviyatını lisanen tarif edebileceğini fakat tercümesini yazamayacağını söylediğinden ifadelerini zabt ve tahrir Ahmed Atâ Bey memur edildi ve Ahmed Atâ Bey bir sene kadar Ömer Ağa'nın ifadelerini dinleyerek yazıya geçirdi.

Mısırlılarla savaş ve çekişme halinde bulunan Çerkes Hâfız Paşa ordusunun teftişine memur edilen Tayyar Paşa'nın maiyyetinde kâtip olarak

1255 (1839) muharreminde onunla beraber Malatya ve Nizip bölgelerine gitti ve görevini ifa ederek Tayyar Paşa ve maiyyetiyle beraber İstanbul'a döndü. Maaşı 1500 kuruşa yükseltilerek meclis-i mahsûs-ı âlî müzâkerâtının zabtına kâtip olarak görevlendirildi, bu arada Mühendis Kâmil Paşa ile beraber baruthânenin nizâmâtını yazma görevini de yürüttü. Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî'deki görevine devamdan pek istifade edemeyeceğini düşünerek ve biraz da bu görevden gelen bıkkınlıkla hâriciyye kâtibi olan Nedîm Efendi'ye durumu arzemiş, o da Mustafa Reşid Paşa'ya ifade etmiş, Mustafa Reşid Paşa'nın tensip ve teklifiyle Girit valisi Mustafa Nâilî Paşa'nın divan katipliğine memur olmuş, hatta döndüğünde arzu ederse devam etmek üzere adı divan-ı hümayun mühimme kalemine de memur olarak kaydedilmiştir. Diğer görevlilerle beraber 1256 (1840) yılında Peyk-i Şevket adlı bir vapurla Girid'in Hanya limanına ulaşmışlardır.

Girid isyanının teskinininde hizmeti geçenlerden olduğu için kaydı mükâfâten sadâret mektûbî odasına naklolundu. Bir müddet sonra Mustafa Nâilî Paşa ile İstanbul'a gelip yine birlikte döndü. İki buçuk sene kadar bu görevi ifa ettikten sonra 1259 (1843) ramazanında İstanbul'a dönerek tekrar dâr-ı şûrâdaki görevine başladı, burada bir buçuk yıl kadar daha görev yaptıktan sonra vaktiyle arkadaşlarından olan dâr-ı şûrâ reislerinin ikisinden gördüğü layık olmadığı muamele nedeniyle görevinden ayrıldı ve hanesinde uzlete çekildi.

1261 (1845) muharreminde aylık 9.000 kuruş maaş ve önce rütbe-i sâlise, bir müddet sonra da rütbe-i sâniye ile Adana Mal Müdürlüğü görevi ih-san edildi. İki yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra 1263 (1847) senesinde münhal bulunan Haleb mal memurluğu görevine getirildi. İki yıla yakın da bu görevde bulunan Ahmed Atâ Efendi, nedensiz bir şekilde bu görevinden alındı. İstanbul'a döndükten bir süre sonra 1265 (1848) muharreminde rütbe-i sâniye mütemâyiziyle İstanbul ordusu muhâsebeciliğine tayin edildi. Tam dört sene bu görevde kaldıktan sonra 1269 (1852) senesinde Mehmet Ali Paşa'nın tensibiyle, hasta olan Tunus valisi Ahmed Paşa'nın durumunu öğrenmek, Trablusgarp ahalisinin maliki mezhebinde vâli ve hakim talep etmeleri ve bu talebin yerine getirilmesinin mümkün olmayacağı nedeniyle durumun uygun bir şekilde halledilmesi ayrıca Girid'e uğranarak ahalinin

durumunun teftiş edilmesi gibi konularda görev yapmak üzere memur oldu. Bu görevi mükemmel bir surette yerine getirerek İstanbul'a döndü.

Tunus'tan döndükten sonra bir müddet daha İstanbul ordusu muhasebeciliği görevini yürüten Ahmed Atâ Bey, Rusya muhârebesi münasebetiyle teşkil olunan beş ordudan biri olan Rumeli ordusuna rütbe-i ûlâ sınıf-ı evveliyle müsteşar tayin edildi. Buradaki görevine devam ederken müsteşarlıkların defterdarlığa tahvil edilmesiyle İstanbul'a döndü. Bu memuriyetten sonra görev almadı, dört sene kadar hanesinde maaşsız oturdu ve ailesini geçindirmek için külliyetli miktarda borçlandı.

Bu dört senenin sonunda daha önce yaptığı hizmetler ve dürüstlüğü nedeniyle Mustafa Reşid Paşa tarafından 30.000 kuruş maaş ve 100.000 kuruş harcırahla Cebel-i Lübnân ıslahatına memur edildi ve kendisine paşa tarafından bu işin sonunda vezaretle Haleb valiliği sözü verildi. Kaderin bir cilvesi olarak bir hafta kadar sonra Mustafa Reşid Paşa vefat etti. Bunun üzerine evinde beklemekte olan Ahmed Atâ Bey'e yeni sadrazam Ali Paşa'nın emriyle 25.000 kuruş maaş ve 60.000 kuruş harcırahla bu görev tekrar verildi. 1273 (1857) ramazanında Beyrut'a giden Atâ Bey, Cebel-i Lübnan Islahatı konusundaki görevini de bihakın yerine getirdi.

Bazı eyalet valiliklerinin mutasarrıflığa tahvili sırasında Ahmed Atâ Bey'e de 17.500 kuruş maaş ile Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti mutasarrıflığı tevcih edildi. 1276 (1860) receb ayının başlarında eyaletin merkezi olan Rodos'a giderek görevine başladı. Daha önce ordu müsteşarlığında bulunduğu zamana ait muhasebe ve muhakemenin icrası için bu görevinden azledildi. Bu işten beraatı tahakkuk edince 1282 (1866) şevvalinde Filibe Sancağı kaimmakamlığına nasb edildi ve daha sonra memuriyet ünvanı mutasarrıflığa tebdil edildi. 33 ay kadar bu görevde kaldıktan sonra ayrıldı, İstanbul'a döndü, 13 ay hiçbir görev verilmedi ve bu arada da yine geçim sıkıntısı çekti.

1286 (1869) şaban ayında Kocaili Sancağı yani İzmid mutasarrıflığına 15.000 kuruş maaş ile tayin edildi, iki ay kadar hastalıkla uğraştı, istifa etti, daha sonra 14.000 kuruş maaşla Karesi Sancağı mutasarrıflığına tayin edildi. Sekiz ay kadar sonra da Bursa valileriyle anlaşamayarak buradan istifa edip İstanbul'a döndü. Dokuz ay kadar sonra da 5.000 kuruş mazuliyet maaşıyla emekliye ayrıldı.

1293 (1876) senesinde rütbe-i bâlâ ile Harem-i Şerîf-i Nebevî müdürü oldu. Aynı yıl meşhur eseri "Enderûn Tarihi" basıldı.

Ahmed Atâ Bey'in vefatı hakkında kesin bir tarih tespit edemedik. Siccill-i Osmânî 1294 (1877) zilhiccesinde; Osmanlı Müellifleri 1297 (1880)'de olduğunu söylüyor. İbnü'l-Emin'in Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde ise "16 rebûlevvel 1297 (27 şubat 1880) tarihli Vakıf Gazetesi'nde Ahmed Atâ Bey'in vefatına dair bir haber çıkması üzerine Medîne-i Münevvere'den gönderdiği mektupta, üç sene kadar önce Harem-i Şerîf-i Nebevî müdürlüğüne tayin edildiğini, on ay kadar görev yaptıktan sonra bazı çeke-memezlikler sebebiyle görevden ayrıldığını ve halen Medîne-i Münevvere'de ikamet etmekte olduğunu bildirmiştir" diyor. Bu durumda Ahmed Atâ Bey'in vefat tarihi kesinlikle 1297 (1880)'den sonraki bir tarihte, fakat tahminen 1300 (1883)'den önceki bir tarihte olmalıdır.

Tayyâr-zâde Atâ'nın Babası Mehmed Tayyâr Efendi'nin Hayatı:

Tayyâr-zâde Atâ'nın babası Başlala Mehmed Tayyâr Efendi, Sultan III. Ahmed'in kahvecibaşısı ve surre emini El-Hâc Mustafa Efendi'nin oğludur. Mustafa Efendi'nin babası da Tayyâr-zâde Reşîd Efendi'dir. Mehmed Tayyâr Efendi 1146 (1733) senesinde doğmuştur. İlk öğrenimini bidayet mektebinde ve pederinin hanesinde yapmıştır. 1168 (1755) senesinde babası vefat edince 22 yaşlarında iken Sultan I. Mahmud zamanında padişahın iradesiyle Galata Sarayı hocası Geredevî El-Hâc Halil Efendi'den 8 sene ders almış; 1176 (1763) senesinde Sultan III. Mustafa devrinde enderûn-ı hümâyûnda kîlâr-ı hâssa odasına alınarak burada kîlâr hocası Çarşanbavî Abdî Efendi'den Arapça, Farsa ve İlm-i Tasâvvu'fa ait dersler görmüş ve icazet almıştır. 1204 (1789) tarihinde yoluyla "Göç Eskisi" tabir olunan dereceye ulaşmış ve Sultan III. Selim tarafından hâne-i hâssaya kabul edilerek başlalalık memuriyeti verilmiştir.

III. Selim vak'asında padişahı korumak adına büyük yararlılığı ve gayretleri görülmüş, bu hadise sırasında Sultan III. Selim şehit edilince henüz genç yaşta olan Sultan II. Mahmud'un isyancıların elinden kurtarılmasında birinci dereceden yardımcı olmuştur. II. Mahmud tahta çıktıktan sonra Mehmed Tayyâr Efendi bir sene daha başlalalık hizmetinde bulunmuş, daha sonra kendisine şahincibaşılık görevi ihsan edilmiş, dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığına ilaveten hâssa silahşorluğu rütbesi de tevcih ve ilave edilmiştir. 1224 (1809) senesi sonlarında bir devlet görevi için Selânik'e gönderilmiş, buradaki görevi mükemmel bir surette yerine getirmiş, padişahıtan önemli bir miktarda ihsan almış ve bu sene evlenmiştir. Mehmed Tayyâr Efendi'nin

bu evlilikten ikişer sene arayla üç çocuğu olmuştur ki bunlar sırasıyla bu tarihin müellifi Ahmed Atâ, Halîl Edîb ve Mehmed Emîn'dir.

Mehmed Tayyâr Efendi bu tarihten sonra 1226 (1811) senesinde Uşak, aynı yılın sonunda Selânik, Yanya ve Manastır'da muhtelif devlet görevlerinde bulunmuş, dönünce kendisine senevi 96.000 kuruş semereli So-ma zeâmeti ve ek olarak da Nahl-bend Mahallesi'ndeki Turan-zâde Konağı verilerek 1228 (1813) yılında emekli edilmiştir. Daha sonra hanesinde günlerini ibadet ve tâatla geçirirken, 90 yaşlarında olduğu halde zamanın güçlü devlet adamlarından Hâlet Efendi'nin etkisiyle ve anlamsız bir vesileyle Bursa'ya sürülmüş; Bostancıbaşı Abdullah Paşa'nın sadarete gelmesiyle Hâlet Efendi'nin Konya'ya sürülmesi sözkonusu olmuş ve Mehmed Tayyâr Efendi de kısa bir müddet sonra affedilerek İstanbul'a dönmüştür. Sultan II. Mahmud tarafından "avdet harçlığı" olarak Mehmed Tayyâr Efendi'ye 500 adet yirmi beşlik altın gönderilmiş, İstanbul'a dönünce de taltif için kendisine Kütahya sancağına bağlı senevî 5.000 kuruş nemalı Tavşanlı, Şeyhli, Honos ve Kedus adlı dört köyün mukâataası verilerek emekliliğine ilave edilmiştir. Mehmed Tayyâr Efendi, 1249 senesinin ramazan ayının girmesine iki gün kala (1833 senesinin son günlerinde) hicri hesaba göre 103, miladi hesaba göre 100 yaşında ve aklı başında olduğu halde vefat etmiştir. Beş padişah (III. Mustafa, I. Abdulhamîd, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud) dönemini idrak eden Mehmed Tayyâr Efendi dindar, alim, okumayı, ilim ve maarif ehliyle sohbeti seven, nakşibendî tarikatına bağlı, zamanında önemli bir devlet adamıdır. Elinizdeki "Enderûn Târîhi"nin yazarı Tayyâr-zâde Atâ Efendi'nin babası olması ve onu da kendi terbiyesinde ve devlet tecrübesiyle yetiştirerek ilim dünyasına ve devlet yönetimine hediye etmesi zaten onun inkar edilemez hayrâtındandır. Rahmetullâhi aleyh.

Tayyâr-zâde Atâ'nın Eserleri:

1- Târîh-i Atâ (Enderûn Tarihi):

Tayyâr-zâde Atâ bu eserini önce dört cilt olarak tasarlamış daha sonra beş cilt haline getirmiştir. Hatta beşinci cildin sonunda, altıncı cilt olarak "Gülşen-i Her Hışâl ve Ravza-i Durûb-ı Emsâl" adlı eserinin basılacağını ilan etmişse de bu eser basılmamıştır. Ciltler basıldıkça gelecek ciltlerde tasarladıklarına yeni konular da eklemiştir. Bu durumu her cildin kapak sayfasında ve hâtîme kısmında açıklama ihtiyacı duymuştur. Her cildin kapak sayfasındaki ve hâtîme kısmındaki bilgilerle bu ciltlerin muhteviyatı aşağıdaki şekildedir.

1. Cilt:

Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"Târîh-i 'Atâ. Eşer-i Tayyâr-zâde Ahmed 'Atâ. Dört cilttir. Birincisi 'Osmân Hân-ı Gâzî'den Kânûnî Sultân Süleymân 'Aşr-ı 'Âlîsine Qadar Dâ'ire-i Hümâyûnda Cereyân İden Kāvânîn ve 'Âdât ve 'Âdâb İle Ba'zı Nizâmât Beyânındadır. İkinci ve Üçüncüsü Dâ'ire-i Hümâyûndan Tefeyyüz İden Zevâtın Terceme-i Hâllerîyle Zamânları Vukû'âtının Târîhlerini Şâmil ve Zeylinde Ba'zı Evrâk-ı Nâdire Mündericidir. Dördüncüsü Şehen-şâhân-ı Âl-i 'Osmân'ın ve Dâ'ire-i Hümâyûn Takımının Eş'ârını Şâmilidir". Bu ciltte baskı tarihi yoktur. Takrizlerden anlaşıldığına göre 1291 yılında tamamlanmış ve aynı yıl basılmıştır.

Son sayfada "Hâtîme-i Cild-i Evvel" başlığıyla şu bilgiler vardır:

"İşbu cild-i evveliñ münderecâtı Sultân 'Osmân Hân-ı Gâzî hazretlerinden bed' ile onuncu şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr Kânûnî Sultân Süleymân Hân-ı Gâzî hazretleri 'ahd-i hümayûnlarına kadar sarây-ı hümayûnuñ hikâye-i intizâm-ı ahvâlî arasında sâ'ir selâtin-i 'Osmâniyye'den bi-hasebi'l-lüzûm münâsebet alan pâdişâhânın dañi bu huşûşa müte'allık olan icrâ'ât ve âşâr-ı hümayûnları yazılmış ve ol bâbda istihsâl olunabilen ma'lûmâtın 'ilâvesine ibtidâr ile bundan sonraki yazılan ikinci cildde ol mekteb-i feyz-meksebden tefeyyüz iden şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm ve kapudân paşalar ile irtihâl-i dâr-ı bekâ itmiş olan sâ'ir vüzerânın terceme-i hâlleri munderic bulunmuş olmağla müâlâ'aya rağbet buyuran zevâtdan hatî'âtının 'afvı niyâz olunur."

Muhtevası:

Bu ciltte Osman Gazi'den Kanuni Sultan Süleyman'a kadar olan on padişah devrinde yapılan işler, bu padişahların hayır ve müberratları; bu padişahlar devrinde yaşayan alimler, şeyhler; İstanbul'un kuruluşunun tarihi; Galata Sarayının tesisi; Topkapı Sarayı'nın bazı teferruatı ve binaları; Yavuz Sultân Selîm'in Mısır'ı Fethi ve Emânât-ı Celîleyi İstanbul'a Nakli; Aden ve Yemen'in Memâlik-i Mahrûseye Mükerreren İlhâkı, Sarây-ı Hümayûnda Çerâğlık Usûlü; Saraydaki koğuşlar ve bu koğuşlardaki kanun ve nizamât; Hazine, kılar ve seferli koğuşları; hâne-i hâssa vb. saraydaki bütün kurumlar; koğuş zabitleri, lalalar, dârüssaade ağalığı, sermahfillik, hazine-dar ağa, bîzebanlık, cücelik, şerbetçilik, sır katipliği, cündilik, sarıkçıbaşı, tüfekçıbaşı, kahvecibaşı, berberbaşı, tırnakçılar, silahdar, zülüflü baltacılar, hazine vekili, ıstabl-ı âmire, hasekiler ocağı, kozbekçiler ocağı, solaklar ve peykler vb. yüze yakın kurum, mevki ve makam; huzur dersleri, Hırka-i Sa'âdet Ziyâreti törenleri, baklava resmi, arefe ve bayram muayedesi törenleri, surre-i hümayun ihracı resmi, beşik alayı resmi, cülus-ı hümayun resmi, ulufe ihracı, süferâ (elçiler) resmi, sarayda giyilen kıyafetler, saray hümayun istilahatı vb. birçok konu yer almaktadır.

2. Cilt: Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"Târîh-i 'Aâtânın Cild-i Şânîsidir. Eşer-i Tayyâr-zâde Ahmed Paşa. İşbu Târîhin Dört Cildinden İkincisidir. Birincisi 'Osmân Hân-ı Gâzî Hazretlerinden Kânûnî Sultân Süleymân Hân 'Aşr-ı 'Âlisine Gelince Dâ'ire-i Hü-

mâyûnda Ceneyân İden Kāvânîn ve ‘Âdât ve Âdâb ve Esâlîb İle Ba‘zı Nizâmât Beyânındadır. İşbu İkinci Cild Dâ‘ire-i Hümâyûndan Tefeyyûz ve Güzerân İden Şadr-ı A‘zamlarla Şeyhu‘l-İslâm ve Kıpudân Paşalar İle Sâ‘ır Güzerân İden Vüzerânîñ Terceme-i Hâllerini Beyân İder. Üçüncü Cildi Ber-hayât u ‘Âfiyet Olan Vüzerâ-yı Fihâm İle Re‘îsü‘l-‘Ulemâ Hazretleriniñ ve Ba‘zı E‘âzım-ı Ricâl-i ‘Ulemâ ve Me‘mûrîn-i Kirâm-ı Güzeşteğânîñ ve Pederimle Bu ‘Âciziñ Terceme-i Hâllerimizi ‘Arz İder. Zeylinde Bi‘l-Münâsebe Ba‘zı Evrâk-ı Mühimme Mündericidir. Dördüncü Cildde Eş‘âr-ı Selâtin-i ‘İzâm ile Dâ‘ire-i Hümâyûndan Zuhûr İdenleriñ Âşârları Vardır." Bu ciltte de baskı tarihi yoktur, 1291 veya 1292 olması muhtemeldir.

Son sayfasında "Hâtime" muhtevalı şu bilgiler vardır:

"İşbu cild-i şânîniñ mündericâtı sarây-ı hümâyûnuñ her şu‘besinden tefeyyûz iden şadr-ı a‘zamlarla meşîhat-ı islâmiyye ve kıpudânân-ı deryâ ve sâ‘ır vüzerâ-yı ma‘âlî-ârânîñ terceme-i hâllerinden ve zamânları havâdisinden istifhâm olunan vukû‘ât-ı târîhiyyeden ‘ibâret olduğu gibi bundan sonra yazılacak cild-i şâlişin ‘ibârâtı yine enderûndan müfîz ber-hayât olan ba‘zı vüzerâ-yı ‘izâm ile sarây-ı hümâyûndan tefeyyûzle güzerân iden kuzât-ı ‘asâkir ve defter-dâr ve re‘îsü‘l-küttâb ve sâ‘ireniñ ve pederim ile bu ‘âciziñ terceme-i ahvâllerinden ve zeylinde münderic bulunan şâyân-ı mü tâla‘a ba‘zı evrâk-ı atîkadan ‘ibâret bulunmuş olduğu ‘arz olunur."

Muhtevâsı:

Sarây-ı hümâyûnun iç dâiresinden (enderundan) yetişerek sadrazam olanların hayat hikayeleri, yaptıkları hizmetler hakkında bilgi veriliyor ki bu kısımda 60 sadrazamdan bahsediliyor. Daha sonra sarây-ı hümâyûnun her şubesinden yetişen sadrazamların isimleri ve hayat hikayeleri anlatılıyor, bu kısımda 19 sadrazamın adı vardır. Bundan sonra enderundan yetişen üç şeyhülislamın ve 23 kıpudân-ı deryanın anlatıldığı bölüm geliyor. Bunu sarây-ı hümâyûndan yetişen diğer 13 kıpudân-ı deryânın hayat hikayesi izliyor. Bunlardan başka bazı rütbe ve makam sahiplerinin biyografileri yer alıyor. Bu cildin sonunda Top-hâne-i ‘Âmire Müşîri iken irtihâl eden Enderûnî Ahmed Fethî Paşa, Vükelâ-yı Devlet-i ‘Aliyyeden Mehmed Sâdık Rif‘at Paşa, Silahdâr Süleymân Paşa, Mehmed Tayyâr Paşa ve Servili Selîm Paşa'nın ayrıntılı hayat hikayeleri vardır.

3. Cilt: Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"İşbu Dört Cild Târîhiñ Birincisi Dâ'ire-i Hümâyûnuñ Kavanîn-i Qadîme ve 'Âdât ve Âdâb ve Esâlîb ve Nizâmât-ı Dîrînesi ve İkincisi Ol Mekteb-i Feyz-meksebden İhtiyâz İden Zevât-ı Kirâmîñ Terâcim-i Ahvâli-ni ve İşbu Üçüncü Cild Ber-hayât Bulunan Vüzerâ-yı 'İzâm ve 'Ulemâ-yı Kirâm ve Ricâl-i Benâm-ı Sâlîfe İle Pederimiñ ve Bu 'Âciziñ Terâcim-i ahvâlimizi ve Bu Zeylde Ba'zı Vukû'ât-ı Cesîmeye Dâ'ir Evrâk-ı Mühimme 'Arz İder. Ba'd-ezîn Tab' Olunacak Olan Dördüncü Cildde Selâtîn-i Âl-i 'Osmân Hâzerâtıyla Şehzâdegân Hâzerâtıñ Eş'ârları ve Yetiştirdikleri Enderûn Şu'arâsıñ Âşârları Mündericidir. Şadru'l-Vüzerâ Râgıb Mehmed Paşa Merhûmuñ Tertîb-i Olan "Mecmû'a-i Zîbâ", Terceme-i Hâl-i Müşârûn-İleyh 'İlâve ve Tevsî' Olunarak "Gülşen-i Her Hışâl ve Ravza-i Durûb-ı Emsâl" Nâmıyla Tezyîn ve Tehzîb-i Ahlâkı Müstelzim Olan Mecelleniñ Dahî Dördüncü Cilde Zeylen Beşinci Olarak Çıkarılması Eltâf-ı İlâhiyyeden Müsted'âdır. 11 Muharrem 1293.

Son sayfasında "Hâtîme" muhtevalı şu bilgiler vardır:

"İşbu cild-i şâlişîñ nişfı Şeyh Yahyâ Efendi Maţba'asında tab' itdirilmiş ise de nişf-ı diğeri enderûn-ı hümâyûndan müfîz Başîret Gazetesi şâhib-i imtiyâzı 'İzzetlü 'Alî Efendi'niñ maţba'asında tab' u temsîl itdirilmiş ve bi-lutfihî Ta'âlâ bundan soñra tab' u neşr olunacak olan cild-i râbî' selâtîn-i mâziyye-i 'Osmâniyye'den on sekiz pâdişâh-ı ma'âlf-iktinâh ve on kadar şehzâdegân-ı ma'ârif-penâhîñ ve bunlarıñ enderûn-ı hümâyûnda yetiştirdikleri şu'arâ-yı benâmıñ eş'ârıyla ba'zılarınıñ icmâlen terceme-i hâllerinden 'ibâretidir."

Muhtevası:

Bu ciltte hayatta bulunan vüzerâ-yı izâmın hayat hikayeleriyle, re'îsü'l-küttâb, padişah imamları, defterdarlar ve devletin diğeri gelenlerinin ayrıntılı hayat hikayeleri anlatılıyor. Örneğin meşhur tarihçi Na'îmâya önemli bir yer ayrılmıştır. Bundan sonra müellifin pederi Mehmed Tayyar Efendi'nin hayat hikayesi ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Burada dikkati çeken husus müellifin, babasının hayat hikayesini anlatırken onun devrinde yaşanan bazı hadiseler de ayrıntılı yer vermesidir. Örneğin Sultan III. Selim'in şehit edilmesi ve o sırada meydana gelen olaylar, isyanlar, II. Mah-

mud'un eşkıyanın elinden kurtarılması, bu meşum hadisede dahil bulunanlar vs. ayrıntılı olarak anlatılıyor. Bundan sonra müellif kendi hayat hikayesini anlatmaya başlıyor. Orijinal metinde 150 sayfa civarında yer tutan bu kısım üçüncü cildin neredeyse üçte birini oluşturmaktadır. Bu kısımda müellif kendi hayat hikayesiyle bağlantılı birçok tarihi olaya ve enderunla ilgili birçok konuya, kendi devrindeki imar faaliyetlerine, II. Mahmud'un hizmetlerine, yeri geldikçe konuyla ilgili manzumelere, yeni kurulan dâr-ı şûrâya vs. ayrıntılı yer vermektedir. Bu cildin sonuna doğru, bir kısmı müellifin kendisiyle ilgili bazı tezkire ve layihaların metinleri veriliyor. Bu cildin en önemli özelliği ise müellifin, tarihinin kaynaklarını, bu eseri yazarken faydalandığı eserleri bir bir saymasıdır ki bu bilgileri bu cildin sonunda görüyoruz.

4. Cild: Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"Târîh-i 'Aâtânın Eş'âr Faşlına Dâ'ir Olan Dördüncü Cildir. Eşer-i Tayyâr-zâde Ahmed 'Aâtâ. Târîh-i 'Aâtâ'dan Tab' u Neşr Olunan Üç Cildiniñ Mundericâtı 'Arz Olundığı Üzere İşbu Dördüncü Cildin Muhteviyâtı Selâttin-i 'Osmâniyye Hâzerâtıyla Şehzâdegân Efendiler Hâzerâtının Eş'ârları ve Yetışdirdikleri Enderûn-ı Hümâyûn Şu'arâsının Âşârlarını 'Arz İder. Her Ne Kadar Bu Cümleye Münâsebet Almaz Gibi Görünür İşe de Tehzîb-i Ahlâka Medâr Olmak Taşavvurıyla Bir Müddetdir Tertîbine Çalışılan "Gülşen-i Her Hışâl ve Ravza-ı Durûb-ı Emsâl" Nâmında Olan Mecmû'a Dahî Bi-luţfihi'l-Mevlâ Tab' u Temşîl İle Beşinci Olarak Çıkarılacaktır. 25 Re-bî'u'l-Âhır 1293.

Son sayfasında "Hâtime" muhtevalı şu bilgiler vardır:

"Bi-luţfihi Ta'âlâ bundan sonra tab' u neşr olunacak olan cild-i hâmisde terceme-i hâli cild-i şânîniñ seksen dördüncü şâhîfesinde meşûr silah-dâr dâmâd-ı hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis-i gâzî şadr-ı a'zam-ı istikâmet-şiyem, 'âlim ü 'âmil, fâzıl u kâmil-i bî-mu'âdil Gâzî Şehîd 'Alî Paşa merhûmuñ naşîhat-nâmesiyle sarây-ı hümâyûn mekteb-i edeb-meksebinin şenâsına dâ'ir Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri vüzerâ-yı 'izâm ve şu'arâ-yı benâmından mü'ellif ü muşannif, ekşer-i 'ulûmda fâzıl u kâmil ve şârih kâdî-asker Burûsalı Veliyyüddîn Efendi-zâde Ahmed Paşa merhûm

ile Ahmed Hân-ı Sâliḥ hazretleri 'aşr-ı 'âlîsi şu'arâ-yı benâmından ve mütehayyizân-ı kuzât-ı fezâ'il-simâtdan meşhûr Seyyid Vehbî Efendi merhûmuñ sarây-ı hümayûnuñ vaşf u sitâyişini ve nizâm u kavânîn ve kavâ'id ü uşûl ü esâlîbiniñ medḥ u şenâsını şâmil kaşâ'id ve medḥiyyeleriyle ba'zı hikâyât mündericidir."

Muhtevâsı:

Bu ciltte Osmanlı padişah ve şehzadeleriyle enderundan yetişen şairlerin hayatlarına dair bilgiler ve şiirlerinden örnekler verilmiştir. Örneğin bu padişahlardan Yavuz Sultan Selim'in Farsça divanından önemli bir kısım, II. Bayezid, Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan süleyman'ın şiirlerinden; Şehzade Cem, Korkut vs.'nin şiirlerinden çok miktarda örnek alınmıştır. Ayrıca bu padişahların her birinin devrinde enderundan yetişen şairlerin şiirleri de örnek olarak alınmış, bunların önemine göre farklı sayıdaki manzumelerine yer verilmiştir. Örneğin Necâtî ve Ahmed Paşa şiirlerine en çok yer verilen şairlerdir.

5. Cilt: Kapak sayfasında şu bilgiler vardır:

"Târîḥ-i 'Atâ'nıñ Menşûr ve Manzûm Ba'zı Âşârı Muhtevî Olan Beşinci Cildidir. Eşer-i Tayyâr-zâde Ahmed Paşa. Târîḥ-i 'Atâ'nıñ Eş'âr Faşlına Dâ'ir Olan Dördünci Cildiniñ Tab'ı Tekmîl Olduğdan Şoñra Ele Geçen Ba'zı Âşâr-ı Menşûre ve Manzûmeniñ Neşri Fâ'ideden Hâlî Olmamağla Bunlarıñ Beşinci Olarak Tertîb ve Temşîliyle Dördünci Cildde Mev'ûd Olan "Gülşen-i Hışâl ve Ravza-i Durûb-ı Emsâl" nâm edeb mecmû'asınıñ Bi-luṭfihi'l-Mevlâ Altıncı Olarak Çıkarılacağı Tekrâr Va'd Olunur. Cemâziye'l-Âḥır 1293.

Son sayfasında "Hâtıme" muhtevalı şu bilgiler vardır:

"... Hatm-i makâl ve bundan şoñra tertîb ü tab'ı mev'ûd olan "Gülşen-i Her Hışâl-i Ravza-i Durûb-ı Emsâl" nâm mecmû'anıñ daḥı bi-inâyetillâhi'l-Meliki'l-Mennân Medîne-i Münevvere'ye bi's-selâme vuşûlden şoñra tebyîz ve der-sa'âdete tesyîl ile tab' u neşri eltâf-ı İlâhiyye'den müsted'â olduğunu buracıkda daḥı tekrâr ile 'arz-ı 'acz ü ibtihâl ve her hâldeki takşîrâtımnıñ 'afvını aşḥâb-ı mürüvvet ü kemâlden niyâz eylerim."

Muhtevâsı:

Bu ciltte önce Osman Gazi'den başlayıp Sultan Abdülaziz'e kadar padişahlara göre kronolojik kısa bir Osmanlı tarihi verilmiş, bu padişahların hayrât ve müberrâtı sayılmıştır. Daha sonra Osmanlı Devlet yönetimi açısından büyük önemi haiz olan ve Mora fatihi şehid sadrazam Ali Paşa tarafından yazılan, başlıbaşına küçük bir eser niteliğindeki talimat ve nasihatların metni verilmiştir. Bunun akabinde dördüncü ciltte şiirleri bulunan şairlerin, dördüncü cildin basımından sonra ele geçen şiirleri ile yine padişah dönemlerine göre birçok şairin şiirleri önemine göre az veya çok bu cilde yerleştirilmiştir. Bu ciltte yeri geldikçe yine enderunla ilgili bazı bilgiler, ayrıca bazı özel konular (örneğin Şâhin Giray hadisesi) da işlenmiştir. Bu cildin sonunda müellif Tayyâr-zâde Atâ'nın kendi şiirlerinden de bolca örnekler verilmiştir.

2- Divan:

Tayyâr-zâde Atâ Bey, tarihçiliği yanında aynı zamanda şairdir. Divan'ının kendi hattıyla yazdığı ve bütün şiirlerini ihtiva eden iki nüshası bilinmektedir⁶.

6. Divanın şimdiye kadar tek nüshası bilinmekteydi. Elinizdeki Enderûn Tarihi'ni bitirip bas-kıya hazırladığımız günlerde İzmir Milli Kütüphane'de yine büyük bir ihtimalle müellif hattı bir nüshasının daha olduğunu tespit ettik fakat bu nüshayı görme imkanımız olmadı. Bu nüshanın kütüphane kaydı şu şekildedir: "Kütüphane Numarası: 1570, Baş: "Bed'-i bismillâh ile tanzîme eyle i'tinâ / Her ne emr-i mu'tenâya eyler iseñ ibtidâ". Varak sayısı 144, satır sayısı 18, rık'a yazı. Eserin ferağ kaydı: 15 Şa'ban 1294." Bkz.: İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu, Haz. Ali YARDIM, C. III, İzmir 1997, s. 288. Bilinen ilk nüsha Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 360'ta bulunan müellif nüshasıdır. Bu nüshanın özellikleri (nüsha tavsifi) şu şekildedir: "Müellif hattı 98 varak. Mora çalan ebru kapak, rık'a yazı. Metin içerisinde ve özellikle son varaklarda bazı beyitler ve tahmisler silinip iptal edilmiş. Bazı varaklarda yazıların birbirinin üstüne gelmesi sonucu silinme olmuş. Satır sayısı 17. Birkaç varakta der-kenâr var." Bu nüsha esas alınarak Muhittin ELİAÇIK tarafından Tayyâr-zâde Atâ'nın divanı yayımlanmıştır: Bkz. "Tayyâr-zâde Atâ Divanı, Haz. Muhittin ELİAÇIK, Ankara 2005, 360 s." Biz adı geçen bu eserden divanın muhtevasını aynen aldık.

Divan'ı hazırlayan Muhittin Eliaçık'ın tespitlerine göre divanın muhtevası şu şekildedir:

"Divan, iki beyitlik bir besnele manzumesiyle başlar. "Kâsâ'id" kısmı diyebileceğimiz bu bölümdeki diğer şiirler kasîde, tahmis ve taştir nazım şekliyle yazılmış münâcât, na't, mersiye vb. nazım türlerindeki şiirlerden oluşmaktadır. Bu şiirlerin dökümü aşağıda verilmiştir:

- 1- Münâcât (11 beyit)
- 2- Münîf'in münâcâtı'nın tahmîsi (7 bend)
- 3- Sâmi'nin münâcâtı'nın tahmîsi (7 bend)
- 4- Sâmi'nin münâcâtı'nın tahmîsi (5 bend)
- 5- Sâmi'nin münâcâtı'nın tahmîsi (5 bend)
- 6- Mîr Sa'îd'in münâcâtı'nın taştiri (9 bend)
- 7- Na't (11 beyit)
- 8- Hızır Ağazâde Sa'îd Bey'in na'tının tazmini (13 beyit)
- (9)- Nâbî'nin na'tının kahmisi (14 bend, iptal edilmiştir)
- 9- Neccâr-zâde Rızâ'nın na'tının tahmisi (6 bend)
- 10- Aynı şahsın na'tının tahmisi (8 bend)
- 11- Aynı şahsın na'tının tahmisi (6 bend)
- 12- El-Hâc Âkif Paşa'nın na't kıt'asının taştiri (2 bend)
- 13- Aynı şahsın na't kıt'asının taştiri (2 bend)
- 14- Sâmi'nin na'tının tahmisi (5 bend)
- 15- Hz. Muhammed'in babası hakkında Senîh El-Mevlevî'nin yazdığı kıt'asına yazılan taştir (2 bend)
- 16- Aynı şekilde Hz. Muhammed'in annesi hakkında Senîh El-Mevlevî'nin kıt'asına yazılan taştir (2 bend)
- 17- Haleb'de medfûn Kâlib İbni Lûkiyâ Peygamber'in kabri başında sunulan kaside (9 beyit)
- 18- Safvet Efendi'nin kaside şeklindeki mersiyesine tahmis (8 bend)

- 19- Şairin Hz. Hüseyin hakkındaki mersiyesi (34 beyit)
- 20- Şairin Hz. Hüseyin hakkındaki mersiyesi (22 beyit)
- 21- Şairin Hz. Hüseyin hakkındaki mersiyesi (12 beyit)
- 22- Hızır Ağazâde Sa'îd Bey'in Mevlânâ'dan istimdâd konusundaki kıt'asına taştir (5 bend)
- 23- Mevlevilikle ilgili medhiye (18 beyit)
- 24- Niyâzî-i Mısrî'ye tazarru' kasidesi (6 beyit)
- 25- Niyâzî-i Mısrî'nin Limni'deki türbesine asılan kaside (9 beyit)
- 26- Rodos'ta medfun Murad Reis'in türbesine asılan kaside (18 beyit)
- 27- Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yazılan kaside (10 beyit)
- 28- Lutfî Efendi'nin Mevlevîlik medhiyesine tahmiş (9 bend)
- 29- Şairin, şeyhi Nazif Efendi için yazdığı gazel (6 beyit)

"İbtidâ-yı Gâzeliyyât" başlığı altında toplanan bölümde toplam 113 gazel yer almaktadır. Bunların bir kısmı tazmin ve nazire şeklinde söylenmiştir. Bu kısımda ayrıca nasihat manzumesi, rüya hasbihali ve hülyanın anlamı, uyku ve hayal üzerine hasbihal gibi manzumeler de bulunmaktadır.

"İbtidâ-yı Tahmîsât" diye başlayan tahmiş bölümünde iptal edilen bir tahmişle birlikte 54 tahmiş yer almaktadır. Bu bölümün son dört musammatı taştirdir. Ayrıca divanın başındaki kasâ'id bölümünde de 12 adet tahmiş bulunduğundan divandaki tahmişlerin toplamı 66'yı bulmaktadır. Divanda şiirlerine Tahmiş yazılan şairler ve kaç şiirine tahmiş yazıldığı şu şekildedir:

Nedim (32), Veysî (1), Adanalı Nâfi' Efendi (2), Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey (1), Râgıb Paşa (1), Şumnuhu Yusuf Efendi (1), Es'ad Paşa (2), Şeyhülislam Bahâyî Efendi (1), Beylikçi İzzet Bey (1), İzzet Molla (1), Nevres (1), Münîf (1), Reisülküttâb Ârif Süleymân Bey (3), Haşmet (1), Sâ-mî (5), Nâbî (1), Âkif Paşa (1).

Ayrıca divanda Tesdis ve Taştirler de bulunmaktadır. Hızır Ağazâde Sa'îd Beyin üç ayrı kıt'ası taştir edilmiştir. Ayrıca yazıldıktan sonra üzeri

çizilerek iptal edilmiş iki tesdis yer almaktadır. Bu iki tesdis Divânihâne'de müsteşar olarak görev yapan İsmail Habâb'ın ölümü üzerine yazılan mersi-yelerdir. Bunlardan başka divanın başındaki Kasâ'id bölümünde de altı taş-tir bulunuyor.

Divanda son olarak Kıta'ât bölümü yer alıyor. Bu bölümde altı kıt'a, dört tazmin, 93 Beyit ve Müfred ve üç mısra bulunmaktadır."⁷

3- Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâli Huyûli'l-Mücâhidîn:

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ'nın İstanbul ordusu muhasebecisi bulunduğu sırada (1848-1852) tercüme ettiği bu eser Sultan Abdül-Mecid'e takdim edilmiştir. Eserin başında bu eserin tercüme olduğunu bildiren müellif, eser ve bu eseri tercüme etme nedeni hakkında şu bilgiyi veriyor:

"Ulemâ-i zî-fünûn-ı 'Arab'dan Muhammed El-Necşî (Bahşî ?) ve Aristratîs nâm hekimlerin te'lîf-kerdesi bulunan kitâb⁸ ile dîger bir risâle 'ilm-i mezbûrî hâvî ve fenn-i baytarîde fevâ'id ü menâfi'-i gûnâ-gûnı muhtevî olduğına mebnî bu 'abd-i kem-bizâ'a ve bende-i mefkûdu'l-istitâ'a der-sa'âdet ordu-yı hümâyûn muhâsebecisi bulunan âlûde-i cürm ü haât Tayyâr-zâde Ahmed 'Atâ, vâdî-i fenn-i inşâ vü rakam ve tarîk-i sühan-perdâzî vü kalemde piyâde vü râcil olduğunu i'tirâf ile berâber mücerred bir eşer-i 'âcizâne bırakmak ümniyyesiyle kitâb ve risâle-i mezkûreyi ba'de't-tercüme terkîb ü tertîb iderek "Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâli Huyûli'l-Mücâhidîn" nâmıyla tesmiye vü tevsîm ve sâha-i 'afv u 'âtfete keşîde vü takdîm itmiştir."

Bu eserin devrinde çok tutulduğu birçok yazmasının olmasından anlaşılmaktadır. Biz bunlardan üç tariesini gördük ve inceledik ki şunlardır:

7. Tayyâr-zâde Atâ Divanı, Haz. Muhittin ELİAÇIK, Ankara 2005, s. 5-8.
8. Müellif Atâ, kitabının bu kısmında "şerh" başlığı ile şu dipnotu vermiştir: "İşbu kitâb fenn-i baytarîye dâ'ir muqaddemâ elsine-i ecnebiyye üzere te'lîf ve tedvîn ile el-hâletü hâzihî eyâdî-i nâsda mütedâvil ü ma'mûlün-bih olan kâffe-i kütübü me'haz ve mercî'-i mu'teberî olduğu fârisân-ı 'Arab beyninde mütevâtir ü meşhûr olmağa şerh virildi"

1- Tayyâr-zâde Aţâ, Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâli Huyûli'l-Mücâhidîn: Meclis Kütüphanesi, No: MT, 3177, 110 v.

2- Tayyâr-zâde Aţâ, Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâli Huyûli'l-Mücâhidîn: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tıb., No: 57, 85 v.

3- Tayyâr-zâde Aţâ, Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâli Huyûli'l-Mücâhidîn: Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbî No: 1503, 59 v.⁹

Atların bakımı, hastalıkları vb. atlarla ilgili birçok konuda bilgi veren bu eser 54 baktan oluşmaktadır. Bu bablardaki konular aşağıdaki şekildedir:

- "1- At hakkındaki hadisler.
- 2- Atlarda makbul vasıflar hakkında.
- 3- Atın dişleri ile bir yaşımdan 36 yaşına kadar yaşının bilinmesi hakkında.
- 4- Ahırların durumu; yem, su ve at koşturulurken dikkat olunacak hususlar hakkında.
- 5- At nallamanın usulü hakkında.
- 6- Atların ürkmesi hakkında.
- 7- Binek atının kötü huylarının terkettilmesi hakkında.
- 8- Tayların talimi; döl için damızlık kısraaktaki vasıflar ve kısır kısrakların tedavisi hakkında.
- 9- Atlardan kan alma hakkında.
- 10- Atlarda cünûn (delilik) illeti hakkında.
- 11- Atın kulağındaki hastalıklar hakkında.
- 12- Atın gözlerindeki hastalıklar hakkında.

9. Bu eser hakkında bir çalışma yapan Nihal ERK, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Kütüphanesi'nde eserin iki nüshası olduğunu belirtiyor: 1. Nüsha: No: 97, 139 sayfa, 22 adet resim var, istinsah tarihi 1274 (1857); 2. Nüsha: No: 22536, 19 resim mevcut, istinsah tarihi yok. Bkz. Nihal ERK, "Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâl-i Huyûl El-Mücâhidîn" Adlı Kitabın İlimler Tarihi Yönünden İncelenmesi", DTCFD S. XVII /3-4, (1959), s. 498, 499.

- 13- Atlardaki sakağı hastalığı hakkında.
- 14- Atların burnundaki hastalıklar hakkında.
- 15- Atların ağızındaki hastalıklar hakkında.
- 16- Atların boğazındaki hastalıklar hakkında.
- 17- Atlardaki öksürme ve devaları hakkında.
- 18- Atların fesâd-ı dem'inden olan hastalıklar hakkında.
- 19- Atların vücudunda oluşan yaralar hakkında.
- 20- Atların kuyruklarındaki illetler hakkında.
- 21- Atların anüsündeki hastalıklar hakkında.
- 22- Atların penis ve testislerindeki hastalıklar hakkında.
- 23- Atların işeme hastalıkları hakkında.
- 24- Atların içinde olan hastalıklar hakkında.
- 25- Atlardaki yeller (sancılar) hakkında.
- 26- Sıtma hastalığı hakkında.
- 27- Sancılar hakkında.
- 28- Kasar illeti hakkında.
- 29- Megal denilen kabızlık hakkında.
- 30- Şedit denilen hastalık hakkında.
- 31- Hetin denilen hastalık hakkında.
- 32- Deye denilen hastalık hakkında.
- 33- Müsteskî denilen hastalık hakkında.
- 34- İhtilac hakkında.
- 35- Mâil-i Esfâr denilen hastalık hakkında.
- 36- Merhu'l-Yâbis denilen hastalık hakkında.
- 37- Sell denilen hastalık hakkında.
- 38- Zâ'idü'l-Hanâzır (Sıraca) denilen hastalık hakkında.
- 39- Çıbanlar hakkında.

- 40- Uyuz hakkında.
- 41- Atın ayaklarındaki hastalıklar hakkında.
- 42- Abraşın def'i ve atın vücuduna ben yapmak hakkında.
- 43- Miskin illeti hakkında.
- 44- Karha illeti hakkında.
- 45- Arn (Yaz yarası) hakkında.
- 46- Atın omuzunda ve ön bacaklarında olan hastalıklar hakkında.
- 47- Bacaklardaki kırık ve çıkıklar hakkında.
- 48- Vücutta dış sebeplere bağlı olan yaralar hakkında.
- 49- Ahırda karınca, sinek ve pire ile mücadele hakkında.
- 50- Hayvanı semirtmek ve hastalıklardan korumak için vücudu yağlandıracak ilaçlar.
- 51- İştah açmak için ilaçlar hakkında.
- 52- Çok yük taşıyıp yorulan hayvanların tedavisi hakkında.
- 53- Soğukta kalmış hayvanların tedavisi hakkında.
- 54- Hayvanın susuzluğa dayanması için alınacak tedbirler hakkında.^{10"}

4- Tayyâr-zâde Mecmuası I:

Tayyâr-zâde Atâ'nın Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 81'de bulunan mecmuası şu özellikleri taşımaktadır:

Toplam 20 varaklık 81 numaralı müellif hattı mecmuanın kapağında şu bilgi vardır: "Tayyâr Paşa-zâde Ahmed 'Aât Beg'iñ ba'zı terâcim-i ahvâl ve vekâyi'-i târîhiyye ve ba'zı şu'arânıñ terâcim ve âşârı hakkında mecmû'a kılıklu risâlesidir".

10. Nihal ERK, "Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâl-i Huyûl El-Mücâhidîn" Adlı Kitabın İlimler Tarihi Yönünden İncelenmesi", DTCFD S. XVII /3-4, (1959), s. 495-511.

Bu risalede Râgıb Mehmed Paşa'nın ayrıntılı hayat hikayesi, âsârı, hayrâtı ve müberrâtı; müellifin babası Mehmed Tayyâr Efendi'nin hayat hikayesi; Sultan III. Selim'in tahttan indirilmesi, Sultan IV. Mustafa'nın cülûsu ve Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelişi; Sultan III. Selim'in na'sının defni; Sultan II. Mahmud'un tahta çıkışı; Kisteyn mevâcibi i'tâsını müteâkip padişah tarafından Alemdar Mustafa Paşa'ya kürk ihsânı; Sultan II. Mahmud'un Tayyâr-zâde Atâ'nın pederi Mehmed Tayyâr Efendi'ye olan ihsanı üzerine Mehmed Tayyâr Efendi'nin tanzîm eylediği manzûme. Bundan sonra küçük bir tezkire mahiyetinde 90 adet Türk ve İran şairinin çok kısa hayat hikayeleri, doğum ve ölüm tarihleri ve diğer bazı bilgiler şu başlıklar altında veriliyor:

Yavuz Sultân Selîm Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân; Nazîm Efendi, na't-gû; Beşiktâşî na't-gû İbni Neccâr Şeyh Rızâ Efendi; Şu'arâ-yı Osmâniyânın en efdal ve erîbi Urfalı Nâbî Efendi; Kemâl Paşa-zâde; Kâdî-asker Bâkî Efendi; Vak'a-nüvîs Sâmi Beg; Hâmî-i Âmidî; Zâtî Efendi; Nâ'ilî Efendi; Necâtî Beg; Antâkiyyeli Münîf Efendi; Râgıb Paşa; Nedîm Efendi; Nef'î Efendi; Fuzûlî-i Bağdâdî; Fehîm Efendi; Bosnavî Sâbit Efendi; Şeyhülislâm Bahâyî Efendi; Şeyhülislâm Çelebi-zâde Âsım Efendi; Şeyhülislâm İsmet Beg-zâde Ârif Hikmet Beg; Âkif Paşa; Kâdîasker Keçeci Sâlih Efendi-zâde İzzet Molla; Sultânul-vâsılîn Hazret-i Mevlânâ; Re'îsü'l-muhakkikîn Şemsüddîn Tebrîzî; Ser-âmed-i ârifîn Nûruddîn Abdurrahmân Molla Câmî; Zübde-i muvahhidîn Şeyh Ferîduddîn Attâr; Senedül-Ârifîn Şeyh Muslihuddîn Sa'dî-i Şîrâzî; Ser-nâme-i âşıkîn Hâce Muhammed Şemsüddîn Hâfız-ı Şîrâzî; Mevlânâ Celâluddîn Muhammed bin El-mevlevî Sa'düddîn Es-Siddikî Ed-Devvânî; Hasan Firdevsî-i Tûsî-i Rezânî bin İshak'bin Şeref Şâh; Pâdişâh-ı Horasân Sultân Hüseyin Baykara; Mevlânâ Şevket-i Buhârî; Mevlânâ İbrâhim Fazluddîn Hâkânî bin Alî Buhârî; Mevlânâ Örfî-i Şîrâzî; Mevlânâ Ömer bin El-Hayyâm Esterebâdî Dihistânî-i Fîrûzî; Mevlânâ Mîr Muhammed Alî Sâ'ib-i Tebrîzî; Hakîm Ebu'l-Mecd bin Âdem Senâyî-i Gaznevî; Hasan Kâşî; Reşîduddîn Mehmed bin Abdul-Celîl El-Kâtib El-Hirevî; Hâce İsmetullâh Buhârî; Hakîm-i Âzerî; Hayâlî-i Buhârî; Tâlib-i Câcürmî; Emîr Husrev-i Dihlevî; Mevlânâ Fahrüddûn bin Evhadül-Müstevfâ Sebzvârî; Mevlânâ Âşık Hilâlî-i Horasânî; Mevlânâ Hilâlî-i Esterebâdî; Zahîr-i Fâryâbî; Mevlânâ Emîr Alî Şîr Nevâyî; Şeyh Ni-

zâmî-i Ebû Muhammed bin Yûsuf bin Mü'eyyed-i Gencevî; Şeyh Seyyid Kâsım-ı Envâr-ı Safiyyüddîn-i Tebrizî; Mevlânâ Yahyâ Sebîk-i Nişâburî; Kemâlüddîn İsmâ'îl-i İsfahânî; Cemâlüddîn Selmân-ı Sâvecî; Mevlânâ Kâdî-i Sincânî; Mevlânâ Nizâm-ı Esterebâdî; Hakîm Sûzenî-i Semerkandî; Lutfullâh-ı Nişâburî; Hakîm Nâsır-ı Husrev-i İsfahânî; Şeyh Mu'înî Cüveynî-i Endârî; Mevlânâ Hasan Selîmî-i Tûnî; Mevlânâ Emîr Şâhî-i Sebzvârî; Mevlânâ Muhammed Kâtibî-i Turşîzî; Mevlânâ Şerefüddîn Alî Yezdî; Şeyh Muhammed Şerîf-i Magribî; Edîb Sâbir-i Buhârî; Şeyh Kemâl Gıyâs-ı Fârisî-i Şîrâzî; Mevlânâ Fahrüddîn Şeyh Âzerî; Şeyh İsmetullâh-ı Buhârî; Kâdî-zâde Şemsüddîn Taylasî-i Hırasânî; Hâce Ubeyd-i Zâkânî-i Kâzvinî; Mevlânâ Cevherî-i Zerger; Mevlânâ Hüseyin Kâdî Mîr Melîbidî; Mevlânâ Lutfî; Mevlânâ Hâce Mahmûd-ı Turşîzî; Seyyid Hüseyin-i Gaznevî; Mevlânâ Ümîdî-i Tahrânî; Tûtî-i Turşîzî; Mevlânâ Emîr-i A'zam Ahmed Es-Süheylî; Mevlânâ Hâtîfî; Muzaffer Hirevî-i Hakvarâbî; Seyfuddîn-i Esferayânî; Mevlânâ Hasan-ı Erdişîr; Mevlânâ Şeyh-zâde Tâhir-i Buhârî; Abdurrezzâk-ı İsfahânî; Hâcû-yı Kirmânî; Katrân-ı Eclî-i Tirmizî; Seyyid Şîrvânî; Şeyh İbrâhim Fahrüddîn bin Şehriyâr-ı Irâkî-i Hemedânî.

Mecmuanın son üç sayfasında da muhtelif şairlerden Farsça ve Türkçe bazı seçme beyitler alınmıştır.

5- Tayyâr-zâde Mecmuası II:

Tayyâr-zâde Atâ'nın Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 82'de bulunan mecmuası şu özellikleri taşımaktadır:

Toplam 12 varaklık 82 numaralı müellif hattı mecmuanın kapağında da şu bilgi vardır: "Tayyâr-zâde 'Atâ Beg'in ba'zı fıkârât-ı târîhiyyeyi hâvî olan risâlesidir".

Bu mecmuada müellif Tayyâr-zâde Atâ'nın kısaca kendi hayat hikayesi ve bulunduğu görevler; babası Mehmed Tayyâr Efendi'nin ayrıntılı hayat hikayesi; padişah imamı Abdülkerim Efendi'nin hayat hikayesi; asâkir-i nizâmiyyenin teşkili hadisesi; III. Selim'in tahttan indirilmesi ve öldürülmesi hadisesinde çok büyük günahı ve hadiseye bizzat dahil olan Aykır İmam

hakkında bazı malumat; Sultan II. Mahmud'un Alemdar Mustafa Paşa'nın sadâretine dair bâb-ı âlîye gönderdikleri hatt-ı hümayûnun sureti; Sultan III. Selim'in karakteri ve faziletleri üzerine bir fıkra; Silahdar Süleyman Paşa'nın hayat hikayesi; Alemdar Mustafa Paşa'nın hayat hikayesi; Alemdar Mustafa Paşa'nın Alâiye mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'ya yazdığı kaîme-nin metni.

6- Gülşen-i Her Hışâl ve Ravza-i Durûb-ı Emsâl:

Bu eserin Tayyâr-zâde Mecmuası'ndan ayrı bir eser mi yoksa aynı eser mi olduğu konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Tayyâr-zâde Atâ Tarihi'nin üçüncü cildinin kapağında şu malumat bulunmaktadır: "Şadrü'l-vüze-râ Râgıb Mehmed Paşa merhûmuñ tertîbi olan "Mecmû'a-ı Zîbâ", terceme-i hâl-i müşârün-ileyh 'ilâve ve tevsî' olunarak "Gülşen-i Her Hışâl ve Ravza-i Durûb-ı Emsâl" nâmıyla tezyîn ve tehzîb-i ahlâkı müstelzim olan mecelleniñ dañi dördüncü cilde zeylen beşinci olarak çıkarılması elţâf-ı İlâhiyye'den müsted'âdır." Bu bilgiye göre "Tayyârzâde Mecmuası I" künyeli eserle bu eser aynıdır.

Beşinci cildin sonunda: "Bundan şoñra tertîb ü tab'ı mev'ûd olan "Gülşen-i Her Hışâl-i Ravza-i Durûb-ı Emsâl" nâm mecmû'anıñ dañi bi-inâyetillâhi'l-Meliki'l-Mennân Medîne-i Münevvere'ye bi's-selâme vuşûlden şoñra tebyîz ve der-sa'âdete tesyîl ile tab' u neşri elţâf-ı İlâhiyye'den müsted'â oldığını buracıkda dañi tekrâr ile 'arz-ı 'aciz ü ibtihâl ve her hâldeki takşîrâtımın 'afvını aşhâb-ı mürüvvet ü kemâlden niyâz eylerim." şeklin-de bir kayıt bulunmaktadır. Eserin adında geçen "Durûb-ı Emsâl" kaydı bu eserde atasözlerinin de olması gerektiğini düşündürmektedir. Ancak her iki mecmuada da atasözleri ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Belki de, bu mecmualar henüz müsvedde halindedir ve atasözleri kısmı esere sonradan eklenecektir, şeklinde bir yorum da yapılabilir. Tayyâr-zâde Atâ'nın, tarihinin beşinci cildinin sonunda belirttiği gibi son görev yeri olan Medî-ne'de bu eser temize çekilecek ve İstanbul'a gönderilerek bastırılacaktır. Fakat bütün araştırmalarımıza rağmen bu eserin ne yazmasını ne de basılmış

şeklini bulabildik. Son olarak şunu söyleyebiliriz ki Atâ, bu eseri hazırlamış fakat tamamlayıp, temize çekip bastırmaya ömrü vefa etmemiştir.

7- Fülkü'l-Ma'ânî Fî Medîhi's-Sultânî:

Başka hiçbir kaynakta belirtilmemesine rağmen İbnülemin, Tayyâr-zâde Atâ'nın böyle bir matbu eseri olduğunu şu cümlelerle belirtiyor. "On beş sahîfeden mürekkebe ve Sultan Abdülazîz'in medhine müteallik "Fülkü'l-Ma'ânî Fî Medîhi's-Sultânî" nâmındaki kasidesi 1279'da tab' olunmuşdur."¹¹ Bütün araştırmalarımıza rağmen ne matbu ne de yazma olarak Tayyâr-zâde Atâ'ya ait böyle bir esere rastlayamadık.

11. İbnülemin Mahmut Kemal İNAL, Son Asır Türk Şairleri, C. I, İstanbul 1988, s. 127.

Atâ Târihi'nin Kaynakları:

Tayyâr-zâde Atâ, tarihini yazarken başvurduğu ve gözden geçirdiği kaynakları eserinde belirtmiştir. Birinci cildin başında (s. 5) ve üçüncü cildin sonunda (s. 324-329) "tevârîh, mecmû'a, mecelle ve cerîde" genel başlığı altında bu eserleri tek tek saymıştır.

Birinci cildin başında sayılanlar şunlardır:

"Tâcü't-Tevârîh, Ravzatü'l-Ebrâr, Üss-i Zafer, Peçevî, Selânikli, Şolak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, Nişancı Mehmed Paşa, Fezleke-i Kâtib Çelebi, Şahhâflar Şeyhi-zâde vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin Teşrifât-ı Kadîmesi, Hadîkatü'l-Vüzerâ ve zeylleri, Sefînetü'r-Rü'esâ ve zeyli, Devhatü'l-Meşâyih, Mevlânâ Na'imâ, Râşid Efendi, Şehrî-zâde Sa'îd Efendi'nin Nev-Peydâ adlı târîhçesi, Hasan Beg-zâde, 'Abdu'l-Hak Efendi-zâde İrân sefiri Hayrullâh Efendi, Vaşşâf Târîhleri ve sır kâtibi müverrih 'Abdî Paşa, Behcetü't-Tevârîh, Hadîkatü'l-Cevâmî, Harîta-i Qapudânân" gibi tevârîh, mecmû'a, mecelle ve cerîdeler".

Üçüncü cildin sonunda ise şu cümlelerle kaynaklarını tek tek belirtmiştir ki bu bilgilerin önemi kaynaklarda isimleri geçen buradaki bazı eserlerin bugün kayıp olması ve kütüphanelerde bulunamamasıdır:

"Târîh-i 'Âcizânemiñ Me'hazlarıyla Bi'l-münâsebe Düvel-i İslâmiyye ve Bi'l-huşûş Devlêt-i 'Aliyye-i 'Osmâniyye Ahvâlini Şâmil Olup Mütedâvil ü Mute'ârif Olan Kütüb-i Tevârîhden Manzûr-ı 'Âcizî Olanların Esâmîsini Mübeyyin Defterdir:

Ebi'l-'Abbâs Ahmed İbni Yûsuf-ı Dımışkî nâm fâzılın 'Arabî târîhi.

Sipâhî-zâde Mehmed Efendi'niñ "Evzaḥu'l-Mesâlik İlâ Ma'rifeti-hi'l-Buldân" nâm Türkî Târîhi.

Kâtib Çelebi'niñ "Bahriyye" nâm Târîhçesi.

Hâce Sa'dü'd-dîn Efendi'niñ "Tâcü't-Tevârîh"i.

Şeyḥ Kâsım'ın "Tâcü't-Terâcim"i.

Peçevî İbrâhîm Efendi Târîhi.

Selânikli Muştafâ Efendi Târîhi.

Mehmed Hân-ı Râbî 'aşrı ricâlinden Şolâk-zâde Mehmed Hemdemî Efendi Târîhi.

Devlet-i 'aliyyede tıbâ'atın mücidi olan mühtedî İbrâhîm Müteferri-ka'niñ Latin lisânından tercüme itdigi "Seyyâh" nâm Târîhi.

Kâtib Çelebi'niñ "Tuḥfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr" nâm Târîhi.

Lisân-ı Türkî-i kadîm ile Sultân 'Osmân ve Sultân Orḥân 'aşrı vukû'âtını mübeyyin Oruç Beg Târîhi.

Nazmî-zâde-i Bağdâdî'niñ "Tîmûr-ı Gûrgân" Târîhi.

Kâtib Çelebi Merhûm'un "Takvîmü't-Tevârîh"i.

'Alî bin Şihâb-ı Hemedânî'niñ lisân-ı Fârisî'de on bâbı şâmil "Zahîretü'l-Me'mûl" nâmıyla mü'ellef olan târîhini Bağdâd vâlîsi Dervîş Mehmed Paşa emriyle 'ahd-i İbrâhîm Hânî ricâlinden Mehmed bin Hüseyin Efendi nâm fâzılın tercüme iderek iki bâb daḥi 'ilâve ile "Tuḥfetü'l-Me'mûl" tesmiye itdigi târîh-i nefîsi.

Râşid Efendi Târîhi.

'İzzî Süleymân Efendi Târîhi.

Fındıklılı Târîhi.

Şubhî ve Sâmi Beg ve Şâkir Efendi Târîhi.

Rûhî Târîhi.

'Osmân-zâde'niñ "Telḥîşu'l-Hikem" nâm Târîhi.

Kâtib Çelebi ve İbrâhim Müteferrika'nın "Cihân-Nümâ" nâm Târîhi.

Hicretin on birinci senesinde Ebû Bekir bin Behrâm Dımışkî'nin "Kı-tâb-ı Atlas"ı on cilde bi't-tercüme mu'aşşaran bir cilde ihtisâr olunan "Coğrafya-yı Kebîr" Târîhi.

Mîrhând'ın hâher-zâdesi Hândmîr'in "Hâbîbü's-Siyer" nâm Târîhi.

'Osmân-zâde Tâ'ib Efendi'nin "Hadîkatü'l-Mülûk" nâm Târîhi.

Yine mûmâ-ileyhin ('Osmân-zâde Tâ'ib Efendi) "Hadîkatü'l-Vüzerâ" nâm Târîhi.

'Aşr-ı Süleymân Hânî'den Rüstem Paşa nâmına mü'ellef Emîrhând'ın "Ravzatu's-Şafâ" nâm târîh-i kebîri tercümesi olan yedi cild "Hadîka-tü'l-'Ulyâ" Târîhi.

İmâm Suyûtî mü'ellefâtından olan "Hüsnu'l-Muḥâḍara fî Aḥbârî Mısr-ı Kâhire" nâm Târîh.

Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ.

Müstakîm-zâde Sa'dî Efendi'nin "Devḥatü'l-Meşâyıḥ" nâm Târîhçesi.

Süheylî'nin "Dürretü'l-Yetîme fî Aḥbârî Mısrî'l-Kadîme" nâm Târîhi.

Celâl-zâde'nin Mısr Târîhi.

Mısr Târîh-i Cedîdi.

Şeyḥ-zâde Târîhi.

Şeyḥu'l-islâm Kâra Çelebi-zâde'nin "Ravzatü'l-Ebrâr" nâm Târîh-i nefisi.

Molla Câmî'nin manzûm Selîm-nâme'si.

Müşârün-ileyhin (Şeyḥu'l-islâm Kâra Çelebi-zâde Abdülaziz) işbu tâ-rîhe zeyli.

Yine müşârün-ileyhin (Şeyḥu'l-islâm Kâra Çelebi-zâde Abdülaziz) Süleymânnâmesi, "Ravzatu'l-Aḥbâb".

Sâ'î Çelebi'nin "Ravzatu's-Selâṭîn"i.

Şehrî-zâde Sa'îd Efendi'nin "Ravzatü's-Selâṭîn"i

Hâce Sa'dü'd-dîn Efendi'nin "Selîm-nâme"si.

Naķibü'l-eşrâf Seyyid Mehmed Rızâ Efendi'niñ "Seb'u's-Seyyâr fî Ahbârî't-Tâtâr" nâm Târîhi.

Na'îmâ'ya me'haz olan Hasan Beg-zâde Târîhi.

Mîralây Râşid Beg'in "Yemen ve Şan'â Târîhi".

Belgîrâd Târîhi.

"Şecere-i Mülûk" nâm muhtaşar Târîh.

"Tuhfetü'r-Rü'esâ" nâm Târîhçe.

İdrîs-i Bitlîsî'niñ İrân ve Gürcistân seferlerine dâ'ir mecellesi.

Mevlânâ Taşköprî-zâde'niñ "Şâkâyık-ı Nu'mâniyye"si.

Bu "Şâkâyık"a Nev'î-zâde 'Atâyî'niñ Zeyli.

Murâd Hân-ı Râbî 'aşrından Cenâbî Muşafâ Efendi'niñ mu'ahharan Türkçe'ye tercüme olunan "'Aylemü'z-Zâhir" nâm 'Arabî Târîhi.

"Şâkâyık-ı Nu'mâniyye"ye zeyl olarak 'ulemâ-yı meşhûreden Vâhî-zâde Efendi mensûbâtından Edirneli Mehmed Efendi nâm fâzılın "'İk-du'l-Manzûm" nâm Târîhi.

"Coğrafya-yı Kebîr" şâhibiniñ tarz u kânûn-ı devlet-i 'aliyyeye dâ'ir "Fethu'r-Rahmân" nâm Târîhi.

Kâtib Çelebi'niñ 'Arabî "Fezleke-i Târîh"i.

Ahmed Hân-ı Şâlis 'aşrı 'ulemâ-yı benâmından Tabîb Şifâyî Şa'bân Efendi'niñ "Kâlâ'idü'l-'Ukbân" tercümesi olarak "Fezâ'il-i Âl-i 'Osmân" nâm Târîhi.

Sır kâtibi 'Abdî Paşa Târîhi.

İmâm Süyûtî'niñ ve Molla Şükrî'niñ "Selîmnâme"si.

Oğlu 'asâkir-i Mışriyye hisâbına me'mûr Molla Şihâbî'niñ manzûm "Selîm-nâme"si.

"Fâkîhetü'l-Hulefâ" nâm târîh.

Kâtib Çelebi'niñ "Kânûn-nâme"si.

Bağdâdî Nazmî-zâdeniñ "Gülşen-i Hulefâ" nâm Târîhi.

‘Âlî (Gelibolulu) merhûmuñ "Künhü'l-Aẖbâr" nâm Târîhi.

Şehrî-zâde Sa‘îd Efendi'niñ Kırım hânlarına dâ'ir "Lübbü't-Tevârîh"i.

Endülüs Târîhi Tercümesi.

Tabakât-ı Meşâyih ve ‘ulemâ-yı mezâhib-i erba‘aya dâ'ir Haleb ‘ule-mâsından ‘Ömer İbni Ahmed Eş-Şinâ‘ nâm fâzıl-ı keşîrüt-te'lîfiñ "Maḥ-rek-i Himemü'l-Kâşîrîn" nâm Târîhi.

Koca Tevķî‘î hafîdi Ahmed Efendi'niñ "Mir‘ât-ı Kâ‘inât" nâm Târîhi.

Celâl-zâde'niñ "Mesâlik ü Memâlik" nâm Târîhi.

Malkoç Beg hafîdiniñ muhtaşar Târîhi.

‘Abdu'r-Rezzâk Semerkandî'niñ "Maṭla‘u's-Sa‘deyn" nâm iki ‘aşrı muhkî târîhini Râğıb Paşa'nıñ tercümesi.

Hâce-i pâdişâhî Nev‘î Efendi'niñ "Netâyicü'l-Fünûn" nâm Târîhi.

Edirneli Mehmed Efendi nâm fâzılıñ iki cild "Nuḥbetü't-Tevârîh"i.

Koca Nişancı Mehmed Paşa'nıñ Târîhi.

Müneccim-başı'nıñ üç cild ‘Arabî târîhiniñ şâ‘ir Nedîm Efendi'niñ üç cild olarak tercümesi.

‘Âlî (Gelibolulu) merhûmuñ Lala Muştafâ Paşa gâzavâtını mübeyyin "Nuşret-nâme" nâm Târîhi.

Konya'daki şehzâdegân muḥârebelerine dâ'ir ‘Âlî (Gelibolulu) mer-hûmuñ "Nevâdirü'l-Mehârib" nâm Târîhi.

Sultânul-muḥakkıkîn Beyzâvî merhûmuñ Fârisî "Nizâmü't-Tevârîh"i.

Hüseyin Efendi'niñ "Tenķîhu't-Tevârîh" nâm Hezâr-fen Târîhi.

Koştantiniyye'ye dâ'ir Şehrî-zâde Sa‘îd Efendi'niñ "Heşt Biḥişt" nâm Târîhi.

Şeyḥ-zâde Sa‘îd Efendi'niñ "Kurretü'l-Ebşâr fî Netâyici't-Tevârîh Ve'l-Aẖbâr" ve "Nuḥbe-i Sa‘dî" nâmıyla olan Târîhi.

Kâmûs mütercimi vak‘a-nüvîs ‘Ayıntâbî ‘Âşım Efendi ḥâceniñ iki cild Târîhi.

Vak'a-nüvîs re'îsü'l-küttâb Bağdâdî Vâsîf Efendi'nin iki cild Târîhi.
Şânî-zâde merhûmuñ dört cild Târîhi.

Şahhâflar Şeyhi-zâde kâdî-'asker vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'nin
vak'a-i hayriyyeye dâ'ir "Üss-i Zafer" nâm Târîhi.

Enderûndan müfîz vak'a-nüvîs Nûrî Beg'in Târîhi.

İbrâhîm Efendi-zâde Moralı Resmî Ahmed Efendi'nin "Halîfe-
tü'r-Rü'esâ" nâm Târîhi.

Cevdet Paşa'nın tokuz cild târîh-i belîgi.

Müşârün-ileyh Es'ad Efendi'nin Teşrîfât-ı Qadîme'yi mu'arrif muhta-
şarca Târîhçesi.

Muşafâ Necîb Efendi'nin Vak'a-i Selîmiyye Târîhi.

Hamîdiyye Târîhi.

Rûm fetretine dâ'ir Mühtedî Mehmed Efendi Târîhçesi.

Sultân Muşafâ Hân-ı Râbi' 'aşrından iki aylık Târîhçe.

Müstakîl Bağdâd Târîhi.

Hekîm-başî 'Abdu'l-Hak Efendi-zâde İrân sefirî Hayrullah Efendi'nin
Târîhi.

Târîh-i Qurûn-ı Vustâ.

Evrâk-ı Perîşân.

Fevzî Efendi'nin "Haber-i Şahîl" nâm Târîhi.

Târîh-i Qadîm-i Mısrî-i 'Arabî.

Târîh-i Lârî.

Târîh-i Neşrî.

Târîh-i Selçûkî.

Mevlânâ İdrîs'in Târîh-i nefîsi.

Seyyid 'Âşık Nattâ'î'nin "Meş'aru's-Şu'arâ" nâm Tezkiretü's-Şu'arâsı.

'Âşık Paşa Tezkiresi.

Riyâzî Çelebi'nin Tezkiretü's-Şu'arâ'sı.

Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-Şu'arâ'sı

Laîfî Çelebi'nin Tezkiretü's-Şu'arâ'sı.

Îkâf-zâde Fâ'izî Çelebi'nin "Zübdetü'l-Eş'âr"ı.

Enderûnî sır kâtibi Sehî Begefendi'nin Tezkiresi.

Enderûnî 'Ahdî Çelebi'nin Tezkiresi.

Faîfî Efendi Tezkiresi.

Tezkire-i Devletşâh.

'Arabî Cenâbî Târîhi Tercümesi.

Enderûnî Şeyhu'l-islâm Mîrzâ Muşafâ Efendi-zâde Sâlim Efendi Tezkiresi.

Târîh-i İbni Halekân.

Teberdârândan müverrih Na'imâ Efendi-zâde Râmiz Efendi Tezkiresi.

'Unvân-ı dîvânî mürettibi ve Kânûn-nâme mü'ellifi "Tabakâtü'l-Memâlik" nâm târîhi mü'ellifi Tösyalı kâdî Celâl-zâde Muşafâ Çelebi'nin manzûm ve mensûr Tevârîhi.

Ferîdûn Beg Mecmû'ası.

Na'imâ Efendi Târîhi.

Luţfî Efendi Târîhi.

Katerina Târîhi.

İtalya Târîhi.

Bonaparta Târîhi.

Ser-güzeşt-i Bonaparta Târîhi.

Şafed kâ'immağamı sâbık Girîdî Hüsnî Efendi'nin 1269 senesi zühûriden Rusya muhârebesine dâ'ir mücelledât-ı mütenevvi'ada münderic "Şâ'ika-i Zafer" nâm Târîhi."

Ayrıca müellif, tarihini hazırlarken tereddüt ettiği konularda o sırada hayatta bulunan değer verdiği bazı kişilerden, devlet adamlarından, ilim

adamlarından ve kendisinin yetişemediği dönemleri bizzat yaşayarak görmüş olan yaşlı kimselerden ve akrabalarından büyük ölçüde faydalanmıştır. Özellikle beş padişah (III. Mustafa, I. Abdulhamîd, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud) dönemini idrak eden ve ömrünün büyük bir kısmını enderunda ve devlet hizmetinde geçirdiğinden sarayla içli dışlı olan babasının ifadeleri, bilgileri ve görüşleri müellif açısından özenle değerlendirilmiştir. Tayyâr-zâde Atâ bizzat fikirlerinden ve tecrübelerinden faydalandığı kişileri de şöyle sıralıyor:

Ser-'asker-i esbak sır kâtibi hazîneli Muştafâ Nûrî Paşa,

Mîve-i ter gümrükçüsü Muştafâ Ağa-zâde ser-'asker-i esbak kılârlı Hacı Râşid Paşa,

Dördüncü ordu-yı hümayûn müşîri şûrâ-yı devlet a'zâsından kılârlı 'Abdu'l-Halîm Paşa,

Şûrâ-yı devlet a'zâsından hazîneli Çerkes 'Abdî Paşa,

Kâ'im-makâm-ı rikâb-ı hümayûn Rüşdî Paşa-zâde hazîneli Mehmed Mu'ammer Paşa,

Kılârlı 'Alî Rızâ Paşa,

Çukadâr Ağa Boşnak 'Osmân Ağa-zâde hazîneli Mehmed Paşa,

Re'îsü'l-'ulemâ nakîbü'l-esrâf kılârî Muştafâ 'İzzet Efendi,

Yesârî-zâde 'İzzet Efendi-zâde rûsûmât re'îs-i şânîsi hazîneli Necîb Paşa,

'Ayıntâbî Hâce Es'ad Efendi-zâde sır kâtibi yamağı seferlili Es-seyyid El-hâc Mehmed Emîn Efendi,

Müellif Tayyâr Efendi'nin akrabasından Hacı 'Ârif-zâde,

Hâne-i hâşşadan muhrec kılârlı Es-seyyid Muştafâ Hâşim Ağa,

Hâne-i hâşşadan muhrec Rûşen Efendi-zâde Mısrî Hâtem kethudâsı hazîneli İbrâhîm Begefendi,

Hâş ota kethudâsı hazîneli İsmâ'îl Efendi,

Ordu-yı hümayûnlar kapu kethudâsı Merkez-zâde kılârlı Nûrî Beg,

Başkapu gulâmı 'Abdu'l-Fettâh Ağa,

Dârü's-sa'âdeden Muştafâ Ağa,

Bâb-ı ser-'askerî ketebesinden seferlili câme-şûy başı şâ'ır Mihrî 'Abdu'l-Ḥalîm Beg,

Sultân kethudâsı Baltacı Hacı Muştafâ Efendi,

Hazîneli Dâye-zâde Mehmed Beg,

Kozbekçi başı İbrâhîm Ağa-zâde kîlârî Hâfız Muştafâ Nûrî Beg,

Necîb Paşa kâtibi Şıdkî Efendi,

Hekîm başı Hacı 'Ârif Ağa.

Bunların yanında müellif kendi ifadesine göre uzun müddet bulunduğu sarây-ı hümayunda gördüklerini, öğrendiklerini (meşhûdât ve ma'lûmâtını) iki ayrı defter halinde not etmiş, bu bilgileri yine kendi ifadesine göre tarafsız bir şekilde ve itirazdan salim olacak surette tarihine aktarmıştır.

Esere Yazılan Mensur ve Manzum Takrîzler:

Tayyâr-zâde Atâ'nın bu önemli eserine devrin ileri gelen din adamı, bilim adamı, devlet adamı, şeyh vb. kişiler tarafından takrîzler yazılmıştır ve tarihler (1291 yılını veren) düşürülmüştür ki birinci cildin başında yer alan manzum, mensur veya manzum-mensur karışık bu takrizlerin sayısı on beştir. Şu kişiler tarafından takrizler yazılmıştır:

Şeyhülislâm Hasan Fehmî Efendi, Abdurrahmân Sâmî Paşa, Meşhur Ahmed Cevdet Paşa, Dîvân-ı ahkâm-ı adliye reisi İrfân Paşa, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Şeyh Osmân Salâhüddîn Dede, Şûrâ-yı Devlet a'zâsından Rızâ Efendi, Filibe Mutasarrıfı Hasan Hakkı Efendi, Resmo Sancağı Mutasarrıfı Abdu'n-Nâfi' Efendi, Rumeli Beylerbeyi ve sâbık Filibe Mutasarrıfı Veys Paşa, Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye a'zâsından Mektûbî-zâde İzzet Molla, Ma'âdîn-i Hümâyûn Müdürü Sa'dullâh Efendi, Yemen Vilâyeti Defterdârı Hâlis Efendi, Ayıntâbî Hoca Es'ad Efendi-zâde Dâru'l-Mu'allimât Müdürü Emîn Efendi, Şûrâ-yı Devlet ketebesinden Muhsin Efendi, Müellif Atâ Efendi'nin oğlu Konya Vilâyeti Mektupçusu Nezîh Bey.

Bu takrizlerde:

"Genel olarak tarih biliminin önemi; Enderun'un önemi ve Osmanlı devlet idaresindeki yeri; Osmanlı devlet yönetiminde kullanılan ıstılahların devirler içinde yüklendiği anlamların değişmesi ve özellikle bazılarının Vak'a-i Hayriyye'den sonra unutulması ve başka anlamlar yüklenmesi; Enderûn-ı Hümâyûn'dan yetişen her konudaki meşhur şahısların hayat hikaye-

lerinin bu eserde bulunması; bu konuda çok ihtiyaç olmasına rağmen daha önce buna benzer bir eser yazılmadığı, bir süre önce yazılan Hafız Hızır İlyas'ın "Letâ'if-i Enderûn" veya "İlyas Efendi Mecmuası" adıyla anılan eserin ise "ser-â-pâ güft ü şenîd ve bir cerîde-i tomâk u cirîd" olmasından ve "vukû'ât-ı 'âdiye-i gayr-i müfîde ve ıstılâhât-ı nâ-şenîde" üzerine metrûk kalmasından dolayı önemsiz ve hatalarla dolu olduğu; kısaca Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Reisi İrfan Paşa'nın takrizinde belirttiği gibi: "Üdebâ-yı 'aşrîñ ser-bülendi ya'nî Tayyâr Efendi-zâde, ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden sa'âdetlü Ahmed 'Atâ Begefendi Hazretleri'niñ cem' u te'lîfine muvaffak oldukları "Târîh-i 'Aţâ" nâm mecelle-i zîbâ, mekteb-i edeb-i ezkiyâ-yı eslâf ve gıbta-bağş-ı üdebâ-yı ahlâf olan enderûn-ı hümayûnuñ evşâf u eşkâl ve ahvâl-i hakâyık-ıştimâlini şerh u îzâhda 'adîmü'l-mişâl bir eşer-i rengîn-i bî-hemâl" olduğundan yazarının ve eserin haklı olarak övülmesi; son olarak da Allah'ın bir lutfu ve işareti olarak tesâdüfen eserin tamamlandığı yıl olan 1291 senesinin ebced hesabıyla "Târîh-i 'Aţâ" lafzına denk gelmesi" vs. konular üzerinde durulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

AKKUTAY, ÜLKER: Enderûn Mektebi, Ankara 1984.

Anonim Enderun Tarihi (Yazma): Taksim Atatürk Kitaplığı, No: MC. Yz. K 470.

Atâ (Tayyâr-zâde) Divanı: İzmir Milli Kütüphane, No: 1570, 144 v.; Millet Kütüphanesi Ali Emîri Manzum No: 360, 98 v.

Atâ (Tayyâr-zâde): Tuḥfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâli Ḥuyûli'l-Mücâhidîn: Meclis Kütüphanesi, No: MT, 3177, 110 v.; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tıb., No: 57, 85 v.; Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbî No: 1503, 59 v.

BABİNGER, Franz: Osmanlı Tarih Yazarları ve ESERLERİ, Çev. Coşkun ÜÇÖK, Ankara 2000, s. 397.

BAYKAL, İsmail H.: Enderun Mektebi Tarihi, İstanbul 1953.

Bursalı Mehmed Tâhir: Osmanlı Müellifleri, C. 3, İstanbul 1342, s. 108.

DEMİRCAN, Yasemin: "Atâ", Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, C. I, Ankara 2002, s. 512, 513.

ELİAÇIK, Muhittin (Haz.): Tayyârzâde Atâ Divanı, Ankara 2005.

ELİAÇIK, Muhittin: "Tayyârzâde Atâ'nın Mevleviliği Yorumlayışı", İlmî Araştırmalar, Sayı 24, İstanbul 2007, s. 43-56.

EMECEN, Feridun: "Hızır İlyas", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul 1998, s. 417.

ERGÜN, Sadeddin Nüzhet: Türk Şairleri, "Atâ" maddesi, İstanbul, Tarih-siz, S. 535-537.

ERK, Nihal: "Tuhfetü'l-Fârisîn Fî Ahvâl-i Huyûl El-Mücâhidîn" Adlı Kitabın İlimler Tarihi Yönünden İncelenmesi", DTCFD S. XVII /3-4, (1959), s. 495-511.

Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr): İstanbul 1271, s. 304, 305.

Hızır İlyas: Letâ'if-i Enderûn, İstanbul 1276.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal: Son Asır Türk Şairleri, C. 1, İstanbul 1988, s. 124-127.

İPŞİRLİ, Mehmet: "Atâ Bey, Tayyârzâde", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul 1991, s. 34-35.

İPŞİRLİ, Mehmet: "Enderun", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 11, İstanbul 1995, s. 185-187.

LEVEND, Agah Sırrı: Türk Edebiyatı Tarihi I, Ankara 1984, s. 175.

Mehmed Süreyyâ: Sicill-i 'Oşmânî, C. 3, İstanbul 1311, s. 481, 482.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet: "Enderun Mektebi", Türk Ansiklopedisi, C. 15, s. 193.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet: "Enderûn-ı Hümâyûn", Türk Ansiklopedisi, C. 15, s. 193-196.

TUMAN, Mehmet Nâil: Tuhfe-i Nâ'ilî, Bizim Büro Yayınları, C. 2, Ankara 2001, s. 683, 684.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Atâ" maddesi, C. I, İstanbul 1977, s. 208.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakki: Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ankara 1988.

TAKRÎZÂT

[1] Ba‘zı Zevât-ı Fihâmıñ Tenezzülen ‘Înâyet
Buyurdıkları Tekârîz-i ‘Âliyedir:

Şûrî vü Ma‘nevî İhtiyâz-ı Fezâ’il-i ‘İlmiyye ve İmtiyâz-ı Me-
şîhat-ı İslâmiyye ile Muktedâ-bih-i Fuzalâ-yı Enâm Olan Dev-
letlü, Semâhatlü Hasan Fehmî Efendi Hâzretleri’niñ Takrîz-i
‘Âlîleridir:

بسمه و بحمده و نصلی علی نبیه وعلی آله و عترته اقول ان هذه
زبدة الديوان تحتوى على بيان نعوت كثير من الاعيان الذين تكملوا
فى دار السلطنة العلية باسنى النعوت والكمالات الالهية فله در
المراتب فى الحال حيث اوجز و اطنب فى المقال احسن الله سعيه
فى المال و اظله تحت ظلال الكمال
واناالتمنى الى الشرع النبوى

Es-Seyyid Hasan Fehmî El-Akşehrî, Fî 21 Zi'l-ħicce sene (12)91

Vükelâ-yı Fihâm-ı Devlet-i ‘Aliyyeden Mecâlis-i ‘Âliyeye
Me’mûr ve ‘İlın ü Fazl u Kemâl ile Müsellem ü Meşhûr Devlet-
lü ‘Abdu'r-Rahmân Sâmî Paşa Hâzretleri’niñ Takrîz-i ‘Âlîleridir:

Âsiyâb-ı dehr-i nâ-pây-dâr, nev-be-nev enhâr-ı pey-â-pey-res-i havâ-
dişle devvâr ve ân-be-ân tañn-ı eczâ-yı mümkinât ve mañv-ı mâ-ħazar-ı

mevcûdât ile der-kârdır. Anıñ-çün tetâbu' iden mezâri'-i kûrûn u a'şârda dem-be-dem ezhâr-ı etvâr-ı dîger ve ešmâr-ı taḥavvûlât-ı âḥer nümûdâr olup, 'arşa-i fesîḥatü'l-enhâ-yı rûzgârda 'ale'l-istimrâr, bir özge bahâr-ı bedî'ul'-âšâr bedîdâr ve evzâ'-ı tebeddûlât-ı kevn ü mekân, bî-ḥadd ü bî-šûmâr olur. Çünki mizâc-ı her vakt ü hengâm, ber-muktezâ-yı taqdîr-i Melik-i 'Allâm, pençe-i istiḥâlât-ı ṭabî'ata giriftâr ve şecere-i şaḥn-ı şaḥrâ-yı 'âlem-i şimâr, aḥkâm-ı rengâ-reng ile mîve-dâr olur ve bu gerdişle berâber mütevâliyen ta'ayyün-yâfte-i sâḥa-i hesû vü şuhûd olan ebnâ-yı her diyâr, taḥayyûlât-ı evḳât-ı mütevâliyetü'z-zuhûra nisbetle muḥtelifü'l-ârâ ve'l-efkâr olur.

Pes her hûşyâr, belki ârâyış-i kisve-i âdemoiyyetle mûkerrem ü müzeyyen olan şıḡâr u kibâr, "Fa'tebirû yâ uli'l-ebšâr" fermân-ı hidâyet-cereyân-ı Cenâb-ı Cebbâr'a gerdem-dâde-i inḳiyâd olup, âšâr-ı ezmine-i sâlîfe envârına [2] mürâca'at ve bi't-tetebbu' zûlemât-ı âḡrâz-ı nefsânîyyeden şıyrılmaḡa himmet ü 'azîmet ṭarîḳiyle medde'd-dehr biḡâr-ı şu'ûnât-ı kevnîyyenin nümâyış-i eşkâl-i mütenevvi'a ile temevvüc ü telâṭumına medd-i enzâr-ı 'ibret iderek kâr-zâr-ı istibšârda ḡâ'iz-i kaşabu's-sebḳ-i mizmâr-ı iştihâr olan merdân-ı meydân-ı ḡaḳ-cûyâna pey-revlik eyleser, resîde-i kuşvâ-yı ihtibâr olur.

İşte bu dürer-i esrâr-ı ḡâmızayı ebḡur-ı dühûr-ı mâziye vukû'âtından iḳtinâ idüp tanzîm-i sübḡa-i tezkâr iden nûkte-senc-i 'aşr-ı ḡâzır Aḡmed 'Aṭâ Beḡefendi'niñ nezd-i 'ârifânelerine hezârân-hezâr cevher-i sitâyış ü taḡsîn ve bî-'add ü şûmâr mürvârîd-i dürriyyü'l-leme'ân-ı âferîn teḡaddümesiyle ma'a'l-i'tizâr, taḡrîz ü tebrîke ibtidâr olundu, Lillâhi derruhû. 'Abdu'r-Raḡmân Sâmi. Fî 21 Cemâziye'l-evvel sene (12)91.

Kâffe-i 'Ulûmda Fazl u Kemâli Müsellem ve Âšâr-ı Keşîresi Muḡterem Vûkelâ-yı Fihâm-ı Devlet-i 'Aliyyeden Ma'ârif Nezâret-i Celîlesine Sâye-resâ Olan Devletlü Aḡmed Cevdet Paşa Hazretleri'nin Taḡrîz-i 'Âlîleridir:

Dakîḳa-şinâsân-ı aḡvâl-i edvâr 'indinde müstagnî-i beyân u ihtârdır ki, taḡavvûl-i a'şâr u a'vâm ve tebeddül-i etvâr u eyyâm ile degil yalnız aḡ-

vâl-i eşhâş u aqvâm, belki şîve vü edâ-yı elsine-i enâm bile tegayyür itmekdedir. Bir lisânın yüz sene evvelki ta'bîrâtı ile şimdiki ıstılâhâtı pîş-i nazar-ı dikkate alınsa, ne kadar tahavvülâta uğramış olduğu başar-ı başîrete rûşenâ vü 'ayân olur.

Vakıtle çavuşluk devletçe ne kadar mu'tenâ bir 'unvân olup da çavuşlar içinde nasıl hayşiyetlü zâtlar bulunduğunu bilmeyerek târîhlerde çavuşlardan ba'zı düvel nezdine ilçi gönderildiğini görenler, 'aşrımızdaki de'âvî çavuşlarını pîş-i nazara alır ve bu sınıfdan nasıl sefir gönderiliyor-muş deyü ta'accüb ü hayretde kalur.

El-hâşıl mürûr-ı zamân ile efrâd-ı insân gibi elfâz u ıstılâhât-ı lisân dahi tegayyür ü teceddüd idüp gider. 'Ale'l-huşûş ta'bîrât-ı resmiyye, vukûât-ı cesîme ile vaz'-ı ahlîsini bütün bütün değışdirüp başka başka kuvvetler ve meziyyetler peydâ ider.

İşte bu kabîlden olarak Vak'a-i Hayriyye'den sonra Enderûn ve Bîrûn'ca zebân-zed olan ta'bîrât-ı resmiyye o kadar tebeddül itmiştir ki bu ta'bîrâtın vaz'-ı haķîķîsi ve şuver-i [3] isti'mâliyyesi bilinmedikçe ol 'aşrın vekâyı'-i târîhiyyesinden pek çoğı lâıyıkıyla anlaşılamaz ve ol vakı idrâk idenlerin baķıyyesi henüz zîver-i şahîfe-i hayât olduğu cihetle şimdilik o mişillü ta'bîrâtın ma'ânîsine ba'zı mertebe kesb-i vukûf olunabilür ise de onların dahi arkası alındıķdan sonra târîhlerde munderic olan pek çok elkâb u 'unvânların tahķîķi kabîl olamaz.

Binâ'en-'alâ-zâlik, mukademâ enderûn-ı hümâyûnca mu'teber olan pek çok elkâb u 'unvânların şerh u îzâhını kâfil ve enderûn-ı hümâyûndan muhrec meşâhîrin terâcim-i ahvâlini şâmil olan işbu "Târîh-i 'Atâ", devlet-i 'aliyye târîhini mü'tâlâ'a idenlere göre bir 'ayn-ı başîret ve dûr-bîn-i haķîkat olmağla, mü'ellifine lisân-ı sitâyiş ile teşekkür olunur.

جعل الله سعيه مشكورا وهذا الاثر مبرورا
ومن الله الاجر الجزيل

Vükelâ-yı Fihâm-ı Devlet-i 'Aliyye ve Ma'ârif-mendân-ı 'Aşr-ı 'Âlî-i 'Azîziyyeden Dîvân-ı Ahkâm-ı 'Adliye Cezâ Dâ'iresi Riyâsetine Zîb-efzâ Devletlü 'İrfân Paşa Hazretleri'nin Takrîz-i 'Âlîleridir:

Havâdis-i rûzgâr ki şiddet-i cereyân-ı garâbet-iştimalde müsâba-
kat-nümâ-yı süyûl-i faş-ı bahâr ve ihtilâf-ı şuver ü eşkâlde revnak-şiken-i
selâsil-i emvâc-ı bihârdır, giriftâr-ı girdâb-ı inkılâbı ve dûcâr-ı mevc-i ıztı-
râbı olan ebnâ-yı a'sârın nakş-gîr-i şahâyif-i kuvve-i hâfızaları olsa bile ru-
vât u sâmi'îniñ 'adem-i ittîrâd-ı tabâyi' u derecâtı ve kûrûn-ı ezmineniñ te-
kaddüm-i inkîrâzâtı esbâbıyla

كل علم ليس فى القرطاس ضاع

neşîdesi üzere mânend-i nakş-ber-âb varîa-i zevâl ü nisyândan selâmeti
'adîmül-ihtimâl ve âşâr-ı kalemîyye ise vâreste-i hatâr-ı ihtilâldır.

Binâ'en-'aleyh, temâşîl-i şu'ûnâtın merâyâ-yı şûret-rübâsı ve nîk ü
bed-i vukû'âtın mi'yâr-ı şihhat-intimâsı fenn-i celîl-i târîh olduğu kazâyâ-yı
müsellemeden olmağla, aşhâb-ı kalemîñ bîzâ'a-i ma'lûmâtı izâ'a itmeye-
rek vaz'-ı gencîne-i hüsn-i kitâbet itmeleri, ahlâfa terk-i yâdigâr-ı celî-
lül-l-i'tibâr ve ilâ yevmi'l-kıyâm mehâsin-i âşâr ile ibkâ-yı nâm u iştihâr it-
mekdir.

Şu hâlde müstahzarât-ı 'ilmiyyeyi bu fenn-i celîle şarf idenler erbâb-ı
dânişin bahtiyâr u ser-efrâzı ve aşhâb-ı [4] bînişin nîk-baht u mümtâzıdır.
Bu cümle-i 'âliyeden üdebâ-yı 'aşrın ser-bülendi ya'nî Tayyâr Efendi-zâde,
ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden sa'âdetlü Ahmed 'Atâ Begefendi Hazret-
leri'nin cem' u te'lîfine muvaffak oldukları "Târîh-i 'Atâ" nâm mecelle-i zî-
bâ, mekteb-i edeb-i ezkiyâ-yı eslâf ve gıpta-bahş-ı üdebâ-yı ahlâf olan en-
derûn-ı humâyûnuñ evşâf u eşkâl ve ahvâl-i haqâyık-iştimalini şerh u izâh-
da 'adîmül-mişâl bir eşer-i rengîn-i bî-hemâl olduğundan, her lafz-ı dilârâ-
sına gülbang-ı şâpâş u tahsîn keşide ve her nokta-i güher-sîmâsına le'âlî-i
âferîn pâşide olarak tehzîz-i kıl-kı tebrîk ü takrîze ibtidâr olundu. 'An Ra-
mazân fî sene (12)91. 'İrfân.

Yeñi Kâpu Dergâh-ı Feyz-iktinâhında Merkez-ârâ-yı Dâ'ire-i İrşâd Şeyhim Reşâdetlü Şeyh 'Osmân Şalâhu'd-dîn Dede Efen-di Hâzretleri'niñ Berây-ı Takrîz Eşer-i Kâlem-i Mu'ciz-raqam-larıdır:

Bismihî Sübhânehu'l-Mu'în. Farîza-i tahmîd ü temcîd-i Cenâb-ı Ci-hân-âferîn ve vecîbe-i teslîm ü tahıyyat-ı Hâzret-i bâ'ış-ı tekvîn-i âsumân-ı zemîn, seyyidinâ Muhammedü'l-Emîn ve vazîfe-i tarziyye-i âl u aşhâb-ı gü-zîn ve sâ'ir ecille-i millet-i beyzâ ve küberâ-i dîn-i mübîn edâ vü îfâsıyla ser-levha-i makâle-i 'abd-i a'cez ü kemterîn ba'de't-tezyîn, vesâte-i elsine-i şikât-ı ruvâtla mütelaqqı-tı künûz-ı hâfıza-i erbâb-ı 'ilm ü hikmet ve aqlâm-ı eyâdî-i tettebbu'-ı âşâr-ı eslâfla nakş-zed-i şahâyif-i Erjeng-i hayâl-i aşhâb-ı dâniş ü ma'rifet oldığı ve 'ale't-tafşîl müdevvenât-ı mu'tebere-i fenn-i celîl-i târîhde pîrâye-bağş-ı evrâk-ı istibânet kılındığı üzere fenn-i bîhîn-i tâ-rîh, tâbî'a-i ezmine-i muhtelif olana isti'dâdât-ı muhtelif ve tabâyi' u em-zice-i mütefâvitesi iktizâsınca nev'-i beşeriñ ahvâl-i gûnâ-gûn ve evzâ'-ı rengâ-reng-i çü-nakş-ı bûkâlemûnından veķâyî'-i mâziye ve me'âsir-i gü-zeşte-i eslâfdan ahlâfını muṭṭalı'a kılup efrâd-ı nâsıñ telâfuḫ-ı umûr-ı ma'âş-larınca nice nice fevâid-i cezîlelerini ve belki istikmâl-i kemâl-i ma'âdiye-leri menâfi'ini şâmil bir fenn-i celîl-ü'l-kadr olup, 'umûmen tegayyürât-ı vâ-kı'a-i 'âlem, efrâd-ı 'âlemiñ hüdûşına ve hüdûşı daḫi 'adem-i bekâ vü fenâ-sına delîl ü burhân oldığı gibi huşûşâ daḫi merdûmek-i çeşm-i cihân u in-sân, 'ayn-ı 'âlem ü 'âlemiyân olan neş'et-i insâniyyeniñ min-haysü't-tabâyi' ahvâl-i muhtelif ve ve evzâ'-ı mütefâvitesine taḫşîl-i [5] vukûf ve kesb-i ma'rifet ile min-ciheti'l-enmûzec hüdûs u fenâ-yı 'âleme istidlâl ve istiḫşâl-i 'ilm olunabilüp, ma'a-zâlik ol mir'ât-ı mücellâda cilve-ger-i zuḫûr ve tâb-âver-i şudûr olan âşâr-ı mütefâvite vü müteķâbile anda zâhire vü mü'eş-sire olan esmâ-i müteķâbile-i İlâhiyyeniñ pertev-i âşârı olduğına intikâl ve-lev li-tarîḫ-i ḫâşıla ehl-i 'irfân ve zi'l-iz'ân içün taḫşîl-i ma'rifet-i Hudâ-yı Mute'âl'e daḫi bir vesîle-i esîle bulunmuş, bu cihetle ol fenn-i 'âlîde ted-vîn-i kütüb ve teclîd-i defâire bezl-i kanâtîr-i muķanṭara-i mesâ'î vü hi-mem eyleyen aşhâb-ı ḫamiyyet ü gayret, her lisânla memdûḫ u meşķûr bu-lunmuşlar.

Ol cümleden işbu ‘aşr-ı hüner-perverde mütefennin olan üdebâ-yı kirâmdan edîb-i lebîb-i hüner-ver, necîb-i fâzıl-ı kâmil, câmi’-i mehâmid-i haşâ’il, sa’âdetlü Ahmed ‘Aâtâ Begefendi,

اسبغ الله تعالى فضائله ومعاليه وخفا بفيوضه القدسية ايامه ولياله

‘unfuvân-ı cüvânîde enderûn-ı hümâyûnda perverde ve nişf-ı sülûk olan hıdmet-i mütevcibetü'l-mekrûmet-i mülûkânede terbiyyet-dîde

عناية ريعان الشباب قوية
لان لهاقرب الالهى بالنصر
فان رسول الله صلى الله عليه وسلم
برز بنفسه وخسر الثواب
لما اقبل الغيث حتى اصابه
وقال انه حديث عهد بربه
فهذا هو النص الجلى الذى اتى
من الشرع بالغيث القريب من الرب

şî'r-i celîli fehvâ-yı şerîfince akvâ-yı ‘ahd-i şebâbetini ‘abeşe şarfdan vîkâye

الجهل موت ولكن ليس يعلمه الا الذى حييت بالعلم انفاسه

müfâdını tezekkür iderek evvel-i ‘ahd-i kavîsini taşşîl-i fûnûn u ma‘ârife şarf eyleyüp, sâbıkâ-i ‘inâyet-i ezeliyye olan isti’dâd u kâbiliyyeti hasebiyle ‘ulûm u fûnûndan behre-mend akrânını mütesâbık ve etrâbını mütefâ’ik bir edîb-i ercemend olması cihetiyle enderûn-ı hümâyûn-ı mülûkânece olan ma‘lûmâtına binâ’en ebnâ-i nev’ine bir hıdmet-i cemîle ve bir yâdigâr-ı hasene olmak üzere serîr-ârâ-yı emâret-i ‘uzmâ ve pîrâye-bahş-ı erîke-i hilâfet-i kübrâ olan selâtin-i mâziye-i Âl-i ‘Osmân

طابت ثراهم عليهم الرحمة والرضوان

hâzerâtınıñ ahvâl-i hâşşa vü nizâmât u ‘âdât ve me’âşir-i vukû‘ât-ı enderûn-ı hümâyûn ve şevket-i sarâya dâ’ir hazîne-i hayâlinde iktinâ eylediği nefâ-yis-i ferâ’idi rişte-i te’lîfe bi’t-tanzîm, rahmet-i ezeliyye-i Rahmâniyye’niñ

enzâr-ı nâsa ibrâz u izhârına muvaffak olmuş olup, haşîşa-i seniyye-i insânîyyet olan inşâf nazarıyla nâzır u nigerân bulunan hüner-âşinâyâna ve ma-kâdir-şinâsâna celî vü ‘ayân olduğu üzere ta‘bîrât-ı lâyıkâ vü takrîrât-ı râ‘îkâ ve ‘ibârât-ı faşîha vü belîga ile fâ‘îkâ [6] ve "Kelâmından olur ma‘lûm kişiniñ kendi miqdârı" mışra‘ı müfâdinca kemîyyet ü miqdâr-ı fazl u kemâl-i mü‘ellifini beyânda vâfiye ve cümle-i muhassenât-ı ‘aşr-ı nâdirü'l-emşâlden şâyân-ı takdîr ü tahsîn bir eşer-i nefis olmuş olmağla,

فله دره حیس كشف القناع عن وجه معارفه
وابرزها على منصته الاظهار الى انظار متعارفه

terânesiyle nağme-serâ-yı takdîr ü şenâ ve

بارك الله له واكمل فضائله وحصل مقاصده و آماله ووفقه لامثال ذلك
وهده الى اقوم المناسك والمسالك

gülbângıyla bi-ḥasebi'l-mu‘ârefe ve'l-maḥabbe vecîbe-i tebrîk ü tehniyet îfâ ve min-gayri liyâkatin takrîze ictirâ kılinmıştır. Fî 12 Zi'l-ḥicce sene (12)91. Ve ene ‘abdü'l-eḥkaru'l-aḥkar Şalâhu'd-dîn ‘Osmân bin Nâşır ‘Abdu'l-Bâkî Dede ḥâdim-i Mevlevî-ḥâne-i Bâb-ı Cedîd gaferallâhu lehû ve li-vâlideyhi ve li-cemî‘il-mü‘minîn.

Ḳudemâ-yı E‘âzım-ı Ricâl-i Devlet-i ‘Aliyyeden ve Şûrâ-yı Devlet A‘zâ-yı Kirâmından ‘Aṭûfetlü Rızâ Efendi Ḥazretleriñiñ Takrîz-i ‘Âlîleridir:

‘Ayn-ı i‘tibâr u im‘ân ile nazar olundukça külliyyât u cüz‘iyyâtından nice ḥikmet-i bâliğa rû-nümâ olan envâ‘-ı şu‘ûnı eslâfdan ahlâfa naql u teb-lîga vâsıta-i münferide bulunan mu‘teberât-ı tevârîḥiñ şihḥat üzre taḥkîk u te‘lîfi ebnâ-yı nev‘a ḥıdmet içün ḥayli emekler şarfına mütevaḥḳıf olmağla, bu yolda ihtimâl-i tekellûfât ile îfâ-yı nîk-nâm iden zevât-ı ma‘ârif-perveriñ ilâ-nihâye fâ‘iz-i zıkr-i cemîl oldukları muḥaḳḳak olup, bu cümleden işbu mecelle-i maṭbû‘a daḥi enderûn-ı ḥümâyûnca müfîdül-ittılâ‘ olan aḥvâl ü

eşkâl-i sâlifeyi tebyîn ü taşvîrden 'ibâret bir mecmû'a-i 'ibret-nümâ olarak 'ibârât-ı belîğânesi vaşf u şenâdan mastagnî olduğu mişillü, ma'lûmât-ı mev-sûka üzerine zabt u tensîka bezl-i himmet buyuran zât-ı bî-hemtânîñ hüsni selîka ve meziyyet-i müsellemesi dahî فانظروا بعدنا الى الآثار işrine itti-bâ'en eşerden [7] mü'eşşirine istidlâl ile 'ayân olacağı bedîhî iken sitâyîş ü medîhasında benim gibi bir 'âciz-i bî-bizâ'at hadd-i nâ-şinâsâne itâle-i ma-kâl itse bile hâ'iz-i istitâ'at olamayacağından ma'raz-ı imtişâlde i'tirâf-ı ku-şûr ile muhtaşarca 'arz-ı tehniyet ü şükr-güzârî olundu. Fî 12 Şevvâl sene (12)91. Rızâ.

Kudemâ-yı Ecille-i Devlet-i 'Aliyye ve Ma'ârif-mendân-ı 'Aş-riyyeden İşkodralı Muştafâ Paşa-zâde Filibe Mutaşarrıfı Sa'âdetlü Hasan Hakkı Begefendi Hazretleri'nin Takrîz-i 'Âlî-leridir:

Şeref-i meziyyet ve derece-i evveliyeti delâ'il-i nuşûs-ı âşâr-ı mu-kaddese ile müşbet olan fenn-i celîl-i târîhde bâlâ-pervâz-ı evc-gâh-ı 'irfâ-nîñ cenâh-ı eyemen ve e'âzım-ı ricâl-i devlet-i 'aliyyeniñ akdem ü ahseni Tayyâr-zâde Sa'âdetlü Ahmed 'Atâ Begefendi Hazretleri'niñ bu 'aşr-ı 'azîz-i ma'ârif-temyîze yâdigâr bıraktıkları mecelle-i celîle ve âşâr-ı kale-miyye-i mu'tebereleri 'âdât ve veķâyî-i enderûn-ı humâyûnuñ istifâdesiyle şeref-yâb-ı nâ'iliyyet olan hem-'aşrlarımız taraflarından vecîbe-i tebrîkiñ ve hasbe'l-imtişâl zabt-ı târîh ve şükrâne-i neşr ü ta'mîmi hıdmetinde bulun-mak ve tezyîn-i hâtıme-i belîğası buyurulmak recâsıyla 'arz u tesyârına ib-tidâr olunan târîh-i nâcîz-i 'âcizânemdir:

(Fe'ilâtun Fe'ilâtun Fe'ilün)

- 1 İşbu târîh-i ma'ârif-pîrâ
Nüşa-i gerden-i cân olsa sezâ
- 2 Didi târîhini Hakkî büleğâ
"Eşer-i pür-hüner-i Ahmed 'Atâ" (1291

Kaşîde ve Tevârîh-i Dîgerdir

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Şâhbâz-ı evc-i 'irfân tâ'ir-i feyz-âşiyân
Zâde-i Tayyâr ya'nî Hazret-i Mîr-i 'Atâ
- 2 Server-i şinf-ı ricâl ü fâhr-ı erkân-ı 'izâm
Nükte-senc-i pür-hüner münşî-i bî-mişl ü bahâ
- [8] 3 Fâzıl-ı yektâ-yı devrândır ki işte fazlına
Bir celî burhân olur bu nüsha-i mu'ciz-edâ
- 4 Yazdı hâl-i enderûn-ı feyz-meşhûnı tamâm
Oldı kilki 'âdet-i evşâfına şûret-nümâ
- 5 Enderûn ahvâline mahşûş bir târîh hiç
Bir müverrih yazmadı böyle bi-vefk-i müdde'â
- 6 Âl-i 'Osmân'ın tevârîhine bu Şeh-nâme'dir
Fevka'l-'âde ragbet-i şâhâneye el-hâk sezâ
- 7 Sâye-i şâhânede elyak mükâfât-ı cezîl
Zâtına kat'-ı rütebde muntehâdır muktezâ
- 8 Hakkıyâ şükrâne bir beyt-i muşanna' söyledim
Kim tevârîhi mü'ellif ismine oldı resâ
- 9 "Kenz-i bâb-ı enderûn meftûh kilki hâşına" (1291)
"Naql-i pür-zer kayd ider bu 'aşra Târîh-i 'Atâ" (1291)
- 10 Oldı çün bu beytde seksen tevârîh iddi'â
Muhtaşarca tarzını ta'rife kıldım ictirâ

- 11 Beytimîñ gayr-i mükerrerdır tevârîhî bütün
Bunda düşmez kayd-ı şekk ü külfete fenn-âşinâ
- 12 Hüsni tertîb-i hurûfından vücûh oldı mezîd
Çünkü evvel mışra'ı menkûṭ şânîsi dü-tâ
- 13 Mışra'-ı evvel hurûf-ı mu'cemî târîḥdir
Mışra'-ı şânîde dört târîḥ oldı rû-nümâ
- 14 Evvelîñ âḥâd u 'aşrât u mi'ât-ı gevheri
Mışra'-ı şânîde eczâ-yı redîf ü mâ-'adâ
- 15 Mühmel ü mu'cem hurûf aḳsâmını tefrîḳ idüp
Şoñra oldı altı cüz'e mışra'-ı şânî cüdâ
- [9] 16 Kaldı ancak penc aḳsâm üzre erḳâm-ı redîf
Çünkü anda eyledi âḥâd-ı mu'cem ihtifâ
- 17 Mışra'-ı evvel daḥi şânîdeki cüz'eyn ile
Vech-i meşrûḥ üzre yek-dîgerle kıldı iltîḳâ
- 18 Birbiriyle mezc ile aḳsâmı ḥasbe'l-ḳâ'ide
Eyledi teksîrini ber-vech-i cedvel iḳtizâ
- 19 Yalınız heştâd veche ḥaşr-ı maṭlab eyledim
Dîgerânı olmadı maḥsûb-ı kilik-i i'tinâ
- 20 Ger ararsa var daḥi nice vücûh-ı sâ'ire
Ṭarden 'aksen nakl-i yek-dîgerle erbâb-ı nühâ
- 21 Lafz-ı "Târîḥ-i 'Aṭâ" itdi vücûhı izdiyâd
Kıldı imdâd-ı mü'ellif ḥâmemi müşkil-güşâ
- 22 Çünkü tertîb-i hurûfuñ külfeti ma'lûmıdır
Câ'iz-i hüsn-i ḳabûli olsa târîḥim revâ

- 23 Zâb-ı a‘şâr-ı hümâyûn-ı ‘azîze neyl ile
Her zamân zeylinde yazsun pâdişâhım çok yaşa
(Hasan Hakkı)

Ecille-i Ricâl-i Devlet-i ‘Aliyye ve Fuhûlîn-i ‘Ulemâ-yı ‘Asr-ı
‘Âlî-i ‘Azîziyyeden Resmo Sancağı Mutaşarrıf-ı Sâbıkı Sa‘âdet-
lü ‘Abdû'n-Nâfi‘ Efendi Hâzretleri'niñ Takrîz-i ‘Âlîleridir:

Millet-i beyzâ-yı İslâmiyyeniñ medâr-ı kutb-ı iftîhârı olan devlet-i
‘aliyye المبادئ السرمدييه mebâdî-i neş‘et übürûz-ı
ma‘delet-efrûzından berü sa‘vet ü şevket-i kâhire vü ‘âdilede ‘ulviyyet-i şît
ü menâkıbıyla tenvîr-i âfâk-ı iştihâr itmiş olduğu mişillü devâ’ir-i ‘âliye-i
‘askeriyye ve mülkiyyesince müşâhid-i lüzûm u ihtiyâc olduğu kavânîn ü ni-
zâmât ve âdâb u iltişâmâtıñ daği her ‘aşırdâ bir şûret-i mümtâze vü fâ’ika
üzere tertîb ittihâzına şarf-ı yârâ vü ihtimâm iderek kaşr-ı müşeyyed-i salta-
nat-ı ebed-müddet ارم ذات العماد التي لم يخلق مثلها في البلاد imtiyâz-ı
hakîkîsine mazhariyetle kânen-ba‘de-kârin

اسعد الملوك من بقى بالعدل ذكره
واستند اليه من يأتي بعده

يخلد اثر سعى مشكور
ويخلف للاخلاف بساط ملك معمور

لا يبلى اسمه بسموحيته
ولا يتلى عن صحيفة الدهر الايات خصافته

[10] tarîka-i enîkasını hâlefen-‘an-selef meslûk-i kıdem-i i‘tiyâd u i‘tibâr
buyurmuşlardır.

Ve çünki inkılâbât u tahavvûlât-ı zamâniyye bir ‘aşırdâ memdûh u
meşkûr olan kavânîn u ‘âdâtıñ ‘asr-ı âherde hüsn-i zîbâyışine perde-keş-i
hamûl olmağ umûr-ı tabî‘iyyeden ve bu tekallübâta ittibâ‘ mecârî-i umûr ve

esâlîb-i muktezîyât-ı zarûriyyeden olmasıyla devlet-i ‘aliyye-i ‘Osmâniyye daîhi saltanat-ı seniyyelerini îrâs-ı tetarruk u herem ü fütûrdan ihtimâ vü ihtirâs ile esâs-ı ‘adîmül-indirâs-ı şerî‘at-ı garrânîñ ‘ale'd-devâm muhâfaza-i levâzım-ı teşyîd ü tarşîniyle berâber kavânîn ü nizâmât ve âdâb u mu‘âmelâtıñ iltizâm-ı teceddüd ü tezyînâtında tecvîz-i te‘ennî vü müsâhele buyurmayarak yek-dîgerlerine mir‘ât-ı i‘tibâr u istînâs ve mişkât-ı iktibâs olacak nice ahvâl ü etvâr tünd-bâd-ı gerdiş-i edvâr ile mütevârî-i gubâr-ı a‘şâr olmuşdur. Binâberîn egerçi mu‘zâmât-ı veķâyî‘-i sâlîfe şahâyif-i tevârîhde mestûr u mûnderic ve ‘uyûn-ı erbâb-ı mütâla‘a vü i‘tibâr, iktitâf-ı şükûfe ve eşmâr-ı nefîsesiyle karîr ü mübtehic ise de saltanat-ı seniyyeniñ nokta-i devâ‘ir-i ‘âliyesi olup beytû‘ş-şeref-i selâtîn-i ‘izâm olan dâ‘ire-i enderûn-ı feyz-meşhûn ba‘zı âşâr u ahbâr-ı meşhûre vü mervîyyesiyle müberhen ü müstedell olduğu vechile âdâb u intizâmca mekteb-ı havâķîn ü kayaşir bir burc-ı a‘zam ve bu mekteb-i feyz-mekseb-i ‘âlî devâvîn ü âşâr-ı münîfeleri zîb-i şahâyif olan nice nâm-dârân-ı erbâb-ı fazl u ma‘ârifîñ menşe‘-i nümûvv u bürûzı olduğu müsellemlen olmasıyla ol dâ‘ire-i fâhireniñ her ‘aşr-ıñ mizâc u mişvârına göre vakit vakit ziyî ü hey‘etini değışdirerek iktisâ itmiş olduğu hulel-i zîbâ-yı uşûl ü nizâmât ki mülûk-ı âdâb olan âdâb-ı mülûkuñ eñ muntehab u mu‘tenâsı dimekdir. Her ne kadar tahavvûlât-ı emzice vü tabâyi‘ ez-mân u duhûr ile bi‘t-tab‘ mehcûr olarak mu‘âmelât-ı hâzırâyı tevfkîka gayr-i kâbil ve her şeyde meşhûd-ı başâyir-i mefâhîr olan ıslâhât u tensîkât ile ekserîsiniñ şu zamân-ı terakķiyâtça meziyyet-i fâzılası zâ‘il olsa da bu mişîl-lü ber-güzîde-i etvâr kurûn-ı mütekâdimeye kesb-i şu‘ûr ve ittılâ‘ıñ bir aralık mehcûr-ı havâtır olarak muktezîyât-ı zamâniyyeye evfaķ görinerek ba‘zı muhassenâtıñ taķattur u ihyâsı veyâhud muķâyese vü müvâzene-i ahvâl-i mâziye ve hâliye vâdîlerinde icâle-i nazar-ı ‘ibret ü intibâh idilmesi gibi fevâ‘id-i mühimmesi müsellemlen-i erbâb-ı [11] vukûf ve bu ise yalnız dâ‘ire-i ‘âliye-i mezkûreye muhtaşş u ‘â‘id olan esâlîb ü vukû‘ât ve âdâb u nizâmât-ı câmi‘ olarak ol mekteb-i ‘âlî-i dâniş-verândan tefeyyüz itmiş bir zât-ı ma‘ârif-simâtıñ nevk-i kalem-i himemâtından tereşşuh itmiş bir târîh-i mevşûku‘-me‘âliñ vücûdına mevķûf olduğu cihetle bu ümniyyeniñ hüsn-i teysîrine intizâr olunmaķda idi. Bi-tevfîķihî Ta‘âlâ ‘aşr-ı humâyûn-ı hazret-i pâdişâhîde sebķat-gerân-ı hilye-i ma‘ârifîñ kıymet-şiken-i âşâr-ı eslâf olan mü’ellefâtına lâhika-i fâyika olarak a‘zam-ı kudemâ-yı ricâl-i devlet-i ‘aliy-

yeden sa'âdetlü Ahmed 'Atâ Begefendi hazretlerinin fevka-mâ-yentazır iş-bu eşer-i mu'teberiñ cem' u telfikîyle cümleye tahmîl-i minnet-i evfâ buyurmuş olduklarının lihâza-i iftihâr ile müşâhedesi mûcib-i tahdîs ü şükrâ-niyyet-i 'azîme olmuştur. Mîr-i müşârün-ileyh hazretleri firdevs-ma'âd Sultân Muştafâ Hân-ı Şâlis ve Sultân 'Abdu'l-Hamîd Hân ve Sultân Selîm Hân-ı Şâlis ve Sultân Muştafâ Hân-ı Râbî' hazerâtıyla vâlid-i deryâ-mehâmid hazret-i şehriyârî cennet-mekân Sultân Maḥmûd Hân-ı Sâni hazretleri mişillü beş pâdişâh-ı celîlül'-kadriñ ihtiyâz-ı şeref-i hıdemâtıyla enderûn-ı humâyûndan taklîb-i elvâh-ı zindegânî itmiş olan Tayyâr Efendi merhûmuñ şulb-i aşâletinden ser-zede-i 'âlem-i şuhûd olarak من لم يشبهه ابيه فقد ظلم ser-çeşmesinden bi'l-iğtirâf ol mekteb-i 'âlî ve maḥrec-i efâzılıñ zülâl-i şâf-ı terbiyetinden istifâza-i ma'ârif ü kemâlât ile bu sâye-i 'uzmâda kesb-i merâtib ü terakkiyât iderek haylüce hıdemât-ı cesîmede işbât-ı seciyye-i me-hâm-dânî vü isticâb ile nefy-i akrân u etrâb buyurmuş olduklarından eyâdî-i a'shâra yâdigâr bıraktıkları eşer-i mebrûr u mezkûr vukûf u ma'lûmât-ı tâmme üzerine kalem-i bedâyi'-rakamlarından çekîde bir târîh-i nefîde vü ber-güzîde olmasıyla bi-haḥkkin muntazır-ı kulûb-ı eşer-perverân olan sebk ü siyâka evfaḥ ve taḥdîr ü mükâfâta eḥaḥḥ bir eşer-i zîbâ ve ḥaḥîḥaten muḥteri'-i karîḥa-i ḥâlîşa olan Târîḥ-i 'Atâ nâm u 'unvânına çeşbân u aḥrâ olarak لله كتاب لوان الليل يرمى مثله لقلت بدا عن حجرته نكا medîḥası kılâde-i gerdem-i takrîzâtı olsa sezâdır. 'Abdu'n-Nâfi' Mutaşarrıf-ı Li-vâ-i Resmo sâbık. Fî 15 Şevvâl, Sene: (12)91.

[12] Rûmili Beglerbegiligi Pâye-i Celîliyle Mübeccel Olan Zevât-ı Kirâmîñ Muteḥayyizân u Fuзалâsından Üdebâ-yı Münşiyân-ı 'Aşrıñ Mâ-bihî'l-İftihârı Filibe Mutaşarrıf-ı Sâbıkı Sa'âdetlü Veys Paşa Hazretleri'niñ Takrîz-i 'Âlîleridir:

Suḥan-verân-ı nâdire-gûyân ve münşiyân-ı belâgat-'unvân-ı dehrîñ bi-haḥkkin bülemd-pervâz-ı ma'ârif-perdâzı meşâḥîr-i üdebâ-yı 'aşrdan fû-nûn-ı şettâda mâlik-i meleke-i fevka'l-'âde Tayyâr Efendi-zâde Ahmed 'Atâ Begefendi hazretlerinin şemere-i ṭab'-ı dekâyık-neb'-i mâder-zâd ve maḥ-

şûl-i hâme-i revnak-câme-i isti'dâd-ı Hüdâ-dâdları cümle-i cemîlesinden olarak mir'ât-ı cihân-nümâ-yı tekvînde cilve-ârâ olan işbu Târîh-i hakîkat-ta'rîfleri hakka ki tarz-ı mergûb-ı nevîn ve üslûb-ı makbûl-i bihînde bir eşer-i cezîl ve yâdigâr-ı celîldir ki mi'yâr-ı i'tibâr-ı makâm-âşiyân ve mîzân-ı inşâf-ı dekhâyık-şînâsân-ı zamânca bir 'andelîb-i hoş-nevâ-yı gülîstân-ı nikât ki her nağmesi neğamât-ı hezâr hezâr-ı şîv'e berâber ve bir bustân-ı 'ibret-nümâ-yı bî-nazîr ü dil-güşâdır ki ezhâr u şükûfe-i rengâ-reng-i kelimât-ı 'anber-fâmından istişmâm olunan nefehât-ı hikmet-âyât, kıymet-şiken-i misk-i ezferdir. Hâşılı bu mecelle-i celîleniñ her satrında nice dürer-i gurer-i bî-mişâl müstetir ve her kelimesinde envâ'-ı cevâhir-i zevâhir-i girân-bahâ-yı ma'rifet müstenîr olmasıyla mütâla'ası mecma'-ı ma'ârif ü kernâlât ve mekseb-i âdâb u mu'âmelât-ı insâniyye olan sarây-ı hümâyûn-ı cenâb-ı zıllullâhîniñ uşûl ü furû'-ı mehâsin-şümûline bi-tamâmihâ kesb-i ittîlâ' ile enderûn-ı seniyye-i aşdikâ-yı bendegân ve belki 'umûmen tebe'a ve zîr-destân-ı devlet-i kavîyy-i şevket-i 'aliyyeyi pür-neş'e vü sürûr ve hâ'iz-i gencîne-i mefhâret ü hubûr ideceğinde kat'â istibâh olmadığından mîr-i müşârûn-ileyh hâzretleriniñ bu yolda dañi serzede-i zuhûr olan himem-i celîle ve muvaffakiyyet-i celîlelerinden tolayı du'â-yı bi'l-hayr-ı âlîlerini zîver-i zebân-ı beyân iderim. Veysî.

Mevâlî-i 'Îzâm-ı Ma'ârif-ittisâmdan ve Dîvân-ı Ahkâm-ı 'Adliye A'zâ-yı Kirâmından Evkâf-ı Hümâyûn Mufettişi Mektûbî-zâde Fazîletlü 'İzzet Mollâ Efendi Hâzretleri'niñ Takrîz-i 'Âlîleridir:

Hâdisât-ı eslâfı ahlâfa hikâye ve hakâyık-ı vâkû'âtı sû'-i hıfzdan vîkâye ye âlet-i [13] müstaķille olan fenn-i celîl-i târîhe şarf-ı himmet buyuran zevât-ı sûtûde-simâtûñ âşâr-ı celîletü'l-i'tibârları elsine-i medâyihde deverân ve zülâl-i evşâf-ı himem-kârîleri fevvârât-ı hıyâz-ı kulûbdan feverân itmekde olacağı bî-reyb ü gümândır. Saltanat-ı mu'azzama-i 'Oşmâniyye'de rakam-zede-i hâme-i müverrihîn olan müdevvenâtûñ ba'zılarına bi'l-münâsebe enderûn-ı şâhâne-i füyûzât-âşiyâne veķâyî'-i ahvâlinden birer nebze bahs

u beyâna ta'arruż olunmuş ve yakın vâkıdde "Leţâ'if-i Enderûn" nâmıyla bir eşer daħi kıleme alınmış ise de bunlar kâfil-i ifâde-i merâm ve dâ'ire-i şadedde kâbil-i kelâm olamayup bu bâbda elde bir yâdigâr bulunamaması bâ'ış-i esef olmamak mümkün degil idi. Aşdıķâ-yı kudemâ-yı ricâl-i devlet-i 'aliyye ve ma'ârif-pîrâ-yı erkân-ı saltanat-ı seniyyeden bunca zamân enderûn u bîrûnda bi'l-istikâme ifâ-yı vezâ'if-i me'mûriyyetle mümtâz ve evc-i a'lâ-yı hünerde bâlâ-pervâz olan Tayyâr-zâde Ahmed 'Atâ Begefendi hazretleri nice fevâ'id ü ma'lûmât-ı nâdireyi mütekeffil bir mecelle-i celîle tedvîn ü tanzîm ve "Târîh-i 'Atâ" nâmıyla ta'yîn ü tevsîm iderek eyâdî-i erbâb-ı dânişe bir ber-güzâr-ı leţâfet-şi'âr i'ţâsına bezl-i naķdîne-i iktidâr buyurmuşlardır. Li-nâmıķıhî:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Feyz-i Mevlâ'dır eger inşâf olunsa bî-riyâ
Bi'l-bedâhe oldı sâniķ kalbe bâ-luţf-ı Hudâ
- 2 Kilk-i kudret 'İzzetâ naķş itdi levh-i tab'ıma
"Hatmına târîh çıkdı lafz-ı "Târîh-i 'Atâ" (1291)

İşbu eşer-i mu'teber kendülerine lisân-ı ehl-i 'aşrdan tehniye ve tebrîk ve du'â-yı selâmet-i dâreyn vecîbesi daħi bu vazîfeye teşrîk olunur. Fî 17 Ramazân, Sene: (12)91. Müfettiş-i evķâf-ı hümayûn Mektûbî-zâde 'İzzet.

Mütehayyızân-ı Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Ma'ârif-mendân-ı 'Aşr-ı 'Azîz-i 'Âlîden Ma'âdin-i Hümayûn Müdîri Sa'âdetlü Sa'dullâh Begefendi'nin Takrîz-i Sâlimût-Ta'rîz-i Belîğâne-leridir:

Nevâdî-i kırân u kırûn ve 'avâdî-i ezmân-ı gûnâ-gûn-ı ahlâfa 'ibret-nümûn ve mu'zâmât-ı [14] veķâyî-i sâlîfe-i enderûn, tevârîh-i 'Oşmâniyye'den bir şu'be-i deķâyık-meşhûndur. Egerçi seyyârân-ı feyfâ-yı haķâyık-ı

fenn-i târîh bir miqdâr ol vâdîde daği tek ü tâz ve tayērân-ı hadâ'îk-i şeh-nâme-i ma'rifet-şemârîh maķâm u münâsebeti geldikçe nağme-perdâz olmuşlar ise de tahkîk-i habâyâyâ kâfî olmadığı mişillü İlyâs Efendi Mecmû'ası daği ser-â-pâ güft ü şenîd ve bir cerîde-i tomâķ u cirîd olmağla şenşene-i şân u şükûh ile bir şehristân-ı şöhet ü şevket ve deydene-i debdebe-i devr-i fütûh ile debistân-ı edeb ü ma'rifet olan sarây-ı humâyûn-ı pâdişâhîniñ ahvâl ü âşârını câmi' bir te'lîf-i maḥşûs-ı laṭîfîñ yâdigâr-ı kütüb-hâne-i 'irfân kı-lınması ârzû-dâşte-i herâhil-i dâniş iken erbâb-ı nazm u neşriñ ser-bülendi ve aşhâb-ı hüner ü ma'ârifîñ hûş-mendi, kudemâ-yı ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden Tayyâr-zâde Ahmed 'Aṭâ Begefendi hazretleri evâ'il-i hâllerinde peder-i vâlâ-güherleri işrince enderûn-ı humâyûnda perveriş-yâfte-i 'izz ü kemâl olduklarından bi'z-zât meşhûd-ı çeşm-i şuhûdî ve kâbiren-'an-kâbir 'an'ane-i ekâbir ile naķş-tırâz-ı levha-i hâtır-ı zarâfet-nümûdi bulunan veķâyî'i işbu mecelleye derc ü imlâ ve ḥaķķâ ki naķdîne-i müstahzarât-ı belâgat-gâyâtını ihvân u 'ârifâna bezl ü ihdâ buyurmuşlardır. Lillâhi derruhû.

مورخه الاديب حيث تفرد وعلى فن البلاغة تفرد

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Hâme ez-minkâr-ı bulbûl kâgîd ez-evrâķ-ı gül
Bâd Târîh-i 'Aṭâ-râ mevc-i bûy-ı gül midâd

Şevvâl 15, Sene: (12)91. Müdîr-i Ma'âdin Sa'dullâh.

Mu'teberân-ı Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Ma'ârif-mendân-ı Bendegân-ı Saltanat-ı Seniyyeden Evķâf-ı Humâyûn Mektûbcısı Sâbîķ ve Yemen Vilâyeti Defter-dârı Hâlâ Sa'âdetlü Hâliş Efendi'niñ Evvel-be-Evvel Muḥteri'-i Tab'-ı Zarîfâneleri olan Târîh ve Takrîz-i 'Âlîleridir:

Sâha-i fenn-i celîl-i kaşas u aḥbârîñ hâ'iz-i kasabu's-sebķ-i feşâhati ve bâha-i 'ilm-i [15] târîh-i ma'ârif-şemârîhiñ fâ'iz-i dest-mâye-i belâgatı olan erbâb-ı beşâ'ir-i rûşen-zamâ'ire bâhir olduğu üzere fenn-i târîhiñ uşûl-i me-

vzû'âtı ve menâfi' u gâyatı nîk ü bed-i ahvâl-i milel ü düvel-i sâbıkadan ümem-i lâhikaya istifâde-i 'ibret ve aña göre te'sîs-bünyân-ı siyâset ü 'adâletdir. Binâ'en-'alâ-zâlik kevkeb-i kevkebe-i devlet-i 'aliyye-i ebediy-yü'd-duhûruñ ibtidâ-yı zuhûr-ı müstelzimü's-sürûrından berü vâsıta-i bâsıta-i nâdire-perdâzî-i vekâyi'nüvîsân-ı eslâf ile yâdigâr-ı ahlâf olan vuķû'ât-ı 'aşriyye ve 'avâriz-ı mülkiyye "Geçmiş zamân olur ki hayâli cihân deger" neşîde-i meşhûrınca 'aşrımız için her bir nazarda biñ 'ibret irâ'e ider bir âyîne-i hikmet-nümâ oldığı gibi menşe'-i dûdmân-ı selâtin-i 'izâm ve perveriş-âmûz-ı vüzerâ vü 'ulemâ vü üdebâ-yı benâm olan sarây-ı hümayûn-ı feyz-meşhûn-ı mülûkâne hâķîkaten mağbûtı-ı encümen-i âlem ve maḥsûd-ı mülûk-ı 'Arab u 'Acem olduğu ve kânûn-ı kadîm ü de'b-i müstedîmi teslîm-kerde-i hukemâ vü 'ulemâ olarak vekâyi'-i 'aşriyyesi "taķdîmü'l-ehem 'alle'l-mühim" kâ'idesince zîbâyiş-i ser-nâme-i tevârîḥ-i devlet olmağa şâyân bir keyfiyyet bulunduğı hâlde naşıl sa bu emr-i ehemmiñ merḥûm İlyâs Efendi mişillü ba'zı zevâtıñ tahrîr eyledikleri vuķû'ât-ı âdiye gayr-i müffide ve iştilâhât-ı nâ-şenîde üzerine metrûk kalması müstevcib-i esef ü keder ve erbâb-ı himmetden bir şâhib-i gayretiñ zuhûrı muntazır iken fe-lillâhi'l-ḥamd ve'l-minne zıll-i zâlîl-i tûbâ-'adîl-i saltanatda rehîn-i emn ü emân ve envâ'-ı fûnûn u 'ulûm ile müktesib-i 'ilm ü 'irfân olduğumuz veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız Sultân 'Abdu'l-'Azîz Ḥân efendimiz ḥazretlerinin 'aşr-ı 'azîz-i ḥudâygâneleri ricâl-i bâhirü'l-ibcâlınden ve çerâğân-ı enderûn-ı hümayûndan Tayyâr-zâde Ahmed 'Atâ Begefendi ḥazretleri bu bâbda teşmîr-i sâķ-ı i'tinâ birle ḥilye-i şihḥat ve ḥigûnegî-i hâķîkatinden bî-behre olduğumuz işbu sarây-ı hümayûn târîḥini pîrâye-i silk-i te'lîf ve mürûr-ı eyyâm ile şikeste-târ olmağa mâ'il olan vuķû'ât-ı nâ-şinîde-i mâziyyeyi ḥüsn-i taşnîfe himmet ve bu cihetle hüner-âzmâyân-ı zamâna tahmîl-i bâr-ı minnet eyledi. El-haḥ ki 'ibârât ve ḥikâyât-ı mûnderice-i şahîḥâne vü faşîḥanesi mutazammın-ı envâ'-ı 'ibret-nümâ ve kaşas u fıķarât-ı mûndemice-i belîğânesi ḥayret-efzâ-yı uli'nnühâ olduğundan mü'ellif-i müşârûn-ileyh ḥazretlerinin şu muvaffakiyyet-i memdûḥa ve himmet-i meşkûresini 'ilm ü 'irfânıñ ḳadr-i celîlini 'ârif olan erbâb-ı ma'ârifle berâber tebrik ü tehniyete mübâderet ve bi-ḥasebi't-teşâdüf ḥüsn-i itmâmına ibtidâ bu 'âcize sünûḥ iden "Târîḥ-i 'Atâ" terkîbiniñ târîḥ vâķi' olması cihetiyle,

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Hâzret-i Ahmed 'Atâ Beg mahz-ı lutf-ı Hakk ile
İtdi bu târîhi ihdâ bezm-i 'irfâna sezâ
- 2 Nâm-ı nâmîsiyle yâd olmak için Hâliş didim
"Hüsni itmâmında bu târîhe "Târîh-i 'Atâ" (1291)

kıt'asınıñ dañi min-ğayr-i istiât'at 'arz u taqdîmine mücâseret olundı. Receb, Sene fî (1291). Mektûbî-i evkâf-ı esbak Hâliş.

Kudemâ-yı Erkân-ı Enderûn-ı Hümâyûndan Sır Kâtibi Yamağı ve El-hâletü Hâzihî Dâru'l-Mu'allimât Müdîri 'Ayıntâbî Merhûm Hâce Es'ad Efendi-zâde 'İzzetlü El-Hâc Emîn Efendi'niñ Târîh-i Maqlûb-ı Maqbûlleridir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Bir eşerdir lafz u ma'nâsı laţf ü müsteţâb
Neşr ü nazmı da anıñ bañr üzre geñverden ħabâb
- 2 Ey Emîn maqlûb târîhiñ ħisâbı vechile
"Oldı "Ĥayrât-ı 'Atâ" târîh-i itmâm-ı kitâb" (1291)

Fî 24, Sene: (1291). El-Hâc Mehmed Emîn 'Ayıntâbî-zâde.

Üsküdâr'da 'İnâdiyye Maħallesi'nde Kâ'in Bandırma Ĥânkâh-ı Şerîfesi Post-nişini Cennet-mekân Selâmet Efendi-zâde Reşâdetlü Faħru'd-dîn Efendi Ĥazretleriniñ Maħdûm-ı Mürşidânele-ri Şûrâ-yı Devlet Ketebesini Muteħayyızânından Necâbetlü Muħsin Efendi Oğlumuzuñ Takrîz-i Müstelzimüt-Taħsînleridir:

Dakîka-sencân-ı münderecât-ı resâ'il-i ĥavâdiş-i edvâr u a'sâr ve müte-

tebbi'ân-ı cerâyid-i [17] ahvâl-i ezmân u rûzgâr olanlarca umûr-ı hafıyyeden degildir ki bu şahn-ı 'iber-gâh-ı 'âlem ibtidâ-i âferîniş-i Âdem'den bu deme gelince ser-zede-i meydân-ı zuhûr olan ta'allübât-ı vukû'ât-ı eyyâm ve tahavvûlât-ı esâlîb ü kavâ'id-i akvâmıñ âşâr-ı hikmet-medâriyla uğramış olduğu tebeddülât, hakîkaten dâhil-i dâ'ire-i vukûf u ma'lûmât olmağa şâyândır. Çünki bu meydân-ı imtihan-ı bî-karârda ictimâ' iden insânıñ ahvâl ü gerdişleri tahmîn ü taşavvura göre bîrûn-ı ihâta-i 'ukûl olup vukû'âtıñ birazları hayâlât-ı lâ'ib-i efkâr ve ba'zıları mu'tâd-ı tel'âbe-i rûzgâr olduğu hâlde bu lu'bet-gâhda tek ü pû idenleriñ bir gürûhı zirve-i evc-i kemâle vâsıl ve bir şıfıñ hâzîz-i hâk-i mezelletde sâfil olmak zerf'asıyla bu tekallüb-gâh-ı pür-intibâhıñ 'arz eylediği melâ'ib-i bâz-güneden rû-nümâ olan lehviyyâta başarı başîretle diğkat ve hayretle mülâhazaya ragbet buyurılınca irâ'e-i 'acâyibât ile mâhiyyet-i şu'unda mütehayyir bırakır bir nice hâlât-ı hâyire rû-nümâ-yı merâyâyı 'ibret olur. İşte bu kazâyâ-yı hikmet-peymâya vukûf, ezmîne-i sâbıkâ ve kûrûn-ı sâlifede zuhûra gelen vekâyî'-i mühimmeye ittılâ'a ve bu da fenn-i celîl-i târihiñ tettebbu'ına muhtâc u mevku'f idübine vâkıf ve el-hak durer-i gurer-i kemâlât-ı âdâb-ı insâniyyeniñ mahreci olan enderûn-ı hümâyûnuñ bihâr-ı esâlîbinden müstahrec olan durer-i ma'lûmâtdan ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden Tayyâr-zâde sa'âdetlü Ahmed 'Atâ Begefendi hazretleri devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyyeniñ mânend-i âfitâb-ı âlem-ârâ cânib-i nehr-i Ceyhûn'dan tûlû ile cihâm şeref-i livâ-yı saltanat u 'adâletiyle zînet-sâz u rûşenâ buyurduğu zamândan berü enderûn-ı hümâyûnca vaz' u îrâd buyurılan kâffe-i kavânîn ve 'âdât-ı hikmet-gâyâtı haşviyyât u hurâfâtdan ve taraf-dârlık sehv ü gâraızından berî olarak taşrîh u ta'rîf ve ol mekteb-i fezâ'il-meksebden zuhûr iden bunca nâm-dârânı hikâye vü tavşîf ider eyâdî-i 'urefâda bir mecmû'a-i 'ibret-nümâ bulunmasına ragbet buyurmalarından nâşî bi-lu'tfihî Ta'âlâ bu kerre "Târîh-i 'Atâ" nâm-ı nâmîsiyle mevsûm bir eşer-i dil-pezîr şahîfe-i imlâyı tenvîr eylemiş olduğundan 'an-şamîmî'l-bâl icrâ-yı tebrîk ü tehniyeti farîza-i zimmet-i muhâleşet-iştimâl 'addiyle fâris-i meydân-ı hüner ü ma'rîfet olmadığım cihetle derece-i hadd ü iktidârımı bilerek ve yalnız zeyl-i târihde bu kadarcık bir eşer-i nâcîzânem de bulunması şeref ü meziyyetini hasbe'l-karâbe temennî vü arzû iderek vâdî-i takrîzde tehzîz-i kümeýt-i hâme-i 'acz-'alâmeden keff-i yed idemedigimden [18] "el-'özrü 'inde kirâmi'n-nâs makbûl" 'ibâresiyle iktifâ-sâz-ı ictirâ oldum. Şeyh-zâde Muhsin.

Konya Vilâyet-i Celîlesi Mektûbçısı Haşdûm-ı ‘Âcizî Nezîh Beg’îñ Takrîz-i Sâlimü’t-Ta’rîzidir:

Vekâyi’ u ahvâl-i ‘âleme medâr-ı vukûf-ı ittîlâ’ olduğu için her ‘aşr u zamânda cem’iyyât-ı beşeriyyeniñ nazâr-ı kabûl-i i ‘tibâra aldığı fenn-i tâ-rîhiñ fevâ’id-i muhassenât-ı lâ-tuḡşâsı nezd-i erbâb-ı dânişde müsellemler ü meşhûd ve aşhâb-ı iktidârîñ cihân-ı fenâda birer şûretle ibkâ-yı nâma ikdâm u verzişleri lüzûmı bedîhî vü rû-nümûddur. İşte şu maḡsada binâ’en enderûn-ı hümayûn-ı mülûkâneniñ ezmine-i kadîmeden berü sâḡa-pîrâ-yı vukû’ olan bi’l-cümle ahvâl ü eşkâl ü âşârını muḡtevî ve bu bâbda envâ’-ı ma’lûmât u tafşîlât-ı müfide vü nâfi’âyı ḡavî "Târîḡ-i ‘Aṡâ’ ‘unvânıyla vâlid-i mâcid-i ma’ârif-perverim Tayyâr Efendi-zâde sa’âdetlü Ahmed ‘Aṡâ Beḡfendi ḡazretleriniñ bir müddetdir cem’ u te’lîfine bezl-i naḡdîne-i ikdâm u ihtimâm buyurmaḡda oldukları mecelle-i celîleniñ bi-luṡfihi’l-Mennân ikmâl-i tertîbi bu kerre teyessür-nümâ-yı ḡuṡûl olarak ba’zı aşhâb-ı hüner ü ‘irfân cânibinden takrîze himmet buyurulmaḡda idüḡi sâmi’a-nüvâz-ı şük-rân u memnûniyyetim oldu. ḡaḡḡâ ki böyle bir yâdigâr-ı celîlül’-i ‘tibârîñ encümen-i üdebâda vücûdı çokdan berü ârzû-dâṡte-i zümre-i zurefâ iken buña müşârûn-ileyḡ ḡazretleriniñ muvaffaḡiyetleri ne rütbe şâyân-ı taḡdîr ü teb-rîk ise bencileyin âlûde-i ‘aciz ü kuṡûr olan bir kem-bizâ’anıñ sitâyîṡ ü tak-rîz yolında birṡaḡım erbâb-ı faẓl u kemâl ve fuḡûl-i rengîn-maḡâle pey-rev olabilmesi o kadar nâ-be-maḡall ü rekîk idüḡini i’tirâfa mecbûr olmaḡla be-râber maḡâfil-i üdebâda yâd-ı nâm için şu vesîle-i cemîleden istifâde emelinden de kendimi alamadıḡım cihetle işbu teşekkür-nâme-i ‘âcizânemiñ tanẓîm ü taḡdîmine cür’et eyledim. 3 Şevvâl, Sene: Fî (12)91. Mektûbî-i Vilâyet-i Konya Mehmed Nezîh.

TÂRİH-İ ATÂ CİLD-i EVVEL

[2]Bismillâhirrahmânirrahîm

Beyân-ı Sebeb-i Zabt-ı Târîh

Ferâ'id-i tahmîd-i Hazret-i Hudâ ve cevâhir-i taşliye-i Cenâb-ı Seyyid-i Enbiyâ'yı ser-nâme-i 'ubûdiyyete dürrütü't-tâc ve tarzîye-i âl u aşhâb-ı Resûl-i Müctebâ ve du'â-yı mefrûz-ı hilâfet-i 'uzmâyı zîver-i zebân-ı ibtihâc iderek i'tirâf-ı 'adem-i bizâ'a vü iktidâr ve iktifâ-yı işr-i eşer-nüvîsân-ı a'sâr ile şahîfe-i heyûlâ-yı mâ-fi'l-bâle şu vechile şûret-dâd olunur ki, ahlâf-ı nev'-i beşeri ahvâl-i sâbıkâ-i eslâfdan haber-dâr iden 'ilm-i celîl-i târîh, el-hak 'ulûm-ı edebîyyeniñ min-cihetin ecell-i menâfi'-bahşâsıdır din-mege şâyân bir 'ilm-i vâcibül'-i'tibâr ve rub'-ı meskûnuñ her tarafında i'tinâ vü iltifâta sezâ-vârdır. Bu nûkte-i dil-cû erbâb-ı elbâbıñ himem-i 'âliye-i kûh-fersâ-yı tetebbu'-peymâlarıyla taraf taraf 'uyûn-ı cihâniyâna münkeşif olmağdan nâşî her cihet-i 'âlemde aşhâb-ı hîred ü nühâ nice nice veķâyî' u âşâr zabtıyla çeşm-i ahlâfı bu bâbda rûşenâ kılmışlardır.

Huld-âşîyân 'Oşmân Hân-ı Gâzî 'aleyhi rahmetül-Bârî hazretleriniñ teşkîline muvaffak oldukları devlet-i 'aliyye-i 'Oşmâniyye'ye halefen-'an-selef baş-ı cenâh-ı şevket buyuran şehriyârân-ı ma'âlî-i 'unvân hazerâtınıñ bu 'ilm-i mühimme ne derecelerde ragbet-i 'ulyâları olduğına te'sîs ü ta'yîn buyurdukları saltanat-ı seniyyeniñ bidâyet-i zuhûr-ı satvet-şudûrından berü mütâla'alarıyla müstefîd olduğımız nice müdevvenât-ı mütedâvileyi [3] meydâna getürmüş olan dâniş-verân-ı ricâl-i bâhirül'-îkânıñ himem-i celîle ve mesâ'î-i meşkûrelerini tevşîk u temkîn ve el-

vâh-ı âşârını tenvîr ü tezyîn eylemelerinden ilerü gelerek bu 'ilm-i celîlde kütüb-hâneler tölisi mücelledât-ı müdevveneniñ vücûdından büyük delîl istemez.

Binâberîn erbâb-ı müâla'aya setîr degildir ki devlet-i 'aliyyeniñ her 'aşr-ı 'âlîsinde ser-zede-i zühûr olan kâffe-i vuķû'ât-ı mühimme ve her dâ'irece vaz' u te'sîs buyurulmuş olan kavâ'id ü kavânîn ve nizâmât u 'âdât ve esâlib-i mer'ıyyeden tafşîlen ve icmâlen ve feşâhaten ve 'âdiyen vekâ-yi'-nüvîsân-ı saltanat-ı seniyyeniñ metrûk-ı zabt-ı aklâm-ı sühan-verâneleri olmuş hiçbir vâkı'a vü kâ'ide vü kânûn rû-nümûn olmadığı bî-reyb ü me-nûndur.

Bu muķaddime-i müsellemeğe nazaran "Enderûn-ı Hümâyûn" ta'bî-riyle zebân-zed-i hey'et-i devlet olan dâ'ire-i celîle-i shehen-şâhân-ı Âl-i 'Osmân hâzerâtı hakkında eslâf-ı 'izâm-ı selâtîn-i 'Osmâniye'niñ ihdâş u ihtirâ' buyurmuş oldukları uşûl ü kânûn u kâ'ide ve nizâmât u 'âdâta dâ'ir şübhe yokdur ki bir nice mecelle-i 'ibret-me'âl yâdigâr-ı kütüb-hâne-i ricâl olmuşdur. Çi-fâ'ide ki bunlar naşılca eyâdî-i ricâl-i gayba düşerek dest-i erbâb-ı müâla'aya ârâyış-bağş-ı vücûd olamamak aģleb-i ihtimâldir. Hâlbuki birçok nâm-dârân-ı kirâmıñ maħall-i feyz ü neş'eti olan öyle bir debis-tân-ı 'ilm ü ma'rifet ve mekteb-i harb ü besâletin şuver-i nizâmâtınıñ men-sî kılması nezd-i erbâb-ı inşâfda nâ-revâ göründigine ve ol dâ'ire-i felek-fâhire on seneye yakın bu 'âcize terbiyet-gâh-ı ma'ârif-pîrâ olduğdan mâ-'adâ peder ve büyük peder ve ceddimiñ daħi müfîzi olup huşûşıyle pederim vâlid-i mâcid-i keşîr'ül-meħâmîd-î hâzret-i pâdişâhî Sultân Maħmûd Hân-ı Şânî efendimiz hâzretleriniñ çerâğ-ı maħşûş-ı hümâyûnları olduğu mişillü bu 'âciz daħi 'ahd-i 'azîz-i 'âlîsi ğıbta-fermâ-yı a'sâr olan pâdişâh-ı berâyâ-penâh, shehen-şâh-ı 'adâlet-iktinâh, veliyy-i ni'metimiz pâdişâhimiz efendimiz hâzretleriniñ hıdemât-ı mu'tebere ile'nâ'il-i 'inâyât-ı celîle-i mülûkâneleri olduğım cihetle bu bâbda kâbiren-'an-kâbir ma'lûmât-ı 'âcizâ-nem bulunması kıymet-şinâsân-ı ma'ârif olan cevdet-i efkâr aşhâbınıñ vârid-i hâtır-ı hayr-hâhîleri olmaķdan nâşî ma'lûmât-ı mevcûdeniñ istikşâfât-ı cedîde ile birlikde şahîfe-i tertîbde rû-nümâ-yı zühûr idilmesi emrinde teşvîkât-ı dil-nüvâzî icrâ buyurulmuş ve der-teşvîk-i evvel teşekkür-i eltâf-ı seniyye zımında pâdişâh-ı ma'ârif-nüvâz-ı [4] merâhim-menķabet, şe-

hen-şâh-ı ma'âlî-tırâz-ı mekârim-sîret, şehriyâr-ı fezâ'il-enbâz-ı kader-şudret-i cihâniyân-ı kadr-dân-ı İskender-miknet, veliyy-i ni'met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretleriniñ nâm-ı nâmî-i humâyûn-ı mülûkâneleriyle dîbâce-ârâ-yı iftitâh olarak bu bâbda bir risâle tahrîri arzû idilmiş ise de kıllet-i bizâ'a vü tengî-i karîha peydâ-yı cür'et-i tahrîrde semend-i hâme-i imlâya ruşşat-ı cevelân virmege mûmâna't-ı şarîha göstermekde iken fezâ'il-i funûn u 'ulûm ile pîrâste ve ma'ârif-i cüz'iyeye vü külliye ile ârâste oldukları cihetle tevârîh u eş'ârîñ insâna güzel güzel hıdmetler itdigini bilen ba'zı zevât-ı ma'ârif-simât ol vechile bir mecelle tahrîrini bu 'âciz-i pür-haîâ Tayyâr-zâde Ahmed 'Atâ'ya tekrâr ifâde vü teşvîk buyurdıklarına imtisâlen zâten mazbûtu ma'lûm olan ve erbâb-ı vuķûfdan tahkîk olunabilen uşûl ü 'âdâtıñ tebyîn ü i'lâmı zımnında dört cild üzerine tertîb olunan işbu "Târîh-i 'Atâ" nâm mecmû'anıñ terķîmine âğâz olundu. Ve-hüve'l-muvaffak ve'l-mu'în.

Mukaddime

Sarây-ı humâyûnuñ eski hâliniñ tağyîr ve vaz'-ı aşlîsiniñ tebdîli elli dört seneye resîde oldığını vuķû'ât-ı âtiyetü'l-implâ işbât ider. Ol âşiyân-ı feyz-nişândan tayerân-sâz-ı semt-i hıdemât-ı mülkiyye olalı tamâmiyle kırk iki seneye bâlig olup bu müddet-i tavîleniñ hâtırdan çıkarabilmesi muhtemel olan müteferri'ât-ı kavânîn ü nizâmât ve uşûl-i 'âdât lâ-'ilâc rûfeķâdan tahkîke muhtâc ise de Nâbî merhûmuñ,

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

'Aceb mi kaçre ârâm itmese ebr-i bahâr üzre

Binenler tîz nüzûl eyler semend-i müste'âr üzre

mişâli müsellemince imtidâd-ı eyyâm-ı evhâm-me'âl ile hayfâ ki anlarıñ ekserîsini hayât-ı müste'ârdan mütenezzil ve setîre-pûşî-i zindegânî-i uhrevî ile mütezemmil buldığım cihetle Rabbim cümleye 'âfiyet ihsân buyursun, baķiyyesinden istiknâh-ı izâle-i şübuhât-ı vuķû'ât ile iktifâ eyledim.

İşbu Târîhiñ Me' hazı Olan Tevârîh İle Râvîleriniñ Esâmîleri

Qavânîniñ cereyânı olan edvâra yetişen zevâta bi't-tab' yetişilemediği gibi bi'l-farz ol bâbda yazılmış olması aqvâ-yı me'mûl olan mecelle vü risâleler ise ber-vech-i meşrûh eydî-i ziyâ'da kalmış olması ihtimâlî vârid olmak cihetiyle bi'l-münâsebe derci lâzım gelen ba'zı fıkralar arasındaki rivâyâtıñ me'hazları [5] "Tâcüt-Tevârîh, Ravzatü'l-Ebrâr, Üss-i Zafer, Peçevî, Selânikli, Şolak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, Nişâncı Mehmed Paşa, Fezleke-i Kâtib Çelebi, Şahhâflar Şeyhi-zâde vak'a-nüvîs Es'ad Efendi'niñ Teşrifât-ı Kadîme, Hadîkatü'l-Vüzerâ ve zeylleri Sefînetü'r-Rü'esâ ve zeyli Devhatü'l-Meşâyih, Mevlânâ Na'imâ, Râşid Efendi, Şehrî-zâde Sa'id Efendi'niñ Nev-Peydâ adlu târîhçesiyle Hasan Beg-zâde, 'Abdu'l-Hak Efendi-zâde İrân sefirî Hayrullâh Efendi, Vaşşâf Târîhleri ve sır kâtibi müverrih 'Abdî Paşa, Behcetü't-Tevârîh, Hadîkatü'l-Cevâmî', Harîta-i Kapudânân" gibi tevârîh u mecmû'a ve mecelle vü cerîdeler müfâla'asından ve rüfekâdan ber-hayât bulunan ser-'asker-i esbak sır kâtibi hazîneli Muştafâ Nûrî Paşa, mîve-i ter gümrükçisi Muştafâ Ağa-zâde ser-'asker-i esbak kılârlı Hacı Râşid Paşa, dördüncü ordu-yı hümâyûn müşîri şûrâ-yı devlet a'zâsından kılârlı 'Abdu'l-Halîm Paşa, şûrâ-yı mezkûr a'zâsından hazîneli Çerkes 'Abdî Paşa, kâ'im-makâm-ı rikâb-ı hümâyûn Rüşdî Paşa-zâde hazîneli Mehmed Mu'ammer Paşa, kılârlı 'Alî Rızâ Paşa, Çukadâr Ağa Boşnak 'Osman Ağa-zâde hazîneli Mehmed Paşa, hutûf-ı mütenevvi'ada Şeyh-i şânî ve 'İmâd-ı İrânî ve musâbık-ı Fîsâgoras u Fârâbî, 'ilm ü kemâlde bî-müdânî re'îsü'l-'ulemâ nakîbü'l-eşraf kılârî Muştafâ 'İzzet Efendi, Yesârî-zâde 'İzzet Efendi-zâde rüsûmât re'îs-i şânîsi hazîneli Necîb Paşa, 'Ayıntâbî Hâce Es'ad Efendi-zâde sır kâtibi yamağı seferlili Es-seyyid El-hâc Mehmed Emîn Efendi, akrabâ-yı 'âcizîden Hacı 'Ârif-zâde hâne-i hâşşadan muhrec kılârlı Es-seyyid Muştafâ Hâşim Ağa, hâne-i hâşşadan muhrec Rüşen Efendi-zâde Mısırlı Hâtem kethudâsı hazîneli İbrâhîm Begefindi, hâş ota kethudâsı hazîneli İsmâ'îl Efendi, ordu-yı hümâyûnlar kapu kethudâsı Merkez-zâde kılârlı Nûrî Beg, başkapu gulâmı 'Abdu'l-Fettâh Ağa ve dârü's-sa'âdeden Muştafâ Ağa ve bâb-ı ser-'askerî ketebesinden seferlili câ-

me-şûy başı şâ'ir Mihrî 'Abdu'l-Halîm Beg, sultân kethüdâsı Baltacı Hacı Muştafâ Efendi, hâzîneli Dâye-zâde Mehmed Beg, kozbekçi başı İbrâhîm Ağa-zâde kilârî Hâfız Muştafâ Nûrî Beg, Necîb Paşa kâtibi Şıdkî Efendi, hekîm başı Hacı 'Ârif Ağa gibi ba'zı zevâtâ mürâca'at ve meşveret-i hulâşasından hâşıl olan vukûf ve sarây-ı hümâyûnda bulunduğım müddetdeki meşhûdât u ma'lûmât iki muqaddime şeklinde [6] tutularak anlardan tevli'd itdirilen netîceler erbâb-ı mîzân 'indeinde esâsen i'tirâzdan sâlim olmak ta-savvurıyla şahîfe-i zîb-i imlâ olundu.

Ma'a-mâ-fîh kaleme alınan tahkîkât ve ta'rîfâtca ba'zı nokşân nü-mâyân olsa bile vaz'-ı aşlî ve nizâm-ı esâsîsini tağyîr idemeyeceğinden ve miyân-ı hikâyât u 'ibârâtta cümle-i mu'terîza kâbilinden görülecek fıkrar-lar daî 'aynen istiḥbâr u istifhâm olunduğı gibi yazıldığından ve bunuñla berâber,

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Çeşm-i inşâf gibi 'âkile mîzân olmaz

Kişî nokşânını bilmek gibi 'irfân olmaz

ferîdesince bu 'abd-i kem-bizâ'a iktidârsızlığımı mu'terîf bulunduğımдан işbu mecelleye 'atf-ı nazarla it'âb-ı nûr-ı başâr buyuran zevât-ı kirâmîñ meşhûd-ı çeşm-i ḥakâyık-bînleri olacak kuşûr zeyl-i 'afv-ı küremâ ile mes-tûr buyurulmak me'mûldür.

Sultân 'Oşmân Hân-ı Gâzî Hazretlerine Konya'dan Beyâz San-cak İle Tabl ve Nefîr ve Şemşîr Gönderildikten Şoñra Nâm-ı Hümâyûnlarına Hutbe Kırâ'at Olındığı

Dâ'ire-i hümâyûnuñ taht-ı intizâma lüzûm-ı idḥâlî bidâyet-i teşekkül-i saltanat-ı seniyyede bi't-tab' taşavvur buyurulmuş olmak mü'tâlâ'adan gayr-i ba'id ise de 'Oşmân Hân-ı Gâzî 'aleyhi rahmetü'l-Bârî hazretleri otuz beş yaşında iken altı yüz seksen yedi sene-i hicriyyesinde Selçûkîlerden Kõn-ya'da pâdişâh olan Sultân Gıyâsü'd-dîn Mes'ûd İbni Keykâvus ve rivâyet-i

digerde yine Selçûkîlerden Sultân 'Alâ'ü'd-dîn Ferâmurz cânibinden Karama Balabân Çavuş mübâşeretiyile gönderilen beyâz sancağ ile taht u nefir ve 'alem ü şemşîr ve şâhâne bir şevb-i mutallâ ve esb-i müzeyyen-i bî-hemtâ ve âlât-ı mükâfâha ihdâsı teşrifâtıyla sene-i merkûme zil-ka'desiniñ on yedinci günü emâreti taşdîk olunarak her ikindi namâzından sonra nevbet ta'bîr olunan taht u sûrnâ ile hükûmetiñ i'lânına ibtidâr itdiği ve Tursun Fakîh nâm zâtıñ işâretiyle altı yüz seksen sekiz senesi receb-i şerîfiniñ ikinci cum'asında nâm-ı humâyûnlarına hutbe kırâ'at ve sene-i mezbûre ramazân bayramı hutbesi Eskişehir'de tilâvet itdirildiği mütevâtîr ü meşhûrdur.

Zıkr olunan ikindi nevbeti mehter-hânesiniñ hîn-i darbında 'Osman Hân-ı Gâzî hazretleri teşekküren kıyâm buyurur ve nevbetiñ hitâmına degin kâ'imen tururlar imiş. İşbu sünnet-i 'Osmanîyye Fâtih Sultân Mehmed Hân 'ahd-i 'âlîsi âhîrine kadar bi'l-icrâ, ba'dehû metrûk olduğu mervîdir.

Târîh-i 'Osmanî'den ve sâ'ir mütetebbi'ât-ı cerâyid-i tevârîhden rivâyet ü hikâye olundığı vechile düvel-i İslâmiyyeniñ ihtiyâr itdikleri sancağların renkleri mütefâvit [7] olup kimisi kırmızı ve birazı yeşil ve 'Abbâsilerinki siyâh ve Selçûkîlerin Tatarlara taklîden beyâz olduğundan bidâyet-i saltanat-ı seniyyede Konya'dan gönderilen beyâz sancağ livâ'-i 'Osmanî ittihâz buyurulmuş ise de Murâd Hân-ı Evvelîñ yeşile ve Mehmed Hân-ı Evvelîñ kırmızıya tahvîl itdikleri mervîdir.

Enderûn-ı Humâyûn Ağalarının Pîşrev ve Pîşdâdları Tertîbâtı ve Nizâmâtınıñ Mebde'-i Temhîdâtı

Sene-i mezkûreden bed' ile dâ'ire-i humâyûnuñ imkân müsâ'id olduğu mertebe intizâmı taşavvur buyurulmağa başlamış ise de evân-ı celâlet-nişânları gazâ vü cihâd ile güzerrân iderek başlıca nizâmât icrâsına ihtilâs-ı vakt olunamayup fakat terbiyet-i mahşûsa-i mülûkâneleriyle ihtiyâz-ı haşâ'il-i celîle ve ihrâz-ı secâyâ-yı cemîle iden ve kerem ü şehâ ve şecâ'at ü şefkatden sirişte olan ahlâk-ı 'âliye aşhâbını celbe medâr olarak meyl itdiren 'Osmanlılık şânı ve şadâkat nişânı nasıl fitrat-ı celîle-i maqbûle ve ne mertebe hareket-i memdûha-i cemîle idüğinde bendegân-ı 'Osman Hân-ı

Ġâzî'ye numûne gösteren 'Oşmân Hânî Ġâzî hazretlerinin birâder-i ma'âlî-eşer-i hümayûnları olup Kıraca Hişâr muhârebesinde şehîden 'âzim-i huld-i berîn ve Söğüd kaşabasında pederleri Ertuğrul Ġâzî hazretleri türbesine nakl u tedfîn ile mutaraşsıd-ı mağfîret-i Mu'în-i 'âcizîn olan Ġâzî Şarıbay ile birâder-zâdeleri Akogur¹² ve diğer birâder-zâdeleri Aktimur Beg nâm Ġâzî ve birâderleri Gündüz Alp Ġâzî ve şehzâde Aytoğdı Ġâzî hazretleriyle dâ'ire-i hümayûn halkının pey-rev ü pîş-dârları olup Üskü-dâr civârına kadar feth iden Akça Koca, Balabancık, Koñur Alp, Şamşa Çavuş, birâderi Şülemiş Ġâzî Çavuş, Ġâzî 'Abdu'r-Rahmân, Kara 'Alî Çavuş, Aykur Alp Ede-balı, birâderi Şemsü'd-dîn oğlu Hasan Bahâdır, Lala Şâhin, Timurtaş pederi olup İstanbul civârındaki Hereke fâtihî Çavuş 'Alî Beg, Karesilü Hacı İlbey, Burûsa fethi günü ibtidâ ezân okuyan Şemsü'd-dîn oğlu Ahî Hasan Bahâdır, Ġâzî Fâzıl Beg, Timurtaş Paşa-yı Ġâzî, Ġâzî Köse Mîhâl Beg, Ġâzî Şaltuk Alp, Ġâzî Turgud Alp, Ġâzî Taz 'Alî Bahâdır, Ġâzî Ece Beg, Ġâzî Evrenos Beg, emîr-i 'alem Ġâzî Aksungur Ağa, muşâhib-i Orhân Hân-ı Ġâzî Ahmed Beg, Ġâzî Bahâdır Eyved¹³ Beg, Çandarlı Ġâzî Kara Halîl, Ġâzî 'Alâ'ü'd-dîn Esved, İnönü mîr-livâsı Ġâzî Gündüz Beg, Yârhişâr mîr-livâsı Ġâzî Hasan Beg, [8] Ġâzî Karaoglan Oğlu 'Alî Haydar Çelebi, Ġâzî Hamîd Ağa, Ġâzî Kara Timurtaş Beg, Filibe'de ma'a-'imâret-i cesîme ve medrese ve tetimmât-ı mükemmele câmi'-i şerîf ve evkâf-ı cesîmenîñ bânî vü vâkıfı olan Ġâzî Şihâbü'd-dîn Paşa-yı şehîd, Timurtaş Paşa maḥdûmı Ġâzî Yaḥşî Beg, Kara Hasan Oğlu Ġâzî Pehlevân Beg, mücâhid-i dâ'im Akça Koca Oğlu Ġâzî Murâd Beg, Balabancık Oğlu Ġâzî Bahâdır Beg, İnegöl Mîr-livâsı Şıbil¹⁴ Durgud Beg, Ġâzî Şîr Murâd Beg, Yalova mîr-livâsı Ġâzî Kara Mürsel Beg, Akbaş Maḥmûd Ġâzî, Şecî' Balaban, İnce Balaban Ġâzî, Uzunca Sevindük, Yigitbaşı Ahmed 'Ârif Çelebi, Ġâzî Molla 'Alî, Murâd Hân-ı Şânî 'utekâsından Fâtih hazretlerinin dâmâdları Zaġanos Mehmed Paşa-yı Ġâzî, Ġâzî Hamîdli Mûsâ Balaban Beg, Ġâzî Müstecâb Beg, Şaruca Paşa, Ġâzî Hâce Beg, Ġâzî Fîrûz Beg, İstanbul'uñ fethi günü İstanbul şehri ahâlîsiniñ zabt u rabtına me'mûr

12. أق انور

13. ايود

14. شبل

buyurılan şubası Gâzî Karişdıran Süleymân Beg gibi 'ilm ü fazl ve besâlet ü cesâretleri ve uğur-ı metbû'-ı mütefahhamda kemâl-i şıdk ü istikâmet 'arzına muvaffak ve fezâ'il ü kemâlleri muhakkak u mücerreb, aşdağ u eşca' zevâtdan tevârûş iden 'ilm ü ma'rifet ü şadâkat ve şecâ'at u 'adâlet ve meleke vü mahâret 'aşr-ı 'âlî-i hazret-i 'Osmân Hân-ı Gâzî'den başlayarak refte refte a'sâr-ı 'âliye-i ahlâf-ı 'izâm hâzerâtına tevârûş ü ragbetle ilerü gelmiştir. 'Osmân Hân-ı Gâzî hazretleri Yenişehir'de ser-nihâde-i bâlîn-i bîmârî ve müterakkıb-ı irâde-i 'aliyye-i Hazret-i Bârî oldukları hâlde Orhân Hân-ı Gâzî hazretlerinin aldıkları me'mûriyetle Burûsa'yı feth itdiklerini müte'âkıb peder-i şevket-eşer-i hümayûnları cânib-i celîlül-menâkıb-ı 'âlisine 'avdet ve tebşîr-i fütûhât ile mazhar-ı iltifât ve nâ'il-i meşûbât-ı 'iyâdet olduklarında hudâvendigâr-ı mülhem hazretleri hayât-ı müste'ârîñ vakt-i i'âdesi rû-nümûn olduğunu idrâkle müte'âzim-i sûy-ı cinân olacakları eşnâda kendülere hayr-ı halef olacak Orhân Hân-ı Gâzî hazretlerine vâkı' olan neşâyih-i hikmet-fevâyih-i 'âlîleri teberrüken 'ilâve-i hikâyât olundu.

'Osmân Hân-ı Gâzî'nin Firdevs-Âşiyân Sultân Orhân Hân'a Olan Veşâyâ-yı 'İbret-âmîzleriyle İrtihâlleri ve Hayrât ve Müberrâtı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyihü

Neşâyih-i 'Osmân Hân-ı Gâzî 'Aleyhi Rahmetü'l-Bârî:

"Hemîşe emr-i dîndeki ihtimâm u mübâlâtıñı cem'-i umûra taqdîm itmekde devâmına fütûr getürme, zîrâ bu farîzaya dikkat, bâ'ış-ı kıvâm-ı dîn ü devlettir.

Şâniyen, emr-i dînde [9] ihtimâmı olmayan veyâ mezheb-i ilhâd u i'ti-zâle mâ'il ve kebâ'irden gayr-i müctenib ve sefeh ü serefe münhemik olan eşhâs-ı gayr-i mücerrebeyi istihdâm itme, zîrâ Hâlık'dan havf itmeyen mahlûkdan korkmaz ve mürtekb-i kebâ'ir olanın şadâkati olsa ümmeti olduğu Peygamber-i zî-şânın teblîgât-ı şâdıkası üzere hareket idüp şerî'at-ı şerîfenin hâricine çıkmaz.

Sâlisen, zulmden ve bî-vech bid'atden be-ğâyet ictinâb u tehâşî idüp seni zulm ü bid'ate terğîb idenleri devletiñden def' u teb'îd eyle ki o makûleler seni zevâle terğîb itmiş olurlar.

Râbi'an, dâ'imâ cihâd ile tevsî'-i bilâd eyle. Çünki müddet-i medîde sefer olunmasa 'askeriñ şecâ'atine ve rü'esânîñ 'ilm-i tedbîr ü ma'lûmâtlarına fütûr u nakîşa gelerek umûr-ı seferiyyeye âşinâ olanlar âhirete sefer itdiklerinde yerlerine mübtedîler gelmek lâzım gelüp tecrübesizlikleri cihe-tiyle bunların 'ameliyyâtta görülecek kuşûrlarınıñ da'vet idecegi nekâyışdan çekilecek hacâlet ve görülecek hezîmet bâ'ış-i şe'n-i devlettir.

Hâmisen, beytû'lmâl-i müslimîni muhâfaza iderek devletiñ şervetini teksire çalışup maşârif-i meşrû'aya kifâyetden zâ'id akçe telef itmemege ziyâde naşb-ı nefis-i ihtimâm eyle.

Sâdisen, şadâkatle tahşîl-i rızâ icün ifnâ-yı 'ömr iden erkân-ı devlete ri'âyetle bu mişillüleriñ ba'de'l-vefât evlâd u 'ıyâlini himâye ve erbâb-ı ihtiyâcî i'âşe ile tebe'añdan bir ferdiñ emvâline ta'arruz itme. Müstahakkına 'inâyet ü ikrâm ve mûte'allikâtlarını ihtiyâcdan vâreste eyle. Bâ-huşûş tavâ'if-i 'askeriyye devletiñ aqdem-i eczâ'-i müterekkibesinden rûh ve cüz'-i a'zamı olmağa bunların hüs-n-i istihdâm u ârâmına sa'y ü himmet eyle.

Sâbi'an, 'ulemâ vü fuzalâ ve üdebâ vü küttâb cism-i devletiñ kuvveti meşâbesinde olmağa bunlara iltifât u ikrâma ikdâm iderek bir diyârda bir şâhib-i kemâl işitdiğinde bir takrîb-i dil-firîb ile getürüp dirlikler ve ihsânlarla tevķîf iderek tâ ki müddet-i hükûmetiñde 'ulemâ vü fuzalâ ve erbâb-ı ma'ârif çoğalup emr-i şerî'at ve siyâset-i hükûmet nizâm bula. Zinhâr 'askere ve mâla mağrûr olma ve şer'-i şerîf ehlini kapuñdan redd itme. Benden 'ibret al ki bu diyârlara bir mûr-ı za'îf gibi gelüp min-ğayr-i istihkâk bunca 'inâyât-ı celîle-i Rabbâniyyeye mazhar oldum. Bu taqdîrce benim mesleki-me sâlik olup bu dîn-i Muhammediyyeyi ve aşlâbını ve tebe'a-i mu'tî'a-i sâ'ireñi şiyânet ü himâyet eyle. Hakûllâh ve hukûk-ı 'ibâdî gözet ve emvâl-i beytû'l-mâlî her bâr istifsâra devâm eyle ve mesâğ-ı şerî'at-ı şerîfe üzere saña 'â'id olana kanâ'atle [10] havâ'ic ü levâzım-ı devletden mâ-'adâ itlâf-ı mâl itmemege ikdâm eyle ve ahlâfıña bu şûretlerle naşâyihden girü tırma. Ve 'adâlet ü inşâf ve ref'-i mezâlîme müdâvemetle her bir emre teşebbüşde tevķîkât-ı İlâhiyyeye i'tişâm ve tebe'ayı tasallut-ı e'âdî vü zaleme-

den vîkâyeye ikdâm iderek bâlâda beyân olundığı vechile keşret-i mâl u 'as-kere gurûrdan mücânebet ve bi-gayr-ı hâkkın hiç ferde mu'âmele-i nâ-lâyı-ka vü garaż tecvîz itmeyerek tetâvül-i dest-i i'tisâfdan ittikâyı bi'l-iltizâm halkı taltîf ve hâkkında kabûl-i 'âmmeyi tahşîl ü taz'îfe muvaffakiyet tarî-kindin 'adem-i inhirâfa dikkat ü himmet olunmak" neşâyih-i meşrûha vü hâkîmânesini ba'de'l-îfâ irtihâl-i dâr-ı cinân buyurmuşlardır.

Orhân Hân-ı Gâzî 'Aşr-ı 'Âlîsinde Tahayyüz İden Enderûn-ı Hümâyûn Pîşdâdlarıyla 'Osmân Hân-ı Gâzî 'Ulemâ ve Meşâyih

Orhân Hân-ı Gâzî hazretlerinin meftûr oldukları şîme-i celîle-i emek-dâr-nüvâzî-i şâhânelerine muhtâli' olan erbâb-ı liyâkat, intisâb-ı bâb-ı hümâyûnlarına mazhariyyeti cânlarına minnet ü ni'met bilerek gerden-beste-i 'ubûdiyyetleri olmak üzere bir taraftan fevc fevc dergâh-ı 'âlî-i Orhâniyye'yi rû-mâl olanlardan Kara 'Abdu'r-Rahmân, oğlu Kara Rahmân, Aykur¹⁵ Alp, Umûr Beg, Evrenos Beg-zâde Bahâdır Beg, Müstecâb Şubaşı, Şaruca Paşa, İlyâs Beg, Fîrûz Beg, İncecik Balabân, Hâce Beg gibi zevât-ı dirâyet-simât daği enderûn halkına pîş-vâ olmuşlardır.

Hulâsa-i kelâm 'Osmân Hân-ı Gâzî hazretlerinin mütemâdiyen icrâ-yı gazâdan tanzîm-i dâ'ire vü kavânîne vakt-i hümâyûnları müsâ'id olmamış ise de hademe-i hümâyûnlarına dâ'imâ lisânen şeref-resânı olup anlar taraflarından ahlâfa nakl u hikâye olunan emr ü fermân-ı hikmet-nişân-ı şâhâneleri enderûnca bi't-tab' bir kânûn-ı hikmet-nümûn tanınmıştır. Bi'l-âhire refte refte tanzîm olunmuş olan kânûn-nâmeler daği neşâyih-i cenâb-ı 'Osmân Hân-ı Gâzî'den teşrîh u tevsî' olunmuş birer şerh-i memzûcu'l-metin görünmüştür.

Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Şânî hazretleri anları toplayup derleyerek ve zîr-i dest-i 'ulemânın hîdemât-ı harbiyye vü mülkiyyeye mesbûk olan tecârîb-i hikmet-esâliblerini kendülere bahş eylediği kavâ'id-i külliyyeyi isti-

fâza vü cem' eyleyerek saltanat-ı seniyyeniñ muhtâc olduğu kavânîni hâvî "Kânûn-ı Mehmedî" nâmıyla [11] bir mecelle-i Felâṭûn-pesend tahrîr ü te'lîf buyurmuşlar ise de her ne şûretle ise zâyi' olduğu rivâyet olunmuşdur.

Hâkân-ı ma'âlî-megâzî 'Osmân Hân-ı Gâzî ḥazretleri zamân-ı humâyûnlarında yalnız müteḥayyizân-ı dâ'ire-i 'aliyye ve eṭrâf-ı vilâyetdeki zâbiṭân-ı 'askeriyye ile begler kızıl bürk resmiyle 'imâme ve okçı oğlu nâmıyla cübbe isti'mâl ve Orḥân Hân-ı Gâzî 'ahd-i 'âlîsinde işbu kızıl bürk ak bürke ve okçı oğlu cübbe resmindeki âbdestlige tahvîl idilmiş olduğu hâlde mu'ahḥaran okçı oğlu al çuka kapuda ve soñraları ḥademe-i devlete biniş ve cübbe ve kuntoş ve kerrâke ve serâser ve 'ulemâya ferâce ve me'mûrîn ü ağavât içün envâ'-ı resmlerde ḥaftân ve tolamaya istibdâl olunmuşdur.

'Osmân Hân-ı Gâzî ḥazretleriniñ cülûs-ı humâyûnlarına Aṭanalı meşhûr müverriḥ Sürûrî Efendi'niñ beş yüz yirmi üç sene soñra söylediği târîḥdir:

(Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün)

- 1 Ferzend-i Ertuğrul kim ol kırk üç yaşında oldu şâh
Semt-i ğazâda vâlidî işrine kılmışdı sülûk
- 2 Târîḥ-i istiklâline şarf it Sürûrî cevheriñ
"Sultân 'Osmân mülk alup oldu ser-efrâz-ı mülûk"

Sene: 699. Vilâdet, Sene: 656. İrtihâl, Fî 10 Ramazân, Sene: 726. 'Ömr, Sene: 70. Müddet-i saltanat, sene: 27. 'Osmân Hân-ı Gâzî ḥazretleriniñ nâ'il-i kemâl-i istiklâl olmalarına ebced hisâbı üzere "Âl-i 'Osmân" lafzı da târîḥ çıktığından teyemmünen beyân olundu: "Âl-i 'Osmân: Sene 693.

'Osmân Hân-ı Gâzî ḥazretlerine mu'âsır olan müteḥayyizân-ı 'ulemâ-i 'izâm ve meşâyiḥ-i kirâm ḥazerâtı teyemmünen 'ilâve olundu:

Şadrü'd-dîn Konevî, Mollâ Ḥudâvendigâr Mevlânâ Celâlü'd-dîn-i Rûmî-i Belhî, Mevlânâ Bahâ'üd-dîn Sultân Veled, Molla Ḥudâvendigâr Seyyid Burhânü'd-dîn Hüseyinî vü Tirmizî, Ḥazret-i Şems-i Tebrîzî, Şeyḥ Ede Bâlî-i Karamânî, Mevlânâ Ḥaṭṭât Karahişârî, Müfessir Şeyḥ 'Ömer Nesefî,

Muhtıf Paşa, 'Âşık Paşa veled-i Muhtıf Paşa, Mevlânâ Ahî Hasan, 'Âşık Paşa-zâde 'Ulvân Çelebi, Ahî Evrân Sultân, Geyiklü Baba ve Babâyîlerden Kumral Baba, Abdal Şeyh, Baba İlyâs ve bunlardan başka daha ba'zı zevât var ise de esâmîlerini beyândan [12] ervâh-ı tayyibeleri için 'arz-ı du'â daha evlâ olmağla iktifâ olundu. Revvehallâhu rûhahum ebedâ.

Sultân Orhân Hân'ın Birâder ve Şadr-ı A'zam-ı Kemâlât-güsteri 'Alâ'üddîn Paşa Ma'rifetiyle Teşkil ve Tertib Olunan Şunûf-ı 'Askeriyye ve Ta'yîn-i Zıyy ü Kıyâfet ve Darb-ı Sikke ve İhdâs-ı Nâm-ı Şadâret

'Osmân Hân-ı Gâzî hazretlerinin egerçi zâhirde altı yüz seksen beş senesi Afyon Karahışârı'nı feth iderek binâ idüp nâm-ı 'âlîsine hutbe okutduğu rivâyet olunan câmi'-i şerîf ile Yenişehir'de müceddeden câmi'-i şerîf ve mekteb-i münîf binâ ve ma'ıyyetlerindeki ümerâ için mescidler ve hamâmımlar ve konaklar ve ribâtlar inşâ buyurduklarından başka müberrât-ı hü-mâyûnları meşhûd-ı 'uyûn-ı zâhir-bînân degilse de hakîkatde ne büyük müberrât terkiine muvaffak olmuşlardır ki beyza-i beyzâ-yı İslâmiyyeyi hâmi ve anın müteferri'âtından olan mâ'ül-hayât-ı 'adâletin şûret-i hüsn-i cereyânına bir cedvel-i bî-bedel-i dâ'imî olan bunca icrâ-yı gadîr-i gâzavât ve en-hâr-ı fütûhâtla böyle bir devlet-i kavî-şevketin tebahhurına bâ'is ü bâdî olarak meydâna getürmüş ve ilâ âhiri'z-zamân beâsına ve millet-i İslâmiyyenin ictimâ'ına vesîle aramak yolında deryâlar kadar 'alâmât-ı bâhire göstermiştir. Kangî kûteh-bîndir ki ol vücûd-ı mes'ûd-ı cihân-kıymetin bundan özge hayrâtı taharrîsine kıyâm ider. Ahlâf-ı kirâmları refte refte ba'zı uşûller ihdâs u ihtirâ'ına muvaffak oldukları cây-ı işkâl degildir. Ancak sarây-ı hümayûn mekteb-i edeb-me'debinin tanzîmât-ı külliyyesinin mü'essis ü mürettibi Bâyezîd Hân-ı Sâni olmağla anın 'ahd-i 'âlîsi mebde' itihâz edilmiştir. Bunuñla berâber eslâf-ı 'izâmının te'sîs ü tevsî' ve tezyîn-i şevket ü saltanata teşebbüs buyurdıkları âşâr-ı hayriyyeden dahî vaqt-be-vaqt a'sâr-ı eslâf-ı selâtin-i 'Osmâniyede ihdâs olundığı tahkîk olunabilenleri 'ilâve-i şahîfe-i imlâ kılınmıştır.

Orhân Hân-ı Gâzî hazretleri dîhîm-efrûz-ı salâtanat-ı seniyye olunca bi-râder-i ma'âlî-güherleri şehzâde 'Alâ'ü'd-dîn Paşa'yı kendülerine şadr-ı a'zam-ı te'âvün-şiyem ta'yîn eylemeleri tedâbîr-i cihân-pesendiniñ âşâr-ı fâyikasından olarak cülûs-ı hümayûnlarınıñ sekizinci senesi olan yedi yüz otuz beş târîhinde evvelâ yeñiçeri ve sipâhî nâmlarıyla iki şınf 'asker tertîb ve memâlik-i meftûhaya kâdîler ta'yîn ü tesrîb idüp devletiñ muhtâc olduğu nizâmâta dâ'ir bir kânûn-nâme dahî tenmîk ü tebvîb eylemişlerdir. Bu 'ahd-i 'âlîde enderûn u bîrûnda hîdmet-i pâdişâhîde bulunan her şınf me'mûrîn-i mülkiyye vü 'askeriyye vü hademeye ol vakit uşûlince dirlikle-rine münâsebetli ta'yîn-i câme vü 'imâme ile şunûf-ı 'askeriyye süvârî vü piyâde olarak [13] taht-ı nizâma idhâl ve zabt u rabtlarını mûcib olmak üze-re onbaşı, yüzbaşı, biñbaşı naşbıyla şuver-i nizâmât-ı 'askeriyye mertebe-i irtibât u inzibâta îşâl olunmuşdur.

Ânifen beyân olundığı vechile çünki pederleri Sultân 'Osmân Hân-ı Gâzî Karamişâr-ı Şâhib feth olunduğda Tursun Faķîh nâm zâtıñ mübâşere-tiyle nâmına hutbe okutmuş ve devlet-i 'Osmâniyenîñ beķâsına işâretle şâ-hib-i 'alem dahî olmuşlar ise de 'alâyim-i salâtanatdan olup vâlid-i mâcid-i keşîrû'l-mehâmidlerinden mevrûş olan bu iki 'alâmet-i fâhireye şâliş-i 'alâ-met-i tetimme-i salâtanat olan darb-ı sikke kalmış olmağla müşârûn-ileyh 'Alâ'ü'd-dîn Paşa ma'rifetiyle yedi yüz yirmi tokuz târîhinde Orhân Hân-ı Gâzî nâm-ı hümayûnlarına sikke darbıyla itmâm-ı 'alâmât-ı salâtanata mu-vaffak olmuşlardır.

"Hîyel-i Harbiyye-i Orhân Hân" Nâmıyla Te'lîf Olunan Kitâb ve Şehzâde Süleymân Paşa'nıñ Rûmilî'ne 'Ubûrıyla Sikke-i Mevleviyye İksâ ve Şehâdeti ve Hristiyân Evlâdından Göñü-lü 'Asker Tertîbi ve Orhân Hân-ı Gâzî Hazretleri'niñ İrtihâli ve Zamânı 'ulemâ ve Meşâyih

Sultân Orhân Hân-ı Gâzî hazretleriniñ gâzâ vü cihâddan hâlî kalan va-ķitleri hîyel-i harbiyye taşavvur u taşmîmine munşarîf olmağla zamân-ı hü-mâyûnları hükmince her ne şûretle olur ise olsun şuver-i galebe istihsâli ta-

rîkına 'atf-ı efkâr buyurduklarından kavâ'id ü fevâ'id-i melâ'ib-i harbiyye meydânına nice manşûbeler îcâd u ihtirâ'ına himmet ve bunları i'mâl ile bu yüzden mazhar-ı muzaferriyyet oldukları eşnâda hâşıl olan tecrübelerine dâ'ir tertûbine himmet buyurdukları mecmû'a-i mergûbeyi elsine-i mütenevvi'aya nakl ü tercüme ile hud'a-i harbiyyeye dâ'ir düvel-i Naşârâ ceng-âve-rânı beyninde rehîn-i takdîr olarak "Hîyel-i Harbiyye-i Sultân Orhân" nâmıyla el-hâletü hâzihî mütedâvil ü mu'teber olduğu Şânî-zâde Târîhi cild-i evvelinde ve Muştafâ Kâmî Efendi Mecmû'asında mestûrdur. Huşûşiyle kabza-i feth u teshîre alınan memâlik ahâlî-i gayr-i müslimesiniñ ibrâz-ı me'âsir-i mutâva'at-kârî vü şadâkat eyleyenleri haklarında izhâr buyurdukları âşâr-ı 'adâlet-i tebe'a-perverî ve nüvâziş-i dil-şikârî, cümle Hıristiyanı gerden-beste-i tavk-ı rezîn-i tâbî'yyet-i devlet-i Orhâniyye eylemiş ve bu cümle ile berâber ba'zılarınıñ dañi nâ'il-i terakkî-i süllem-i refî'a kılınmalarını teşvîkâtı kûlûb-ı sâ'irede eşer-fiken-i temâyül-i vicdânî olmuştur.

Sikke darbı eşnâsında Hıristiyan evlâdından Göñüllü, Eşkinci ve Piyâde 'asker tahfîr eylemek ve bu çocuklar ile evlâd-ı üserâyı mekâtib-i 'askeriyyeye bi'l-idhâl [14] tahşîl-i hüner ü ma'rifetle müşârün-bi'l-benân eylemek fevâ'id-i fevka't-taşavvurı tehiyye buyurulmuş iken fesede-i rehâbîniñ muhâsede vü münâfakatları âşâr-ı muzırrası bu tarîk-i şavâba sülûk itmiş olan Hıristiyanların câlib-i nûkûl-i tabî'îsi olduğu anlaşılmagla o şûrete bedel tebe'a-i gayr-i müslime evlâdlarınıñ iki üç senede bir def'a lüzûmı oldukça devşirme tarîkiyle toplanılup sarây-ı hümâyûn ve 'acemi oğlanları kışlalarına idhâlleriyle emr-i terbiyyeleriniñ icrâsına dâ'ir virilen karar merkez-i huşûlde cılve-nümâ-yı âşâr olarak bunlardan tahşîl-i 'ilm ü ma'rifetle tezyîn-i hilkat-i insâniyyet iderek feyz-yâb olanlar diğerleriniñ meşhûd oldukça evvelki tertîbîñ icrâsında gösterilen me'âsir-i nûkûli unutturacak şûretde herkes evlâdlarını "Göñüllü" kâ'idesine tatbîkan i'tâyâ izhâr-ı hâhiş ü ârzû itmek vesâ'il-i cemîlesi istihsâl kılınmış olup bu nizâmıñ hüsn-i îfâsına ilk def'a olarak îcâd eyledikleri rikâb-dârılık me'mûriyetinde bulunan Molla Ayâs pek çok ibrâz-ı hüsn-i hıdmet itmiştir. Bu uşûl-i ma'kûl Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretleriniñ 'ahd-i âlîsine kadar mümtedd olup bu yüzden devletçe menâfi' ve muhassenât-ı bî-hadd istifâde olunmuş ve ez-cümle cem'iyet-i celîle-i İslâmiyye'niñ teksîrine muvaffakiyet gibi bir hıdmet-i memdûha fi'le getirülmüştür.

Çi-fâ'ide ki zamân-ı Kânûnî'de ba'zı 'uqûl-i basîta ve efkâr-ı za'îfe aşhâbının ârâ-yı sahîfe ve taşavvurât-ı saķîmeleri seyyi'âtıyla devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye böyle bir uşûl-i mehâsin-şumûl-i câlibûl-kulûbı elden çıkarmış ve 'askerlige ocaķ-zâdeler dâhil ve bu vesîle ile nizâmât-ı mevzû'a vü memdûha ahkâmı külliyyen zâ'il olarak 'askerlik dirliği ocaķlık ve yurtluk i'tibârında tutulmağa ve ocaķlu âmir-i meşrû' ve metbû'-ı müfahhamına isâ'et ü 'adem-i itâ'at ve bir nev' serbestiyyet-i nâ-meşrû'aya cür'etle ma'nen bağı u tuğıân tarîķ-i saķîmine sevk idilmiş ve o 'aşrın muhasse-nâtı var ise hemân bu seyyi'eniñ cesâmeti mahv itmiştir. İşte bu dâhiye bir 'aşır evvelce yeñiçerilerin demâğına hulûl itmiş olan fesâd bundan soñra ge-regi gibi ilerüleyüp bi'l-âhire nice dâ'-ı devâhî-i 'asîrû'd-devâya sebebiyyet virmiştir.

Şehzâde 'Alâ'ü'd-dîn Paşa hazretleri yedi yüz yirmi tokuz senesinde mu'temedleri olan Çandarlı Kara Halîl Çelebi ile bi'l-müzâkere devlet-i 'aliyyeniñ muhtâc olduğı 'asâkirden Yeñiçeri ve 'Ulûfeciyân-ı Yemîn ü Yesâr ve Ğurebâ-i Yemîn ü Yesâr [15] ve 'Azabân gürûhını piyâde ve sipâh ve silah-dârî süvârî olarak bi't-tanzîm düvel-i İslâmiyyeniñ ve huşûsiyle Selçûķîlerin sefâret me'mûriyetleri ve vilâyetlerde istiħdâm eyledikleri dergâh-ı 'âlî çavuşlarını daħi kabûl ü ittihâz ile bunlara münâsib dirlik ve derecât-ı tertîb ve Müteferriķagân ve Zu'amâ nâmlarıyla yeñiden ihdâş olunan iki sınıf hademeye bir tarîķ-i teraķķî açılıp Çavuş Gedüklisi, Müteferriķa Gedüklisi, Za'im Gedüklisi ta'bîrleriyle yek-dîgerlerinden temyîz idilmiş ve bunlara ihsân buyurılan tîmârlar ya'nî nân-pârele-ri evvelkilerden farklı olarak ta'yîn kılınmıştır. Bu cem'iiyetlerden Gediklü Za'im ile Sipâhî tîmârlarının evlâd-ı zükûra intikâli kânûna rabt olunmuş ve bunlardan irtihâl idenlerin evlâdları şaĝîr kaldıkları hâlde bu yetimlere memleketleri alâybegileri ve a'yân u vücûh ma'rifetleriyle pederlerinden tevârûş idecek tîmârlardan birer mîkdârı vekîllerine virilmek üzere ahâlîden genç ve dinç ve tüvânâ vekiller ta'yîn olunarak bunlardan işbât-ı rüşd ü liyâķat idenler vücûdlarının tahammûl ü cesâmetine göre mensûb olduğı gürûha dâhil olmak vakti hulûl itdikde bi'z-zât ifâ-yı hîd-met-i 'askeriyyesine devâm itmesi ve bilâ-veled fevt olanların mahlûl ka-lan tîmârlarından alâybegleri 'arzlarıyla yetimlere vekâletleri evânında müstaħdem olub da 'askerlikde tahşîl-i meleke vü mahâret idenlere veyâ

sâ'ir erbâb-ı kâbililiyyet ü tecrübeye tevcîhine müsâ'ade buyurulması nizâm ittihâz kılınmıştır.

Kânûn-ı mezkûr, selâtin-i 'izâm hâzerâtı a'sâr-ı 'âliyesinde te'yîd ü tezyîn olunagelerek el-hâsıl müceddid-i uşûl ü kavâ'id-i kavânîn-i devlet-i 'aliyye olan Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni-i gâzî efendimiz hazretlerinin evâsıt-ı 'aşr-ı 'âlî-i mülûkâneleri olan biñ iki yüz kırk iki târîhine kadar mümtedd olup târîh-i mezkûrdan sonra yine sipâhîlik ve za'îmlik bâkî kalarak fakat sipâhîler süvârî 'asâkir-i nizâmiyye-i şâhânedan ma'dûd olduklarından ol vakit tertîb ü tahfîr olunan süvârî 'asâkir-i hâşşa-i şâhâne nizâmına tevfiқан bunlara onbaşı vekîli ve onbaşı ve çavuş vekîli ve çavuş ve mülâzim-i şânî ve evvel ve yüzbaşı ve kol ağaları tertîb ve fakat sipâhîlerde alây emîni nâmı alây hazînedârı ismiyle yâd ve biñbaşı ve kırk dörtde mîr-alây ve mîr-livâlık îcâd olunmuştur. Bu uşûl ibtidâ-yı tensîkât-ı 'askeriyye olan elli tokuz târîhinde külliyyen lağv olunarak bunların tîmârlarından [16] şâyân-ı tekâ'üd olanlar çerâğ ve mâ-'adâsı rütbeleriyle süvârî 'asâkir-i muvaz-zafa-i hazret-i şâhâneye kalb olunmuşlardır.

İşbu tîmârların evlâd-ı zükûra tevârûsî nizâmı ol vakitler hükmince erbâb-ı liyâkâtı 'askerlige teşvîk u tesvîk itmesiyle ecnâd-ı devlet-i 'aliyyeden pek çok zevâtın kesb-i terbiye vü iktidâr iderek tefeyyüz eylemeleri bu gürûha dâhil olmak için hademe-i sarây-ı hümayûn tüvânâlarını bi't-tergîb bu dirlikler sarây-ı hümayûn halkının dañı müfîzi olmuştur.

Bâlâda zikr olunan gönüllüyân-ı çavuşân-ı dergâh-ı 'âlî ve zu'amâ ve gedükliyân-ı zu'amâ ve müteferriķagândan başka bu uşûller tahavvûlât u teğeyyûrât-ı kâ'ide vü 'âdât-ı saltanat-ı seniyyeye terdifen 'aşr-be-'aşr refte refte ihdâş olunan hâşşa hâşekiligi, atlı hâşekiligi nâmıyla yâd olan süvârî hâşekiligi, tebdîl hâşekiligi, silahşorluk, kapucı başılık, dîvân-ı hümayûn hâceligi, kapucılar kethudâsı, küçük ve büyük mîr-âhûrluklar, baş kapucıbaşılık, mîr-i 'alemlik rütbe vü hîdmet ve me'mûriyyet ü manşıbları îcâd olunarak bâlâda zikr olunan dergâh-ı 'âlî çavuşlarının sefâret ve sâ'ir me'mûriyyât-ı mu'tebere vü cesîmeleri şoñradan ihdâş olunan işbu cem'iyetlere intikâl eylemesiyle zamânımızda çavuşluk nâmı yalnız enderûn-ı hümayûn ağalarından istihdâm olunan mü'ezzinân ve hânendegân ve sâzendegân ile tersâne-i 'âmire kalyonlarına zâbit makâmında i'tibâr olunan

eşbeh kabadayılara ve de'âvî çavuşlarına münhasır kaldığı hâlde biñ iki yüz kırk bir vağ'a-i hayriyyesinde çavuşluk lafzı ez-ser-i nev kesb-i şeref ü 'unvân iderek zâbiñân-ı 'asâkir-i nizâmiyye-i şâhâneniñ mebâdî-i feyz ü rif'atleri olup onbaşılığın mâ-fevki bulunan küçük zâbiñe çavuş nâmı ihsân buyurulmuş ve bu gürûhdan ba'zı zevât-ı 'âliye zühûr iderek bi'l-isti'dâd ve'l-istihâl kağ'-ı derecât u istihkâk ile bi't-tefeyyüz makâm-ı 'âlî-i şadâret-i 'uzmâya kadar tereffu' u teşâ'üd itmiş olduklarından bu cihetle nâm-ı mezkûruñ i'tibârât-ı aşliyye ve hayşiiyyet-i zâtiyyesi 'avdetle kesb-i rif'at itmiştir.

Müşârûn-ileyh şehzâde 'Alâ'ü'd-dîn Paşa hazretlerinin cümle-i tertîbât-ı hakîmânelerinden olmak üzere her nev' dirlikler için beyâz ve kırmızı [17] ve sarı ve siyâh börkleri tertîb ve bunlardan beyâz 'ulemâya ve kırmızı dâ'ire-i hümayûn ile 'askere ve sarı aklâma ve siyâh börki sâ'ir hademe tahşîş buyurmuşlardır.

Şehzâde-i müşârûn-ileyh hazretleri bu şûretlerle tanzîm-i uşûl-i devlet ve temhîd-i hey'et-i hükûmet buyurmak üzere iken haste ve ecel-i 'âcil ile dembeste olmak muqaddemâtınıñ vücûdında his-nümâ-yı vürûd olduğunu teferrüs itmekle bakıyye-i nizâmâtı halef ve birâder-zâde-i bâhirü's-şerefleri müstağrak-ı rahmet-i Rabb-i Rahîm şehzâde Süleymân Paşa-yı gâzîye tavsiye vü ta'lîm itdikden soñra irtihâl-i dâr-ı cinân buyurmuşlardır. Rahmetul-lâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten.

Sultân 'Osmân Hân-ı Gâzî hazretlerinin tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye olan hulûş u inâbetleri Orhân Hân-ı Gâzî'ye ve Sultân Orhân Hân'dan şehzâde-i ekberleri Süleymân Paşa-yı gâzîye tevârûş itmiş ve 'Osmân Hân-ı Gâzî'niñ iktisâ itdiği kalensöve ta'bîr olunur külâhın üzerine destâr-ı tekvîrî ve destârına Yûsufî itlâk olunması cihetiyle müşârûn ileyh şehzâde Süleymân Paşa hazretlerinin tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye'ye olan farğ-ı mahabbetleri ol 'aşırda Konya'da post-ı sa'âdet-ârâ-yı Hazret-i Mevlânâ'da irşâd-fermâ-yı erbâb-ı ma'ârif olan hafîd-i Hazret-i Pîr Sultân Veled-zâde Ulu Ferîdûn 'Ârif Çelebi Efendi hazretlerinin ma'lûmları olması şehzâde-i müşârûn-ileyh hazretlerinin yedi yüz elli sekiz târîhinde Rûmilî cânibini teşrîf ü is'âd ile bir taraftan îfâ-yı gazavât-ı sa'âdet-gâyâta ikdâm ve dîger cânibden 'amm-i ekremîlerinin açdığı çığırî tevsî'a ve nizâmât-ı devleti tez-

yîd ü tensîka mezîd i'tinâ vü ihtimâm buyurmakta oldukları zamân-ı sa'âdet-nişâna teşâdüf itmekle müşârün-ileyh Ferîdûn Ulu 'Ârif Çelebi Efendi Hâzretleri 'alâmet-i fâhire-i hüsn-i kabûl olmak üzere teberrüken bir 'aded sikke-i şerîfe-i Mevlevî ihdâ ve şehzâde-i müşârün-ileyh hâzretleri daği teyemmünen iktisâ buyurması ol kisve-i şerîfe ma'a-destâr selâtîn-i 'izâm hâzerâtına mahşûş olduğu ecilden sikke ta'bîriyle tezyîn-i ta'rîf itmiş olduğu tevârîhde görünmüş ve bu ser-rişte ile havâşş-ı bendegânî'n 'arz itdikleri arzû vü hâhişle ma'ıyyet-i hâzret-i pâdişâhîde bulunanların kâffesine Mevlevî sikke-i [18] şerîfeleri iktisâ itdirilmiş olduğu rivâyât-ı mütevâtiresine bakılınca dâ'ire-i humâyûn hademesiniñ ahâddan tefrîk u temyîzi bu şûret-i mes'ûde ile cilve-ger-i mevki'-i hüsn-i huşûl olmuş ve mecelle-i 'âcizîde Süleymân Paşa'nın iktisâ eyledikleri sikke-i şerîfe ile ferâce ve tennûre ve kemeriñ taklîd ü tenevvu'ları enderûn-ı humâyûnca intihâb-ı ta'am-müm ü telebbüse muqaddime-i tefe''ül 'add ü ittihâz kılınmış olup yeñiçeri bölükbaşıları beyninde ma'rûf olan ve nısf-ı a'lâsına kadar sikke-i şerîfe-ye şebîh bulunan üskûfuñ iktisâsı şehzâde-i müşârün-ileyh hâzretleriniñ şemere-i teşvîklerinden neş'et itmiş ve yedi yüz altmış bir târîhinde Bolayır şahrâsında berây-ı şayd u şikâr tek ü pûda iken vukû' bulan irtihâl-i pür-melâlinde 'Osmânluların kendülerine olan farı-ı mahabbet ü muhâleşet ve kemâl-i rükûn u mu'tâva'atları şemeresi olarak isr-i müşârün-ileyhe iktifâ'en hey'et-i mezkûre birçok zamân tağyîr idilmemiştir. Zıkr olunan üskûf pâdişâh-ı behîşt-penâh birinci Murâd Hân-ı cihâd-iktinâh hâzretleri zamânında tezyîn-i tekellûfât-ı tılâ-dûzî ile kisve-i selâtîn ve erbâb-ı câh u temkîn olup esfâr u a'yâdda şâhân-ı 'Osmânî bu üskûfı tâc-ı sultânî ittihâz u i'tibâr buyurmuşlardır.

Yeñi Kapu Mevlevî-hânesi post-nişîni şeyhim reşâdetlü 'Osmân Şalâhu'd-dîn Dede Efendi hâzretleriniñ Târîh-i Selçûkî'den istinbât buyurdıkları bir fıkradır ki sikke-i şerîfe bahşı münâsebetiyle işbu mahalle 'ilâvesi münâsib görüldi:

Ba'zı kütüb-i tevârîh-i mu'teberede muharrer ve rişte-keş-i su'tûr buyurulduğu ve ba'zı rivâyât-ı mevşûkadan olduğu üzere Su'tân 'Alâ'u'd-dîn-i Sâni-i Selçûkî bir şahş-ı mechûlün-nesebi kendüsine peder-i ma'nevî ittihâz idüp bu hâli erkân-ı devlet ü a'yân hâzerâtına bildirmek garaızıyla bir

ziyâfet-i mülûkâne tertîb ve erkân-ı devlet ile ol 'aşrîñ ecille-ı 'ulemâ ve kibâr-ı meşâyihini sarâyına da'vet ve ba'de'l-icrâ-i merâsim-i ziyâfet ol şahş tarafına işâretle, "bu zât-ı şerîfe bizi kendüsine evlâd idüp ben de anları kendime peder ittiğâz eyledim" deyü beynehümâda ma'kûd olan ser-rişte-i übüvvet ü bünüvveti huzzâra i'lân u işâ'at eyledikde, Mevlânâ Celâlü'd-dîn-i Rûmî kaddese sirruhu's-senî hazretleri ser-âmedân-ı huzzârdan bulunmağla bu vak'a inkişâr-ı kalb-i pîrânelerini mûcib olup der-hâl meclisden kıyâm ve bilâ-tahıyyat [19] u selâm medrese-i şerîfeleri cânibine hırâm buyurmuşlar. Ve ol esnâda Sultân 'Osman-ı Gâzî tâbe şerâhu hazretleri pederleri Ertuğrul Beg cânibinden ba'zı mevâdd-ı mühimme tebliği hıdmetiyle dâr-ı saltanat-ı Selçûkiyye olan Konya şehrine gelmiş ve îfâ-yı me'mûriyyet zımnında sarây-ı sultânîye müteveccih bulunmuş olmağla tevfiğ-i Hazret-i Perverdigâr-ı Ekber kendüsine yâr u yâver olarak sarây-ı sultânî nerdübânı vasaatında Mevlânâ-yı müşârün-ileyh hazretlerine müşâdefe itmiş, Hazret-i Mevlânâ mîr-i müşârün-ileyhi görünce "'Osman beg, 'Alâ'ü'd-dîn kendüsine bir peder bulmuş, ben de seni evlâd eyledim" buyurmuşlar, mîr-i müşârün-ileyh bu 'inâyet-i nâgeh-zuhûrdan ziyâdesiyle memnûn olup huşûr-ı sultânîye duğûl ile îfâ-yı me'mûriyyet eyledikten soñra medrese-i şerîfe-i Mevlânâ cânibine müsâra'at ve ba'de icrâ-yı merâsim-i selâm u tahıyyat, ahz-ı dest-i inâbet ve ser-nihâde-i zânû-yı inâbet ve sikke-pûş-ı irâdetleri olarak ol hazretiñ mürîdân-ı şıdk-bî-nânları silkine dehâletle hâ'iz-i sa'âdet-i dünyâ vü âhîret olduklarında, haklarında mîr-i müşârün-ileyh îşâr-ı himmet idüp saltanat-ı seniyye-i İslâmiyye mîr-i müşârün-ileyhe ve evlâd-ı evlâdına intikâl ve müddet-i tavîle âl-i sa'âdet-me'âli serîr-ârâ-yı şevket ü saltanat olmalarına fâtiha-hân olmuşlardır. Ve ahfâd-ı 'adâlet-nihâdlarınıñ câlis-i serîr-i saltanat-ı İslâmiyye olmalarını da'vât-ı hayriyyelerinde tahşîş-i bi'z-zikr ü beyân buyurmuşlar.

Binâberîn 'Osman Hân-ı Gâzî hazretleri zamân-ı emâretlerinde kalen-söve nâmıyla külâh-ı Mevleviyyeyi ser-i sa'âdet-mendine tâc u efser idüp devlet-i Selçûkiyyeniñ vukû'-ı inkırâzıyla saltanat-ı İslâmiyye kendülerinde tekarrür eylediginde ol külâh-ı peşmîn üzerini takye-i zer-beftle tezyîn buyurmuşlar ve hayr-ı halef-i devletleri Sultân Orhân Hân-ı Gâzî hazretleri dahı işr-i vâlid-i mâcide sâlik olarak tâc-ı mezkûr ser-i bâhirül-ibtihâcları-

na tâc idüp birâder-i vâlâ-güherleri işâret ü ihtârıyla şunûf-ı bendegân u 'askeriye taşşîs-i hey'et ü kıyâfet buyurduklarında külâh-ı mezkûrî hânedân-ı saltanat-ı 'uzmâya taşşîs buyurmuşlar, Fâtih-i Kocantiniyye Sultân Mehmed Hân hazretleri 'aşrına kadar iktisâ olunmuş. Bu cihetle mülûk-ı 'izâm ve şehzâdegân-ı zevîl-ihtirâm-ı Âl-i 'Osmân pek yakın zamâna degin Konya dergâh-ı şerîfinde mesned-ârâ-yı irşâd bulunan çelebiyân hazerâtından veyâhüd meşâyih-i Mevleviyyeniñ birinden teberrûken iktisâ-i sikke-i şerîfe idegelmişlerdir. Bu keyfiyyet ecnebî târîhlerinde dañi mestûr olup mütâla'a iden lisân-âşinâların [20] ma'lûmlarıdır. İşte şehzâde Gâzî Süleymân Paşa hazretlerine Mevlânâ-yı müşârün-ileyh hazretleriniñ hafîd-i 'âlîleri Çelebi Ulu 'Ârif Efendi hazretleri cânibinden sikke-i şerîfe irsâli bu esâsa mebnîdir.

Yıldırım Bâyezîd Hân zamânında keşret-i 'asâkir mûcib-i ta'yîn-i elbise-i nev-eşer olmağın elbiseniñ tenvî'i cihetine gidilerek emîrül-ümerâ gâzî Timurtaş Beg tensîbiyle külâh-ı seffîd, sipâh-ı pâdişâh-ı bâhirût-te'yîd ve mülâzımân-ı dergâh-ı ma'delet-temhîde taşşîs kılınmış ve kızıl bürk a'yân-ı devlet ve erkân-ı saltanata mahşûş olurak kalmıştır.

Ebu'l-fütûhât ve'l-megâzî Sultân Mehmed Hân-ı gâzî 'imâme-i seffîd ile ta'ammüm sünnetin ta'mîm ü ta'yîn ve mu'tâd olan ak bürk şınâyî-i zer-dûz ile tezyîn idilerek yeñiçeriye taşşîs ü tebyîn kılınmıştır. Kızıl bürk tezâyüd-i şevket ü saltanat ve tezâ'uf-i devlet hasebiyle envâ'-ı zîb ü zînetle tersîm kılınarak ekâbir-i devlete mahşûş birağılmış oldukları Peçevî ve Tâcüt-Tevârîh'de mestûrdur.

Hâlâ Burûsa'da merâkîd-ı mutâhhara-i 'Osmâniyân üzerinde nümâyân olan tâc-ı mutallâ üstine şarılan destâr-ı Yûsufî vaz'ında bend olunan 'imâmeler ki hüsn-i nümâyîşde bihîn ve kevrleriniñ tavırları dil-nişîn olan hey'et ü eşkâl-i selâtin-i 'Osmân'dır. 'Aşr-ı müşârün-ileyhden yâdigâr kalmış olması ta'mîm-i 'imâme ve elbise husûşında müşârün-ileyh Süleymân Paşa-yı behîşt-âşiyânîñ irşen ittihâz buyurdukları işrine iktifâyı taşdîk ider.

Orhân Hân-ı Gâzî hazretleri eşnâ-yı icrâ-yı cihâdda 'Alem Tağı ve Kayış Tağı'na kadar gelerek Bizans imparatorundan şulhen biraz maşârif-i râhiyye ve 'askeriyye alup dönmüştür. Orhân Hân-ı gâzî hazretleri mü'essis-i 'âlî-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmânî olmalarıyla vakt-i 'âlîleri müsâ'id ol-

dığı mertebe i'mârât u icrâ'ât u nizâmâta muvaffak olmuş ve husûsiyle birâderleri 'Alâ'ü'd-dîn Paşa-yı behişt-mekân ile şehzâde-i bî-müdânîleri Süleymân Paşa-yı gâzî hâzerâtı ser-kârlıklarıyla muvaffak oldukları gâzâvât ve nizâmât-ı ahlâf-ı 'âliflerine bir büyük ders ü ta'lîm olarak bu füyûzât-ı dâ'ire-i feyz-bâhiresinden neş'etle müftehir olduğumuz devlet-i 'aliyye-i 'Osmanîyye'yi i'lâ vü temhîd itmiş ve şehzâde-i müşârün-ileyh hazretlerinin irtihâllerinden iki mâh sonra pederleri kederlerinden 'âzim-i dâr-ı cinân olmuşlardır. Rahimehumullâhu Ta'âlâ [21] 'aleyhim ecma'în rahmeten vâsi'aten.

Müşârün-ileyh Süleymân Paşa hazretlerinin hîn-i irtihâllerinde pederleri Orhân Hân-ı Gâzî hazretlerinin söyledikleri mersiyedir:

- 1 Derdâ ki ez-vâkı'a gam-nâk üftâd
 Der-dîde'i seyl bâ-hâşâk üftâd
- 2 Nev-bâve-i 'ömrem ez-şâh-ı ümîd
 Bî-ân ki resîde buved ber-hâk üftâd

Orhân Hân-ı Gâzî hazretlerinin birâder-i ma'âlî-eşer ve şadr-ı a'zam-ı 'adâlet-perverleri cennet-mekân 'Alâ'ü'd-dîn Paşa hazretlerinin nuṭṭ-ı 'âlifleridir:

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

Şehâ fakr u fenâ mâ-râ vü mülk ü mâl ü câh ez-tû
Çü dünyâ-râ bekâyî nîst hâh ez-mâ vü hâh ez-tû

Cülûs-ı Orhân Hân-ı Gâzî'ye dört yüz toṭṭsan altı sene sonra Aṭanalı meşhûr müverriḥ Surûrî Efendi'niñ söylediği târif-i selîsdir:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

- 1 Cem-haşem necl-i himem-perver-i Sultân 'Osman
 Oldı kırk altı yaşında şeh-i iklîm-sitân

- 2 Tahtı zeyn itdi Surûrî didi mühmel târîh
"Bârekallâh cülûs eyledi Sultân Orhân" (736)

Vilâdet, Sene: 690. Cülûs, Sene: 736. Müddet-i Saltanat, Sene: 35. Müddet-i 'ömr, Sene: 81. İrtihâl, Sene: 771.

Orhân Hân-ı Gâzî 'aleyhi Rahmetü'l-Bârî hazretleri Burûsa'da bir güzel câmi' ve medrese ve 'imâret ve türbe binâ ve İznîk'de bir kilîsâyı câmi'e tahvîl ile bir medrese ve 'imâret ihdâs ve te'sîs ile küllü-yevm fuqarâyı it'âm sünnetin icrâ ve Bolayır'da bir laţîf câmi'-i şerîf ve 'imâret inşâ ve mu'tekidleri olan Geyiklü Baba'ya bir 'âlî hân-kâh ve bir dil-nişîn câmi'-i şerîf binâ ve devlet-i İslâmiyyede 'imâret ihdâs ve inşâsıyla şorba ve nân-ı 'azîzi müheyyâ muntazam medrese te'sîs iderek talebeyi tahşile teşvîke ibtidâ Sultân Orhân Hân-ı Gâzî'niñ muvaffakiyyeti rû-nümâ ve bu muqaddime ahlâf-ı 'izâmını işr-i 'âlîlerine iktifâya igrâ itmiş ve fethine muvaffak oldukları mahalleriñ ekserisinde bu mişillü âşâr-ı müberrât ihtirâ'ına i'tinâ buyurmuşlardır. Rahmetullâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten.

Orhân Hân-ı Gâzî Hazretleri 'Aşr-ı 'Âlîsinde Olan 'Ulemâ ve Meşâyih Beyân Olunur:

Şârih-i Fuşûş Mollâ Dâvûd-ı Kayşerî, Mollâ Tâcû'd-dîn El-Kürdî nâm-ı dîger [22] Hayrû'd-dîn Paşa, Mevlânâ Çandarlı Kara Halîl, Vikâye ve Muğnî şârihi müderris Molla Kara 'Alî, 'ilm-i fikh u ferâ'iz nâzımı Molla Muhsinü'l-Kayşerî, Karahişâr-ı Şâhib'de medfûn İrânî Karaca Ahmed Sultân, İrân'da Hoylı Şeyh Ahmed, Evrân Şeyh Abdâl Sakka Mûsâ Baba, İrânî Şeyh Doğlu Baba, sâ'ir 'ulemâ vü meşâyihden 'ibâretidir.

Hudâvendigâr Sultân Murâd Hân-ı Evvel'iñ Zamân-ı 'Âlîlerinde Edirne'niñ Mağarr-ı Saltanat İttihâzı ve Sarây-ı Hümâyûn İnşâsı ve 'Acemî Oğlanları Kışlaları İcâdı ve Göñüllü Hıristi-

yân Evlâdı Nucebâsından Yeñiçeri ve Sipâh ve Silahdâr ve ‘Ulûfeciyân-ı Yemîn ü Yesâr ve Ğurebâ-i Yemîn ü Yesâr ve ‘Azabân Ta‘bîriyle Altı Nev ‘Asker Tertîb Eyledigi ve Koso-va Muhârebesi ve Edirne Sarâyı'nın Tuncâ Kenârına Te'sîs ve Hayrât ve Müberrâtıyla Zamânı ‘Ulemâ ve Meşâyih

Bidâyet-i salâtanat-ı ‘Osmâniyye'den Fâtih Sultân Mehmed Hân ‘aşr-ı ‘âlîsine gelince dâ‘ire-i hümayûnuñ intizâmı zamân zamân taşavvur buyurulmuş ise de mütemâdiyen icrâ-yı cihâd u ğazâdan hengâm-ı âsâyış ü hâzariyyete mütevaqqıf olan menviyyâtın tevağğul u icrâsına ihtilâs-ı vâkt olunamayup fakat hasbe'l-lüzûm ba‘zı gedik ve me‘mûriyetler tertîbiyle iktifâ buyurulduğu eşnâda Ğâzî Hünkâr ve Hudâvendigâr ‘unvânına nâ‘il olan şehriyâr-ı şehîd-i mebrûr Murâd Hân-ı Evvel yedi yüz altmış yedide Çirmen fethine muvaffakiyetle Hristiyan evlâdından gönüllü ‘asker tertîbi uşûliniñ bir kat daha tanzîm ü te‘mîn ü te‘yîdine ve müte‘âkiben Filibe ve Şofya ve Arnabudluk ve Şırbistân fethlerine muvaffak oldukdan sonra Edirne'yi makarr-ı salâtanat ittihâzıyla inşâsına himmet buyurdıkları Edirne sarâyında müte‘addid devâ‘ir ve koğuşlar inşâ ve kavânîn-i ‘askeriyyeyi tanzîm ü imlâ ve devletiñ bidâyet-i zuhûrı bulunmağla halkı celb ve ğazâyâ teşvîk u teşcî‘de fevâ‘idi bisyâr olduğundan evvelce taşarlanmış olan süvârî sipâhî ‘askeri kânûnlarını ve tîmârlarınıñ evlâdlarına intikâlî nizâmâtını tanzîm ve işbu sipâhîlere kırmızı bayrak tahşîş ü ihdâş ve merâtibi tefrîk u tanşîş buyurdıkları eşnâda otuz yedi ğazâ-yı ekber ve beş altı ğazavât-ı diğerde muzafferiyete mazhariyyet meşğûliyyet-i dâ‘imesi huşûşât-ı sâ‘ire icrâsına meydan bırakmadığından zikr olunan gönüllüden tedârük ü tahrîr olunan efrâddan harb u darb ve kesb-i ma‘ârife kâbil güzîde vü müsta‘idlerini dâ‘ire-i hümayûna kabûl ile okudup yazdırmak ve tamâm vatandaşlık ve merhamet-şî‘ârlık haşâ‘il-i celîlesini enzâr-ı ‘âmmeye ‘arz ile mâ‘adâsı ol ‘aşır- lar uşûlince hakîqaten ta‘lîm-i hâne-i feyz ü fazîlet ü edeb olan yeñiçeri ocağına mekteb i‘dâdı ve mahrec ve tahşîl-i ‘ilm ü ma‘rifete medrec olmak üzere icâd olunan ‘acemi oğlanları kışlalarına virilerek muvazzaf ve mu‘allem üstâdlar ta‘yîn ü i‘dâd ve iktisâb-ı liyâkat u kâbiliyyet itdikden sonra yeñiçeri ve sipâh ve silahdâr ve bölükât-ı erba‘a ta‘bîr olunan ‘ulûfeciyân-ı yemîn [23] ü yesâr ve ‘azabân-ı yemîn ü yesâr ve ‘azabân bölüklerine kayd

u imlâ ve sevķ-i selîķa-i tıynet ü tabî‘atla tahşîl itdikleri hüner   ma‘rifet ve harb u darba müktesib oldukları liy katıñ derecesine göre her dürlü mirķ t-ı refi‘aya i‘l  olunduklarından bu uş l-i ma‘k l tebe‘a-i ğayr-i m slimeyi tal-t f ve ehl-i İsl mıñ teks riyle birçok muħassen tı terd f ve bu tar kden başka toğrıdan toğrıya h ricden bir ferdiñ silk-i ‘asker ye d h l olamaması u  lini teby n   tan     buyurmuşlardır.

İşte bu u  l-i h kmet-  m l hem ‘azamet-i   n u  evket-i ‘O m niyye’yi enz r-ı ‘ mmeye ibr z u i‘l  ve hem de millet-i İsl miyyeniñ tez y diyle cem‘iyyet-i İsl miyyeyi iks r u ihy  itmiş ve h k f kten devlet bu yüzden pek ziy de m stef d olmuşdur.

‘Ul feci  n ta‘b ri vaz feleri mu‘ayyen ‘asker olup bunlar ol vak t u  lince ikiye bi‘t-tak  m, bir  ınıfı ordunuñ  ağ ve diğeri  ol cen h nda  af-beste olduklarından ‘ul feci  n-ı yem n   yes r ta‘b r olunur. ‘Azab n-ı yem n   yes r dağı memleketleri p y-ta ta ziy de ba‘ d olan ‘azab ler olup bunlar dağı  aff-ı harbi n yem n   yes rında ihtiy  t da t rurlar. ‘Azab ta‘b ri ‘Arapça m te‘ehhil olmayan mücerred  demlere itl k olunageldiğinden bu ‘asker dağı b k r u mücerred g r h dır. Sip h  ve silahd r devlet n s v r  ‘askeri olup akıncılık ve  apulcılık ve karavul hıdmetlerini ve mu  bele-i d  mende piy deleriñ mu  fazasıyla h c m i leri bunlarla if  olunur.

Ye i eri ‘askeri ol vak tler hükmince ‘as kir-i h   a demek olup bunlar h n-i mu  rebede z t-ı h zret-i p di  h niñ ve liv -i   h neniñ bulunduğı kalb-g h-ı  uf f-ı hur bda nefs-i h m y n  ve ordunuñ ağırlığını mu  faza ve ‘inde’l- c b mu  rebe itmek üzere tert b   tah  r buyurulmuşdur.

İşbu   n f-ı ‘askeriyyeniñ cel det ve ol vak tler u  lince fenn-i harbdeki mah retleri ve hu   iyle hil fet-i seniyye ve z bi  na inkıy d u it ‘atleri bi  t r hinden  o ra mens  v  ma‘d m olmağla m k fahaya me‘m r olan serd rlar bunları mu  rebeye tesv k u te v  e bir tar k aradıkları h lde ‘ul felerine zamm ile serden-geçdi ve dal-kılıç ta‘b riyle yine içlerinden biraz fed y  ‘asker yazarak bir zam n id re olunmuşlar ise de bi  yüz t r hinden  o ra bu u  l ile dağı l yıkıyla harbe sev leri k bil olamamı dır.

[24] H d vendig r Mur d H n h zretleri Kosova mu  rebesine ‘az metle ‘askeriniñ on katından ziy de olarak üzerlerine h c ma h  zırlanan milel-i m ttef  a ‘askerini istih  r eylediklerinde peder-i behişt-ma arları-

nîñ Mecmû'a-i Hiyel-i Harbiyyeleri'ndeki şûret-i savaşı mü'tâlâ'a ile ol kâr-zâra münâsib olan mükâfâha manşûbelerini inti'hâb ve şehzâdeleri Yıldırım Bâyezîd Hân ile Ya'kûb Çelebi'ye ta'lîm ü ifhâm buyurdıkları nümâyîşlerle galebe vü muzafferiyete muvaffak olmuşlardır.

Ġâzî Hudâvendigâr hazretlerinin muhârebe-i mezkûreye mübâşeret idcekleri günün gicesinde iki rek'at namâz kılarak dergâh-ı Kâdi'l-Hâcât'dan itdikleri manzûme-i münâcâtları cild-i râbî'de yazılan eş'âr-ı selâtin-i 'izâm sırasında teberrûken derc olundu. Mutevekkilen-'alallâh harb u peygâra bed' eyledikleri gün galebe-i kâmile ile muhârebeyi kazandıktan soñra muzafferen şehîd ve icâbet-i du'â beşâretiyle reh-neverd-i semt-i behişt-i sa'îd olmuşlardır. Rahmetullâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten.

Ġâzî Hudâvendigâr hazretlerinin cülûs-ı hümayûnlarına dört yüz altmış bir sene soñra Aṭanalı müverrih Surûrî Efendi'nin söylediği târîh-i selîsdir:

(Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

- 1 Orhân Hân'ın itdi otuz beş yaşında Hâk
Şehzâdesin şeref-res-i evreng-i âbnûs
- 2 Târîhe tûmturâk virildi Surûriyâ
"Sultân Murâd eyledi 'unvân ile cülûs" (761)

Cülûs, Sene: 761. Vilâdet, Sene: 726. İrtihâl, Sene: 791. Müddet-i Salṭanat, Sene: 31. Müddet-i 'Ömr, Sene: 65.

Hudâvendigâr-ı mebrûr, Murâd Hân-ı Evvel-i mağfûr hazretlerinin Burûsa'da Çekirge karyesinde binâ buyurdıkları câmi'-i şerîfin kubbesi etrâfında fenn-i mi'mârînin kemâlini beyân ider medrese-i hârîku'l-'âde ve civârında 'imâret ve türbe ve Filibe'de kezâlik ma'a-medrese bir câmi'-i kebir ve Edirne ve sâ'ir mahallerde cevâmi' u mesâcid ve medâris ü 'imâret ve hân u hammâmlarla Edirne Sarâyı'nı inşâ ve hizmet-i mahşûsa-i hümayûnlarında bulunan Qarlı 'Alî Beg'e Filibe sancağındaki Qarlı Ova karye-

sinde tâm kâr-gîr, metîn ü dil-nişîn bir câmi'-i şerîf ile medrese ve mekteb ve ders-hâne ve 'imâret binâsına me'zûniyyet i'tâ buyurmuşlardır.

[25] İmzâ-yı hümâyûn olmak üzere ferâmin-i 'âliyye keşîde buyurulan tuğrâ-yı garrâ evvel gâzî-i şehîd-i fî-sebîlillâhîñ vaz'ına 'inâyet buyurdıkları kânûn-ı hümâyûnlarıdır ki ibtidâ-yı ihdâsında fermânlara tartîb-i midâd ile pençe-zen-i taşdîk ü tevşîk olmaları tuğrâ-yı garrâ-yı hümâyûnı resm itmişdir. Rabbim türâbını şu'le-i envâr-ı rahmetle her dem izâ'et buyursun. Enderûn-ı hümâyûndan muhrec Beşiktaşî Sultân-zâde Mehmed Beg'iñ mecmû'asında görülmüş olan bir fıkra hakîkatü'l-hâli tedkîkât husûsında ekşer-i tevârihe müreccah ve 'aşrımızda yazılmış olan Haber-i Şahîh nâm Târîhçe daîhi anı muşaddık olmağın, anıñ nâtik olduğu ma'nâ-yı sıhhat-pîrâ beyânına mübâderet olunur:

"Gâzî Hudâvendigâr hazretlerinin medâyihi-i 'uluvv-i tıynet ve celâ'il-i sümüvv-i fıtrat-ı hümâyûnlarına 'atâyâsıyla îrâd-ı mişâl olarak nâm-ı Ma'n u Yahyâ ve Hâtem'i fersah fersah tayy iden mekârim-i sehâ ve ma'âlî-i gınâ-yı hümâyûnlarının fi'liyyât-ı vâsîka ve vukû'ât-ı şahîha-i mütevâtireden berây-ı işbât bir fıkraçığın îrâdına ibtidâr olundu:

Yedi yüz seksen üçde Germiyân-zâde Hüseyin Beg'iñ vâki' olan istid'âsıyla kerîmesiniñ şehzâde-i ekber-i hümâyûnları Yıldırım Bâyezîd Hân hazretlerine tezvîci cihâzı miyânında berây-ı hediye Germiyân vilâyetinden Kütahya ve Simav şehirleriyle Egrigöz ve Tavşanlı kal'aları Gâzî Hudâvendigâr hazretlerinin memâlik-i mevrûşelerine zamm u ilhâk buyurulmuşdur. Mûmâ-ileyh Hüseyin Beg bu şüretle 'arz-ı sehâ ve memâlikini fedâ itmesine bi'l-âhire nâdim ü peşîmân olmuş ise de Tîmûr-ı pür-şûr vak'a-i mü'ellimesine kadar 'arz-ı nedâmet ve isâ'ete fırsat-yâb olamayup nâ-çâr sükût ile vak'a-i mezkûre günü kalbindeki kînesini izhâr ile egerçi o inkılâb arasında bilâd-ı merkûmeyi istirdâd itmekle teskîni-i harâret-i gayza muvaffakiyetle mütesellî olmuş ise de indifâ'-ı şurûr-ı Tîmûr-ı maḡhûrdan soñra memâlik-i mezkûre yine dest-i 'adâlet-peyvest-i pâdişâh-ı Âl-i 'Osmân ile i'âde-i şeref ü ikbâl itmiştir.

Zıkr olunan sûr-ı velîmede etrâf-ı mülûkdan ve bendegân-ı dergâh-ı ci-hâd-sülûkdan taḡdîm olunan hedâyânıñ hiç birisiniñ hazine-i hümâyûnlarına kabûl buyurmayup ez-cümle bu tehâdî arasında bendegân-ı pâdişâh-ı bâhi-

ru't-te'yîdden Ġâzî Evrenos Beg'iñ hediyyesi pek mu'anven ü mutantın ve girân-bahâ vü müzeyyen olmağla bunları takımıyla [26] sultân-ı Mısır'a ihdâ ve sultân-ı Mısır'ıñ takdîm eylediği efrâs-ı ġazâ-istînâsdan bir re'sini bile rûkûb-ı hümâyûnları içün tevķîfe tenezzül buyurmayup cümlesini ol ġâzî-i muğâleşe-megâzîye ihdâ itdiği mişillü kâffe-i ithâfât-ı mülûkî tekaddüme-i bendegâniyla becâyîşe 'atf-ı 'inâyetle nefis ü hasıs hiçbir şey'iñ hazîne-i hümâyûnlarına kabûline rağbet buyurmadıkları sehâ vü mekrûmet-i 'âliyenîñ müfessirîn-i mütûn-ı mekârimî şerh u tefsîrinde izhâr-ı 'aczen başka berây-ı ta'dâd fekk-i fem-i hâmeye muktedir olamayacakları bir hâle getürmüş ve haķîkatü'l-hâl bu bâbda dahî küremâ-yı eslâfı fersah fersah müsâbakatları ser-nâme-i kitâb-ı ġinâ ve numûne-nümâ-yı mekârim-i ahlâķ-ı aşhâb-ı Hâtemü'l-Enbiyâ dinmege sezâ oldığı ru-nümâ bulunmuştur".

Bu şi'âr-ı celîl-i cenâb-ı Murâd Hânî devlet-i 'aliyyeniñ tevsî' u terfî'ine pek çok hıdmet itmiş olması ise ilâ kıyâmi's-sâ'a bendegân-ı Âl-i 'Osmân'a bâ'is-i mübâhât-ı lâ-yu'add ü lâ-yuhşâ ve bir tükenmez cihân-bahâ terk buyurmuşlar dimekdir.

Yedi yüz seksen sekiz senesi şaferü'l-hayrında havâşş-ı hademe-i hümâyûndan Ġâzî İnce Balabân Beg serdâr ve yine hademe-i hümâyûndan Ġâzî Uzunca Sevündük 'alem-dârlığıyla Sofya fethine muvaffakiyyet-i hümâyûnları etrâfa i'lân olundukda sultân-ı Mısır tarafından hedâyâ-yı lâıyķa ile vürûd iden nâmede "Sultânul-Ġuzât Ve'l-Mücâhidîn" 'unvânı îrâd olunmuş ve ol vakit halîfe Mısır'da bulunarak bu mişillü tahrîrât-ı resmiyyeniñ hulefâdan istihşâl-i ruşsat olunmadıkça terkîmi kâ'ideniñ hilâfı bulunmuş olmasına nazaran bu sülâle-i celîleniñ pâdişâhlığı mükerreren daha ol vakit her tarafda kavıyyen ve kâ'ideten taşdıķ kılınmış dimek olur. Raġmetullâhi 'aleyhi raġmeten yâsi'aten.

Hâķân-ı Ġazâ-ıktinâh Murâd Hân-ı Evvel Hazretleri'ne Mu'âşır Olan 'Ulemâ ve Meşâyih Beyânındadır:

Tefsîr-i şerîf-i kebîr-i şehîr şâhibi İmâm Faġrû'd-dîn Râzî Hazretleri'nîñ dördüncü evlâdı İzzâh'a hâşîye yazan Molla Cemâlü'd-dîn-i Aķsarâyî,

Îrânî Molla Fenârî, Seyyid Şerîf Cürcânî, "Koca Efendi" demekle ma'rûf Burûsa kâdîsi Molla Maḥmûd maḥdûmı "Kâdî-zâde-i Rûmî" demekle ma'rûf mü'ellif Mûsâ Çelebi, Telvîh'e Tercîh nâmında ḥâşiye yazan "Erzin-cân Kâdîsi" demekle ma'rûf Mollâ Burhânü'd-dîn Aḥmed, Kırşehirî uşûl-i tarîkat-ı 'aliyye üzere [27] tertîb-i evrâd iden muttakî vü muşallî ve zâhid ü âbid Şeyḥ Hacı Bektâş-ı Velî Hazretleri'nden 'ibâretidir.

Yıldırım Bâyezîd Hân'a Ol Vakit Mısır'da Ârâm-sâz Olan Ḥalîfeden "Pâdişâh-ı Rûm" 'Unvânı Virildiği ve Edirne'de Tuncâ Kenârındaki Sarâyı Terk İle Şimdiki Sultân Selîm Câmî'i Mahallî Olan Zırvede Bir Sarây Te'sîs Olındığı

Nâ'il-i rahmet-i Rabb-i Ğanî, Yıldırım Bâyezîd Hân-ı Ğâzî hazretleri Anadolî ve Rûmilî'de yirmi beş eyâlet-i cesîmeyi memâlik-i 'Osmâniyye'ye zamm u ilhâka muvaffak olmuşlar idi. Vâlid-i mâcid-i ḥümâyûnlarının pâdişâhlıkları sultân-ı Mısır ve Şâm ve sâ'ir hüküm-dârân-ı benâm taraflarından muşaddak olduğu gibi ḥâkân-ı ma'âlî-nişân hazretlerine daḥi muvaffakiyyet-i celîleleri muḳâbilinde ḥulefâ-i 'Abbâsiyye'den Mısır'daki Mutevekkil Ḥalîfe berây-ı tebrîk ü tehdiye "Sultân-ı Rûm" 'unvânını virdikden ve dâmâdları Emîr Buḥârî hazretleri dest-i muḳaddeslerinden teyemmünen kılıç kuşandıktan sonra ol vakitler hükmince cünûd-ı ceng-âver tedârük ü tertîb ve Tîmûrtaş Beg tensîbiyle Kapukulî'na beyâz börk ve ḥademe-i erkân-ı devlete kızıl börk ve yeñiçeri çorbacılarına altunlu börk taḥşîş idüp gazâ vü cihâd ile güzêrân iden evkât-ı ḥümâyûnları nizâmât-ı dîğerle iş-tigâle meydân virmemiştir fakat mülûk-i 'Osmâniyye'den İstanbul'ıñ fethini taşnîm ü niyyet iden ibtidâ Yıldırım Sultân Bâyezîd Hân hazretleridir. Yedi yüz toḳsan sekiz sene-i hicriyyesine teşâdüf'iden cülûs-ı ḥümâyûnlarının yedinci senesi evvel-bahârında şûret-i suhûlet-i feth-i Kostantiniyye'yi keşf itmek içün Üskûdâr'a kadar gelüp Anadolî Hışârı'nıñ üst tarafındaki zirvede el-hâletü hâzihî Sancaḳ Tepesi ta'bîr olunan mahalle ve Hışâr sâhiline rekz-i ḥıyâm-ı celâdetle ârâm buyurdıkları eşnâda Yovanni Baloloḡos¹⁶

nâm imparatoruñ yapırmakda oldığı sûr ve lîmân ve istiḥkâmâtıñ sūr'at-i hedmine emr i'tâ buyurduklarından imparator-ı müşârün-ileyh tahrîbine der-hâl kendüsi emr virdigi biñ iki yüz seksen toḡuz târîhinde ṭab' olunmuş olan Rûmca'dan mütercem Şemsî Târîhi'nde daḡı meşûrdur. Pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâhıñ i'lân-ı şân-ı devlet-i 'aliyye ḡakkındaki himmet ü cür'et-i celîlesini bu rivâyet daḡı taşḡık u'tenvîr idiyor. Raḡmetullâhi 'aleyhi raḡmeten vâsi'aten.

Şehriyâr-ı cihâd-âşâr ḡazretleri şecâ'at u zekâ ve dirâyet-i fevka'l-'âdeleri iktizâsınca şân u şevketini muḡâfaza vü tezyîde muvaffakiyet içün himmet buyurdukları mesâ'i-i celîleleri arasında Tîmûr-ı şurûr-meftûr fıkra-i meşhûr u meş'ûmında veliyy-i ni'metleri uğurında birkaç nefer ḡalincaya ḡadar fedâ-yi cân iden [28] dâ'ire-i hümâyûnları bendegânı olduğunu müşâhede buyurarak hezâr tahsîn ü âferîn ile du'â buyurmuşlardır. Şöyle ki, ol rûz-ı dil-sûzda livâ-i celîl-i 'Oşmânî'niñ te'aḡhur-ı ḡalebesine evvel-be-evvel ordu-yı hümâyûnda bulunan Tâtâr-ı bed-tebâr ve müte'âḡiben İsfendiyâr-ı ihânet-şi'âr ve Güzel Hişâr 'asâkir-i nemek-be-ḡarâmınıñ mey-dân-ı kâr-zârda veliyy-i ni'metlerini terk ile Tîmûr-ı mel'anet-nüşûr tarafına firâr ve i'lân-ı küfrân-ı ni'mete ibtidâr iderek lâıyık-ı nefrîn ü la'net-i bî-şumâr oldukları ḡâlde ordu-yı hümâyûnda 'asker ḡalmamak ḡâlî nümâyân olmuş iken dâ'ire-i hümâyûn ḡalkı veliyy-i ni'metleri ḡuzûrında soñ dereceye ḡadar fevka't-taşavvur 'arz-ı dilîrî vü şebât idüp Lâs 'askerine daḡı naşîḡatle tevḡîflerine iḡdâm ve ḡazâ vü ḡader yerini buluncaya ḡadar ibrâz-ı besâlet ü vefâ-dârî vü iḡtiḡâm ve müteḡayyizlerinden Fîrûz Beg, Dâvûd Beg, Muştafâ Beg, Tîmûrtaş Paşa-zâdeler ḡumandalarındakilerle Yaḡşî Beg, Ahmed Aḡa, Hüseyin Beg, Şâḡık Aḡa refâḡatlerindeki efrâd ile berâber ihrâz-ı rûtbe-i şehâdete deḡin muḡârebeye devâm ve Yaḡşî Beg, pederi 'Alî Beg ḡâḡân-ı ḡahramân pîş-ḡâḡından ayrılmayarak veliyy-i ni'metiyle rubûde oldığı müverriḡ Şerefu'd-dîn Yezdî ve 'Arab Şâḡh'ıñ Tîmûr-nâme'lerinde beyân olunmuşdur. Zihî ḡaşlet-i celîle ve zihî ḡıḡkat-i zekiyye. Raḡmetullâhi 'aleyhim raḡmeten vâsi'aten.

Yıldırdm Bâyezîd ḡân ḡazretleriniñ cülûslarına dört yüz otuz bir sene soñra tanzîm-i tevârîḡ ile teşḡhür iden Aṡanalı Surûrî Efendi'niñ inşâd eylediḡi târîḡ-i bî-bedeldir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 Şehîd olduğda Gâzî Şeh Murâd evreng-i ikbâle
Geçüp şehzâdesi virdi otuz yaşında istihkâm
- 2 Surûrî yıldırım gibi tokundi haşma târîhi
"Hümâyûn-bâd Sultân Bâyezîd oldu şeh-i İslâm" (791)

Vilâdet, Sene: 761. İrtihâl, Sene: 805. Müddet-i 'Ömr, Sene: 44. Müddet-i Saltanat, Sene: 14.

Bâyezîd Hân-ı Evvel hazretleri Burûsa'da Ulu Câmi' ta'bîr olunan ve hiçbir memleketde emsâli görülmemiş olan câmi'-i kebîri binâ ve civârına medâris ve dâr-ı şifâ ve 'imâret ve sâ'ire inşâ ve kendüsünün türbesi civârında bir câmi'-i şerîf ve medrese [29] te'sîs ve Balıkesrî kaşabasında ma'a-tetimmât bir câmi'-i refî'-i şerîf tanzîm ile evkâflarını tekmi'l ve Edirne'de bir câmi' ve medrese ve Burûsa'da Ebû İshâk 'alem-dârlarına bir zâviye-i 'âliye ve Kâraferye'de ve Dimetoka'da ve Kütahya'da ve Edremîd'de birer câmi'-i kebîr ile bilâd-ı meftûhanîñ ekşerîsinde cevâmî' u mesâcid ve medâris ü hân-kâh ve ribât u zevâyâ ve cüsûr binâ buyurmuşlardır. Rabbim kabrini ravza-i cennet buyursun.

Şehriyâr-ı Şevket-âşâr Hazretlerinin 'Aşr-ı 'Âlîleri 'Ulemâ-i Kirâm ve Meşâyih-i 'İzâmı Beyânındadır:

Şeyh Hâmid bin Mûsâ El-Kayserî, dâmâd-ı hümâyûnları Şeyh Şemsü'd-dîn Mehmed El-Buhârî ki Emîr Sultân dimekle meşhûr ve Burûsa'da nâmlarına mensûb olan câmi'-i şerîf havlısı derûnında muqaddemâ te'sîs buyurılıp cennet-mekân Sultân 'Abdü'l-Mecîd Hân hazretlerinin ta'mîrine muvaffak buyuruldukları türbe-i maşşûsalarında zevceleri Sultân hazretleriyle medfûnlardır. Bunlardan başka Ankaravî Şeyh Sultân Hacı Bayrâm-ı Velî, Şeyh 'Abdu'r-rahmân Erzincânî, münzevî Şeyh Tapduk Emre, şâ'ir-i ilâhî meşhûr Şeyh Yûnus Emre, müfessir-i meşhûr Şeyh Şihâbü'd-dîn Sivâsî, Şeyh

Kuṭbu'd-dîn İznîkî, Mevlânâ Şemsü'd-dîn Mehmed bin Mehmed El-Fenârî, Fetâvâ-yı Bezzâziyye mü'ellifi Bezzâz-zâde Hâfîzu'd-dîn El-Kürdî, Kâmûs ve mü'ellefât-ı keşîre şâhibi Mevlânâ Mecdû'd-dîn Ebû Tâhir Mehmed Eş-Şîrâzî ve rivâyet-i uhûrâda Necmü'd-dîn Fîrûz-âbâdî, Merâh ve Mısbâh şârihi Mevlânâ Hüseyin Paşa veled-i Mollâ Kara 'Alî, on sekiz yaşında ders-i 'âm Şemsü'd-dîn Fenârî-zâde Mollâ Mehmed Şâh birâderi müderris Mollâ Yûsuf Bâlî, müftî Mollâ Bahâ'ü'd-dîn 'Ömer bin Şeyh Kuṭbu'd-dîn, müftî Mollâ İbrâhîm bin Mehmed El-Hanefî, Mollâ Necmü'd-dîn El-Hanefî, Hısnu'l-Haşîn mü'ellifi Yâr 'Alî Şîrâzî, Şeyh Mehmed veled-i Yûsuf El-Cezerî, Meşâriḳ ve Menâr ve Mecma'u'l-Bahreyn şârihi Mollâ 'İzzü'd-dîn, 'Abdu'l-Laṭîf bin Melek, İskender-nâme mü'ellifi şâ'ir-i mâhir Mollâ Ahmed Germiyanî, imâmları 'İvâz Paşa-zâde mevlûdî meşhûr Süleymân Efendi gibi bir çok fuṣalâ-yı kirâmdan 'ibâretidir. Rahmetullâhi Ta'âlâ 'aleyhim ecma'în.

Çelebi Sultân Mehmed Hân'ın İhdâs İtdigi Çukadârlıkla Ak Ağalar İstiḥdâmı ve Cündîliğin İcâdî ve Hayrât ve Müberrâtıyla Zamânî 'Ulemâ ve Meşâyihü

Bânî-i şânî-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmânî 'unvânını alan ve belki mü'es-sis-i evvel nâmıyla yâd [30] olunmağa şâyân olup terk-i hâb u râhatla sekiz seneden 'ibâret olan müddet-i saltanatlarında pek çok iş gören beşinci pâdi-şâh-ı ma'âlî-penâh Çelebi Sultân Mehmed Hân hazretleri Tîmûr melhame-i kübrâsından rehâ-yâb olarak Amasya'yı teşrîf buyurduktan soñra az zamân-da devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'nin esâsını ta'mîr ü teşyîd ve şân u şevketini i'âde vü te'yîd iderek Bosna ve Sırp ve Hersek kırâllarıyla Rûmili'ye müstevlî olan sâ'ir müstakill ü müstebidlerin kesr-i sevret ü satvetlerine himmetle fermânına râm itmekde olan muvaffakiyyet meşgûliyyeti "takdî-mül'ehem 'alâ mühim" kâ'idesini iltizâmdan huşûsât-ı müteferri'a tanzîmine meydân bırakmamışdır. Fakat ḥademe-i hümayûnlarının güzîde vü tüvânâlarından kırk nefer mücâhidîniñ dâ'imâ hem-rikâb-ı hümayûnları olması uşûlünü ihdâs itmiş ve bu kırk nefere mu'ahḥaran gediklü i'tibâriyle yirmi nefer de mülâzım 'ilâve ve çukadâr ıtlâḳ olup fıkra-i maḥşûsında zıkr olunacağı vechile işbu çukadârlar Yavuz Sultân Selîm Hân-ı gâzî hazretlerinin

himmet-i celâdet-i cihân-gîrânesiyle mâlik olduğu emânât-ı celîle ve ridâ-i şerîf-i Cenâb-ı Peygamberî'nin hıfz u tevķîri için müceddeden binâsına bed' ile ibtidâki hıcer esâsını mübârek yed-i mü'eyyed-i mülûkânesiyle temel-i metînine vaz' şerefini iktisâba muvaffak olduğu Hırķa-i Sa'âdet beyt-i 'aliyyesinin evvel-emirde tahtına binâ vü inşâ itdirilen hâne-i hâşşaya nakl olunup yerine koĝuş ağalarının kavıyyü'l-bünye ve maṭbû'u'l-endâm, rükûb u nüzûle muktedir mücerreb ve liyâkatlu emek-dârlarından bir ol kadar çukadâr tertîb ü ta'yîn buyurulmuştur.

İşbu hâne-i hâşşa Murâd Hân-ı Râbî 'aşr-ı 'âlîsinde silâhdâr Hüseyin Ağa iltimâsıyla bâb-ı ridâ-i sa'âdetin karşısına binâ vü nakl olunmuş ve 'aşr-ı 'Abdül-Mecîd Hânî'de hazine kethüdâsı olan Dâye-zâde Mehmed Beg'in 'adem-i muvaffakiyet ve münâsebitsiz teşebbüslerinden biri olmak üzere orası daḥi bi't-ta'tîl kadîm dülbend ağası dâ'iresiyle kavurmalık ta'bîr olunan mahalle yapılan koĝuş hâş ota ittihâz olundığı mişillü Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Şânî hazretlerinin inşâ vü taḥşîşine himmet buyurdıkları kîlâr-ı hâşşa koĝuşını daḥi mîr-i merhûm mahv ile mahallini bi't-ta'mîr hazîne kethüdâlarına dâ'ire-i maḥşûşa taḥşîş itmiştir.

Çelebi Sultân Mehmed Hân hazretlerinin eş'âr-ı Fârisiyye ve Türkiyyeleri cild-i râbî'a derc olunacaķdır. Burûsa'da Yeşil ta'bîr olunur iki cenâhlı ĝâyet zarîf [31] çînî ile müzeyyen bir câmi' ve 'imâret ve medrese-i sultâniyye ve Amasya ve havâlîsinde hüküm-rân oldukları zamân Amasya'ya mülhak Merzifon kaşabasının âb u hevâsı mizâc-ı humâyûnlarına muvâfık gelmekle orada ârâma raĝbet buyurdıkları cihetle Merzifon'da iki câmi' ve iki hamınâm binâsına himmet ve evķâfları maḥşûlâtından ahâlî-i Mekke vü Medîne'ye şurre göndermegi ibtidâ bunlar 'âdet buyurmuşlardır.

Sarây-ı humâyûnları ağavâtından Minnet Oĝlı Mehmed Beg nâm ĝâzî-i şâhibül-hayr emr-i humâyûnlarıyla Filibe'de Konoş nâhiyesi nâm mahalde bir câmi'-i şerîf ile bir 'imâret inşâ ve evķâfını tanzîm ü ihyâ eylemiştir.

Çelebi Sultân Mehmed Hân-ı ĝâzî hazretleri Amasya hüküm-dârı oldukları zamân kendüleri Merzifon'da ârâm ve Fâtih hazretlerinin pederleri olup ol vakit on dört on beş sinlerinde bulunan ebu'l-hayr Sultân Murâd Hân-ı Şânî-i ĝâzî hazretlerini maḥarr-ı hükûmet-i humâyûnları olan Amasya şehrine kâ'im-maḥâm ta'yîn buyurdıklarından iki taraḥdan icrâ-yı 'adâ-

let ü ahkâm buyurulmakta iken devletiñ muhtâc olduğu süvârî ‘askeri ta’lîmini Tîmûr ma’rekesinde görerek lüzûmını taşavvurla Amasya ve Merzifon ahâlîsinden dâ’irelerine mensûb efrâddan ikişer yüz süvârî bi’t-tefrîk bu iki memleket arasındaki Şuluova nâm fezâ-yı vesî‘u’l-enhâda ta’lîm-i çâpûk-süvârî ve fenn-i fûrûsiyyet olunmasını irâde buyurduklarından ve çünkü bu maqûle ‘ulûm u fûnûnda ilerülemek tarîkiniñ biri de sebak-dâşını fûnûn u ma’ârifde müsâbakatda istirkâb ve aña tefevvukla kâm-yâb olmak yolunda ikdâm itmek iddi‘â vü gayreti olduğundan pâdişâh ve şehzâde hazerât-ı taraflarından tehiyye olunan süvârîniñ zıkr olunan sâhada ta’lîm itdikleri eşnâda kangî tarafıñ ta’lîmi derece-i matlûba vâsıl olduğu istis’âline medâr olmak üzere her iki tarafıñ birer nâm ile yâd olunması lüzûmı der-pîş olunmakta ve çünkü Amasya arâzîsi bamyâ ve Merzifon lahana sebzesiniñ a’lâsını inbât itdiginden şehzâde hazretleriniñ tarafı olan [32] Amasya süvârîsine Bamyacı ve şehriyâr-ı celâdet-şî‘âr hazretleriniñ tarafı olan Merzifon hayyâline Lahanaçı ıtlâkı ol vakit tensîb ü tesmiye olduğundan ve bu rivâyete göre sarây-ı hümâyûn cündîleriniñ pey-rev ü pîş-dârları bu süvârîler demek olarak hikâyeye mesrûdeye nazaran bu nâmlar sarây-ı hümâyûn cündîlerine tâ ol vakit virilmiş olduğundan Çelebi Sultân Mehmed Hân ‘aşr-ı ‘âlîsi süvârîlik ve cündîliği ilerületmiş ve bunlardan pek çok fârisü’l-hayl yetişerek cür’et ü mübâşeretleriyle pek çok işler görülmüşdür.

Çelebi Sultân Mehmed Hân hazretleri haqq-ı ‘âlîlerindedir:

چوباد خزانی دراید بدشت
دیگرکون شود شاخرا سرگذشت

شرط است که وقت بادریزان
خونابه چکد زبرک ریزان

سیمای سمن شکست کیرد
کل نامه غم بدست کیرد

چون باد مخالف آید ازدور
افتادن برک هست معذور

این عالم فانیست وفانیست در او
این کهنه جهانیست جهانیست در او

Şeyhu'l-islâm Hâce Sa'dü'd-dîn Efendi:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Rahmet ol sultân-ı 'âlî-himmete
Kim medâr ola nizâm-ı ümmete
- 2 Devlet-i 'Osmânî te'yîd eyledi
'Adl bünyânını temhîd eyledi
- 3 Mülk-i Rûm'a virdi 'adliyle nizâm
Tâbe meşvâhu ilâ yevmi'l-kıyâm

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Devlet-i 'Osmâniyânda kim degildir iğtinâm
Münhaşırdır bu gürûh-ı 'adle lıfz-ı neng ü nâm
- 2 Sâyesi emn ü emândır bunlarıñ dîn ehline
Tîg u mîg derd ü gamdır bunlarıñ kîn ehline

Hâkân-ı cennet-mekân hazretleriniñ cülûs-ı humâyûnlarına dört yüz on sene soñra müverrih Surûrî'niñ söylediği târîhdir:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün)

- 1 Hân Bâyezîd'iñ oldı şehzâde-i dilîri
Sinni yigirmi dörde girdikde şâh-ı vâlâ
- 2 Târîhle cülûsın zabt eyledi Surûrî
"Sultân Mehemmed oldı zîb-i serîr-i bâlâ" (816)

Vilâdet, Sene: 781. Vakt-i fevt ü ihtilâleş, Sene: 11. Cülûs, Sene: 816. Müddet-i saltanat, Sene: 7, Mâh: 11, Eyyâm: 25. Müddet-i 'ömr, Sene: 43, İrtihâl, Sene: 824.

[33] Padişâh-ı Gazâ-Destgâh Hazretleriniñ Mu'âşır-ı Humâyûnları Olan 'Ulemâ ve Meşâyiğ-i Kirâm:

Şerh-i Keşşâf'a hâşiye ve İzâh'a şerh yazan Mollâ Sa'dü'd-dîn-i Tafa-tânî telâmizinden Mollâ Burhânü'd-dîn Vahîd El-Hirevî, Mollâ Fahrü'd-dîn-i 'Acemî, Menâsik-i Hac mü'ellifi Mollâ Şarî Ya'kûb-ı Karamânî, Hidâye şârihi Mollâ Kara Ya'kûb, mu'allim-i humâyûnları Nigdevî Mollâ Şüfî Bâyezîd, her fenden ve kâffe-i 'ulûmdan te'lifât-ı lâ-yu'ad şâhibi Celâlü'd-dîn-i Suyûtî hazretleriniñ üstâdları Kâfiyecî Bergamalî Mollâ Mehmed, Amasyalı mürşid-i Şeyh Pîr İlyâs 'Abdu'l-Latîf El-Makdisî Şeyh 'Abdu'r-Rahîm-i Merzifonî, Gümüşli Oğlı dimekle meşhûr Gümüş kaşabasından Şeyh Hüsâmü'd-dîn-zâde Şeyh 'Abdu'r-Rahmân, Şeyh Zeke-riyyâ-yı Halvetî, Şeyh Hacı Bayrâm-ı Velî mürîdlerinden İsfendiyâr-zâde Şeyh lütfullâh, Balıkesrî Şeyh Şücâ'ü'd-dîn-i Karamânî, Şeyh Muzafferrü'd-dîn-i Lârendevî, Şeyh Bedrü'd-dîn-i Rakîk, Şeyh Kûl Bedrü'd-dîn Baba, Nuhasî-i Ankaravî, Şeyh Şalâhu'd-dîn-i Bolevî, Burûsevî Şeyh Muşlihu'd-dîn Halîfe, Burûsevî Şeyh 'Ömer Dede'den 'ibâretidir. Bu 'azîzler 'ulemâdan ve Hacı Bayrâm-ı Velî hulefâsındandır. Rahîmehumullâhu Ta'âlâ,

Ebu'l-Hayr Sultân Murâd Hân-ı Sâni Hazretleri 'Aşrında Gö-nûlla 'Askeriniñ Devşirmeye Tahvîliyle Nizâmınıñ Te'sîs ve Ak Ağalardan Dârü's-Sa'âde Ağalığı İnzimâmıyla Kapu Ağalığı ve Daha Ba'zı Merâtibiñ İhdâsı

Emîr Buḥârî Hazretleri'ne yetişüp dest-i mübâreklerinden kılıç kuşanan ve Varna gazâ-yı ekberine muvaffak olan Ebu'l-hayr ve Ebu'n-naşr

künye-i celfleleriyle tevârîhi tezyîn iden Murâd Hân-ı Şânî hazretleri tafşîlâtı tevârîhde meşûr bunca fütûhât-ı fevka'l-'âde ve muzafferiyât-ı fâ'ıku'l-müşâhedeye muvaffakiyetle Tîmûr vak'asını unutturucasına devletiñ enfâz-ı mebnâ-yı şalâbetini ictimâ' iderek yukarıda yazıldığı vechile Hıristiyân evlâdından devşirme 'asker ahzı uşûlî Tîmûr vak'ası arasında metrûk olmuş ve ol vakit fırsat bulan ba'zı rehâbîn münâfaqatlarıyla Hıristiyân vatandaşlarımız bir aralık ol şeref-i mübâhât-efzâdan mahrûm kalmışlar idi. Ebu'l-hayr Murâd Hân-ı Şânî hazretleri uşûl-i mezkûreniñ i'âdesine çalışdıkça mekâyid-i a'dâ haylûlet iderek muvaffak olamayınca devlet ü tebe'a hakkında fevâ'idi bisyâr olan böyle bir uşûl-i hikmet-şümûl külliye metrûk olmamak içün ma'a't-taltîf ve't-tehdîd devşirme uşûliniñ i'âde vü ibkâsına muvaffakiyetle bu kânûndan 'asr-ı Kânûnî'ye deyin yüz on seneye yakın devletiñ milel-i [34] mütenevvi'adan olan tebe'ası ma'âm-ı celîl-i şadâret ü vezârete kadar irtikâ ile te-feyyûz ü istifâde iderek ol vakte gelince bu uşûl-i mehâsin-şümûl bâkî kalmıştır.

Bu mişillü başluca nizâmât ve tanzîm-i 'asâkir ü mühimmât ve ta'yîn-i uşûl-i 'adâlet ü 'âdâta iştigâlden fazla kalan vakt-i 'âlîlerini gazâ vü cihâda haşr u şarf buyurdıkları sırada harem-i hümayûn hıdmeti içün ak ağalar tedârük ve istihdâmını ve bunlardan kapu ağalığı ve hazîne-dâr başı-lık ve sarây ağalığı ve kılârcı başılık me'mûriyetlerini silsile tarîkiyle ihdâs idüp ibtidâ-yı vaz'ında bâbü's-sa'âde ağası cümlesinden büyük olarak ha-rem-i hümayûn ve 'umûm dâ'ireniñ zabt u rabtlarına ve hazîne-dâr başı hazîne-i hümayûn muhâfazasıyla hazîne hademesiniñ inzibât hâllerine ve kılârcı başı kılâr-ı hâşşa hademesiyle harc-ı kılârî ve matba'ha ve sarây ağası ve sarây kethudâsı hıdmetleri müteferri'âtına ve sâ'ir ak ağaları saltanat-ı seniyyeniñ ârâm buyurduğu ebvâbiñ muhâfazasına merbût ve her on nefer iç ağasına ihsân buyurulan bir ta'âm sofrasına bir mütehayyiz emekdâr ak ağanıñ sofrâ eskisi ta'yîniyle mütedîlere âdâb-ı tenâvül-i ta'âmı ta'lîm it-mek uşûlinden ve ibtidâ şeyhu'l-islâm naşb u ihdâsından başka başluca ni-zâmât icrâsına 'ahd-i hayât-ı müste'âr-ı 'adâlet-âşâr-ı şâhâneleri müsâ'id olamamıştır.

Murâd Hân-ı Şânî-i Gâzî Hazretlerinin Muvaffak Buyuruldukları Hayrât u Müberrât Beyânındadır:

Burûsa'nın Çekirge karyesine üç çâr-yek ve Burûsa şehrine yarım sâ'at mesâfede nâm-ı 'âî-i şâhânelerine mensûb olan Murâdiyye Mahallesine bir güzel câmi'-i şerîf ve medrese ve ders-hâne ve 'imâret ve muvakkıt-hâne ve hammâm binâ ve mâ-i lezîz icrâ ve Edirne'de Mûsâ Çelebi'nin bed' idüp peder-i ma'âîl-eşerleri Çelebi Sultân Mehmed Hân hazretlerinin ikmâline zamânları müsâ'id olmayan eski câmi'-i şerîfi tekâmîl ve evkâfını tanzîm ile yine Edirne'de Üç Şerefeli Câmi'-i şerîfi te'sîs ve memâlik-i mahrûsede 'imâret ve köprü inşâsına pâdişâh-ı müberrât-destgâh hazretleri bed' ü mübâşeret buyurmuş olduklarından ibtidâ Selânik ile Yeñişehir arasındaki cisri ve ikinci def'a yüz dört göz olan cisri Ergene'yi ve üçüncü def'a Anâra köprülerini binâ vü te'sîs ve cisri Ergene'nin öbür tarafındaki kaşabaya [35] 'âî 'imâret ve câmi'-i şerîf ve Edirne'de iki medrese ile diğer bir câmi'-i şerîf ve mevlevî-hâne binâ buyurmuşlardır.

Murâd Hân-ı Gâzî-i Şânî hazretleri Emîr Buḥârî hazretlerine yetişerek dest-i kerâmet-peyvest-i mübâreklerinden teyemmünen tekallüd-i seyf-i cihâd sünnetini ihdâş buyurmuş ve Fâtih hazretleri daḥi Ak Şemsü'd-dîn hazretleri yed-i muḳaddesleriyle 'aḳd-i ḥimâle-i ḥüsâma muvaffak olmuşlardır. Rabbim ilâ kıyâmi's-sâ'a pâ-y-dâr buyursun. Ol vâkıten berü şehriyârân-ı 'izâm hâzerâtının bu işri sa'âdet-eşere iktifâ ve sâdât-ı kirâm hâzerâtına olan lâzime-i ri'âyet-i 'aliyye-i şâhânelerini i'lânen Bâyezîd Hân-ı Şânî türbe-i şerîfe-i Hazret-i Hâlid'de dest-i bereket-peyvest-i nakîbü'l-eşrâf ile miyân-ı ḥümâyûnlarına ta'lîḳ-i şemşîr-i 'adû-tedmîre muvaffak oldukları cihetle bu âyîn-i dîrîn-i bihîn kâbiren-'an-kâbir envâ'-ı şu'be ve 'ilâvât-ı fâḫire-i saltanat-ı Osmâniyye ile aḫlâf-ı fiḫâm hâzerâtına yâdigâr olarak icrâsına ri'âyet olunmakda bulunmuş ve taḳlîd-i seyf alâyi 'aynıyla bayrâm alayları tarzında bir alây-ı 'azîm ve debdebe-i şevket-vesîm ile Eyyûb-ı Enşârî türbe-i şerîfesine 'azîmet ve ba'de ḫitâm-ı rüsûm yine alây ile 'avdet eşnâsında âbâ vü ecdâdları merâḳıd-ı muṭahharalarını ziyâret buyurmak 'âdeti daḥi 'ilâve buyurulmuştur. Ebu'l-hayr Murâd Hân-ı Gâzî hazretlerinin cûlûs u irtihâllerine târifdir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Hân Murâd ibni Mehemmed ibni Sultân Bâyezîd
Heşt şad u şeş ân mevlûdeş çü dîdem der-kitâb
- 2 Yâft sultânî güzeste heşt şad u bîst ü çehâr
Ez-hisâb-ı hicret-i ân şâfi'-i yevmi'l-hisâb
- 3 Heşt şad u pencâh u penç ez-dâr-ı dünyâ der-güzeşt
Geşt sultân-ı serîr-i kişver-i dâru's-sevâb

Hâkân-ı behişt-mekân hazretleriniñ cülûs-ı hümayûnlarına dört yüz sene soñra müverrih Surûrî'niñ tanzîm itdiği târîhdir:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Oldı şehzâde-i Mehemmed Hân
Pâdişâh-ı cihân 'ibâd üzre
- 2 Emrine on sekiz yaşında enâm
İmtisâl itdi inkıyâd üzre
- 3 Ey Surûrî yakışdı târîhim
"Uydı devrân dönüp Murâd üzre" (841)

Cülûs, Sene: 841. Vilâdet, Sene: 806. Ferâğ-ı müddet-i saltanat, Sene: 30. Müddet-i ömr, Sene: 49. İrtihâl, Sene: 855.

Şiir

[36] Şehriyâr-ı Ma'âlf-âşâr Hazretlerine Mu'âşır Olan 'Ulemâ ve Meşâyih-i Kirâm:

Yegâne Oğlu Mollâ Mehmed bin Armağân, Burûsa kâdîsı Mollâ Mehmed bin Şâh, Telvîh'e hâşiye yazan Mollâ Yûsuf bin Mollâ Yegân-ı Kırîmî,

Mollâ Murâd Şerefü'd-dîn bin Kemâl El-Kırîmî, Şerh-i 'Aķâ'id ve Telvîh'e hâşiye yazan Mollâ Seyyid Ahmed bin 'Abdullâh El-Kırîmî, şâhib-i tefsîr Mollâ Seyyid 'Alâ'ü'd-dîn-i Semerkandî, Mollâ Hızır Beg ibni Celâl'ü'd-dîn-i Seferişişârî, Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri mu'allimi Şemsü'd-dîn Mollâ Gurânî, Mollâ Haţîb-zâde Tâcû'd-dîn İbrâhim, Mollâ Hızır Şâh-ı Menteşevî, mu'allim-i şânî-i Fâtih Sultân Mehmed Hân Mollâ Temcîd, Şerh-i Mecma' mü'ellifi Ayaşluġî Mollâ Mehmed bin kâdî-i İrânî, Mollâ 'Alî Tûsî, Müftî-i Karamânî Mollâ Hamza ve 'ulûm-ı 'aķliyye vü nakliyye vü edebiyrede mâhir Miftâh'a hâşiye yazan Mollâ 'Alâ'ü'd-dîn-i Koçişârî, şerî'at u tarîkat ü haķîkatî câmi' Miftâh ve Fusûş şârihi Mollâ Mehmed bin Kutbu'd-dîn-i İznîkî, Şeyh Akbıyık, Muhammediyye mü'ellifi Gelibolılı Yazıcı-zâde Mehmed Efendi, birâderi Envârul-'Âşıkîn mü'ellifi Gelibolılı Şeyh Ahmed Bîcân hazretleri, Husrev ü Şîrîn nâzımı Germiyanî Mollâ Şeyhî, Edirne'de Debbâġlar İmâmı Muşlihu'd-dîn, Hamîdî şeyhi Pîrî Halîfe, Manavgadlu Şeyh Tâcû'd-dîn Baġâyış ve Velî Şemsü'd-dîn'den 'ibâretidir.

'Aşr-ı 'âlî-i şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr, her nev' 'ulûm u ma'ârif ü hüneriñ revâc-gâh-ı bâzârı olduġı her tarafa şâyi' olduġından dergâh-ı humâyûnlarında 'ulûm-ı âliye vü 'âliyye vü edebiyyesi çoġalmış ve 'ulûm u ma'ârif ve ragbet ve erbâbına ri'âyet ziyâdeleşerek ol vakıtlar uşûlince 'ilm-i tefsîr ve hadîs ve fıkıh ve ferâ'iz ve fenn-i şî'r ve inşâ ve mûsikî ve nücûm ve hey'et ve hendese ve coġrafya ve 'ilm-i kelâm ve mantık ve ma'ânî ve uşûl ve bedî' ve beyân ve hikmet kemâlini bulmak derecelerine gelerek bunlarıñ ikmâl-i nokşân-ı ta'lîmleri için tâ Şîrâz ve Hemedân ve Horasân'dan erbâbının fevc fevc der-bâr-ı şevket-karâra 'azîmetle dâ'ire-i devlet haķîkatî bir encümen-i dâniş hâlini bularak bu tarîk ile memâlik-i maħrûsede birçok mütebahhirîn-i fulhûlîn yetişerek bunlarıñ mesâ'î-i celîlelerinden devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye pek çok istifâde buyurmuşdur.

Dâ'ire-i dâhiliyye-i humâyûn hîdmet-i hâriciyyesi için aķ ağalar ile baltaçılar tertîb ve istiħdâmı zât-ı humâyûn-ı şâhâneleri zamânlarında vukû' bulmuşdur. Bi'lîcâb [37] ol vakıt aķ ağalara virilmiş olan imtiyâz, biñ yüz on dört târîhine kadar sürmüş ve âtîde beyân olunacaġı vechile târîh-i mezkûrda Sultân Muştâfâ Hân-ı Sâni silah-dârı ve Ahmed Hân-ı Sâlis şadr-ı

a'zamı olan Çorlulu 'Alî Paşa-yı şehîd silâhdârlığında aķ ağalardaki içbâli iç ağalarına intikâl itdirmiş olmak hasebiyle bâbü's-sa'âde taķımının şehîd-i müşârün-ileyhe olan 'adâvetleri el-hâletü hâzihî zâ'il olamadığından müşârün-ileyhi aķ ağalara 'afv ve hayr ile yâd itdirmek kâbil olamaz.

Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri'niñ Edirne Şehrinde Zirvedeki Sarâyı Terk İle Yine Tunca Kenârındaki Sarâyı Ta'mîr Eylediği ve İstanbul'un Fethini Müte'âkıb Eski ve Yeni Sarâyları Te'sîs İdereğ Ba'zı Ocağlar ve Gedikler İcâd İtdiği ve Bu Zeylde İstanbul'un Târîh-i Feth ve İ'mârına ve Ba'zı Teferru'âta Dâ'ir Rûm Târîhlerinden Mütercem Fıkralarla Fâtih Hazretleri'niñ Hayrât ve Müberrâtı ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyihı

Gâzî Hudâvendigâr Murâd Hân-ı Evvel hazretleri yedi yüz seksen yedi târîhinde nehr-i Tunca kenârında şimdiki bulunduğı mevķi'de başlayup yedi yüz toksanda hıtâm bulan ve ikinci taht-gâh-ı 'âlî-i 'Osmânî olan Edirne sarây-ı hümayûnında ârâm buyurduğları hâlde Bâyezîd Hân-ı Evvel hazretleri Edirne şehri zirvesinde bir sarây-ı 'âlî binâsına kıyâm ve hıtâmında orada ârâm buyurduğları cihetle Tunca kenârında olan mezkûr sarây-ı hümayûn terk buyurulmuş idi. Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri işbu zirvede bulunan Sultân Bâyezîd Sarâyı'nıñ-tebdîlini murâd buyurup sekiz yüz elli altıda baķıyye-i âşâr-ı 'umrânîsi mevcûd olan devâ'ir ve hammâmları 'ilâve ve hâricine zâbitân-ı 'askeriyye devâ'iriyle 'asker kışlalarını ve nevbet kullelerini inşâ buyurarak Tunca kenârındaki sarây-ı hümayûn tekrâr mazhar-ı rağbet buyurulmuşdur.

Selîm Hân-ı Şânî-i gâzî hazretleri Kıbrıs cezîresiniñ fethinden üç sen evvel ya'nî toğuz yüz yetmiş beşde zıkr olunan zirvedeki sarâyıñ yerine meşhûr Mi'mâr Sinân mübâşeretiiyle gâyet mükemmel ve muntazam bir câmi'-i şerîf binâ buyurmuşlardır. Bu câmi'-i şerîfiñ üçer şerefeli iki minâresi olup bu minâreleriñ derûnlarında şerefelere çıkılacak yollar başķa başķa tersîm ü tahkîm olunmuşdur.

Fâtih hazretleri İstanbul'ıñ fethine 'atf-ı nazar u niyyetle Boğazkesen ta'bîr olunan maħalde ism-i sâmilîleri olan Mehmed resminde Rûmilî hişâr-ı nı binâ iderek ordu-yı hümâyûn ile bu kal'anıñ fezâsına ya'nî şimdi Şehîdlik ta'bîr olunan mahalle gelerek bast-ı bisât-ı hıyâm-ı satvetle İstanbul'ı berren ve bahren altmış beş gün şedîden muhâşara ile bir rivâyetde elli beş ve Ravzatu'l-Ebrâr tahkîkâtınca sekiz yüz [38] elli yedi cemâziye'l-âhiresi-niñ yirminci günü İstanbul'ıñ fethine muvaffak olarak der-hâl Ayaşofya'yı câmi'-i şerîf tarzına tahvîl buyurup yevm-i fetihde orada cemâ'atle edâ-yı şalât-ı meşûbât-ı sa'âdet-âyâtına nâ'il olmuş ve Edirne Kapsu'sında Tekfûr Sarâyı ta'bîr olunur ârâm-gâh-ı imparatorîye nüzûl buyurmuşdur. Üss-i Zafer kavlince fetihden iki sene soñra ve Ravzatu'l-Ebrâr rivâyetince fethi müte'âkıb ve Evrâk-ı Perîşân'da me'hazı beyân olunamayan rivâyete göre hîn-i fetihde müzeyyen ve mevcûd bulunmuş ve biñ iki yüz kırk iki târîhinde 'asâkir-i nizâmiyyeniñ ibtidâ-yı tanzîminde 'aşr-ı Mahmûd Hân-ı Sâni-i firdevs-âşiyânda bâb-ı ser-'askerî ittihâz buyurılıp henüz 'unvânı dâ'ire-i 'askeriyye ile mu'anven olan eski sarây maħatt-ı ricâl-i zafer-me'âl ittihâz buyurulmuşdur.

Ba'zı rivâyete göre işbu eski sarây İstanbul sûrınıñ binâsına bed' u mübâşeret iden ve sûrını tekmîl ve esvâk u mahallâtını takşîm ve ta'mîm ü tetmîm itdiren ve evlâd u ahfâdı yedi yüz sene hükûmet itmiş ve Rûmiyye-i Kübrâ'dan Koşantın nâm hükümdârın zuhûr u galebesiyle İstanbul hükûmetinden tîrd u dîr idilmiş olan Zend¹⁷ nâm hâkim-i bâhirü'l-ıktidâr tarafından inşâ olunarak maħarr-ı hükûmet ittihâz kılınmışdır.

Ayaşofya'ya gelince, mûmâ-ileyh Koşantın târîh-i Rûmî'niñ beş yüz yetmiş beşinci senesine degin hükûmet iderek evân-ı hükûmetiniñ otuzuncı senesi irtihâlinde oğlu Ayliyanos¹⁸ ve rivâyet-i diğerde Destûn¹⁹ nâm bir cûvân-ı âlî-himmet mübâşeretiyle Ayaşofya'ya ibtidâ vaz'-ı esâs olunmuş ve bu rivâyetce esâsıñ vaz'ı senesinden sekiz devre-i kâmile tamâmında qarîn-i itmâm olmuşdur.

Ancak İstanbul'ıñ 'ahd-i 'âlî-i Hazret-i Mesîh 'aleyhi's-selâm'dan iki

17. زند

18. ايلييانوس

19. دستون

yüz yirmi dört sene mukaddem ve Ayaşofya binâsı devr-i nübüvvet-i Hâzret-i Rûhullâh'dan beş yüz dört sene mu'ahhar şûret-nümâ-yı itmâm olması hisâbınca sâlâr-ı enbiyâ, kâ'id-i ceys-i aşfiyâ Peygamberimiz şallallâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz Hâzretleri'nin 'alem-efrâz-ı hicret buyurulmaları Ayaşofya'nın inşâsından toksan sekiz sene sonra şeref-vukû' bulmuş demektir. Vallâhu a'lem bi's-şavâb.

Mervîdir ki mülûk-i etrâf kaşd-ı tekarrubla Ayaşofya binâsı için ithâf itdikleri mühimmâtдан mâ-'adâ hazîne-i hâşşadan beher kendinârı²⁰ biñ [39] dînâr olarak üç yüz biñ dört yüz kendinâr ya'nî otuz biñ kere yüz biñ dört yüz altun şarf olundığı hâlde ebniyesi resîde-i hayr-ı hıtâm olduğu mütevâtirdir.

Nazar-resîde olan rivâyâtdandır ki Kostañtin'in Şofiya nâm zevcesi reh-neverd-i vâdî-i 'adem olduğda haclet-dih-i emvâl-i Qârûn olan mâl-ı mahzûnün şevheriniñ ol deyr-i 'âkıbet-hayra şarf itmiş olması eşer-i mezbûruñ Ayaşofya nâmıyla mezkûr olmasına sebep olmuştur.

Bâlâda beyân olunan Evrâk-ı Perîşân rivâyetine göre İstanbul'ıñ fet-hinde eski sarây ya'nî şimdiki dâ'ire-i celîle-i 'askeriyye mevcûd ve pek müzeyyen olmağla Fâtih hâzretleri bir alây-ı vâlâ-yı muzafferiyetle İstanbul'a duhûl iderek imparatoruñ ikâmet-gâhı olan eski sarâya nüzûl itmiş ve sarây-ı mezkûrî ârâm-gâh-ı hümâyûn ittihâz itmiş olup sekiz yüz elli sekizde himmet-i cihân-gîrânesine tevfiķan bu cihetdeki şevket-i İslâmiyyeniñ isti'dâd-ı ittisâ'ına 'atf-ı nazar-ı celâdet buyurduklarında eski sarâyıñ dâ'ire-i saltanatını 'adem-i ihâta ve kifâyetini keş ü tahmîn buyurdukdan ve ikinci def'aki cûlûs-ı hümâyûnlarını müte'âkıb Burûsa'da yeñiçerilerin gösterdikleri isâ'et ve 'adem-i itâ'atıñ imhâsıyla anları taht-ı inkıyâda idhâl için sarây-ı hümâyûnlarından yeñiçeri ocağına bi'l-işâl ba'zı gedik ve dirliklere birleştiren iki üç biñ kadar hademe ve bendegân muktezâ-yı dirâyet ü istikâmetleriyle tehdîd ü taltîfden mü'ellef kelimât-ı mü'essire ve neşâyiḥ-i iknâ'iyye te'sîrâtıyla tavâ'if-i 'askeriyyeyi fezâ-yı fermân-berî ve selâmet-i itâ'ata sevk u celb itdikden sonra yeñiçeriler bir çok zamân mevķi'-i şudûr-ı emr ü fermân-ı hümâyûnda kırkı bir kılla yedilür mişâline meşîl olmuştur.

Sarây-ı hümâyûn takımının gerek bu yüzden ve gerek İstanbul'ın fet-
hinden sonra Belğirâd kal'asını almak için Şirpiyye ve belki de bütün Av-
rupa'dan ittifâk u imdâd olunarak Macâr kıralı Jan Hün-yâd nâm cesûr-ı meş-
hûr kumandasındaki 'asâkir-i keşîreye mukâbil Fâtih hazretleri bi'z-zât hâ-
zır olduklarından eşnâ-yı muhârebede bi-hikmetillâhi Ta'âlâ 'asâkir-i İslâ-
miyye rû-gerdân olmakda iken Fâtih hazretlerinin ibrâz-ı kemâl-i besâlet ü
gayretle kendüleri kumanda iderek 'asâkir-i İslâmiyyeyi teşvîk u tesvîk ile
fevka'l-'âde gösterdikleri hamle-i şîrâne arasında ricl-i [40] hümâyûnlarına
işâbet iden cerîhanın şiddet-i veca'ından gâşy olmak derecesine gelmeleri-
le bu muhâtara vü dehşet ve rû-nümâ olan tehlike vü şavleti men'a yalnız
sarây-ı hümâyûn takımı sell-i seyf-i şecâ'at ve pek ziyâde fedâkârâne mu-
kâvemetle birkaç yüzi yek-dîgeri öninde şerbet-i şehâdeti nûş itdikleri hâl-
de sebât u metânelerine kat'â hâlel gelmeyerek a'dâ-yı şâhil ü şâ'ili şiddet-
le tîrd u def' ve itlâfa ikdâm ve muvaffakiyetle veliyy-i ni'metlerini ol meh-
leke-i hâ'ileden arkalarına alarak semt-i selâmete îşâl ve hâlâşa himmet ve
îfâ-yı tahdîs-i hakîk-ı ni'met itdikleri kemâl-i şâpâş u tahsîn ile herkesi hay-
retde bırakmıştır.

Boğdân'da voyvodası itinin Fâtih hazretleriyle vâkı' olan muhârebe-i
şedîdesinde düşmen-i keşîrin âtesine kıgılcım kadar vücûd vermeyerek
kal'a-i âhenîn gibi göğüs virüp de eñ evvel hücûma ictisâr ile 'arz-ı şecâ'at-ı
fevka'l-'âdeye haşr-ı iktidâr u besâlet iderek zafer ü galebeyi kazanup
hâ'in-i merkûmı zîr ü zeber iden sarây takımı bulunması toğrısı hakîkiyla
îfâ-yı hakîk-ı ni'mete muvaffak olduklarını işbâta delîl-i kavî bulunmuştur.

Ekşer bunlardan tefeyyüz itirilen zevât ve rikâb-ı hümâyûnda bulu-
nan bendegânın tedâbîr-i şâ'ibe ve hücumât-ı gâzanferâneleriyle on altı
mülk ve iki yüz müstahkem şehir fethi müyesser ve ufağ tefek hisâbsız mu-
zaffferiyete muvaffak olmuşdur.

Fâtih hazretlerinin topladığı erbâb-ı ma'ârif ve encâb u üdebânın me-
sâî-i mütemâd yeleri şemeresiyle sarây-ı hümâyûn yakın vakıtlara kadar
her nev' 'ilm ü ma'rifete maşdar olduğundan içlerinden zuhûr iden zevâtın
bırakdıkları envâ'-ı fezâ'il ve muvaffak oldukları fütûhât, tevârîh-i mevcû-
de-i bî-arafî hikâyâtıyla müşbet olduğına nazaran sarây takımının şadâkat-
leri Râgib Paşa'nın,

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Giden yolında yorulmaz meşeldir evvelden

Hiç istikâmete mânend bir 'aşâ olmaz

müfredi müfâdını ser-nâme-i evrâd ve Keçeci-zâde 'İzzet Mollâ'nın "Kimse aç kalmaz cihânda bilse ni'met kadrini" mezâyâsını hırz-ı cân ve i'tikâd ile ibkâ-yı nâma muvaffakiyetden başka makâsıd-ı akşâları olmadığını aîladıkdan sonra bu merâm u matlaba vuşûle huşûl tecrübeleri Fâtih hazretlerini dâ'ire-i humâyûnı tevsi' ve hademesini teksîre teşvîk ü igrâ iderek hizmet-i pâdişâhîde perveriş-yâb olanlara tahşîl-i ma'ârifle tezyîn-i haşâ'il itdirdiği hâlde bunlardan me'mûr [41] olacakları envâ'-ı hizmet-i içinde zuhûrî me'mûl olan me'âşir-i celîlenin meydânda olan delâ'iliyle yüzlerinden istifâde buyurılacağına ve ol vakitler hükmince 'inde'l-îcâb bunlardan ziyâde yâr-ı vefâdâr 'asker ve hizmetkâr bulunamayacağına yakîn hâsıl itdiklerinden hademesinin teksîriyle sarây-ı humâyûn bir mekteb-i 'umûmî ittihâz olunarak okudulup yazdırılmağa devletiñ muhtâc olduğu hizmetâtın envâ'ı içün oradan erbâb-ı kemâlât u besâlet yetiştirilmesindeki ihtiyâc tâ ol vakit tasavvur u tahmîn buyurulmuş ve hattâ sarây-ı humâyûn binâları kâmilen te'sîs olunduktan ve hademesi koğuşlarına ve ocaklarına yerleştirildikten sonra teshîl ve tertîb-i tahşîl-i 'ulûm u ma'ârif huşûşları müzâkere olunmak üzere hazîne ve kılâr koğuşları okur ve yazarlardan müctemi' bir de encümen-i meşveret yapılmıştır.

Bu 'aşr-ı 'âlîden iki yüz elli sene sonra ya'nî biñ yüz on beş sâl-i hicrî-i Nebvîsinde iktizâ-yı mukadderât u ser-nüvişt ile şeyhu'l-islâm-ı şehîd Feyzullâh Efendi'nin seyyi'e-i şa'sa'ası te'sîrâtının intâc itdiği tebeddül-i saltanatda yeniçeri bugâtının karşısına sevk olunan şadr-ı a'zam Râmî Paşa ve şâ'ir vüzerâ vü erkân cümleten semt-i gürîz-ü firâra şitâbân olmuşlar iken Sultân Muştafâ Hân-ı Sâni hazretlerini keyd-i a'dâdan muhâfaza ve Edirne sarây-ı humâyûnına sâlimen i'âde iden yalnız sarây-ı humâyûn takımını olduğu Râşid Efendi Târîhi'yle Şefîk-nâme'de mündericdir.

Zamân-ı humâyûnunda bunların hakk-ı nâm u nemeki îfâ farîzasıyla kemâl-i salâbet ü sadâkatlerinin bi'd-defe'ât gösterdiği muhasenât-ı müte'addideyi görerek bu ecilden dâ'ire-i saltanatı müte'addid ocaklara takşîm ü tertîb

ü tanzîm ve taḥşîl-i ‘ilm ü kemâlî taḳdîm ü tetmîm içün istî‘âba kâfî bir sarây-ı ‘âlîniñ lüzûmını taṣavvur buyurduklarından Ayaşofya-i Kebîr Câmî-i Şerîfi’ne karîb olan ve bahreyne nezâret-i kâmile ve irtifâ‘-ı memdûhası cihe-tiyle bütün rûy-ı arzîñ eñ dil-nişîn ve güzel bir nokṭa-i mühimmesinde vâkı‘ olup imparatorlar ‘aşrında sûr içine alınıp el-hâletü hâzihî mevcûd bulunan yeñi sarây-ı hümâyûndaki hazine maḥalline bir kaşr ile Çimşîrlik taraflarında bir kârgîr dâ’ire ve yine bu cânibde bir iki maḥal binâ olunmuşdur.

Sarây-ı hümâyûnuñ ibtidâ binâ vü te’sîsi târîhine zafer-yâb olmak için Rûm [42] târîḥ-şinâslarından Roma sefiri ‘Aleksandr Efendi ile Lagofet Beg-zâde’den alınan ma‘lûmât-ı târîhiyyedir.

İktizâ-yı milliyet ve ibtiğâ-yı vukûf-ı şîve-i luğat ḥükmince lisân-ı Rûm’da yazılmış tevârîḥ-i ‘atîḳadan haber-dâr olanların güzîdelerinden alınan ma‘lûmât-ı mevşûkaya göre İstanbul şehri kadîmen mîlâd-ı ‘Îsâ’dan altı yüz elli sekiz sene muḳaddem Sarâyburnı ile civârından ya‘nî iki tilâli şâmil hey’etden ‘ibâret olarak Mağâra²¹ hâkimi Vizas nâm zât tarafından inşâ olunmuş ve binâberîn Vizandiyon nâmıyla benâm olmuş ve zıkr olunan sarây-ı hümâyûn mevki‘i Bizanişlerin bulvarı ve cesîm büt-hânelerin yeri olup hattâ sarây-ı hümâyûnda bulunan âşârdan Cebe-hâne sulḥ ve âsâyış ma’nâsına olan İrini nâm ma‘bûdeniñ büt-hânesi olmak üzere binâ kılınmış imiş. Mu’ahḥaran Rûm kayşerleri dest-i taşarrufına geçerek bunlardan Büyüḳ Koşantîn ki üç yüz yirmi beş sene-i mîlâdiyyesinden bed’ ile üç yüz otuz üç senesine değin Vizandiyon’ı ya‘nî şehir-i İstanbul’ı beşinci tilâle kadar tevsî‘ u inşâ iden Rûm kayşerleriniñ güzîdesidir. Mezkûr büt-haneyi kilîsâ ittihâz itmiş ise de nâm-ı kadîmini tağyîr itmeyerek mezkûr kilîsâyı Aya İrini nâmıyla benâm eylemiş ve beş yüz otuz iki senesinde ser-zede-i zuhûr olan Nîka²² nâm ihtilâlde muḥterik olduğu hâlde beş yüz altmış dört senesinde Ayostinatos²³ nâm kayşer daḥî daha cesîm olarak yapmış olup fakat hareket-i arz te’sîriyle münhedim olarak yedi yüz kırk senesinde İsadoros²⁴ nâm imparator cânibinden müceddeden binâ idilmiştir. Diğer

21. مغاره

22. نيقه

23. ايوستيناتوس

24. ايسادوروس

büt-hâneler daği Rûm kayşerleri tarafından bi't-tedrîc kilîsâlara tebdîl ve zıkr olunan Aya İrini kilîsâsıyla Ayaşofya kilîsâsının papas ve hâdimleri içün ikâmet-gâhlar binâ kılınmıştır. Serrâc-hâne ve Sarı Güzel taraflarında olan Kız Taşı dinilen sûtûn yek-pâre mermerden altmış kadem irtifâ'ında olarak yapılmış ve Markiyanus Sûtûnı nâmıyla şöhet bularak bunuñ üzerine ba'zı müverrihîniñ kavline Roma şehriniñ veyâhud Roma imparatorluğunuñ ve biraz müverrihîn kavline Venüs nâm ma'bûdeniñ şanemi vaz' olunmuştur.

Buñ Kız Taşı dinilmesi üzerinde şanem-i ma'bûde mevzû' bulunmasına veyâ Rûmlar zamânında etrâfında kâr-hâneler inşâ idilmesine veyâhud zıkr olunan taşda 'afife [43] kadınları fâhişe takımından fark u temyîz ider bir hâşşa ve kuvvet bulunması zu'mına mebnî idüğü ve bu taşıñ yanında Liyon İsavros²⁵ nâm kayşeriñ 'aşrında bulunan İlidoros nâm münecim tarafından bir rûzgâr raşad-hânesi yapılmış idüğü ittifâk-kerde-i erbâb-ı tevârîhdir. Ve Serrâc-hâne Rûm kayşerleri 'aşrında yapılarak kalmıştır. Bu serrâc-hânede yapılan mühimmât-ı sürûciyye ve sâ'ire ol vakitler uşûlince dünyânıñ birinci müzeyyen ü zarîf ve zî-kıyem eşyâ-yı nefisesinden ma'dûd bulunmuştur.

Hazîne-i hümayûnuñ Bizanslar veyâhud Rûm kayşerleri zamânında inşâ olunduğı hakkında pek de ma'lûmât virür rivâyete dest-res olunamamış ise de Şimşirlik dâ'ire-i hümayûnında kâr-gîr oğalar bulunmasına bakılınca eskiden kalma olduğına yakîn hâşıl olunur.

Ma'a-mâ-fîh biñ dört yüz altmış sekiz sene-i mîlâdiyyesiniñ müşâdif olduğı sekiz yüz elli sekiz sene-i hicriyyesinde cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri tarafından sarây-ı hümayûnuñ inşâ buyurulmuş olduğı rivâyet-i mevşûkasına nazaran zıkr olunan ebniyeniñ hedm olunduğı añlaşıyor.

Bu rivâyete bâlâda yazdığım ma'lûmât tamâmiyle muvâfaqat idemeyüp çünki yukarıdaki rivâyât hazîne-i hümayûnuñ şimdiki ebniyesiyle dâhil-i dâ'ire-i sûr-ı sarây-ı hümayûnda bulunan ba'zı kâr-gîr binâların ibkâ buyurulduğıını bildiriyor.

25. لیون ایساوروس

Binâberîn şu iki rivâyeti tevşîk u taşhîh idebilür ba'zı ma'lûmât istihsâline teşebbüs olundığı eşnâda Yunanistân kütüb-hâne-i 'umûmîsine bil'l-mürâca'a celb olunan tevârîh-i 'atîkadan bu bâbda istifâde olunacağı haber virilen tahkîkâtâ i'tibâr olunması ve çünkü târîhimizde mebhûşun-'anh olan ma'lûmât, ibtidâ-yı zuhûr-ı devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyyeden bed' ile biñ iki yüz kırk beş târîhlerine kadar sarây-ı hümayûnca vakit-be-vakit vaz' u te'sîs olunan nizâmât ile orada taşşil olunan 'ilm ü ma'rifetiñ müteferri'âtına dâ'ir olup bu nizâmât ve ma'ârifîñ aşıl merkez-i taşşîli sekiz yüz elli sekiz târîhlerinde te'sîs olunan ve Eski Sarây'dan mu'aşhar olması cihetiyle Yefî Sarây tesmiye kılınan ve el-hâletü hâzihî mevcûd bulunan sarây-ı hümayûn bulunduğundan bu dâ'ire-i müteyemmîne içindeki icrâ'ât merkezinde cevelân olunup hâricinde olan şeylere ve soñradan At Meydânı'ndaki [44] İbrâhîm Paşa Sarâyı ve kadîm ve cedîd Beglerbegi ve Fenâr Bâğçe ve Âyîneli Kavağ sarây-ı hümayûnlarından hikâye hâric-ez-vazîfe bulunmağla bu mahalliñ zamân-ı vaz'-ı esâsı hakkında ma'lûmât-ı şahîhaya iktirân olunmak lâzımeden bulunması taşavvuriyla ba'zı vesâ'it-i mu'tebere-i vüşûk-behre ile celb ve tercüme itdirilen evrâk-ı nûsah-ı tevârîh-i 'atîkadan istinbât olunan rivâyât ile tatbîk olundukda egerçi birbirine muhâlif görünür ise de ber-vech-i bâlâ yazdığım fıkralar erbâb-ı ma'lûmâtıñ virdigi haberlere şûret-i muvâfaqatda olması ve lâ-siyye-mâ sarây-ı cedîd-i hümayûnuñ 'arşası üzerinde ne kadar ebniye mevcûd olup Fâtih hazretleri ne kadar ebniye 'ilâvesine bed' buyurdıkları ve tev-sî'-i sarây-ı hümayûna ne sebebden tolayı mübâşeret buyurulduğu ma'lûmât-ı ahîreden añaşılacağı cihetle izbârına mecbûriyet virdi. Ancak alınan ma'lûmât evvel-emirde İstanbul şehrinin ma'mûriyyete ibtidâ olundığı zamân hikâyesi arasında sarây-ı hümayûnı beyân itmekle 'ibâresinin tagyîri tecvîz olunmayarak ma'lûmât-ı zâ'ide kabîlinden olmak üzere 'aynıyla derc olundu.

Doktor Bonolaki²⁶ Efendi'niñ oğlu olup Yunanistân mekteblerinde tahşilde bulunan Koştaki Efendi ma'rifetiyle celb olunan evrâk-ı tevârîh-i 'atîka hâriciye kitâbeti refâkat me'mûrlarından Yağob Efendi'ye tercüme itdirilerek ifâde-i selîsinden istifâde olunan fıkralardır:

26. بونولاكى

Vizandiyon ya'nî eski İstanbul mîlâd-ı 'Îsâ'dan altı yüz elli sekiz sene akdem Mağâra hâkimi Vizas nâm zât tarafından evvel-emirde binâ vü inşâ olundığını Osobyus²⁷ nâm müverrih yâd ve bu şehri ibtidâ binâ idüp sâkin olan Vizas veyâhud Vizis olduğunu şu'arâ ve mü'ellifîn-i kadîmeniñ eş'âr u âşârı ve Vizandiyon ahâlîsiniñ merķûm Vizas'ıñ şakallı resmi mahkûk olan meskûkât-ı 'atîkasınıñ işbât eyledigini îrâd itmiştir. Her ne kadar mezbûr Vizas'ıñ silsile-i nesebini ve bulunduğı 'aşr ile vaṭanını ta'yîn ider bir eşere dest-res olunamamış ise de merķûm Vizas 'aşrından kayşer Sorbus²⁸ devrine kadar altı yüz seksen beş sene mürûr eyledigini Fodniyus²⁹ nâm müverrih hikâye idiyor. Esâtîr-i evvelîne mûte'allik rivâyâtıdan istifâde olundığına göre merķûm Vizas Dosporus³⁰ ta'bîr olunan Boğaziçi'nde tevellüd iderek sinn-i bülûğa vuşûlünde [45] isti'mâl-i esliha ve tek ü pûy-ı şayd u şikâr ile meşgûl iken bir gün Semetranik³¹ bût-hânesinde zebblı itdiği bir mandanıñ yüregini büyük bir kârakuş inüp kâparak karşı tarafda olan Üsküdâr'a getürmekle Vizas bunu hayırlı bir nişân 'add itdiginden oraya bir şehir yapmış ve nâmını da kendi ismiyle yâd itmiş ve mu'ahharan Üsküdâr dinilmiştir.

Rivâyât-ı târifhiyyeye 'atf-ı nazar idildikde Vizandiyon tüccârınıñ re'îsi bulunan ve Vizolson'uñ³² kızı Fidalya³³ nâm hâtun pederiniñ hayâtında Vizandiyon'da pek çok ebniye inşâ itmiş olduğu gibi pederiniñ vefâtından sonra Tıraki³⁴ hâkimi Vizas'ı tezevvüc idüp pederiniñ vaşiiyetine ittibâ'en Vizandiyon'uñ sûrını yapıdılmış ve zevciniñ nâmına taklîden Vizandiyon tesmiye eylemiştir.

Ba'zı rivâyât ile Argoslularını ve Ostatıyus³⁵ nâm müverrih sözine göre Mağaralularını ser-'askeri bulunan Vizas'ı mîlâd-ı 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan

27. اوسوبیوس

28. سوربوس

29. فودنیوس

30. دوسپوروس

31. سمترانك

32. وزولسون

33. فیدالیا

34. طراکی

35. اوستاطیوس

altı yüz elli yedi ve ‘alâ-rivâyetin altı yüz elli sekiz sene akdem ya’nî Os-bobyus³⁶ hisâbınca otuzuncu Olimpas’ın ikinci veyâhud üçüncü senelerinde ve İrdotos’un³⁷ rivâyetince Kâdî Köyü’nün binâ vü inşâsından on yedi ve İb-sikibos³⁸ nâm müverrih’in zehâbınca on tokuz sene sonra ‘avenisiyle berâ-ber Vizandiyon’a hicret eylemiştir. Buña sebep İbni Lullûn³⁹ nâm ma’bûd tarafından a’mâların karşusunda temekkûn idin deyü tenbîh olunmasıdır. Bu tenbîh ile Vizandiyon’un mevki’i gibi latîf bir maḥalli göremeyüp de Kâdî Köyü’nü binâ vü inşâ iden Maḡaralulara kör demek ister ve Osbobyus bu Kâdî Köyü bânîlerini sebep-i mezkûrdan tolayı budala tesmiye ider.

Vizandiyon’un birinci sekenesi Maḡaralular veyâhud Dorisler⁴⁰ ol-dığını Filostratos⁴¹ ve Markiyanos⁴² ve Heraḡlibovis⁴³ ve Koştantus Borfi-rokidos⁴⁴ nâm müverrihler beyân eyler. Bunların şîve-i lisânları ile demir meskûkâtları bu kavli te’yîd ider.

Bu bâbda icrâ olunan tedkîkât-ı ‘amîkaya göre Vizas nâmında Argos-lı yâhud Maḡaralu cesûr bir mellâḡ şu mevki’i’nin leṭâfetini görüp evvelce ḡaylicecek içeri tarafında temekkûn eyleyüp mu’ahḡaran daḡı Sarâyburnı’nın leṭâfet ü metânetini derk ile orayı ikâmet-gâḡ ittiḡâz eylemiş ve Tıraki eşkı-yâsının korkusundan [46] etrâfını sûr ile ihâṡa itdirmiş olduğdan sonra ol ‘aşırda olan ‘âdet üzere kudemâ-yı zamândan birisinin kızını tezvîc idüp bu maḡalli anın ismiyle yâd eylemiş ya’nî Vizandiyon didirtmiş ve birtakım mu’âmele ve evzâ’-ı u’cûbe ile ḡadrını ve sülâlesini i’lâ itmiştir.

Ba’zı müverrihler bunu Vizandiyon’un bânîsi daḡı demek istediler. Şehr-i mezkûrın ticârete her vechile elvirişli olması ve mevki’indeki le-tâfet ü muḡassenât cihetiyle binâ olunması ve şervet ü metânetçe derece-i

36. اوسبوبيوس

37. ایردوتوس

38. ايسيكبوس

39. ابن لولون

40. دوريسر

41. فيلوسطراتوس

42. ماركيانوس

43. هرقليوويس

44. بورفيروكيدوس

'ulyâya yetmiş olması Herodbalos⁴⁵ ve Diyon⁴⁶ ve Nasyoş⁴⁷ nâm müverrihleriñ ta'rîf eyledikleri sözleriñ cesâmetinden anlaşılır. İşte bunuñ içündür ki her şâhib-i iktidârîñ matmah-ı nazarı olmuş idi. Binâ'en-'aleyh Trakyalularıñ ve Latinalularıñ ve 'Acem ve Ğaladileriñ⁴⁸ hüçüm ve tasalluhtarından kurtulamamış ve hattâ Ğaladilere bir hayli sene virgü virmege mecbûr olmuşdur. Vizandiyon şehri mevki' u metânetçe meyâdîn-i 'âlemiñ birinci meydânı dinilür ise hatâ idilmeyeceğinde müverrihîn-i 'atîka vü cedîdeniñ müttefikü'r-re'y oldukları der-kârdır. Şehr-i mezkûr pek çok def'alar zabt u teşhîr idilmiş ise de hüsn-i zîbâyışını zâyî' itmeyüp bu şehre mâlik olanlar Vebestinyaları⁴⁹ ve Asya'da ba'zı mahalleri bile zabt itmiştir.

'Acemler ve Makedonyalular ve daha sâ'ir milletler ve huşûşiyle Atinalular ve Lakedemonlar Vizandiyon'ı muhâşara idüp hattâ Atinalu ve Lakedemonlar bu şehri birçok zamân meydân-ı mukâtele ittihâz itmişlerdir. Eñ sonunda Alkiyobadi⁵⁰ nâm ser-'asker vâsıtasıyla Atinalularıñ zabtına geçmiş ise de Tırasbodlo⁵¹ nâm bahâdîrîñ kuvvetiyle bunlardan da kurtulup ahâlîsi eski cumhûriyet hâline ric'at itmiştir.

Romalularıñ Yunanistan'a ve Asya'ya hüçüm itdiklerinde Vizandiyonlular bunlar ile ittifâk idüp Berseres'in⁵² pederi Filibos'la muhârebe eylediklerinden Romalular 'indinde bu şehir pek çok hüsn-i sît kazanmış ve ri'âyeten adına serbest 'unvânı virilmiştir. Nihâyetü'l-emr Romalularıñ dest-i zulmine düşmüş ve mu'ahhâran yine imtiyâzâtını istirdâd ile Roma kayşeri Soberbiyus Sebtimiyus⁵³ 'aşrına degin bu hâl üzere [47] geçmiş olup ancak kayşer Roma imparatorlığı içün Beskinus Sinifros⁵⁴ ile münâza'a eyledikle-

45. هرودبالوس

46. ديون

47. ناسيوش

48. غلاديلر

49. وبسطينالر

50. الكيوبادى

51. طرسبودلو

52. برسررس

53. سوبربيوس سبتيميوس

54. بسكينوس سنيفروس

rinden Vizandiyonluların Nifero⁵⁵ ile ittifâk eyledikleri ecilden merkûm Soberbiyus Vizandiyon'ı muhâşara idüp üç sene şofra zabt u tenkîl ve a'yân u kudemâ-yı ahâlîyi katl ü i'dâm ve sûrları temellerine kadar tahtîb ü hedm itmiş ise de mu'ahharan oğlu Andonyus'un ricâsı üzerine şehri yeñiden inşa ve ebniye-i mîriyyeyi müceddeden binâ vü ta'mîr idüp oğlunun nâmına olarak Vizandiyon yerine Andonina tesmiye eylemiştir.

Kayşer Gallus zamânında Vizandiyon ahâlîsi hemân bütün bütün bıçakdan geçirilmiş râddede itlâf-ı nüfûs ve şehir tahtîb idildiği hâlde Filyodamos⁵⁶ ve Taynalos⁵⁷ nâm iki kimesnenin gayret ü himmetleri şemeresi olarak serbestiyet-i sâbıkasını hâ'iz ve pek az müddet şofra ikinci Kälavidyus⁵⁸ nâm kayşer zamânında Romaluların zabt u idâresine geçdikden biraz müddet şofra medîne-i cedîde merkez olmak şânını kazanmak 'aşrı hülûl iderek târiflerde de bir nâm-ı cedîd ile mütemâyiz olup çıktığı ikinci devridir ki mîlâd-ı 'Îsâ'dan üç yüz on beş sene şofra kayşer bulunan Büyük Kōstantîn nâm zât Edirne'de itdiği muhârebe-i 'azîmeden gördüğü mağlûbiyet üzerine müttefik olan Vizandiyon'a ilticâ itmiş bulunan dâmâdı Likinos'un⁵⁹ der-desti için 'asâkir-i mevcûdesiyle gelüp bu şehri muhâşara itdikde merkûm Likinos leylen Kâdî Köyü'ne firâr itmiş olduğu hâlde Vizandiyonların ittifâklarında merdâne tavranarak kal'a kapularını açup husrevâne muhârebe itmişler ise de Likinos'un ikinci def'ada mağlûb olması cihe-tiyle kendülerince mukâvemete mecâl kalmadığından şehri Kōstantîn'e teslim eylemişlerdir.

İstanbul şehri binâsı rivâyâtından tevâtür-yâb-ı iytihâr olan bir fıkraya gelince: Büyük Kōstantîn bu muhârebe esnâsında Vizandiyon şehrinin mevki'ce olan muhassenât-ı kâmilelerini Trubas⁶⁰ ya'nî eski İstanbul ve Kâdî Köyü'ne rüchâniyyetini re'yül-'ayn müşâhede birle buraya kendü nâmına mensûb bir şehir ihdâsını ve makarr-ı hükûmetiniñ garbdan şarkâ nakl itdi-

55. نيفرو

56. فليوداموس

57. طينه لوس

58. قلاوديوس

59. ليكينوس

60. طروباس

rilmesi hakkında [48] olan fikrini der-hâl sâha-i fi'le koymuş ve bu bâbda eslâfı olan Diyoklıdyanus⁶¹ ve Ayoliyus⁶² ve kayşer Ağustus ve daha sâ'ir kayâşirîñ cümlesine kesb-i rüchân eylemiştir.

Zîrâ 'Acemleriñ muhârebât-ı müte'addideleri ve Asya'da bulunan mü-lûkuñ pey-der-pey vâkı' olan 'işyânları ve İskitîsleriñ harekât-ı tecâvüz-kâ-râneleri Roma'daki maḡarr-ı hükûmetiniñ İskenderiyye'ye veyâhud İliyon'a lüzûm-ı nakli bi'l-cümle kayâşir-i Rûm'uñ ve huşûşîyle Apolyos'uñ menvî-i zamîrleri iken Kõstantîn buña dest-res olmuştur.

Kõstantîn hakkında mevcûd olan ve birbirine muhâlif bulunan rivâ-yetlerden hiçbirisinde zî-medḡal olmayup ez-cümle 'âlem-i ma'nâda bir şe-hir binâ itmesi gûyâ min-ṭarafillâh kendüye emr olunmuş olduğundan ibtidâ Trubâs nâm maḡalli intihâb ve el'ân Eski İstanbul tesmiye olunup Tarav Aleksandriya⁶³ ittiḡâz eylediği İskenderiyye'siniñ dîvârı bu dîvâr olmak aḡleb-i ihtimâl olduğu rivâyetine bakılınca bu dîvârıñ daḡi bir ḡayli yerini yapıdemiş iken ferâḡat itdirilüp birçok seneler evvel 'Acemler ṭaraflarından ḡarâb idilmiş olan Kâḡî Köyü'nüñ müceddeden inşâsına başlatdırılmış ise de Vizandiyon'uñ mevki'ı kayşer-i müşârün-ileyhiñ ma'ıyyetinde bulunan Afra nâm ḡalfanıñ nazar-ı diḡkatini celb itmesi ve ol eṣnâda ḡaraḡuşlar bile 'ameleniñ ekinlerini Kâḡî Köyü'nden alup İstanbul ṭarafına ḡetürmekde ol-dığıñıñ ḡörülmesi cihetiyle merḡûm ḡalfanıñ delâletiyle şehir-i İstanbul binâ idilmiş idüğü rivâyet olunuyor.

Ba'zıları Kõstantîn Selânik'e gidüp iki sene müdet orada ikâmetden soñra vebâ 'illeti zuḡûr itmekle gelüp Kâḡî Köyü'nde temekkûn itmişlerdir, deyü rivâyet idiyorlar.

Kõstantîn 'aklı u zekâsı cihetiyle işbu şehri maḡarr-ı hükûmet ittiḡâz it-miş, Asya şehirleriniñ ekşerîsini ḡabâ'il-i vahşîyyeniñ harekât-ı tecâvüz-kâ-rânesinden kurtararak Ḳara Deñiz ṭarafından vuḡû' bulan hücumât-ı müte-câvizeler men' idilmiştir. Hıref ü şanâyi' u ma'ârif ve dürlü hûner şark u ḡarb ve şimâl ü cenûbdan işbu şehre gelüp tecemmu' ider olduğundan Kõs-

61. ديوقليديانوس

62. ايوليوس

63. طراو الكساندريا

tanın daği kırâliyetinde her taraftan haber aldığı [49] âşâr-ı 'atîka-i meşhû-reyi getürerek şehri tezyîn ü i'mâr itmekden bir ân u zamân girü tırmamış idi. Halefleri ve be-tahşîş Ayostinanos⁶⁴ nâm kayser sâ'ir şehirleri bu mişil-lü âşâr-ı 'atîka vü temâşâyâ şâyân şeylerden tecrîd ile İstanbul şehrine ge-türerek ve bu hâl iki yüz elli sene kadar devâm iderek Üçüncü Kōstantîn al-tı yüz elli beş senesinde eski Roma şehrinde ma'bedlerde ve câddelerde bu-lunan mermer ve bakır sütûnları Yeñi Roma ta'bîr olunan İstanbul şehrine nakl itdirmiş idi.

İşbu şehri-i şehîr birtakım el işleri ve pek güzel âşâr-ı 'atîka ile bir kat daha zînet bularak Bavlabaluların⁶⁵ cesed ve resimleri ve hüner-mend res-sâm ve oymacıların pek muşanna' işleri ve nâdir kitâblar ve Yunanistan ve Asya şehirlerini tezyîn iden i'mâlât-ı meşhûre ve bütler ve ba'zı şu'arâ ve sâ'ire nâmlarına rezk idilmiş olan şanemler bulundukları mahâllerden İstan-bul şehrine nakl idilerek burada iddihâr olunur imiş.

Bu hâl ile İstanbul'un inşâ vü tezyînâtı derece-i kâmile resîde oldukça bânisi tarafından pek mükemmel şehrâyîn ve mu'tan yan yortı icrâ idilüp her sene mayısın on birinci günü Eski Roma'nın yortusu ile berâber burada da yortı idilmesi karârlaşdırılmış ve bu yortı Valendinyanus zamânında diğ er yortılar şırasına idhâl idilmiş ise de bir hayli müddet soñra ibtâl idilmiştir.

İşbu yortının birinci def'a icrâ olundığı yevm-i mahşûşında şehri me-zkûr bânisi nâmına olarak Kōstantînos Polisi ya'nî şehre Kōstantînyus tes-miye olundu. Ve bu isme yeñi ve ikinci ve meşhûr Alma⁶⁶ Romanları daği 'ilâve kılındı. İşbu Kōstantînoplis lafzının ba'de'l-feth 'Osmânîlular tara-fından İstanbul kelimesine tahvîl olundığını Kōntatıl⁶⁷ nâm müverrih rivâ-yet idiyor ise de Yunanlar ve Avrupalılar taraflarından nâm-ı aslî ile yâd olundığı gibi meskûkât-ı 'Osmâniyye ve kütüb-i 'Arabîyye'de daği Kōstan-tîniyye lafzı isti'mâl olunmaktadır. İstanbul şehri böyle yalnız tersîmât-ı hendesiyye ile tezyîn idildiği gibi Roma'nın birçok kudemâ aşıl-zâdegânı-nın buraya hicretiyle daği rehîn-i şeref olmuş idi. Binâberîn yüz sene soñra

64. ايوستيانوس

65. باولبالو

66. انا

67. قونتاتل

gelen imparatorlar cânib-i berrîsindeki sûrları denizden Vizandiyon'un dîvârları yapmış veyâhud eñ ibtidâ Vizas [50] veyâhud bâlâda hikâye olunduğı vechile bunun zevcesi Fidalya tarafından inşâ olunmuştur. İstanbul dîvârları inşâsının 'aşırları 'ale'l-ıtlâk üçdür. Birincisi Vizas ve ikincisi Büyük Kostasın ve üçüncüsü Küçük Teyodosyus zamânlarında olup birinci Sarâyburnı nâm mahallî ve huşûşiyle sarây-ı hümayûnı muhîttir ve ikincisinden de yalnız derûn-ı köpri dîvârları ile şehriñ içinde ba'zı dîvârlar kalmıştır. Üçüncüsü el'ân bâkî kalan ve Ayavla Harnavan⁶⁸ denilen Yedi Kulle'ye kadar temdîd olunup kara tarafından bir şekl-i müşelleş esâsını tertîb iden dîvârlardır. Eski Vizandiyon'un etrâf-ı muhîtesi Debotibsiyus⁶⁹ kavlince iki mîl olduğu ma'lûm ise de diğer müverrihleriñ rivâyetine göre el'ân Çenberlitaş bulunan ve evvelden Kostasinyus Çârşusu nâmıyla müsemma olan mahalle kadar mümtedd idi. Binâ'en-'aleyh eski Vizandiyon'un sûr binâsı Sarâyıçı'nı muhîttir idi, fikrinde bulunanlarıñ efkârını kabûl itmekde Şevazel Kofa⁷⁰ nâm müverrihiñ haklı olduğu meydândadır.

Zîrâ bâlâda zıkr olunan iki mîlden 'ibâret idi, ancak şurası da şahîhdir ki eski Vizandiyon'un i'mârı saarây-ı hümayûnunu şimdiki bulunduğu mahalden idi, diyenler bu ta'bîr ile bütün şehri değil ve illâ yalnız Vizandiyon'un dîvârlarını îmâ iderler.

Bu Vizandiyon dîvârlarından bed' ile Büyük Kostasinyus İstanbul'un dîvârlarını yapup on Astatyon⁷¹ daha 'ilâve eyledi. İskibos'un rivâyetince derûn-ı köpri denizinden Sarâyburnı açıkları denizine değin temdîd itirdiği anlaşıyor. İsmi eşerinde muharrer olmayan bir müverrihiñ rivâyetine nazaran müşârün-ileyh Kostasinyus'un inşâ itdirmiş olduğu dîvârlar Petro Kapısı'ndan Dâvud Paşa Kapısı'na mümtedd olduğu fehm olunuyor fakat Fodityus⁷² nâm müverrihiñ rivâyet-i şahîhasına bakılır ise işbu dîvârlar bahren Sarâyburnı'ndan ve Yalı Köşki'nden Unkapanı Köprisi olan mahalle kadar ve berren Ayaşofya civârından Altı Mermer taraflarına Narlı Kapu'ya

68. اياولا حرتاون

69. دېوتېسيوس

70. شوازل قوفه

71. استاطيون

72. فودتيوس

kadar ve buradan de Emîrâhûr Câmi'i'nden geçerek Unkapanı Köprisi'ne deyin mümtedd idi. İşbu rivâyetden anlaşıldığına göre dîvârların iki ucu hatt-ı müstakîm üzere deñize müntehî olmayup aralıkda kıavs ve nısf-dâ'ireler teşkîl idilmiş olmalıdır. Zîrâ Dâvud Paşa'dan toğrudan [51] Altı Mermer'e gidilemez ve Konet Andaryusin'in⁷³ kavlince Dâvud Paşa'da Sultân Câmi'ine toğrı yapılmış olduğu anlaşılıyor. Ve'l-hâşıl bu dîvârlar İstanbul'un beş tepesini muhît olarak merkûm isimsiz müverrihî rivâyetinçe tokuz ayda tamâm idilmiştir. Ma'a-mâ-fih hemân yüz sene soñra her taraftan şehr-i İstanbul'a tecemmu' ve taħaşşüd iden ahâlînin tekeşşûri cihetiyle sûrdan taşrada altıncı ve yedinci kal'alar ebniye vü sekene ile tolmıştır.

Bu tafşîlâtıdan murâd sarây-ı hümâyûnün târîh-i vâşıkını bulup beyân etmekden 'ibâret olmağla buracıkda o tahkîkâta nevbet gelmiştir.

Vizandiyon'un eski bulvarı şimdiki sarây-ı hümâyûnün mahallidir. İşbu sarây-ı hümâyûn mahalli Hıristiyan imparatorlarının büyük sarâyının cüz-i a'zamını ve birinci tepenin eteklerini ihâta ider ve etrâfı küleli muhkem dîvârlar ile ekserî Vizandiyon bulvarının Nikogvoros Kocası⁷⁴ zamanında tahkîm idilen Rûm sarâyının eski dîvârlarıdır. Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin bi-feyzillâhi Ta'âlâ İstanbul'ı feth ve istîlâ buyurdıklarında muktezâ-yı 'uluvv-i tıynet-i hümâyûnlarıyla Vizandiyon sarâylarında ikâmet etmek istemeyüp bir eski manastır harâbesi olan mahalle eski sarâyı müzeyyen ve muntazam olarak binâ vü inşâ itdirdiği ve on dört onbeş sene kadar orada ikâmet eylediği rivâyet olunuyor. Sekiz yüz yetmiş iki sene-i hicriyye ve biñ dört yüz altmış sekiz mîlâd-ı 'İseviyyesinde zeytûn ağaçları ile mestûr olan Sarâyburnı'nı gördükçe mevki'iniñ güzelliğine tayanılamayup hemân Vizandiyonların etrâfında bulunan ebniyeleri 'arşalarına en-kâzından buraya mahşûr bir sarây yaptırdığı ve ismine Yeñi Sarây tesmiye itdirilüp Eski Sarây harem dâ'iresine haşır idildiği müverrih Doğa'nın⁷⁵ rivâyet-i muhtemilü't-ı tarafeynine nazaran işbu sarâyın üzeri manastırlardan ve ebniye-i 'atıkadan çıkarılan kurşun ile kapatdırılmış olması anlaşılıyor. İstanbul şehrinin fethinden evvel işbu sarâyın şimdiki bulunduğu mahalde

73. قونت اندريوسين

74. نيكفوروس قوقاسى

75. دوقه

Arkadıyus hammâmları mevcûd olarak Arkadıyus nâm imparator pederiniñ vefâtından bir sene evvel mîlâd-ı Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmın üç yüz çoksan dördüncü senesinde binâ itdirmiş idi.

[52] Sirķobilbus⁷⁶ nâm müverrihiñ rivâyetine göre ğünkü İstanbul rûy-ı arzda olan memâlk ü buldânıñ âb-ı rûyı olduğı gibi işbu sarây-ı hümâyûnuñ noktası dağı bütün riyâz-ı 'âlemiñ gül-i rûyı olduğında kaç'â şübhe idilemeyeceğinden bahreyne nâzır ve hûbûb-ı nesâyim-i müte'addide üzere hâzır olan fevķa't-taşavvur böyle hevâsı ceyyid ü cennet-fezâ bir maħalli imparator Ayostinyalonis⁷⁷ ahâlî içün nûzhet-gâh ittiḥâz u taḥşîş itmiş idi. Bu sarâyıñ derûnında bulunan birtakım büt-hâneleri Büyük Koştantinüs bi't-ṭab' kilîsâlara tebdîl itdirmiş ve bâlâda zıkri sebķat iden ismi nâ-ma'lûm müverrihiñ rivâyetine bakılır ise imparator Teyodosyus zamânında Vizandiyon bulvarında üç 'aded Yunan büt-hânesi olup bunları mûmâ-ileyh Teyodosyus bozup tağıdarak güneşin büt-hânesi olan büyük kilîsâya bahş itmiş idi. Ve Artemis büt-hânesini Tavla oyununa maḥşûş maħalle tebdîl ve Afrodidi büt-hânesini dağıu 'arabalıga taḥvîl eyledi. Bunuñ etrâfındaki hânelerde ba'zı sefiḥe kadınlar bilâ-ücret iskân itdirilmiş ve bu rivâyet ḥaķķîkatü'l-hâl Arkadıyus hammâmları civârında 'İlmullâh⁷⁸ nâm kilîsânın me'mûrîn ve ḥademesiniñ hâneleri ve burada Vizandiyonlar taraflarından yapılmış olan üç 'aded büt-hâneleriñ yerinde üç bâb kilîsâ olduğı rivâyet olunmuştur. İşte bunlardan anlaşılıyor ki Büyük Koştantinüs temelden kilîsâ yapmış olsa bile pek ez olmalıdır. Ve buña bir delîl daha vardır, ğünkü Nikiforos Kalkbestos⁷⁹ nâm müverriḥ der ki, Büyük Koştantinüs yalnız üç kilîsâ binâ itdirdi. Bunlardan birisi 'İlm-i Muķaddes ve diğeri Şulḥ-ı Muķaddes ve üçüncüsü Kuvvet-i Muķaddes nâmındadır.

İmparatorların derûn-ı sarâya girilecek aşıl kapular üçdür. Bunlardan birisi de bâb-ı hümâyündür. Bu kapudan girildiğı hâlde şol tarafta Aya İri ni ya'nî Şulḥ-ı Muķaddes Kilîsâsı var imiş. İşbu kilîsâ muķademâ büt-hâne ve mu'ahḥaran kilîsâ olduğı hâlde bir def'a vuķû' bulan ḥareket-i arzda kül-

76. سیرقوبیلوس

77. ایوستینیالونس

78. علم الله

79. نیکیفوروس کالبستوس

liyen münhedim olarak tekrâr binâ olunmuş ve yine bir hareket-i arzda yıkılıp yapılmıştır.

[53] İşbu Kilîsânî Şûret-i Binâ ve Sebeb-i İnşâ ve Cebe-ğâne-ye Tahvîli Beyânındadır:

Bu cebe-ğâneniñ dîvârları muqaddemâ her dürlü mermer ve mozayik-ile müzeyyen olup müverrih Prokōibus⁸⁰. kavlince bu kilîsâ Ayaşofya'nıñ civârında olmak lâzım gelür, hâlbuki Ayostiyanon'ıñ üçüncü panarasına⁸¹ bakılır ise Ayaşofya'nıñ cenûb cihetiyle muttaşıl idi. Bânîsi Büyük Kōstantînüs dinür ise de Sokratîs Târîhi rivâyetince aslından küçük yapılmış ve Büyük Kōstantîn tarafından tevsî' ve tezyîn idilerek qadîminden İrini nâm ma'bûdeniñ büt-ğânesi olup Hristiyânlarıñ zamânında kilîsâya bi't-tahvîl ismine Aya İrini dinilmiş ve mu'ağğaran muhterik olduğundan Ayosinyanus⁸² zamânında müceddeden binâ vü inşâ idilerek büyüklük ve güzelliğe hemân Ayaşofya'ya mu'âdil olmuş idi. Otuz üç sene şofra Nika nâmıyla meşhûr olan ihtilâlde havlısı yanmış olduğundan âşâr-ı harâbe ve ebniye-i bâkîsi Leyon Ayavoros⁸³ 'aşrında vukû' bulan bir şedîd hareket-i arzda mahv u ma'dûm olduğdan şofra yapılmış ve el-hâletü hâzihî cebe-ğâne itihâz idilmiştir.

Bâlâda beyân olundığı vechile dîvârlarınıñ iç tarafları her dürlü mermer ve mozayikler ile müzeyyen olarak burada Romalularıñ, Firengleriñ âlât-ı harbiyyeleri ve 'Osmânlularıñ âşâr-ı fütûhâtı mahfûzdur. Baberin Di Toṭ⁸⁴ burada pek eski bir balta görmüş ve eskiligi cihetiyle ta'accübini mûcib olduğunu rivâyet eylemiş ise de Şövalye bu balta'yı arayup bulamadığını hikâye itmesine göre bu mağaldeki âşâr-ı 'atîqadan ba'zı şeyler zâyî' olmuş olmak lâzım gelür.

80. پروقوبيوس

81. پنارا

82. ايوستيانوس

83. ليون ايافوروس

84. بابرين دى طوط

Şimdiki hazine-i humâyûn ebniyesi bahşine gelince, sarâyda bulunan Trıklınon⁸⁵ ta'bîr olunan ebniyeden Filakıs⁸⁶ ya'nî bekçi nâm binâ hazine makâmında isti'mâl olunur imiş. Bu da Vizandiyonlar ile selâtin-i 'izâm zamânlarında mevcûd idi. Maħreci Sayagma⁸⁷ nâm maħalde olup Disitarbiyun⁸⁸ nâm maħalle muttasıl ve ba'zen daħi birbirine karışur gibi idi. Ma'a-mâ-fih Borfir Kinidos⁸⁹ nâm ebniye kalfasının oğlu der ki, büyük babası sarây içinde iki ebniye yapmış, birisi hazine ve diğeri de Disitarbiyun'da olup bu ebniye tuğladan yapılmış olduğundan ismine Latince'den [54] me'hûz olarak Laterkolu⁹⁰ dimişler ve bekçi ve ketebesı daħi var imiş ve bunlara Laterkolinus tesmiye itmişler.

Kıztaşı Hakkında Bir Ma'lûmât-ı Zâ'idecik

At Meydânı'nın civârında ve cenûb tarafında dördüncü tepenin aşağı cihetinde bir bâğçe derûnında eskiden Markiyato⁹¹ Sütünü ve şimdi Kıztaşı ta'bîr olunur bir sütün var imiş. Bu sütün maħallinde birtakım ot ile mestûr ve beyâz gıranid taşdan veyâhud yek-pâre mermerden mevzû olup el-yevm yalnız temeli bâkîdir ve zâyî olan başı daħi Kõronţos tarzı üzere yapılmış pek güzel ve zarîf imiş. Yalnız sütünün irtifâ'ı altmış kadem olup alt tarafı Şõvalye rivâyetine nazaran on beş kadem imiş.

İşbu sütünü Kilbos⁹² nâm seyyâh gördüğü hâlde sebeb-i rehzini pek de istiknâh idememiş ise de karîn-i tahkîkâtı olduğu üzere eñ ibtidâ işbu sütün Vehler⁹³ taraflarından keşf olunmuş ve üzerindeki maħkûk yazıları daħi

85. طریقلینون

86. فیلاکس

87. سیغما

88. دسیتاربیون

89. یورفر کنیدوس

90. لاترقولو

91. مارکیاتو

92. کیلبوس

93. وهلر

Vehler neşr itmiş ve şimdi bu yazılardan okunmaz derecede biraz Latin hürûfî görünür imiş.

Fordinos⁹⁴ nâm müverrihîñ Bükme Taş Sütûn didiği bu sütûn ise bunun üzerinde Büyük Kostantin zamânında Afrodidi nâm ma'bûdeniñ şanemi olduğu cihetle bu sütûnda şâliha va tâliha kadınları birbirinden tefrîk ve temyîz ider bir kuvvet olduğu beyne'n-nâş türrehât olarak mervî olmasının Kız Taşı tesniyesine bâ'is olduğu ihtimâlden ba'îd olmaz. Ancak Kostantin nâm kitâb mü'ellifiniñ kavlince bu sütûna Kız Taşı dinilmesiniñ sebebi üzerinde bulunan ve o zamânîñ olduğu muhtemel olan kadın şanemine mebnî olup bu şanemiñ kâraşları dañi temelde mahkûk olduğu görüldiği hikâyeye kılınmıştır. Ba'zı meşeller yazanların rivâyetine göre Afrodidi'nin işbu şanemini Küçük Abostinos'un⁹⁵ baldızı kırıp tağıtmıştır, zîrâ ol tarafından at ile geçer iken gûyâ terzîl idilmiş oluyor. Ancak bu meşellerden şurası aınlaşılabilir ki bu sütûn üzerinde şanem-i mezkûruñ vücûdı farz olunduğı hâlde etrâfında birtakım kâr-hâneler var imiş ve bu kâr-hâneler soñraları Tabokilus⁹⁶ zamânında büyük büyük müsâfir-hânelere tebdîl idilmiş ve kadınların Afrodidi sütûnunuñ Kız Taşı olduğu ve kâr-hâneleriñ burada [55] bulunduğu kabûl olunacak olur ise Anmudorbiyo⁹⁷ ya'nî bâd-nümâ ta'bîr olunan âletiniñ dañi bu civârlarda bulunması iktizâ ider.

İşbu bâd-nümânîñ Liyon İsavoros⁹⁸ zamânında müneccim Ablabodoros⁹⁹ tarafından rekz ü inşâ idildiği ve üzerinde on iki rûzgârîñ muraqqam u munaqqaş olduğu mervîdir. Korinos kavlince bu bâd-nümâ Büyük Teyodosyus tarafından inşâ olunmuş ve Çerniyadis¹⁰⁰ dañi bu eşeri ba'zı dört dila'lu bakırdan yapılmış mu'allak bir şey ve ba'zen dört ayaklı muşanna' bir eşerdir der ve ber-vech-i âtî şöyle ta'rîf ider ki, dört dila'lu ihrâmiyü's-şekl ve bakırdan ma'mûl ve hemân derûn-ı şehirde bulunan Dikili Taşlar kadar

94. فوردينوس

95. ابوستينوس

96. طبوقيوس

97. انمودوربيو

98. ليون ايساوروس

99. ابلابودوروس

100. چرنياديس

mürtefi' bir eşer olup üzerinde tavuk ve çiftçi ve çoban âletleri ve ba'zıları yüzmekde ve ba'zıları daği şayd olunmakta olan balıklar ile deryâ şekilleri ve sevdâyı îmâ ider kanadlı, ufacık, çıplak ve birbirine elma atar çocukların resimleri ve bunların bâlâsında rûzgârın harekâtından şakinur gibi bir kadın resmi menkûşdur. Bu birbirine elma atan, 'aşk ve sevdâdan kinâye olan çocukların rûzgârları îmâ eyledikleri muhtemeldir.

Kız Taşı'nın yanındaki Acı Çeşme cihetinde serrâc-hâne vardır. Bu cârşunun muqaddemâ vâsi' ve dört köşeli ve mütesâviyü'd-dıla' bir şu mahzeni olması gerekdir. Zîrâ mevki'i çukurda olup derûnında direkler ve zemîni tahtında daği şu bulunur ve bu şu da tahte'l-arz cereyân iden Lifos¹⁰¹ nâm şehriñ sızındıları olmalıdır ve bu mahzeniñ ismi de ol civârda bulunan ve Havâriyyûn nâmına olan kilîsâ ismiyle müsemmâ olmuş idüğü mervîdir.

Yeni sarây-ı hümâyûnda beşinci yeri ta'bîr olunan maħalde el-hâletü hâzihî merkûz ve mevcûd olan Kız Taşı'nın tepesi daği zıkr olunan büyük Kız Taşı'nın bir şu'besi ve tepesinde bir küçük raşad-hânesi olduğı mervîdir.

Sarây-ı hümâyûndaki hazîne ebniyesiniñ Vizanslar'dan kaldığı ve dâ'ire-i dâhiliyyesindeki ba'zı kâr-gîrleriñ ve huşûsiyle Gül-hâne'niñ tahtında olan mağara ve bodrumların imparatorlardan kalmış olması muhtemilü't-arafeyndir.

El-hâşıl ne zamânda yapılmış ise yapılsun Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri sarây-ı hümâyûn maħallinde iskân u ârâma şâyân bir maħall ü me'vâ bulamayup kâffesini müceddeden binâ vü ihdâşa himmet buyurmuşlardır.

[56] Şûrâ-yı devlet a'zâsından Lagofet¹⁰² Beg-zâde İstavrakı¹⁰³ Beg'in virdiği dîger bir varakadır ki 'aynıyla işbu maħalle derc olundu:

Rûm imparatorlarına maħşûş olan sarâylardan Büyük Sarây ta'bîr olunan sarây, Ayaşofya Câmî'-i Şerîfi'nden At Meydânı'na ve andan Çatladi Kâpu'ya ve Âhûr Kâpusı'ndan bâb-ı hümâyûna kadar münthê olan 'arşa dâhilinde vâki' olup Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri İstanbul'ı feth it-

101. ليفوس

102. لغوفت

103. استوراکی

mezden evvel sarây-ı mezkûr Rûm imparatorları tarafından metrûk bir hâl-de kalmış olduğundan bu 'aşırdan otuz bir sene aḳdem İstanbul'ı geşt ü gü-zâr ve ta'rîf itmiş olan Fıloransalı Bondelmoneti¹⁰⁴ nâm zât sarây-ı mezkûr hakkında hiçbir şey zıkr eylememiştir.

Feth-i Kōstantiniyye'nin ikinci günü ya'nî sene-i mîlâdiyyenin biñ dört yüz elli üç senesi mayısın otuzuncı günü Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri sarây-ı mezkûruñ hâl-i harâbiyyetine 'atf-ı nazar eylediginde kemâl-i 'iber ü intibâh ile beyt-i âtfiyi îrâd buyurmuşlardır:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Bûm nevbet mî-sened ber-künbed-i Efrâsiyâb

Perde-dârî mî-koned ber-kaşr-ı kayşer 'ankebût

Rûm imparatorlarından Manuel Koment imparator tarafından müceddeden inşâ olunan ve Eyyûb-ı Enşârî civârında bulunup Belakren¹⁰⁵ ta'bîr olunan sarâyda hayli vakıtden berü ârâm ve tâ feth-i Kōstantiniyye'ye kadar ikâmet iderler idi. Mezkûr Belakren sarâyı kurbında Hebromon¹⁰⁶ yâhud Takiru¹⁰⁷ ta'bîr olunan sarây mevcûddur ki Tekir Sarâyı nâmı andan alınmıştır.

İşbu sarây Kōstantin Porefrojent¹⁰⁸ nâm Rûm imparatorı tarafından müceddeden binâ idilüp Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri taraf-ı hümayûnlarından İstanbul muhâşara olunduğı zamân Venedik balyosı ya'nî ilçisi Menivento¹⁰⁹ nâm kimesnenin dest-i himâyesine havâle olunmuş idi.

Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri Te'odos'un Ferrûm ta'bîr olunan meydânın arâzisi üzerine ve civârda bulunanlarla Onmakeli¹¹⁰ tarafından inşâ olunmuş ve mü'ellif Kordinos cânibinden dağı Eski Sarây tesmi-

104. بوندلمونتي

105. بلاكرن

106. هبرومون

107. تاكيرو

108. پوره فروژنت

109. منيونتو

110. اون ماکه لی

ye olunan Rûm ebniye-i sâ'ire-i 'atîkasının taşlarıyla Eski Sarây'ı binâ ederek biñ dört yüz altmış sekiz sene-i mîlâdîsine kadar ikâmet ve bu târîhde Büyük Kostonin [57] zamânından akdem Bizanis şehriniñ mahallî olan Sarâyburnı'nda Yeñi Sarây ta'bîr olunan kaşr-ı dil-güşâyı binâ vü inşâ ederek enderûn-ı hümâyûnda bulunanların ekşerîsini Eski Sarây'da bırağarak kendüleri seneniñ birkaç mâhını Yeñi Sarây'da imrâr uistirâhat buyururlar idi.

Bu uşûl Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretleri zamânına dek cârî olup o 'aşırda enderûn-ı hümâyûnda bulunanların cümlesi Yeñi Sarây'a nakl olunarak Eski Sarây selâtîn-i 'ızâm hazerâtının haremlerine terk olundu.

Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri zamânında enderûn-ı hümâyûnda bulunan vekâyî'-nüvîsânın eñ eskisi Fertirolos¹¹¹ nâmında bir Rûm olup biñ dört yüz elli bir sene-i mîlâdiyyesinden biñ dört yüz altmış sekiz târîhine kadar büyük pâdişâhlara dâ'ır Rûmiyyü'l-'ibâre bir kıt'a târîh kaleme alarak müze-hâne müdürî Doktor Dağiye¹¹² ma'rifetiyle sarây-ı hümâyûn kütüb-hânesinde keşf olunup Pâris'de müceddeden tab' u neşr olundu.

Bu 'aşırdan Sultân Selîm Hân-ı Şânî zamânına dek enderûn-ı hümâyûnda Ğaramatîkos¹¹³ ya'nî Rûm kâtibleri mevcûd olup bunlar da Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleriyle Sultân Bâyezîd Hân-ı Şânî ve Yavuz Sultân Selîm ve Sultân Süleymân ve Sultân Selîm-i Şânî hazerâtının Venedik ve Cenova cumhûriyetleri ve Rodos şövalyeleriyle Rûmiyyü'l-'ibâre olarak vâkı' olan 'ahid-nâme ve muharrerât-ı resmiyyelerini kaleme almağa me'mûr idiler.

Tuğrâ-yı ğarrâ ile mu'anven ü müzeyyen olan işbu muharrerât-ı resmiyye Avrupa kütüb-hânelerinde mevcûd olup Viyana şehrinde müceddeden tab' u neşr olundu. Bu huşûşlara dâ'ır daha bir çok rivâyât işidilmiş ve 'aşırımızda Şems imzâsıyla bir risâle-i mütercem^{مترجمه} daği tab' u neşr olunmuş ise de birbirini münâkız u muhtelif olmağla buraya dercinden şarf-ı nazarla bu kadarla iktifâ olundu.

111. فرتيرولوس

112. دقایه

113. غراماتيقوس

Enderûn-ı hümâyûnda bulunan vak'a-nüvîsândan başka ba'zı muşavvirler dañi mevcûd olup pâdişâhân-ı 'izâmîñ teşâvîr-i hümâyûnlarını tersîme me'mûr olduklarından Fâtih hazretleri zamânından berü selâtin-i 'izâmîñ teşâvîr-i hümâyûnlarını tersîm itmekde idiler. İşbu muşavvirler içinde Sultân Süleymân-ı Kânûnî ve Sultân Selîm-i Sâni'niñ taşvîr-i hümâyûnlarını yapan Anadoluî Nevi¹¹⁴ [58] nâmında ressâm olarak Sultân Murâd Hân-ı Sâlis ve Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis hazerâtınıñ resimlerini tersîm eyleyen Es-Seyyid Hüseyin nâmında dîger bir ressâm dañi şöhet-yâb olmuştur, deyü muharrer ü mebsûtdur.

Sarây-ı Hümâyûnuñ Ba'zı Teferru'âtıyla Mu'aḥḥaran 'Îlâve Olunan Ebniyesine Dâ'ir Rivâyâtdır:

Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri Eyyûb civârında ve Murâd Hân-ı Râbi' hazretleri Kâdî Köyü'ne karîb Fenâr Bâğçesi'nde ve Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' 'ahd-i 'âlîsinde Beşiktaş'daki Çinili Kaşrı mâ-beyn-i hümâyûn ve İstanbul Sarâyı'na harem-i hümâyûn olmak üzere devâ'ir-i 'aliyye ve Muştâfâ Hân-ı Sâni Beşiktaş Sarâyı'na Balık-hâne nâmıyla sath-ı deryâya muttasıl bir dâ'ire-i hâriciyye ve Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis hazretleri enderûn-ı hümâyûn ağaları ve harem ağaları ve ak ağaları ve zülüfli bal-tacı ve maṭbah ve hâş âḥûr taķımıyla enderûn erbâb-ı menâşıbından dârû's-sa'âde ağalarıyla silah-dâr ağalara ve sâ'ir enderûn erbâb-ı menâşıbına dâ'ireler inşâ eylemiştir.

Bunlardan başka Dâmâd İbrâhîm Paşa'nıñ Ahmed Hân-ı Sâlis hazretlerine taķdîm eylediği Çerâğân sâhil-sarây-ı hümâyûnını tevsî' u tezyîn ve Fenâr Bâğçesi sarâyını ve Âyîneli Kavaķ sarây-ı hümâyûnını ve Sa'd-âbâd nâmıyla Kâğîd-hâne kaşr-ı hümâyûn dâ'iresini ve Mîr-âbâd ismiyle Kañlıca Cebeli zirvesindeki kaşr-ı 'âlîyi ve Bebek ve Kalendar ve Sultâniye kaşrılarını ve Dâvud Paşa sarâyıyla Velî Efendi ve Florya köşklerini ve daha ba'zı kâḥ u kâşâneleri inşâ buyurmuşlardır.

Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis 'aşr-ı 'âlîsinden başlayarak Mahmûd Hân-ı Evvel 'ahd-i 'âlîsinde ma'mûr olan ve câmi'-i şerîfiñ yukarı tarafında bulunan Beglerbegi sâhil-sarây-ı hümayûnı Sultân 'Abdül-Hamîd Hân zamân-ı 'âlîsinde terk ile isteklülerine parça parça şatılmış ve hîn-i i'mârında Hırka-i Sa'âdet için ittihâz olunan mahall-i mübâreke bir minâreli câmi'-i şerîf binâ buyurarak Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni zamân-ı hümayûnunda bir minâre daği 'ilâve buyurulmuşdur.

El-hâsıl bunlar şayfiyye üç nihâyet dört mâh ba'zen tebdîlen halvet târîki ve lüzûmı kadar bendegân ile teşrîf buyurulduğu hâlde istî'âbe kifâyet [59] ider şûretde yapılup fakat Beşiktaş tekmîl dâ'ire-i 'aliyyeyi istî'âba kâfî büyücek ve Beglerbegi bundan küçük inşâ olunup mâ-'adâsı hemân bütün dâ'ire-i celîle ile ârâma gayr-i kâfî küçük yapılmışdır. Ancak buralara nakl buyurulduğu zamânlarda okuyup yazmak husûsı ber-devâm ise de kânûn ve uşûl-i sâ'irece yeñi sarây-ı hümayûn mekteb-i mahşûş olduğundan bu mecellede yazılan uşûl ü 'âdâtıñ kâffesi yeñi sarây-ı hümayûnda icrâ olunan kavânîn ü nizâmâtıdır. Bu cihetle Beşiktaş sarây-ı hümayûnunda şu şûretle nizâm var idi ve kavânîn bu vechile cereyân ider idi, Beglerbegi sarây-ı hümayûnının uşûli bu nizâm üzere idi, diyerek fûrû'âtdan bahş itmege hâcet görilemedi.

Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis 'aşr-ı 'âlîsinde Yeñi sarây-ı hümayûnının Üsküdâr Boğaziçi'ne nâzır olan mahallindeki leb-i deryâya sarây inşâsı taşmîm ü taşavvur buyurularak mübâşeretî müte'âkib Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel'in 'ahdi zuhûr itmesiyle terk olunmuş ise de Sultân 'Abdül-Hamîd Hân hazretleri başlayup devr-i Selîm Hân-ı Sâlis'de tekmîl ve 'ahd-i 'âlî-i Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni'de tevsî' u tecdîd buyurılan Topkapu sarây-ı hümayûnı mu'ahharan bi-kazâ'illâhi Ta'âlâ muhterik olmuşdur.

Fâtih hazretleri vüzerâ ve şu'arâ-yı benâminandan Veliyyüddîn-zâde Burûsalı meşhûr Ahmed Paşa'nın Yeñi Sarây'ın hıtâm-ı ebniyesine söylediği târîhtir:

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Bünyâd-ı sarâyüña budur ahsen-i târîh

"Kim ide mübârek tapuña Hayy u Tuvânâ" (881)

Eski sarâyın binâsı sene 858, rivâyet-i dîgerde yeñi sarâyın binâsı sene 873, itmâmı 875.

‘Alâ-rivâyetin sekiz yüz altmış yedide ibtidâ kaçır-ı mezkûruñ muqaddemki inşâsınıñ gayr-i muntazam bulunmasından tevsî‘ u ta‘mîrine bed’ ile ve Esmârû't-Tevârîh delâletince sarây-ı cedîdiñ binâsına sekiz yüz yetmiş ikide bed’ olunarak sekiz yüz seksen birde hitâm bulmuş ve kaçır-ı mezkûr hazîne [60] ittihâz iderek dâ’ire-i dâhiliyye ve hâriciyyesi ikmâl buyurulmuşdur. Evvelâ bu sarâyın birinci kapısı olan bâb-ı hümâyûnı ibkâ‘en ta‘mîr ü inşâ ve ‘inde'l-îcâb ârâm buyurulmak üzere nefis-i hümâyûnlarına mahşûs olmak üzere muhtaşarca bir dâ’ire ile sağ tarafına muqaddemâ kapuarası hazînesi nâmıyla yâd olunan beytül-mâl hazînesiyle defter-dârlara mahşûs dâ’ireyi ve ittişâline enderûn ağalarıyla aq ağaların hastegânına mahşûs ma‘a-hammâm koğuşları ve karşusına hatâb anbârı ve Ayaşofya Câmi‘-i Şerîfi’nden birkaç yüz sene muqaddem binâ olunup keyfiyyet-i ebniyesi yukarıda fıkra-i mahşûsasında yazılan kilîsâyı cebe-hâne olmak üzere bi’t-ta‘mîr civârına darb-hâneyi ve darb-hânenen bâğçe içine inen kapunun civârına kozbekçiler nâm galaş-ı meşhûrıyla müte‘ârif bulunmuş olan kız bekçileri ocağı ve bu kapunun üzerine kozbekçi başıya mahşûs bir dâ’ireciğı ve darb-hâneniñ karşusına hâş furunı ve orta kapuya qarîb cânib-i yesârına De‘âvî Kaşrını binâ itdirmişdir.

Bu Kaşrın Bâ’is-i İcâd u İnşâsı

Her gün ‘aleş-şabâh bi'l-münâvebe kubbe vüzerâsından bir zât bu kaçra bi'l-vürûd aḡşâma kadar ârâm ile virilen ‘arz-ı hâlleri toplayup ve aşhâbını söyledüp da‘vânıñ gavrına hâşıl itdigi ma‘lûmâtı haftada dört def‘a bâbu’s-sa‘âdedeki kubbealtı kurbında şehriiyârân-ı ‘izâm hazerâtına mahşûs kafesli mahfil-i hümâyûn ile berâber etrâfı açık olarak mahşûsen binâ olunmuş olan dîvân-ı ‘âlî mahfil-i ma‘delet-intişârında huzûr-ı hümâyûnlarında ictimâ‘ iden cem‘iyyet-i vükelâyâ arz ile ‘arz-ı hâller kırâ‘at ve ihkâk-ı hâkka himmet olunmak ve bu sûretle daḡi devlet-i ‘aliyyeniñ mütevevssil ü mütemessik oldığı şerî‘at-ı şerîfeniñ ahkâm-ı ‘aliyyesine esâs olan ‘adâlet-i

'âliyesi halka i'lân kılınmak için bidâyet mahkemesi gibi kaşr-ı mezkûr te'sîs ü ittihâz buyurmuşlardır.

Esfâr-ı hümayûna bi'z-zât teşrîf buyurulmak hasebiyle Kânûnî Sultân Süleymân Hân 'aşrında işbu kubbearlı dîvânı bâb-ı 'âlîye nakl olunduktan sonra kaşr-ı mezkûr 'îdeyn ve 'ulûfe dîvânlarıyla sâ'ir eyyâm-ı resmîyede yeniçeri [61] ağalarının sarây-ı hümayûna vürûdlarında ârâmlarına tahşîş kılınmış ve bir 'aşır evvelce külliye harâb u nâ-yâb olarak dîvân yeri daği zülûfli baltaçılara câmi' ittihâz olunmuştur. Kaşr-ı mezkûruñ alt tarafına hâş âhûr ve emîr-i âhûrlar dâ'ireleriyle hâş âhûr ketebe ve eskisi oțalarını ve orta kapuyı ve bu kapunuñ iki tarafına emîr-i 'alem ve baş kapucıbaşı ve kapucılar kethüdâsı ve kapucı başılardan bi'l-münâvebe her gice bekleyecek olan iki nefer nevbetçi kapucıbaşı ağalara ve tebe'alarına mahşûş oțaları ve iskemlecibaşı oțası ve kapucıbaşıların karakulağı ve çavuşı meşâbesinde olan döşelikçilik me'mûriyetine mahşûş oțayı muhîf iki taraflı kulleleri te'sîs buyurmuştur.

Kapucıbaşı ta'bîr olunan rütbe ile silahşorluk ve za'îmlik ve müteferikalık ve hâşekîlik mukaddemâ i'tibâr olunan dergâh-ı 'âlî çavuşları hîdmetlerinde istihdâm olunup sefer ve hâzarda taşralarca mevâdd-ı muvakkâta zuhûrında maşlahatıñ ehemmiyet ü cesâmetine göre me'mûr idilerek ekşer taşralar hâli ve ordular ahvâli bunlar vâsıtalarıyla istiknâh ve istihbâr u isti'âr olunmak için ihdâş olunmuş olan merâtib ve dirliklerdir. Hâşekîler bâğçe içinde bostancibaşı yeri ta'bîr olunan ocaklarında mevcûd bulunurlar ise de anlardan daha vak'lı me'mûrlar ikâmet itirilerek nişfu'l-leylde bile lâzım olur ise iktizâ iden malhale hemân sevk u i'zâm olunmak ve arandıkları vakit bulunmak maşsadiyla her gice münâvebeten iki kapucıbaşıñ ârâmlarına mahşûş kulleler derûnına nevbet oțaları te'sîs ü tahşîş buyurulmuş ve iki nefer za'îmiñ daği bi'l-münâvebe her gice bâb-ı âşâfide beytütet itmeleri uşûl ittihâz olunmuştur.

Orta kapunuñ iki tarafında henüz mevcûd olan ve eski dîvân yeri ta'bîr olunan mermer direkli ve sukûf u cidârı müzeyyen ü nuhallâ ve cânib-i yemînindeki şu tolabını ve bu tolabı merbût ve şu hîdmetine me'mûr bostancılara mahşûş tolab ocağı ebniyesini ve kapu ağası nezâretine tefrîk buyurulmuş ve meşâlihî huzûrında rû'yet kılınması uşûl ittihâz olunmuş

olan evkâfîñ muhâsebât ve de'âvîsiniñ rû'yeti için kapu ağası kaşını ve kapunun yesârında [62] zülüfli balıacılar ocağıyla ittişâlindeki harem kapısına karîb dârü's-sa'âde ağası dâ'iresiyle harem ağaları gedüklülerinden başkapu gulâmı dâ'iresiyle koğuşları ve karşısına dâ'ire-i hümayûnuñ her şu'besi için lâzım olan matbahlar ile kılârcıbaşılar nezâretinde olmak üzere matbahlar karşısında ve dîvân yeri ittişâlinde evânî-i girân-kıymet ve fağfûrî vaz' için mağazaları ve bâbu's-sa'âdeniñ iki kapu arasında ve cânib-i yesârında elli altmış nefer ak ağayı istî'âb ider ma'a-şadurvân cesîmce bir koğuş ile âbdest çeşmelerini ve sâ'ir levâzımı müstemil encümen-i ülfet ü ârâm olan çeşme havlısını ve hammâm ve kapu ağası ve hâş otabaşı ve kılârcı başı ve hazînedâr başı ve sarây ağası ve sarây kethudâsı oțalarını ve bu kapunun dâhil-i yemîninde enderûna mekteb i'dâdı muķâbili olup bâbû's-sa'âde zâbiâtından sarây ağasının zâbiti olduğı küçük oțayı ve karşısına hazîne ve kılâr koğuşlarını ve hazîne ve kılâr kethudâları dâ'irelerini ve hazîne-i hümayûn ile Şimşîrlık mâ-beyn-i hümayûnı ve harem dâ'ire-i 'aliyyesi ve ağalar câmi'ini ve hazîne-i hümayûna nâzır silahdâr ağa ve çukadâr ağa ve rikâbdâr ağa ve dülbend ağası ve kahvecibaşı ve berberbaşı ve sır kâtibi dâ'irelerini ve bu koğuşlar ve dâ'ireleriñ ekşerisinde muntazam hammâmlar ile hazîne ve kılâr ve küçük ota ve ak ağalar koğuşlarında mü-tâla'aya mevķûf kütüb-i lâzime için kütüb-hâneler inşâsıyla ol 'aşır hükmince silahdârlık ve çukadâr ağalığı ve zülüfli balıacı ve eski sarây balıacılığı nâmıyla yâd olunup harem ağaları ma'iiyetinde olan teberdârlığı ve haşeki ve tebdîl eskiligi ve şuffeli ve serrâc-hâne ve hâş âhur ve soğuk çeşme ve timurkapu ve yalı köşki ve otluķ kapısı ve hâş bağçe ve balık-hâne ve gül-hâne ve hegbeciler ve mezbeciler ve degirmen ocaķlarını te'sîs ü icâd ve neferâtı on iki biñ olmak ve cümlesi ma'iiyetinde ma'a-haşekî ağa ve karakulak ve tebdîl haşekileri ve bostancılar otabaşısı ve süvârî ve piyâde refâkatinde iki yüz elli nefer haşekî bulunmak üzere bostancı başılığı icâd ile bunlara mahşûş devâ'iri te'sîs itmiş ve bâlâda sebep-i iktisâsî îrâd olunan mevlevî sikkeleriniñ alt tarafına dörder parmak şırma işletdirerek hademe-i hümayûnlarını tavâ'if-i sâ'ireden şüret-i müftehire ile temyîz ü taltîf buyurmuşlardır.

[63] El-hâletü hâzihî her devletde eşnâ-yı harbde isti'mâl olunmakta olan humbarayı Fâtih hazretleri ihtirâ' ve icâd buyurmuş ve İstanbul'ıñ fet-

hinden sonra Ğalağa'daki Cenevizlerden tertîb ü tahrîr eyledikleri mellâh ve mühendis ve kılağuz tâ'ifeleriyle sevâhil ahâlîsinden celb ü cem'ine himmet buyurdıkları gemiciler içinden fenn-i deryâda mâhir kapudânlar tedârük ve tersâne levâzımât u ihtiyâcâtını ikmâl ile ol zamânlarda mevcûd olan devletler ahvâline kıyâsen cümlesiniñ nizâmât u tedârûkâtına fâ'ık mağbût-ı mülûk olur şûretde ihtiyâcâtı tanzîme şarf-ı maqdûr ile ahlâf ve devletini ci-hân-gîrlık tarîkine sülûk itmek mecbûriyetindeki memdûhiyyeti irâ'eye himmet buyurmuşlardır.

Fâtih hazretleri memâlik-i her mülûkda vücûdını işitdiği erbâb-ı ma'ârif ü 'ulûmdan itmâ' u iknâ'-ı mekârim ü ihsân ile celbine himmet buyurdıkları 'ulemânîñ himmetleriyle makarr-ı saltanat-ı cihân-gîrâneleri olan İstanbul şehrini cesîm bir medrese-i 'ulûm u ma'ârif şekline vaz' itmek yolını açdığı gibi sarây-ı hümayûnını ol medrese ders-hânesiniñ me-hârîb ü merci'i tarzını ihtiyâz etmek tarîkini dağı keşf itmesiyle devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'de tenevvu' iden 'ulûm u ma'ârifîñ tezyîdi içün ictimâ' iden cem'iyet-i fuзалâ vü 'ulemâ ile selâtn-ı 'izâm-ı 'Osmâniyye ha-zerâtına bu cihetle dağı muğtedâ-bih olmak şeref ü meziyyetini ihrâz buyurmuşlardır.

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Hünere terbiyet gerek hüneriñ
Terbiyet fi'l-hakîka 'illetidir
- 2 Her hüner kim cihânda buldı vücûd
Pâdişâh-ı zamâne himmetidir
- 3 Bak hüner 'âlemi ider tezyîn
Çün hüner tıynetîñ de zînetidir

me'âl-i muşaddakını tenvîr iden Fâtih hazretleridir.

Fâtih Hazretleri'niñ Vilâdet ve Cülûs ve Fetih ve İrtihâllerine Târîhtir:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

خان محمد شهنشاه غازی
ابن سلطان مراد غازی خان

هشت صد و سی و سه چوشد تاریخ
خیمه زدار عدم بملک جهان

هشت صد و پنج و پنجه از هجرت
شاه شد بر فراز تخت کیان

کرد قسطنطنیه را چون فتح
بن عنادر اشکنت اسان

هشت صد و شش گذشته باهفتاد
شد روان سوی روضه رضوان

[64] Târîh-i Dîger:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

1 Ölmedi Şeh Meḥemmed İbni Murâd
Belki bâğ-ı cihâna kıldı seyr

2 İşi ḥayr olduğu için ḥalka
Oldı târîh aña "du'â'-i ḥayr"

Târîh-i Mevlânâ Luṭfî:

هشت بهترین اورا نورالله قبره نورا

Sene: 886

Fâtih ḥazretleriniñ ibtidâki cülûslarına Aṭanalı Sürûrî Efeindi'niñ üç
yüz yetmiş altı sene şofra söylediği târîhdir:

(Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün)

- 1 Kendü rızâsıyla virüp tahtı İkinci Hân Murâd
Şehzâdesin Hakk on yedi yaşında kıldı kâm-rân
- 2 'Âlem Surûrî-veş pesend itmekle târîhin didi
"Sultân Mehemmed kâm alup oldu şeh-i mülk-i cihân"

Bu dağı ikinci cülûs-ı hümayûnlarına târîhtir:

(Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün)

- 1 Geldi serîr-i devlete 'adli mücerreb pâdişâh
İrş ile oldu şâniyâ zînet-fezâ-yı taht-gâh
- 2 Yazdı Surûrî münşiyân tekrâr târîh-i cülûs
"Dâd ile nâm aldı yine Sultân Mehemmed oldu şâh"

Vilâdet, sene: 833. Cülûs, sene: 855. Saltanat, sene: 32. İrtihâl, sene: 886.

Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin irtihâl-i dâr-ı cinân buyurduklarına Kemâl Paşa-zâde Ahmed Şemsüddîn Efendi hazretlerinin buldukları târîhlerdir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün)

- 1 İdecek cânına rahmet anıñ kim
Du'â-yı hayr ile ol şâhı aña
- 2 Du'â-yı hayra olmuşdı maḥal çün
"Du'â-yı hayr" târîh oldu aña (886)

Müşârûn-ileyhiñ mersiyesidir:

(Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

- [65]
- 1 Ol gün ki olmuş idi cihân pür-zalâm-ı gam
Şah-n-ı vücûda tolmuş idi zulmet-i 'adem
 - 2 Tahtından inmiş idi şeh-i hâverân yere
Encüm tağıtmış encümenin indirüp 'alem
 - 3 Bezmin tağıtmış idi bozup Zühre çengini
Çalmışdı Tîr yere devâtın şoyup kalem
 - 4 Şem'in söyündürüp de yerin eylemişdi nâr
Bir âh-ı serd ile ki dem-i şubh ururdı dem
 - 5 İster ki hançere düşe Mirrîh guşşadan
Beñzer ki yakdı yüregini âteş-i elem
 - 6 Tedrîsi de kafâyı da Bercîs terk idüp
İderdi şimdiden girü ne hüküm ü ne hikem
 - 7 Didi Zühâl koyup felegin pâs-bânlığın
Şimdi girü bu miñnet evin bekleyüp nidem
 - 8 Hân-ı cihân nebîre-i 'Oşmân içün dirîğ
Sultân Mehemmed ol şeh-i devrân içün dirîğ

Fâtîh Hazretleri'niñ Mu'âşırı Olan 'Ulemâ-yı A'lâm ve Meşâ-yih-i Kirâm Beyânındadır:

Tefsîr-i şerîf mü'ellifi ve Buḥârî-i Şerîf şârihi Konevî kâdî-'asker ve mu'allim-i cenâb-ı pâdişâhî Şemsüddîn Mollâ Gurânî, kâdî-'asker Molla Mecdüddîn, İstanbul fethiyle berâber İstanbul kâdîsi olan Mollâ Hızır Beg,

dâ'ire-i humâyûn hâcesi müderris Mollâ 'Alî Tûsî-i 'Acemî, Zeyrek'deki Kılîsâ Câmi'-i Şerîfi mahalline ibtidâ-yı fethde yapılmış olan Zeyrek Medresesi müderrisi Mollâ Mehmed Zeyrek, Şerh-i 'Akâyid'e hâşiye yazan İznîk Medresesi müderrisi Mollâ Şemsüddîn Ahmed Hayâlî, kâdî-'askerligiñi ikiye taksîminde ibtidâ Rûmîli kâdî-'askeri olan Mollâ Muslihüddîn Kaştâlânî, Burûsalı Hacı Hasan-zâde Kitâb-ı Tehâfüt mü'ellifi kâdî-'asker hâce-i pâdişâhî Mevlânâ Muşlihüddîn, müderris ve mü'ellif sarây hâcesi Hâtîb-zâde Mollâ Muhyiddîn, hâce-i şehriyârî müftî Mollâ 'Alâüddîn 'Alî 'Arab, kâdî-'asker mü'ellif Mollâ Hasan Şamsûnî, kâdî-'asker ve müftî-i mülûk Mollâ 'Abdulkerîm, Hacı [66] Hasan-zâde Anadolî kâdî-'askeri Mollâ Mahmûd, Fahrüddîn Râzî evlâdından meşhûr 'Alâüddîn, tefsîr ve hadîs ve târîh ve sâ'irede taşnîfât-ı keşîresi olup "Muşannif" demekle meşhûr sarây-ı humâyûn hâcesi Şeyh 'Alî Herâtî, Ayaşofya müderrisi ve Mâverâ'ü'n-Nehir'den mütemmim-i zîc-i Ulug Beg mü'ellefât-ı kesîre şâhibi Mollâ 'Alî Kûşî, taşnîfât-ı kesîresi olan üstâd-ı hazret-i pâdişâhî Mollâ Ayâs, Câmi' şâhibi mu'allim-i hazret-i pâdişâhî Çelebi-zâde, müderris sarây hâcesi Mollâ Sirâcüddîn, Mollâ Hayrüddîn, Şadru's-Şerî'a'ya ve Vişkâye'ye şerh yazan Burûsa kâdîsi Mollâ Hızır Beg bin Celâlüddîn-zâde dârü'l-hadîs müderrisi hâce-i pâdişâhî Mollâ Sinân Paşa-zâde, dâ'ire-i humâyûn hâcesi Mollâ Hamîdüddîn El-Hüseynî, Mollâ Hızır Beg-zâde Mollâ Ahmed Paşa, Burûsa kâdîsi Mollâ 'Alî 'Alâüddîn bin Mollâ Şemsüddîn Fenârî, üstâd-ı hazret-i pâdişâhî Mollâ 'Abdulkâdir Hamîdî, Muṭavvel'e ve şerh-i Mevâkıf'a ve Telvîh'e hâşiye yazan Mollâ Hasan Çelebi bin Mehmed Şâh Fenârî, Mollâ Hüsâmüddîn-zâde, Telvîh'e ve Şadru's-Şerî'a'ya hâşiye yazan müftî Mollâ Muşlihüddîn, Şerh-i Tecrîd'e hâşiye yazan Ahaveyn Mollâ Muhyiddîn, Burûsa kâdîsi Kâdî-zâde Mollâ Kâsım, Magnisalı-zâde kâdî-'asker Mollâ Muhyiddîn Paşa, Ümmü Veled Hâmid-zâde Ayaşofya müderrisi Mollâ Hüsâmüddîn Tebrîzî, Burûsa ve Edirne kâdîsi Mollâ Muhyiddîn, semâniye müderrisi Şeyh Lutfullâh-zâde Mollâ Bahâ'üddîn, münşî nişâncı Mollâ Sirâcüddîn, Kepelü-zâde kâdî-'asker Mollâ Muhyiddîn, Burûsa sancağı begi iken vefât iden hâce-i sultânî şâ'ir ü mâhir ve 'âlim ü fâzıl Veliyyüddîn-zâde Mollâ Ahmed Paşa, Yârhisârî-zâde İstanbul kâdîsi Mollâ Muşlihüddîn, Kirmâstîzâde İstanbul kâdîsi mü'ellefât-ı keşîre şâhibi sarây-ı humâyûn hâcesi Mollâ Yûsuf, 'âlim ü 'âmil ü 'âbid Mollâ Veliyyüddîn Nizâmî-i

Ḳaramânî, te'lîfât-ı keşîre şâhibi Burûsa kâdîsi Mollâ 'Alâ'uddîn 'Alî Çelebi, Kitâbu'z-Zav' mü'ellifi Mesâbih'a şerh yazan Ḳaramânî İbni Aytoğmuş-zâde enderûn-ı humâyûn hâcesi Mollâ Muşlihü'd-dîn, kutbiyyeti zâhir Göynüklü üstâd-ı hazret-i pâdişâhî Hazret-i Ak Şemsüddîn, kıdve-i etkîyâ Konevî [67] Şeyh Muşlihuddîn Muştafâ, Kaşamonî'dan Şeyh 'Abdullâh Hacı Halîfe, Kocaili'nden dâ'ire-i humâyûn hâcesi Şeyh Muşlihuddîn Halîfe, İpsalalu Şeyh Muşlihuddîn Halîfe, Foçalu Şeyh Muhyiddîn, Simavlu Şeyh 'Abdullâh-ı İlâhî, Edirne'de Sofılar Tekyesi'nde Şeyh Mes'ûd-ı Aksarâyî, Şeyh Mehmed El-Cemâlî Ḳaramânî, Çelebi Halîfe-i Ḳaramânî Şeyh Habîb, Şeyh Sinân kaddesallâhu esrârehûn hazerâtından 'ibâretdir. Rahmetullâhi 'aleyhim rahmeten vâsi'aten.

Müşârün-ileyhimiñ ve sâ'ır 'ulemâsınıñ te'lîf ü tedvînine himmet buyurdıkları kütüb-i nefîseniñ hadd ü haşrı yokdur.

Fâtih hazretlerinin taşşîl-i 'ilm ü kemâl idenlere fevka't-taşavvur bezl-i nukûd u merâtibde ve ba'zı giceleri terk-i hâb u râhatla tebdîlen sarây-ı humâyûnlarından hurûcla bi'z-zât medârisi tolaşup talebeyi teşvîkde ka'tâ tereddüd itmemek şî'âr-ı celîlini enzâr-ı âleme ibrâz u izhâr ile medreselerde taşşîle çalışdıklarını begendiklerine küllî ihsân itmek huşûşlarında dâru's-salâtanatı bir encümen-i ma'ârif hâline koymuş ve mülkünün her cihetini medrese şekline vaz'a muvaffak olmak muḳaddemâtınıñ zuhûriyla hazîne ve kîlâr koğuşlarındaki ağavât arasında yetişen 'ulemâ kuvvetleriyle tebe'asını li-ecli't-teşvîk bâb-ı sa'âdeye "vele-ni'me dâru'l-'ilm" levhasını ta'lîk buyurmuş ve 'Alî Kuşçu'nuñ Rûm'a teveccühlerinde her konağda maşârifine biñ akçe ihsân itmek gibi ḳadr-dânlık ve kıymet-şinâslıkları 'Acem şâhı Hüseyin Baykara'nıñ üstâdı ve meşhûr 'Alî Şîr Nevâyî'niñ hâcesi olup maḫallinde pâdişâhlara ḳadr-i vücûdıyla iftîhâr olunup pek ziyâde mu'teber ü muhterem tutılan ve vüzerâ-yı İrânîyye rikâbında yürüyen Mevlânâ 'Abdurrahmân Câmî hazretleri Fâtih hazretlerinin farf-ı maḫabbetleri incizâbiyla İstanbul'a toğrı hareket ve Ḳonya'ya ḳadar muvâşalatı Fâtih hazretlerinin irtihâl-i dâr-ı cinân buyurması elem-i cân-hırâşına teşâdüfle 'avdet itmiş ve yalnız bunlar degil memâlik-i İslâmiyyeniñ her köşesinde ve belki aḳtâr-ı ecnebiyyeniñ her zâviyesinde ne ḳadar aşḫâb-ı 'ilm ü ma'rifet var ise der-sa'âdete aḳın aḳın rû-mâl olmuşlardır.

Fâtih hazretlerinin tertîb ü tanzîm-i kânûn-ı 'umûmîye dâ'ir "Kânûn-ı Muhammedî" nâmıyla [68] kaleme aldıkları mufaşşal ve müfîd bir kânûn-nâme ile devlet-i 'aliyyeye ibrâz itdiği muvaffakiyeti emşâl ü nazîr kabûl itmez şürette pek büyük ve cihân-gîr himem-i 'âliye aşhâbından bir zât-ı Haydarî-şâset olduğına delîl ise de çi-fâ'ide ki Sultân Orhân Hân hazretlerinin fenn-i harbe ve Sultân Murâd-ı Evvel ve Şânî hazerâtının idâre-i uşûl-i devlete dâ'ir yazdıkları nizâm-nâmeler gibi bu dahi eyâdî-i ricâl-i gayba düşmüştür. Fâtih hazretleri lede't-taharrî mülâkî olabildiği erbâb-ı zekâ ve aşhâb-ı liyâkat u necâbeti dâ'iresine cem' iderek bir encümen-i 'ilm ü 'irfân teşkîl ü tertîb itmiştir ki elli sene evvele gelince sarây-ı hümâyûn bedevîyyet ve medenîyyet ve 'ilm ü ma'rifet ve fûnûn-ı nâfi'a ve şanâyî-i memdûha ve uşûl-ı siyâsiyye ve ta'allûm-i harb ü mükâfahaya bir debistân-ı fazîlet ü besâlet-i 'âlem olduğu görülmüştür.

Fâtih hazretleri, câmi'-i şerîfinin etrâfına te'sîsine himmet buyurduğu medârisinde tahşîl-i 'ilm ü ma'rifete li-eclî't-teşvîk tabî'î bir mükemmel dâru'l-'ulûm ve ders-hâne-i 'umûm hûşûle geldiginden devletinde mevcûd bulundurulmasına mecbûr ve istiḥdâmına muhtâc olduğu 'ulemâ vü vüzerâdan en aşağı me'mûrlara kadar her sınıf ḥademeniñ tahşîline sa'y u ikdâma devâm eyledikleri 'ulûm u ma'ârif bu medreselerde öğrenüp imtîhân olmak kânûnını tanzîm ü icrâ buyurdıklarından her nev' ma'ârifde işbât-ı ehliyet ü liyâkat idenlere tuğrâ-yı garrâ-yı hümâyûnlarıyla muvaşşah bir şehâdet-nâme ihsân ve ekşer ḥidemât-ı mütenevvi'ada bunların istiḥdâmına müsâ'ade-i seniyye şâyân buyurulduğu cihetle zamân-ı hümâyûnları me'mûrîn-i ma'ârif-perverleri devlet-i 'aliyyeye pek çok 'arz-ı ḥidemât-ı mâdiḥaya muvaffak olarak yüzlerinden saltanat-ı seniyye-i 'Osmâniyye kat'â rahne-dâr olmamıştır. Sarây-ı hümâyûn ile medâris-i mezkûrede muntelhî ve müstahdem olanlardan başka bunca meşâğil ü nizâmât ile iştiğâl-i şâhâneleri arasında istiḥbâr buyurdıkları 'ulemâ-yı 'izâma li-eclî't-teşvîk ekşer hatt-ı dest-i hümâyûnlarıyla müşevvikâne emirler yazup bi'z-zât da'vete râğbet buyurmuş oldukları mervîdir. Zihî sa'âdet-i ḥaşâ'il-i memdûha ve şî'âr-ı mebrûke ki zât-ı hümâyûnlarına mahşûş bu ḥaşşa-i 'azîme ve şâset-i celîle-i cihân-gîrâne ḥaḳîkaten millet-i celîle-i İslâmiyyeye pek büyük ḥidmetler ibrâz itmiş olduğu müsellemdir. Hattâ kendülerine üstâd ve ḥâce ittiḥâz buyurdıkları [69] 'ulemâ-yı fiḥâm hazerâtı mu'âsî-

rı olan mu'allimleriñ müntaḥab ve ser-firâzı olarak intihâb u istişhâb buyrulduğu cihetle 'aşr-ı hümâyûnlarında mu'allim-i sultânî olanlarıñ şadr-ı a'zam ve şeyḥu'l-islâmdan mâ-'adâ vüzerâ ve şadreyn efendileriñ kâffesine tekaddüm itmek kânûnını temhîde ve bu tarîk ile üstâdân-ı 'izâm hâzerâtını derece-i refî 'aya iş'âda himmet buyurmaları 'ulûm u fûnûn u ma'ârif ve şanâyî' u hünere ifrât-ı maḥabbetlerinden neş'et eylediği ve bu mertebelere yetişmek emeliyle erbâb-ı dâniş ü isti'dâdın sa'y ü himmetleri ilerüleyerek zamân-ı hümâyûnlarında birçok fuḥûlîn-i 'ulemâ yetişdiği kütüb-i tevârîḥde meşûrdur. Ve zât-ı hümâyûn-ı şehen-şâhîleriniñ 'Arabî ve Fârisî ve Türkî eş'âr-ı belîğâneleri olduğu gibi 'Acem Hâmidî ve Veliyyüddîn-zâde Ahmed Paşa gibi şu'arâ-yı belâgat-pîrâyı fevka'l-gâye talîf buyurmaları teşvîkâtıyla mâlik oldukları fuzalâ âşârını ve 'adl ü iḳbâl sâyesinde rubûde itdikleri memâlik ü buldânı ahlâf-ı 'izâmı hâzerâtına yâdigâr bırakmış oldukları âzâde-i kayd-ı sûtûrdur.

Fâtih ḥazretleriñ cedd-i emced-i hümâyûnları Çelebi Sultân Mehmed Hân ḥazretleri 'ulemâ-yı 'izâm ve fuzalâ-yı kirâma fevka't-taşavvur rağbet ü ri'âyet buyurduklarına delîl olmak üzere sekiz yüz yirmi ikide İstanbul'ı feth itmek 'azmiyle Üsküdâr'da Nerdübânlı karyesine kadar gelüp ordu-yı hümâyûn ile ârâm buyurdukları müddetde mevkib-i hümâyûnlarında bulunan zevâtdan ba'zıları havâlî-i Üsküdâr'ı feth itmek eşnâsında Kısıklı ve Bulgurlu karyesiyle etrâfını 'İvaz Fakîh nâmında 'âlim ü fâzıl, şâhib-i eşer ü te'lîf bir şeyḥ-i bâhirül-kirâme feth itmesiyle "Laçin Tîmârı" nâmıyla şeyḥ-i müşârün-ileyhe bi't-tevcîh Sultân Mehmed Hân'ın tuğrâ-yı hümâyûnıyla yedine virilen berât-ı hümâyûn şüreti manzûr-ı 'âcizî olduğundan bu racığa kayd olundu.

Şûret-i Nişân-ı Hümâyûn:

Sebeb-i tahrîr-i nişân-ı hümâyûn hükmi oldur ki,

E'azzallâhu fi'd-dâreyn Laçin Tîmârı'na mutaşarrıf kıdve-i meşâyih şeyḥim 'İvaz Fakîh yedinde olan tîmârı evlâd-ı meşrûtası eylemek murâd itdiğini bildirdikde yedine bu berât virilmiştir. Tarafımızdan ve taraf-ı âḥer-

den kimesne müdâhale eylemeyüp [70] işbu 'alâmete i'timâd kılalar. Harre fi evâsı şafer, li-senetin isnâ ve 'ışrîn ve şemân-mi'etin be-meştâ-yı Nerdübânlı, deyü muharrerdir. Bu fıkrayı 'ilâveden maqşad bu devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyyeye erbâb-ı ma'ârif ü 'ulemâyı celb himmetine 'Osmân Hân-ı Gâzî'den başlayarak derece derece ilerüleyüp Çelebi Sultân Mehmed Hân ve Murâd Hân-ı Sâni hazretleri pek ziyâde maqdûr ve Fâtih hazretleri bu eşeri tezyîd ü tezyîle sa'y-i mevfûr buyurmuşlar. Rahimehü-müllâhu Ta'âlâ 'aleyhim ecma'in.

Fâtih Hazretleri'nin Hayrât ve Müberrât-ı Celîleleri

Ayaşofya'ya minber vaz'ıyla câmi'e tebdil ve evkâfını tanzîm ve bir tuğla minâre ve bir medrese ve Anadolî Hışârı'nda bir câmi'-i şerîf binâsıyla Zeyrek'deki kilîsâyı câmi'e tahvîl ile vazîfesini Ayaşofya evkâfından tahşîş ve Ok Meydânı'na bir câmi' inşâsıyla Fâtih Câmi'-i Şerîfi mevki'indeki kilîsâ 'arşasını kebîr bir câmi'-i şerîf olmak üzere sekiz yüz altmış yedide binâsına mübâşeretle ma'a-şâdurvân sekiz yüz yetmiş beşde ikmâl ve sene-i mezbûrede mekteb ve bîmâr-hâne ve şah-nı şemân nâmıyla etrâfına kâr-gîr ü metîn sekiz dâ'ire medrese ve tâb-hâne ve derûnına mescid ve 'imâret ve muqâbilinde dâru's-şifâ ve dâhiline müstakîl mescid ve mekteb-i kebîr ve Yâr Hışârı'na karîb kilîsâyı eski 'imâret mescidine tahvîl ve Balat kurbında Tahta Minâre Mescidini ve tersânede Dîvân-hâne Câmi'ini te'sîs ve Serrâc-hâne Başı'ndaki mescidi tekmi'l Şehzâde Başı'na karîb Kalendar-hâne'deki kilîsâyı câmi' ve Yedi Kulle'de müceddeden bir câmi' ve Balık Pâzârı hâricindeki Gümrük Pîşgâhı Câmi'iyile Zindân Kapusu tışarısında Tekneciler mescidlerini Bağçe Kapusu'na karîb Kireç İskeleyi Mescidi'ni ve Ak Şemsüddîn hazretlerinin ta'yîniyle Eyyûb Türbe-i münîfesiyle câmi'-i şerîfini inşâ ve evkâflarını tanzîme i'tinâ iderek bunlardan mâ-'adâsı Burûsa ve Edirne ve Amasya ve Magnîsâ ve Dimetoka ve Trabzon ve Kara Hışârlarda cevâmî' u mesâcid ve medâris ü ders-hâne ve mekâtib ü dârül-hadîs ve tekâyâ vü zevâyâ ve cüsûr ve müte'addid çeşmeler te'sîsine himmet buyurması cihetleriyle kendülerinden evvel dünyâya gelüp geçen selâtin-i

İslâmiyyeniñ birincisi ve dünyâ bâkî oldukça nâmını gâ'ib itmemek şî'ârına nâ'il olanlarıñ tekaddüm-i zamân cihetiyle hemân evvelkisi dinmege şâyân oldukları nümâyândır.

[71] Fâtih hazretleri halîfe-i evvel ü şânî-i Hazret-i Peygamber 'aleyhi's-salâtü mâ-tala'al-kamer cenâb-ı Ebû Bekir ve 'Ömer ve 'Osmân ve Haydar radiyallâhu Ta'âlâ 'anhüm hâzerâtına 'adâleten ve besâleten tatbîk-i âsâr eylemiş ve binâberîn kâffe-i aşhâb-ı kirâm ve 'aşere-i mübeşşere-i me-hâsin-ittisâmîñ haşâ'il-i celîleleriyle mütehallî oldukları cihetle menâkıb-ı celîle ve me'âsir-i cezîlesiniñ müstelzim olduğu muvaffakiyyât ve icrâ'âtınıñ ta'dâd ve tafşîl-i medâyihiñe kanâ'at gelebilmek 'adîmül-i ihtimâl olmağın cennet-mekân-ı ma'âlî-nişân müfâd-ı manzûme-i âti'l-beyânîñ mazharı ve hilye-i celîlesiyle ma'ânî-i me'âsiriniñ kâşifidir, dinmekle iktifâ-sâz-ı ıtrâ olunur.

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

- 1 İnsâna bahş-ı şevket ider himmet-i bülend
İbka-yı şân u şöhret ider himmet-i bülend
- 2 Yok hâsılât-ı hürmen-i çarhda anıñ gib
Üss-i cihânı ni'met ider himmet-i bülend
- 3 Lutf eylemek kemâle mukâbil becâ olur
Elbette celb-i devlet ider himmet-i bülend
- 4 Feyz ise maqşad al nazara her hüner-veri
Sevki-rüsûm-ı şân'at ider himmet-i bülend
- 5 Çün müstahak-nüvâz-ı karîn-i 'atâ olur
Tezyîn-i vak' u haşlet ider himmet-i bülend

Rabbim mağca'-ı mübârekini envâr-ı rahmet ve mağfiret-i celîlesiyle eşi'a-i mev'il-i şefâ'at-ı nübüvvet buyursun.

Yukarıda zıkr olunduğı vechile sarây-ı hümayûn ile berâber yapılmış olan matbahlar ile halvâ-hâne ve kılâr ve bidâyet-i saltanat-ı seniyyeden berü pîş-keş ü iğtinâm tarîkleriyle hazîne-i celîle-i mülûk-i 'Osmâniyye'ye intikâl iden nevâdir ü tuhafâtıdan evânî-i zer ü sîm ve saksonya ve mertebânî ve fağfûrî ve ma'âdini istî'âb iden mağaza ve hademe koğuşları Murâd Hân-ı Sâliş hazretlerinin 'aşr-ı evvelleri olan tokuz yüz seksen iki senesi şaferinde matbah-ı 'âmirede kebâb çevrilür iken 'alev-i âteş bi-kazâ'illâhi Ta'âlâ ocağ kurumına şarup şiddet-i rûzgâra teşâdüfle karşısındaki hademe koğuşlarını ve kılâr ve halvâ-haneyi kâmilten mahv u sûzân itmiştir. Bu harîk iç dâ'ire-i hümayûnı, ebniyeyi fâsıl olan dîvâr hâ'il olmağla sarây-ı hümayûnuñ dâ'ire-i dâhiliyyesine sirâyet itmemiş ise de tîş kılâr ta'bîr olunan ve matbahlara merbû eşyâdan tedârük-i nazîr ü emşâlleri muhâl olanlar cümleten mahv u hebâ olmuştur. Birkaç gün sonra kapudân paşa ve yeñiçeri ağası ve İstanbul ağası me'mûriyetleriyle mi'mâr Sinân Ağa'nın tarz-ı âher üzere resm ü tarh eylediği harîta muktezâsınca dîvân yeri meydânından [72] tûlen iki buçuk zirâ' maħal ilhâkıyla bunların cümlesi teferru'ât ve 'ilâvât-ı lâzimesiyle müceddeden ve müzeyyenen te'sîs ü inşâ olunmuş ise de eşyâ-yı mezkûrenin tedârük ü i'âdesi ve emşâl-i nâdirelerinin temellüki nâ-kâbil ve huşûsiyle gazavât-ı müte'addidede iğtinâm idilen ve düvel-i sâ'ireden 'alâ-tarîki'l-ihdâ mâlik olunan eşyânın telehhûf-i telefî bâkî kalmıştır.

Sultân Bâyezîd Hân-ı Şânî Hazretleri'nin Ğalața Sarâyı'nı İhdâs ve Ba'zı Gedikler ve Uşûller İhtirâ' ve Ağ Ağalardan Ğalața Sarâyı Ağası Ta'yîniyle Çerâğlıklar Tahşîş Eyledikleri ve Hayrât ve Müberrâtıyla Zamânı 'Ulemâ' ve Meşâyihı

Sekizinci şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr Bâyezîd Hân-ı Şânî hazretleri sekiz yüz seksen altı rebî'u'l-evveliniñ dördüncü günü vukû'-ı cülûs-ı hümayûnlarını müte'âkıb ihtilâs eyledikleri zamân-ı âsâyışde dâ'ire-i hümayûnuñ ikmâl-i nizâmâtına şurû' ve mübâşeretle hazîne ve kılâr ağalarının müsta'idd ü emek-dârlarından mü'ezzin-başılık, berber-başılık, tüfenkçi-başılık,

baş-lalalık ve aķ ağalarda üzengi ağalığı gibi me'mûriyetleri ilhdâs ve merkez-i 'ilm ü ma'ârifî tezyîd ü tezyîn ve hâcelerini teksîr ve kütüb-i mevcûdeyi tevfir ve fenn-i silahşorî ve ceng-âverîyi ta'lîm itmek ve kemân-keşlik şan'atı sünnetini ifâda ve cündîlik cür'etlerinde aşhâb-ı meleke vü mahâret yetiştirilmesinde şarf-ı himmet ü 'atâyâ ve Ğalaṭa Sarâyı gibi ol devirler uşûlince ĝâyet muntazam ve memdûh mektebler inşâ buyurmak mişillü salṭanat-ı seniyyeniñ ma'ârifçe hâl ü istikbâlini te'mîn ider himemât-ı celîle şarfını tedbîr ü ibrâz buyurmuşlardır.

Ğalaṭa Sarâyı'nıñ Te'sîs ü İcâdı

'Aşr-ı Bâyezîd Hân-ı Şânî'ye kadar Ğalaṭa Penç-şenbe Pâzârı'nıñ Voyvoda Konağı'ndan yukarısı sayd u şıkâra çeşbân cebel-i cengelistân olmasıyla Bâyezîd Hân-ı Şânî hazretleri âvân-ı cüvânîde mevsim-i şitâda bu şâh-sâr-ı vaḥal-zârda bir gün taşayyüde taşaddî buyurduklarında eşnâ-yı tek ü pûda te'sîr-i şiddet-i bâd u bürûddan bî-ḥuzûr olarak teşhîn-i vücûd edecek bir maḥal cüst-cûsında iken Top-hâne'den Begoglı'na toĝrı çıkan ve Ğalaṭa Sarâyı'nıñ cenbinde Boĝaz-kesen şâh-sârında bulunan bir külbeden rû-nümâ olan duman üzerine varup külbe derûnında tâze tâze gül fidânları içinde bir 'azîz-i müte'abbidiñ ârâmı meşhûd-ı humâyûnları olmasıyla külbeye dâhil ve tarîk-i taḳvâya olan meyl ü maḥabbet-i humâyûnları cihetiyle ülfet-i 'azîzden maḥzûziyyet hâsıl olarak 'azîz-i müşârûn-ileyhe "Gül Baba, bir dil-hâhıñız var mıdır" buyurduklarına cevâben "pâdişâhım şu zirvecige bir mekteb-i 'irfân te'sîs ü tertîb [73] buyur da orada okuyup yazanları ḥidmet-i humâyûnuñda istiḥdâm eyle, vakten-mine'l-evkât lâzım olur" cevâbıyla eliyle gösterdiği otuz biñ zirâ'dan ziyâde olan 'arşanıñ etrâfına dîvâr çekilerek bir câmi'-i şerîf ile ikişer yüz âdemi istî'âb ider üç koĝuş ve her koĝuşa birer ḥammâm ve zâbiṭ dâ'iresi ve maṭbah inşâ ve aķ ağalara bir mansıb 'ilâvesiyle kapu ağalığınıñ altı râdde altında köşebaşılarınıñ emek-dâr ve eskilerinden mücerreb ü dirâyet-kâr bir aķ ağayı zâbit olmak üzere Ğalaṭa Sarâyı ağası naşb u ta'yîn ve ḥıtâm-ı ebniyede devşirmeden güzîde ve maṭbû'u'l-endâm birkaç yüz müsta'id ağa intihâb ve tefrîk ile tahrîr ve bi-

dâyet dersleri hâceligine müşârûn-ileyh Gül Baba'yı ta'yîn ve 'Arabî ve Fârisî ve kırâ'at ve yazu ve mûsikî hâceleri tertîb ve senede bir def'a beher ağaya yirmi beşer gurusı haftân akçesi vazîfe ve me'kûlât tahşîş ve arķaları-na 'anteri ve haftân geymek ve bellerine kemer kuşanmak ve başlarına kırmızı çukadan hilâl resminde şeb-külâh ta'bîr olunur kisve iksâ eylemek nizâmının vaz'ı ve ağaların eñ eskisi ota kethudâsı alt tarafı otabaşı, nevbetçi başı, hammâmcı başı ve başeski ta'bîriyle her koğuşda silsile tarîkiyle derece derece beşer zâbiṭ tahşîş ile bu sırada enderûn-ı hümâyûn derslerine daḫi nizâm virerek yeñiden hâceler intihâb ve Ğalaṭa Sarâyı enderûn-ı hümâyûna ikinci ve sarây-ı hümâyûndaki küçük ota birinci mekteb-i 'idâdî ittiḫâz ve bakıyye-i kânûnlarının 'aşr-ı Süleymân Hânî'de ikmâline âgâz olunmuştur.

Sarây-ı şehriyârîdeki ağavât kesb-i feyz ü fazîletle hıdemât-ı devlet-i 'aliyyede istiḫdâm olunmak şerefine mazhar ve sinn-i sâl ve zuhûr-ı za'f-ı mecâl ilcâsıyla çerâğlığa kesb-i istihâl idenlere nân-pâreler iḫsânıyla bîrûna ihrâc olunanlardan koğuşlar mevcûdâtına noḫşân geldikçe küçük oṭadan hâzîne-i hümâyûn ve kilâr-ı hâşşa koğuşlarına alınarak küçük oṭaya daḫi Ğalaṭa Sarâyı'nda tahşîl-i 'ilm ü ma'rifetle işbât-ı liyâkat iden veyâ ocaḫ yolını kaṭ' ile eskiyen nücebânın yeñi sarâydaki küçük oṭaya nakl ü idhâli nizâmını vaz' ile nefis-i hümâyûna maḫşûş olan nân-ı 'azîz ve mâ-i lezîzde me'mûr olmak üzere pîşgîr-başılık ve mûm-başılık ve zât-ı hümâyûna maḫşûş sîm tepsi ve kaşıḫlara [74] ve ağaların tenâvûline maḫşûş fodula ta'bîr olunan nân-ı 'azîz ile ḫarcî furuna me'mûr, üçüncü eski olan tepsicilik ve bunlardan başka gice zâbiṭi olan anahdar gulâmlığı me'mûriyyeti ve tenâvül-i ṭa'âma rağbet-i hümâyûn hîninde sofrâ ve te-timmâtının tehiyyesine me'mûr baş kullukçılığı ve şalaṭa ve turşu gibi me'kûlât-ı hâmızaya me'mûr turşıcılığı ve pâzârbaşı tarafından mu'ayyen olan mîvenin vürûdında tenḫîḫ ve maḫâl-i mu'ayyenine takdîme me'mûr yemişçiliği ve hâzîne koğuşunda başyazıcılık ve ikinci ve üçüncü ve dördüncü yazıcılıklar ile baş kullukçılık ve haftâncılık ve çantacılık ihdâs olunmuştur.

Sarây-ı hümâyûnda emek-dâr olanlar için ze'âmet ve tîmâr ve tevliyet ve mukâṭa'ât gibi çerâğlık nân-pâreler tertîb ile vücûdça mübtelâyı

elem-i herem olanlar nân-pâreler ile çerâğ ve ber-‘âfiyet ü iktidâr olarak aş-hâb-ı ‘ilm ü ma‘rifet ve erbâb-ı cür‘et ü besâletden olup da çukadârlıklı mazhar-ı imtiyâz olanlardan fenn-i silahşorî ve ceng-âverîde işbât-ı ehliyet iden kavâbiliñ yefîçeri ağalığı ve kul kethudâlığı ve sipâh ve silahdâr ağalıkları ve bölükât-ı erba‘a ta‘bîr olunan ‘ulûfeciyân-ı yemîn ü yesâr ve ‘azabân-ı yemîn ü yesâr ağalıklarıyla çerâğ olarak tahşîl-i ‘ilm ü ma‘rifetle ‘arz-ı istikâmet ve kâr-güzârîye muvaffak olanları soñradan tarîk-i ‘ilmîye idhâl ile bu tarîkden mevleviyyet ve kâdî-‘askerlik ve şeyhu‘l-islâmlık ve ekser vezâret ve şadârete kadar irtikâ itdikleri mesbûk ve tevârîhde münderic ü mestûr ve ahvâlleri mütâla‘a-güzâr-ı ‘âcizânem olanlarıñ terceme-i hâlleri cild-i şânî ve şâlişde muharrer ü mezkûrdur.

Me‘mûriyetleri bi‘t-tab‘ enderûn-ı humâyûna müte‘allik olmasıyla üzengi ağalığı nâmı virilmiş olan mîr-i ‘alemlık, baş kapucıbaşılık, büyük mîrâhûrluk, kapucılar kethudâlığı, küçük mîr-âhûrluk ile hıdmetleri sarây-ı humâyûna dâhil olan darb-hâne nezâreti, maṭbah emâneti, çakırcı başılık, şâhînci başılık, şehr-emâneti, İstanbul ağalığı, anbâr emâneti, kaşşâb başılık, şu nezâreti, arpa emâneti, ihitisâb nezâreti ve Burûsa‘da Sultân ‘Osman Hân-ı Gâzî ve Sultân Orhan Hân-ı Gâzî ve şehîd Hudâvendigâr Sultân Murâd Hân-ı Evvel ve Yıldırım [75] Bâyezîd Hân’ın ve Ulu Câmi‘ ve Murâdiyye ve Bolayır‘da şehzâde Gâzî Süleymân Paşa’nıñ tevliyet-i cesîmeleri nezâreti ile çerâğ olmalarını ve ağalarıñ genç ve dinç ve ‘acemilerinden isteklûlerine mahlûl vukû‘ında tîmârlar tevcîhiyle zu‘amâ ve müteferrikaçân ve sipâh ve silahdâr cemâ‘at ve bölüklerine îşâl ve okur yazarlarından bi‘l-imtihân ehliyeti tebeyyün idenleriñ minhâc-ı mülâzemetle tarîk-i ‘ilmîye idhâl olunmalarını uşûl ittiḥâz buyurmuşlardır.

Bunlardan mâ-‘adâ kapucı-başılık, silahşorlık, za‘îmlık, müteferrikaçılık hıdmetlerine ve umûr-ı mülkiye ve ‘askeriyyeniñ her sınıfında istiḥdâma kâbiliyetli me‘mûrîn ve vüzerâ yetiştirilmesine bir ‘aşır evvele kadar devâm u i‘tinâ olundığından o devirlerde vukû‘ bulan hıdemât-ı memdûlha ve muvaffakiyyet-i meşhûde ve fütûhât-ı mes‘ûde dâ‘ire-i tecrübe vü terbiyeden geçirilen zevât-ı şadâkat-simât yüzlerinden vukû‘a geldiği tevârîh-i devlet-i ‘aliyyede muvazzahan mestûr olduğundan tercemelerine dest-res olunanlardan ba‘zıları cild-i şânî ve birazları cild-i şâlişde ve âşârları cild-i

râbi'de beyân olunmuş ise de cümlesinin itnâb u îzâhına gayr-i mütehammil olan bu mecelle-i muhtaşara oracığını hikâyât-ı tevârîh-i vâsıkaya havâleye ibtidâr ile keff-i lisân eyler.

Sarây-ı hümayûn koğuşlarının her birinde okur ve yazar ve hüsn-i hılkat ü haşletle şöhet-şi'âr olanlardan halîfe nâmıyla on ikişer sevâd-hân tefrîk olunup bunların ocağ vazîfelerinden mâ-'adâ senede bir def'a halîfelik nâmıyla otuz gurus 'â'idâtları olduğundan okur ve yazarlardan intihâb olunmak cihetiyle beyne'l-akrân mu'teber ü mütehayyiz bulunduklarından sarây-ı hümayûn me'mûriyyet ve gedikleri mahlûl olduğda ekserî bunlardan intihâb ve tatyîb olunmak uşûl-i müttahizesinin daği nice muhasse-nâtı câmi' olduğu añaşılmışdır. Bunların başluca hîdmetleri rûfekâyâ ders müzâkere itmek ve resmî hâce efendilerin haftada bir kerre şalı günleri bâbü's-sa'âdeye vürûdlarında altı neferi ak ağalar kapusına gidüp oradan ikişer halîfe bağal-gîr ve mâ-'adâları pîş ü peslerinde kemâl-i hürmet ü i'zâz ile mütebâdir-i 'arz u tevķîr olarak koğuşlarına îşâl ve tatlı ve kahve gibi tekellûfât-ı ihtirâmîye ile ibcâl ve 'avdetlerinde daği bu vechile [76] merâsim-i taltîfe ile teşyî' u i'zâzlarını ikmâl itmekden 'ibâretidir.

Selâtin-i 'izâm-ı 'Osmâniyye hâzerâtının halefen-'an-selef dâ'ire-i hümayûn halkını ta'lîm-i 'ulûm u ma'ârifle terbiye vü tekyîs ve refâh u âsâyîş ve ahlâklarını tezhîb ü tes'îd ve 'idâdını teksîr ve âdâb-ı insâniyyet ve hilye-i celîle-i fûnûn u ma'ârifte ta'alluk iden uşûl ü kânûn u kâ'idelerini ta'rîf ve tefhîm ü te'yîde himem-i hümayûnları bî-dirîğ buyurılarak ol zamânlar hükmince cirîd ve tomağ oyunları ve seyf ve sinân ta'allûmî ve nişâna top ve tûfeng endâhtı ve fenn-i harb u kifâha müte'allik meleke ve mahâret ta'allûmine devâm u ihtimâm itmek mecbûriyyetini te'kîd ve aşhâbını taltîf buyurmaları ol mekteb-i merkez-i 'ulûm u ma'ârifde bu fenlerde ve belki kâffe-i melekât-ı beşerîyyede yetişen birçok üstâdân-ı 'ilm ü dâniş ve feres-rân-ı meydân-ı şarâmet-nümâyîş yüzlerinden müşâhede olunan fütûhât-ı celîle mücelledât-ı müverrihîn-i kirâmı tezyîn itmiş olduğu cihetle bir fıkрасının îzâhına bile çîne-dân-ı rîş-i hâme-i zâde-i Tayyâr tahrîk-i bâl-i tahrîrde 'adîmü'l-iktidâr olduğunu idrâk ile fakat bi'l-münâsebe îrâdî iktizâ idenleri bî-çarafâne mahallerinde 'arz u işbâta ibtidâr ider.

Bâyezîd Hân-ı Sâni hazretlerinin zamân-ı hümayûnları mükemmel nizâmât ile memdûh olduğu hâlde terk-i saltanatla itmâm-ı nokşânını halef-i hümayûnları Yavuz Sultân Selim Hân hazretlerine terk ile hıramân-ı ravza-i cinân olmuşlardır. Rahmetullâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten.

Pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâh zıkr olunan Ğalağa Sarâyı'nı te'sîs ve ism-i 'âlîlerine mensûb olan Sultân Bâyezîd Câmi'-i Şerîfi'yle dâru'l-hadîs, medrese ve 'imâret ve mekteb ve fuqarâya yevmiyye iki def'a it'âm olmak için dâru'z-zîyâfe ve kütüb-hâne ve Burûsa'da Emîr Buhârî 'aleyhi rahmetü'l-Bârî hazretleri için bir mescid-i şerîf ve hân-kâh ve Edirne'de iki minâreli bir câmi'-i şerîf ve medrese ve mekteb ve dâru's-sîfâ ve dâru'z-zîyâfe ve zâviye ve hammâm ve Tunca nehri üzerinde bir kâr-gîr cisr-i 'âlî ve Amasya'da bir câmi' ve medrese ve mekteb ve 'imâret ve ribât ve dâru'z-zîyâfe ve zâviye ve hân-kâh ve 'Osmâncık'da cereyân iden Kızıl Irmak üzerine on tokuz tâk şom taş bir köpri ve Geyve kaşabasına Sakarya Suyı [77] üzerinde on dört göz kâr-gîr bir köpri ve Şaruhan vilâyetinde Gedûs Suyı üzerinde on tokuz kemer taş bir kağara ile daha ba'zı çeşme ve sebîl ve tekâyâ vü zevâyâ te'sîs ü ihyâ ve her sene 'ulemâ vü şulehâya sâlyâne ta'yînine i'tinâ ve Ğalağa semtinde mükemmel iki mescid-i şerîfi mi'mâr Hayrû'd-dîn Çelebi mübâşeretıyla binâ ve pederleri Fâtih hazretlerinin bânîsi oldukları Fâtih Câmi'-i Şerîfi cenbine türbe ve türbe-dâr dâ'iresi ve çeşme inşâ ve tersâne-i 'âmirede Zindân Câmi'-i Şerîfi'ni ve Oğ Meydânı Tekyesi ile maṭbahı ve Ğalağa Sarâyı'nın dâhil ve hâricinde iki mescid-i şerîf ve Baḥr-ı Siyâh Boğazı'ndaki Kavaḳ kurbında Yoros Câmi'-ini ve Hünkâr İskelesi'nde Bostancı Degirmen ve Mezbele Ocağı mescidini ve Fâtih civârında Emîr Buhârî Tekyesi mescidini ve Dâvud Paşa kurbında Bâyezîd-i Cedîd nâmıyla yâd olunan mescidi, Şeyḫ Vefâ hazretleri türbe-i şerîfleri civârındaki câmi'-i şerîfi ve medrese ve hucerât ve 'imâret ve hammâm ve çeşmeleri te'sîse muvaffakiyetleri tevârîḥde mün-deric ü mezkûrdur.

Bâyezîd Hân-ı Sâni hazretlerinin vilâdet ve cülûs ve irtihâllerine târîḥ-i lafzîdir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

آفتاب اوج عزت پادشاه ملک دین
نخل کلزار محمد خان سلطان بایزید

هشت و صد و پنجاه و یک طالع شدان برج شرف
بهترین ساعاتی از ایام م بین دو عید

هشت و صد و هشتاد و شش بکرفت تخت ملک روم
نه صد هژده شراب از ساقی و کوثر چشید

Hâkân-ı huld-âşîyân hazretlerinin cülûs-ı hümayûnlarına üç yüz otuz
toğuz sene sonra Aṭanalı Sürûî Efendi'nin söylediği târîhtir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Fâtih-i Kōstantîniyye tahtına şehzâdesi
Geçdi girdikde otuz beş yaşına ol tâc-dâr
- 2 Ey Surûî yok idi târîhi ben buldum velî
"Dâver-i mülk oldu Sultân Bâyezîd-i Cem-vaḫâr"

[78] Cülûs, sene: 886. Vilâdet, sene: 851. Salṭanat, sene: 32. 'ömr, se-
ne: 67. İrtihâl, sene: 917.

Bütün bütün lağv oluncaya kadar Ğalaṭa Sarâyı'nın kaç kâlebe ifrâğ
olduğuna dâ'ir Hadîkatü'l-Cevâmî'deki ba'zı tahkîkât ve rivâyâta muvâfîk
ve mevsûk olmasıyla 'aynıyla âtîde beyân u hikâye olunmuştur:

Ğalaṭa Sarâyı'nın hademesine maḥşûş dâhiline binâ olunan mescide
meşîl olarak ol vakit sarây-ı hümayûnuñ hâric-i civârındaki İslâm maḥalle-
si ahâlîsi için Ahmed Hân-ı Şâliṣ hazretleri bir güzel mescid binâ buyur-
muşlardır. Selîm Hân-ı Şânî hazretleri 'aşr-ı 'âlîsinden olan toğuz yüz yet-
miş sekiz târîhinde Ğalaṭa Sarâyı'nda bulunan agavâtın birazı enderûn-ı hü-

mâyûn ve birazları eski sarâyâ nakl olunarak sarây-ı mezkûr tahliye ile yerleri medrese i 'tibâr kılınmış ve rivâyet-i âhere göre Murâd Hân-ı Sâlis 'aşrında yine sarây olmak üzere iki def'a nîzâm-ı sâbıklarıyla derûnına yine ağavât vaz' olunmuş iken Ahmed Hân-ı Evvel 'ahdinde bir def'a daha tahliye ile yine medreseye tebdîl olundığı hâlde talebe-i 'ulûmuñ 'adem-i istifâdeleri hikmet-i hafıyyeye haml ile 'Osmân Hân-ı Sâni zamânında üçüncü kerre sarâyda karâr ve biñ yetmiş altıda devr-i Sultân Mehmed Hân-ı Râbi'de Köprili-zâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın zamân-ı şadâretinde el-hâletü hâzihî dâ'ire-i celîle-i 'askeriyye ittihâz buyurılan sarây-ı 'atîk ve Ğalağa ve Edirne sarâylarıyla İbrâhîm Paşa-yı Qadîm sarâyında mevcûd bulunan ağalardan ba'zıları yine enderûn-ı hümâyûna ve ba'zıları sipâh ve silahdâr bölüklerine virilerek Ğalağa Sarâyı tekrâr medreselere tahvîl ile derûnına talebe tavşîl olunmuş idi.

Biñ yüz yirmi altı muharreminde Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis hazretlerinin silahdârlığından şadâret-i 'uzmâ ve dâmâdlığa iş'âd buyurdukları Mora fâtihî enderûn-ı hümâyûndan kîlârlı meşhûr silahdâr Şehîd 'Alî Paşa merhûmuñ himmetiyle tekrâr sarây olmak üzere ebniyesi tanzîm ve bir kaşr-ı 'âlî inşâ vü tersîm ile dördüncü def'a olarak sarây i 'tibâr olundığına dâ'ir derûnına bir levha ile şâ'ir Bahrî Efendi merhûmuñ inşâd eylediği târîh ta'lîk olunmuştur:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- [79] 1 Hazret-i Sultân Ahmed bin Mehemmied şâh-ı dîn
Taht-ı 'Osmânî'de olsun şevket ile ber-karâr
- 2 Bâ-huşûş olmuşdı hâlî bu Sarây-ı Ğalağa
Kim lisân-ı hâl ile eylerdi dâ'im âh u zâr
- 3 Kırk sene kâmil mu'a'ttal kapanup kaldı harâb
Hedm olup her cânibi kalmışdı ancak bir dîvâr
- 4 Pâdişâh-ı 'âlemiñ Haq kalbine ilhâm idüp
Feth u ma'mûriyyete fermân idüp ol şehriyâr

- 5 Bâyezîd Hân-ı Velî'niñ ocağın ihyâ idüp
Keşf olup işte bu demde eyledigi yâdigâr
- 6 Bir sebeble bu sarâya geldi hoş kıldı nakıl
Şâhibü'd-devle 'Alî Paşa vezîr-i kâm-kâr
- 7 Ne sa'âdet böyle bir hayra delâlet eyleyüp
Şadr-ı 'âliden daği kılsun bu gûne ber-güzâr
- 8 Oldı maqbûl-i hümâyûn bu sarây-ı dil-güşâ
Kıldılar tahsîn aña lûtf eyleyüp ol kâm-kâr
- 9 Yüz yigirmi altı târîh evvelidir elf ile
Lafzen ü ma'nen iki târîh oldı oku var

Sarây-ı mezkûruñ bâb-ı kebîri bâlâsında mestûr silahdâr İbrâhîm Paşa mektûbçısı tezkire-i evvel Habeşî-zâde Rahîmî Begefendi merhûmuñ târîh-i nefîs ve kaşîde-i selîsidir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

- 1 Zihî ikbâl ü devlet mahz-ı lûtf-ı Hazret-i Bârî
Ki tevfiķ itdi bu kâr-ı şavâba şâh-ı devrânı
- 2 Cenâb-ı hazret-i Hân Ahmed-i Gâzî ki devrinde
Sitem nâ-bûd u gam nâ-bûd nâ-peydâ perîşânî
- 3 Bu da tevfiķ-i Rabbânî degil mi o şehen-şâha
Güşâde eyleyüp ta'mîr ide bir böyle eyvânı
- 4 Galağa bünyân pîşîn şûret-i Hakk'ı idüp rû-pûş
Harâb itmişler idi hayf kim böyle debistânı

- 5 Hünér tahşîlî bunda kesb-i 'ilm ü ma'rifet bunda
Sülûk-i zühed-i âdâb-ı mülûkuñdur budur kânı
- 6 Sezâ mı âşiyân-ı bûm olup ol lâne-i 'anķâ
Revâ mı ola der-beste bu eyvân-ı Süleymânî
- 7 Nigâh it dîde-i 'ibretle bu feth-i cedîd oldu
Harâb eyler bunuñ ta'mîrî kalb-i düşmenistânı
- 8 Hudâ tâ rûz-ı mahşer eyleyüp ma'mûr u âbâdân
Hemîşe dâ'iyân-ı devlet ile pür ide ânı
- 9 Şehen-şâh-ı cihânı Hâk mu'ammer ide devletle
Sürûr u zevk u behcetle şafâda ola her ânı
- 10 Didi târîh-i ta'mîrin Raḥîmâ hâtîf-i ğaybî
"Açıldı bu sarây-ı meymenet-efzâ-yı sultânî" (1126)

Bu sarâyda sarây-ı cedîd mişillü büyük ve orta ve küçük i'tibâriyle te'sîs buyurulmuş olan üç oṭanıñ her birinde ḥammâm ve sâ'ir levâzım tan-zîm ve ḥarâb olan ḥasteler ḥammâmını biñ yüz altmış yedide Sultân Maḥmûd Hân-ı Evvel ḥazretleri mücedded şûretiyle ta'mîr ve sarây ağası dâ'iresini in-şâ ile ders-ḥâne binâ ve yemîn ü yesârına iki çeşme ihdâş u icrâsıyla sarây-ı mezkûrî yeñiden tezyîn ve Ayaşofya ve Fâtih Câmi'-i Şerîflerine mücedde-den inşâsına muvaffak oldukları kütüb-ḥâneler mişillü sarây-ı mezkûra büyük oṭa muķâbiline bir cesîm kütüb-ḥâne binâsıyla kütüb-i keşîre-i nefîse vaz' u imlâ ve ders ḥâcesi ve ḥâfız-ı kütübler ta'yînine ve ağavâtıñ teksîriyle vezâ'if ü ta'âmlarına i'tinâ buyurduklarına şu'arâ-yı meşhûreden Şeyḥ Seyyid Meḥ-med Hâkim Efendi işbu târîh-i 'Arabî'yi inşâd buyurmuşlardır:

حاکم قد ابدع التاريخ سطرًا فاكثوا
دار كتب قد بنى السلطان محمودالندا

Ağalar mescidinde okunan ezân-ı şerîfi müte'âkib büyük ve orta ve küçük ota ağaları yeñi sarây-ı hümayûn ağavâtı gibi 'ale't-tertib câmi'-i şerîfe 'azîmetle edâ-yı şalât-ı mefrûzadan sonra yine tertib üzere oțalarına 'avdet iderler. [81] Ve ba'de şalâtı'l-'aşr sarây ağası tarafından ba'zı lu'b u lehv ile tenezzühe i'tâ-yı ruşsatla cirîd ve tomak ve cirîd-bâzlık ta'allümü-nün muķadimesi olmak üzere çub ve top oyunu gibi mülâ'abe ile eglenür ve sarây meydânında gezinürler. Evkât-ı sâ'irede okur ve yazar cümlesi başlarında gügez çukadan hilâl resminde şeb-külâh ve elbise-i kânûniyyelerini lâbis oldukları hâlde edibâne geşt ü güzâr iderler. Müte'addid ders hâceleri ve hattâtlar ve haste-hâneye tabîbler ve hıdmetçiler ve Pârs kethudâları ve şanâyî' ve sâ'ire içün üstâdlar ta'yîn buyurulmuşdur.

'Ulemânın kıdemli ve ehl-i 'ilm ü ma'ârifinden ibtidâ Ğalața Sarâyı hâcesi naşb olunanların kıdemlileri yeñi sarây koğuşları hâceliklerinde mahlûl vukû' buldukça mahlûl olan koğuş hâceligine celb olunup Ğalața Sarâyı'na mütehayyizân-ı 'ulemâdan birisi ta'yîn olunur. Ğalața Sarâyı ağalığı aķ ağaların köşe-başlarından ya'nî eskileriniñ erbâb-ı isti'dâdından intihâba münhasır olmağla Ğalața ağasının yeñi sarây menâsıbından birisine irtikâya neveti geldikde nakl ve Ğalața ağalığına köşe-başılardan diğerk müsta'iddi intihâb ve naşb olunur. Ağalardan müte'allikâtıyla mülâkât ideceklere "buluşma" ta'bîr iderler ve bu buluşmalarla şalı günlerinde sarây kapusunun iç tarafında görüşmege me'zûnlardır. Haste-hânede tedâvîye râzî olmayup da hânesine gitmek ister veyâ peder ü mâderi taleb eyler ise tamâmiyle kesb-i bür'-i 'âfiyet idinciye kadar hânesinde ârâma ruşsat virilürler. Biñ iki yüz on târîhlerinde bu sarây havlısından biraz maħal Selîmiyye Câmi'-i Şerîfi'ne vakf olmak üzere şatılarak müsakķafâta tahvîl buyurulmuşdur.

Sultân Mahmûd Hân-ı Şânî efendimiz hâzretleri 'aşr-ı 'âlisinde biñ iki yüz otuz beş şevvâl-i şerîfinde ricâl-i devlet-i şâliyyeden defterdâr-ı esbak Hacı Yûsuf Efendi binâ emîni ta'yîniyle sarây-ı mezkûr külliye hedm ve tecdîd olundugından otuz altı évâsında resîde-i hayyiz-i hitâm ve Bizansların bânîsi olup 'alâ-rivâyetin Takîyyüddîn nâm müneccimîñ teşvîkiyle Murâd Hân-ı Şâliş 'aşr-ı 'âlisinden olan tokuz yüz toķsan târîhlerinde raşad-hâne olmak üzere [82] ta'mîr olunup mu'aħħaran harâb olan Ğalața Kûllesiniñ evvelce mübâşeret olunmuş olan ta'mîri daħi bu sırada itmâm buyurulmuşdur.

Vâlid-i Mâcid-i Keşîrû'l-Melhâmid-i Bâyezîd Hânî Fâtih Hazretleri 'Aşr-ı 'Âlîsinden Kâlan ve Zamân-ı Şâhânelerine Yetişen 'Ulemâ-yı 'İzâm Hâzerâtıyla Meşâyih-i Kirâm Beyânındadır:

Re'îs-i müfessirîn ve muhaddişîn ve mücevvîdîn Fâtih hazretlerinin hâcesi Monlâ Şemsüddîn Gûrânî, Mollâ Hâce-zâde müftî 'Abdulkerîm Efendi, Rûmili kâdî-'askeri Hacı Hasan-zâde Mollâ Maḥmûd, mü'ellifât-ı keşîre ve Türkî Münâcât şâhibi Fâtih Sultân Mehmed Hân mu'allimi Mollâ Hızır Beg-zâde, Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin hekîm-başısı Ahî Çelebi, Fâtih hazretlerinin müneccim-başısı Fâtih-i 'Acem Mehmed Efendi, te'lîfât-ı keşîre ve Türkî Münâcât şâhibi sarây-ı humâyûn hâcesi Mollâ Sinân Paşa, müftî Mollâ Efdalzâde, Hızır Begzâde müftî Mollâ Ahmed Paşa, Maḡnîsâlî-zâde vezîr ve kâdî-'asker Mollâ Muhyiddîn, üstâd-ı humâyûnları Yaraluca-zâde sarây hâcesi Mollâ Muhyiddîn, hâce-i pâdişâhî ibni Mollâ Ma'rûf Kâdî-zâde Kâdî Mollâ Kâsım, Edirne'deki Bâyezîd Medresesi müderrisi Şeyh Lûtfullâh-zâde Mollâ Bahâ'üddîn, sarây-ı humâyûn hâcesi Mollâ Şemsüddîn, Fenârî-zâde Rûmili kâdî-'askeri Mollâ 'Alâ'üddîn 'Alî, hâce-i pâdişâhî Mollâ Şalâhuddîn, Ayaşofya vâ'izi Mollâ Muhyiddîn Nîksârî, dâ'ire-i humâyûn hâcesi mü'ellif Mollâ Yûsuf Tokâdî, hâce-i şehriyârî Amasyalı Mollâ Hâtîb Kâsım, Amasya müderrisi Uşlı Şucâ', Burûsa müftîsi Mollâ Yegen 'Alî, Fâtih Sultân Mehmed Hân hâfız-ı kütübî Tokâdî şehîd Mollâ Lutfî, Şerh-i Mevâkıf'a hâşîye yazan şâ'ir Mollâ Kâsım 'Îzârî, enderûn-ı humâyûn hâcesi İstanbul kâdîsi Kâsım Mehmed El-Cemâlî, müderris Mollâ Mehmed bin Şamsûnî, müftî Mollâ 'Alî Şûfî Cemâlî, İstanbul kâdîsi Hamîdî Mollâ Kara Seydî, Celâluddîn-i Devvânî'den tekmi'l-i nûsah-ı 'ilmiyye iderek icâzet-nâme alan ve 'ilm-i hadîs ve belâgat ve beyânda ve ekşer-i 'ulûmda mahâreti muşaddak-ı 'ulemâ-yı benâm olan Mü'eyyed-zâde Amasyavî sarây-ı humâyûn hâcesi Mollâ 'Abdurrahmân, Rûmili kâdî-'askeri Karamânî Mollâ Seydî Çelebi, Anadolu kâdî-'askeri [83] Karesilü Burûsa kâdîsi Şarugöz Mollâ Nûruddîn, Burûsa kâdîsi Aydınî Mollâ Bâlî, Mollâ 'Arab evlâdından İstanbul kâdîsi sarây hâcesi Çelebi Mollâ Beg, Kocailî'nden sarây hâcesi Mollâ Mehmed Seydî, Efdal-zâde Mollâ Şalâhuddîn Mûsâ, Şerh-i Ferâ'iz'e hâşîye yazan Edirne kâdîsi 'Acem Mollâ Muhyiddîn, Şerh-i Mevâkıf'a şerh Tecrîd'e hâşîye yazan Amasya

müftîsi Berda'î-zâde Mollâ Sinân 'Acemî, Amasya müftîsi Mollâ Seyyid İbrâhîm 'Acemî, imâm-ı sultânî Anadolî kâdî-'askeri Mollâ Kâdî Mahmûd bin Şeyh Mehmed, Rûmilî kâdî-'askeri Mollâ Zeyrek-zâde Mollâ Rûknüddîn, Tefsîr-i Şerîfe ve Şerh-i Tecdîde hâşîye yazan ve nizâmât-ı devlete dâ'ir kânûn-nâmeler te'lîf iden ve envâ'-ı hüdemâta me'mûriyetle muvaffak olan Mollâ İdrîs-i Bitlîsî, İdrîs-i Bitlîsî-zâde Selîm-nâme mü'ellifi defterdâr Mollâ Ebu'l-Fazl, Kitâb-ı Şir'atü'l-İslâm'a ve Gülistân'a 'Arabî şerh yazan Seyyid 'Alî oğlu Edirne kâdîsi Mollâ Ya'kûb, Hâşîye-i Tecdîd ve Hâşîye-i 'Arûz'a hâşîye yazan Burûsa kâdîsi Kösec dimekle mülakkaab Mollâ Şücâ'üddîn İlyâs, Hâşîye-i Metâlî'a ba'zı i'tirâz yazan Muşâhib Kâdî Çelebi-zâde Mollâ 'Abdurrahmân, Şerh-i Miftâh'a hâşîye yazan manzûme-i makbûle şâhibi Tâcî-zâde sarây hâcesi Mollâ Sa'dî Çelebi, Kâdî-zâde evlâdından mü'ellif Kutbuddîn, Anadolî kâdî-'askeri Zîc-i Ulu Beg'i Fârisî yazan 'ulûm-ı 'Arabîyye ve 'ilm-i târîhde mükemmel 'Arabî ve Fârisî kaşâ'idi makbûl Mollâ Mîrim Çelebi, Ak Şemsüddîn evlâdından Amasya müftîsi Mollâ Paşa Çelebi, Tefsîr-i Şerîf ve Hâce-zâde Tehâfût'ine hâşîye yazan tabîb-i sultânî Mollâ Hakîm Şâh Mahmûd-ı Kazvînî, Şerh-i Tavâlî' şâhibi müderris Mollâ Tabl-bâz Muhyiddîn, 'ilm-i hey'et ve hendese ve hisâbda mâhir sarây hâcesi müderris Mevlânâ Muzafferüddîn Şîrâzî, Hâce-zâde-i şehriyârî nakîbü'l-eşrâf Mollâ Seyyid Mahmûd, Keşşâf'a ve Tefsîr-i Şerîf-i Kâdî'ye ve Şadru's-Şerî'a'ya ve Hayâlî'ye ve Mevâkıf'a hâşîye yazan ve taşnîfât-ı kesîresi olan müderris Kara Kemâl, Karamânî hâce-i şehriyârî Mollâ Bedrüddîn Fâzıl, uşûl ve furû' ve nücûmda mâhir Mevlânâ 'Aât'ullâh El-Kirmânî, 'ilm-i fıkıh ve hadîs ve kırâ'atda 'âlim Ümmü Veled-zâde Mollâ 'Abdül-Evvel, Amasya müftîsi Mollâ Şemsüddîn, müderris Mollâ Hüdâyî Muhyiddîn, mü'ellif [84] Mollâ Zamîrî, Mevlânâ Kestelli, mü'ellif sarây hâcesi Mevlânâ Efdalüddîn, 'ilm-i tıbbda mâhir ve muşâhib-i şehriyârî Mevlânâ Kutbuddîn Hakîm, Mevlânâ Nefis-i Kirmânî'den 'ibâretidir.

Meşhûr Mevlânâ 'Abdurrahmân Câmî ve Ma'âricü'n-Nübüvve mü'ellifi Mu'înüddîn Herevî ve Mes'ûd-ı Şîrvânî ve Mîr Hüseyin Mi'mâr dahî pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâh hazretleri 'aşr-ı 'âlîsine yetişmişler ise de dâru's-saltânaya muvâşalat müyesser olmayarak zamân-ı hümayûnlarında irti-hâl-i dâr-ı cinân buyurmuşlardır.

Müftî Ebu's-Su'ûd Efendi pederi İskilîbî Şeyh Muhyiddîn Yavşî, Şeyh Muşlihuddîn Halîfe, şeyh-i velâyet-i şahîhu'n-neseb Şeyh Vefâ hazretleri bu 'aşırda irtihâl buyurmuşlardır.

Endülûsî Şeyh Meymûn-ı Mağribî, oğlu Şeyh 'Alî ve fuhûlîn-i müfessirîn-i 'izâmdan iki cild Tefsîr-i Şerîf mü'ellifi 'ârif-i billâh Baba Ni'metullâh Naḥcivânî hazretleri daḥi bu 'aşrı tezyîn iden zevâtdandır. Müşârûn-ileyh ma'ârif-i Rabbâniyyede mâhir, baḥr-ı esrâr-ı İlâhîde mütebahḥir 'azîz ü faşîh u velîdir. Tefsîr-i Şerîfi tahkîkâtça kâffe-i tefâsîr-i şerîfeye müreccaḥdır. Bu 'aşırda vefât idüp Akşehir'de medfûndur. Şeyh Kara 'Alî, Kürelü münzevî Şeyh Uzun Muşlihuddîn Halîfe, Şeyh Seyyid Ahmed Buḥârî-i Nakşbendî, Muşâhib Hâce 'Ubeydullâh-ı Semerkandî, tarîkat-ı 'aliyye-i ḥalvetiyyeden Ok Meydânı kurbında tekve ve mescidi olan Şeyh 'Alâ'uddîn Sipâhî Halîfe, Çerkeş Begi-zâde Şeyh Mehmed 'Irâkî, Ok Meydânı kurbında mescid ve tekve binâ itmiş olan Fâtılî hazretleri dâ'ire-i hümayûnlarından Şeyh Süleymân Halîfe, Aksarây câddesinde Koska civârında tekyesi olan Şeyh Sevündük Koğacı Dede, Edirne'de zâviyesi olan Şeyh Bâyezîd Halîfe, Şeyh Sünbül Sinân, Halîfe Şeyh Karamânî, Cemâl Halîfe, Şeyh Kâsım, Çelebî Şeyh, Ramazân Halîfe, Şeyh Baba Yûsuf Seferî Hişârî, Şeyh müderris 'Abdurrahmân Şûfî hâzerâtıdır. Raḥimehumullâhu Ta'âlâ 'aleyhim ecma'in rahmeten vâsi'aten.

Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretleri'nin Mısr'ı Fethi ve Emânât-ı Celîleyi İstanbul'a Nakl ve Hıl'at-ı Hılâfet-i Seniyyeyi İktisâ ile Hırka-i Sa'âdet Dâ'ire-i 'Aliyyesiyle Hademesi Olan Hâş Oḥalılar İçün Hâne-i Hâşşayı Te'sîs Eyledikleri ve Sâ'ir Ba'zı Muvaffakiyetleri ve Enderûn Emek-dârlarının Çerâğlıkları Muḥaşşasâtının 'Îlâvâtı ve Elbise ve İmâmece Ba'zı Tebdîlât ve Zamânı 'Ulemâ ve Meşâyih

Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri Çaldıran şahrâsında Şâh İsmâ'îl Şafevî ile vâkı' olan muḥârebe-i meşhûresinde Rüstem ü Nerîmân'ı hayretde bırakan ve dehşet-efgen-i Erdşîr olan şâhâne vü şîrâne hücum u ikti-

hâm-ı ferzânelerinde kayyûma kâ'il olan şâhı rûhundan bîzâr ve efrâs u ef-yâlini temellük ve iğtinâm [85] ile mâta ibtidâr ve piyâde firâra icbâr ve 'ar-şa-i manşûbe-i cür'etini çeşm-i hûre-nâkine teng ü târ u târ ve hazîne vü eş-yâsını terk-i 'ârını ihtiyâr itdirerek ordusını perîşân ve pâ-y-tahtı olan Tebrîz'e sevk-i semend-i 'inân itdikden sonra Gürcistân üzerinden eşnâ-yı 'avdet-i hümâyûn-ı kahramânîlerinde hıttâ-i Gürcistânı şavlet-i Rüstemânele-riyle ser-tâ-ser lerze-nâk ve tarîk-i tâbî'yyet insilâk itdirdiklerinden hıttâ-i mezkûreniñ ikmâl-i levâzımâtı içün Bıyıklı Mehmed Paşa ile müverrih Mevlânâ İdrîs-i Bitlîsî ta'yîn ve merkez-i idâreye tesyîr ve Zül'-Kadriyye hâkimi ve Dukâkin Oğlu'nı isâ'etlerine mebnî izâle ile 'avdet buyurmuşlar-dır. Bu mükâfahalarda rikâb-ı hümâyûnlarında 'arz-ı şadâkat ve izhâr-ı be-sâlet iden yine enderûn takımını oldığı bu fıkraları hikâye iden mecmû'alar-da görülmüşdür.

Şehen-şâh-ı kifâh-ıktinâh hazretleriniñ İranlu ile münâza'asının faşl u hasmında Mısır meliki Çerkes Ğavrî'niñ hakem olmak istemesinde olan evzâ'-ı mütehakkimânesi tab'-ı hümâyûn-ı cihân-gîrânelerine girân gelerek Mısır üzerine yürimesiyle Haleb'de Mercidâbık Ovası'ndaki tekâbül-i şaf-feynde Ğavrî'ye galebe ve güm-nâm itdikden ve Haleb'i aldığınıñ ilk cum'asında câmi'-i kebîr'de edâ olunan şalât-ı cum'adaki hutbe nâm-ı hü-mâyûnlarına kırâ'at olundığı eşnâda mülûk-i Çerâkise 'aşrında kırâ'at olu-nan hutbeniñ 'ibâresi arasında selâtiñiñ nâmları "Mâlikül-Haremeynü's-Şe-rîfeyn" okunur iken yevm-i mezkûrda "Hâdimül-Haremeynü's-Şerîfeyn" okunması irâde buyurulduktan sonra ordu-yı hümâyûnı istîşâb ve Mısır'a şitâb itmiş idi. Mısır'da eşnâ-yı muhârebede şehen-şâh-ı kahramân-penâh yanındaki sarây-ı hümâyûn ağalarıyla ordu-yı hümâyûnuñ etrâfını tolaşarak 'asker-i mahâl-i münâsibelerine-ta'yîn ü tahkîm ve teşci' u teşvîk ve ağalar-dan münâsiblerini şunûf-ı 'askerî içlerine terk ü tesvîk ile meydân-ı muhâ-rebeyi kazanmak üzere iken Tomanbay ile Kirân⁸bay ve Vâlî ve İbni 'Allâ-me nâm fedâyîler kalb-gâh-ı ordu-yı hümâyûndaki livâ-i hümâyûnuñ muhâ-fızı bulunan enderûndan müfîz şadr-ı a'zam Sinân Paşa'yı uzakdan pâdisâh zannıyla 'ale'l-gâfle üzerine hücum ve yanındaki Ramazân-zâde Maḥmûd Beg ve hazîne-dâr 'Alî Ağa ile berâber şehîd iderek 'avdet itdiklerini pâdi-şâh-ı zafer-dest-gâh hazretleri haber alınca na'şlarıñ yanına giderek "Mısır'ı zabt itdik ammâ eyvâh Sinân ve Maḥmûd ve 'Alî gâ'ib oldu, [86] bir mem-

leket anlara bedel olamaz" kelâm-ı şefkat-ittisâmıyla bende-perverlik ve kadr-dânlık şî'âr-ı celîl-i şâhânelerini işâ'a vü işbât buyurmuşlardır. Rab-bim madca'-ı sa'âdet-merca'larını mecrâ-yı rahmet-i Rahmân buyursun. Hâmelât-ı Haydarâne ve hücumât-ı gâzanferâne ile Mısr'a mâlik olduklarını evvelki cum'asında daîi haîbe vâkı' olan emr-i şâhânelerine binâ'en eşnâ-yı kırâ'at-ı hutbede "Hâdimü'l-Haremeynü's-Şerîfeyn" 'ibâre-i şerîfesini kırâ'at eylediği ânda hazret-i şehen-şâh-ı diyânet-iktinâh kemâl-i şalâh u zehâdetlerinden ser-i hümâyûnlarından "toğulğa" ta'bîr olunur müzeyyen ser-penâhı ve cülûs buyurdıkları seccâdeyi hemân ber-ţaraf iderek cebîn-i hümâyûnlarını vaz'-ı türâb ve teşekkürle tevhîde bi'l-ibtidâr tahdîş-i ni'met-i muzafferiyyeti giryân giryân îfâ eylediği mütevâtîr ü mervîdir.

İşbu muzafferiyyet-i celîleyi müte'âkıb emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerîf Muhammed Ebu'l-Berekât hazretleri pâdişâh-ı ma'âlî-iktinâh hazretlerinde imâmü'l-müslimîn 'unvân-ı celîline mazhariyyete istihkâk gördükleri cihetle li-eclî't-teberrük oğlu Ebû Temmî hazretleriyle miftâh-ı Harem-i Şerîf'i yed-i mü'eyyed-i hazret-i şehen-şâhîye tevdi' itdiklerinden bu şûretle zât-ı hümâyûnları bi't-tab' imâmet-i İslâmiyye ile kesb-i şeref buyurmalarına iftihâren ve ahâlî-i Haremeyn'in muhârâsa-i hümâyûnlarına intikâline teşekküren hemân Mahfil-i Şerîf'in mükemmel şûretle irsâlini isti'câl ve selâfîn-i ittikâ-âyîn-i 'Osmâniyye'den cedd-i büzürg-vâr-ı hümâyûnları mü'essis-i şânî-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmânî Çelebi Sultân Mehmed Hân-ı Evvel hazretleri Haremeyn-i Muhteremeyn ahâlî-i sa'îdesine şurre tertîb ve irsâline muvaffak buyurulmuşlar ise de ol vakit hıdmet-i Haremeyn-i Muhteremeyn kendülerine intikâl itmemiş olması hasebiyle bu mu'âmele-i bi'l-mücâmele-i hümâyûna resmî dinilemeyüp ol vakit yalnız iktisâb-ı meşûbâtıyla iktifâ buyurulduğu hâlde şehriyâr-ı muvaffak-min-'indillâh hazretleri Haremeyn nezâret-i celîle-i resmiyesini ihrâz buyurdıklarına teşekküren ahâlî-i Haremeyn için ibtidâ resmî mükemmel şurre tertîbine Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri muvaffak olmuşlardır.

'Asâkir-i nizâmiyye-i hazret-i şâhâne birinci ordu-yı hümâyûnı a'zâ-yı kırâmından mîr-alây El-hâc Ahmed Râşid Begefendi'nin iki cildi şâmil te'lîf ü taşnîf ile tab' u temsîline muvaffak oldukları Yemen ve Şan'a târîh-i belîğ u müfideleri kâffe-i hutta-i Yemâniyye'nin dört yüz seneye ka-

rîbdir ki dâhil-i dâ'ire-i memâlik-i mahrûse-i devlet-i [87] 'aliyye-i 'Osmâniyye bulunduğunu delâ'il-i mülzeme ve berâhîn-i mübreme ile işbât ider bir eşer-i muḳaddes ü mu'teber olduğu cihetle hıttâ-i mezkûreniñ tâ ol vakit memâlik-i mahrûse-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'ye iltihâk itmiş olduğu fıkrasınıñ işbu eşer-i 'âcizâneme daḥi 'ilâvesine ibtidâr olundu:

Hicretiñ tokuz yüz bir târîhinde Yemen'de hükûmet iden Sultân 'Âmir zamânında Şan'a'da Emîr Muḥammed İbni Nâsır ve tokuz yüz sekizde Ahmed İbni İmâm Nâsır birâderiniñ vefâtından soñra Şan'a hâkimi olmuş ise de tokuz yüz onda Sultân 'Âmir Şan'a'yı harben teşhîr itmiştir.

Tokuz yüz on ikide İmâm Şerefüddîn İbni İmâm El-Mehdî'niñ hurûcî devlet-i 'Âmiriyye'niñ muḳaddime-i suḳûti i'tibâr olunmuşdur. Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleriniñ tokuz yüz yirmi üç târîhinde Mısır'ın fethini müte'âkib mülhâkâtından olup Çerâkise'niñ müstahfız 'askeri bulunan kıt'a-i Yemen ve 'Aden kâffe-i eḳâlîm ve havâlisiyle kâ'ideten bi't-ṭab' memâlik-i mahrûse-i devlet-i 'aliyyeye ilhâk olunmuş ve hattâ Çerâkise'niñ Yemen'de serdârı olup fâtih-i Mısır hazretlerine deḥâlet iden Barsbay'ın vefâtından soñra Yemen ser-'askerligi Fâtih hazretleri tarafından "El-Muḥaḍram" deyü telkîb olunan Emîr İskender'e bi't-tevcîh Emîr İskender'in ta'rîf ü tenbîhiyle hutbe şehen-şâh-ı ma'âlî-iktinâh hazretleriniñ nâm-ı hümayûnlarına kırâ'at itdirilmişdir.

Tokuz yüz yirmi altıda Emîr İskender'in vefâtıyla Emîr Kemâl ve anıñ şehâdetini müte'âkib Emîr İskenderü'l-Karamânî ve Mısır vâlisi Ahmed Paşa 'aşrında Rûmî Hüseyin Beg ve bunuñ vefâtında Rûmî Muştafâ Beg Yemen hâkimi naşb olunmuşlardır.

Tokuz yüz kırk beşde Mısır vâlisi Hâdım Süleymân Paşa Kâhire'niñ nizâmına me'mûr olduğu sırada Yemen ve 'Aden ve Ta'izz ve Zebîd ve havâlisini rubûde iderek ikinci def'a hıttâ-i Yemâniyye'niñ memâlik-i mahrûse-i devlet-i 'aliyyeden olduğunu her tarafa taşdîk itdirmege muvaffak olmuşdur.

Tokuz yüz kırk sekizde müşârûn-ileyh Süleymân Paşa'nın Yemen vâlisi ta'yîn itdirdiği Gâze Muştafâ Beg ve kırk tokuzda En-Neşşâr Muştafâ Beg Yemen beglerbegisi naşb olunmuşlardır.

[88] Tokuz yüz elli ikide enderûn-ı hümâyûndan müfîz Üveys Paşa'nın Yemen vâlîliğinde Emîr Şerefüddîn Oğlu Muṭahhar hâḳḳ-ı hükûmet-i seniyyeye bi'l-i'tirâf zimâm-ı idâreyi bi't-tav' ve'r-rızâ müşârûn-ileyh Üveys Paşa'ya ferâgat ve teslîm itmiş ve tokuz yüz elli üçdeki kerîm ü saḥî ve merd ü dilîr ve 'âlim ü 'âmil, edîb, fâzıl, kâmil, cesûr, hâfîz-ı tevârîḥ-i 'âlem, vâkıf-ı aḥvâl-i kâffe-i ümem meşhûr Şolak Ferhâd Paşa vâlî ta'yîn ve irsâl olunmuşdur.

Tokuz yüz elli dörtde müşârûn-ileyh Ferhâd Paşa, Özdemir'in vücûd-ı oralarca elzem görüp inhâsıyla anı vâlî naşb itdirdiğinden Özdemir Paşa 'Aden ve Şa'da ve Ta'izz ve Zimâd ve Şan'a ve Selâ şehirlerini feth itdiği eşnâda ṭaraf-ı devlet-i 'aliyyeden defterdâr Behrâm Efendi gönderilmişdir. Müşârûn-ileyh Özdemir Paşa'nın Yemen'deki ḥıdmet ve muvaffakiyyeti hâkîkaten şâyân-ı takdîrdir.

Tokuz yüz altmış altıda Özdemir'in isti'fâsından sonra Neşşâr Muştâfâ Beg vezâretle vâlî olmuş ise de 'ömri vefâ itmedigiinden ba'de'l-irtihâl Şokullı Mehmed Paşa-yı Tavîl akribâsından Kara Şâhîn Muştâfâ Paşa vâlî naşb olunmuşdur.

Tokuz yüz altmış yedide Mısır muhâfızı Dâvud Paşa kethudâlığından neş'et iden emîrül-hâc Mahmûd Paşa Yemen vâlîsi olmuşdur. Tokuz yüz yetmiş üçde Kara Şâhîn Muştâfâ Paşa-zâde Rıdvân Paşa naşb olunmuşdur. Müşârûn-ileyhiñ infişâlinde Kara Şâhîn Muştâfâ Paşa tevâbi'inden Şâm emîrül-hâcı dimekle müte'ârif Murâd Paşa ta'yîn olunmuşdur.

Tokuz yüz yetmiş beşde Murâd Paşa'nın vukû'-ı şehâdetinde Hüseyin Paşa ve sene-i merķûmede Özdemir-zâde 'Osmân Paşa ve anıñ üzeri-ne tokuz yüz yetmiş altıda Koca Sinân Paşa serdârlıkla Yemen'e irsâl olunmuşdur.

Tokuz yüz yetmiş yedide Kara Şâhîn Muştâfâ Paşa'nın küçük oğlu Rıdvân Paşa birâderi Behrâm Paşa naşb olunmuşdur.

Tokuz yüz seksen üçde sâbıkâ Mısır ve Yemen vâlîsi Mehmed Paşa kethudâlığından müfîz Koca Murâd Paşa vâlî olarak ma'iyetine Hızır Paşa virilmiş ve bu zât ser-tâ-ser ülke-i Yemâniyye'ye nizâm virerek birtakım kabîle şeyhlerini ve sâḥte hâkimleri ve kendü beglerinden imâmet ve emâ-

ret da'vâsında bulunanları terbiye [89] iderek taht-ı itâ'at u inkıyâda idhâl ile hükûmet-i seniyyeyi tahkîm itmege muvaffak olmuştur.

Çokuz yüz seksen çokuzda bostancıbaşı Arnavud Hasan Paşa ve kethudâlığına bostancılar kethudâsı Sinân Ağa ve defter-dârlığa Muştafâ Efendi me'mûr olmuşlar ve bunlar dağî nizâmât-ı Yemâniyye'yi tezyîd ü tezyîn eylemişlerdir.

Çokuz yüz çoksan altıda hıttâ-i Yemâniyyede zühûr iderek tuğyân hâlinde görünüp ara sıra hükûmet-i seniyyeye muhâlefet itmiş olan Muştahhar ve 'Âmirîlerden kıt'a-i mezkûre külliye bi't-tahtîr devlet-i 'aliyyeniñ o hıttada artık bu def'a hiç ağıyârı kalmamışdır.

Biñ on üç târîhinde Yemen'iñ nâzım u bânîsi olan Hasan Paşa'nıñ tensîbiyle yerine müşârûn-ileyh Sinân kethudâ vezâretle ve İkinci Sinân Paşa şöhretiyle vâlî naşb u ta'yîn buyurulmuştur.

Biñ on altıda enderûn-ı hümâyûndan müfîz Ca'fer Paşa memâlik-i Yemen'e vâlî ta'yîn buyurulmuştur.

Biñ yirne birde yeñiçeri ağası İbrâhîm Paşa ve ve biñ yirmi ikide Hacı Paşa ve yirmi üçde 'Alî Paşa ve yirmi beşde Mısır defter-dârlığından Hacı Mehmed Paşa ve biñ otuz birde kapudân Fazlî Paşa ve biñ otuz üçde Haydar Paşa ve biñ otuz dörtde Aydın Paşa ve biñ otuz altıda Kânşu Paşa ve biñ çoksanda 'Alî Paşa ve biñ yüz yedide İbrâhîm Paşa ve biñ iki yüz altmış ikide Tevfik Paşa ve biñ iki yüz altmış altı târîhinde enderûn-ı hümâyûndan müfîz Burûsalı Müşîr Muştafâ Hayrî Paşa ve sene-i mezkûrede Halebli-zâde Mehmed Sırrî Paşa ve altmış sekizde kapudân Râmiz Paşa birâder-zâdesi Kırîmî Bonapart Muştafâ Paşa ve altmış çokuzda Harput kûrâsından Çulçaput karyeli Kürd Mehmed Paşa ve Mafoş Paşa ve biñ iki yüz yetmiş üçde Süleymâniyeli Ahmed Paşa ve biñ iki yüz yetmiş çokuzda Beşiktaşlı Yâver 'Alî Paşa ve biñ iki yüz seksen dörtde Aţana'da Tâcirli 'aşîretinden Ahmed Paşa ve seksen altıda Haleb hânedânından Şerîf-zâde Halebli 'Alî Paşa ve seksen sekizde Redîf Paşa ve seksen çokuzda Ahmed Muhtâr Paşa ve çoksanda Ahmed Eyyûb Paşa ve çoksan ikide Yanya vâlîsi sâbık Girîdî Muştafâ 'Âşım Paşa Yemen vâlîsi ta'yîn ve i'zâm olunmuşlardır.

[90] Bunların cümlesi elli iki mîr-mîrân ve beglerbegi ve vezîr ve müşîr olup işte bu zâtlardan Üveysî Paşa, Özdemir Paşa, Koca Sinân Paşa, Şolak Ferhâd Paşa, Bostancıbaşı Hasan Paşa, Kethüdâ Sinân Paşa, Özdemir-zâde 'Osman Paşa, Koca Murâd Paşa gibi daha birkaç zevât hüsn-i sülûk u istikâmetle Yemen'in ekser mahallerini rubûde itmişlerdir.

Defter-dârlar: Defter-dâr Hasan Çelebi, Defter-dâr 'Abdullâh Çelebi, Defter-dâr Kânî Çelebi, Defter-dâr Behrâm Efendi, Defter-dâr Muştâfâ Efendi.

Devlet-i 'aliyye-i 'Osmaniyye'niñ şemsîr-i âb-dârı yalımı Habeşistân ülkesiniñ tâ vasatında meskûn olanların bile gözlerini kamaşdırmışdır ve yakın vakte kadar Cidde vâlîleriniñ menşûrında "Cidde ve Yemen ve Habeş Vâlîsi" deyû zıkr olunmasının sebebi işte bu kuvvet-i müselleme ve satvet-i seniyye olarak 'Osmanlı kahramânlarının livâ-yı zafer-iltivâ-yı 'Osmanî'yi diyâr-ı Habeş'e i'lâ ve emr-i hükûmeti tenfîz ü icrâyâ muvaffak oldukları hâlde ne garîbdır ki hûkûk-ı mu'addese-i saltanat-ı seniyye altında bulunan ekâlîm-i Yemen ve 'Aden ve Lahec hakkında 'aşrımız ecnebî gazeteleri bir takım rnâ-lâ-ya'nî bahişler açarak bîhûde sûtûnlarını tıdirmek maşallarına müşâberet itmişlerdir.

Bin iki yüz elli altı senesinde 'asâkir-i Mısrıyye-i şâhâne Yemen'den çekilüp Yemen sevâhili tahliye olunarak bu maşlahatların tesviyesine me'mûr olan Eşref Beg işi bitürüp gitdikden şofra ol aralık İngiltere devleti 'Aden'e 'asker şokup ve Hind'e âmed-şud iden sefâyîne muktezî kömür içün anbarlar yapup kömür iddihâr idecegini Yemen'in metbû'-ı meşrû'ı olduğına mu'terif olan devlet-i müşârün-ileyhâ mu'ahharan taraf-ı saltanat-ı seniyyeye bildirmiş ve devlet-i müşârün-ileyhâ ile saltanat-ı seniyye miyânesinde olan müşâfât ve müsâlemeden nâşî hiçbir 'ahd u şurûta müstenid olmayarak mezkûr mağaza ve anbarların binâsına müsâ'ade olunmuşdur.

'Aden İngiltere devleti taht-ı taşarrufunda olmadığı gibi 'Aden'in hâricinde bir sâ'at mesâfede bir mahallin bile teşâhub u himâyesinde bulunması ve belki sözini bile tefevvuh itmesi 'ahden ve şarten ve kâ'ideten lâzım gelmez iken Lahec hakkında olan ca'lî teşâhub ve haksızlığına gelince Lahec, 'Aden'e altı sâ'at mesâfede bulunan mahall-i [91] mezkûr ahâlîsi 'Aden'e zahîre ve sâ'ire getirerek dâd u sitâd olması ve bu vesîle ile

'Aden'de bulunan ahâlîniñ tedârük-i havâyic-i zarûriyyeleri emrinde oldukça bir nev' teshîlât huşûline Lahec şeyhiniñ i'ânesi bulunduğu ve şeyh-i merkûm müstakîl hükümdâr olmadığı gibi birtakım esbâb-ı vâhiye serdiyle ve mukaddemâ Anadolı ve 'Arabistân'ın ba'zı kıt'alarında ve şehirlerinde olan ve ol vakitler hükmince mu'teberân-ı ahâlîden bulunan A'yân Ağa ve Hacı Başı ve Şehir Kethudâsı ve Karye Kizîrleri ve Kabîle Şeyhi ve Oymak İhtiyârı ve 'Aşîret İhtiyârları i'tibâr ve makâmında zann olunan Lahec şeyhi Fâzıl'ın talebiyle İngiltere devleti taht-ı himâyesinde bulundurulmasına İngilizlerin 'Aden tarafında bulundurdıkları 'Aden kumandanı kalkışmış ise de Lahec hakkında olan ma'lûmât âtîde mahalline derc olunacaktır.

Halbuki 'Aden ve Lahec, Şan'a muzâfâtından olup hükûmet-i İmâmiyye'nin evvel ü âhiri zamânlarında Şeyh Fâzıl'ın babası İmâm hükûmeti tarafından Lahec'e müdür naşb olunarak gönderilmiş idi.

Merkûmuñ mahall-i mezkûrda bulunduğu evânda İmâm hükûmeti derece-i inhişâtta ve İngiliz de 'Aden'e şokulmuş bulunduğundan işte bu sırada bir fırsat bulup Lahec'de tegallüb ile istibdâd kesb itmiştir. Bu kerre sâye-i satvet-vâye-i hazret-i mülûkânede hitta-i Yemâniyye kâmilen tâbi'iyet-i kadîmesine ircâ' ve taht-ı itâ'ata idhâl olununca merkûm Fâzıl Lahec'in zâten Şan'a muzâfâtından olduğunu bildiginden taht-ı tâbi'iyet-i seniyyeye girer ise kazanmış olduğu tegallûbi elinden gidecegi ve 'âdât-ı 'Arab üzere meşîhat dañi irşen ekber-i zükûruñ olup büyük birâderiyle de da'vâ-yı meşîhatdan tolayı beynlerinde münâsefe vü münâkaşa eksik olmadığından bi'l-âhire şâyed meşîhat da birâderine intikâl ider zu'm u hâtıra-sıyla tâbi'iyet-i devlet-i 'aliyyeden istinkâf ile 'Aden'de bulunan kumandana dehâlet eylemiştir.

Merkûmuñ İngiliz'e dehâleti ve tâbi'iyet-i saltanat-ı seniyyeden tebâ'üd itmek istemesi mücerred gaşb-ı meşîhat ve istibdâd zu'mından neş'et itmiş olduğundan ve vâki' olan istinkâfından nâşî cezâ-yı 'amelini bula-cığında şübhe olmadığından merkûm dañi elbette [92] bir gün emşâli have-ne gibi mucâzât-ı Hazret-i Mennân'a hedef olacağında ka'tâ şek yokdur.

Lahec saltanat-ı seniyyeniñ hukûk-ı şarîhi altında bulunduğu hâlde kâ'ide-i düveliyyeye müstenid olmaksızın şeyh-i merkûmuñ dehâletiniñ kabûl olunması 'acîbdir. "Lahec hüküm-dârdır, ve müstakîldir ve müttefikim-

dir" yollu hâric-i hukûk-ı düveliyye birtakım mâ-lâ-ya'nî iddi'âda bulunularak tervîc-i merâma kalkışılması ağrebdır. Şeyh-i merkûm zükûr u inâş ni-hâyet beş biñ nüfûsı hâvî bulunan Laheç kabîlesinde müdür iken ber-takrîb gâşb-i meşîhat itdim zu'mında olan bir kimse olup hattâ kabîlesi halkına bile tehdîdini îkâ'a kâdir olamadığından kabîleniñ bir kısm-ı a'zamı büyük birâderiniñ tarafdarı bulunmuştur.

Hâl böyle iken merkûm Laheç sultânı ve hükümdârı gibi birtakım nâmlar ve 'unvânlar ile yâd olunması ve bu vesîle ile merkûma vücûd virilmesi cây-ı ta'accübdür. Hükümdârlık ve saltanat bir ufağ kabîleniñ meşîhatını ihrâz ile hâşıl olacağını 'acabâ kâ'ide-i düveliyye teslim ider mi. İşte hükümdâr ve sultân dinilen Şeyh Fâzıl-ı nâ-kâmil bu şahş-ı müfsiddir.

Hâkân-ı celâdet-'unvân Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri Mısır'da hilâfet-i resmiyye ile ârâm-sâz olan hulefâ-yı 'Abbâsiyye'den Üçüncü Mutevekkil halîfeyi der-sa'âdete getürdükden soñra Ayaşofya Câmi'-i Şerîfi'nde gâyet mükemmel ve cem'iyetlü bir meclis-i 'âlîde halîfe-i müşârün-ileyh hazretleri minbere şu'ûd ve şehen-şâh-ı hilâfet-penâh hazretleriniñ cem'iyet-i celîle-i İslâmiyye hilâfet-i bâ-sa'âdeti hakkında mevhûbun-min-'indilâl buyuruldukları isti'dâd ve istihkâk u iktidâr-ı 'âlîsini i'tirâf-ı a'dâd ile hilâfet-i İslâmiyyeniñ zât-ı hazret-i pâdişâhîleri 'uhde-i bâhirül-iktidâr-ı 'âlîsine 'alâ-tarîkî't-tevârûş terk ü ferâğ eylediklerini mu'lin zâhırdaki ferâce-i resmiyye-i hilâfet-i 'uzmâyı yed-i vedî'atlarıyla düş-ı mülûkânelerine iksâ ve ol meclis-i akdesde mevcûd olan mütehayyızân-ı sâdât-ı kirâm ile hey'et-i saltanat u diyânet der-hâl taşdîk ve tebrîke i'tinâ eylemeleriyle bu şûret-i mes'ûde ile telakkî-i hilâfet-i kübrâya muvaffak olarak pâdişâhlıkla ictimâ' iden imâmet ü hilâfet ve ittibâ'-ı ahkâm-ı şerî'at, binâ-yı şevket-i İslâmiyye ve saltanat-ı seniyye-i 'Osmâniyye'ye bâ'îş-i tahkîm ü metânet olmuştur. Rabbim ilâ-kıyâmi'l-edvâr pây-dâr u ber-karâr buyursun.

[93] Bâlâda beyân olunduğı üzere bu şûretle teberrükât-ı celîleyi tekabbül ü takbîl ve muzafferden İstanbul'a şeref-vuşûl-i humâyûnlarında hırka-i sa'âdet ve sâ'ir emânât-ı celîle evvel-emirde harem-i humâyûna vaz' ve hıfz olunduğı eşnâda harem-i humâyûn civârındaki hırka-i sa'âdet ota-ı 'âlîsiniñ teyemmünen vaz'-ı esâs-ı mübârekesine bi'z-zât mübâşeretle

ba'de'l-hitâm tezyînine i'tinâ ve Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleriniñ hazîne tarzına tahvîl ve ta'mîr buyurdukları büyük hazîne-i humâyûndan başka ridâ-i şerîf beyt-i münîfine muttasıl 'arz-hâne derûnından girilen ve silahdâr ağalar nezâretine virilen gencîne-i nukûd u eslihayı te'sîs ü imlâ ile silahdâr hazînesi nâmıyla miftâhını silahdâr ağaya bi't-tevdî eşyâ-yı mevzû'a defterini sır kâtibine ve hazîne başyazısına tahrîr ü temhîr itdirerek nezd-i humâyûnlarında tevķîfe i'tinâ buyurdukları mervîdir.

Ridâ-i Hazret-i Nebevî'yi rûz u leyâl ta'zîm ü tevkîr itmek ve nefsi humâyûn-ı hilâfet-penâhîleri dâhil olduğu hâlde silahdâr ağa ve çukadâr ağa ve rikâbdâr ağa ve anahdar ağası ve pîşgîr ağası ve baş çukadâr ve sır kâtibi ve sâ'ir mâ-beyncilerle berâber hırka-ı sa'âdet nigh-bânı kırk nefer gediklû hademe-i mebrûke ve çend nefer mülâzim olmak üzere hâne-i hâşşayı îcâd ve orada bulunacak kırk elli nefer hâş otağlılar içün hırka-ı sa'âdet beyt-i mebrûkesiniñ tahtına ya'nî saht-ı zemîne muhâzî ve derûnında kırk kadem nerdübân ile mahfil-i muqaddes-i mezkûruñ dâhiline şu'ûd u hubût itmek içün 'arz-hâneye mahrec olan kapu arasındaki dolâb tarzında tarh olunup iki kanadları derîçe ittihâz olunan eski hâş otayı tahtına binâ itmişlerdir.

Mezkûr tahtânî hâş ota Sultân Murâd Hân-ı Râbî 'aşr-ı 'âlîsinde terk ile mahfil-i 'âlî-i mezkûruñ karşısına ma'a-hammâm ve levâzım-ı sâ'ire müceddeden muntazam bir hâne-i hâşşa yapılmıştır.

Biñ iki yüz kırk iki vak'a-i hayriyyesinden yirmi beş sene soñra enderûn-ı humâyûn uşûliniñ ekşerîsi tegayyür itmek cihetiyle hazîne kethudâsı naşb olunup ba'zı münâsebetsiz hareketlerinden tolayı 'azl ü nefy olunarak ba'de'l-ıtlâk fevt olan Dâye-zâde Mehmed Beg sebebi ma'lûm olmayan menvî üzerine yalnız kılâr-ı hâşşa koğuşını külliyyen hedm ü mahv iderek o mahalle bir hazîne kethudâsı dâ'iresi te'sîs [94] itdigi gibi zıkr olunan hâne-i hâşşayı ta'fîl ve üzerindeki gâyet müstahkem devâ'ir-i erbâb-ı menâşıbı hedm ile hâş otağlılara meydân üzerine bir koğuş yaptırmıştır.

Hâkân-ı cihân-gîr Sultân Selîm Hân-ı dilîr hazretleri tahtânî eski hâş otayı inşâ ve hazîne-i humâyûn ve kılâr-ı hâşşa ağavâtı emekdâr çukadârlarından sefer ve hâzarda rikâb-ı humâyûnlarında fedâ-yı cân itmek şî'âr-ı şart-ı şadâkatlarıyla mücerreb olan kırk nefer çukadârın hâş otaya naklini ve

ğiyâb-ı hümâyûnlarında ridâ-i sa'âdet beyt-i 'âlisiniñ nezâretine vekîl-i mahşûş-ı şâhâneleri bulunmak ve hıdemât-ı sâ'ireden vâreste olmak üzere dülband ağalığı ve cennet-mekân Sultân Orhân Hân 'aşr-ı 'âlîsinde ibtidâ Koca İlyâs Ağa nâm dilîre tevcehiyle ihdâş olunup henüz bir uşûl ü tarîka vaz' olunmayan rikâbdâr ağalığı ile anahdar ağalığı ve pîşgîr ağalığı yek-dî-gerine zi'l-yed olmak üzere ber-vech-i irtikâ silsile tarîkiyle ihdâş ve hırka-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesiniñ sürâdık ve pûşîde-i tılâ-dûzı bâb-ı 'âlî civârında Şoğuk Çeşme kapusından çıkılır iken şol tarafda vâlâ-yı kaşr-ı hümâyûnı ve telgraf-hâneniñ karşusunda olup hîn-i fethde kilîsâ olan mahalle ma'a-câ-mi'-i şerîf mahşûşen ve müceddeden ihdâş ve te'sîs olunan terziler kâr-hânesine toplanılan terziler ve terzibaşılara tanzîm ü i'mâl itdirilerek mahallerine ta'lîk olunması ve giceleri hırka-i sa'âdet mahfil-i melâ'ik-me'viliniñ derûn-ı feyz-meşhûnunda iş'âl olunan şem'-dân-ı zer ü sî-miñ bi't-tathîr halvâ-hâne ocağında mahşûşen ta'yîn olunan hademe ma'ri-fetleriyle izâbe vü ifâza olunan şem'-i 'aselîniñ rezk ü vaz'ıyla mahall-i mü-bârekine tavşîl ü ta'biyesi hıdmet-i mebrûkesi kîlâr koğuşundaki mûm şâ-kırdlığını ihdâş ile bütün koğuş ağalarını müftehîr ü tesrîr ve kâlîçe-i mes'ûdesi tahtına mefrûş haşîriñ Bandırma ve sâ'ir kaba haşîr nesciyle me'lûf olan memâlik-i şâhâne ahâlîsinden odun anbârı ocağı sâhasındaki haşîrci ocağına kabûl olunan efrâd-ı şulehânîñ âbdest ile nesc ü i'mâl itme-leri huşûşlarını emr ü tenbîh buyurmuşlardır.

Bu mişillü şuver-i müteyemmine ile hıdmet-i mukaddese-i mebrûke-ye devâm olunmak kânûnını vaz' ile pek ziyâde meşgûliyyet-i şâhâneleri olmadığü zamânlarda beyt-i şerîf-i mezkûra [95] bi'z-zât 'azîmetle dest-i mukaddes-i hümâyûnları ile tecliye ve tebhîr-i cidâr-ı 'âlîsi gibi hıdmet-i mû-nâsebeti îfâya i'tinâ ve vecîbe-i ta'zîmeyi 'alâ-mâ-yelîk icrâ buyurdıkları mervîdir.

Hâş ota koğuşında ba'de şalâti'l-'ışâ hâş ota imâmı tilâvetine me'mûr olduğı Sûre-i Feth-i Şerîfi herkes dinlemek ve bâbu's-sa'âdede iki kapu arasında şadâları güzelce bâbu's-sa'âde ağalarınıñ her gice Sûre-i Feth-i Şerîfi cehren tilâvet eylemek ve sâ'ir ağalar iki tarafda kâ'ide-i âdâb ile kâ'iden istîmâ' itmek cum'a ve pâzâr irtesi giceleri koğuşlarda dağı Yâsîn-i Şerîf kı-râ'at olunmak ve harem ağaları ve zülûfli balıacılar ve eski sarây teber-dâ-

rânı ve kızbekçi ve haşekî ve şuffeli ve bostancı ocağlarında kezâlik yatsu namâzından sonra cehren Kur'ân-ı 'azîmü's-şân tilâvet olunmak kânûnını vaz' u ibkâ buyurmuşlardır.

Esfârda mevkib-i hümayûnda bulunan ağaların başlarına şâl-ı tekvîr ile elbise-i seferiyye iktisâ eylemeleri ve vakt-i hâzarda sarây-ı hümayûnda eşnâ-yı ârâmda iksâ olunan nîm şırmalı sikkelerin resmini tağyîr itmeyerek fakat kâmilin hey'etini tâm şom şırmaya tebdîl ü tezyîn ile tâkye ta'bîr olunması ve bu tâkyelerin altına iç fes iktisâ ve çelebiyân-ı Hâzret-i Mevlâ-nâ'nın zülfelerine takliden iki taraflı ikişer parmak 'arzında sahtî siyâh ka-tîfe şakîkaların üzerleri şırma işlenilüp siyâh ibrişimden örme mahrûti-yü's-şekl birir zirâ' tûlunda uçlarına üçer dirhem müdevver kurşun mevzû' "zülûf" ta'bîr olunur bir şey ihdâs ile bunun fevķ-i âzândan şadrıñ nihâyeti hîzâsına kadar tarafeynden yemîn ü yesâra âvîze vü terhîl olunması ve kumâşlarının elvânı mevâsime muvâfık Mevlevî tennûresine müşâbih fuşûl-i erba'adan beheriniñ duhûlünde değışmek üzere mevsim haftânı ta'bîriyle çuka tolama ve atlas ve hâre beyâz gezi ve Hind bezinden ma'mûl mütemmem ü muntazam haftân ve altına sevâyî ve şitârî ve sâ'ir akmışeden 'anterî geyilmesi ve bellerine Mevlevî kemerinden ince bendî üzerinde ağır şırma işleme kapaklı şom şırmadan mensûc kemer kuşanılması ve rikâb-ı hümayûn ile hâric-i sarây-ı hümayûna [96] gidildikde kalıb işi ta'bîr olunur "kavuk" iktisâ olunarak bellerine renkleri fuşûl ü mevâsime muvâfık lâhûr şâl kuşanılması ve silâhdâr ağaya varınca kâffe-i ricâl-i enderûn hâş oyalılar gibi başlarına koğıuş ağalarının 'aynı olarak şırma tâkye geyüp zülûf takmaları ve hâne-i hâşşa gedüklileriniñ arkalarına bol yeñlü ve mülâzımları kubûr yeñlü ağır istofa haftân iktisâ ve bellerine tonluk ta'bîr olunur ağır şâllar kuşanarak şaltanatla bir tarafı teşrîf-i hümayûn vukû'ında başlarına düz-kaş ta'bîr olunur kavuk iktisâ itmeleri ve gediklüleriniñ on iki bıçaklı eskileri bellerine mücevherli bıçak ve sâ'irleri mücevherli hançer takmaları ve sarây-ı hümayûn ricâlî ve müşâhibler cinsleri mevsimlere muvâfık ferâce-i Mevleviyye tarzında kuntoş kürkleri ve faşl-ı rebî'de sincâb ve eyyâm-ı hârrede sâde çuka ve pek ziyâde sıcak günlerde şof ferâce telebbüs itmeleri ve sarâyda bulundurılan cüceleriñ şırma tâkyeleri biraz kışaca ve dilsiz tâkyeleri anlara şebîh olup fakat dilsiz tâkyeleriniñ şol tarafına yine şom şırmadan bir dil resmi ta'lîk olunması ve çavuş tâkyeleri Galaşa Sarâyı kırmızı

çukadan ma'mûl şeb-külâhlarına şebîh hilâl resminde yelken ta'bîr olunur yine şom şırmadan bir kisve geyilmesi nizâmı virilmiştir.

Ğalaşa Sarâyı ağasının ma'iyyetinde baltaçı ve yedekçi gibi bi't-tab' ba'zı ğalebelik bulunduğundan ve o zamânlarda umûr-ı zâbıtaya daha lâyi-kıyla nizâm virilmemiş olduğundan Ğalaşa ağası ba'de'l-'aşr bunlardan biraz ğalebelikle kola çıkmak ve erbâb-ı cürm ü kabâhati müte'allik oldukları zâ-bıta kapularına göndermek gibi muqaddime-i nizâmât olarak vaz' olunan uşûl Ğalaşa Sarâyı ağasının hizmetine 'ilâve buyurulmuş ve tavâ'if-i 'aske-riyye ocaklarınca pek çok nizâmâta muvaffak olmuşlardır.

Peder-i cennet-mağarlarının tefrîk u tahşîş buyurdıkları nân-pârelere feth u keşfine muvaffak buyuruldukları mahallerden şehr-emîni ma'nâsına olan şâmpirli¹¹⁵ ağalığı ve Şâm ve Haleb ve Bosna ve Erzurûm defter-dâr-lık ve dizdârlıklarını ve tevliyet-i cesîme mütevellîliklerini zamm ile çe-râğlıklara mahşûş nân-pâreleri teksîr ü tezyîd buyurmuşlardır.

[97] Feth-i bilâd u emşâr ve keşf-i memâlik ü aqtâr ile her taraftaki mil-let-i nâciye-i İslâmiyyeyi ictimâ' ve ittihâd itdirmek arzû-yı mahşûsıyla tev-sî'-i aqtâr u enhâya himmet buyurmak meşğûliyyet-i esâsiyyesini her şey'e takdîm buyurdıklarından ve Çaldıran ve Gürcistan muzafferiyetleri ve feth-i Mısır ve Zül-kadriyye ve memâlik-i Âl-i Ramazân ve sâ'ire gibi ibrâz buyur-dukları numûneler ve itdikleri tecrübeler eşnâsında bir gün harîta-i cihânı hu-zûr-ı hümayûnlarına celb ile 'atf-ı lihâza-i nazar buyurdıklarında "acâyib bu 'âlem bir pâdişâhlığa ancak kâfi imiş" nutk-ı celîl-i 'âlîsini îrâd ve,

کشور دهر گرفتیم بهمت آسان
کرچه دشوار نماید بتو آسانی ما

inşâdındaki müdde-â-yı celîli himemât-ı 'âliyesiniñ delîl-i cezîli olduğu âzâ-de-i teksîr-i külf-e-i ta'dâd u sevâddır.

Hâric-ez-şaded-i selîka ise de berây-ı isticlâb-ı du'â bir fıkracık îrâdı-na ictirâ olundu:

Şehriyâr-ı Haydar-şî'âr hazretleri mevrûs-ı peder-i cennet-makarr olan memâlik-i devlet ü ra'ıyyete feth u keşfine muvaffak oldukları mahallerden bir şülûş daha zamm u 'ilâve ile ferzend-i ercemendleri Kânûnî Sulţân Süleymân Hân hazretlerine milel-i mütenevvi'adan yüz iki buçuk milyon tebe'a ve iki yüz toksan biñi süvârî olmak üzere bir milyondan ziyâre ol vakitler hükmince sehlû's-sevk muntazam 'asker bırakmış olmasına dâ'ir olan rivâyet şimdiki mevcûduñ hisâbına Erdel kırallığı ve Yunanistan ve Tataristan ve Habeşistan ve henüz dâhil-i dâ'ire-i tahrîr olmayan diyâr-ı Yemen ve 'Aden ve Cezîretü'l-'Arab ve Âzerbaycan ve Şîrâz ve Hemedân ve Gence ve Revân ve Şîrvân ve Dağıstan kıt'aları dâhil idiliyor ve eyâlât-ı mümtâzeden Mısır ve Tunus ve Karaman ve Memleketeyn ve Şîrbistan bi't-tab' hisâb olunur ve hastelik ve sâ'ir envâ'-ı 'ârızalarla 'Arabistan ve Kürdistan tarflarındaki ahâlîyi tabî'î 'ârız olan nokşân tahmîn olunur ise mütecâviz-i hadd-i hakîkat dinilemez ve belki pek nokşân hisâb olunmuş olduğına kâ'il olunmak lâzım gelür. Çünkü iftitâh u ittisâk u ittisâ'ına muvaffak oldukları memâlik ü buldânın vüs'at-i hudûd u şugûr u ma'mûriyyeti 'ulemâ-yı coğrafiyyûnuñ ma'lûmlarıdır. [98] Mikdâr-ı 'asker ve ahâlîce olan hikâyât-ı mesmû'ât-ı mevşûka ve merviyyât-ı ma'kûleyi beyân kabîlinden olmağla burâda nokşân ve ziyâdesine dîger ma'lûmât olup da işbu mikdâr için hâtırlara hatâ hutûrî 'Atâ'ya 'â'id olamayacağını 'arz u ihtâr iderim.

Çünkü rivâyât-ı mebsûtayı tevşîka medâr olur birçok delâ'il ile berâber karantina usûl-i meşrû'asına ri'âyet olunmadığı zamânlarda biñ târîhlerden sonra beş on senede bir memâlik-i mevrûşe-i 'Osmâniyye'ye 'ârız olan vebâ hasteliginden pek çok ahâlî telef olmuş ve husûşiyle ve 'aşr-ı 'âlî-i Sulţân Süleymân Hân-ı Kânûnî'de ihtiyâr buyurulan müte'addid esfârda katı küllî telefât-ı nüfûsiyye vukû' bulmuş olmasına nazaran rivâyet-i mesrûde mikdârından ziyâde bile terk buyurulmuş olması hakkındaki zehâb muşaddaktır. Vallâhu a'lem bi's-şavâb.

Her ne ise hazîne-i hümayûnlarının dâhil ü hârici ganâyim-i gazavât ile teşhîn olunarak fazlası sarây-ı hümayûn hazînesiniñ suffice-i hâriciyyesine nihâde kebîr altı kıt'a anbara vaz' ile bakıyyesiniñ birazı harem-i hümayûnda ittihâz buyurulan hazînede ve bir mikdârı Yedi Kulle mahzenle-

rinde hıfz olunmuş olduğından hazîne-i humâyûna bir kethüdâ ve çantacı ve haftâncı ve hazîne kâatibleri şınfına üç nefer mülâzım yazıcıdan mâ-'adâ harem-i humâyûn hazînesini muhâfazaya harem-sarây emekdârân-ı mu'teberesinden bir hazîne-dâr usta ve harem ağalarından hazîne-dâr ağa ve hazîne vekîli ihtirâ'ıyla ikmâl-i hademe-i hazâ'ine himmet buyurulmuşdur. Hazîneler kapularına başılan mühr-i humâyûnlarının tebdîlini mevcûdât ve mevdû'ât-ı hazâ'ine zamm-ı emvâl itmege ta'lik ve dil-hâh-ı mezkûrûn hulûl-i vaqt-i icrâsına degin hüsn-i devâmı huşûşını vaşıyyetle ahlâk-ı kirâmlarını istihsâl-i emvâl-i gazâyâ igrâ vü teşvîk buyurmuşlardır.

Hâkân-ı Fârukî-viddân hazretlerine dâ'ir dâhil-i dâ'ire-i ma'lûmât olan üç dört fıkracığın buracığa 'ilâvesine ibtidâr olundu:

Hâkân-ı İskender-tüvân hazretlerinin zühd ü şalâhı ri'âyet-i haşlet-i humâyûnları iktizâsınca bâlâda beyân olunan hırka-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesini hıdmet-i [99] müftahiresi içün müceddeden ve mahşûşen tertîb ü terfî' buyurdıkları kırk nefer hâş otalı nevbetçilerinin gice ve gündüz derûn-ı beyt-i şerîfde ârâm ile tilâvet-i Kır'ân-ı 'azîmü's-şân ve şem'-dânlarını fûrûzân itmek ve yirmi iki günde bir kerre Hudâvendigâr-ı Şiddîk-âşâr hazretlerinin vekîli ve hasbe't-tarîk silahdâr ağalığın dördüncü derecede zil'-yed ü mülâzımı olarak ihdâş olunan dülbend ağası pîş-revligiyle ridâ-i şerîf beyt-i münîfesine rû-mâl olarak mâ-i verd ile mertûb dülbend ve süngerler ile der ü derîçe ve tolâb u cidâr ve sâ'ir mahâl-i 'âliyesinin her tarafından izâle-i gubâr olunmak kânûnı vaz' olunmuş iken şehriyâr-ı Fârûk-girdâr hazretleri bir gün bağteten mahfil-i şerîf-i mezkûra müşûl ve cevânib-i füyûzât-cevâlibine 'atf-ı nazar-ı ihtîşâş-şumûl ile ber-vech-i hükm-i kânûn her cihetinin mu'anber ü mücellâ olmadığı müşâhedesiyle iktisâb-ı sürûr-ı derûn idememeleri üzerine istiknâh-ı sebebine lede'l-ibtidâr bir nevbet tecliyesinden gaflet olduğu tebeyyün itmekle me'mûrîn ve hademesi haklarında gazab-ı humâyûn rû-nümûn olmasına nazaran cümlesinin dûçâr-ı pençe-i 'ikâb olacaıkları anlaşılmasından nâşî me'mûrîn-i mûmâ-ileyhim kemâl-i havf u telâş ile der-hâl Zenbilli 'Alî Efendi deyü meşhûr olan şâhib-i fetvâ Müftî 'Alî Çelebi hazretlerine hafıyyen ihbâr ve andan istiş-

fâ'a ibtidâr itdiklerinden müşârün-ileyh sarây-ı hümâyûna şitâb ile huzûr-ı hümâyûna duhûle ruḥṣat-yâb olarak bunların 'afvını recâya müşâberet eyledikde ḥâkân-ı Zî'n-nûreyn-mişvâr hazretleri taḡyîr-i vaz' u ḥâl ve izhâr-ı infî'âl ile "molla, selâtîn umûrına müdâhale itme" ḥitâb-ı 'itâbıyla i'tâ-yı cevâb buyurdıklarına muḳâbil "ḥayır pâdişâhım, bu emr-i dîndir salṭanat levâzımından degildir, pâdişâhın dîn ü dünyâsını kayırmak zimmet-i himmetimize farzdır, pîşe-i salṭanat vukû'-ı kuşûrında bendegânı 'azl ü naşba himmet buyurmakdır ve şerî'at-ı şerîfece 'afva mâni' cünḥa-i cesîme zuhûrî taṣdîk olundukdan soñra mûcib-i imhâ ise seyf-i şerî'at-ı şerîfe ile izâle vü i'dâm eylemekdir, hedm-i binâullâh ḥuşûsı mutlakâ emr-i şer'îdir, bunların terbiyelerini mûcib olan ḥâl her ne ise sebebini beyân buyuruñ da mücâzâtlarına ḥükm-i şer'î lâhık olur ise fetvâ virelim, yok eger günâhları yoḡ ise pâdişâhımızı günâha komayalım" didikde [100] şehen-şâh-ı Haydar-şî'âr-ı ḥaḳ-şinâs hazretleri inşâf u teslîm iderek müftî-i müşârün-ileyhe günâhlarını beyân u ḥikâye ve 'afv u iḥsân ile icrâ-yı 'adâlet buyurmuşlar ise de mollâ-yı müşârün-ileyh rahmetullâhi 'aleyh istiḥşâline muvaffak olduḡu işbu luṭf ve müsâ'ade-i seniyyeye de ḳanâ'at itmeyüp bu inşâf u 'adâlet-i hümâyûna 'arz-ı tahmîd ü teşekkürden soñra "'âdât-ı Âl-i 'Osmân cefâyı müte'âḳib icrâ-yı vefâ-yı iḥsândır, bunların me'mûriyyet-i mebrûkeleri olan ḥırḳa-i sa'âdet ḥıdmet-i fâḥiresine i'âde ve ibḳâlarıyla i'lân-ı me'âşir ü 'afv u inâyet buyurulması tekml-i semâhat ve tetimme-i salṭanatdır" didikde müheyyic-i ḡazab-ı hümâyûn olan 'adem-i teḳayyüd ü mübâlât bir daha vukû'a getürölmemek üzere her biri ḥibâl-i 'uhûd-ı vâsıḳaya rabṭ u taḳyîd ve recâ-i müftî ḳarîn-i müsâ'ade vü is'âfla kemâ-fi's-sâbık ḥıdmetlerinde ibḳâ vü tes'îd buyurmuş oldukları ba'zı âşârda göröldüğü gibi bu fıkracıḳdan birazı Târîḥ-i Şâf'da daḡı naḳş-tırâz-ı ḥâme-i ihtîşâr bulunmuştur.

Şehriyâr-ı merâḥim-şî'âr hazretlerinin medâyiḡ-i meḥâmid-fezâ'il ve tefâşîl-i ma'ârif-i ma'âlî-şemâ'il-i şâhânelerini ḥaḳḳıyla taḥkiye vü terkîm vus'-ı iktidâr-ı aḳlâm-ı 'allâme-i münşiyândan daḡı bîrûn olup ez-cümle kuvvet-i rûḡ-ı şân u şevket ve istiṭâ'at-ı sa'âdet-i salṭanat olan umûr-ı mâliye muḥâsebâtını her bâr taḥḳîḳât-ı ḥafıyye ve tedḳîḳât-ı amîḳaya himmet buyurdıkları mervîdir. Şehriyâr-ı 'adâlet-âşâr hazretlerinin vükelâ vü ḳurenâsına eṣnâ-yı emr ü naşîhatlarında pâdişâhın ḥazînesi ikidir, biri re'âyâ ve

biri mâldır. Bunlardan kaçısına nokşân terettüb ider ise zahmet çekileceği îrâd buyurulmuştur.

Diyânet ü 'adâletden büyük elde sened-i 'umrânî olmaz. Siyâset ü hükûmetde 'adâleti merhamete takdîm ü ta'zîm ve istikâmet-i umûra mahabbet ü şefkati te'hîre haşr-ı himmete ziyâde dikkat ve şarf-ı yârâ-yı li-yâkat itmek benimle berâber cümle me'mûra farzdır. Hılâfı hareketiñ dü-cihânda mes'ûliyyeti netîce vireceği emr-i aẓherdir, deyi aralık aralık bendegân-ı hümâyûnlarına ihsân buyurılan nuş u pend-i pederâne sırasında bir gün vezîr-i a'zamları olan Pîrî Paşa'ya "hazîne ahvâli nicedir" deyi su'âl buyurduklarında müşârün-ileyh "pâdişâhım kağı hazîneden su'âl buyurursuñuz" didigine cevâben pâdişâh 'alâ-tarîkı't-teğâfûl "hazîne iki midir" buyurmalarına "belî pâdişâhım hazîne iki ve belki üç ve dördür, biri pâdişâhıñ [101] iç hazînesidir ki andan akçe taşraya çıkmak muhâldir. Anı hazîne-dâr başı ve hazîne kethüdâsı hıfz eyler. Ol ancak pâdişâhıñ fermânıyla şarfa mahşûşdur. Allâh şaklaya ki kul mevâcibi andan çıkmaga muhtâc ola. Ve dîgeri vüzerâ yanında olan hazînedir, dîvân-hânede тұrur, taşradadır. Ve biri dağı Yedi Külle'dedir. Bunlarıñ ikisine fermân-ı şâhâ-neleriyle vezîr-i a'zam kulları nâzırlardır. Ve bir hazîne dağı re'âyâdır, bunlarıñ kaçısını murâd idiyorsuñuz" didikde hezâr tahsîn ve iksâ-yı hıl'at-ı âferîn ile bi't-talîf ri'âyetini tezyîd buyurdukları Târîh-i Şâf'da meşûrdur.

Müşârün-ileyh Pîrî Mehmed Paşa-yı Remzî'niñ silsile-i nesebi Şeyh Cemâluddîn Akşarâyî ve 'alâ-rivâyetin Dâvûd-ı Kayşerî hazerâtından bir silsile-i münciyeye muntehî olup müşârün-ileyh zümre-i kuzâtdan iken ke-tebe-i defterî silkine insilâk ile hazâkat u şadâkati ba'de't-tecrûbe Çaldıran muhârebesinde baş defterdâr bulunduğundan burada lûsn-i idâresi meşhûd olduğdan başka Şâh İsmâ'îl Şafevî'ye mukâbele garaızıyla Çaldıran Şahrâ-sı ma'reke-gâhına dâhil olundığı gün huzûr-ı hümâyûnda 'akd olunan meclis-i meşveretde mütevekkilen-'ala'llâh hemân ol gün muhârebeye sür'at-ı mübâşeret veyâhud ferdâya te'hîr huşûşlarına dâ'ir cereyân iden müzâkerede ciyâdet-i ârâ-yı işâbet-intimâ ve celâlet-i efkâr-ı Felâtûn-nümâsıyla "muhârebe ferdâya kalup da düşmen 'askerimiziñ mikdârını ve hey'et-i ordu-yı hümâyûnuñ ahvâlini ve yeñiçerileriñ 'adem-i şebât u mübâlâtlarını

teftiş ü tefahhuşla hâlimizi teşrîha ve bu cihetlerden tolayı düşmene istifâdeye meydân virilmekten ise bu huşûşları tahkîk u tecessüse vakt ü fırsat virilmeyerek düşmen buhrân içinde ve ahvâl-i âtiyesi netîcesi için gurûr ile sirişte bir hayâl ü hayret 'âleminde ve şöhet-i besâlet-i cünûd-ı 'Osmâniyyeyi tefekkürle mağlûbiyyet tevehhümünde ve îrân halkının lâf u güzâf-ı müte'azzimânesine igtirâr-ı seyyi'eleriyle galebe zu'mında mütehayyir iken bağıteten muhârebeye hemân mübâşeretden eslem tarîk hâtıra gelmez" re'yiyle îrâd itdiği efkâr-ı dil-pezîr şehriyâr-ı celâdet-semîr hazretlerinin taşavvur-ı humâyûnlarını tenvîr ve mücâhidîni teşcî' itmekle hemân ol sâ'at muhârebeye mübâşeret olunarak ol gazâ-yı garrâ-yı kübrâda bi-iznillâhi Ta'âlâ galebe-i celîleye mazhariyyet fevâ'idi şehen-şâh-ı kıymet-şinâs hazretlerini Pîrî Paşa tarafına gereği gibi bâ'ış-ı [102] incizâb u tevecüh olarak cevelân-ı efkâr ve ârâ-yı istikâmet-karârını tahsîn ü takdîr ile süllem-i şadârete kadar iş'âd u irtikâ buyurduklarına teşekküren müşârün-ileyh de muhâfaza-i hukûk-ı saltanat-ı seniyye ve şadâkat-ı mecbûlesi uğurunda fedâkârâne harekete devâm u i'tinâ eylemesine mukâbil taraf-ı humâyûndan terâkkiyât ile görmekde olduğu eltâf u iltifâtı havâşş-ı kurenâsı çekemeyerek, çünkü pâdişâh-ı ma'âlî-intibâh 'illet-i sehere ibtilâ ile hâl-i şebânesini bîdâren vakt-i sehere îşâl buyurduklarından bir gice kurenâdan biri huzûr-ı humâyûnlarında pâ-beste-i kıyâm olduğu hâlde sevî-i selîka-i su'âl ü cevâb ile fırsat düşürüp paşa-yı müşârün-ileyhi gamz u nifâka cesâret eyledikde hâkân-ı ma'âlî-viddân hazretleri ol gulâma hitâben "şu ân hâlâ nışfu'l-leyldir, benim fikrim mülk-i Mısr'ı almak tedbîrindedir, sen tur, Pîrî Paşa'yı celb ideyim anıñ da fikrini istifhâm ile 'aqlını saña bildiririm, eger o da benim re'yime münâsebetli bir fikirde ise kendüsine iltifât ideyim ve seni de rehîn-i 'ikâb u 'azâb ideyim, değil ise seni taşdîkan anı tebdîl ü terbiye vü 'itâbda daķîka fevt itmeyeyim, râzî misiñ" buyurduklarında nâ-çâr 'arz-ı rızâ eylediginden fi'l-hâḡ Pîrî Paşa'yı ba'de'l-iñzâr "Pîrî, şimdi hâneñde ne fikr ü mütâla'ada idiñ, hele benim fikrim Rûmilî'niñ fulân mevķi'inde bir câmi' ve köpri ve hân binâ eylemekdir, sen ne dirsiñ" su'âl-i 'aliyyesine cevâben "emir pâdişâhımıñ, câmi'i bilmem ammâ Anaḡolî tarafında bir iki köpri vardır, ta'mîr itsek münâsib idi" didiginde "ben Rûmilî'yi söylerim, sen Anaḡolî'ya 'atf-ı kelâm eylersiñ, elbette seniñ bir fikr ü tedbîriñ vardır, söyle" buyurduklarında "tedbîrim vardır am-

mâ pâdişâhdan gayrı kimse bilmemek gerekdir" cevâbına mukâbil "bu tûran şahıŝdan çekinme söyle" buyurdıklarına cevâben "pâdişâhım, hem câmi' ve köpri zamânı degil, devlet-i 'aliyyeñiz tevsî'a isti'dâd hâşıl itmekde iken revişleri ol tevessu'ı tazyîk u te'hîre çalışmak hâlinde görinen ve tavırları evlâd u ahfâd-ı hümâyûnuñuza da şıklet virebilmesi mütâla'adan ba'îd olmayan ve zât-ı hümâyûn-ı şâhâneñiz gibi cihân-gîrlik tarîkîni tevessu' meslekinde oldığı görünmekte olan bir pâdişâh-ı kâhramân-penâh-ıñ yararlanca olan teşebbüşât-ı mülûkânesine 'akıllarınca sedd ü hükm olmak da'vâ-yı lâ-tâ'iline düşen bir alay mechûlû'n-neseb ve'l-hâl sebûk-mağzıñ [103] imhâlarını ta'cîl iden şân-ı şâhâneñiziñ sür'at-ı i'lânıyla memâlik-i mahrûse-i mülûkâneñiziñ mükemmil ü mütemmimi olacağı güneş gibi âşikâr olan mülk-i Mısr'ı bi-'avnillâhi Ta'âlâ feth iderek arâzî-i mukaddese idâre-i celîlesini ele almak iftîhârı da 'ilâve-i sa'âdet-i salâtat-ı seniyyeleri olmağla bu husûşlardaki fevâ'id lâ-yu'addır. Bu cihetle benim fikrim diyâr-ı Mısr'ı temellük sevdâsına düşdi, Anadolı tarafında memerr-i 'asker olan köprileri ta'mîr idelim ve 'ulemâ-yı Mısr'a istimâlet-nâmeler gönderüp pâdişâhlarıñıñ ihtiyâr itdikleri sefâhat-ı bî-şumâr ve ef'âl-i nâ-hemvâr kitâb u sünnete muţâbık mıdır, istifsâra kıyâm ve devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyeleriniñ şer'-i şerîfe olan kemâl-i temessük ü ittibâ' u inkıyâdını i'lâm idelim, 'ulemâ vü 'ukalâ vü ümerâsını Ğavrî ve 'avenesinden tenfir ve kulûb-ı erkânı teşhîr ile evvel-bahârda Îrân nâmına sefer i'lân ve işâ'atsızca 'Arabistân'a 'azîmet iderek inşâ'allâhu Ta'âlâ mülk-i Mısr'ı teşhîre muvaffak olalım" didikde iksâ-yı hıl'at-ı fâhire ile mazhar-ı ikrâm ve tefrika-i şîrâze-i devlete sebep olmak isteyen garaž-kârı terbiye buyurmuşlardır.

Ğulâm-ı mûmâ-ileyh icrâ-yı garaž sevdâsıyla nefsinı heder itmiş ve garaž-kârlık ahlâk-ı mezmûmeleri seyyi'esine uğramışdır. Bu tıynet insâna mahrûm-ı kâm ve matrûd-ı dil-hâh u merâm olmak mazarratından başka fâide vermeyeceğine bu fıkra pek büyük bir delîl-i celîl-i 'ibret ve mişâl-i vâzihu'l-me'âl-i naşîhatdır. Ve bir de insân muhâtabıyla idecegi muşâhabeti nîk ü bedini ve mukârin-i âdâb olan ihtiyâtını taşavvurla kâ'ide-i kânûn-ı münâzara üzere serd ve her hâtıra geleni söylememek farîzasına dikkat ü ri'âyet itmek vecîbesinden ayrılmamalıdır. İbni Kemâl'in bu bâbda olan kıt'ası li-eclîl-intibâh buracığa derc ü 'ilâve olundu:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Baħr-ı ma'nâda dil olup ğavvâş
Şâdef olmuş dehân dűrer sözdűr
- 2 Germ ider serdi nerm ider saħtı
Siħr ű efsűn didikleri sözdűr

Nazîre-i Hekîm-başı 'Abdu'l-Haħ Mollâ Efendi:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 Ebr-i nîsân-ı feyz-i Bârî'den
Şâdef olmuş dehen zebân sözdűr
- 2 Öldűrűr âdemi ider iħyâ
Zehr ű tiryâħ didikleri sözdűr

mişâl-i 'ibret-me'âlini îrâd ile iktifâ olundı. İnsân aħıbbâsıyla bile muşâha-
betde [104] kayd-ı ihtirâzı ħâtırdan ve 'azűbet-i elfâzı dilden ferâműş itme-
mek lüzűmű der-kâr iken pâdişâh-ı 'âlem-penâh ħazretlerine 'arz olunacak
ħıkâyâtta ne derecelere ihtiyâtı iltizâm etmek farz olduğı baħşinde 'arz-ı de-
lâ'ile ħâcet görilemez.

Ancaħ ħasbe'l-beşeriyye devlet ű milletiñ zararını mü'eddî olacak bir
hâl vukû'ı fermân buyurılır da bundaki mazarrat műlűk-ı sűtűde-sűlűk ħa-
zerâtınıñ bi'l-farz vârid-i ħavâtır-ı műlűkâneleri olmadığı ħiss olunur ise vű-
kelâ vű ħurenâ anıñ mazarratını 'arza sűr'at itmeleri muktezâ-yı şadâkatleri
olduėından farazâ ba'zı ilkâ'ât-ı muħâside ve műnâfakat-ı bed-ħâhân ile bu
şadâkat mevķi'-i saħâmetde manzűr olsa bile "bir gűn gelűr şadâkat ider şâ-
hibin 'azîz" mışra'-ı meşħűrını műtâla'a ve kesb-i tesliyetle bu meslekte
çekinmemek de bir istikâmetdir.

Ĥâķân-ı İskender-tűvân ħazretlerinin kemâl-i 'aql u dirâyet ve farz-ı
feţânet ű ferâset ve besâlet-i ħümâyűnlarına delîl-i celîlîñ eñ büyüėi sekiz

sene müddetde muvaffak oldukları umûr-ı cesîme ve feth u keşfe muvaffak oldukları bilâd-ı vesî'a, riyâz-ı memâlik-i devlet-i 'aliyyeninî gülzâr-ı nev-bahârı ve hadâyık-ı efkârınî eşmâr-ı kıymet-dâr-ı tarâvet-âşâridir, din-mege şâyân olmasıdır.

Teshîrine muvaffak buyuruldukları memâlik ü buldân hâsılâtı devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'niñ el-hâletü hâzihî zübde-i vâridât-ı seniyyesi ve belki defîne-i rûz-merre vü 'atıyyesi dinmege şâyândır. Mısır fethi hakkında ve İrân seferlerindeki taşmîmât-ı Felâtûnâne ve besâlet-i Haydarânesi tevârîh-i müte'addidede ve Hâce Târîhî'niñ zeyli olan Selîm-nâme ile dîvân-ı Mısır-ı Kâhire kâtiblerinden "Dürretül-Yetîme Fî Ahbârı Mısır-ı'l-Îkâdîme" nâm târîhîñ mü'ellifi olan Mehmed Çelebi Süheylî'niñ bî-ğarâzâne yazup kezâlık nâmını Selîm-nâme koymuş olduğu târîh-i nefis-i muhikkânesinde ve Selçûkî ve Mevlâna İdrîs-i Bidlîsî'niñ ta'bîr-i nefîsi ve Şahâ'îfû'l-Ahbâr'da ve Mollâ Câmi merhûmuñ Fârisî manzûm Zafer-nâme-i Selîmî'sinde 'Abdu'l-Fettâh Âmidî'niñ mazbaça-i mahşûşa-i Fârisî'sinde ve Behcetü't-Tevârîh ile sâ'ir mecelle vü mecmû'a ve risâle vü tevârîhde mufaşşal u meşrûh u mevcûd olmağla [105] burada tekrârına hâcet görileyemeyüp şurasını 'arz u ifâdede zebân-ı hâme-i istikâmet meslûbu'l-ihtiyârdır ki, işbu fütûhât-ı celîle ve muzafferiyyet-i cezîleyi müte'âkıb daha makarr-ı saltanat-ı seniyyeler-i olan der-sa'âdete vâsıl olmadan eşnâ-yı râhda Müslim ü Naşârâ pâdişâhlarından on sekiz mülûkuñ ilçileri hedâyâ-yı girân-bahâlar ile yek-dîgerini müsâbakat ve müsâra'at iderek müte'âkıben tebrîk-i gazâyâ şitâb ve rû-mâl-i 'atebe-i 'aliyye ve gerden-dâde-i tavk-ı 'ubûdiyyet-i müftehire ile rikâb-ı humâyûnlarına intisâb itmegi cânlarına minnet ve devletleri için cây-ı selâmet bilmişlerdir.

Ne büyük pâdişâh-ı celâdet-iktinâhdır ki şöhet-i satvet ü besâletleriniñ şît ü şadâsı rub'-ı meskûnı ihâta itmiş ve her taraf kendisiniñ sa'âdet-i hâlini emr ü fermân-ı cihân-muâtâ'-ı mülûkâneleri infâzına terak্কub u intizâr u inkıyâd hâlinde bulacağı i'tikâd-ı sâlimesine düşmüş ve bugün şît-i şalâbet ü şecâ'ati elsine-i aklâm-ı aşdikâyı tezyîn itmekde bulunmuşdur.

Mübâlât-ı dîniyye ve şe'a'ir-i islâmiyyede mükibb ve bu 'azamet-i 'aliyye-i şân u şöhet ma'rifetiyle berâber hazm-ı nefis ü mahviyyet ü tevekkülü iltizâm buyurduklarına Münecim-başı'dan mütercem olan Şa-

hâ'ifü'l-Aẖbâr'da Mısır fethinden sonra li-eclit-teferrüc İskenderiye şehrini eşnâ-yı teşrîf-i hümayûnlarında Ümmü'l-Kıyâs nâm mahalde binâsını irâde buyurdıkları kaşrın cihât-ı erba'asına yazılmak üzere inşâd buyurdıkları bâlâda rivâyet olunan işbu kıt'a-i 'Arabîyye'nin zeyline tenezzülen "Hâdimü'l-fukarâ Selîm" imzâ-yı hümayûnlarının tahrîrini fermân buyurmuş ve zikr olunan kâh-ı mu'allânın mevcûd olduğu rivâyet olunmuştur. Kıt'a:

الملك لله من يظفر بنيل منى
يردده قهرا ويهوى نفسه الدركا
اوكان لى لولغيرى قدرانملة
فوق التراب لكان الامر مشتركا

Bu kıt'a-ı mahviyyet-me'âli nazm u inşâd ile pîş-gâh-ı rubûbiyyet-i bârgâh-ı İlâhî'de secde-berendâz-ı mahviyyet ü 'ubûdiyyet ve istid'â-yı merhamet ü i'ânet-i Hazret-i Ahadiyyet olduğunu i'lân u istirhâm ile berâber Fârisî bir gazellerinde,

کشور دهر کرفتم بهمت آسان
کرچه دشوار نماید بتو آسانى ما

beytini inşâd ile himmet-i cihân-gîrânelerini i'lân buyurmuşlardır.

[106] Fezâ'il ü ma'ârif cihetinde emşâli nâdir bir fâzıl-ı nihrîr ve bir cehâbize-i bî-naẓîr olduklarına Ravza-i Muṭahhara'ya taḳdîm buyurmuş oldukları mervî olan 'Arabî na't-ı belîğ u celîl ve meşhûd-ı 'âcizânem olan Fârisî münâcât ve nu'ût-ı şerîf ile dîvân-ı belâğat-'unvân-ı Fârisî'si şâhid-i 'âdildir. Raḥmetullâhi Ta'âlâ 'aleyh,

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün)

Lisân-ı Fâris'in Selmân'ı oldur

Zebân-ı Fâris'in Ḥassân'ı oldur

mâ-şadaḳ-ı 'ilm ü 'irfân-ı hümayûnlardır.

Devlet-i Çerâkise 'aşrında menâbir-i 'Arabistân'da nâm-ı mülûk "Mâlikü'l-Haremeynü's-Şerîfeyn" ile yâd olunur iken feth-i şehri-i Şehbâ'nın evvelki cum'asında teşrîf buyurdıkları Melik Ez-Zâhir binâ-kerdesi olduğu rivâyet olunan câmi'-i kebîrde ber-uşûl-i sâbık hatîb, "Mâlikü'l-Haremeynü's-Şerîfeyn" 'ibâre-i nâ-lâyıkasını îrâd eyledigini müte'âkib bülend-âvâz ile "Haremeyn'in mâliki olmak ne haddimdir, ben Haremeyn'in hıdmet-kârı olmağla iftîhâr iderim, beni "Hâdimü'l-Haremeynü's-Şerîfeyn" olmak şeref-i cihân-bahâsına nâ'il olmaklığım iftîhârıyla teşhîr ü ta'rîf eyle" deyü kemâl-i şalâh u takvâ vü meskenetle hatîb efendiye hitâb buyurdıkları meşhûrdur. Tâbi'iyet-i Haremeynü's-Şerîfeyn ile i'lân-ı ittikâ vü inkıyâd ve hıdmet-i celîle-i i'lâ-i livâ-i kelimetullâhi'l-'ulyâ için terk-i huzûr u râhatla yedindeki seyf-i şerî'at-ı şerîfenin selâmet ü beğâsı uğurındaki fedâ-kârlıklarıyla 'arz-ı iftîhâr u mesâr itmek şî'âr-ı cihân-pesendânesi ol şehriyâr-ı şerî'at-şî'ârdan ilâ-yevminâ hâzâ ahlâf-ı kirâmî hâzerâtına bir yâdigâr-ı celîl-i-tibâr kalmışdır.

Îrân seferinde şanâdîd-i yeñiçeriyân ile ba'zı fesâd pîş-vâliğına cür'et idenlerin tahrîkâtları seyî'esiyle yeñiçerilerin itdikleri edebsizlige Ya'kûb nâm bayrak-dârın def'aten yeñiçeri ağalığına irtikâ itdirilmesi ve katâr ağalar-ı ta'bîr olunur ve şırasıyla yeñiçeri ağalığına zîl-yed olur yedi ağalıktan müretteb bir tarîk-i cedîd ihdâş iderek bunları enderûn-ı hümâyûnlarında mücerreb bendegâna tevcih ve çerâğ buyurmalarıyla yeñiçerilerin dizginlerini toplamış ve bu zâbitânın mecbûl oldukları dirâyet ü şiddet ü mukâvemet ve kâ'ide-i hikmetle hareketleri mukâbelesinde gördükleri terbiye ile yeñiçeriler birçok zamân dâ'ire-i itâ'at u fermân-berîden ayrılamamışlardır.

Her ne kadar tâsi'-i selâtin-i 'Osmâniye iseler de zamân-ı kalîl-i saltanat-ı seniyyelerinde [107] feth ü keşfine muvaffak oldukları bunca memâlik-i mevcûde için ihtiyar buyurdıkları meşâkk u metâ'ib tahammül-güdâz olarak farı'ı şecâ'at u besâlet cihetiyle ceddi a'lâları Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin hem-hâl ü kemâli ve bunlar ol kadar imtidâd-i vâkt ve müsâ'ade-i rûzgâr ile muğtenem olmuş olsalar belki anlar bunlara tâlî olabilmek ihtimâli zihinlerin cevân-ı hayâl-i vâkı'u'l-hâlidir.

Müstagnî-i işbât u idlâl olan âşâr-ı celîletü'l-ağbârı meydânda olmağla cihân-gîr-i celâdet-semîr hazretlerinin bu müddet-i kalîle-i saltanat-ı hümâ-

yûnlarında mazhar oldukları muzafferiyetleri ecdâd-ı 'izâmîñ cümlesine te-fevvukla ahlâfınıñ rehîn-i ıftihârı ve belki edvâr-ı mülûk-i İslâmiyyede zu-hûra gelen kâffe-i mülûk-i sûtûde-sülûk-i sâlîfe hâzerâtınıñ fütûhât-ı havâ-rıku'l-'âdât cihetiyle fâ'ıku'l-ıktidârı olduklarına âşâr-ı 'aliyyelerinden bü-yük delîl istemez. Selâmet-i taşmîn ü niyyetle feth ü keşfine muvaffak ol-dukları emâkin ü emşârîñ hemân ekşerîsi el-hâletü hâzihî dâhil-i memâlik-i maħrûse-i hâzret-i pâdişâhî ve nâm-ı nâmî-i hümâyûnları elsine-i 'âlemi-yânda ilâ-kıyâmî's-sâ'a bâkî olarak rûh-ı pür-fütûhları rahmet-i Rab-bü'l-'İbâd ile is'âd olunmaktadır.

Hîn-i irtihâllerinde Kemâl Paşa-zâde Ahmed Şemsüddîn Efendi mer-hûm gibi 'allâme-i rûzgâr ve mazbût-ı cerîde-i çarh-ı cefâ-kârîñ inşâd eyle-dikleri mersîye teberrûken buracığa derc olundu:

(Fe'ilâtun Mefâ'ilün Fe'ilün)

- 1 'Azmd e nev-cüvân u hâzmd e pîr
Şâhibü's-seyf ü şâ'ibü't-tedbîr
- 2 Hem şaf-ârâ idi hem Âşaf-re'y
Ne vezîr ister idi vü ne müşîr
- 3 Eli şemşîr ü dili hançer idi
Nîzesiydi kolu vü parmağı tîr
- 4 Âz müddetde çok iş itmiş idi
Sâyesi olmuş idi 'âlem-gîr
- 5 Şems-i 'aşr idi 'aşrda şemsiñ
Zılli memdûd olur zamânı kaşîr
- 6 Tâc u taht ile fâhr ider şehler
Fâhr iderdi anıñla tâc u serîr

- 7 Göñli ol sûrda bulurdı sürûr
Ki çala çağırardı tîg u nefîr
- 8 Rezm işinde bezm 'îşinde
Görmedi pîr-i çarh aña nazîr
- 9 Çıkısa eyvân-ı bezme mihr-i münîr
Girse meydân-ı rezme şîr-i dilîr
- 10 Olıcak dâr u gîr ol şîri
Añsun u kân ağlasun şemşîr
- 11 Hayf Sultân Selîm'e hayf u dirîg
Hem kalem ağlasun anı hem tîr

[108] mersiye-i mü'essiresiyle i'lân-ı mâtem ve kurenâ-yı hümâyûnlarından Hasan Cân Çelebi'nin oğlu câmi' u r-riyâseteyn şeyhu'l-islâm Hâce Sa'düddîn Efendi merhûm cûlûs u fütûhât u irtihâllerine olarak inşâd eyledikleri manzûme ile bi-hakkın izhâr-ı esef ü elem eylemişlerdir.

İrtihâllerine şâ'ir-i bâhir Bâkî Efendi'nin târîhidir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Bekâ mülkine 'azm itdi sefer kıldı budur târîh

"Koyup Sultân Selîm Bâkî cihân mülkin Süleymân'a" (926)

خسروخسرونشان سلطان تخت روم و شام
قاتل اهل ضلالت شاه دين سلطان سليم

هشت صدوهفتاد و پنج آن خسرو صاحبقران
از عدم زد خیمه سوی دهر بافر عظیم

نه صدوهجده ز هجرت رفت شد سلطان دهر
کرد اهل رفض رابات یغ بران دل دونیم

فتح اقلیم عرب کرد علاءالدوله را
 سریریدکار دولت شد بتیغش مستقیم
 نه صدو پیش و شش از هجرت گذشته زد علم
 از قصور دار دارینی سوی جنت نعیم

Fâtih-i Mısr u Şâm hazretlerinin vilâdet-i bâ-sa'âdet-i humâyûnlarına
 Mevlânâ İdrîs-i Bidlîsî'nin târîhidir:

بهفتاد پنج از صد هشتمین
 بدرج شه افتاد دریمین
 یکی قطره از بحر نیسان علم
 بقدرت شده عین الانسان علم
 بسر تاج شاهی او شمشیر سلیم
 بحکمت طلبکار فیض حکیم

İrîhâl-ı dâr-ı cennet buyurduklarına târîhidir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Rûhını Sultân Selîm'in yâ İlâh
 Ğark-ı rahmet kıl bi-haqq-ı fâtiha
- 2 Kim vefâtına anın târîhidir
 "Ehl-i îmân rûhı için fâtiha" (926) منه

târîhleriyle 'aşrı şu'arâ-yı Rûm u 'Arab u 'Acem'den ehl-i inşâfın birçok
 merşiye ve kaşîdeler inşâdına himmet eylemiş olmaları der-kâr ise de cüm-
 lesinin [109] taħariyât u taħrîrine bu muhtaşarın taħammülü olmadığından
 yalnız cülûs-ı humâyûn-ı cihân-gîrânelerinden üç yüz sene soñra zuhûr iden
 Aṭanalı meşhûr müverriḥ Surûrî Efendi'nin inşâd eylediği târîh-i ğarrâsı te-
 berrûken buracığa derc ü 'ilâve olundu:

(Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilû Fâ'ilün)

- 1 Sultân Bâyezîd şehzâdesi¹¹⁶
Kırk üç yaşında eyledi teşrîf-i taht-gâh
- 2 Târîhidir müselleme-i 'âlem Surûriyâ
"Sultân Selîm oldu cihân-dâr pâdişâh"

Cülûs, sene: 918. Vilâdet, sene: 875. Saltanat, sene 8, şehri: 8. 'Ömrleri, sene: 51. İrtihâl, sene: 926.

Bu şüretle hakk-ı 'âlf-i şehen-şâhîlerinde 'arz-ı 'ubûdiyyet ü kabûle herkes taraflarından izhâr-ı hâhiş ü ârzûya mübâderet olunması hâkân-ı huld-âşîyân hazretlerinin devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye ve millet-i celîle-i İslâmiyye hakkında ibrâz buyurduğu himmet ü hizmet-i fevka'l-'âdesine delîl-i celîldir.

Şehen-şâh-ı şecâ'at-ıktinâh hazretlerinin toktuz seneye karîb olan zaman-ı saltanat-ı 'aliyyeleri te'mîn-i hudûd-ı memâlik ü buldân ve tevsî' u tahkîm u tanzîm ve i'mâr-ı emşâr u aqtân için gazâ vü cihâda iştigâl ile güzêrân eylediginden dâ'ire-i hümâyûnca bundan ziyâde tensîkât icrâsına 'ahd-i hümâyûnları mu'âhid olamadığından bakîyye-i nizâmât ile devletin muhtâc olduğu tanzîmâtın ikmâlî halef-i 'âlf-i mülûkânelerine kalmıştır.

Hâkân-ı ma'âlf-nişân hazretlerinin hayrât u müberrâtlarına mukâbil bunca nuşret ü muzafferiyet ve muvaffakiyyet-i fevka't-taşavvurları kâfi ise de bunlarla berâber hırka-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesiyle Üsküdâr Miskînler Mescidi'ni ve Şoğuk Çeşme'deki Terziler Kâr-hânesi mahallinde kilîsâdan münkalib Terziler Kâr-hânesi Mescid'ini ve Akşaray'da kilîsâdan tahvîl olunan Sultân Câmî'ini ve Halıcılar Köski'ndeki medrese ve ders-hâneyi ve kezâlik kilîsâdan bozma mescidi ve Şâm-ı Şerîf'de Muhyiddîn 'Arabî merkad-i münîri üzerine bir kubbe-i refî'a ve ittîşâline bir câmî-i şerîf ve fuqârâ için bir zâviye ve vâfir evkâf vaz' buyurulmuş ve Konya'da Cenâb-ı

116. Bu mısra'da eksik kelime var.

Mevlânâ Celâlüddîn-i Rûmî kıddese sırruhu's-sâmî Hazretleri'niñ mezâr-ı şerîfi civârına mâ-i lezîz cereyân itdirüp bir 'âlî şâdurvân binâ buyurmuşlardır.

[110] Hâkân-ı ma'âlî-'unvân hazretleriniñ mu'âşır oldukları 'ulemâ-yı a'lâm ve meşâyih-i kirâm beyân olunur:

Mevlânâ Kâdî şüfî 'Alî Hicâbî Çelebi, Rûmîlî kâdî-'askeri mevlânâ Mü'eyyed-zâde Mollâ 'Abdurrahmân, mü'ellefât-ı keşîre ve ma'ârif-i vefîre şâhibi Kemâl Paşa-zâde müftî Mollâ Şemsüddîn Ahmed Efendi, hâce-i şehriyârî ve muşâhib Kaşamonılı Mollâ Halîm Çelebi, Edirne kâdîsî Şamsûnî-zâde Mollâ Mehmed, Karesili müderris kâdî-'asker Mollâ Nûrüddîn, İstanbul kâdîsî Kocailîlî Mollâ Mehmed Seydî, Burûsa kâdîsî Aydınî Mollâ Kara Bâlî, Rûmîlî kâdî-'askeri Mısır ilçisi Zeyrek-zâde Mollâ Rûknüddîn, müderris Mollâ Muzaferüddîn 'Alî Şîrâzî, vilâyet-i 'Arab kâdî-'askeri Fenârî-zâde Şâh Çelebi, Fenârî-zâde Rûmîlî kâdî-'askeri Mollâ Muhyiddîn Çelebi, müftî Zenbîlî 'Alî Efendi-zâde Edirne kâdîsî Mollâ Çelebi, Hâcî Hasan-zâde müderris Mollâ Mehmed Şâh Dâye Çelebi, Taşköpri-zâde Haleb kâdîsî müderris Mollâ Muşlihüddîn, Horasân'da Mollâ Sa'düddîn'den telemmüz iden Burûsa kâdîsî Dimetokalı Mollâ 'Abdu'l-vâsî', müderris A'rec Mollâ Pîr Ahmed, Burûsa kâdîsî Kocailî'nden Mollâ Kara Davud, müfessir ve muhaddis ve fakîh ve vâ'iz 'ilm-i vefk u coğrafya ve târîh ve mûsikîde mâhir Amasyalı Haîb Kâsım-zâde muşâhib müderris Mollâ Küçük Bedrüddîn, Amasyalı müftî ve müderris Mollâ Uçbaş Bedrüddîn, Hâşîye-i Tecrîd ve Havâşî-i Telvîhî tahşîye iden sarây-ı hümayûn ağaları hâcesi Berda'î-zâde Mollâ Muhyiddîn, Şeyh 'Ulvân Hamâvî, Şeyh Naşûh Tosyavî, Şeyh Mehmed Bedahşî, Şeyh İmâm Muşlihüddîn Edîb, Mü'eyyed-zâde Şeyh Hâcî Çelebi, Şeyh Muhyiddîn, Ebî Şâme Şeyh Bahâ'üddîn-zâde müderris-i semâniyye Şeyh Muhyiddîn Velî, Şeyh Mu'allim-zâde Muşlihüddîn Halîfe, Şeyh Nebî Halîfe, Şeyh Kara Muhyiddîn, Veliyyüddîn Oğlu Ahmed Paşa-zâde fâzıl u kâmil Şeyh Ca'fer Çelebi, şâ'ir-i mâhir ve mü'ellif muşâhib Lâmi'î Çelebi, Şeyh Vefâ halîfesi Şeyh 'Abdulla-tîf, Kaşamonılı Şeyh Hâcî Ramazân, Şeyh Sûhte Sinân hazerâtından 'ibâretidir.

Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri ‘Ahd-i ‘Âlîsinde İcrâ Olunan Ba‘zı Esâlîb İle Hayrât ve Müberrâtı ve ‘Aden ve Yemen’iñ Memâlik- Maahrûseye Mükerreren İlhâkı ve Zamânı ‘Ulemâ ve Meşâyıhı ve İlk Def‘a Olarak Fıransa’yı Himâyesi ve Kât‘-ı Mu‘âhedesi ve Fıransa Kırallı Fıransuva ve Vâlidesi Kraliçeniñ Mektûbları

Sultân Süleymân hazretleri Ğalağa Sarâyı ağasının başına üzeri beyâz destâr tekvîr olunmuş Mevlevî sikkesine şebîh mücevveze ve arkasına üsti Mevlevî [111] ferâcesi tarzında renk ve kumâşları mevâsime muvâfık bol yeñlü ferâce ve kuntuş kürk iksâsını ihdâş buyurmuşlardır.

Yuğaruda beyân olundığı üzere enderûn-ı hümâyûnuñ mekteb-i i‘dâ-dîsi makâmında olan Ğalağa Sarâyı ağalarının kâffesi okuyup yazmak ve ol vakitler uşûlince tomak ve top ve çûp oynamak ve kemân-keşlik öğrenmek isteyenler içlerinden bir üstâdîñ destini bûs ile "kepâde" ta‘bîr olunur gevşek kabızlı ve kolay çilleli tedârûki lâzım gelen bir yayı günde beş ondan yevmiye bir iki yüze kadar vakit buldukça çeküp bâzûsına kuvvet getürdikden soñra gevşekçe yay ile giyâh memlû kıl torbaya "kesez"¹¹⁷ şaplayarak tîr-endâzlık öğrenüp muqaddime-i harb u savaş olan fenn-i çâlâkîde kesbi meleke vü mahâret itmek uşûlden olmağla bu fenlerle mütevağğil olan erbâb-ı kâbiliyyet ü isti‘dâd ile yoluyla sarây-ı mezkûrda nihâyet dereceye gelerek zâbit olanlar yeñi sarâydaki küçük oğada ikmâl-i noğşân-ı ma‘ârifle bi'l-iktizâ hazîne ve kîlâr koğuşlarına alınarak küçük oğalılarnıñ ‘adedlerine noğşân geldikçe küçük oğaya alınmak ve yeñi sarây hâceleri ilerüleyüp tefeyyüz itdikçe Ğalağa Sarâyı hâceleriniñ eskileri yeñi sarây hâceligine nakl olunmak huşûşlarıyla sarây-ı hümâyûn hademesiniñ merâtib ü menâşib u vezâ‘ifleri ve kâffe-i menâşib-ı dîvâniyye ve ‘ulemâ ve yeñiçeri ağası ve sekbân-başı ve pederleri zamânında ihdâş olunup kağar ağaları ta‘bîr olunan yedi zâbitiñ ve kışla zâbitânıyla neferâtınıñ ve bölükât-ı erba‘a ve sipâhî ve ‘azabân ve topçı ve humbaracı ve lağımcı ve top ‘arabacı ve peyk ve şolak ve hâşekî ve balıacı ve kozbekçi ve şofalı ve bostâncı ve şandâlcı ve sâyeli gibi ba‘zı ocağlar halkınıñ elbise ve vazîfe ve hîdmetlerinde te-

fennüne mütevakkıf olan ta'lîm ü ta'allümleri kânûnlarını tanzîm buyurmuşlardır.

Şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr hazretlerinin ikinci şadr-ı a'zamları olup elsi-ne-i nâsda İbrâhîm Hân dimekle ma'rûf ve Eyyûb karşusındaki Sûdlıce'de el-hâletü hâzihî ba'kiyye-i sülâlesi olduğu mervî ve muhterik sarâylarını 'arşası mevcûd ve Ğalağa'daki Cân-fezâ Tekyesi sâhasında medfûn olan Yankö bin Mâdiyân-zâde mühtedî silâhdâr İbrâhîm Paşa'nın At Meydânı'na nâzır Sultân Ahmed Câmî'-i Şerîfi [112] mahalli bulunan imparator sarâyı yerine veliyy-i ni'meti için inşâsına muvaffak olduğu sarâyı teşrîf-i hümâyûn vukû'ında hıdmet-i şâhânede bulunmak üzere enderûn-ı hümâyûndan birkaç yüz ağa tefrîk ve oraya tesrîb ve anlarca dahî mukaddemât-ı feyz ü rif'at ve merâtib tertîb buyurulmuş ise de Ahmed Hân-ı Evvel devrinde bu sarâyın ağaları dağılarak yerine câmî'-i şerîf-i mezkûr binâ vü te'sîs buyurulmuş ve Hadîkatü'l-Cevâmî' mü'ellifinin kavlince Mehmed Hân-ı Râbî' 'aşrında yeni sarâyın gayri olan sarâylardaki ağaların birazı sipâh ve silâhdâr bölüklerine virilüp ba'zıları küçük otanın hazîne ve kîlâra şâlis olarak kalb olunduğı seferli koğuşına nakl u 'ilâve olunmuş ve mu'aşşaran yine Ğalağa Sarâyı vaz'-ı aşlîsine ircâ' ile bu rivâyete göre mu'aşşaran üç koğuşa mahrec i'tibâriyle enderûnuñ mekteb-i i'dâdîsi yalnız Ğalağa Sarâyı kalmıştır.

Biñ iki yüz elli senesine kadar Ğalağa Sarâyı nizâmât-ı aşliyyesiyle bâkî kalup ol târîhde Ğalağa Sarâyı i'tibârdan sukût ile uşûlî kavânîn-i devlet-i 'aliyye ve nizâmât-ı saltanat-ı seniyyeye teba'iyyetle tahavvül ü teceddüd iderek 'âdât-ı kadîme furû'âtından okuyup yazmak gibi ba'zı âşâr yalnız yeni sarâyda bâkî kalmıştır. Ğalağa Sarâyı mahalli biñ iki yüz elli dört târîhinde şab-hâne ve soñraları kışla ve 'aşrımızda mekteb-i sultânî ve tekrâr mekteb-i tıbbiyye ittihâz buyurulmuştur.

Bâlâda beyân olunduğı vechile devşirme uşûliyle alınan Hıristiyan evlâd-ı üdebâsından 'askerlikle sarây-ı hümâyûn hıdemât-ı celîlesi için intihâb u istihdâm olunmasının milletçe ve devletçe ve Hıristiyan milleti vatandaşlarımızın tefeyyüzlerince menâfi'i vücûhla müsellemler olduğundan böyle bir uşûl-i mehâsin-şumûlün ta'tîliyle havâşs-ı hademeye kabûl şerefi yeniçeri ve sipâh ve silâhdâr ve topçı ve humbaracı ve 'arabacı ve bölükât-ı

erba'a ta'bîr olunan 'ulûfeciyân ve ğurabâ ve 'azabân sınıfları evlâdlarına ya'nî ocağ-zâdelere haşr u tahvîl olduğundan devşirme gibi yerleşmiş ve 'Alâ'uddîn Paşa ve Çandarlı Kara Halîl Paşa gibi Felâtûn-huşâlîñ ihtirâ'-kerdeleri olup hiçbir vakitte emsâline muvaffak olunamayan ve bekâ-yı nizâmı hırz-ı cân ve hıfza şâyân idilmek lâzım gelen öyle bir kâ'ide-i pür-fâ'ideniñ külliyyen terkiyle cem'iyet-i [113] İslâmiyyeniñ tezyîdinden ve âtûsini taşavvurdan zuhûl ile vatandaşlarımız müsta'iddânınıñ iktisâb idecekleri ma'ârif muķâbilî mâzhar olacaķları fezâ'il-i füyûzâtıdan hey'et-i devlet-i 'aliyye ve memâlik-i mahrûseniñ mahrûm idilmiş olmasına te'essüf olunmamak kâbil olamaz.

Zıkr olunan devşirmelerden yeñiçeri ve 'acemi oğlanları kışlalarına ve Ğalaṭa Sarâyı'na ve yeñi sarâydaki ağalara noķşân vukû'ında Ğalaṭa Sarâyı'ndan yeñi sarâydaki küçük otaya alınmak uşûlî ne kadar ma'kûl u hâkî-mâne ve dûr-endîşâne vaz' olunmuş ise mu'aḥḥaran yalnız enderûndan tefeyyüz ve nân-pâreler ile tereffüh iden bendegân ile vüzerâ-yı 'izâm ve 'ulemâ-yı benâm ve sâ'ir zevât-ı kirâm evlâdlarından arzû ve istid'â iden zâdegânıñ kabûline müsâ'ade buyurulması uşûlünüñ refte refte bunlara inḥişârına netîce virmesi o kâ'ide-i pür-fâ'ideyi imḥâ itmesiyle bu tarîķ pek büyük bir menâfi'a o kadar sedd ü mâni' olmuştur ki ḥaķķ-ı ta'rîfî nâ-kâbil ve o 'aşrıñ cümle-i muḥassenâtına muķâbildir dinilse câ'izdir.

Çünkü kişi-zâde ve ocağ-zâde denilen bende-zâdegânıñ sâye-i devlet-i 'aliyyede beher-hâl pederleri aşḥâb-ı şervet ü iktidârdan olacaķları cihetle pederleri ḥânelerinde veyâ mekâtibde okutdurulup yazdırılmaları ḥuşûşlarına himmet olunmasında suhûlet der-kâr olduğundan kişi-zâdeleriñ erbâb-ı isti'dâdına bi't-tab' o yoldan tefeyyüz itdirilmek mümkün olduğu ḥâlde bu şûretten teşâmuhla millet-i celîle-i İslâmiyyeniñ teksîr ü tezâyüdine bâ'is ü bâdî olan ve i'âdesi kâbil olmayan ve el-ḥâletü hâzihî taḥassür olunmaķda bulunan devşirme uşûlünüñ ocağ-zâdeleriñ tefeyyüzleri uğurında terk ü fedâ olunması 'aşr-ı mezkûruñ itlâfât-ı keşîresiyle berâber muḥassenâtını imḥâ itmiş olduğu meydândadır.

Kânûnî ḥazretleriñiñ 'aşr-ı 'âlîsi pederleri mesâ'î-i celîlesi semeresiyle devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyyeniñ pek ziyâde parlak ve revnaķlı vakti olduğına Fıransa devletiniñ İspanyollar pençe-i zulminden li-eclî'l-istihlâş il-

ticâ ve 'arz-ı itâ'at u inkıyâda i'tinâsı delâlet ideceğinden devlet-i 'aliyyeniñ mu'âmelât-ı hâriciyyesinden olan fütüvvet-kârâne hareketinden ol 'asırdaki vukû'âtıñ biri, ol vakit Firansa kıralı bulunan Firansuva'nıñ himâyet ve Firansa devletiniñ hırâset ü şahâbetine himmet [114] buyurulmasıdır ki devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyyeniñ şânını i'lânen bu fıkıracık dañı derc olundu.

Devlet-i 'aliyye her ne kadar Avrupa devletleriyle mevki' ve hudûdî münâsebetiyle gâh harb gâh şulh üzere bulunmuş ise de 'ağd itdikleri muşâlağa bir nev' mütâreke kabîlinden olmağla hiç birisi ittifâk u ittihâd derecesinde olmayup fakat Firansa devleti ile saltanat-ı seniyye arasında tokuz yüz otuz iki senesi ilk def'a olarak mün'ağid olan mu'âhede haqîkaten mu'âhede-i ittifâkiyye dinmege şâyân olduğundan işbu münâsebât-ı dostâneniñ esbâbı ber-vech-i tafşîl bu mahalle derc olundu.

Devlet-i 'aliyye ile eñ az muhârebe iden Firansa devleti olduğu gibi ittihâd u ittifâk mertebesindeki mu'âhedeye ibtidâ vaz'-ı imzâ iden Firansa devleti olduğu ve Kuds-i Şerîf ile arâzî-i muqaddese devlet-i 'aliyyeniñ zamîme-i mülki olduğdan sonra Avrupa devletleriniñ devlet-i 'aliyye ile kesb-i münâsebâta başlamasına ibtidâ iden yine Firansa devleti bulunduğu der-kârdır. Bu ittifâk Sultân Süleymân Hân hazretleriyle Firansa kıralı birinci Firansuva arasında hâsıl olmuştur. Çünkü Firansa kıralı müşârün-ileyh birinci Firansuva şandâlî-i kırâliyyete ku'ûd itdiginde 'umûmen Firansa hükûmeti Nemçe memâlikiyle muhât olmağla Firansa memâliki Nemçe hükûmetiniñ ortasında mahşûr kalmış olmak hasebiyle Girîd ve Korfâ ataları, Cenevre ve Filoransa lîmânları Nemçe imparatorı Şarlken'iñ kuvve-i bahriyyesine merkez ü mecma' olduğına Firansuva muhtarib olduğundan gâ'ile-i maglûbiyyetiñ indifâ'ına câre aramağda iken Şarlken'iñ memâlik-i şarkıyye üzerine icrâ-yı nüfûz efkârında bulunduğunu hiss idince memâlik-i şarkıyye politikasınıñ iltizâm olunması Firansa'ya mûcib-i selâmet olacağını cezm idüp saltanat-ı seniyyeye yaklaşmağı taşmîm ü niyyet itmiş idi. Şarlken'iñ Avrupa'da 'alev-efrûz olan nüfûz u ikbâlîni men'a Firansa'nıñ kendü kuvveti kâfi olamadığını idrâk ile bir kuvve-i celîle-i cedîde-i ecnebiyye ile birleşmege Firansa devleti mecbûr olmuş idi. O günlerde devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye Avrupa ve Asya ve Afrika ve Amerika memâliki dâhilinde ve Akdeñiz ve Aşalar Deñizi sâhilinde donanmasıyla hükûmet itmekde ve Macaristân mes'elesinden tolayı Nemçe hükûmetini korkutmağda olduğu cihet-

İle Fıransa'nın düşmeni devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniye'nin de tabî'î düşmeni olmasıyla [115] işbu iki devletin politikaca suhûletle birleşeceklerini Fıransuva keşf ü hiss itdiginden devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye nezd-i 'âlîsine bir me'mûr göndermege vesîle-i zâhire olmak üzere memâlik-i şarkıyyede bulunan ve mahv u münkarız olan mîlel ü aqvâmın dest-i hatlarını taharrî bahânesi ve 'Osmânîluların uşul ü 'âdâtından ma'lûmât-ı şahîha almak gârazi netîcesiyle i'zâm eylediği Fıransa ekâbirinden Montiye Piskopos Pelisiye¹¹⁸ nâm zât İstanbul'da yolını bularak mâ-beyn-i hümayûn ile hafıyyen başladığı muhâbere münâsebetiyle şark Hristiyânlarını hoşnûd itmekde iken bu esnâda kıral-ı müşârün-ileyhiñ İtalya fütûhâtı arasında cür'et eylediği muhârebelerden Pavi¹¹⁹ muhârebesinde mağlûbiyyet ile Şarlken'e esîr düşmesiyle Şarlken'in müttefikleri Avrupa'nın mezâlim ü ta'addîsine karşı turan Fıransa milleti gibi bir hey'et-i cesîmenin zevâl ü inhidâmı içün i'âne-de bulunduklarına cânları şıkıldığı müşârün-ileyh Fıransuva'nın vâlidesi olup Fıransa devletinin nâ'ibe-i saltanatı Luisi Şaviva¹²⁰ nâm kıraliçe Şarlken'in müttefiklerinin politikaya muğâyir hareketde bulunduklarına dâ'ir gösterdikleri nedâmetden istifâde idüp İngiltere kıralı sekizinci Hanri ve onuncu Liyon papa Venedik ahâlîsi ile birleşmiş ise de Madrid'de mahbes-i hakâretde kalan Fıransuva'nın ibrâmıyla devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniye'den istimdâd icün vâlidesine bir mektûb yazdırmış idi.

Saltanat-ı seniyye taraf-ı 'âlîsine i'zâm olunan seffrin vâsıtasıyla gâyet a'lâ ve nevâdirden bir dâne büyük tamla yâkût ile altundan maşnû' bir kuşak ve yine yek-pâre altundan yapılmış güzel bir çift şem'-dân ve iki re's a'lâ Fıransız atları ile vûkelâya tevzî' olunmak üzere yüz on beş biñ fırank ki takrîben biñ beş yüz kîse gönderildi. Bu me'mûruñ her ne kadar işi mektûm tutulmuş ise de Nemçelülerin tecessüsât-ı gadriyye ve habslerinden kurtulamayup on nefer rûfekâsıyla berâber Bosna sancağı hudûdında telef itdirilerek mevdû'-ı dest-i emânetleri olan hedâyâ dahî ahz olunmuş ve Nemçelülerin muğâyir-i şân-ı devlet olan böyle bir hareket-i garîbe-i gaddârâne ve cür'et-i gâşiba-i vahşiyânelerini herkes takbîh itmîşler idi. Lâkin

118. مونتيه پسقويس پليسيه

119. پاي

120. لويسي صاوا

Şarlken tarafluları bu mâtdeyi üzerlerine almayup tecâhül-i ebleh-firîbâne ibrâziyla Bosnaluların tîma'larına isnâd ile [116] tebri'e-i zimmet itmek isterler idi. Her ne ise keyfiyyet Pâris'e mün'akis olduğda Macar aşıl-zâdegânından Jan Fıranjiyatı¹²¹ nâm zât tekrâr sefâretle İstanbul'a i'zâm olunmağla vâlîde-i müşârün-ileyhânın mektûbıyla Fıransuva'nın mahbesde yazdığı mektûbı huzûr-ı hümâyûna îşâl ve takdîm eyledi.

Sultân Süleymân Hân hazretlerine Fıransa kıralı birinci Fıransuva'nın vâlidisi tarafından terkîm ü takdîm olunan mektûbuñ şûretidir:

"İspanya kıralı Şarlken oğlum Fıransuva'yı Pari muhârebesinde tutup habs eyledi. Ve şimdiye kadar oğlumun halâşını Şarl'ın insâniyyetine bırakmış idim. Halbuki me'mûlümüz olan insâniyyeti icrâ itmedikden başka oğlumun hakkında hakâret daği itmekdedir. İmdi 'âlemiñ muşaddakı olan 'azamet ü şânıñız ile oğlumun düşmenimiziñ pençe-i kahrından halâşı ile i'lân-ı übbehet buyurmañızı zât-ı şâhâneñizden bi'l-ħaşşa niyâz iderim".

Fıransa kıralı Fıransuva'nın mektûbı:

"Dünyânın cihât-ı ma'mûresinden birçok ülke ve bilâdın hâkim ü pâdişâhı ve bi'l-cümle mazlûmların dâd-hâhı olan sultân-ı mu'azzam ve hâkân-ı müfahham hazretlerine 'arz-ı mâ-fi'l-bâl budur ki:

Macaristân kıralı birinci Ferdinandon'un üzerine hücûm itdigiñizde biz daği himmet ü 'inâyetiñizle habsden halâş olup İspanya kıralı Şarlken'in üzerine hücûm idüp müşârün-ileyhden öcümüzi aluruz. Ve siz ki şehen-şâh-ı celîlü's-şânsıñız, mûmâ-ileyhiñ hakkında gelmege 'inâyet buyurduğı hâlde bundan böyle bende-i ni'met-şinâsımız olduğımız iştibâh buyurulmaya." deyü muharrer idi.

Bu mektûblar 1525 senesi kânûn-ı evvelin altısında Fıranjiyatı nâm sefir ile huzûr-ı hümâyûna îşâl olduğda taraf-ı şâhânedan sefire iltifât ile birtakım hediye ve 'atıyyeler ilâve vü ihsân ve Nemçelü tarafından

mağsûb olduğu rivâyet olunan Fıransa kıraliçesiniñ sâlif'üz-zıkr hediyyesine ma'a-ziyâdetin muķâbeleten birtakım huliyy ve cevâhir-i firâvân ihdâsıyla dağı Fıransızlar 'umûmen mażhar-ı eltâf ve iltifât-ı bî-kerân buyurulmuşlardır. Saltanat-ı seniyye tarafından ecnebî sefirlerine târîh-i mezbûra gelinceye dek bu mertebe iltifât olunmadığından hâzır bulunanlar pâdişâhın dirâyetini tahsîn ve dûr-endîşân vükelâ bu pazarlığın [117] kıymet-i 'âķibetiyle berâber devletiñ anlarla dâd u sitedde idecegi ziyân-ı müdâhaleyi keşf ü tahmîn itmişler idi.

Hâzret-i pâdişâh, Fıransuva'nın iltimâsını tervîc için Ferdinand'ın üzerine hücûm itmege söz virüp va'd-i hümâyûnını muşaddak bir mektûb dağı irsâl eylemiştir. İşbu iki devletler arasında cereyân iden mu'âmele-i dostâneyi bozmaķ emeliyle müşârün-ileyh, Fıransuva'ya Hristiyanlara hıyânet 'azviyle iftirâ idüp kendi müttefiklerini kandırmış idi, Lâkin müşârün-ileyh Fıransuva ķurdığı tertîbi bozmayup bir sene kadar Madrid şehrinde mahbûs kaldıķdan sonra 1526 senesi şubatında mahbesden çıkup kemâ-fi's-sâbık Nemçelülerin 'aleyhine kıyâmdan girü kalmamıştır. Faķat devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye ile olan ittifâķını ketm tarafında zehâbını mahrem-i esrârından ba'zılarına açdığı işidilince ma'nâsız ve hükümsüz öyle 'ahd-şiken bir söz tefevvüh itdiğinden 'arz-ı nedâmet ü i'tirâf ile berâber devletle müstahkem olan münâsebâtını bir taraftan teşyîde çalışdı.

Şarlken, Sultân Süleymân Hân hâzretleriniñ Macaristan'a nâ'il-i teraķ-ķi-i ikbâl ve birâderi Ferdinand'ın dûcâr-ı idbâr olduğunu gördükçe mużtarib ü melûl olmasına bakılınca pâdişâhın tahrîk-i ğazabını mûcib olacak ta'bîrâtdan vazgeçmesi lâzım gelür iken kendüsünün kat'â hakkı olmadığı Kıuds-i Şerîf kırallığı 'unvânıyla mümzâ bir mektûbı rikâb-ı hümâyûna irsâl eyledi ise de nâmeyi takdîm eyleyen sefir huzûr-ı âşâfide 'unvân-ı mezkûrdan tolayı ta'yîb ü tezyîf ü tevbîh olunduktan sonra Ferdinand'ın 'aleyhine der-hâl i'lân-ı harb olunup hemân Nîş şahrâsına 'askeriñ toplanması emr olundu. Eşnâ-yı râhda Ferdinand'ın taleb-i şulhı mutażammın recâ-nâmesi gelmiş ise de iltifât buyurulmayup Belğirad'da vuşûllerinde Fıransa devleti tarafından Anķoni nâm zât gelüp Şarlken 'aleyhine sevk olunmaķ üzere hâzret-i pâdişâhdan donanmaca i'âne istedi.

Sefir-i mezkûr Belğırad şahrâsındaki ordu-yı hümâyûna keyfiyyet-i vuşûlını orduda birlikde bulunan Venedik balyosunuñ Venedik'e ib'âş eylediği mektûbda şöyle yazmışdır ki:

"Fıransa devleti tarafından sefâretle gelen Anķoni giceleyin 'Oşmân-lu ordusuna gelüp [118] hakkında pek aşırı iltifât u hürmet olundu".

Garîbdır ki muķaddimetü'l-ceyş olarak dört yüz biñ neferden mütecâviz ehl-i İslâmıñ mızraklarınıñ uçlarındaki meş'aleleriñ virdikleri ziyâ Roma eyâletiniñ ve Sentanj¹²² kal'asınıñ meşhûr âteş donanmaları bir yere gelse buña müşâbih olamaz idi. Ve'l-hâsıl hazret-i pâdişâh Fıransa devletiyle olan meveddet-i sâbıkası iktizâsınca sefirin istid'âlârını tamâmıyle kabûl idüp der-hâl harekât-ı harbiyyeye başladı ve Fıransa'nıñ ârzû-kerdesi olan muhârebeniñ te'hîrini tecvîz itmediği daħi Şarlken'den korkuyor zann olunmasun deyü derc eylediği 'ibâre mâ-hüve'l-vâķı'a muvâfık olmaķ üzere hikâye-i hâl ile teblîğ-i havâdiş eyledi.

Hâlbuki müşârün-ileyh imparator Şarlken Hazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm efendimiziñ vekîli olmaķ üzere Roma'da re'îsü'l-mezheb tanınan papayı mücerred tervîc politikasına mebnî habse ilkâ ve soñra rüşvet aħzıyla sebîlini ihlâ eyledigine bakılınca Hristiyanca Hristiyan sayılamayup ancak politikasınıñ revâcı cengâverlik üzerine mebnî iken bile 'Oşmânlunuñ büyük ordularınıñ birkaç günlük ilerüsünde bulunan düşmen arâzîsini tahrîb içün i'zâm olunan yetmiş seksen biñ süvârîden 'ibâret bir cem'iyyet-i cüz'iyeye karşı тұramadı. Lâkin Tunus eyâleti le Berberistân'ın ba'zı taraflarına Şarlken'in istîlâsı Hristiyanları yeñiden gayretlendirüp bütün Avrupa devletleri Fıransa kıralını ta'yîb itmege başladılar ise de kıral-ı müşârün-ileyhe olunan i'tirâzâtı kaç'â diñlemeyüp Jan Valağora¹²³ nâmında bir zâtı muķîm ilçî olmaķ üzere İstanbul'a gönderdigini i'lân eyledi.

Sultân Süleymân Hân hazretleri 'Acem seferinde bulunmağla sefir hü-zûr-ı hümâyûna müşûl olmaķ üzere Tebrîz'e kadar gidüp teblîğ-i sefâret eyledikten soñra biñ beş yüz otuz altı senesi şubatında Fıransa devleti ile devlet-i 'aliyyeyi rabt iden evvelki mu'âhedeyi bir kıt'a hatt-ı hümâyûn ile tah-

122. سنت انژ

123. ژان ولاغوره

kîm ü i'lân itdirmege sebep oldu. Sultân Süleymân Hân hazretleri bu mu'âhededen soñra Fıransa kıralı Fıransuva'ya pâdişâhlık 'unvânı virdikde Fıransız me'mûrları bu 'unvânı imparatorluk ile tercüme itmişlerdir. Taraf-ı devlet-i 'aliyyeden 'unvân-ı mezkûr muqaddes tutulmağla ol vakit sâ'ir kıralara ta'mîm olunmamıştır.

[119] Fıransa seffîriniñ devletinden aldığı ta'lîmât üzerine me'mûriyyeti işbu mu'âhededen mâ-'adâ i'âne-i harbiyye olarak bir milyon riyâl ya'nî zamânımız hisâbınca elli biñ kîse isti'âne vü istid'â itmek idi. Sefîr virilen ta'lîmâtta devleteyn beyninde mün'aqid olan mu'âhede devlet-i 'aliyye içün fâ'ideli olduğundan zât-ı şâhâne meblağ-ı mezbûrî ya karzen veyâ i'âneten i'tâ vü ihsân ider deyü yazılmış idi. Fi'l-haqqıka taraf-ı devlet-i 'aliyyeden kabûl olunup bundan başka Cezâyir vâlisi bulunan Barbaros nâm Hayrüddîn Paşa'nın donanma-yı hümayûn ile Şarlken'e müttefik olan Sicilya ve Sardunya memâlikî üzerine hücum itmesi 'ilâve-i iltimâsı dahî karîn-i müsâ'ade-i 'âlî buyurulmuş idi. Sultân Süleymân Hân hazretleri Fıransuva'nın tervîc ü merâm u maqşadı niyyetiyle Avlonya'ya irsâl eylediği 'asker İtalya sâhillerinde Ankona ve Otrant tarîkleriyle Napoli'ye yürümek üzere iken Venediklû'nün hilâf-ı me'mûl nakz-ı 'ahd ile harekât-ı haşmâneleri haylûletiyile Fıransa ile devlet-i 'aliyye arasında mün'aqid olan ittifâk bir netîce-i hayriyyeye iktirân idemedi. Bu aralık Fıransuva'nın Avrupa'nın kendi üzerine olan galeyân-ı efkârına tayanamayup Şarlken ile terk-i muhâsameye mecbûr olduğu dür-bâr-ı şevket-karâra mün'akis olunca hazret-i pâdişâhın bi-hakkın infi'âlini mûcib olup dîvân-ı hümayûnda Fıransa seffîri dûcâr-ı 'itâb u ta'rîzât olmuş idi. Fıransa kıralı Fıransuva'nın devlet-i 'aliyyeniñ infi'âli işine elvirmediginden Şarlken ile terk-i mütâreke iderek ceng ü peygârî tecdîd eyledi. Bunun üzerine dergah-i devletden nâme-i mahşûş ile Fıransa üzerine 'avdet idüp soñra yine hazret-i pâdişâha giden Fıransa seffîri Rankoni, Şarlken'in tarafından naşb olunmuş olan Milan vâlîsi, kıralının irâdesine mebnî Fıransa seffîrini telef eyledi. Sefîriñ telef itdirilmesine sebep yedinde bulunan Fıransa ta'lîmâtını almak için olup hâlbuki merkûm Rankoni me'mûriyyet-i ahîr ile tekrâr İstanbul'a gider iken Şarlken tarafından telef olunacağını Balay nâm mahalliñ Fıransız vâlîsi haber aldığından bir sanî'a ile seffîri yedinden ta'lîmâtı alup tevkiif itmiş olmağla seffîr telef itdirilüp me'mûl olan ta'lîmât zuhûr itmeyince her ne kadar ka-

viyyen nâdim olmak emr-i tabî'î ise de gadrini setr için kabâhatında haklı olmak zu'mı ile sâhte yalandan bir ta'lîmât yapup işte Firansuva'nın Sultân Süleymân hazretleriyle [120] ittifâkı şu esâsa mebnîdir, deyü birtakım yanlış sözler neşr ü i'lân itdi. Sefîriñ katl ü i'dâmı husûsında Nemçelülerin kullandıkları hiyel ü desâyisi Öjen Maron¹²⁴ nâm müverrih şöyle yazmıştır ki:

Şarlken'in Firansa sefirini telef itdirişi yedinde bulunan ta'lîmâtı alup kendüsine muzırr olan muķâvelât ile 'Osmânlıların Firansızlara mu'âvenet ideceklerini Avrupa'ya bildirmek ile berâber Anķon gibi nezd-i devlet-i 'aliyyede kesb-i nüfûz eyleyüp 'Osmânlılar arasında iktisâb-ı hürmet ü ri'âyet itmiş bir zâtın görecegi işleri men' itmek için Milan vâlisi Kovast Markiz'e¹²⁵ "Firansız sefirî İtalya'dan geçer iken hayyen ve meyyiten ele geçürüp tevķîf eylesin" deyü olunan tenbîh üzerine Rankon katl ü i'dâm olundu. Bu havâdiş Venedik tarîkiyle Pâris'e mün'akis olduğda maķtûl Rankon'un yerine polis hıdmetinde bulunan Polin der-sa'âdet sefirî naşb olunmasıyla berâber Şarlken'in kavânîn-i düveliyyeye muğâyir olan harekât-ı kabîhası i'lân olunmuş idi. Sefîr-i cedîd Sultân Süleymân Hân hazretlerini Macaristan'ın pây-tahtı olan Budin şehrinde bulup Rankon'un Şarlken elinde keyfiyyet-i katl ü i'dâmını tafşîl eyledikde taraf-ı şâhânedan şu vechile cevâb verilmiştir ki, "Şarlken'in ve birâderi Ferdinand'ın hiyel-âmîz olan sözlerine i'timâd olunmadığından kendü mülkimi kılıcım ile şıyânet itdigime hakkım yok mıdır, zîrâ bunlar hubb-ı câhları uğurında her dürlü fenâliğa cesâret iderler, vay ol kimselere ki kendülerinin tesviye-i umûrları Şarlken'in ve birâderi Ferdinand'ın hükûmetine kala" deyü buyurulmuş ve bundan soñra Berberistân'dan Şarlken'in pençe-i zabtına geçen yerlerin de istirdâd olunması Hayrüddîn Paşa'ya emr olunmuştur. Şarlken'in dañi iki yüz yetmiş kıt'a sefine ile yirmi dört bin kara 'askerinden müretteb Cezâyir üzerine sevķ eyledigi ordusundan zuhûrî melhûz ve kaviyyen me'mûl olan fevz ü nuşret ve 'indlerinde şübhesiz 'add olunan muẓafferiyyeti seyr ü temâşâ itmek üzere Cezâyir'e dört mil mesâfe bir sâhile yanaşılup çıkılur iken bi-hikmet-i Ta'âlâ birden bire bir fırtına zuhûr idüp yüz otuz kıt'a sefineleri gark olduğu sırada nüzûl iden seyl ü şavâ'ık ü bârândan barınacak yer

124. اوژن مارون

125. کواست مارکیزه

bulamadıkları mişillü 'Arabların tazyîkiyle muhtarib olmuşlar ise de [121] Cezâyir'i almağa hücumlarından muhâvemet mümkün olmadığından hasâret-i külliye ile 'avdetle eşnâ-yı râhda furtunalardan zahmet çekerek bir buçuk mâhda İspanya'ya varmışlar ise de bu meşâ'ib-i şâ'ibe-i şâ'ika ve hezîmet-i şâgıra Şariken'in nâmûsını imhâya kadar hıdmet itdiginden muhârebe itmeğe 'azîmet ve bu 'azır ü taşmîminde sebâta niyyet eylemiş idi.

Bu eşnâda Fıransa sefiri Polin İstanbul'dan Kontebolo'ya¹²⁶ ve Kontebolo'dan İstanbul'a me'mûriyyet-i mühimme ile gidüp gelerek Şariken ile yeñiden bir muhârebeye daha şurû' etmek üzere Sultân Süleymân Hân hazretlerinin donanmasını ister idi. Binâ'en-'aleyh taraf-ı şâhânedan Fıransa kralı Fıransuva'nın iltimâsı kabûl olundığını müş'ir irsâl buyurılan mektûbuñ şûretidir:

"Siz ki bi'lçümle milel-i 'İseviyye kırallarının mu'teber ü mu'azzamı-sız, ma'lûmuñuz ola ki Polin nâm sefirîñiziñ istid'âsına mebnî kâffe-i levâzımâtıyla mücehhez olarak donanmamı virdim ve müsâ'ade vü re'yiñizden 'udûl ü muhâlefet itmemek üzere kapudânlara irâde eyledim. Siz dañi muhârebe-i mezkûreyi bâ-ıkbâl başa çıkardıktan soñra lüzûmı kalmadığı hâlde hevâlar fenâlaşmaksızın donanmayı i'âde eyleyesiz ve Şariken'in hîlesinden kendüñüzi hıfz u vikâye itmeğe ve her istedikçe düşmene muhârebe vü galebe eyleyeceğini bildirtmedikçe muşâlahayı kabûl itmeğe i'tinâ eylemeñiz ihtârıyla berâber benimle mahabbet ü meveddete ve devletimle ittihâd u ittifâka ragbet idenlere Hâk Ta'âlâ mükâfâtlar ihsân buyursun. Bi-mennihî Ta'âlâ dâ'imâ muzaffer kılıcım ile muhâfaza olunurlar" deyü muharrer idi. Polin gemileri ve mektûbı alup Marsilya'ya vardığı vakit Sultân Süleymân Hân tekrâr Macaristan'a 'azîmet buyurmuşlar idi. Fıransa donanması ile birleşen 'Osmânlı donanması Nis şehrini urup ba'zı sevâhili zabt eyledikten soñra Tûlon tersânesine geçüp kışladılar. İrtesi sene on dört biñ İtalya esîrleri ile donanma İstanbul'a geldi. Fıransa kralı Fıransuva hem-mezhepleri ta'n olunmuş ise de havâle-i sem'-i i'tibâr itmedi. Fıransuva işleri yoluna koymak üzere iken biñ beş yüz kırk yedi senesi martın otuz birinde vefât etmekle yeri halefi ikinci Hanri'ye intikâl idüp bu

dağı pederiniñ meslekinden ayrılmayıp Sultân Süleymân [122] Hân hazretleriyle 'ağd olunan münâsebâtı te'kid için me'mûr i'zâm itmiş olduğu Vazamon¹²⁷ nâm sefîri Sultân Süleymân'ın 'Acem seferinde berâber bulunmuş idi. Mûmâ-ileyh mazhar-ı iltifât u nüvâziş olarak şımarmış olduğundan vazîfesini ol vaktiñ 'âdât u istihkâkı hâricine çıkararak hâric-ez-şaded sefâret-i memâlik-i mahrûse-i 'Osmâniyyede bulunan Hristiyanlara pek çok şahâbetler itmiştir ki hiç diğerk Katolik devletleri bunuñ huşûl-i matlabına vuşûle muvaffak olamamışlardır. Bunuñla berâber donanma-yı 'Osmâniye'niñ be-tekrâr Fransa donanmasıyla birleşüp Kırsıka atasınıñ teşhîrine muvaffak olundu. Bu aralık Avrupa'nıñ şîrâze-i nizâmını bozacak vukû'ât zuhûr itmekle saltanat-ı seniyye ile Fransa devletiniñ miyânında biraz şogukluk görünmüş ise de Fransalı tarafından der-hâl olunan i'tizâr ve ragbet üzerine yine serî'an zâ'il olmağla dâ'imâ saltanat-ı seniyye ile devlet-i müşârün-ileyhânıñ kadîm olan ittifâkına biñ iki yüz on üç târîhinde Bonapart'ın Mısır istîlâsına ve biñ iki yüz elli altı bî-teraflığını ihtiyârına kadar kaş'â sekte gelmemiştir.

Bu 'aşır tetimmâtından olan ülke-i Yemâniyye'ye dâ'ir ba'zı fıkralar olup bunlar evvelâ enderûndan muhrec Mısır vâlisi Süleymân Paşa ve Yemen vâlisi Mehmed Paşa ve mu'ahharan Sinân Paşa'ya ta'alluk eylediği cihetle buracıga derc olundu.

Evvelâ Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleriniñ muvaffakiyyet-i celîleleri zamîne-i müsellemesinden olarak hıttâ-i Yemâniyye'niñ bi-cümleti't-tevâbi' ve'l-levâhık memâlik-i mahrûse-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'ye munzam olduğına şübhe kalmadığı hâlde şâniyen Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretleri dağı bi'd-defe'ât bu hakk-ı şarîhi cihâna taşdıq itdirerek Selîm Hân-ı Şânî ve Murâd Hân-ı Şâliş ve Mehmed Hân-ı Şâliş hazerâtından 'aşır-ı hâzıra kadar bu hıttâ üzerinde kazanılan hukûk-ı şarîha kâfe-i düvel nezdinde müsellemler ü muşaddak bulunmuştur.

Hıttâ-i Yemâniyye 'aşır-ı Selîm Hân-ı Evvel'de bi-levâhikihâ memâlik-i devlet-i 'aliyyeye ilhâk olunarak hutbe nâm-ı humâyûnlarına kırâ'at olunmuş ise de halef-i bâhirü's-şeref-i humâyûnları Kânûnî Sultân Süley-

mân Hân hazretleri 'aşr-ı 'âlîsinde Evlâd-ı Muṭahhar fūrce bularak Yemen'e taşarruf iddi'âsına düşdüklerinden sevk-i 'askerle tenkîllerine muvaffak oldukları hâlde hıttâ-i mezkûreniñ harâret-i arziyyesine [123] Türkistan ahâlîsinden olan 'asâkir-i şâhâne tâb-âver olamadıklarından Selîm Hân-ı Şânî 'aşr-ı 'âlîsinde bi'z-zarûre buradan biraz 'askeriñ kaldırılmasını Evlâd-ı Muṭahhar fırsat ittiḥâziyla yine vâdî-i muḥâlefete pûyân olduklarından bu kerre enderûn-ı hümâyûndan müfîz Sinân Paşa serdâr ta'yîn olunarak iki sene kadar mümtedd olan muḥârebât u hücumâtta hıttâ-i mezkûre bâ-serhâ zabt u teşhîr ve memâlik-i devlet-i 'aliyyeden olduğunu düvel-i İslâmiyye vü Naşârân-ıñ kâffesine resmen ve tahrîren tebrîk ü taşdîk itdirilmiş idi. Devlet-i 'aliyyeniñ aqtâr-ı Hicâziyye'de serdâr ve kumandânı olan Yemen Fâtîhi demekle müte'ârif müşârûn-ileyh Sinân Paşa refâkatindeki 'asâkir-i 'Osmâniyye'niñ şavlet ü hücumlarına Evlâd-ı Muṭahhar muḳâbele idemediklerinden tekrâr-be-tekrâr başdan başa bir def'a daha yine feth olunmuş idi. Sinân Paşa'nıñ aqtâr-ı Hicâziyye'deki hıdemât-ı 'adîdesi mülâbesesiyle şadr-ı a'zam Şokullı Mehmed Paşa'nıñ manzûr u mültezemi olarak hayâtındaki medh u şenâ vesîlesiyle bi'l-âhire beş kerre maḳâm-ı şadârete getirilmiş ve bu maḳâmda çendân hıdemât-ı lâıyıkaya muvaffak olamamış ise de zıkr olunan Yemen kıt'asında ve Hicâz hıttasındaki kâr-güzârlığı bi-ecma'ihâ Yemeniñ memâlik-i devlet-i 'aliyyeden olduğunda kaṭ'â şübhe bırakmamasıyla Yemen Fâtîhi Ġâzî Sinân Paşa'lıkla iştiḥârına bâ'îş olmuş ve şimdiye kadar bu kıt'anıñ bir tarafından bir karış yerine bile ta'arruz u müdâḥale olunmadığını tevârîḥ rivâyet ider. Ancak hıttâ-i Yemâniyye'niñ ibtidâki fâtîhi Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri olduğu bi'l-münâsebe yukarıda hikâye olunmuş idi. Zamân-ı cihân-gîrânelerinde Mısır vâlisi olan zevât taraflarından Yemen'e kâ'im-maḳâmlar gönderilmekde olduğu hâlde enderûn-ı hümâyûndan müfîz Mısır vâlisi Süleymân Paşa tarafından me'mûr olan sarây-ı hümâyûndan feyz almış olan kethudâ Mehmed Paşa birçok seneler oralarda hükûmet itmiş ve câmi'-i şerîf ve hân ve ḥammâm ve medrese ve mekteb ve âbâr ve 'ibâdiyye ve sâ'ire gibi ma'mûriyyete müte'allık birçok ebniye ve sâ'ire ihdâs u inşâ itdirmiş ve hattâ bu zâtıñ inşâ itdigi ḡâyet dil-nişîn ve vâsi' bir ḥammâmıñ der-sa'âdet ve Şâm ve Edirne ve Haleb ve Burûsa ve Selânîk ve'l-hâşıl ḥammâm mevcûd olan mahalleriñ birisinde nazîri olmadığı rivâyet olunmuşdur.

Devlet-i ‘aliyyenin ekşer-i ahyânda meşgûliyyet-i mühimme ve meşâlih-i mübremesinden eyâlât-ı [124] ba‘îdesi ahvâliniñ teftîş ü tecessüsine ba‘zen vakit bulamamasından ihtilâs-ı fırsat u istifâde idenleriñ te‘âvül-i dest-i i‘tisâfla zabt-ı aqtâr u etrâfa ibtidâr itdikleri egerçi mesbûk ise de bu cür‘et-i tâgîyâneleri istiḥbâr olundığı gibi der-hâl cânib-i mezâlib-mesâlib-i devlet-i ‘aliyyeden Mısır vâlîleri vesâletiyle veyâ Cidde ve Hicâz târîkiyle bi'd-defe‘ât sevḳ olunan ketâ‘ib-i zafer-esâlîb-i besâletleri ve Süleymân Paşa ve Mehmed Paşa ve Yûsuf Paşa ve Özdemür-zâde ‘Osmân Paşa ve Rıdvân Paşa ve Sinân Paşa ve Kâsım Paşa ve Husrev Paşa gibi zevât-ı şavvet-simât muzafferiyetleriyle âsâyiş-i memleket i‘âde idilmiş ve bu keşâ-keş bir hayli zamân imtidâd itmiş iken hîn-i cûlûs-ı Sultân ‘Abdu'l-Mecîd Hân’de Mısır vilâyetine virilen nizâma mu‘âvenet arasında İngiltere devleti oraları hâlî bulduğundan yalnız ‘Aden kaşabasında bir kömür mağazası tedârûki vesîlesile bir küçük ebniye mahalline tırnak ilişdirebilmiş ise de bunu müte‘âkib Yemen iklimine Kürd Maḥmûd Paşa ve anı müte‘ekib enderûn-ı humâyûndan muhrec Muştafâ Şabrî Paşa ve ‘aşr-ı evvel-i ‘âlî-i Sultân Maḥmûd Hân-ı Sâni kapudân paşalarından Kırîmî meşhûr Râmis Paşa birâder-zâdesi Bonaparta Muştafâ Paşa ve Üsküdârî Halebî-zâde şâ‘ir Sırrî Paşa ve Kürd Ahmed Paşa ve ‘Alî Yâver Paşa ve Halebli Şerîf-zâde ‘Alî Paşa ve daha hâtıra gelmeyen ba‘zı vüzerâ ve mîr-mîrân vâlîlikle sâye-i saltanat-ı seniyyede hüküm-rân olmuşlardır.

Zıkr olan hıttâ-i cesîmenin lâyıkıyla tanzîmâtına muvaffakiyet emeliyle sa‘y u kûşışde kuşûr olmamış ise de Bağdâd vilâyet-i celîlesi gibi orada daḥi bir ordu bulunup vilâyât-ı sâ‘ire nizâmâtıyla mükellef olmak için bir iki yüz seksen altı senesi Bağdâd vâlîsi Redîf Paşa’nın ferîkliğinde refâkatine ‘asker-i nizâmiyye-i şâhâne ve zabtîyye terfîkiyle Yemen’e gönderilmiş ve ‘Asîrli terbiyesine kıyâm olundığı esnâda müşârûn-ileyh rütbe-i celîle-i vezâret ü müşîrî ve Yemen vilâyet-i celîlesi tevcihiyle nizâmına me’mûr olmuş ise de hastelendiginden yerine Yemen’de bulunan ferîk Ahmed Muhtâr Paşa müşîrlikle vâlî ve kumandân ta’yîn olunarak iki seneden ziyâde ifâ-yı hüsn-i me’mûriyyete muvaffakiyyetini müte‘âkib isti‘fâ iderek yerine ferîkân-ı kirâmdan diğer Ahmed Paşa rütbe-i vezâretle kemâ-fi’s-sâbık kumandân ve vâlî olmak üzere me’mûr olmuş ve el-hâletü hâzihî orada bulunmuştur.

[125] Bu fıkrayı itrâdan murâd hıttâ-i mezkûre ‘aşr-ı ‘âlî-i Selîm Hân-ı Evvel’de devlet-i ‘aliyyeniñ yed-i taşarruf-ı ‘âlîsine geçerek bu hak-ı şarîh-i ‘âlîyi Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretleri bütün dünyâya taşdık u teslîm itdirmiştir.

Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretleriniñ hayrât u müberrât-ı celîleleri beyânındadır:

Mi‘mâr Sinân mübâşeretıyla te’sîsine himmet buyurdıkları Süleymâniye Câmi‘-i Şerîfi’yle dört minâre ve şâdurvân ve tâb-hâne ve medrese-i tıbbiyye ve hendesiyye ve dîger dört medrese ve mekteb ve hammâm ve mülâzımlar için başkaca bir medrese ve dârü’s-şifâ ve şifâ-hâne ve dârul-hadîs ve ders-hâne ve ‘imâret ve İstanbul şehriñ vasa’ı hisâb olunan mahalde Şehzâde Sultân Mehmed nâmına iki minâreli câmi‘-i şerîf ve tâb-hâne ve mekteb ve ‘imâret ve medrese ve ders-hâne ve Şehzâde Sultân Cihângîr için Fındıklı zirvesinde bir câmi‘ ve mekteb ve top-hâne ocağına bir mescid ve tûfeng-hâneye bir mescid ve Rodos’da Süleymâniyye nâmıyla kilîsâdan mübeddel gâyet muşanna‘ bir câmi‘-i şerîf ile bir mekteb ve bostancılar ocağına karîb "Yeşil Kiremidli" ta‘bîr olunur mescid ve mâ-i lezîz havz ve bend ve kemer ve çeşmeler ve Rûmili ve Ana-tolî’da müte‘addid câmi‘ler ve hânlar ve tâb-hâneler ve bostancılar tâb-hânesine mescid ve Baba Haydar ve Emîr Buḥârî semtlerine birer mescid ve Halebü’s-Şehbâ’da bir câmi‘ ve bir hammâm ve hân-kâh ve cüsûr-ı müte‘addide ve kışla ve çeşme ve sebîl ve Rûmili’de ve Edirne’de cevâmî‘ ve tekâyâ vü cüsûr ve Üskûdâr’da tazıcılar ocağına mescid ve yeñiçerileriñ Aṭ Meydânı’nda ve top ‘arabacılar kışlasında mesâcid ve kışla ve matbahlar ve Beşiktaş’da Süleymâniyye’de bir câmi‘-i şerîf ve vâlid-i mâcid-i keşîrül-meḥâmid-i humâyûnları Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri için türbe ve câmi‘-i şerîf ve ‘imâret ve tâb-hâne ve mekteb ve Yeñi Bâğçe’de kâr-gîr bir medrese ve çeşmeler ve Bağdâd’da defn-i hâk-i ‘itr-nâk olan muḳtedâ-yı ehl-i sünnet İmâm-ı A‘zam-ı efḫam efendimiz hazretleriñ mezâr-ı şerîfleri etrâfına bir sûr tedvîr ve metîn kullelerle ‘imâret ve câmi‘-i şerîf ve nefsi Bağdâd’da günûde-i

pister-i rahmet-i Rahmân olan kûtb-ı Rabbânî Şeyh 'Abdulkâdir Gîlânî hazretleri merkad-i şerîfini ta'mîr ve kurbındaki câmi'-i şerîfi tecdîd ve Konya'da defîn-i [126] türâb-ı rîze-i 'anberîn olan Celâluddîn-i Rûmî kâddese sırruhu's-sâmî hazretleri türbe-i şerîfeleri civâr-ı rahmet-medârına bir câmi'-i refî' ve Kûfe'de ma'âm-ı celîl-i Hazret-i 'Alî'de müceddeden bir câmi'-i şerîf ve bir çift hâminâm ve İznîk'de muhterik olan Kılîsâ Câmi'ini müceddeden inşâ ve Kuds-i Şerîf'de kıble-i ûlâ olan Şâhra-i Mubâreke kubbesiniñ derûn u bîrûnını kâşî çînîler ile tezyîn ve Şâm-ı Şerîf'deki Gök Meydânı'nda Kaşr-ı Eblak demekle meşhûr olan ma'halde bir câmi'-i şerîf ve 'imâret ve huccâc için bir tâb-hâne ve hânlar ve dârü'z-ziyâfeler ve ribât ve misâfir-hâneler te'sîs ve yevmiyye iki def'a fu'karâ ve müsâfirîn it'âm ile meşûbât-ı cezîleye i'tinâ ve vâlide-i şehzâdegân Hâşekî Sultân için Dîvân Yolu'ndaki Dikili Taş kurbında bir câmi'-i şerîf ve medrese-i münîf ve mekteb ve dârü's-şifâ ve 'imâret ve Medîne-i Münevvere'de bir 'imâret ve Mekke ve Medîne ahâlî-i muhtâcîni küllü-yevm infâk olunmak üzere evkâf tertîb ü tahşîş ve Edirne şehrine mâ-i lezîz icrâ ve çeşmeler binâsıyla ahâlîsi iskâ ve Edirne'den geçen nehr-i Meriç üzerindeki Cîsr-i Muştafâ Paşa başında câmi' ve 'imâret ve hânlar ve kerîme-i mükerremeleri Rüstem Paşa halîlesi Sultân hazretleri Mekke-i Mükerreme'ye mâ-i lezîz icrâ ve Üsküdâr'da bir câmi'-i şerîf ve medrese ve mekteb ve 'imâret ve fu'karâyâ mahşûş huccerât-ı mûte'addide ve şabâh ve ahşâm ta'âm tertîb ve zevcleri Rüstem Paşa için İstanbul'da Tahte'l-Kal'a'da bir câmi'-i şerîf binâ buyurmuşlardır.

Hâkân-ı firdevs-mekân hazretleriniñ irtihâllerinden iki yüz elli sene sonra müverrih Ağanalı Surûrî Efendi'niñ cûlûsları senesine söylediği târîhdir:

(Fa'ûlün Fa'ûlün Fa'ûlün Fa'ûlün) ⁵

1 Tokuz yüzde şehzâdesi Hân Selîm'in
Tevellüd idüp herkes olmuşdı şadân

2 Surûrî didi şimdi ol şâha târîh
"Cûlûs itdi Cem-pâye Sultân Süleymân"

Cülûs, sene: 926. Vilâdeti, sene: 900. Saltanat, sene: 48. 'Ömrleri, sene: 74. İrtihâlleri, sene: 974.

Hâkân-ı Behişt-nişân Hazretleriniñ 'Aşr-ı 'Âlîsinde Olan 'Ulemâ-yı A'lâm ve Meşâyih-i Kirâm:

Mu'allim-i cenâb-ı pâdişâhî Kaştamonılı Mevlânâ Hayrûddîn Efendi, Zenbilli 'Alî [127] Çelebi dimekle meşhûr Mevlânâ müftî 'Alî Çelebi, Mevlânâ müderris Cemâlî Şûfî 'Alî Çelebi, Kemâl Paşa-zâde Mevlânâ müftî-i meşhûr Ahmed Şemsüddîn Efendi, Mevlânâ müftî Sa'dî Çelebi, Fenârî-zâde müftî Muhyiddîn Çelebi, Mevlânâ Kadrî Efendi, müftî Mevlânâ Cevrî-zâde Şeyh Mehmed Efendi, müftî Mevlânâ Şeyh 'Abdülkerîm Efendi, müftî Ebu's-su'ûd Efendi, Rûmili kâdî-'askeri Mollâ 'Abdolvâsi' Çelebi, müftî Muhyiddîn Efendi, müftî Mollâ Kadrî Çelebi, Kutbuddîn-zâde Anadolî kâdî-'askeri Mollâ Muhyiddin Mehmed Efendi, Anadolî kâdî-'askeri Mollâ Sinân Efendi, Rûmili kâdî-'askeri Mollâ Bostân Efendi Çelebi, Rûmili kâdî-'askeri Mollâ 'Abdurrahmân Efendi, Anadolî kâdî-'askeri Mollâ Ca'fer Çelebi, Rûmili kâdî-'askeri Mollâ Hâmid Çelebi, Anadolî kâdî-'askeri 'Abdülkerîm-zâde Mollâ Muhyiddîn Efendi, Anadolî kâdî-'askeri Mollâ Pervîz Efendi, lisân-ı 'azbu'l-beyân-ı 'Osmâniye'niñ şîve-i müsellemesiyle eş'âr inşâdını ihirâ' iden şâ'ir-i mâhir kâdî-'asker meşhûr 'Abdübâkî Efendi, 'Acem Hâfız müderris Mollâ Hâfızuddîn Efendi, müderris Kaştamonılı Mollâ 'Abdullaţîf Çelebi, câmi'-i cemî'-i 'ulûm Şeyh Mehmed El-Endülûsî eş-şehîr Şeyh Mu'avveş Efendi, Amasya müftîsi müderris Mollâ Tefeyyûz Bâyezîd Çelebi, şâ'ir-i mâhir ü 'âlim Şâm kâdîsi Üskübî Mollâ İshâk Çelebi, şâ'ir ü 'âlim ü mütebahhir Maladlı Birâder, Burûsalı şâ'ir ü 'âlim ve müderris Mollâ Ca'fer Nihâlî Çelebi, Hâce-zâde Tehâfütî'ne ve Tefsîr-i Şerîfe hâşiye yazan Mollâ Hâkîm Şâh Kazvînî, müverrih Şâh Kâsım Efendi, İbni Şeyh El-Mecdûlî-i İranî, Târîh-i İbni Halikân mütercimî Kâdî-zâde Mollâ Hattât Zahîrûddîn Erdebîlî, Hâşiye-i Tecrîd'e hâşiye yazan şâ'ir-i mâhir ve müverrih Şeyh Şebüsterî-i İranî, Haleb kâdîsi Mi'mâr-zâde Mollâ Muhyiddîn Efendi, Edirne kâdîsi Mollâ Köle Bedrûddîn Efendi, müderris Mollâ 'Aşık Kâsım Efendi, İsrâfîl-zâde Mollâ Fahrûd-

dîn Efendi, münşî-i mâhir Şâm kâdîsi Tebrîzî Mevlânâ Saçlı Emîr Efendi, Amasya müftîsi Köpricik-zâde Mollâ Sinân Çelebi, Mısır kâdîsi Bâyezîd Hân 'utekâsından enderûnî Mollâ Mehmed Beg, müderris Mollâ Manastır-
lı Çelebi, Seyyid Emîr Buḥârî muhiblerinden Hamîdlü münzevî Şeyḥ Pîrî
Ḥalîfe, Menteşelü mürşid Şeyḥ [128] Hâcî Ḥalîfe, aşḥâb-ı kerâmâtıdan Şeyḥ
Bekir Ḥalîfe, tarîḳ-i Zeyniyyeden ve aşḥâb-ı kerâmâtıdan Gündüzli Şeyḥ
Muşliḥuddîn Ḥalîfe, Yavuz Sultân Selîm Hân Câmî'î imâmı 'âlim ü 'âbid
Şeyḥ Muhyiddîn İznîkî, şunûf-ı mutaşavvıfıdan 'ârif-i billâh Şeyḥ İskender
Dede Efendi, Mevlânâ mu'abbir Şeyḥ Sinân Erdebîlî, İştiblû Şeyḥ Muhyid-
dîn Ḥalîfe, Şeyḥ İsmâ'îl Şîrvânî, 'Alî Paşa Tekyesi şeyḥi Ramazân Ḥalîfe,
Şeyḥ Bâlî Ḥalîfe, şeyḥ-i merkez-i Muşliḥuddîn vâ'iz Şeyḥ Emîr Sinân Ḥa-
lîfe, Şeyḥ Kâzvânî, Şeyḥ Üveys-i Zâhid-i Şâmî, Şeyḥ Dâvud, Hâce 'Ubey-
dullâh-ı Ahrâr muşâḥib ü muhiblerinden Şeyḥ Baba Ḥaydar Semerkandî,
Amasyalı mu'abbir ü münzevî Şeyḥ Safiyyüddîn 'Âlim, Amasya'da Kâfala
Karyesi'nde Şeyḥ Muhyiddîn, mücâhid Filibeli Şeyḥ Sinân Ḥalîfe, Fereli
Şeyḥ Sinân-zâde Kara 'Alî Çelebi, mutaşavvıfıdan Hâkîm mühtedî İshâk
Çelebi, Şeyḥ 'Abdulkâdir Şûfî, Şehzâde kurbında Kâler Câmî'î imâmı
Şeyḥ Atalcu Muhyiddîn, Mübârek Ḥalîfe, Merzifonî Şeyḥ-zâde Mevlâna
'Abdî Çelebi, Konevî münzevî vü mürşid ve ehl-i kerâmet Şeyḥ Mahmûd
Dede Efendi, Akşehirlü aşḥâb-ı ḥayrâtıdan mün'im-i müzyâf Çıkcıncı Şeyḥ
'Abdullâh Dede Efendi, Nakşibendî Şeyḥ Hâkîm Çelebi, Nakşibendî Şeyḥ
'Abdullaṭîf Ḥalîfe, Ezeli-zâde vâ'iz Ayaşofya'da sâkin Şeyḥ 'Alî Çelebi.

Bunlardan mâ-'adâ gerek İstanbul'da ve gerek 'Arabistân ve memâ-
lik-i maḥrûse-i şâhâneniñ ekşer maḥallerinde birçok 'ulemâ vü meşâyih ve
şu'arâ vü üdebâ 'aşr-ı şâhânelerini tezyîn itmiş oldukları mevcûd olan
mü'ellesât-ı keşîre ve kütüb-i müdevvene ve devâvîn ü resâ'il ve tezâkir-i
şu'arâ ve mecâmî' u mecellelerden ma'lûm-ı mütetebbi'ân-ı cerâyid-i rûz-
gârdır. Rahimehümullâhi 'aleyhim Ta'âlâ rahmeten vâsi'aten.

Büyük Süleymâniye Câmî'ine târifdir:

قال عبد عابد قاريخه
معبدا لله واسجدوا واقترب

Yahyâ Beg'in on vechile hisâb olunur târifidir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)
 Şâhibü'l-cum'a şeh-i sünnî Süleymân-ı zamân
 Câmi'-i bâlâ ta'âlallâh 'aceb 'âlî binâ (964)

Sultân Ahmed Câmi'ine karşı Mehter-hâne câmi'ini binâ buyurmuşlardır. Hâkân-ı behişt-âşiyân hazretlerinin kırk sekiz sene saltanatlarının imtidâdı ve peder-i [129] cennet-mağarr-ı hümayûnlarının bıraktıkları nuķûd-ı keşre-i lâ-yu'ad sermâyesiyle binâ buyurdıkları hayrât u müberrât-ı celîlelerinin hadd ü haşrı yoktur. Rahmetullâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten.

Kânûnî Hazretleri'nin Sigetvâr Seferinde Otağ-ı Hümayûnlarında İrtihâlleri ve Bu Bâbda Bâkî Efendi'nin Mersiyesi ve Şadr-ı A'zam Şokullı Mehmed Paşa'nın İbrâzına Muvaffak Oldığı Hüsn-i Hîdmet ve Himmeti

Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretlerinin irtihâllerinde 'inâyet-dîdeleri olan şâ'ir kâdî-'asker 'Abdu'l-Bâkî Efendi'nin söylediği mersiyedir:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün)

I

- 1 Ey pâ-y-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm u neng
Tâ key hevâ-yı meşgale der-dehr-i bî-direng
- 2 Añ ol günü ki âhîr olup nev-bahâr-ı 'ömr
Berg-i hazâna dönse gerek rû-yı lâle-reng
- 3 Âhîr mekânın olsa gerek cur'a gibi hâk
Devrân elinden irse gerek câm-ı 'ayşa seng

- 4 İnsân odur ki âyine-veş kalbi şâf ola
Sîneñde neyler âdem iseñ kîne-i beleng
- 5 ‘İbret gözinde niceye dek gaflet uyhusı
Yetmez mi saña vâkı‘a-i şâh-ı şîr-ceng
- 6 Ol şeh-süvâr-ı mülk-i sa‘âdet ki rahşına
Cevlân deminde ‘arşa-i ‘âlem gelürdi teng
- 7 Baş egdi âb-ı tîğına küffâr-ı Üngürüs
Şemşîri gevherini pesend eyledi Fireng
- 8 Yüz yere kodı lutf ile gül-berg-i ter gibi
Şandûka şaldı hâzin-i devrân güher gibi

II

- 9 Hakkâ ki zîb ü zînet-i ikbâl ü câh idi
Şâh-ı Sikender-efser ü Dârâ-sipâh idi
- 10 Gerdûn ayağı tozına eylerdi ser-fürû
Dünyâya hâk-i bâr-gehi secde-gâh idi
- 11 Kem-ter gedâyı az ‘atâsı kılurdi bây
Bir lutfı çok mürüvveti çok pâdişâh idi
- 12 Hâk-i cenâb-ı hazreti der-gâh-ı devleti
Fazl u belâgat ehline ümmîd-gâh idi
- [130]
- 13 Hük-m-i kazâya virdi rızâyı egerçi kim
Şâh-ı kazâ-tüvân u kader-dest-gâh idi
- 14 Gerdûn-ı dûna zâr u zebûn oldu şanmañız
Maşşûdı terk-i câh ile kurb-ı İlâh idi

15 Cân u cihânı gözlerimiz görmese nola
Rûşen cemâli ‘âleme hırşîd ü mâh idi

16 Hırşîde baksa gözleri halkın tola gelür
Zîrâ görince hâtıra ol mehlikâ gelür

III

17 Döksün sehâb kıddin añup kaatre kaatre kan
İtsün nihâl-i nârveni nahl-ı ergavân

18 Bu acılarla çeşm-i nücûm olsun eşk-bâr
Âfâkı tutsun âteş-i dilden çıkan duhân

19 Kılısun kebûd câmelerin âsumân siyâh
Geysün libâs-ı mâtem-i şâhı bütün cihân

20 Yaksun derûn-ı sîne-i ins ü perîde dâğ
Nâr-ı firâk-ı Şâh Süleymân-ı kâm-rân

21 Kıldı firâz-ı küngüre-i ‘arşı cilve-gâh
Lâyık degüldi şânına hakkâ bu hâk-dân

22 Murğ-ı revânı göklere irdi hümâ gibi
Kaldı hazîz-i hâkde bir iki üstühân

23 Çâptük-süvâr-ı ‘arşa-i kevn ü mekân idi
İkbâl ü ‘izzet olmuş idi yâr u hem-‘inân

24 Ser-keşlik itdi tevsen-i baht-ı sitîze-kâr
Düşdi zemîne sâye-i eltâf-ı Kirdigâr

IV

25 Olsun gamında bencileyin zâr u bî-çarâr
Âfâkı gezsün ağlayarak ebr-i nev-bahâr

26 Tutsun cihânı nâle-i murgân şubh-dem
Güller yolunsun âh u figân eylesün hezâr

[131]

27 Sünbüllerini mâtem idüp çözsün ağlasun
Dâmâna döksün eşk-i firâvânı kûh-sâr

28 Añdıkça bûy-ı hulkuñı derdiñle lâle-veş
Olsun derûn-ı nâfe-i müşg-i Tatâr târ

29 Gül hasretiñle yollara tutsuñ kulağın
Nergis gibi kıyâmete dek çeksün intizâr

30 Deryâlar itse ‘âlemi çeşm-i güher-feşân
Gelmez vücûda sencileyin dürr-i şâh-vâr

31 Ey dil bu demde sensin olan baña hem-nefes
Gel nây gibi inleyelim bârî zâr zâr

32 Âheng-i âh u nâleleri idelüm bülend
Aşhâb-ı derdi cûşa getürsün bu heft bend

V

33 Gün toğdı şâh-ı ‘âlem uyanmaz mı hâbdan
Kılmaz mı cilve hayme-i gerdûn-cenâbdan

34 Yollarda kaldı gözlerimiz gelmedi haber
Hâk-i cenâb-ı sütte-i devlet-me’âbdan

- 35 Reng-i 'izârı gitdi yatur kendü huşk-leb
Şol gül gibi ki ayru düşüpdür gül-âbdan
- 36 Gâhî hicâb-ı ebre girür husrevâ felek
Yâd eyledükçe lutfuñı terler hicâbdan
- 37 Tıfl-ı sirişki yerlere girsün du'âm odur
Her kim gamıñdan ağlamaya şeyh u şâbdan
- 38 Yansun yakılsun âteş-i hecriñle âfitâb
Derdiñle kara çullara girsün seḥâbdan
- 39 Yâd eylesün hünelerleriñi kanlar ağlasun
Tîğîñ boyunca karaya batsun kırâbdan
- 40 Derd ü gamıñla çâk-i girîbân idüp kalem
Pîrâhenini pârelesün guşşadan 'alem

VI

[132]

- 41 Tîğîñ içürdi düşmene zahm-ı zebânları
Baḥş itmez oldu kimse kesildi lisânları
- 42 Gördi nihâl-i serv-i ser-efrâz-ı nîzeñi
Ser-keşlik adın añmadı bir daḥi bânları
- 43 Her kanda başsa pâ-y-ı semendiñ nişâr içün
Ḥânlar yoluñda cümle revân itdi cânları
- 44 Deşt-i fenâda murg-ı hevâ тұrmayup қонар
Tîğîñ Ḥudâ yolında sebîl itdi қанları
- 45 Şemşîr gibi rûy-ı zemîne taraf taraf
Şaldıñ demür kuşaklu cihân pehlevânları

- 46 Aldıñ hezâr büt-gedeyi mescid eylediñ
Nâkûs yerlerinde okutduñ ezânları
- 47 Âhir çılındı kûs-ı rahîl itdiñ irtihâl
Evvel konağıñ oldu cinân bûstânları
- 48 Minnet Hudâ'ya iki cihânda kılup sa'îd
Nâm-ı şerîfiñ eyledi hem gâzî hem şehîd

VII

- 49 Bâkî cemâl-i pâdişeh-i dil-pezîri gör
Mir'ât-ı şun'-ı Hazret-i Hayy-ı Kadîri gör
- 50 Pîr-i 'Azîz-i Mısr-ı vücûd itdi intikâl
Mîr-i cüvân-ı çâpük-i Yûsuf-nazîri gör
- 51 Gün toğdı şimdi gâyete irdi sepîde-dem
Ruhsâr-ı hûb-ı husrev-i rûşen-zamîri gör
- 52 Behrâm-ı vakti gûra yetürdi bu şayd-gâh
Var işigine hıdmet-i Şâh Erdeşîr'i gör
- 53 Ber-bâd kıldı taht-ı Süleymân'ı rûzgâr
Sultân Selîm Hân-ı Sikender-serîri gör
- 54 Vardı peleng-i kûh-ı vegâ hâb-ı râhata
Kûhsâr-ı Kibriyâ'da turan nerre-şîri gör
- [133]
- 55 Cevlâna gitdi ravzaya tâvus-ı bâğ-ı kuds
Ferr-i hümâ-yı evc-i sa'âdet-maşîri gör
- 56 İkbâl ü baht-ı husrev-i âfâk müstedâm
Rûh-ı revân-ı şâha taḥiyyât ve's-selâm

Kânûnî hazretlerinin Sigetvar seferinde otağ-ı hümâyûnlarında toktuz yüz yetmiş dört şaferiniñ yirmi üçüncü cum'a-irtesi gice şabâha dört sâ'at kalarak mücâhid ü sefer-ber ve gâzî oldukları hâlde metâ'ib-i seferiyye ve meşâkk-ı umûr-ı siyâsiyyeden mübtelâ oldukları 'illet-i nikrîsîñ nüks ü tezâyüdinden şehâdet-i ma'neviyye ile terk-i dağdağa-i 'âlem-i fânî buyurduklarında şadr-ı a'zam Şokullu Mehmed Paşa vâris-i hilâfet-i 'uzmâ olan Sultân Selîm Hân-ı Şânî hazretlerinin serî'an ordu-yı hümâyûna gelüp yetişmesi için hafiiyyen mahşûşen me'mûr çıkardıktan sonra kırk sekiz gün havâşdan ya'nî yeniçeri agasıyla vüzerâ ve Ferîdûn Beg ve silâhdâr Ca'fer Aga ve baş-çukadâr Mustafâ Aga ve etibbâ-i hâşşadan Mehmed Aga'dan başka kâffe-i ordu halkından ketm ü ihfâ idüp ifşâsı hâlinde Gekbûze'de irtihâl-i dâr-ı cennet iden Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin şadr-ı a'zamları Karamânî Mehmed Paşa'nın irtihâl-i hazret-i pâdişâhı hakkıyle ketm ü ihfâ ve tedbîre muvaffak olamamasından tolayı zuhûr iden vaq'anın bu def'a vâkî olmamasına himmet itmiş olduğına teşekküren Bâkî Efendi merşiye-i hazret-i pâdişâhiye zeyl itmiş olduğu medhiye-i Şokullu Mehmed Paşa'dır:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

- 1 Kıldıkça şâh-ı 'âleme Hak fazl u rahmeti
Virsun cihânda hazret-i pâşâya şihhati
- 2 Şâhib-kırân-ı hazret-i iklîm-i saltanat
Ol dem ki kıldı mülk-i bekâya 'azîmeti
- 3 Ol cism-i pâki cânı gibi eyleyüp nihân
Âsûde kıldı hâl-i sipâh u ra'iiyeti
- 4 Halk-ı cihâna kırk toktuz gün tuyurmayup
Mektûm tutdı gayrden ancak bu hâleti
- 5 Tedbîri gör ki irmedi kimse hayâline
Âşaf cihâna gelse göreydi vezâreti

- 6 Mevdû' kıldı taht-ı serîre muvakkâten
Ol gâzî-i mücâhid-i şâh-ı şehâdeti
- 7 Da'vetçi gönderüp getirüp vârişi hele
İtmâm kıldı dâver-i dîne vekâleti
- 8 Gayret kemerlerini kuşandı kılıç gibi
Aldı hışârı virdi Hudâ feth u nuşreti
- 9 Râhat yüzini görmedi çalışdı cân ile
Çekdi efendi yolına bu deñlü zahmeti
- 10 Yâ Rab kemâl-i luţfuña kaldı seniñ hemân
Pâşâ kuluñ cihânda tamâm itdi hıdmeti
- 11 Birkaç gayûr zât görüp gözlerim vekîl
Lâkin bu zâtıñ cümleye fâyık şadâreti
- 12 Âsîb-i dehr ü âfet-i devr-i zamânen
Hıfz u himâyet eyle o şâhib-sa'âdeti
- 13 Dâ'im çerâğ-ı devlet ü bahtın münevver it
İki cihânda göñli murâdın müyesser it

Sultân Selîm Hân-ı Sâni' Aşrında Cezîretü'l-'Arab ve 'Aden ve Yemen Hıttalarının Dördüncü Def'a Olarak Fethi ve İcrâ-yı Nizâmâtı ve Leyâlî-i Mübârekeke Menârat-ı Cevâmî'in Kânâ-dîl İle Tezâyîn Olunması İhdâsı

Halef-i humâyûnları ikinci Sultân Selîm Hân hazretlerinin sekiz sene kadar olan zamân-ı humâyûnlarında Kıbrıs cezîresini feth ile dâhil-i kalem-rev-i memâlik-i 'Osmâniyye iderek muqaddemâ Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri 'ahd-i 'âlîsinde dehqâleten ve mu'ahharan Kânûnî Sultân Sü-

leymân Hân 'aşr-ı sâmi'sinde 'unveten feth u teshîr olunan nevâhîsîyle memâlik-i Cezîretü'l-'Arab bi'l-cümle tevâbi'yle 'Aden ve Yemen Sultân Selîm Hân zamân-ı 'ulyâsında dağî Şokullı Mehmed Paşa-yı Tavîl himmetiyle irâ'e-i tehdîdât ile Evlâd-ı Mutahhar'ın tasallu'ı men' ile bi't-tûli ve'l-'arz ser-â-pâ şûret-i inkıyâda imâle ile nizâm-ı lâzımı virilerek sâ'ir memâlik-i mahrûsetü'l-mesâlik-i şâhâne 'idâdında münselik olduğundan vâlî ta'yîn ü isrâ olunmuş ve bu şûretle üçüncü def'a olarak hıttâ-i Yemâniyye'niñ başdan başa bi-muzâfâtihâ kâffesi memâlik-i mevrûse-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye 'idâdından ma'dûd kaldığını ol zamân mülûk-i mu'hibîniyle şürefâ-yı kirâm hâzerâtı kâffeten kabûl u taşdîk itmişlerdir.

Yemen'in büyük şehirlerinde bu kere dağî vulât-ı 'izâm ve huşûsiyle Süleymân Paşa [135] ve Sinân Paşa ve Mehmed Paşa ve Özdemüroğlu 'Osmân Paşa ve Rıdvân Paşa ve Murtażâ Paşa ve Üveys Paşa ve Ferhâd Paşa ve sâ'ir vüzerâ-yı fihâmîñ cevâmî' ve medâris ve mekâtib inşâ ve taraf taraf birke vü bi'r ve ribât ve çeşme ve sebîller binâ ve arâzîsinden evkâf ta'yîn ü i'tâ itmişlerdir. Bu idâre-i celîle Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel hazretleri 'aşr-ı ahîr-i 'âlîsine kadar bu şûretle cereyân idüp soñraları devlet-i 'aliyye-yi işgâl iden ba'zı mehâm bu hıttaya medd-i nazarı te'hîr itmesiyle ihtilâs-ı fırsat zu'mıyla 'Arab meşâyihî tasallu'ta cür'et itmiş ise de yine memâlik-i devlet-i 'aliyyeden ma'dûd olduğına bir taraftan ta'arruz u ıstibâh ve müdâhale olunmamış ve hattâ Mısır vâlîsi esbak Mehmed 'Alî Paşa merhûmuñ oraları eşnâ-yı idâresinde Yemen ve 'Aden ve havâlîsine taraf-ı devlet-i 'aliyyeden bi't-taşdîk tanzîmine muvaffak olduğu cihâdiyye 'asâkir-i mülûkânesinden lüzûmî kadar 'asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne me'mûr iderek tâ el-li altı hâdişesine kadar orasını muhâfazaya himmetleri kıt'a-i Yemâniyye ve havâlîsine devlet-i 'aliyyeden mâ-'adâ hiçbir tarafıñ müdâhaleye hakkı olmadığını işbâta kâfidir.

Sultân Selîm Hân-ı Şânî hazretleri leyâlî-i mübârekede ya'nî mevlid-i şerîf kırâ'atı ve regâ'ib ve berât gicelerinde menâr-ı cevâmî'-i şerîfeniñ kanâdîl ile tezyîn ü tenvîr ve ol gicelerde meşâyih-i cevâmî'-i selâtîn-i 'izâm bi'l-münâvebe celb ile ba'de şalâtî'l-'ışâ va'z u neşâyihde bi'z-zât hâzır bulunarak bu cihetle dağî mübâlât-ı İslâmiyyeyi qarîr buyurdıkları âzâde-i kayd-ı tahrîrdir.

Sarây-ı Hümâyûn'dan Tefeyyüzle İbkâ-yı
Nîk-nâm İden Zevâtın Aşdikâ ve
Kâr-güzârlarının Esâmîsi

Bidâyet-i zuhûr-ı saltanat-ı celîle-i 'Osmâniyye'den berü tahayyüz ü temeyyüz iden 'ulemâ-yı a'lâm ve üdebâ-yı kirâm ve meşâyih-i 'izâm hâzerâtından teselsülen ta'allüm ü tederrüs idenlerden karnen-ba'de-karnin yek-dîgerini ta'lîm ü terbiye ile tefeyyüz ü ta'ayyün iden zevât-ı kirâmının ekserîsi ol vakitler hükmince dâ'ire-i hümâyûnda müdâvemete me'mûriyetle hademe-i hümâyûn ile ülfet ü mahabbet idegelmeleri ve bunlardan ba'zıları sarây-ı hümâyûna muvazzaf ve me'mûr hâce ta'yîn buyurulmaları hasibiyle min-cihetin enderûn âgavâtının hıdemât-ı haseneye muvaffakiyetlerine bunlar pîş-dâr u pîş-vâ olduklarından ve kendüleri tabakalarında ve belki ba'zıları kendülere fâ'ik olarak birçok âdem yetiştirdiklerinden bu yolda bunların hey'eten devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'ye muvaffak oldukları hıdemât-ı fevka'l-'âde cihetiyle işbu âvân 'ulemâsından esâmî-i [136] 'aliyyeleri tahkîk olunabilen zevât-ı kirâmın 'aşr-be-'aşr nâm-ı sâmilîleri yâd u ta'dâd olunmuş idi.

On pâdişâhın 'ahd-i 'âlîlerinde bir debistân-ı fezâ'il-nişân hâline gelen sarây-ı hümâyûndan zuhûr iden şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâmlar ile birçok kapudân paşa ve kâdî-'asker ve vüzerâ ve defterdâr ve re'îsu'l-küttâb ve ümenâ ve ricâl ve zâbitân-ı 'askeriyye ve sâ'ireniñ terceme-i hâlleri cild-i şânî ve şâlişde mufaşşalan beyân olunacak ise de sarây takımının mâ-bihî'l-mübâhâtı olanlardan buracıkda yalnız gönüllü ve devşirme ve üserâdan ta'ayyün ü tahayyüz iden şadr-ı a'zamlar ve nâm-dârân-ı vüzerâ ve sâ'ire beyân olunur:

Üserâdan Mîhâloğlu dimekle ma'rûf câmi' şâhibi Mahmûd Paşa-yı 'Adnî, gönüllüden Hersek-zâde Ahmed Paşa, bânî-i sûr-ı İstanbul Yankö bin Mâdiyân-zâde Memlûk İbrâhîm Paşa, devşirmeden dâmâd Rüstem Paşa, devşirmeden Semîn 'Alî Paşa, devşirmeden Şokullu Mehmed Paşa-yı Tavîl, devşirmeden Siyâvuş Paşa, devşirmeden Bosnalı İbrâhîm Paşa, dev-

şirmeden Lala Mehmed Paşa, devşirmeden Kapudân-ı deryâ gâzî meşhûr Küçük Piyâle Paşa, devşirmeden Koca Kâsım Paşa, vezîr-i şânî Hüsrev Paşa, Hâdim İbrâhîm Paşa, kapu ağası Hâdim Haydar Paşa, Gâzî Palak Muştâfâ Paşa, yeñiçeri ağası Gâzanfer Paşa, yeñiçeri ağası Serd Behrâm Paşa, Budun beglerbegisi Kösece Rüstem Paşa, Şâm beglerbegisi Hürrem Paşa, Tameşvâr beglerbegisi Hâdim 'Alî Paşa, Yular Kaşdı Paşa, Karamân beglerbegisi Süleymân Paşa, devşirmeden İzvornikli Temred 'Alî Paşa, Arnavud Ferhâd Paşa, Kara Murâd Paşa, Kara Şâhîn Muştâfâ Paşa, İzvornikli Hızır Paşa, Hersekli câşnî-gîr Hüsrev Paşa, Şofî 'Alî Paşa, Tıravnikli defterdâr Luţfî Beg, Dilâver Beg, Ahmed Beg, İskenderiyyeli 'Abdullâh Beg, Şâkir Beg'dir.

Zevât-ı müşârûn-ileyhim devlet-i 'aliyyede envâ'-ı muhârebât ve gazavâtta işbât-ı liyâkatla pek büyük hıdemâta muvaffak ve hayrâta sebeb olmuş olduklarına tevârîh-i mevcûde mütekeffil bulunmuş olmağla başkaca ta'dâd u beyân olundu. Müşârûn-ileyhim rahmetullâhi 'aleyhimden mâ-'adâ gönüllü ve devşirmeden Hıristiyan evlâd-ı üdebâsından deryâ kapudânlığı ve kâdî-'askerlik ve eyâlet vâlîliği ve yeñiçeri ağalığı ve riyâset ve [137] defterdârlık ve sâ'ir menâşib-ı celîleye bi'l-istihkâk irtikâ itdirilmiş olan birçok zevât yüzlerinden devlet-i 'aliyye istifâde itmîş ve gönüllü nizâmınıñ mahvına ne kadar te'essûf olunmak lâzım gelür ise devşirme nizâmınıñ tağyîrine bâ'is olanlara andan ziyâde esef olunmak lâzım gelmiştir. Çünkü gerek devşirme ve gerek gönüllü her ne usûl ve nizâm ile olur ise olsun Hıristiyan evlâdından 'asker alınması nüfûs-ı İslâmiyenin teکشrine ve emşâli delâletiyle bunlardan tahayyüz iden zevâtın enzâr-ı ahâd-ı ahâlîde bi't-tab' makbûl olmak muhassenâtı kendü arzûlarıyla devâ'ir-i celîle-i devlet-i 'aliyyeden istedikleri dâ'irelere dâhil olacak vatandaşlarımızın tevķîr ü tefeyyüzlerine bâ'is ü bâdî olacağı cihetle hâşıl olacak muhassenât muhâsîdîn-i devletiñ cür'et idecekleri tekâlîfi tevķîf ü tehvîn ve belki terk-i teslîme kadar mecbûr idecegi umûr-ı tabî'iyeden olmağla bu mütâla'alarla daha başka birçok taşavvurât meydâna gelmiş olsa idi devlet-i 'aliyye hakîkaten ilâ-kıyâmi's-sâ'a maşûnu'l-i'tirâz gıpta-fermâ-yı mülûk bir devlet-i İskender-sülûk olacağı bî-iştibâh idi. Devşirmenin terkiyle sarây-ı humâyûnuñ tağyîr usûlünü mürevvic olanlar için bi-hakķın te'essûfe mecbûr olduğu nezd-i erbâb-ı inşâfa 'arz ile iktifâ olunur.

Sarây-ı Hümâyûnda Cârî Çerâğlık Uşûliyle Ba'zı Nizâmâtı Beyânındadır:

Sarây-ı hümâyûna çerâğ olan her kim olur ise olsun ocak defterine kayd olundığı anda otuz bir kuruş çıraqlık akçesi ihsân buyurulmak uşûli Bâyezîd Hân-ı Şânî 'ahd-i sâmisinde kânûn ittihâz buyurulmuştur. Ahmed Hân-ı Evvel 'aşr-ı 'âlîsine gelinceye degin sarây-ı pâdişâhîye kabûl olunacak ağalar evvel-emirde Galata Sarâyı'na gönderilerek oradan yeñi sarâydaki küçük otaya alınup buradan dañi hazine ve kılâr koğuşlarındaki ağalara nokşân geldikçe nakl olunur ve koğuşlarda otuz yaşını geçmiş ve 'ilm ü âdâb u 'irfân ile tahliye-i zât iderek eskimiş olan ağavâta el öpdürilerek o zâta "lala" ta'bîriyle ta'zîm idildikden başka aña her hâlde resm-i mutâva'at-kârî icrâsiyla hîdmet ü tebcîl olunması zâbitân taraflarından 'acemilere tenbîh ü te'kîd idilür ve eski olanların 'acemilere "lala" ve mürebbî olmak uşûli Fâtih hazretleri zamânlarında vaz' olunmuş bir 'âdet olduğu hâlde Bâyezîd Hân 'ahd-i 'âlîsinde bu 'âdet nizâm rengine konularak te'kîd buyurulmuştur.

[138] Her koğuşun ocak yolınca eskilerinden yirmişer kişisinin en kıdemlülere olan on bir kudemâyâ bıcaqlı ve bunların alt tarafındaki tokuz ağaya "şoyunuk eski" ta'bîr olunması ve bunlardan başka ikinci çukadâr ve baş-çavuş ve silahdâr ağa haftâncısı ve sır kâtibi yamağı ve baş çakır şallanlar bulundukları hîdmetlerin vak' u derecesine eski i'tibârında bulunacaklarından bunların imtiyâzlarına muvâfık mu'âmele olunur, meselâ bunlardan baş-çavuş ve ikinci çukadâr ve baş bî-zebân ve baş cüceler ocak yolını kat'itmemiş dañi olsalar mensûb oldukları tarîkleri derecâtına rûfekâsının en kıdemlüsü bulunacakları cihetle bunlar kangı koğuşda olurlar ise olsun mesleklerince erbâb-ı hâşsiyetden i'tibâr olunur ve silahdâr ağa haftâncısıyla baş çakır şallan ve sır kâtibi yamağı müsta'iddân-ı ağavâtdan ve okur yazar takımından ta'yîn olunur. Bunlarla şerbetçiler ve nevbetçi başılar ve baş kullukçular ocak yolınca 'acemî de olsalar eskilerle berâber eyyâm-ı şitâda bulundukları koğuşların muntazam ve mefrûş hammâm câmekânlarında ve 'umûmen şayfiyyeyi teşrîf-i hümâyûn vukû'ında sâ'irlerinden mümtâz u mürtefi' peykelerde ârâm iderler ve koğuşlarda iken elbise-i resmîye iltibâsına mecbûr olmayupistirâhata mahşûş olan ve muntazamca bulunan elbise-i leyâlîsini iktisâda muhayyerdirler.

Sarây-ı Hümâyûna Yeñi Alınan Ağalara Eskileriñ Hasbe'l-Uşûl İbtidâki Tenbîhâtı ve Lalalarıñ Hıdmetleri ve Tahşîl-i Ma'ârif Uşûli

Yeñi alınan ağalar sinnen ve edeben ve 'ilmen lalalık i'tibârını hâ'iz olan ağalara 'acemi olarak el öpdürüldüğünü müte'âkıb koğuş nevbetçileri olan ağalar 'acemi ağayı lalasının emriyle zâbiṭ hücresi öñine ikâme iderek bulunduğu koğuşuñ zâbiṭiyle eskilerini ve erbâb-ı menâşıb u merâtibini 'ale'l-infirâd pîş-gâhından mürûr itdirerek bunlarıñ me'mûriyyet ve derece-i i'tibâr u hâşşiyetlerini ve mertebelerince lâıyık oldukları hürmet ü ri'âyet-i lâzimeyi ifâde vü tefhîm itdikden soñra ta'lîmât u tenbîhât-ı âti'l-beyânı ta'dâd u tefhîm iderler:

Tenbîhât:

Koğuşlarda hiçbir vakitte ve huşûşıyla ders okunur iken şamata idilmek ve kırâ'at-ı Qur'ân-ı 'azîmü's-şân ve ta'allûm-i 'ulûm u funûn ve temeşşuk-ı huṭûta devâma himmetle aylak ve haylaz ya'nî mes'ûliyyetsiz başıboş gezilmemek ve hâce efendilere [139] ve kendüsinden evvel yazılmış eskilere ve ders müzâkeresine muktedir üdebâ-yı rüfekâyâ rı'âyet olunmak ve ders okunur ve fenn-i fûrûsiyyet ta'allûm olunur iken zülûfleri takyeniñ derûnına vaz' itmek me'zûniyyetiyle 'anteriniñ üzerine ilbâs olunan haṭtânî eteklerini sarây uşûlince muntazam bir hâlde toplamak câ'iz olup câmi'-i şerife gidilür ve ridâ-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesine şem'-dân götürülür ve pîş-gâh-ı sa'âdetden geçilür ve hazîne-i hümâyûna girilür ve zâbiṭ hücresi öñinden mürûr idilür ve ba'de't-ṭa'âm koğuşlar pîş-gâhında gezinilür ve bi'l-icâb bâbu's-sa'âdeye toğrı çıkılur iken behe-me-hâl zülûfleri vaz'ı gibi terhîl itmek ve haṭtânî yakasını iliklemek ve eteklerini şalıvirmek gibi âdâbî icrâsındaki mecbûriyyeti ta'lîm ve bu uşûlleri tefhîm olundığı gibi icrâ itmeyenleriñ şedîden ta'zîr ü tekdîr olunmaları kânun oldığı, ders ta'lîm olunur gibi 'acemî ağaya birer birer tefhîm olunur.

Lalaların Hizmetleri:

Lalalar 'acemisine evvel-emirde Kur'an-ı 'azîmü's-şân tilâvetiyle 'ilm-i hâl ve tecvîd ve Birgivî ve Halebî ve Kudûrî gibi 'akâ'id-i dîniyye ve ferâ'iz-i İslâmiyyeye dâ'ir olan kütüb-i fıkhiyyedeki evâmir-i celileyi okutdurmak ve 'Arabî ve Fârisî derslerine devâm itdirmek ve yazdırmak ve hazînelilere elbise-i mülûkâne ve mefrûşâtı sarây-ı hümâyûna mahşûs bir nev' devşirim ile katlayup mahallerine vaz' etmek ve kılârlılara nefsi hümâyûna mahşûs me'kûlât ve meşrûbât tabh u tehiyye eylemek ve nefsi hümâyûn için gelen nân-ı 'azîziñ üzerinde kıl ve gubâr gibi şeyler var ise izâle etmek uşûlini ta'lîni ile bu koğuşlardan küllü-yevm bi'l-münâvebe onar ağadan otuz ağa mâ-beyn-i hümâyûna gidüp ahşâma kadar hizmet-i hümâyûnda bulunacaklarından mülûka hizmet etmek kâ'ide vü âdâbını öğrenmek ve herkese sevî-i selîka-i tabî'atla okuyup yazmak ve kemân-keşlik ve cündilik ve tûfeng-endâzlık gibi fenn-i silahşorî ve fûrûsiyyet ve 'ilm-i mûsikîyi hâce vü üstâdlardan ta'allûme müdâvemet itdirmek ve namâz ve ta'âm ve ba'de'l-'aşr teneffüs vakitlerinden mâ-'adâ olan evkât-ı in ân bîhûde laklakıyyât ile geçirilmeyup tevķit ü ta'yîn olunduğı üzere beheme-hâl tahşîl-i 'ulûm u funûn ve şan'at u ma'ârifden birkaç ma'rifet ta'allûmiyle meşgûl olmak huşûşlarına mübâderet itdirirler. Şalı günlerinde [140] sarây-ı hümâyûna vürûd iden hâce efendiler ibtidâ Buḥârî-i Şerif dersi okunduktan sonra 'Arabî'den ibtidâ ve intihâ dersleri ve 'ilm-i 'âkâ-yid ve fıkıhdan ba'zı kitâblar okunmak kânûn olduğundan bunuñ semere-i nâfi'asından az çok müstefîd olmadık rûfekâ hemân görölmemişdir, dinse câ'izdir.

Tahşîl-i 'İlm ü Ma'ârif ve Şan'ata Dâ'ir Uşûl

Pazar günlerinde gelen re'îsü'l-kurrâ efendiden 'ilm-i kırâ'at ta'allûm olunur. Cum'a-irtesi ve çehâr-şenbe günlerinde gelen yazı hâcelerinden şülüş hattı temeşşukla berâber herkes derse bakmak ve yek-dîgerleriyle müzâkere-i 'ulûm ve müdâvele-i 'ilm-i kırâ'at etmek ve gündüz ve gice birkaç

sâ'atler 'ulûm u ma'ârifle ba'de'l-iştigâl li-ecli't-teneffüs "çeşme havlısı" ta'rîfiyle tarh olunmuş olan encümen-i ülfetde bile rüfekâ birbirleriyle mübâheşât-ı 'ilmiyye ve muşâhebât-ı edebiyye ve müzâkerât-ı mâhâret-i harbiyye iderek vakit geçürmek arasında cündîlige meyl idenler fenn-i fûrûsiyyet ve cirîd-bâzî ve tûfeng-endâzî ve ta'allûm-i tîr ü kemân ve seyf ü sinândan bahş u münâzaraya ve hazine ağavâtının yazıcı sınıfı defter terkîmi ve takrîr tahrîri ve sâ'ire tenmîki ta'allûminden ve kîlâr koğuşında 'ilm ü kemâle veriş ve müzâkereden mâ-'adâ "mertebe takımı" ta'bîr olunur gediklüler nefsi-hümâyûna mahşûş envâ'-ı eşribe ve hulviyyât ve et'ime-i mülûkâne tabhından ve ba'zı hezâr-fenlikden mübâhase ve hasb-i hâle ibtidâr iderler.

Mü'ezzinlik ve hânende ve sâzende çavuşluk tarîkînden tefeyyüz itmek için 'ilm-i mûsikî tahşîlini arzû idenlere âfide yazılacak olan seferli koğuşı civârında mahşûşen tarh u te'sîs olunmuş olan meşk-hânede hânende ve sâzende çavuş ağalardan ve bunların mülâzımlarından ve çavuşlukdan muşâhiblik ile çerâğ olanlardan ve meşhûr Dede Dervîş İsınâ'îl Efendi ve neyzenbaşı Çalılı gibi meşk-hânede bulunmağa me'zûn olan aşhâb-ı ma'ârif ü mahâretten uşûl-i makâmâtı tahşîl idenlerden birçok hâce-i meşhûr yetişerek mûsikînin gavrına vusûlde Şifahân ve Taşkend ve Semerkand 'ulemâ-yı riyâziyyesine yanaşmış ve Selîm Hân-ı Sâni ve Murâd Hân-ı Sâlis ve Mehmed Hân-ı Râbi' ve Ahmed Hân-ı Sâlis ve Selîm Hân-ı Sâlis ve Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni zamân-ı ma'ârif-nişânlarında yetişen ve makâmât-ı müt'e'addidede ilâhî, semâ'î, beste [141] ve kâr ve pîş-rev ve nakş ve şarkı gibi envâ'-ı neğamât-ı nefîse ve terennümât-ı selîse ihtirâ' u îcâd iden bunca Fârâbî-i edvâr ve Fîsağorâs-ı rûzgâr, envâ'-ı âşâr-ı şafâ-bahşâ yâdigâriyla kendi mesleklerince ibkâ-yı nâm itmişlerdir.

Musta'iddân-ı mûsikî-şinâsândan sırasıyla bir nice ser-mahfil ve mü'ezzin başı ve e'imme-i kirâm yetişmiş ve bunlardan Sultân Selîm Hân-ı Sâlis 'aşrından Şeh-levendim Hâfız 'Abdullâh Ağa ve imâm-ı evvel-i Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Kırîmî Tatar Hâfız Ahmed Kâmil Efendi ve imâm-ı şânî-i Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Cennet Filizi 'Abdu'l-Ke'rîm Efendi ve meşhûr mü'ezzin başı Şâkir Efendi ve birâderi kemânî Muştâfâ Ağa ve Kemânî 'Alî Ağa, Suyolcu-zâde Şâlih Efendi ve Kîlârî Şâlih

Efendi ve muşâhib Nu'mân Ağa ve muşâhib Şâdık Ağa ve muşâhib Tiryâ-kî Sa'îd Ağa ve muşâhib Fısdık Sa'îd Ağa ve Vâsıf Beg birâderi muşâhib Sa'dullâh Efendi ve Dellâl-zâde Muşâhib İsmâ'il Ağa ve Muhyiddîn Ağa ve Çilingîr-zâde Ahmed Ağa ve Hüsni Ağa ve ser-mahfil İbrâhîm Efendi ve ser-mahfil Hasan Ağa ve mu'ahharan tarîk-i 'ilmiyyede Anatolî pâyesine kadar ihrâz itmiş olan Şevkî Efendi ve Hâfız 'Abdurrahmân Ağa ve Tanbûrî Keçi 'Ârif Ağa ve Necîb Ağa ve çukadâr âga şâ'ir İbrâhîm Râsih Ağa, birâderi şâ'ir-i mâhir kâffe-i 'ulûmda me'zûn mu'ahharan mekteb-i harbiyye-i şâhâne hâcesi olan Sâmi 'İzzet Efendi ve başçavuş 'İzzet Ağa ve Zekî Mehmed Ağa ve Şehlevendim-zâde Rif'at Beg ve Seyyid Mehmed Ağa-zâde Hâşim Beg merhûmlar ile Rabbim mu'ammer buyursun re'îsül-'ulemâ nakîbü'l-eşrâf kâdî-'asker Muştâfâ 'İzzet Efendi gibi birçok zevâtın ibkâ-yı nâma muvaffak oldukları, bu fenne dâ'ir olup eyâdî-i erbâb-ı zevk u şafâda mütedâvil ve mevcûd olan mecmû'alardan istidlâl olunur. Çünkü bunların hânendeleri 'ilm-i mûsikîyi üstâdlardan ve yek-dîgerinden meşk-hânedeye ta'allûm ü tefennün iderek mukaddemâ bunlardan ikinci ve birinci imâmete nâ'iliyyetle tarîk-i 'ilmîye dâhil olanlardan kâdî-'askerlige kadar irtikâ ile kesb-i feyz iden birçok zevât daha güzârân itmişdir.

Koğuşlar Zâbitânıyla Ba'zı Gedikler ve Hıdmetler Kâ'idesi ve Koğuşlarda Cereyân İden Kavanîn ve Nizâmât İle Tahşîl-i 'Ulûm Keyfiyeti

Koğuş Zâbitânının Hıdmetleri:

Hazînede geyim başı ve kılârdaki piş-gîr başı ve seferlide câme-şûy başı ta'bîr olunan koğuşlar zâbitânının evvelki hıdmetleri ten-perver ve tenbel olup da lalalar taraflarından [142] terbiyelerinde zahmet çekilen bülehâyı okuyup yazmağa icbâr ile nizâmât-ı enderûnı vaktiyle icrâya kıyâm ve zabt u rabtâ devâm eylemek huşûşlarına haşr-ı nazar-ı i'tinâ ve ikdâm eylemekden ibâretidir.

Koğuşlarda Cereyân İden Kāvânîn ve Nizâmât

Sabâh namâzı vaktinden iki sâ'at mukaddem ağalardan her koğuşda olan hammâmcıları ikinci derecedeki zâbitânı bîdâr iderek hammâmları teşhîn itdirdikden sonra kılârdâ pîş-gîr başının alt tarafında beşinci eski olan ve "anahtar şâkirdi" ta'bîr olunan gece zâbiti namâz vaktinden iki buçuk sâ'at evvel refakatine iki nefer koğuş nevbetçilerini alarak koğuşun ortasında bulunan ve 'atîk kebîr kapu tokmağı şeklinde büyük demür tokmak aşılı bulunan sûtûnuñ yanına gidüp şâhib-i sa'âdet 'aleyhi's-şalât ve't-tahiyat Efendimiz Hâzretleri'nin ve kâffe-i enbiyâ-yı hidâyet-intimâ ve aşhâb-ı ihtidâ-pîrâ ve e'imme-i 'izâm ve 'ulemâ-yı kirâm ve e'izze-i fiham ile selâtîn-i mâziye-i 'Osmâniyye ve İslâmiyye hâzerâtından ve bunların müte'alikât u mensûbâtından geçen zevât ve sarây-ı hümayûndan ve kâffe-i hîdemeât-ı devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye ve İslâmiyyeden mürûr iden zevât ve kapu yoldaşlarıyla 'âleme gelüp giden ervâh-ı güzesteğân-ı ehl-i îmânın kâffesinin ervâh-ı şerîfelerine bâ-ihlâs fâtîha kırâ'at ve ihdâ eyledikten sonra mezkûr tokmağı mukâbilindeki kebîr mîhâ üç kerre pekçe dakğ ider ve ba'dehû koğuşun alt katında beytütet iden genç ağaların her birinin bir başdan bir başa varınca yataklarının hizâsında Mahmûd Beg, Mehmed Efendi, Muştafâ Ağa, Mes'ûd Çelebi, Muhsin Hâlife diyerek isimlerini yâd u ta'dâd eyler ve bu resm ile îkâz ve şîrvâna çıkarak babayigitlere daği vaktin duhûlini i'lân itmek vâzîfesini îfâ ider.

Bu hâlde vaktiyle müteyakız olanlardan gusûl iktizâ idenler her koğuşda her gün meshûn olan hammâmlara girüp farîza-i gusli icrâ iderler. Zâbit-i mûmâ-ileyh buçuk sâ'at fâsıla ile koğuşu bir başdan bir başa pekçe yürüyüp gezerek ibtidâkenden dirice şadâ ile fulân, fulân efendi, fulân çelebi, fulân beg, fulân hâlife deyu esâmî-i rüfekâ ta'dâd ve ikinci olduğu yâd olunarak bîdâr itmege çalışur ve pekçe başarılar geçer. Bu nevbette daği bîdâr olanlardan gusûl iktizâ idenler sür'atlice iğtisâle imkân bulabilür. Namâz vaktine yarım sâ'at [143] kaldığı hâlde yine koğuşun her tarafını tolaşur sür'atlice yürüyerek Ahmed Ağa, Ekrem Beg, İshâk Çelebi, Es'ad Efendi, Edhem Hâlife deyu isimleri ta'dâd ve üçüncü olduğu yâd olunarak targinca tavr ve tîzce şavt ile tolaşur ve müte'âkıben işbu anahtar şâkirdi birinci zâbit olan pîş-gîr başıyı kaldırur. Üçüncü mertebedeki usûl-i îkâziyenin ic-

râsiyla bîdâr olmamak hâlinde bulunanlar olur ise ol vakit pîş-gîr başı he-
mân dâneleri fundukdan büyük ağaçdan ma'mûl kirişde manzûm ve omu-
zında muntekib kebîr tesbîhi yatan ağaların yorganlarının uçlarını açdırarak
arkalarına indirir ve bu tedbîr-i terbiye-engîz ile beheme-hâl uyandırılır. Ne
çâre ki bu vakit namâz vaktine karîb ve dîk kaldığı cihetle hammâm lâzım
olanlar 'acele gusl itmekde ziyâde zahmete giriftâr ve zâbihten ruhşat al-
mağa nâ-çâr kalmağa berâber beher-hâl câmi'e yetişmege kûşîş iderler.
Bi'l-farz câmi'e yetişemeyenler olur ise bunları zâbihten icâbına ve ol ağanın
haysiyyetine göre tevbîh u ta'zîr ve belki darb u tekdîr ider. İşte bu şüretiñ
devâmı sâyesinde her ağa namâz vaktinden evvel uyanup âbdest almak gi-
bi vecîbe-i teheyü'ât icrâsına ibtidârı kendüsine tabî'at-i sâniye ittihâz it-
mekle memdûhu'l-hâl olurlar. Sarây-ı hümayûnda üç beş sene ârâm itmiş
olan zevâtdan şabâhleyin âbdest almadan mestini giyen âdeme teşâdüf olu-
namadığı hâlde bu uşûl-i memdûh u meşrûh sarây halkına bir nev' 'âdet-i
mecbûriyye kabîlinden olduğu hâlde sarây-ı hümayûnda her dürlü tahâret ü
nezâfete ve huşûsiyle evkât-ı hamse duhûlünde âbdest ve namâza fev-
ka'l-gâye dikkatle i'tinâ ve müdâvemet olunmamak kâbil olamaz. Bu mec-
bûriyyet-i dâ'ime ile namâz kılmağa ve nezâfet ü tahârete alışmamak mu-
hâldir. Şâz olarak zuhûr iden bî-namâzlar dañi beyne'l-akrân ziyâde tevbîh
u tekdîr olunarak haysiyetsiz ve i'tibârsız kalurlar.

Bu vechile zâbihten, aşağılı olan halkı namâza kaldırdıktan sonra elinde
degnekle tekrâr şîrvâna çıkarak ve oradaki sâl-hordelerde namâza kalkma-
mışlar var ise kaldırur, ibtidâki tokmakda ve ikinci ihtârda kalkup da âbdest
alanlar yatakları toplandıktan sonra yataklarına otururlar. Koğuşlarda şa-
dâsı güzel olan ağalara ezân vaktine kadar şehirî suver-i âyât-ı Kur'âniyye-
ye'den cehren birer sûre-i şerîfe kırâ'at itdirilür. Orta kapuda ezân-ı şerîfiñ
nevbetçi muhbiri olan kapucı Ayaşofya Câmi'-i Şerîfi'nde [144] ezân
okundığını işidince orta kapunun kebîr halkasıyla ak ağalara halka-zen-i
beşâret olduğu ânda nevbetçi ak ağalar muntazır-ı duhûl-i vakt olan nevbet-
çi mü'ezzine şavt-ı bülend-i kalbî ile teblîğ-i duhûl-i vakte âgâz ve mü'ez-
zin dañi kitâb-hâne nirdübânı üzerinde kırâ'at-ı ezân-ı Muhammedî ile se-
vâb-ı mev'ûdi ihrâz eyler. O esnâda müterakkıb-ı ezân olanlar kâffeten
koğuşlardan bir hâl-i intizâmda câmi'-i şerîfe 'azîmet ve şabâh namâzında
müterakkıb-ı teşrîf-i şehriyâr-ı takvâ-menkabet olurlar. Ma'iyet-i şâhâne

ile dârü's-sa'âde ağası ve harem-i hümayûn ağaları ve müşâhibleri câmi'e gelürler. Silahdâr ve çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anahdar ve pîş-gîr ağaları istikbâl iderek mahfil-i hümayûn pîş-gâhında bulunurlar. Sünnet-i şalât-ı şubh edâ olundığı 'akîbinde işâret-i şâhâne ile dârü's-sa'âde ağası elini dizine pekçe urdığı ânda mü'ezzin-başı ikâmet iderek nevbetçi imâm efendiye bi'l-iktidâ edâ-yı şalât olunduktan ve tesbîh ve du'â ve istimâ'-ı mihrâbiyye sünnet-i seniyyeleri icrâ idildikten soñra zât-ı hümayûn-ı ha-zret-i pâdişâhî mâ-beyn-i hümayûnı teşrîf buyurur ve ağalar koğuşlara 'av-det iderler. Ahyânen teşrîf-i hümayûna bir mâni' zuhûrında câmi'de dârü's-sa'âde ağası veyâhud silahdâr ağa bulunur ve bi'l-farz nevbetçi imâm efendiniñ bağteten bir 'özü-i karîn-i kabûli zuhûr idüp de refîkine ihbâra vakit bulamamak hasebiyle imâm efendilerden hiçbirisi bulunamadığı hâl-de aşağı oñalılarıñ şadâsı güzel ve müttakî ağalarından intihâb olunmuş olan hâş oña imâmına iktidâ olunur. Ba'de's-şalât koğuşlara 'avdet olunduğda nîzâm-ı kadîm iktizâsı üzere hîdmet-i hümayûn için her koğuşdan bi'l-münâvebe mâ-beyn-i hümayûna onar ağa gönderilür ve bunlar harem-i hümayûnı teşrîf-i şâhâneyi müte'âkib mâ-beyn-i hümayûn kapısı çevrilinceye degin hîdmet iderler. Bidâyet-i devr-i Selîm Hân-ı Sâlis'de bu uşûl tagyîr ile hîdmet-i mahşûsa-i şâhâne yalnız mâ-beynci ve iktizâsına göre şerbetçi ve kîlârîñ baş kullukçısına ve aşağı hîdmetler mu'ahharan mâ-beyn bostâncılarına tahvîl olunan avadân bostâncılarına ve tebdîl hâşekîlerine kalmasıyla enderûn ağalarına çukadârlık ve şarıkçı ve tufengçi yamaklığı ve hazîne yazıcılığı ve mertebe takımı hîdmetleriyle çantacılık, baş kullukçılık, haftâncılık, çakır şalanlık gibi hîdemât-ı 'âdiye vü resmiyye kalmışdır. Şu kadar ki taleb-i şâhâne vukû'ında [145] cündîlik ve tufeng-endâzlık ve kemân-keşlik ve top ve tomak oyunları gibi ba'zı hîdmetleri ifâ itmek ve tahşîl-i 'ilm ü ma'rifete meşğûl olmak cümle-i vezâ'ifden 'add olunmuşdur.

Zuhr ve 'aşr ve ahşâm namâzlarında şehriyârân-ı Dârâ-derbân hazerâtı mevcûd bulunamadıkları takdîrde hâş oña imâmına iktidâ olunur. Şalât-ı 'ışâda zât-ı hümayûnıñ nevbetçi imâm efendiye iktidâsı ve hâş oñalılarla aşağı koğuşdan nevbet hîdmetinde bulunanlar cemâ'atıyla hırka-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesinde veyâ civâr-ı şeref-medârında cemâ'atla edâ olunur. Koğuş ağaları şalât-ı 'ışâyı koğuşıñ ortasında ferş olunan haşîrler üzerinde

fużalâ-yı rüfekâdan imâmete intihâb olunan zâta iktidâ ile edâ iderler. Hıtâm-ı şalâtta herkes yataklarda ku'ûd ile içlerinden şadâsı güzel olan huffâza cehren "Sûre-i Ahkâf" ve cum'a giceleri "Sûre-i Yâsîn" kırâ'at itdirilmek 'âdet-i hasenedendir. Hıtâm-ı kırâ'at-ı Kur'ân-ı 'azîmü's-şânda herkes birer parça kahvaltı ider ve müsebbihalar çeşme havlısına giderek sâ'at dört râdelerine kadar hem ülfet ve hem de tevağğul olunan 'ilm ü ma'rifet ü şan'atda bahş ü müzâkere iderler. Ba'dehû yatılıp şabâhleyin erken kalkılır. Ve şabâh namâzı kılındıktan soñra koğuşlara 'avdet olundukda yemek vaktine kadar yine ders müzâkere ve temeşşuk-ı huţûta ve ma'ârif erbâbı müte'allik olduğu hüneler ta'allûmine devâm iderler.

Taşşîl-i 'Ulûma Dâ'ir Nizâmât

Şalı günleri resmî hâce efendiler koğuşları teşrîf buyurur ve ta'âmlar tenâvül olunur, ba'dehû Buğârî-i Şerîf dersleri okundukdan soñra 'ulûm-ı âliye vü 'âliye tederîs idilür. Şu kadar ki enderûn halkınıñ ekşerisinde taşşîl-i 'ulûm u ma'ârif hâhiş kemâlde olmak cihetiyle işbu hâce efendilerden bir günde ta'allûm ü tederrüs olunan kadar taşşîle kanâ'at olunmayup bir taraftan içlerinden yetişüp me'zûn ve müsta'idd olan erbâb-ı dâniş ü kemâlden ve bir cânibden tebahhur itmek isteyen zâdegân ve zî-kudretler taraflarından münâsib ma'âş ile tedârük ve ta'yîn olunan hâce efendilerden eyyâm-ı 'id ü sûrdan ve sâ'ir hıdmet zuhûriyla ma'zûr bulunılan günlerden mâ-'adâ küllü-yevm iktisâb-ı 'ulûm u fûnûna himmet olunur ve 'akîb-i dersde şürekâ yek-dîgeriyle müzâkere ve ba'dehû halîfelerden istîzâh-ı mesâ'il-i müşkile ile [146] tenvîr-i ezhân iderler. Bu şüretle okuyup ihrâz-ı dest-mâye-i icâzet idenler taraf-ı hazret-i pâdişâh'ten şallarıyla birer takım mükemmel elbise ve 'aşıyye ihsânıyla taşşîl-i 'ulûm u fûnûna terğîb buyrulur.

Hudâ-negerde dûcâr-ı beliiye-i rehâvet ve giriftâr-ı resîse-i tehâvûn ü betâ'etle ef'ide-i kâsiyeleri hedef-i sihâm-ı va'idât-ı Hazret-i Hudâ olan târik-i şalâtı, zâbitler tevbiğ u ta'zîr ve belki darb u tekdîr ile şalât-ı mefrûzayı devâma mecbûr iderler.

Koğuşlar Nezâfeti Nizâmâtı ve Ba'zı Müteferri'ât-ı Uşûl ve Tenezzüh Uşûliyle Âdâb-ı Mübâlât-ı Dîniyye ve Esâlîb ve Nizâmât-ı Sâ'ire Keyfiyyeti

Sarây-ı hümayûn koğuşlarında tahâret-i kâmile ve nezâfet-i fevka'l-'âde ziyâdesiyle mültezem olmağa bunun için tersâne-i 'âmireden ta'yîn olunmuş olan muvazzaf koğuş pâ-yzenleri paskalya ve sâ'ir yortı günlerinden mâ-'adâ her gün müte'allik olduğu koğuşa gelür ve nevbetçi ağalar nezâretiyle koğuşların her cihetini küllü-yevm tahtîr ü tanzîf iderler. Zâbitân kâffe-i nizâmâtın vakt ü zamânıyla hüsn-i icrâsına ve huşûsiyle tahâret-i mahall ü me'vâ ve nezâfet-i câme ve endâm u mâ-sivâyâ dikkat ü ihtimâm ile halkı okuyup yazmak ve hüsn-i mu'âşeret ü ülfet ve hizmet-i mülûke şâyân şî'ârın istihşâline ve 'âdât-ı İslâmiyye ve iktisâb-ı âdâb-ı insâniyye ve mübâlât-ı dîniyye huşûslarında iktizâ itdikçe ta'lîmât u tenbîhât i'tâsına müdâvemet iderler.

Tenezzüh ve Teneffüs Uşûline Dâ'ir ve Sâ'ir Nizâmât

İkinci namâzı câmi'-i şerîfde edâ olunduktan sonra tehiyye olunan ahşâm ta'âmı ba'de't-tenâvül berây-ı teneffüs seferli nevbetçi başısı haftâncısı vâsıtasıyla silahdâr ağadan istihşâl-i ruḥşat iderek sâ'at on bire kadar meydânda top ve tomağ oynar, sâ'at on bire gelince halkı âgâh itmek için bu nevbetçi başı kendü koğuşları önünde ber-mu'tâd el çırpır, anın üzerine üç koğuşun kebîr kapu perdeleri der-hâl indirilerek geyim başı, pîş-gîr başı, câme-şûy başı aşağılı olan genç ağaları koğuş kapularından taşra çıkar-mazlar. Bu vakitte ahşâm ezânına kadar kezâlik şadâları güzel olan ağalar koğuş pencereleri hizâsına ik'âd olunarak cehren birer sûre-i şerîfe tilâvet itdirilür, ezân-ı Muhammedî okunduğu gibi koğuşlardan [147] bir hâl-i intizâmda câmi'e 'azîmet ve ba'de's-şalât koğuşlara 'avdet olunur. Zâbit yirmi beş yaşını mütecâviz olmayup şîrvâna çıkmamış olanları beyne'l-'ışâ'eyn yataklarında ders müzâkeresi ve huṭût-ı mütenevvi'a temeşşukı ve 'ilm-i hisâb ve mûsikî ta'allûmi ile meşgûl itdigi gibi şîrvâna çıkmış olanlardan kimisini çeşme havlısında ve kimisini şîrvândaki yatağında verziş itdikleri ma'ârifle tevaḡgula mecbûriyyet hâlinde bulundurur.

Âdâb-ı Mübâlât-ı Dîniyyeye Dâ'ir Kāvâ'id ü 'Âdât

Kur'ân-ı 'azîmü's-şân kırâ'atı eşnâsında farîza-i âdâb-ı İslâmiyyet üzere bâ-temkîn ü rezânet herkes yerinde oturup huzû' u ibtihâl ile istimâ' etmek uşûl-i mesnûneden olmagla bunun hilâfında ednâ mertebe hareket vukû'a getirilemez. Şâyed harekât-ı muhâlifeye müteşaddî olanlar bulunur ise bunları zâbihtekdîr ü tenkîle me'mûr ve mecbûrdur. Hıtâm-ı tilâvet ü du'âda şîrvânî olan mütehayyızân encûmen-i ülfet olan çeşme havlısında ârâm eyler. Çünkü kuşluk ta'âmı hemân 'ale's-şabâh ve ahşâm lokması şâlât-ı 'aşrîñ 'akîbinde tenâvül olunması kânûn olmak hasebiyle yatsudan sonra bir kahvaltıya hâhiş ü iştihâ hâsıl olduğundan ba'de şâlâtı'l-'ışâ bir parça şeyle teskîn-i iştihâdan sonra selîka-i tabî'atıñ sevğ itdiği fûnûn u ma'ârîf ü şanâyî'den mübâhase ile faşl-ı şayfda iki buçuk üç ve mevsim-i şitâda nihâyet sâ'at dörde kadar tevaggulla vakit geçirildikde nevbetçi ağalar el urduğı anda aşağılı olan genç ağalar yatırılıp eskilerden sinn ü sâlleri resîde-i derece-i kemâl olan şîrvânîlere bir sâ'at kadar daha çeşme havlısında ârâma ruşşat virilür. El-hâşıl şâlât-ı şubh ve zuhr ve 'aşr ve ahşâm câmi'-i şerîfde ve 'ışâ koğuşlarda mutlakâ cemâ'atle edâ ve vaktiyle yatup erkence bîdâr olunmasına devâm u i'tinâ olunur. Seferli nevbetçi başısı el urduğdan sonra sünnet otaşı ittişâlinde bekleyen ve mâ-beyn-i hümayûn ferrâşı demek olan iki nefer şuffeli nevbetçi avadâncılardan mâ-'adâ balta-cı, kozbekçi, şuffeli, külâhlı ta'bîr olunan halvâ-hâneli, aşçı vesâ'ir hıdmet-kârların tulû'-ı şemse kadar enderûnda bulunması uşûlden degildir. İşbu hıdmet-kârların bulunmadığı vakitte hıdmetlerini kendüleri görmege alışmayan kişi-zâdelerden pederleri aşhâb-ı şervetden olanlar rüfekânîñ bî-vâyegânından kullukçı [148] ta'bîriyle münâsib mâhiyye ile rüfekâdan birer ağa irzâ iderek yatak serüp devşirmek ve hammâm takımını serüp, kurıdup, kaldırmak ve câme-şûy tehiyye etmek ve destârlarını tekvîr ü tanzîm itdirmek ve yatak tolabı ta'bîr olunan elbise tolabını dâ'imâ bir hâl-i intizâmda bulundurmak ve kahvaltî tolabında kahvaltıya münâsib ba'zı me'kûlât bulundurup yatsuluk ta'bîr olunan kahvaltısını hâzırlamak ve 'anterî ve haftân ve biniş ve cübbe ve sâ'ir eşvâb sarây-ı hümayûna mahşûş başka bir uşûl-i muntazamada devşirilüp katlanmak gibi hıdmetlerini ifâ itdirirler. Gündüzleri bu hıdmetlerden ba'zısını şuffeli ve halvâ-hâneli ve külâhlı

ta'bîr olunan mâhiyyelü hademe-i maḥşûşa rû'yet ider. Mâhiyye virmekde bî-kudret olanlar ara aşçısı ve işçisi ta'bîr olunur başıboş hıdmet-kârları ücret-i kâdemiyye-i muvaḳḳate ve yevmiyye ile istiḥdâm iderler. Cündîler ile sâ'ir ağavâtdan esb beslemek isteyen zî-kudretler bostâncılara mensûb yedekçi ocağından mâhiyyelü birer yedekçi sâyis istiḥdâmına me'zûnlardır. Berberlik şan'atı seferli ağalarına maḥşûş olduğundan bunlardan ta'yîn olunan ser-terâş müşterîsini haftada iki def'a terâş ider ve berberleriñ ücreti haftân akçesi ta'bîr olunan senevî yüz otuz guruş kadar olan vazîfeniñ tev-zî'inde herkes berberine kudretince meşelâ eñ aşağı otuz guruşdan nihâyet yüz guruşa kadar ücret-i tahlîkiyye virilür. Berber ağalar büyük hammâm-da ayda bir kerre müşterîlerini yıkar ve kâlıbışı ve düzkaş ve paşalı kavuk-larını şaran kapu yoldaşlarına yılda bir def'a câme-şûy ve kumâş ve sâ'ire gibi ba'zı hediye virilür.

Lalalarıñ 'Acemîlerine Kânûnen Vâkı' Olan Emr ü Tenbîhle-riyle Ba'zı Uşûl ve Âdâb-ı Enderûn-ı Hümâyûn

Selâmlık ve binış yerlerinde ve mu'âyede ve ridâ-i şerîf ziyâretlerin-de ve tomak oyunları eşnâsında huzûr-ı hümâyûnda tırılır iken lâ'ubâliyâ-ne ve bî-edebâne serbest tırnak ve halk yanında gegirmek ve gerinmek ve esnemek ve halkıñ üzerine serpercesine şemâtetli aksırup, tıskırup, sümkür-mek ve nazar-gâh-ı rüfekâyâ def'-i su'âl itmek ve cem'iiyet-i ülfetde tahli-ye-i enf ü âzân ü esnâna çalışmak ve iḥrâc olunan fazalâtı göz önüne püskür-mek ve şûm ve başal ve paşdırma gibi müstekrehât-ı [149] maḥ'ûmeye te-nezzül iderek râyiḥa-i kerîhesiyle meşâmm-ı rüfekâyâ tenfir itmek ve müs-tekşiflige tenezzül itmek ve enf ü âzândaki şa'rı yatağında ya'nî tenhâda kat' u netf ü taḥhîr itmemek ve çubuğı pekçe üfleyüp 'ufûnet-i zifirle ru'ûs-ı rüfekâyâ taşdî' itmek ve encümen-i ülfetde tırnak kesmek ve ihtiyâr ve es-kilerden evvel ta'âma el uzadup tıynet-i gürisnegândan olan 'acele ve hırş göstermek ve istikrâh itdirecek şûretde felfes ve serbest ta'âm itmek ve dî-gerleriñ ta'âmına ḥâhişle 'atf-ı nazar idüp istemek ve derûn-ı dehânda taḥn-ı telakḳumda ta'ta'a ve telakḳuf ve telâş itmek ve suḳâta-çîn-i ter-nâne vü

nân olmak ve elini sofraya silmek ve ekmek rîzelerini serpmek ve dökmek ve tağıtmağ, Hudâ-negerde eşnâ-yı ta'âmda gegirmek ve ba'de'ta'âm ağzını yüzini lâyıkıyla tahtîr itmemek ve halk yanında pirenlemek ve kaşınmak ve silkinmek ve geç câme-şûy değışmek ve elbiseyi temiz telebbüs itmeyüp telvîş itmek ve eşvâbı güzelce devşirmeyüp buruşuk, kırışık, yırtık, sökük, gayr-i muntazam perîşân hâlde giymek ve pis gezmek ve eşnâ-yı istilhmâm-da dikkatsizlikle mâ-i müsta'meli dîgeriniñ üzerine şıçratmak ve meşy ü refâtârını âhîre taklîd eylemek ve ihtizâz u mükâbere ile yürimek ve cem'iyet-i rûfekâda mir'âta 'a'f-ı nazar ve mû-çîne ile 'alenen intâf-ı şafîha eylemek ve reng ü endâmı 'âdetiñ hilâf u hâricinde zenâna mahşûş renklerde elbise ve eşvâb giymek gibi evzâ'-ı bî-edebâneniñ tenfîr ü tevbîh u te'dîbi da'vet iden haşâ'il-i seyyi'eden oldığını lalalar ifâde iderler.

Penç-şenbe veyâ cum'a günlerinden birinde haftada bir kerre el ve ayak tırnakları mu'tlakâ tenhâ bir mahalde kesilmek ve her şabâh hîn-i ahz-ı vuzûda yaş dülbend ile şukbe-i âzânıñ tahtîr ü tanzîfiyle haftada iki def'a terâş olmak ve tanzîf-i ruhsâr u eyâdî ve endâma devâm olunmak ve âbdest ve ta'âm ve ayak havlıları her gün, mümkün olmaz ise mu'tlakâ iki günde bir tebdîl olunmak ve el yemenisi ve dest-mâl küllü-yevm değışmek ve 'inde'l-iktizâ isti'mâli meşrû' olan mendiller her gün yıkanup temiz tutulmak huşûşlarını 'ilâve-i tenbîh iderler.

Bunlardan mâ-'adâ felegiñ müsâ'adesine mu'ârenetle bir gedik ve me'mûriyyete nâ'il olundukda erbâb-ı ihtiyâca elden gelen i'ânede kuşûr itmemek ve haşâ'il-i edânîden [150] olan hengâm-ı ikbâl ü tüvângerîde bu 'âlem-i mütegayyirü'l-hâl ve serî'u'z-zevâliñ 'âdâtından zuhûl ve Seyyid Pertev Efendi merhûmuñ,

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Gitmede 'ömr-i güzeşte mergiñ istikbâline
Mihnet ü gamla geçen eyyâmıñ isti'câline
- 2 Vakt-i mâzîden kıyâs it Pertevâ müstakbelin
Böyle dünyâ-yı denî gam-hârınıñ vay hâline

me'âlinden tecâhül ü zuhûl ile tağyîr-i vaz' ve gurûr ve mütekebbirâne eṭ-vâr ile nobrânlık ve levendlik ve ser-keşlik ve ḥod-serlik ve nâdânlık ve bedlik ve taḫra-fürûşluk itmek ve yalan ve mübâlagalu ve mütehevvirâne söz söylemek ve serbest ve lâ'ubâliyâne ve bî-edebâne mu'âmele itmek ve eṣnâ-yı muṣâḥabetde pekçe ve bedçe çirkin söz söylemek ve muḥâvere ve mu'ârazayı i'tiyâd itmek ve,

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Ḳalb-i sengîne kelâm-ı nerm ider lâ-büd eṣer

Ḳıṭ'a-i elmâs dâ'im ḥakk olur ḳurşun ile

mişâl-i belîğânesini tesâmühle ibrâz-ı kıllet-i 'aql u şu'ûr iderek ḥod-pesendâne ve müte'azzimâne evzâ' ihtiyârıyla mebgûz-ı enâm olmak ve lisân-ı bî-edebâne ile rüfekâ ve ḥıdmet-kâr her kim olur ise olsun bilâ-mûcib birini tekdîr ü taḥkîr u tezlîl ve 'unf u ru'ûnetle teşhîre cesâret itmek ve ḥaşâ'il-i edânîden olan vefâsızlık, mürüvvetsizlik, dıḳḳatsizlik, rıḳḳatsizlik, ḥamiyyetsizlik ve insâniyetsizlige ve ḥisset ü denâ'et ve şan'ata müte'allıḳa olan ḳaṭ'-ı erzâḳ ve ekdâra sebeben-mine'l-esbâb vesîle olmak ve ülfet ü mahabbetde şıfat-ı münâfaḳat u muḥâsede ihtiyârıyla vâsıta-ı irtibât-ı dürr-i şehvâr-i âmîziş ü ülfet olan zer-târ-ı ḥüsn-i vefânîñ inḳıṭâ'ını mûcib olan ve iki cihânda şıfat-ı celîle-i memdûḥiyyete muğâyir ve ızrâr-ı benî nev'a sebeb viren ḥarekâta cür'et itmekdeki sû'-i netîceyi lalalar tefhîm iderler.

Rüfekâ-yı bî-vâyeğâna 'arz-ı şervet ü yesâr ve bir şâḥib-i vücûda ta'alluḳ u münâsebet mübâhatıyla ḥikâye-i iktidâr u iftiḥâr itmek gibi evzâ'-i edânî ve eṭvâr-ı esâfil seyyi'elerini i'tiyâd itmek ve kesb-i 'ilm ü ma'rifet ü şecâ'at ve her nev' şan'atda meleke vü mahâretle ḥâşıl olan istîhâl ü istihkâḳını ḥalkıñ gerek ḥaḳîḳaten ve gerek iltifâten ve câhen ta'dâd u tezkârı ḥâlinde ḥazm-ı nefis ve istiğfâr idecek yerde ma'a'l-memnûniyye ḳabûl ile taṣdîḳ ve anıñla faḫr itmek ve ḥaḳîḳaten şervet-i 'ilm ü ma'rifet ü zekâdan behre-ver olanlar bile şe'â'ir-i erbâb-ı ḥilm ü mahviyetden olan ḥazm-ı nefis ile 'arz-ı 'aciz [151] ü istiğfâra bedel bi'l-'aks nefsiñ mâlik ü ḥâ'iz olduğına zu'm u i'tikâd idilen ḥüner ü şan'at u ehliyet ü ḳudret ve ma'rifet ü besâlet ü liyâḳat farz idilen ne maḳûle muḥassenât ve memdûḥiyyet ise

kendüsi ta'dâd u taqdîr ile 'arz-ı belâhet ve serd-i makâl-i mübâhât itmek ve bu mefhâreti tazammun ider înmâ vü işâreten ba'zı hâller göstermek vaz'larından lalalar ve zâbiâtân ve kudemâ-yı üdebâ-yı rüfekâ men' iderler.

Sakaç ve 'alîl olanları istihzâ ve halkı işgâl ve tarafeyne 'atf-ı nazar itdirircesine kâhkâha ile pekçe gülmek ve zımnem ve remzen ve lisânen benî nev'ine rûy-ı hezel ü müzâh yolındaki mu'âmelât-ı sefîhâneyi revâ görmek ve rüfekâdan birisine lüzûmî olup da i'tâsı mümkün olan şeyi Nâbî merhûmuñ,

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Ahbâbını müsâ'adeden imtinâ' iden
Emvâlini müdâfa'a-i hâşına şaklasun

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Sâyesin dervîş-i bî-berg ü nevâdan dûr iden
Şaklasun ârâyış-i tâbûta nañl-i himmetin

mişâl-i şahîhu'l-makâlîni taşavvur itmeyerek esirgemek ve bilâ-istîzân bir âdemiñ vev bir çöpini almak ve rüfekâdan huşûlîni me'mûl itdiği emeline veyâ refâh u rif'at ü rızkına bi'z-zât ve bi'l-vâsıta zâhiren ve zımnem ve hafıyyen mâni' olmak ve umûrında sefâhat u teseyyûbe ibtidâr ve rüfekânıñ elbise vü edevâtından bir şey'ine gedâ-çeşmâne ve harîşâne imâle-i nazar ve itâle-i yed-i ârzû ile gıbta ve hased seyyi'esini ihtiyâr itmek ve hâce ve üstâd ve zâbiçe ve sâl-hordeler ile erbâb-ı dâniş ü ma'ârifet'i'âyet itmemek ve hâ'iz olduğu hayşıyyetiñ fevkinde ve âdâb-ı insâniyyetiñ hâricinde bâlâ-pervâzâne ve mütecâvizâne ve bî-edebâne mükâbere ve tebertum göstermek ve iktisâb-ı i'tibâr-ı 'ârızî kaşdıyla nefsinde mefkûd olan muhasseñat u meziyyeti zu'mınca halka inandırmağa çalışup şavâb u sakîm her ne ise aşâlet-i zâtıyye iddi'âsıyla müfteñir olmak ve küberâ-yı enderûn-ı humâyûna ta'aluk u temedduh tefevvuhâtıyla bâlâ-pervâzlık ve büend-makâllik ve leffâflık ve yâve-gûluk ve tavra-furûşlukla bîhûde kesb-i şöhet iderek zâten nefsinde cüz'î bir hayşıyyet olsa bile bu vesîle ile anı da izâle vü imhâya kadar bilâ-fâ'ide fedâ-kârlığa cür'et itmek ve

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Derd içün 'âlî-sirişt dermâna dökmez âb-ı rû
'Âriyet bir cân içün Lokmân'a dökmez âb-ı rû

[152]

- 2 Nâ'il-i vaşl olmağa lâzımdır istignâ-yı dil
Ol gînâ aşhâbı kim hâkâna dökmez âb-ı rû

- 3 Tırta-i pîçide-i zülfün tarar da kıl kadar
Bağ kemend-i kâkülünde şâne dökmez âb-ı rû

manzûme-i 'âcizânesi me'âlinden zuhûl ile mes'ûle müsâ'id olmayacak mahalle menâfî-i rezânet-i vakâr-ı insâniyyet rîziş-i âb-ı rû 'ârına tenezzül etmek ve bî-kudret olduğu hâlde tezeyyün ü tecemmülde erbâb-ı iktidâra mişâl göstermeğe çalışmak tarz-ı nâ-becâsıyla taфра-furûşâne kâm-rân görünmek içün eşnâf u ebnâyı tolandırup bilâ-semere vü bîhûde medyûn u melûm olmak ve lâyıkiyla ma'lûm olmayan veyâhud külliye mechûl olan bir husûsuñ keşf ü istiknâhı içün beyne'l-'uqalâ açılıp bahş ü münâzaraya 'an-cehlin qarışup girişüp de fikrindeki zu'mı işbâta çalışmak içün iltizâm-ı lecc ü 'inâd ile halkı iz'âc idüp bıkdırmak ve bi'l-farz sefid olduğu ma'lûm olan bir şey'iñ siyâh olduğunu bahş iden bir şahş-ı râcil ü mu'annidi mülâyemetle iknâ' etmek imkânından 'udûl ve mu'âmelât-ı dürüşti izhâr iderek mu'âraza ve muhâvere-i bâride ile kandırmağa çalışup da zımında münâza'a çıkarmak seyyi'esine sebep olmak ve muqallidlige hevesle şunuñ bunuñ refât u kirdârını taklîd ü tezyîf ü tahkîr ve ahibbâ vü aşdikâ ile eşnâ-yı muşâhabetde tevdi' olunan serâ'iri şer'an ve 'aklen ve insâniyyete mezmûm olan keşf ü i'lân mesâvîsiyle beyne'l-ihvân şâyân-ı dâhl u zemm olup bilâ-fâ'ide faşşâl u zemmâmlıkla iktisâb-ı şöhet etmek ve havâle olunan işiñ sûy-ı suhûletinden şarf-ı nazarla i'zâma çalışmak ve taharrî-i ma'âyib-i hâl-i zilletini mürtekib olmak ve afyon yemek ve 'ays u 'işrete ve dînce mübâlâtsizliğe dâ'ir muşâhabet etmek gibi ve daha ne kadar seyyi'ât ve rezâ'il-i haşâ'il ve zemâyim-i ef'âl ü ma'âyib var ise i'tiyâd idenleriñ kâffesi âdâb-ı sarây-ı hümâyûna muğâyir ve aşhâbı menfûr olmağla bu maqûle harekât aşhâbından pîş-i nazar-ı zâbitânda olanlar iç-

tizâsına göre men' u tehdîd ve darb u tekdîr ve bi'l-îcâb tîrd u def'a kadar mûsâra'at olunur.

Kanğı ziyî ü meslekde olur ise olsun bu eṭvâr u ṭıynet aşhâbı füyûzât-ı dü-cihândan bî-behre vü mahrûm kalacaklarında şübhe idilmeyecegi evvel-emirde kendülere bildirilür ve tenbîh u naşîhatden mütenebbih u mütenaşşırh olmayanlar her dürlü cezâ [153] ile mûcâzât olunurlar ve kasiyyü'l-ḳalb olup da te'sîrât-ı mûcâzâtdan behre-dâr olmayanlar medâr-ı idâresi dülâbı tecrübe olan devrlerin hiç birisinde merkez-i dâ'ire-i tefeyyüzde ḳarâr idemedigi ve fıtrat-ı ḳabîhasını velev setr itmege çalışsa bile 'âḳıbetü'l-emr beheme-hâl müstahâḳk olduğu râddeye tenzîl ile mesḳûṭu'l-ıḳbâl ve bî-i'tibâr ḳaldıklarına tevârîhiñ ekşerîsi şehâdet ider.

Ḳoḡuşlardan On İkişer Ḳalîfe İhdâş Olındığı ve Ḳazîne ve Kîlâr ve Seferli Ḳoḡuşları Gedikleri

Yukarıda bi'l-münâsebe serd ü ḡikâyesine ibtidâr olundığı vechile mü'eyyid-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmânî Fâtîh Sultân Mehmed Ḳân hazretleri sarây-ı hümâyûnı mekteb-i her nev'-i ma'ârif hâline koymak üzere tanzîmine muvaffaḳ olduğu ḡazîne ve kîlâr ḡoḡuşlarıyla bunlara mahrec olan küçük oṭaya fuḡûlîn-i 'ulemâdan mükemmel mu'allimler ta'yîn ve vazîfeler tahşîş buyurmuş ve Sultân Bâyezîd Ḳân-ı Şânî temhîdine muvaffaḳ olduğu Ḳalata Sarâyı ḡoḡuşlarına başḳa başḳa ḡâceler ta'yîn eylediginden ve ḡuşûşiyle Yavuz Sultân Selîm Ḳân hazretleri 'aşr-ı 'âlîsinde okuyup yazanların nâ'il-i el-tâf u iltifât oldukları gibi 'aksi hâlinde bulunanları darb u tekdîre ḡadar tehdîd eyledigi cihetle zamân-ı hümâyûnlarında sarây-ı hümâyûnda hiç câhil ve bî-hüner ḡalmamış olup bu cihetle ekşer-i ağavât kendü ḡâhişleri veyâ zâbitlerinin teşvîḳ u ibrâmları ile okuyup yazmaḡa sa'y u ıḡdâm iderek sarây-ı hümâyûn ḡalkından enderûn ve bîrûnca bi'l-istihḳâḳ nâ'il-i merâtib-i celîle ve mazḡar-ı menâşıb-ı sâmiye olarak kesb-i feyz ü rif'at idenlerin ḡaḳîḳaten büyük büyük ḡıdmetlere muvaffaḳ olduklarına tevârîhiñ cümlesi şehâdet ider. Küçük oṭa ağavâtınıñ okuyup yazmaḡ ve sâ'ir fûnûn u şanâyî'i öğrenmekde olan devâm u ıḡdâmlarında dîḡer ḡoḡuşlardan farkları ḡalmayup belki tefev-

vuk-ı emsâl ü akrân ârzûsıyla müsâbakata himmetleri meşhûd olduğundan ve şevket-i saltanat-ı seniyye kesb-i celâlet ü ‘azamet itdikçe destârîlik ve ser-terâşlık ve câme-şûyculuk ve ta-bl-zenlik gibi ba‘zı nokşân gediklerin ik-mâl ü tertîbine lüzûm göründüğinden yüz on beş târîhinde Sultân Ahmed Hân-ı Evvel küçük ota-ın yerine meşk-hâne pîş-gâhına binâ itdiği koğuşun ismine "seferli" tesmiye iderek küçük otayı seferliye kalb itmiş ve bu koğuş hazîne ve kılâra şâlis olarak ihdâs olunmuş olduğundan nizâmâtı anlara tâbî idilmiştir. Bunlara tahşîş ü ta‘yîn olunan hizmetler ta-bl-zenlik ve tekvîr-i [154] destâr ve tahlîk-i ser ve tahtîr-i eşyâ-yı mülûkda tahşîl-i meleke olunması usûlî vaz’ olunmuştur. Seferli koğuşunda ocak yolınca eskiyüp zâbıt olanlarına câme-şûy başı nâmı virilerek nefis-i hümayûna mahşûş âbdest ve ta‘âm havlılarıyla destâr-ı hümayûn ve dest-mâlların tahtîri bu koğuşun baş kullukçılarına münhasır olmak ve enderûn-ı hümayûn mehter-hânesi takımı bunlardan tertîb ve içlerindeki mûsikî-şinâs çavuş ağalardan biri mehter başı ta‘yîn kılınmak ve yirmi nefer gediklü ve sâ‘iri mülâzım olmak üzere otuz kadar berber ve on beş nefer şarıkçı yamağı ve berberlerin ikinci zâbıtı demek olan ve berberler tarîkînin yoluyla eñ eskisinden manşûb hammâmcı başılık ve koğuşun ikinci derecede zâbıtı olmak üzere nevbetçi başılık me’mûriyetleri îcâd u ta‘yîn olunup şarıkçı başılar şarıkçı yamaklarının hâne-i hâşşaya alınmışlarından manşûb olmak usûlini ihdâs ve ta-bl-zenlik şan‘at u me’mûriyeti seferli koğuşuna tahşîş idilmiştir.

Fâtih Sultân Mehmed Hân-ı Sâni ve Bâyezîd Hân-ı Sâni ve Selîm Hân-ı Evvel hazerâtı a‘şâr-ı ‘âliyelerinde hazîne-i hümayûnda hazîne baş yazıcılığı ve baş kullukçılığı ve çantacılık ve hâzîne kethudâsı haftâncılığı ve ikinci yazıcılık ve üçüncü ve dördüncü yazıcılıkları ve bunların üç nefer mülâzimliği ihdâs olunduğı mervîdir.

Kılârdaki me’kûlât u meşrûbâta müte‘allık olan mertebe takımı olan baş kullukçılığı ve nevbetçi başı ve hünkâr şerbetçiliği me’mûriyet-i mu‘tebesiyle şehzâdegân efendiler hazerâtı şerbetçiliği ve silâhdâr âga kılârcılığı ve kılâr kethudâsı haftâncılığı ve kullukçılığı me’mûriyetleri tertîb buyurulmuştur.

Tahşîl-i ‘ulûm u fûnûna seferli koğuşunda dahî germiyyetle verizş olduğundan fâzıl u kâtib ü şâ‘ir ve fenn-i harb u peygâr ve mûsikîde mâ-

hir bir nice 'âlim ü 'âmil-i ma'ârif-me'âşir zuhûr iderek işbât-ı ehliyyet ü iktidâr ile her nev' hıdmet-i devlet-i 'aliyyede bulunmuş ve ibrâz-ı liyâkatla metbû'-ı mu'azzam uğurında fedâ-yı ser ü cân-ı cihân-kıymet ile ibkâ-yı nâm iderek ahlâf-ı ni'me'l-eslâf-ı kirâma birçok dest-âvîz-i terbiye ve âdâb-ı sadâkat u istikâmet bırakmışlardır.

Tahşîl-i 'Ulûm İdenler İle Hattât Olanlar ve Hıfz-ı Kur'ân-ı Kerîm İdenler Haklarında Li-Eclit-Teşvîk Ne Vechile İltifât İcrâ Olındığı

Hazîne ve kılâr ve seferli ve harem ağaları ve ak ağalardan hâfî-zu'l-Kur'ân [155] olanlar ile 'ilm-i kırâ'at ve 'Arabî'de icâzet-nâme alanlara ve şülûs ve ta'lîk hatlarında hattât olanlara hâceleriyle berâber taraf-ı hü-mâyûndan iltifâten ziyâfet ü 'atıyyeler ile mükemmel birer kat elbise 'inâ-yet ve hâce efendilere 'ilâveten kuntoş semmûr kürk hıl'atlar ilbâs ve nukûd-ı vefîre i'tâsıyla iltifât olunarak taraf-ı silâhdârîden ve sâ'ir müteeffî-zîn-i enderûn-ı hü-mâyûndan dahî mazhar-ı nüvâziş-i bî-kıyâs olurlar.

Ağalardan zuhûr iden huffâz ve kurâ ve muntehî ve hattâtlar izâ'a-ı vakt itmeyüp kütüb-hânede ve koğuşlarda rüfekâyâ kırâ'at-ı Kur'ân-ı 'azî-mü's-şân ile temeşşuk-ı huşû-ı müte'addide ve neşr-i 'ulûm-ı âliye ve 'âli-yeye himmet ve bir taraftan üstâdân-ı kirâm hâzerâtından istifâde ve istik-mâl-i kemâl ve iştigâl-i fezâ ile müdâvemet iderler. İşte şu teşvîkât-ı mükemmele şemeresiyle ol mekteb-i merkez-i edebden birçok zevât-ı ma'ârif-simât zuhûr eylediginden tahkîk olunabilenlerden birazlarının mahall-i münâsebetde yâd u ta'dâdına mübâderet olunur:

Sarây-ı hü-mâyûn ağaları'fünûn u ma'ârifden heves itdikleri hünerin tahşîlinde muhtâr iseler de evvel-emirde muṭlakâ şe'â'ir-i İslâmiyyeden ve mübâlât-ı dîniyyeden olan kırâ'at-ı Kur'ân-ı 'azîmü's-şân ve 'ilm-i hâl ve tecvîd ve Birgivî ve Halebî ve Kudûrî gibi kitâbları okuyup bu cihetle 'akâ'idin ve 'amelen bilinmesi farz olan mesâ'il-i dîniyyeyi evvel-be-evvel öğrenmek birinci vazîfe 'add olunur. Bunları ta'allûm itdikden sonra

sâ'ika-i selîka-i tabî'atla istihşâl-i hüner ü ma'ârifde herkesiñ ihtiyârı yedinde olmağla arzû itdikleri envâ'-ı 'ulûm u funûn ve ma'ârif ü şan'atla verişleriniñ tağyîrini zâbitlar teklîf ü icbâr idemezler. Şu kadar var ki hiçbir hünerde behre-ver olmayan battâlîn gürûhı da sarây-ı hümayûnda bir zamanda nâ'il-i feyz ü rif'at olamazlar. Tıyneti 'âlî olanlar muṭlakâ 'ulûm-ı 'Arabîyye ve edebîyye tahşîline himmet ve şecâ'at u besâletle meftûr olanlar ol vakitler uşûlince tîr ü tûfeng ve cirîd-endâzlık ve sinân-bâzlık ve darb-ı süyûfda meleke-perdâzlık ve 'ilm-i mûsikîde mahâret-sâzlık tahşîline ve âdâb-ı hıdemât-ı mülûkda iktisâb-ı kemâlâta müdâvemetden girü тұrmazlar.

Tıynet ü tabî'at ve ahlâkça insân tefâvüt üzere meftûr u maḥlûk olmağla mukadderât-ı İlâhiyye i'ânesiyle ḥaşâ'il-i memdûḥa aşḥâbınıñ feyz-yâb olacaḫları [156] bedîhî oldığı gibi tenbel ve ten-perver ve ḥod-bîn ve ser-keş ve tünd-hû olup da hiçbir şan'at u ma'ârifde sa'y itmeyenler suḫûṭ-ı mertebe-i feyz ü i'tibâr ile endâḫte-i künc-i zûll ü hevân ve zâbitân tarafından îfâ-yı naşîḫat ve teşvîḫât u tevbiḫâtı 'adem-i işgâ idenler nihâyet maṭrûd ve maḫkûk-ı defter-i bendegân oldukları görölmüşdür.

El-ḥâsıl hiçbir hünerde eli ve fezâ'il-i insâniyyede medḫali olmayan erbâb-ı rehâvet ve cühelâ vü bî-vâyegânıñ sarây-ı hümayûndan tefeyyüzleri pek ender vâḫi' olmuş ve o mişillü mütefeyyizler ya fevḫa'l-'âde cesûr ve yâ pek ziyâde şıḫ u istikâmetle meftûr olmak muḥassenâtlarından birine mâlik olmağla tefeyyüz itmişlerdir.

Fâtih Sultân Melḫmed Ḥân ḫazretleriniñ tetimme-i 'aşr-ı 'âlîsi devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyyeye bir büyük cem'iyet-i füyûzât u fazîlet ve Sultân Bâyezîd devri ise bu cem'iyete bir nokṫa-i tevaḫḫuf u ḫayret görinmesiyle berâber Ğalaṫa Sarâyı'nıñ îcâdı ve tahşîl-i 'ulûm u ma'ârifiniñ ilerülemesi ve edebiyâtıñ râyici ve ğazavât u müberrât gibi meydâna gelen birçok âşâr ol 'aşr-ı 'âlîyi daḫi imkânı mertebe tezyîn itmiş olduğu cây-ı inkâr degildir.

Fâtih Sultân Melḫmed Ḥân ḫazretleri 'ahd-i 'âlîsinden başlayarak ahlâf-ı kirâmı ḫazerâtınıñ tedârük ve sarây-ı hümayûn koḫuşlarındaki küçük şirvânlarda olan kütüb-ḫânelere vakf u iḫsân buyurdıkları kütüb-i keşîre-i mütenevvi'a sarây-ı hümayûnda erbâb-ı dânişîñ keşretine ve Şeh-

rî-zâde Es'ad Efendi Târîhçesi'niñ toksan ikinci fıkrasında tafşîl ü îzâh olunduğı vechile sarây-ı hümâyûn halkınıñ 'ulûm-ı külliye vü cüz'îye tahşîline ve okudukları fenlerde müşârün-bi'l-benân olan fuhûlünden bazıları mütûn u şurûh te'lîfine ve birazı dañı Defter-dâr Hüseyin Paşa-zâde Na'tî Begefendi'niñ gâyet nefis ü bî-naẓîr şemâ'il-i şerîfe yazdğı şerh ve müverrih 'Abdî Paşa ve Na'îmâ Efendi ve Hasan Beg-zâde târîhleri ve Şafiyye Sultân-zâde 'Abdullâh Beg-zâde Mehmed Begefendi Mecmû'ası ve na't-gûlukda 'Arab ve 'Acem ve Türk'de hiç emşâli görülmemiş olan Pâ-zârbaşı Kâsım Paşalı Nazîm Efendi Dîvânı ve tercümeler ve müstakîl kitâblar ve dîvânlar te'lîfine ve ta'lîkât ve havâşî tenmîkine muvaffak olmuşlardır.

Zîkr olun Şehrî-zâde Es'ad Efendi Târîhçesi'niñ kırk dördüncü fıkrasında [157] beyân olunduğı vechile ma'âşlu olarak on biñe bâliğ olan sarây takımından birçok fuзалâ yetişerek bunlardan her biri birer meslek-i celîlde ibkâ-yı nâm eylediklerine ve ekşerîsiniñ tahşîl-i 'ulûma hâhiş-ger bulunmalarını takdîren ve teşvîkan yeñi sarây-ı hümâyûn ile Ğalaṭa Sarâyı koğuşlarına ve Ğalaṭa ağası dâ'iresine Ahmed Hân-ı Evvel ve Şâliş ve Mahmûd Hân-ı Evvel ve ahlâf-ı kirâmı hâzerâtı ba'zı kütüb vakf u vaz'ına himmet buyurmuşlardır. Mu'ahhâran bu rağbet-i memdûha daha ziyâde terakkî eylediginden ve huşûşıyla Ahmed Hân-ı Şâliş zamân-ı 'âlîsi her nev' 'ulûm u funûn u ma'ârifniñ germiyyetle bâzâr-ı râyic ü râğıbı olduğundan pâdişâh-ı ma'ârif-penâh ak ağalar kapusununñ muķâbiline te'sîs itdigi 'arz oṭasınıñ pîş-gâhına 'âlî bir kütüb-hâne binâsıyla kütüb-i nefîse vaz' u vakf iderek 'ilm-i mûsikî ta'lîmi içün seferli koğuşununñ arkasında mevcûd olan meşķ-hâneyi ta'mîr buyurmuş ve işte bu himem-i hümâyûn-ı 'âliye enderûnda her nev' ma'ârifniñ tahşîli uşûlünüñ tervîc ü tezyînine sebep olmuşdur. Mehmed Hân-ı Râbî' hâzretleriniñ hengâm-ı saltanatlarında ba'zı kütüb ṭab' olunmuş ise de hurûfâtı haķkıyla ve lâyıķıyla tanzîm olunamamış olduğundan zamân-ı hümâyûnlarında bu eṣer-i celîlü'l-me'âşirniñ dañı kuvveden fi'le ihrâcî ve sebep-i tahşîl ve vesîle-i tavşîl-i tefeyyüz ü tes'îd olur böyle bir fenn-i celîlin 'aṣr-ı hümâyûnları âṣârına idrâcî arzûsıyla Ahmed Hân-ı Şâliş hâzretleri matbû'âtıñ fevâ'idini bi't-taṣavvur kütübünñ teksîrini emel buyurdıklarını Dâmâd İbrâhîm Paşa'ya emr ü irâde buyurmalarıyla vesâ'il-i intizâmı taḥarrî olunmaķda iken Pâris ahâlîsinden olup şıgar-ı sin-

ninde ihtidâ itmiş olan İbrâhîm Mütferrika'nın erbâb-ı ma'ârifden olduğu bi'l-istiḥbâr celb ü talîf ve irâde-i ḥümâyûn tefhîm ü ta'rîf olunarak mûmâ-ileyh hemân dest-gâh ve ḥurûfâtını tanzîm ile kütüb ṭab'ına mübâşeret eylemiştir.

Mûmâ-ileyh İbrâhîm Efendi ol zamânlarda Avrupa'da henüz ilerülemeğe başlamış olan nizâmât-ı 'askeriyyece daḥi aşḥâb-ı ma'lûmâtıdan olmağla devlet-i 'aliyyede 'asâkir-i nizâmiyye tedârûki lüzûmına ve keyfiyyet-i tertîbine dâ'ir bir de nizâm-nâme te'lîf eylediginden ḥâkân-ı kadr-dân ḥazretlerinin 'uluvv-i himmeti ve müşârûn-ileyh İbrâhîm Paşa'nın dirâyet ü ikdâmıyla ezmine-i kalîle zarfında Üsküdâr'da üç yüz kadar mu'allem 'asker bi't-tedârük tezyîd ü ikmâl olunmak üzere iken bu vesîle daḥi munzam olarak tebeddül-i saltanat [158] vukû'ında yeñiçerilerin şekâveti ve meşhûr Muşlı ve Paṛona ḥavenesinin tuğyân u mel'anetleriyle bî-çâreler kâmilan i'dâm u imhâ olunmuştur.

Şehrî-zâde Es'ad Efendi Târîḥçesi'nden Menkûl Sarây-ı Ḥümâyûnda On Biñ Âdem Bulundığı ve İbrâhîm Mütferrika'nın Matbû'âtı Tanzîmî

Halef-i ma'âlî-şerefleri Sultân Maḥmûd Ḥân-ı Evvel ḥazretleri emr-i cihâdın icrâsı birçok esbâb-ı nizâmâtâ mütevaḥḳıf olduğunu 'ilm ü ma'ârif ü dirâyetleri müsellemtâdan olan kurenâsıyla müzâkere vü mütâla'a buyurarak biñ yüz kırk yedi şa'bân-ı şerîfi gürresinde nizâmât-ı mevzû'asıyla Üsküdâr'da bir ḥumbaracı kışlası te'sîs ve bu fenniñ mevḳûfun-'aleyhi olan 'ilm-i hendese taḥşîli için bir de hendese-ḥâne binâ iderek bu fende mahâret-i kâmile olan Yeñişehir müftüsü Hacı Mehmed Efendi-zâde Mehmed Sa'id Efendi'yi ḥâce ta'yîn ve biñ yüz kırk toḳuzda imâm-ı sulṭânî Pîrî-zâde Mehmed Efendi delâletıyla ba'zı âlât-ı hendeseye ihtirâ' ve beyne'l-mühendisîn bi't-tecrûbe intifâ'ı işbât olunmağla mûmâ-ileyhe ibtidâ-i ḥâricle Kâdî-zâde Ahmed Çelebi Medresesi tevcîh u iḥsân buyurulmuş ve daha birçok me'âsir-i müselleme ibdâ'ı arasında ṭop-ḥâne ve bârût-ḥâne ve çebe-ḥâne ve lağımcı ve 'arabacı ocakları nizâmâtına teşeb-

büşle iştiğâl ve istitâ'at-ı meşrû'aniñ tesrî'-i ikmâli esbâbını istihşâl itmek huşûşlarını hafî vü celî bendegânıyla müzâkere vü müfâkere arasında Ayaşofya ve Fâtih Câmî'-i Şerîfleri haremlerinde te'sîsine muvaffak oldukları kütüb-hânelere birçok kütüb-i nefîse-i dîniyye vü edebîyye ve hikemiyye vü hendesiyye vaz' u imlâ buyurdıkları sırada Ğalaṭa Sarâyı'na kâr-gîr mükemmel ü müzeyyen 'âlî bir kütüb-hâne inşâ ve birçok kütüb-i nefîse vakf u i'tâ ve üç koğuş hâceleriniñ eñ eskisi kütüb-hâne hâceligine ta'yîn ü isrâ ve yeñi sarâyda mahlûl olan koğuş hâceligine Ğalaṭa Sarâyı kütüb-hâne hâceliginiñ mahrec i'tibârı gibi sarây-ı hümayûn mu'allimligine ez-ser-i nev bir tarîk-i feyz tertîb ü tanzîmiyle bu mesleki dahî tezyîn ü ihyâ buyurmuşlardır.

Koğuşlarda Ârâm Eylemek Uşûlî ve Dârü's-Sa'âde Ağalığının Ak Ağalardan Zencî Ağalara ve Yine Ak Ağalara Keyfiyyet-i İntikâli

Enderûn-ı hümayûn koğuşlarına kabûl olunan ağalar mensûb oldukları koğuşların 'acemîlere mahşûş olan ṭabaḳa-i tahtânîsindeki yataḳ mahallerinde terbiye olunarak 'acemîlikleri çağı geçdikden ve sinleri yirmi beş had-dini güzâr eyledigine 'alâmet olan şevârib zuhûr itdikden şofra şîrvânîlerden yoluyla eski yatağına çıkanların veyâhud çerâğ olanların şîrvânda mahlûl olan yataḳlarına çıkarılırlar ve yoluyla eski olanlardan başlı başlarına sedir ve kerevet şâhibi olanlar hâne-i hâşşa [159] veyâ nân-pâre ile çerâğ olduklarında sırasıyla ol sedirleriñ eñ aşağısında olanlar eskidikçe şîrvâna çıkarılırlar. Şîrvânlılar yatsudan şofra hemân el uruldığı gibi yatmağa mecbûr olmayup aşağılılar yatırıldıktan şofra bir sâ'at kadar daha çeşme havlısında ârâm idebilmek imtiyâzına nâ'il olurlar.

Bidâyet-i saltanat-ı seniyyeden berü enderûn-ı hümayûna ihsân buyrılan ṭa'âm sofra hâlinde üç dürlüye münhasır olarak koğuşlarda haşır ferş olundığı ve sofra meşîn sofralar baş ıdıldığı hâlde kuşluk ṭa'âmı erkenden ve lokma-i 'işâ 'akîb-i şalât-ı 'aşrda tenâvül olunagelmekde iken Çorlılı 'Alî Paşa silahdârlığında bir nev' daha 'ilâve ile 'aded-i e'timeyi dört nev'a

iblâğ eylemiş ve Sultân Mahmûd Hân-ı Şânî hazretlerinin hâtme-i silahdârları ve silahdârlık mansıbının hâtem-i dirâyet-âşârı olan Gırd cezîresinde Sûde lîmânına mûsil ve kırk elli hâneği müstemil olan Sûde karyeli 'Alî Ağa bîñ iki yüz otuz toktuzda silahdârlık mesned-i refî'ine nâ'îl oldukda 'aded-i e'timeyi altı dürlüye tenvî' iderek meşîn sofraları açılır kapanur demir iskemle üzerinde kebîr nuhâs tepsilere tahvîl ve ta'âmın nefâsetini tecdîde şarf-ı himmet itmekle sâye-i hazret-i pâdişâhîde hakîkaten rûfekâsını taltîf itmiştir. Rahîmehümullâhu Ta'âlâ 'aleyhi rahmeten vâsi'aten.

Fâtih Sultân Mehmed Hân 'aşr-ı ahîr-i 'âlîsinden başlayarak Bâyezîd Hân-ı Şânî 'ahd-i sâmisinde te'essüs iden ve enderûn-ı humâyûn mansıb u me'mûriyetlerinin kâffesinin mâ-fevki i'tibâr olunan kapu ağalığı me'mûriyeti yüz elli seneye yakın cümlesinin âmir ü zâbi'ti ve ratk u fetk-i meşâlihîñ merci'i ve Murâd Hân-ı Şâlis 'aşrından olan toktuz yüz toktan târîhine degin dârû's-sa'âde ağalığı dahî bu me'mûriyetle ak ağalar-dan olan hazînedâr başı ve sarây ağasının 'ilâve-i me'mûriyet-i mâ-bihîl-iftihârı iken şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr 'aşr-ı 'âlîsinde der-sa'âdetde Çehâr-şenbe Pâzârı semtinde câmi' ve mekteb ve sebîl ve çeşme ve hammâm ve İsmâ'îl Ma'ber'inde bir kal'a binâsına muvaffak olan aşhâb-ı ehliyet ve hayşiyet ü dirâyetden Hâbeşî Tavâşî Mehmed Ağa i'mâl-i le'tâ'ifül-hiyel ile dârû's-sa'âde ağalığını bâbü's-sa'âde takımından tefrîk ve 'uhdesine tevcîh itdirerek toktuz sene kemâl-i ikbâl ve 'adl ü istikâmet ü i'tidâl ile bi'l-idâre irtihâlî vukû'ında yine Zencî hâdım ağalarından eski sarây ağası Server [160] Ağa da zu'm olunan dirâyete mebnî me'mûriyet-i mezkûre ile mesrûr olmuş idi. Server Ağa taşra halkıyla sarây takımının ülfet ü ihtilâfını ihlâl ve inkîşâ'a sebep olmak evzâ'-ı nâ-der-berâberânesine kıyâm eylemesi zamân-ı yesîrde 'azliyle Mısır'a i'zâminı intâc iderek me'mûriyet-i mezkûre yine ak ağalara 'avdetle bâbü's-sa'âdeden sarây ağası Bosnalı Hacı Muştâfâ Ağa dârû's-sa'âde ağalığı inzîmâmıyla bâbü's-sa'âde ağalığına irtikâ itdirilmiş idi.

Müşârûn-ileyhiñ me'mûriyeti Mehmed Hân-ı Şâlis hazretlerinin cûlûs-ı humâyûnı olan bîñ üç târîhinde hitâm bularak ol vakit iki yüz akçe yevmiye ve mükemmel ta'yînât ile çerâğ olduğdan sonra dârû's-sa'âde

ağalığı yine Zencî ağalara nakl iderek Haremeyn evkâfının eñ mühim ve nemâ-dârları dârü's-sa'âde ağalarının nezâretine tefrîk u i'tâ ile kapu ağalarına kalan evkâfa müte'allik meşâlih kemâ-kân mahall-i mahşûşlarında erkân-ı mezkûre mevcûd oldukları hâlde huzûrlarında haftada iki gün ictimâ ile rû'yet ve dârü's-sa'âde ağasına tefrîk olunan evkâfın meşâlihî orta kapunuñ tışarısında yazıcı efendinin dâ'iresi tarafındaki kaşrda dârü's-sa'âde ağası huzûrunda ictimâ iden erkân müvâcehelerinde tesviyeye mübâderet olunması uşûl ittihâz olunmuştur.

Mûmâ-ileyh Muştafâ Aga'ya tahşîş ü inâyet buyurılan akçeniñ beher beş akçesi tâmmu'l-'ayâr bir dirhem sîm-i hâliş olduğundan bu hîsâba göre yevmiye kırk dirhem sîm-i hâliş demek olup bundan başka hıdemât-ı şâdikasına mükâfâten mükemmel ta'yînât ile taltîf buyurulmuştur.

Dârü's-sa'âde ağalığının bu şûretle tefrîkinde bâbü's-sa'âde ağalığında olan vak' u i'tibâra külliye hâlel getirilmeyerek ancak dârü's-sa'âde ağası enderûn-ı hümâyûn ricâlî cümlesinin fevkinde i'tibâr buyurilup bu cihetle bâbü's-sa'âde takımı harem-i hümâyûn hıdemât-ı âşimesinden mehcûr ve evvelki tahayyüzlerinden biraz dûr olmuşlardır.

Muştafâ Hân-ı Şânî 'Aşrı Silahdârı Olup Rütbe-i Şadâreti İhrâz İden Çorlulu 'Alî Paşa'nın Sarây-ı Hümâyûnuñ Her Şu'besine Virdigi Nizâmât Keyfiyeti

Ak ağalar mine't-takdîm iç ağalarından mümtâz u müsteşnâ olarak enderûn halkının mürebbî ve zâbitleri makâmında olduklarından yukarıda bi'l-münâsebe beyân olundığı üzere her on nefer iç ağasına ihşân buyurılan bir ta'âm sofrasında ak ağalardan bir sofa eskisi bulunduğ ve kâffe-i harekât-ı serbestâneleri bâkî kaldığı [161] hâlde Sultân Ahmed Hân-ı Şânî 'aşrında ricâl-i devlet-i 'aliyyeden Kara Bayrâm Aga nâm zâtıñ âhîret evlâdı olup niyâzıyla Ğalaşa Sarâyı'na ve andan enderûn-ı hümâyûndaki seferli koğuşına ve oradan sırasıyla hâne-i hâşşaya alınarak isti'dâd-ı zâtîsi i'âne-siyle Sultân Muştafâ Hân-ı Şânî 'aşrında silahdâr-ı vezâretle kâm-kâr ve Sultân Ahmed Hân-ı Sâliş 'ahd-i 'âlîsi ibtidâlarında şadâret-i 'uzmâ mes-

ned-i celîline irtikâ itdirilen ve envâ'-ı hıdemât-ı celîle ve âşâr-ı memdûha ile müşârün-bi'l-benân olmuş ise de cild-i şânîde terceme-i hâlinde tafşîl ü beyân olunacağı vechile Dâmâd İbrâhîm Paşa si'âyetiyle hasbe'l-kader Mîdillü atasına nefy ile orada şerbet-i şehâdeti nûş iden müşârün-ileyh Çorlulu 'Alî Paşa seferli koğuşında iken ak ağalardaki sarây ağasından meşhûd olan mu'âmele-i dürüşti ve esnâ-yı tenâvül-i ta'âmde 'ârîza-i gâfletle bir gün bir kerrecik şofra başı olan ak ağadan evvel ta'âma el uzatdığına terk-i edeb ü uşûl serzenişiyile mûmâ-ileyh eski ak ağa müşârün-ileyhiñ zâhır-ı yedine ağaç kaşığıñ teknesiyle şiddetlüce darb ve tekdîr ve bu vesîle ile dil-gîr itdiginden müşârün-ileyh tenâvül-i ta'âmndan dest-keşîde-i ferâğ ile sofradan kalkması 'adem-i inkıyâdına haml ile tekrâr darb ve tahkîr olundığını hasbe'l-beşeriyye unudamayup biñ yüz on târîhinde Sultân Muştafâ Hân-ı Sâni hasbe'l-isti'dâd müşârün-ileyh 'Alî Paşa'yı silahdârlığa irtikâ itdirmek içün huzûr-ı hümâyûnlarına ihzâr buyurduklarında iktisâ-yı hıl 'atda gösterdiği tereddüd ü imtinâ'ın sebebinden su'âl buyurduklarına cevâben, "bâbû's-sa'âde ağaları vesâetiyile ibtidâ vezîr kapusu ve soñra bâb-ı âşafî ve ahîren paşa kapusu ve mu'ahharan bâb-ı 'âlî hakk-ı ta'bîrine nâ'ıl olan merkez-i meşâlih-i devlet- 'aliyyeye ref' u îşâl buyurılan ve vekâlet-i muṭlaka cânibinden takdîm ü irsâl kılınan huṭûṭ-ı hümâyûn ve telhîşât-ı 'âliyenîñ ba'd-ezîn silahdârlık makâmı vâsıtasıyla te'âtîsi uşûli ittiḥâz olunmasınıñ şadâret ve silahdârlık makâmlarına bâ-ḥaṭṭ-ı hümâyûn emr ü fermân buyurulması silahdârlık me'mûriyyetiniñ tezyîd-i vak' u ḥaysiyyetini mûcib ve bu ise sarây-ı hümâyûnuñ bir kat daha iktisâb-ı intizâm ve mazbûtiyyetini müstevcib olur" zemîninde serd eylediği kelimât-ı ma'kûle ve ve ifâdât-ı mü'eşşire ṭab'-ı hümâyûnı temyîl ile taşdîka terğîb itdirerek biri bâb-ı 'âlî ve dîgeri silahdârlık makâmına ḥiṭâben ol bâbda iki kıṭ'a ḥaṭṭ-ı [162] hümâyûn keşîdesiyle işleri pek de selâmlık tarafına ta'alluk itmeyen dârû's-sa'âde takımından mâ-'adâ bâbu's-sa'âde ile berâber enderûn-ı hümâyûna müte'allık kâffe-i ḥademenîñ nezâretini 'uhde-i liyâkatına alarak nizâmlarını tecdîd itmişdir.

Kürenâ ve 'arz ağaları ta'bîr olunan dârû's-sa'âde ve silahdâr ve bâbu's-sa'âde ve çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anahdar ve baş pîş-gîr ağaları ve ḥazîne ve kîlâr ve seferli kethudâları ve sır kâtibi ve baş çukadâr ve tüfenkçi ve kahveci ve mü'ezzin ve berber ve şarıkçı başılarla tır-

nakçı ve baş lalalar ve sâ'ireden birisine nakd ü eşyâdan bir şey ihsân buyuruldukda mazhar-ı ihsân olanlar mâlik oldukları eşyâyı 'aynen huzûr-ı silahdârîye 'arz itmek ve ne makûle eşyâ ve ne kadar nakid ise hazîne kethudâsı dâ'iresindeki harc-ı hâşşa dolabı cerîdesine kayd olunmak için taraf-ı silahdârîden hazîne kethudâsına nâ'il-i ihsân olan zâtın ismiyle mikdâr-ı 'atıyye ve târîhini mübeyyin memhûr pusula ile emr virilmek ve eger mücevherât ve hançer ve seyf ve pala ve palyoş ve epe ve varsak ve bıçak ve akve ve kama ve cenbiye ve tîr-keş ve sorguç ve çeleng ve altun zencîr ve sâ'ire gibi girân-bahâ bir şey ihsân buyurulur ise zıkr olunan pusula bâlâsına "ihsân-ı humâyûnum olmuştur" fermân-ı şâhânesiyle hatt-ı humâyûn keşîde buyurulmak ve dâhil-i dâ'ire-i humâyûndaki kâffe-i huşûşâta silahdârların 'ilmi lâhik olmak gibi cereyân-ı nüfûza muvaffakiyetle müşârün-ileyh Çorlulu 'Alî Paşa sarây-ı humâyûnı bir usûl-i mazbûta rabt itmiştir.

Müşârün-ileyhin me'mûriyyetine gelince silahdârlığın ve ocak yoluyla hâne-i hâşşada eskiyüp rikâbdâr âga ve çukadâr âgaların me'mûriyetleri mâ-beynciler gibi rûz u leyâl hıdmet-i mahşûsa-i hazret-i pâdişâhîde bulunmak iken bu hıdmetin tuvânâ âgaların aşhâb-ı dirâyet ü liyâkatından intihâb u irâde buyurılacak zâtlara hasr ile silahdârlığı sarây-ı humâyûnuñ 'umûm nezâreti makâmına terfî' u iş'âd ve dârü's-sa'âde takımından başka cümlesiniñ âmir ü zâbiti olmak üzere tanşîs ve çukadâr ve rikâbdâr âgalıklarına yoluyla otuz beş kırk senede nâ'il olan bir zâtın eñ aşağı altmış yaşında bulunması umûr-ı tabî'iyreden olmasıyla hasbe's-sinn ve'l-herem küllü-yevm kâ'imen hıdemât-ı rûz-merreye muktedir olamayacakları [163] i'tizârıyla bunların kadr u kıdem ü emek ve i'tibârât-ı zâtiyyelerini muhâfazaya çukadâr ve rikâbdâr âga olanlar silahdârlığa mülâzemet tarîkiyle vak' u haysiyetlerini tezyîd iderek muntazam u mükemmel ta'yînât u ta'âm u vazîfe ile dâ'ire-i mahşûşalarında ârâm ve 'id-i şerîf ve cüm'a günlerinde saltanatla câmi'-i şerîf veyâ nuzhet-gâhdan bir mahalli teşrîf-i humâyûn vukû'ında silahdâr âga ile berâber mevkib-i humâyûnda bulunmalarını ve çukadâr âgalığı silahdârlığın mülâzimi ve rikâbdâr âgalığı anın zi'l-yedi ve dülbend âgalığı bunun mevşili ve anahdar âgalığı anın mülâzimi ve pîş-gîr âgalığınıñ pey-revi olmak üzere ma'kûl ve makbûl yoluyla bir silsile-i tarîk i'tibâr ve terfûbiyle nizâm-ı sâbıkı tenvîr itmiştir.

Hazîne ve Kîlâr ve Seferli Koğuşlarında Ocak Yoluyla Hâşıl Olan Me'mûriyetler

Erbâb-ı isti'dâd u ehliyetden ocak yolını kaç' içün tûl u dırâz bekleme-ge muhtâc olmayarak irâde-i şâhâne ile kesdirmeden naşb olunan me'mûriyetlerden mâ-beyncilik nâmı 'ilâvesiyle baş çukadâr, sır kâtibi, berber başı, hazîne kethudâsı, tırnakçı, kahveci başılar rûz u leyâl hıdmet-i mahşûsa-i humâyûnda pâ-beste-i kıyâm olmak ve hâne-i hâşşadan veyâhud aşağı koğuş ağaları müsta'iddânından irâde-i şâhâne buyurılacak aşhâb-ı liyâkatıñ mâ-beynci olabilmeleri çıgırını açmışdır.

Bu nizâmât sırasında hazîne ve kîlâr ve seferli kethudâlıklarına hâne-i hâşşa ağavâtı mücerreblerinden gâh mâ-beyncilikle berâber ve gâh yalnız mansıb olarak ihâlesi câ'iz olan berber başılık ve kahveci başılık me'mûriyetlerini ve baş lalalık ve mü'ezzin başılık ve tufengçi başılık ve şarıkçı başılık mansıplarını sırasıyla vak'landirmışdır.

Ak ağaların i'tibârât-ı aşliyyelerini biraz tagyîr itmiş ise de külliye tenzîl itmedigine kapu ağalarına mine'l-quadim ilbâs olunan serâsere dûhte sırt semmûr kürk hıl'at iksâsı ve vezîrî bisâtlu esbe süvâr olmaları ve başlarına dârü's-sa'âde ağalarının 'aynı selîmî iktisâ itmeleri ve mu'teberlerine hâne-i hâşşadan lala ve koğuşların birisinden anahtar şâkirdi ta'bîriyle kulukçı ve zülüflilerden baltaçı ve şuffeli ve yedekçi ve hegbeci istihdâm idetilmeleri gibi hâ'iz oldukları hayşiyet-i esâsiyyelerini ibkâ itmiş olması delîl-i celîldir.

İhrâzı Ocak Yolına Mütevakıf Olmayup Üç Koğuşdan Erbâb-ı İsti'dâda Münhasır Olan Me'mûriyetlerle İkisinden Hâric Olan Hıdmetler

[164] Yukarıda beyân olundığı vechile fâtih-i Mısr u Şâm Yavuz Sul-tân Selîm Hân-ı cennet-makâm emânât-ı celîleyi 'Arabistân'dan İstanbul'a nakl ile ridâ-i şerîf dâ'ire-i münîfesiyle berâber hâne-i hâşşayı binâ ve mev-

cûd bulunan kırk nefer aķ ağaların zâbiṭi kapu ağası, andan şofra bi't-terfîb hâş oṭa başı, hazînedâr başı, kîlârcı başı, sarây ağası, sarây kethudâsı büyük 'add olunur ve bunların mâ-dûnında olan beş nefer eskilerine köşe başı ve bunların alt tarafına baş eski, bunlardan şofra olan iki nefere üzengi ağaları ta'bîr olunur.

Üst taraflarından ḥall vukû'ında ocaķ yollarınca silsile yürüyerek gediklerini nihâyetine baş eski olan aķ ağa oṭa kethudâsı, anıñ yerine üzengi ağalarından sağ cânib ve anıñ mahalline şol taraf me'mûrı ta'yîn olunmak ve şol taraf üzengi ağalığına alt tarafındaki neferâtıñ eñ eskisi olan aķ ağa naşb olunmak uşûlini tertîb ü te'sîsi ve ḥâtırda kalmayan daha ba'zı nizâmâtı tebyîn ü tanzîm eylemiştir.

Çukadâr ağaları hâş oṭaya nakl iderek bu koğuşa nezâret itmek üzere evvel-emirde kapu ağalığına zî'l-yed olan aķ ağalardan bir hâş oṭa başı naşbıyla hâne-i hâşşa ağavâtının nizâmlarına me'mûr buyurmuşlar ise de müşârün-ileyh Çorlılı 'Alî Paşa'nıñ silahdârlığa virdiği vak' u nizâm bu me'mûriyyeti anahdar ağasına nakl itdirerek hâş oṭa başılık me'mûriyyeti enderûn-ı hümâyûn teşrîfâtçılığı olan şadâret-i 'uzmâ ve meşîhat-ı 'ulyâ menâşib-ı celîlesiyle dârû's-sa'âde ağası ve silahdâr ağa ve bâbü's-sa'âde ağasına huzûr-ı hümâyûnda bol yeñlû kuntoş kürk ḥıl'atlar ilbâsına ve hazîne ve kîlâr ve seferli kethudâlarına ve menâşib-ı sâ'ire aşhâbına huzûr-ı silahdârîde içleri cânfesli çuka binişler iksâsı ḥidmetlerine münḥaşır kalmasıyla ve hazînedâr başılar hazîne-i hümâyûn ve kîlârcı başılar kîlâr koğuşı ve sarây ağasının hâne-i seferli zâbiṭlikleri me'mûriyetlerinden 'afv olunmalarına, hâne-i hâşşa anahdar ağasının ve hazîne-i hümâyûn koğuşı hazîne kethudâsının ve kîlâr-ı hâşşa kîlâr kethudâsının ve hâne-i seferli seferli kethudâsının idâre-i maḥşûsa ve nezâret-i müstakillelerine virilüp bu vechile yeñiden tevķîr olunan kethudâlar vâsıtalarıyla koğuşlarda [165] okuyup yazmak ve ma'ârif ve fûnûn-ı mütenevvi'a ile tevağgul itmek tarîķi bir kât daha ilerülemesine müşârün-ileyh Çorlılı 'Alî Paşa himmet iderek enderûn-ı hümâyûnuñ şerefini iz'âf eylemiş olduğundan mâ-'adâ zülûflü balṭacı ve eski sarây balṭacıları ve hâşekî ve kozbekçi ve şuffeli ve yedekçi ve kuş-hâne ve ḥalvâ-hâne ve aşçılar ve kapucılar ve peyk ve şolâķ ve bostancılar ve saķķâlar ocaķlarından imâm ve ḥâceleri olmayanlara yeñiden e'im-

me ve üstâdlar ta'yîn ve eski sarây baltaçılarının talebe-i 'ulûm ile berâber Sultân Bâyezîd Câmî'-i Şerîfi'nde ve zülûfli baltaçılarının haşbe'l-civâr Ayaşofya Câmî'-i Şerîfi'nde 'ale's-seher derse devâm ile okuyup yazmak kânûn-ı kadîmelerini tecdîd ü te'kîd ve teshîl ü tevsî' itmişlerdir.

Hâş ota başıların hizmetleri enderûn teşrîfâtçılığıyla berâber hâş ota ve hazînedâr başı hazîne ve kılârcı başı kılâr ve sarây ağası seferli koğuşları ta'âmıların nefâseti nezâretine münhasır kalmışdır.

Bu Dirliklerde Kudemâdan Olanlara Virilen Me'mûriyetler

Galata Sarâyı ağalığı münhal olduğda yeñi sarây kethüdâsı ve beş nefer köşe başıların içinde okur ve yazar, dirâyet ü ehliyetle şöhet-şî'âr cesûr ve cerbezeli kangı zât ise Galata ağalığına intihâb ve me'mûr idilür. Bâbî's-sa'âde ağalığı menâşibından vezâretle tefeyyüz ve çerâğlık veya vefeyât vukû'ında vetîre-i kânûnlarınca silsile yürüyerek eñ soñra açıkda kalan sarây ağalığına Galata Sarâyı ağası getirölmek uşûllerindendir.

Hazîne-i Hümâyûn Koğuşında Ocak Yoluyla Hâşıl Olan Me'mûriyetler:

Koğuş ağalarının eñ eskisi olan zâbîğ güğüm başı ve geyim başı tesmiye olunmuş ve bunı iki ta'bîr ile tefevvühdendir kangısı şahîh olduğına dâ'ir hiçbir tarafda bir işâret görilemediği cihetle egerçi bu bâbda ma'lûmât-ı şahîhaya iktirân olunamamış ise de bu zât hazîne koğuşı zâbîğı olup elbise-i hümâyûna hazîneliler me'mûr olduklarından taşavvur-ı 'âcizânemce geyim başı ta'bîri münâsebet ve daha ziyâde yakışık almagla tercîh olunmak evlâ görünür. Her ne ise işbu geyim başıların alt tarafı olup göç eskisi ta'bîr olunan ikinciler şayfiyyeyi teşrîf-i hümâyûn vukû'ında koğuş zâbîğı olarak şayfiyyeye berâber gidüp geyim başlara vekâleten koğuşın zabtı u rabtına dikkat etmek [166] ve geyim başıların mine'l-kadîm aşıl ârâm-gâh-ı şehriyârî ittihâz buyurılan ve hazîne-i pâdişâhî olan yeñi sarây-

da kalmaları kânûn ittihâz olunmağla anlar oradaki hıdemâtı îfâ eylemek üzere yeñi sarâyda qalurlar.

Hâne-i hâşşa ağavâtına nokşân geldikçe geyim başı ve göç eskisi yoluyla ve sırasıyla hâş oțaya naql olunurlar. Bunların mâ-dûnlarından on nefer emek-dâra bıçaklı eski ve alt taraflarında tokuz nefer kıdemliye şoyunuk eski ta'bîr olunur. Bu eskiler koğuşlarda mefrûş ve muntazam hammâm câmekânlarında ârâm iderler ve huzûr-ı hümâyûna veyâ zâbiâtân huzûrlarına çıkılmadıkça elbise-i resmiyye telebbüsine mecbûr olmayup koğuşlarda bulundukça istirâhata mahşûş ve isimleri leyâle mensûb olan muntazam ve mükellef elbise-i şebâne iltibâsıyla ârâmlarında muhtârdırlar. Bıçaklı eskiler geyim başılara mahşûş olan on iki nev' ta'âm sofrasında ta'âm iderler.

Kîlâr-ı Hâşşa Koğuşında Ocağ Yoluyla Hâşıl Olan Me'mûriyetler:

Nefs-i hümâyûna mahşûş nân-ı 'azîz ve mâ-i lezîz me'mûrı ve evânî-i fağfûrî ve mertebânî ve sâ'ireniñ hıfzına ve ağaların hüsni terbiye ve zabtı u rabtlarına pîş-gîr başı ve alt tarafı ikinci eski olup şayfiyyeye çıkıldıkda vekâlet iden mûm başı ta'bîr olunan göç eskisi ve sîm tepsileriñ hıfzına ve tathîrine me'mûr tepsici eski ve ridâ-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesine mahşûş şem'-dânların küllü-yevm tanzîmi hıdmetine me'mûr mûm şâkirdi ve gice nevbetçileriyle berâber tâ-be-seher koğuşuñ her tarafını tolaşan anahdar gulâmı ve bunlardan başka altı bıçaklı ve tokuz şoyunuk eskiden 'ibârettdir. Bıçaklı eskiler pîş-gîr başılara mahşûş olan on iki nev' mükemmel bir ta'âm sofrasında bulunurlar.

Seferli Koğuşında Ocağ Yoluyla Hâşıl Olan Me'mûriyetler:

Câme-şûy başılık, göç eskiligi, on bıçaklı, tokuz şoyunuk eskiden 'ibârettdir.

İhrâzı Ocağ Yoluna Mütevaakkıf Olmayup Erbâb-ı İsti'dâda Münhasıran Hâzîne Kõğuşına Maşşûş Me'mûriyetler:

Baş efendi ta'bîr olunan hâzîne-i hümâyûn baş yazıcılığı ve baş kullukçılık ve ikinci, üçüncü, dördüncü yazıcılıkları ve harc-ı hâşşa me'mûrlarından [167] çantacılık ve ceyb-i hümâyûn tolabı me'mûrlarından hâzîne kethudâsı haftâncılığı ve hâfız-ı kütüblük ve derûn-ı hâzîne-i hümâyûnuñ tanzîm ve hâzîne-i hümâyûnda mevcûd eşyânıñ tathîr ü tanzîfine ve kõğuşuñ nân-ı 'azîz ve ta'âm ve mûmlarına ve çeşme havlısı ta'bîr olunan encümen-i ülfetde ârâmları tevķît olunan aşagılı 'acemî delikanlılarıñ tahşîş olunan vakıtden ziyâde ârâm itmelerine dikkat ü nezârete me'mûr nevbetçi başılık ve hâzîne yazıcılarıñ üç nefer zil-yed ve hâzîne kethudâsı imâmı ve kullukçılığı ve kılârcılığı ve tütünciligi ve hasteler dâ'iresi zâbiti olan pars kethudâlığından "ibâretidir.

İhrâzı Ocağ Yoluna Mütevaakkıf Olmayup Erbâb-ı İsti'dâda Münhasıran Kılâr-ı Hâşşa Kõğuşına Maşşûş Me'mûriyetler:

Salânat ve tebdîl-i binîş ve gidişlerinde iki ester hamûlesi me'kûlât ve meşrûbât ve bardak ve tabak ve sâ'ir evânî ve âbdest takımı gibi ba'zı levâzımât ile mevkib-i hümâyûnda berâber bulunması kanûn olan şerbetçilik ve sefer ü hâzarda irâde buyuruldukça ta'âm tabhına ve nefsi-i hümâyûna maşşûş ta'âm tenâvül buyuruluncaya degin ta'âm tablasınıñ yanında bulunması usûl ittihâz buyurulmuş olan baş kullukçılık ve bunuñ zil-yedi olup kõğuşuñ mûm ve kandîllerine dañi nezâreti munzam olan nevbetçi başılık ve nefsi-i hümâyûn için müretteb mîve-i huşk u teri tenķîh ü intihâb ile güzîdelerini tanzîm ü takdîme me'mûr yemişçilik ve şalata envâ'ından olan me'kûlât-ı hâmızaya me'mûr turşıcılık ve sakķâlar ocağı bostancıları ma'rifetiyle bir katâr esterle Büyük Çamlıca'dan celb olunan mâ-i lezîziñ süzmesine ve lâzım oldukça mâ-beyn-i hümâyûn ve erbâb-ı menâşib-ı enderûna i'tâsına me'mûr mûm başı ma'ıyyetindeki şu kullukçılığı ve pîş-gîr başı kullukçılığı ve tepsici kullukçılığı ve mûm şâkirdi kullukçılığı ve baş kul-

lukçı kullukçılığı ve şehzâdegân efendiler hâzerâtı şerbetçılığı ve silahdâr ağa kılârcılığı ve nevbetçi başı kullukçılığı ve kılâr kethudâsı imâmeti ve haftâncılığı ve kılârcılığı ve kullukçılığı ve hasteler zâbîti olan pars kethudâlığı hizmetlerinden 'ibâretidir.

Ocak Yoluna Muhtâc Olmayarak Seferli Koğuşına Maşûs Olan Hizmetler

[168] Destâr-ı hümâyûn ve âbdest havlılarının tâthîr ü tanzîmine me'mûr baş kullukçılık ve buhûr suyu ta'bîr olunur râyiha-i tayyibelü ez-hârdan takâtîr olunan 'ıtriyyâta ve küllü-yevm ba'de'l-'aşr 'umûm ağaların tenezzühlerine ruşsat istilâşâl iden nevbetçi başılık ile a'yâdda ve sûr-ı hümâyûnlarda lehy ü darb olunan seferli mehter-hânesi neferâtının üstâd ve zâbîti olan mehter-başılık ve ser-terâşların fenn-i tahlîkde kesb-i meleke vü mahâret ve nezâfetlerine nezâret ve beher mâh üç koğuşuñ bi'l-münâvebe istihmâmları içün ayda bir kerre teshîn olunan büyük hammâmın zâbîti ve me'mûrî ve berberlik tarîkince eñ kıdemlisi olan hammâmcı başılık ve şarıkçı yamaklığı ve seferli kethudâsı imâmeti ve haftâncılığı ve kılârcılığı ve kullukçılığı ve hasteler koğuşı zâbîti olan pars kethudâlığından 'ibâretidir.

Ocak Yoluna Mütevakkıf Olmayup Bulunduğı Meslekde Kudemâdan Olarak Tarîklerinde Baş Eski Bulunduğı Hâlde Bi't-tab' Yoluyla Huşûle Gelen ve Üç Koğuşdan da Naşbı Câ'iz Olan Me'mûriyetler:

İkinci çukadârlık, baş çavuşluk, çukadâr ağalardan çizmeci eski ta'bîr olunan üçüncü çukadârlık, mü'ezzin başının alt tarafı demek olan ser-mahfillik, baş cücelik, baş bî-zebânlık, hammâmcı başılık me'mûriyetleridir.

Ocak Yolını ve Bulunduğı Mesleki Kaṭ'a ve Sinn ü Sâle Müt-evakkıf Olmayup Kâbiliyyet ve İsti'dâd ile Meşrû Olarak Üç Koğuşdan da Naşbı Câ'iz Olan Me'mûriyetler:

Hâne-i hâşşa imâmeti, sır kâtibi yamaklığı, silaḥdâr âga baş çakır şalanlığı, ikinci çakır şalanlığı; üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci çakır şalanlığı; çukadâr âga ve rikâbdâr âga ve hâş oṭa başı ve baş çukadâr çakır şalanlıkları ve hâş oṭa başı ve dülbend âgası ve baş lala kullukçılığı ve tufengçi yamaklığı ve kapu âgası kullukçılığı demek olan anahdar şâkirdliğinden 'ibâretidir.

Koğuşların Birinci Zâbitleri Olan Geyim ve Pîş-gîr ve Câ-me-şûy Başları ve Alt Tarafları Olan Bıçaklı Eskilerinden Mâ-'adâ Üç [169] Oṭadan Ocak Yolını Kaṭ'a Hâcet Olmayarak Bulundukları Dirliklerde Eskiyp Hâne-i Hâşşaya Zi'l-yed Olanlar:

Hazîne baş yazıcısı, ikinci çukadâr, baş çavuş, silaḥdâr âga baş çakır şalanı; çantacı, şerbetçi, silaḥdâr âga haftâncısı; hazîne ve kîlâr ve seferli baş kullukçıları ve sır kâtibi yamaklarıdır.

Ser-Maḥfillik ve Başçavuşluk ve Bî-zebânlık Me'mûriyetleriniñ Hıdmet ve Vezâ'ifi

Ser-Maḥfillik Hıdmeti:

Mü'ezzinlik tarîkinde kesb-i i'tibâr u imtiyâz iderek çavuş ve mü'ezzin ağalardan mü'ezzin başıya ikinci i'tibâr olunan baş mü'ezzine ser-maḥfill itlâk olunur. Bu zatıñ hıdmeti koğuş ağalarınıñ şadâsı güzel olanlarından lüzûmı hâlinde mü'ezzinlere mülâzım olmak üzere intihâb olunan zevâta ezân ve ikâmet kırâ'atı uşûlini ta'lîm iderek bunlardan silk-i mü'ezzinîne

idhâle şâyân olmak derecesini ihrâz idenleri mü'ezzin başıya ifâde ve o daği silahdâr ağaya 'arz u beyân ile mülâzım kayd itdirmek ve mü'ezzinleriñ nevbet ü hareketlerini ta'yîn ve tefhîm eylemek husûşlarından 'ibâretidir. Mü'ezzinlerden nokşân vukû'ında mülâzımların eñ eskisi gedige geçirilür ve gediklüler yoluyla ihrâz-ı rütbe-i kıdem iderek ser-mahfil olur. Zât-ı hü-mâyûn-ı hazret-i pâdişâhî sarây-ı hümayûn câmi'-i şerîfinde mahfil-i mahşûşlarında edâ-yı şalât itdikleri hâlde imâm efendileriñ nevbetçisine iktidâ ile şalât-ı şubh edâ olunur. Evkât-ı sâ'irede ekşerî Bağdâd Köşki ve Revân ve sünnet oğaları ve Muştâfâ Paşa Kaşrı ve Çadır Köşki ve şöiralari İncüli Kâh-ı hümayûnı ve Topkapu mâ-beyn-i hümayûnı ve Gül-hâne ve Sî-nân Paşa ve İshâkiyye kaşrı şâhânelerinde bulundukları zamân nevbetçi imâm efendi ile iki nefer mü'ezzin zât-ı hümayûn-ı hazret-i hilâfet-penâhî-niñ ârâmsâz oldukları mahalle giderek şalât-ı mefrûzanıñ edâsı eşnâsında îfâ-yı hıdmet iderler ve ser-mahfiller daği nevbet tutarlar.

Başçavuş ile Rûfekâsınıñ Şan'at ve Hıdmetleri:

Orhân Hân-ı Gâzî 'aleyhi rahmetül-Bârî hazretleri 'aşr-ı 'âlîsinde muhâberât ve mürâselât ve sefâret ve idâre-i memleket ve tahkîkât ve teces-süsât ve tefahhuşât-ı ahvâl-i memâlik ü buldân içün ba'zı mahallere gönderilen hademeye çavuş dinilür iken mu'ahharan aqtâr u buldân-ı devlet-i 'aliyye tevsî' u teksîr ve şevket ü saltanat-ı 'Osmâniyye tezeyyün [170] ü ta'azzüm eylediginden bunun gibi me'mûriyetleriñ bi't-tab' vaz'ı tegayyür ü tebeddül iderek maşlahatıñ ehemmiyet ü cesâmetine göre bu hıdmetde derece derece tâtârân ve kozbekçiyân ve hâşekiyân ve müteferrikaçân ve zu'amâ ve silahşorân ve kapucı başılar ve baş kapucı başılar ve mîr-i 'alemler ve kapucılar kethudâları ve küçük ve büyük mîr-âhûrlar ve bostâncı başılar gönderilmek usûli ihdâs olunmağla enderûn çavuş ağalarına mü'ezzinlik ve mûsikî-hânlık ve mehterlik ve mevâki'-i resmîyyede alkış hıdmetleri ve saltanat mahallerinde emr buyurılan meşâlihî rû'yet itmek ve rûfekâsını usûl ü nizâmları üzere husn-i istihdâm eylemek ve mûsikî fennini ilerületmek ve şadâları güzel olanlar hünkâr imâmetine kesb-i liyâkat itmek husûşları vazîfe ta'yîn olunmuşdur.

Baş çavuşlar başlarına paşalı ta'bîr olunur kâtibî kavuk ve arkalarına bol yeñlû ağır istofa haftân-ı kebîr ve bellerine sîm ve yıldızlı kebîrce paf-talı kuşak kuşanur, üzerine altun köstekli elmâslı bıçak taşarlar ve baş çavuşdan mâ-'adâ çavuşlar ellerinde gümüş kozaklı ve baş tarafı iki cânibe mukavves çevgân ta'bîr olunur birer degnek ve baş çavuş baş-pâresi topuz resminde gümüşden ma'mûl degnek taşırılar.

Baş çavuşluk, ikinci çukadârlık, baş kulukçılık, şerbetçilik, çantacılık, silahdâr ağa haftâncılığı, sır kâtibi yamaklığı, baş çakır şalanlık hizmetlerinde bulunanlar sarâyca aşağı koğuş me'mûriyetlerinden baş yazıcılık mertebesinde i'tibâr olunmuşdur.

Ekşer bunlar haşâ'il-i hasene ve ma'ârif-i memdûha aşhâbından intihâb ve ta'yîn olanageldiklerinden içlerinden mühezzebü'l-ahlâk ve müsellemü'l-istihkâk olduklarını mâ-fevkindeki zevâta ya'nî silahdâr ağaya taşdîk u teslîm itdirenler ocağ yolını ikmâl itmeksizin hâne-i hâşşaya alınurlar. Hânende çavuş ağalar mü'ezzinliğe dahî me'mûr olduklarından bunlardan mü'ezzin başılığa ve oradan imâmete kadar irtikâ iderek bu vesîle ile tarîk-i 'ilmîye dâhil ve bu yoldan kâdî-'askerlik mansıb-ı refî'ine kadar vâsıl olmuş pek çok zevât vardır. Hâne-i hâşşaya vuşûle kadar beklemeyüp de çerâğlık arzû iden baş çavuşlar hâş oçalılara mahşûş nemâluca nân-pâreler ile bekâm ve muşâhiblik 'ilâvesiyle nâ'il-i merâm olurlar.

[171] Bî-zebânların Hıdmeti:

Bunların şadr-ı a'zamların mülâkât-ı hazret-i pâdişâhiye nâ'il oldukları vakitte huzûr-ı hümayûnda bulunmak için Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri 'aşr-ı 'âlîsinden berü enderûnda bulunması 'âdet hükmüne girmiştir. Bî-zebânlar rıkâb günleri huzûr-ı hümayûnda pâ-beste-i kıyâm olmalarıyla o hâlde 'inde'l-îcâb dâru's-sa'âde ve silahdâr ve baş çukadâr ve sır kâtibi ve hazîne kethüdâsı gibi ba'zılarına şudûr idecek irâde-i seniyyeyi zât-ı hazret-i pâdişâhî bî-zebânlara mahşûş işâret ile tefhîm buyurur ve çünkü bunların ekşerîsi bi-hikmetillâhî Ta'âlâ gâyet zekî ve müsta'idd olarak içlerinden Gührâb ve Hamîd ve Şâkir ve Nazîf ve Kâmil bî-zebânlar gibi yazur

oğurlar dağı bulunmuş ve görölmüş olduğundan işâret-i seniyye-i hazret-i pâdişâhîyi der-ân tefhîm ü teferrüs iderek serî'an mahalline beyân u tebliğ iderler. Çünkü rikâb-ı şâhânede eşnâ-yı müzâkerede huzûr-ı hazret-i pâdişâhîde dilsizlerden başka ferd-i âferîde bulunmaması Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri 'aşr-ı 'âlisinden berü uşûl ittihâz buyurulmuştur.

Hazîne-i Hümâyûn Baş Kullukçılığıyla Çantacı ve Nebetçi Başı ve Haftâncının Hizmetleri

Hazîne'de haftâncı ve çantacı ve baş kullukçı ve kılârda şerbetçi ve üç koğuşdan mansûb ikinci çukadâr ve baş çavuş ve baş çakır şalan ve sır kâtibi yamağı ve iki nefer nevbetçi mü'ezzinler ve baş cüce ve nevbetçi bî-zebânlar ile sâ'ir çakır şalanların rikâb günleri hizmet-i mahşûsada bulunduklarından nâşî dâhil-i rikâb-ı hümâyûn olan zevâtdan 'â'idât-ı mukânneleridir. Bunlardan başka kozbekçi başı ile berâber kırk nefer kozbekçileri beher neferini rikâb-ı hümâyûnda bulunan vukelâ-yı fihâm'dan rikâb oldukça onar gurus 'atîyye-i mukânneleridir.

Her koğuşda bulunan üçer beşer bî-zebânın eskileri olup kangı koğuşa teşâdüf ider ise itsün bî-zebânlık tarîkince baş dilsiz bulunan zât egerçi koğuşlarda ocağ yolınca zâbit olamaz ve hâş oğaya alınamaz ise de eskidikçe yoluyla soyunuğ ve bıçaklı eskilere dâhil ve eskilik muhâşşesâtından hisseye nâ'il ve kudemâlık şerefiyle mazhar olduğu tafraya kâni' u kâ'il olarak eskilerin istirahatlerine mahşûş olan câmekânlarda ârâm ile müsterîhu'l-bâl ve eskiler sofrasında tenâvül-i ta'âm ile gıbta-fermâ-yı emsâl olurlar.

[172] Dilsizlik tarîkince beyinlerinde mazbût u mer'î silsile ile baş dilsizliğe irtikâ ider ve baş dilsizde hâş oğalılık pâyesi vardır. 'İydeyn ve cum'alarda istofadan bol yeñlü ağır haftân ve üzerine bol yeñlü kuntoş kürk ve başına hâş oğallara mahşûş düzkaş ta'bîr olunur kavuğ geyer ve beline tonluğ şâl kuşanur ve altun köstekli mücevherli bıçak takınur ve baş dilsizler izhâr-ı arzû iderler ise hâş oğallara mahşûş nân-pâreler mikdârında mukâta'alar ile çerâğ u bekâm ve ekşerîsi taklîd kesüp mülâ'abe icâdında mâhir olduklarından muşâhiblik 'ilâvesiyle nâ'il-i merâm olurlar. Çerâğlık is-

temeyenler ilâ âhiri'l-'ömr baş dilsizlikde kalur ve mu'ayyenâtıyla müreffehen imrâr-ı evkât iderler. Lâkin müddet-i medîde sarâyda kalmaları cihetiy-le tarîklerince teselsülen hâşıl olacak tefeyyüzlerinin tevaḳḳuf u te'hîrini mûcib olmak cihetiyle çerâḡlıḡa raḡbet itmeyenler bu sebeble rûfekâsının nefret ü bed-du'âsına mazhar olur.

Cüceleriñ Hıdmeti

Cüceleriñ hıdmet ve meslekleri daḡı dilsizlere yakın olup bunlar başlarına koḡuş ağaları gibi kalıb işi kavuḡ ve arkalarına ḡubûr yeñlü istofa haf-tân geyerler faḡat rîkâb-ı hümâyûn günlerinde rîkâb-ı hümâyûna dâḡıl olamazlar. Bunlarıñ okur yazarları hâfız-ı kütüb ve dirâyetlülere pars kethudâ-lıḡı ve sâ'ire gibi hıdmetlerde istiḡdâm olunurlar ise de ḡâne-i ḡâşşaya dâḡıl olamazlar. Nân-pâreler ile çerâḡ olanlarıñ ḡafîf'ür-rûḡ ve tuḡaflarından mu-şâḡiblik şerefini iḡrâz idenleri mesbûḡdur.

Hazîne-i Hümâyûn Baş Ḳulluḡçısının Hıdmeti:

Sarây-ı hümâyûnuñ döşeme mevsimlerinde ḡazîne-i hümâyûn kethudâsı baş ḡulluḡçısı Soḡuḡ Çeşme kapusunun ḡarşısındaki terziler kâr-ḡânesinde bulunan terzi başı ve ḡallâc başı ve yorḡancı başı ve ḡaşırcı başıya döşenecek dâ'ireyi ve envâ'-ı bisât u vesâ'idi irâ'e iderek 'avdet ve baş ḡulluḡçı bu hıdmetlere müdâvemetle ikmâlini defteriyle ḡazîne kethudâsına 'arz u taḡdîm ider.

Hazîne-i Hümâyûn Çantacısıyla Hazîne Kethudâsı Haftâncısının Hıdmetleri:

Hazîne kethudâsına mevdû' olan ve ḡarc-ı ḡâşşa ta'bîr olunan ḡolabıñ daḡl [173] u ḡarcına çantacı ile ḡaftâncı müştereken nezâret ve vâridât ve

maşârifât defteriniñ tedkîk u terkîmine dikkat iderler. Ve ayda bir kerre hazîne kethudâsıyla çantacı ve haftâncı ve baş kullukçı ve baş ve ikinci ve üçüncü ve dördüncü yazıcılar lüzûmî kadar koğuş ağalarıyla hazîne-i humâyûna girerek lâzîmu't-tahtîr olan eşyâyı temizler ve yerlerine ta'biye ve tanzîm ider ve hazîne-i humâyûna girüp çıkan eşyânîñ bir süpürgeye varınca küllî vü cüz'î kâffesine hazîne-i humâyûn erkânından ma'dûd olan zevât-ı mûmâ-ileyhim muhtâli' ve her vakit kuyûdâtınıñ tahtîhiyle meşgûl olmak kâ'idelerini Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleriniñ te'kid buyurmuş oldukları mervîdir.

Hazîne-i Humâyûn Yazıcılarınıñ Tertîb ve Hîdmetleri:

Hazîne-i humâyûnda baş efendi ta'bîr olunur birinci yazıcı, refâkatinde ikinci ve üçüncü ve dördüncüye varınca üç gediklü efendi ve bunlarıñ üç de mülâzımları vardır. Gediklü efendiler hazîne-i humâyûna girüp çıkan ve mübâyâ'a olunan eşyânîñ cins ü 'adedini mübeyyin defter müfredâtını terkîm iderler. Hazîne'de tura tura ciyâdet ü nefâseti tağyîr ü tahavvülle bütün bütün zâyî' ve telef olacağı anlaşılan eşyâyı satmak içün hazîne kethudâları silahdâr ağadan ve ağa dañi hâk-i pâ-yı humâyûn-ı hazret-i pâdisâhîden ba'de'l-istîzân ruşsat alındıktan sonra satılacak eşyânîñ müfredât defteri baş yazıcı ma'rifetiyle bi't-tanzîm hazîne dellâlları olan zülüfli balıacılar ma'rifetiyle müzâyede ve fûrûht olunur ve bey' olunan eşyânîñ mîkdâr-ı bahâ ve müştêrîleriñ ve eşyâ-yı mezkûruñ cins ü mîkdârı ve ne taraftan gelüp ve ne zamân mübâyâ'a ve ne vakit şatıldığını terkîm iderek eşmân-ı eşyânîñ yekûn-ı hâşılât ve târîhleri vaz' olunarak hazîne kethudâsı temhîr itdikden sonra 'arz olunur. Ve hazîne kethudâlığınıñ tebeddülü vukû'ında sâ'ir senedât ve evrâk ile berâber defâtir dañi ibrâz olunur. Ve 'inde'l-îcâb mübâyâ'a olunacak eşyâ bahâsı baş ve ikinci efendiler ile haftâncı ve baş kullukçı ma'rifetiyle ka't' olunarak mübâyâ'a olunur. Ve'l-hâşıl hazîne-i humâyûna mûte'allık kâffe-i huşûşât dört nefer yazıcı ve çantacı ve haftâncı ve baş kullukçıdan 'ibâret olan yedi zâtıñ inzimâm-ı ma'lûmâtlarıyla cereyân itdirilür.

[174] Hazîne kethudâlarının ekşerîsiniñ hazîne-i humâyûn ahvâline vukûfları olmak cihetiyle hâne-i hâşşaya alınmış olan baş yazıcıların mütehayyizân-ı kudemâsından naşb olunmak de'b-i kadîmdir.

Bî-kes ü memlûk olarak irtihâl-i dâr-ı beķâ iden ağaların ve vârişleri kalmayanlar ile bîlâ-vâriş vefât iden sarâylı kadınların hazîne-i humâyûna 'â'id olan terekeler eşmânî ve hazîneden şatılacak olan bî-lüzûm ve fersûde eşyâ bahâsı harc-ı hâşşa tolabında hıfz olundığı mervîdir.

Kılâr-ı Hâşşa Baş Kullukçısı ve Nebetçi Başı ve Şerbetçisiniñ ve Sır Kâtibi Yamağınıñ Hıdmetleri

Sekiz yüz elli târîhlerinde dâ'ire-i humâyûn daha lâyıķıyla kesb-i intizâm itmeksizin kılâr baş kullukçısı bâbu's-sa'âdeden manşûb kılârcı başlarıñ nezâretiyle sefer ve hâzarda nefsi-i humâyûna mahşûş olan et'ime vü eş-ribe ve edviyenin nefâsetine ve lede'l-ıktizâ istihzârına ve irâde buyurulduğu zamân bir iki dürlü ta'âm tabhına hıdmet ider iken mu'ahharan mertebe takımı ikmâl olunarak nân-ı 'azîz ve mâ-i lezîz ve eşribe ve mîve ve hulviyyât ve sâ'ire pîş-gîr başı ve tepsici eski ve nevbetçi başı ve şerbetçi ve tursıcı ve yemişçi gedikleri ihdâş olunduktan sonra baş kullukçılara irâde buyuruldukça yalnız iki üç dürlü et'ime-i nefîse tabhı hıdmet kalmışdır. Baş kullukçılarının i'tibârları bıçaklı eskiler râddesinde olmağla yevmen me'mûr eski olmasa da me'mûriyyeti mu'teber olduğundan eskilerle berâber câmekânda ârâm iderler.

Kılâr-ı Hâşşa Nebetçi Başısının Hıdmeti:

Nebetçi başının me'mûriyyeti kılâr kethudâlarıyla pîş-gîr başlarda ve bir 'aynı kendi yedinde olan memhûr defâtir mûcibince yed-i vedî'atında bulunan evânî-i zer ü sîmin ve envâ'-ı mertebânî ve fağfûrî ve saksonya ve eski ma'den ve tonbak takımlarının lüzûmî hâlinde baş kullukçıya i'tâ ve lüzûmî görünmediği zamânlarda istirdâd ile bunların tathîr ü tanzîf ve hıf-

zından ve koğuşuñ kândîlleri için ahz u şarf olunan revğan-ı zeyt ve şem'-i 'asel ve sâ'ireye nezâret itmekden ve baş lala yerindeki eczâ-hâneden başka bir de 'umûm koğuşlar ağavâtına leylen bî-vaqt ve 'acele iktizâ itdiği zamân şûret-i isti'mâli ma'lûm olup vücûdî örselemek ihtimâli olmayan çay ve papatya [175] ve mürver ve ihlamûr ve yâsemen ve lisân-ı şevr ve ebe-gümeci ve hatmî ve menekşe çiçekleriyle çiçek şuları ve lokmân ve afyon rûhları ve râvend ve kırmızı tâtâr ve kırmızı ve tiryâk; ve yara ve kırık ve çikik için ba'zı edhân ve İngiliz tuzu ve Hind yağı ve sâ'ire gibi mikdâr-ı isti'mâli etibbâdan istîzâna pek de muhtâc olmayan ve rûfekâ-yı sâl-hordegân-ı ta'yîn-i mikdârına göre i sti'mâlinde be'is olmayan eczâ ve kan ve hacamât ve ihtikân takımlarına dâ'ir olan âlât u edevât hâzır bulunmak üzere kılâr koğuşı kapusunun hâricindeki kebîr tolâb eczâ-hâne ittihâz ve hekim başılar ma'rifetleriyle ve kılâr kethudâları senediyle lüzûmî kadar eczâ vaz' olunmuş ve hitâmında yine kılâr kethudâsı senediyle re'îsü'l-etibbâ tarafından cedîdi ahz u ikmâl olan eczâ tolâbı nevbetçi başı yedinde bulundugundan her ân koğuşlara ve dâru's-sa'âde ve bâbu's-sa'âde ağalarına lüzûmî hâlinde i'tâ vü i'âde olunmak üzere âlât ve edevât-ı lâzimeyi iktizâ idenlere teslîm iderler ve bu muhassenât-ı lâ-tuhsâ da Fâtih-i hikmet-sâniî hazretlerinin müberrât-ı celîlelerinden ma'dûd pek büyük bir hayrât-ı celîledir.

Mu'ahharan hıdemât-ı saltanat-ı seniyye tekeşşür ü ta'addüd itmesiyle ak ağaların sukût-ı i'tibâr-ı aşliyyelerinden istifâde ile kılârcı başılardaki nezâret kılâr kethudâlığı umûr ve nezâretine ilhâken kılârcı başıların hizmetlerinin ekserîsi pîş-gîr başı ve mûm başı ve tepsici eski ve turşıcı ve mûm şâkirdi ve şerbetçi ve baş kullukçılara parça parça intikâl itdirildiği gibi bir büyük parçası dahi tütünci başılara ihâle olunmuş ve bunlar mertebe takımı ta'biriyle mu'teber gediklerden 'add olunmuştur.

Kılâr Koğuşından Naşbı Kânûn Olan Şerbetçilik Hıdmeti:

Rikâb-ı humâyûn şerbetçiliği kılâr ağalarının mücerreb ve müsta'idlerine münhasır bir me'mûriyyetdir. Bu husûsa me'mûr olan ağa 'acemî olsa da bıcaklı eski i'tibârını kazanur ve eskilerle berâber câmekânda ârâm ider.

Salâtanatla ve tebdîlen bir tarafı teşrîf-i hümâyûn vukû'ında âbdest ve kahvaltı takımlarıyla levâzımât-ı sâ'ireyi nevbetçi kozbekçiye teslîm ve iktizâsına göre birkaç estere tahmîl itdirerek esteri kozbekçi dîger bir hayvâna râkiben ve şerbetçisi müte'âkiben çeker ve Topkapu mâbeyn-i hümâyûnına nakilden soñra şerbetçiler her şabâh Topkapu'da bulunur [176] ve her mîve mevsiminde şerbetçinin ve baş kullukçının tabh itdikleri envâ'-ı lu'âb ve lu-hûk ve reçel ve mürebbâ ve hamîre ve şekerleme ve sikencübîn ve eşribe-i sâ'ireyi istenildikçe mâ-beyn-i hümâyûna gönderir. Nefs-i hümâyûn için tabh olunan et'ime ve erviyyenin hîn-i tabhında âbdestli bulunmak kâ'ide ittihâz olunmuştur.

Yavuz Sultân Selîm Hân-ı Gâzî'nin Mısır'ın fethinden berü matbah-ı 'âmire için erz ve 'âdî şekerden başka nefis-i nefis-i hümâyûna mahşûs olmak üzere müretteb olan kând-i mükerrer ve nebât ve hümâşî gibi hulviyyât kîlâr kethudâsı yerine bi'l-vürûd vezn-i kantar olunduktan soñra baş kullukçısı ve şerbetçiye teslîm olunur ve iktizâ itdikçe şerbetçi şarf ider.

Baş kullukçısı, nevbetçi başı, şerbetçi olanların ziyâde mücerreb ü müstakîm ve mu'temed ü müsta'id ve nazîf ü 'âfîf ü müttakî olması husûşlarını tahkîk u tedkîk itmek kîlâr kethudâlarının me'mûriyyet-i mahşûsalarındandır.

Sır Kâtibi Yamaqlığının Hıdmeti:

Sır kâtibi yamaqlığı hazîne yazıcıları sırasında hazîne koğuşı müsta'iddânına mahşûs bir me'mûriyyet olmak üzere ihdâs olunmuş ise de mu'ahharan bu hıdmetin üç koğuş ağaları okur yazarlarına ihâlesi kâ'ide ittihâz buyurulmuştur. Bunların hıdmetleri zât-ı hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhîye mahşûs olan yazu takımı levâzımını ihzâr ve qalemlerini açarak beyâz üzerine tahrîr buyurılacak hatt-ı hümâyûn için iktizâ iden kağıdları kat' u tanzîm ve lüzûmı olan dest-mâllerle üzerlerine rabt u tedvîr ve temhîr buyurılacak şem'-i sürh-ı nerm ile bu şem'-i sürh-ı nermiñ üzerine basılacak naqş-ı mühr-i hümâyûnı zedelemekden muhâfaza için mühr-i hümâyûnuñ üzerine yapışdırılan şom kemikden ma'mûl müdevver ü muntazam kozak

ta'bîr olunur zarfları tehiyye ve eyyâm-ı resmiye ve saltanat binişlerinde rikâb-ı hümayûna takdîm olunan 'arz-ı hâlleri hülâşa iderek aşılırlarıyla berâber silahdâr âga vâsıtasıyla hâk-i pâ-y-ı hümayûn-ı hazret-i pâdişâhîye takdîm itmekden 'ibâretidir. İşbu hülâşa ve ma'rûzât manzûr-ı hümayûn-ı hazret-i pâdişâhî buyurulduktan sonra irâde buyurılan mahallere gider ve is'âfı muvâfık-ı fermân-ı hümayûn olmayanlar kapucılarıñ eskilerinden mansûb iskemleci başı âga vâsıtasıyla aşhâbına redd olunur. Hazîne-i hümayûn baş kâtibi ve ikinci çukadâr ve baş çavuş [177] ve baş çakır şalan ve sır kâtibi yamağı ve üç koğuş baş kullukçılarıyla şerbetçi buulnanlardan hüsn-i hulk u tıynetle memdûh olup silahdâr âga ve mâ-beyn-i hümayûn takımına kendüsini sevdirenler ocak yolını beklemeksizin hâne-i hâşşaya alınur ve hâne-i hâşşaya nakl olunmak istemeyen meşîb ü zu'afâları hâş ota takımına mahşûş tolgun ze'âmet ü mukâta'ât ve ümâr u tevliyetler ilhânıyla çerâğ olurlar.

Cündîliğiñ Şan'at ve Hîdmetleri

Cündîliğiñ Bâ'is-i Zuhûr ve İcâdıyla Bunlar İki Fırka Olup Birine Bamyacı ve Dîgerine Lahıncı İtlâkınıñ Aşl u Sebebi Beyân Olunur:

Bidâyet-i teşekkül-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'de uşûl-i harbi li-eclî't-ta'lîm dâ'ire-i hümayûn hademesiniñ kemân-keşlik ve cündîlik ve tufeng-endâzlık ve seyf ve sinân-bâzlık ve her nev' silahşorlık ta'lîm ü ta'allûminde iktisâb-ı meleke ve mahâret itmek hîdmet ü meşgûliyetleri kâ'ide ittihâz olunmuş ise de germiyyetle tevağgûli bânî-i şânî-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmânî Çelebi Sultân Mehmed Hân hazretleri Amasya sancığı hükûmetinde iken başlayarak Fâtih Sultân Mehmed Hân 'ahd-i 'ulyâsında pek ziyâde kesh-i revâc u germiyyetle ta'allûm ü tefennün olunmuş olup bu fenlerde mütefennin olan zevât-ı besâlet-simât yüzlerinden ol vakıtlar hükmince nice hîdmet-i feth u nuşret ve galebe huşûle geldiği teslîm-kerde-i erbâb-ı vukûf u ma'lûmâtır.

Çelebi Sultân Mehmed Hân hazretleri pederi Yıldırım Bâyezîd Hân'ın bi-kazâ'illâh vukû' bulan ma'reke vü muhârebesinde Tîmûr-ı maḳ-hûr vaḳ'a-i pûr-şûrına teşâdüf buyurulmuş olmak intibâhıyla devlet-i 'aliyyede ol vaḳitler uşûlince sūvârî ta'lîmine devâm olunması lüzûmını aḳlayarak kendüleri Merzifon'da ihtiyâr-ı ârâm ile şehzâde-i 'âlîleri Ebu'l-hayr Sultân Murâd Hân-ı Şânî hazretlerini kâ'im-maḳâmları olmak üzere Amasya hükûmetine ta'yîn buyurdıklarından ve Merzifon arâzîsi gâyet cesîm lahana ve Amasya pek memdûh bamyâ inbât itdigidinden Amasya ve Merzifon'dan biraz sūvârî tertîb ü talrîriyle iki maḳal sūvârîsiniñ Amasya ile Merzifon beynindeki Şuliova'da karşuluklı ta'lîm-i ḥarb u hücûm itmelerine karar virilmiş ve her dü-ṭarafîñ ziyâde diḳḳat ü gayret ve ta'lîm ü ta'allûmde tefennün ve temehhür-i besâlet ü şan'at ve yek-dîgerine galebe ile ibrâz-ı tîz-destî ve şecâ'atle 'arz-ı fenn-i çâlâkî vü fûrûsiyyet itmek huşûşlarına medâr-ı teşvîḳ u tesvîḳ olmak üzere [178] şehzâde hazretleri ṭaraf-ı 'âlîlerinden tedârûk olunan Amasya sūvârîsine "Bamyacı" ve pâdi-şâh-ı gazâ-penâh hazretleri cânib-i cihân-gîrânelerinden tertîb buyurılan Merzifon hayyâlîne "Laḥanacı" ta'bîr olunduḡı erbâb-ı vukûfuñ ifâdelerinden istifhâm olunmuşdur. 'Aşr-ı şâhânelerinde cündîlik şan'atı kesb-i kemâl itdigidinden cündîler serd ü tünd huyûle sūvâr olmak ve ter-destî-i tela'ubla karşusındaki alâya hücûm u galebe yolını bulmak uşûllerini ta'lîm itmek ve seyf ü sinân-bâzlıkda tahşîl-i meleke vü mahâret itmek uşûline devâm iderler.

Cündîlige heveskâr olanlar bamyacı ve laḥanacı fırkalarından birini intihâb u istinâd ve dâhil olacaḡı fırkada kesb-i şöhret itmiş bir zâtı kendüsine üstâd ittihâz iderek şâkirdlige dest-bûs itdikden sonra Bağdâd Köşkiyle şofa ocacına medḫal olan üçüncü yeri kapusından aşağıda vâkî' beşinci yeri ta'bîr olunan sâhanıñ vasatında merkûz Kız Taşı 'amûd-ı üstüvânîsiniñ etrâfında ve ahyânen Gül-hâne'de ve Beşiktaş sâhil-saray-ı hü-mâyûnunun Çinili Meydânı'nda esb-sūvâr olarak üstâdından ta'lîm-i çâpûk ü çâlâkî ve fûrûsiyyet ve cirîd ve sinân-bâzî ve meşḳ-i ḍarb-ı seyf ve tîr-endâzîye devâm ve isti'mâl-i rumḥ u eslihada ḥıffet ve suhûlet-i tîz-destî içün tahmînen bir buçuk zirâ' tûlünde, üç parmak keşâfetinde mahrûtiyü's-şekl demürlü ta'bîr olunur muntazamca ser-tîz bir demüri yevmiye beşer onar def'adan başlayarak günde iki yüz def'aya kadar ṭopraḡa

şaplamak ve her şaplayışda karşısındaki külâhlı ta'bîr olunan ücretli hizmet-kâr toprakdan çıkarup ağasına virmek teselsülüyle temeşşuk u tefennün olunur ve bu verziş ü devâm ile tamâm sâ'id ü bâzûlar iktisâb-ı kuvvet ve esliha ve sâ'ire dest-i çâlâkinde kesb-i hıffet ve seyf ü sinân ve tîr ü tûfeng isti'mâlinden suhûlet üzere hedefe işâbet ve genç dinç huyûle rûkûbda tahşîl-i meleke vü mahâret eyledikten ve 'umûm cündî ağaların taşdîklerini kazandıktan sonra ruşsat-ı üstâd ile 'acemîlikden çıkarak "Keskinler" ta'bîr olunur üstâd cündîlerden 'add ü şumâr olunur. Ve tûfeng-endâzlığı rikâb-ı humâyûn ile 'azîmet olunan bevâdî vü şahârîde ta'lîm iderler.

Kalemli ve cirîd denilen degnegiñ mahall-i remyi ya'nî taraf-ı 'amûdîsî sahtı müdevver zâviye-i sâdise ile perdâhte ve üst tarafı kalem-vârî kesilmiş kalemli ta'bîr [179] olunur cirîd degnegini uzağa atmak ve ağaca şaplamak ve yek-dîgerini müsâbakata li-eclî't-teşvîk berây-ı iltifât meydâna vaz' olunan mürâheneyi almak üzere lobudı yere urup hemân vasat-ı 'amûdî minâre irtifâ'ından aşırmağ fenleri vâcibû's-seyr bir ter-destû-i mahâret-i fevka't-taşavvurdur.

'An-aşıl Şirpiyyelü olup silahdârlıktan şadr-ı a'zam olan Gâzî Ahmed Paşa-zâde şadr-ı esbak silahdâr 'Alî Paşa'nın enderûnda kîlâr-ı hâşşaya çerâğ itdirdiği cündî İsmâ'îl Ağa ki mu'ahharan sipâhî zâbîtlığıyle çerâğ olup mîr-mîrânlıkla Harput mutasarrıflığında iken irtihâl iden Selîm Girây dâmâdî İsmâ'îl Paşa merhûm Topkapu Meydânı'na gâyet yüksek gerilen bir ipden lobudını aşırmağ ve bu hüneriñ mürâhenesi olan ma'a-kaltak ve tetimmât ağır şırmalı bir Mısrî eger takımıyla müzeyyen pek güzel bir re's-i ahrec-i Mısrî ve beş biñ gurus 'atıyye-i seniyyeye nâ'il olarak ipden aşan lobudı bâ-irâde-i seniyye yaldızladılup çeşme havlısında cündîlere mahşûş olup mûmâ-ileyhiñ ârâm itdigi encûmen-i ülfetiñ peykesi tâkına ta'lîk olundığı meşhûd-ı 'âcizânem olmuştur.

Gelelim şadede, keskin cündîlik beş ondan otuz kata kadar demir tel üzerine tekvîr olunup işladılmış olan qar keçesini kat' itmek içün esnâ-yı ihtizâzda huyûlûñ hareket ü refâtarını şemşîriñ üstâdâne darb u teşâdümüne uydurarak esbiñ hurde refâtarından kinâye olan nağal ta'bîrât-ı cündiyânesiyle muntazam bir hâlde ve ibtidâ âhesteden bed' ile yavaş yavaş hızlandırılup

keçe hizâsına gelür iken dörtnâ'l ta'bîr olunur muntazam seyr-i serî' ile keçeniñ yanına vardığı anda şemsîr keçeye darb olundukda keçeyi iki pâre itmek ve esb-i sebûk-refât kemâl-i seyr ü sür'atde iken hemân keşîde-i 'inân ile 'ale'l-fevr alıkoyup kondurmak ve ân-ı gayr-i münkasimede bir nokta üzerini bir merkez-i pergâr ittihâzıyla hisânı etrâfında hırmen ta'bîr olunur devre şokmak ya'nî düşmeniñ etrâfını tedvîr ile mağlûb etmek çâpûk ü çâlâklığını ta'allümle haşma galebeyi teshîl ü tehiyye etmek fenlerinden 'ibâretidir.

Zıkr olundığı üzere cirîd ta'bîr olunur degneklerin 'amûden şülüşünden yukarısı bir rub'-ı bâlâsı 'aynıyla yazı kalemi gibi açılıp tastîh idilmiş ve hedefe işâbet [180] idecek alt tarafı müdevverü's-şekl altı köşeli yapılmış olduğundan ismine kalemli ta'bîr olunmuştur.

Bu nisbet-i mevzû'a kalemliñ kalem gibi açılan mahallî ok yelesi gibi degnegîñ menzile vuşûlini teshîl etmek içün bu resimde yapılmış ise de taraf-ı 'amûdîsi müdevver ü müsettağ olduğundan bu endâmda yapılan cirîd atıldıkda hedefe işâbetinde rekzi mümkün olamaz gibi taşavvur olundığı hâlde vâsıta-i ta'allüm ve huşûl-i tûvân u miknet sâyesinde mu'allim ağaların reşk u remy itdikleri kalemliñ hedefe işâbet idecek satıhı mahalliniñ şiddet-i irmâd ile yaş servi ağacına rekz olundığı vâkî'dir.

Mehere-i cündiyân cirîdlerini bu vechile yaş servi ağacınıñ cism-i şalîb-i 'amûdîsine şaplamak ve İsmâ'îl Paşa merhûmuñ icrâ eylediği gibi bir zirâ dört beş parmak tûlunda ve kıtır-ı 'amûdîsi dört parmak kalınlığında olan lobudî esb-i mu'allemîñ sür'at-i refât u ihtizâz u cünbişi hâlinde çiftesine uydurarak yere urup vasatûl-kâme minâre irtifâ'ında iki şecer-i bâlâ-kaddîñ tepelerinde merbût tınâbdan aşırıp öndül almak gibi hünere zûr-bâzîde işbât-ı meleke vü mahâretle nihâde-i meydân-ı iltifât olan esb-i müserrec ü müzeyyen ve 'atıyyeye nâ'il olmak ve naşıl feres-i ser-keş ve esb-i dil-keş olur ise olsun istedikleri gibi oynamak meziyyetinde bulunanlardan olduğu tevâtür-yâb-ı iştihâr olan Maḥmûd Ḥân-ı Evvel 'aşrında kılâr kethudâsı olup kılâr koğuşına kırâ'at-ı mevlid-i şerîf içün akçe vakfına muvaffak ve mu'ahharan sâ'ir koğuşlar mevlid vakıfları gâlleleriyle birleştirelerek el-hâletü hâzihî ridâ-i şerîf beyti 'aliyyesi hâricindeki şuffe-i âlîde kırâ'at-ı mevlide bâ'îş olan kılâr kethudâsı Nakşî Muştafâ Âga'dan ve

devr-i Selîm Hânî cündîlerinden Behrâm Ağa, Sisli Feyzullâh Ağa, Lezgî Mehmed Ağa, Küçük Hüseyin Paşa kölelerinden kılârlı Haydar Ağa, Kula 'Abdullâh Ağa, Tâtâr Hân Ahmed Beg, Kitâbçı-zâde Hüseyin Efendi, Aşkar 'Alî Paşa, Arslan Şâlih Efendi, Şişman Mehmed Efendi, Sisli çerâğî Mustafâ Ağa, Karabıçak Hâce-zâde Emîn Beg, Ferîk Sâlim Paşa ve dârü's-sa'âde ağalarından Şu'ayb Ağa, Selmân Ağa, Sa'dullâh Ağa, hazînedârı Mahmûd Ağa, Tokuz Kürkli Şâlih Ağa, Esmâ Sultân başağası Dâvud Ağa, İlyâs Ağa, [181] Koku Mercân Ağa, Kabankırlı Mercân Ağa, diğer Esmâ Sultân başağası Dilâver Ağa, Paşa çerâğî 'Abdullâh Ağa gibi çâpûk-süvârân-ı esb-rîz-i fûrûsiyyet olan erbâb-ı cesâret ve hayret-dih-i 'ukûl-i aşhâb-ı cür'etdir.

Mısır kâşiflerinden olup biñ iki yüz otuz altıdan sonra İstanbul'da kesb-i şöhret iden Tunuslu-zâde 'Alî Beg ve 'Ömer Kâşif ve Emîn Kâşif ve Hasan Kâşif egerçi meydân-ı hüner-verîde öñdül almış râkib-i râbî' u cerûr ve heykel-süvâr-ı cesûr ve mu'allim-i meşhûr oldukları teslim-kerde-i aşhâb-ı inşâf u şu'ûr ve müsellemler-i erbâb-ı gurûr ise de zikr olunan Selmân ve Sa'dullâh ve Şu'ayb ağalar ile Behrâm Ağa, Sisli Feyzullâh Ağa, Lezgî Mehmed Ağa, Haydar Ağa, Tâtâr Hân Ahmed Beg, Kitâbçı-zâde Hüseyin Efendi'den meydân-ı imtîhânda gurîz ve encümen-i mübâheşât-ı fenn-i fûrûsiyyetde bunları ta'zîz ü tahsîn itdiklerini ba'zılarının encümen-i ülfetlerinde bulunarak işitdiğim cihetle beyâna mübâderet eyledim.

Cündîlik şan'atı ta'allüm olunduktan ve keskinler ta'bîr olunan üstâdlardan ma'dûd olunduktan sonra saltanat binîşlerinde ve ba'zen sarây-ı hü-mâyûnlar meydânlarında huzûr-ı hü-mâyûnda icrâ-yı melâ'ib-i rumh u cîrîd ile 'arz-ı mahâret iderler. Bunların sebkî-i çâpûk-destleriyle icrâ olunur bir de "Tomağ" oyunu uşûlî vardır. İşbu tomağ lu'bi âleti kirbâsdan yapılan turanın 'aynı olup fakat andan uzunca ve meşinden dikilü ve içi kar keçesiyle tokça ve katıca tolmuş ve tolu cihetini ucu ki urılacak yeridir, yaşşı ve cihet-i diğeri olup el ile tutulacak mahallinin aşağı ucudur, tolayıca kamçı gibi meşinden ince ince kesilüp saç gibi örölmüş bir âlet-i darbedir. 'Arabî'nin matrak lu'bına benzeyen. Kadîmen Türklerin piyâdelerine mahşûş olan âlât-ı mükâfaha-sâzîlerindendir. İdrâk itdigimiz zamânlarda cennet-mekân Sultân

Maḥmûd Hân efendimiz ḥazretleri üçüncü yerine nâzır baş lala yerindeki lâlelik bâğçesinde kâ'in Muştafâ Paşa Kaşrı'nı ve Yeşil Taş'da Çinili Kâh-ı mu'allâsını teşrîf ile bu kaşırların pîş-gâhındaki meydânlarda irâde buyuruldukça lu'b-ı mezkûr icrâ olunur idi. Maḥall-i mezkûrdan biri teşrîf-i ḥümâyûn ile revnak-şiken-i tâbiş-i âsumân olduğu ve ağalar celb ile ḥuzûr-ı şâhânede pâ-beste-i kıyâm ve cündî ağalar daḥi kendülere ârâyış-baḥş-ı intizâm oldukları ve çavuş ağalardan bu mişillü şeylerin [182] ihzârı nevbetinde bulunan bir ser-âheng daḥi boynına takılır kapaklı çuka çanta içinde mevzû' tomak âlâtı ve alây topı ta'bîr olunur meşîn yuvarlaklar ile refâkatinde bulunduğu hâlde lu'b-ı mezkûrın icrâsı irâde buyurulınca silâhdâr âga tomağa başlanmasını dilsizce başçavuş ağaya işâret ider. Başçavuş daḥi nevbetçi çavuşa âğanın boynında takılı olan çantadan iki 'aded tomak ihrâc iderek altışar altışar iki tarafda icrâ-yı tomak-bâzî içün îstâde-i mevki'-i emr ü fermân olan ikişer takım ağaların birer takımına i'tâ eyler, anlar da bi'l-münâvebe yek-dîğere ḥamle iderek ve âlet-i mezkûre ile ḥamle idenler obirlerinin zahrına urmak isteyerek ve dîğer taraf daḥi ḥaşmın tomağına kolını karşı tutup urdurmaksızın geçişdirerek lu'b-ı mezkûr icrâ iderler. Bunda hüner gâyet çâpûk ü tîz tavranup kendüye urdurmamak ve bu cihetle âşâr-ı maḡlûbiyyet göstermemek kaḫiyyesidir ki lu'b-ı mezkûr icrâdan garâz bu melekeyi tahşîle münḥasırdır. Lu'b-ı mezkûrın itmâmına başçavuş "çek" ḫıṭâbıyla işâret ider. Binâberîn meleke-i mezkûrî ḥâ'iz olan ağalara "tomakçı" ıtlâk olunur. Bundan başka ḥuzûr-ı ḥümâyûnda "alây topı" mel'abesi icrâ olunur. Ancak bu lu'b cündî ağalara maḥsûş olmayup eli ayağı yakışanlar icrâ edebilir. İşte bu iki oyunun itmâm u icrâsında da ağalara 'atıyye ih-sân buyrulur.

Cündî ağaların 'ideynin ikinci günlerinde dârû's-sa'âde ağaları mevki'lerinde ḥâzır olan şadr-ı a'zamlardan 'â'idâtı vardı. Ve eyyâm-ı sâ'irede biniş irâde buyurilup da cirîd oynadıkça 'atıyye iḥsân buyrulur. Ve a'yâdın üçüncü günlerinde kethudâ-yı şadr-ı 'âlî istiḫâbıyla celb olunan şadr-ı a'zam cündîlerine taraf-ı ḥazret-i pâdişâhiden 'atıyye virilir. Ve yevm-i mezkûrda kethudâ begin takdîm eylediği esb-i mesrûc u müzeyyen kabûl buyurulduktan sonra kethudâ-yı müşârûn-ileyh yeşil çukaya dühte bol yeñlû sırt semmûr kürk ḫıl'at iksâsıyla talîf buyrulur.

Üç Koğuş Ağalarının Ma'âş ve Vazîfe-i Mu'ayyeneleri

Hazîne ve Kîlâr ve Seferli Ağalarının Ma'âş-ı Mu'ayyen ve Vazîfe-i Mu'ayyeneleri Beyânındadır:

Enderûn-ı hümayûn ağalarının ma'âş-ı mu'ayyeneleri beher sâl içinde birkaç def'ada i'tâ buyurılan ve "haftân akçesi" dinilen ve kâffesi senede üç yüz güruşa [183] bâliğ olmayan ocak vezâ'ifinden ve 'îd-i adhâda dest-i şâhâne ile zebh olunacak kurbânları hazîne ağaları tezyîn itmek cihetiyle "kurbân akçesi" nâmıyla hazîne koğuşına ve şehir-i nîsânda nüzûl iden bârândan kîlâr koğuşu pîş-gâhına çıkarılan se-pâlar üzerine mevzû' kâse ve tabaklarla alınan nîsân şuyı şurâhîlere imlâ ile takdîm olunduğda "nîsân şuyı akçesi" nâmıyla kîlâr koğuşına ve evvel-bahârda seferli ağaları revâyılı-tayyibeyi şâmil olan ezhârın inbîkden bi't-takâtîr hâsıl olan mâ-i mürevveha "buğûr şuyı" ta'bîr olunduğundan mâ-i mezkûr müzeyyen şîşelere mevzû'an huzûr-ı hümayûna takdîm olunduğda "buğûr şuyı 'atıyyesi" nâmıyla seferli koğuşına ihsân buyurulan 'atâyâ-yı seniyyeden mâ-'adâ vilâdet-i hümayûnlarda top ve tomak mel'abeleri icrâsında huzûr-ı hümayûnda nişâr olunan zer ü sîm ile mızrak ve cirîd oyunlarında cündîlere ve kemân-keşlere ve tüfengçi yamaklarına ve çavuşlara 'inâyet buyurulan 'atâyâ-yı pâdişâhîden 'ibâretidir.

Gediklü çukadârlara ve gediklü çavuşlara senede dört def'a mükemmel ve müzeyyen elbise ihsân buyurulduğu gibi hâne-i hâşşanın gediklü vezâ'ifi zamânımız hisâbınca mâhiyye iki biñ güruşa resîde olduğu tahmîn olunur.

İşbu mu'ayyenât koğuş ağalarına elzem olan yalnız mest pâbûş maşârifine bile kifâyet ve tekâbül idemez ise de zâdegândan olanlar sâye-i hâzret-i pâdişâhîde pederlerinin mâlik oldukları hâkdîne-i şerret ü yesârdan istifâde ile bi'l-iftihâr maşraflarını tesviye iderler ve birazları da hâzîne-i hümayûn yazıcılığı ve çukadâr ve çavuşluk ve şarıkçı ve tüfengçi yamaklıkları ve çantacılık ve silahdâr ağa haftâncılığı ve baş kullukçılık ve nevbetçi başılık ve şerbetçilik ve silahdâr ağa kîlârcılığı ve tütüncüleri ve hazîne ve kîlâr ve seferli kethudâları imâmeti ve haftâncılığı ve kîlârcılığı ve tütüncüleri ve silahdâr ağa ve hazîne kethudâsı ve hâş otabaşı ve kapu agası imâ-

metleri ve çukadâr ağa ve rikâbdâr ağa ve dülbend ağası ve baş lala kullukçılıkları ve sır kâtibi yamaklığı ve şehzâdegân efendiler hâzerâtı şerbetçiliği ve silahdâr ağanın yedi ve baş çukadârın bir nefer çağır şalanı ve kapu ağası haftâncılığı demek olan anahdar şâkirdliği ve gediklü berberlik ve mü'ezzinlik ve hâfız-ı kütüblük ve pars kethüdâlığı mu'ayyenâtıyla idâre olunurlar.

[184] Ğalaťa Sarâyı'ndan alınan ağaların ekşerîsi bî-vâyegândan iseler de sarây-ı mezkûrda sevķ-i selîķa-i tabî'atle birazları okur ve yazar ve birazı ta'âm ve hulviyyât tabhı öğrenür ve ba'zıları cündîlik ta'lîm ve ba'zısı silâh kullanup cengâverlikde kesb-i meleke ve bir gürûhı mûsikî ta'allûm ider ve bir sınıfı hezâr-fenlige hevesle tuhaf şeyler yapar oldukları hâlde sarây-ı hümâyûna alındıklarında istihsâl eyledikleri hüner iktizâsınca hazîne-i hümâyûna çerâğ olanlar baş kullukçısı kullukçılığı ve koğuş nevbetçiliği ve koğuş imâmeti ve şerbetçi kullukçılığı ve turşıcı kullukçılığı ve yemişçilik ve yemişçi kullukçılığı ve ekmek ve şü kullukçılığı ve anahdar şâkirdi ve nevbetçi başı ve mûm başı ve mûm şâkirdi ve tepsici eski ve geyim başı ve pîş-gîr başı ve câme-şûy başı kullukçılıkları gibi vazîfeli hîdmetlerde ve seferliye virilenler hîdmet-i ser-terâşîde kesb-i meleke vü mahâret itdikleri ve lede'l-imtihân ehliyetleri tebeyyûn eylediği hâlde şehzâdegân efendiler hâzerâtının berberlik hîdmetinde kullanılarak tereffüh iderler. Berberlik ve kullukçılık ve mehterlik gibi hîdemâta ocaķ-zâdeler yanaşmayup bu işlerde ekşer Ğalaatalılar istihsâm olunurlar. Bu hûşûşlarda kullanılamayan bî-vâyegâna gelince bunlardan birer neferi aşıl-zâdegân erbâb-ı şervet şuffeli ve halvâ-hâneli ta'bîr olunan hademededen mâhiyyelü hîdmet-kârlar istihsâmına me'zûn iseler de bunlardan ahşâm ezânından sonra bâbu's-sa'âdenin içerisinde ferd-i âferîde bulunamayacakları ve evķât-ı leyâlîde yataklarını yapmak ve 'ışâ'ıyye kahvaltıyı tedârük ve tanzîm ve birlikde tenâvül itmek ve 'ale's-seher yataklarını kaldırıp ve kahve ve çubuğı tehiyye itmek ve câme-şûyını değışdirmek ve elbise tolabına bakmak gibi ba'zı hîdemât-ı lâzîmelerini icrâ idivermek üzere şehriyye bir mîkdâr i'âne-i nakdiyye veyâ elbise ve eşyâ-yı sâ'ire-i lâzîme i'tâsıyla kullukçısı istihsâm idebilürler. Bu şûretle kullukçılıkta istihsâma irzâ idilenler hîdmetinde bulunduğı kapu yoldaşına lala ta'bîr-i ta'zîmiyle hitâb ve istikmâl-i refâh u râhat iderek vaktini hoşça imrâr ider.

Galata Sarâyı'ndan yeñi sarây-ı hümayûna nakl olunan ağalara fulân ağa ez-Galata dinilecek yerde mürûr-ı zamân ile Galata lafzı hâzî ile bunlar toğridan [185] toğrıya alınmış olan ocak-zâdelerden bi't-tefrîk Galatalulara yalnız "ez" ta'bîr olunur. Galata Sarâyı ağalarının vazîfe-i mu'ayyeneleri ibtidâ-yı ihdâşında haftân akçesi nâmıyla yirmi beş gurus seneviyye ile beher-yevm birer çift fodula ve üç dürlü ta'âmdan 'ibâret iken serîr-i 'Osmâniyân üzere her cülûs buyuran şehriyârân-ı 'amîmül-ihşân hâzerâtı sarây-ı hümayûn-ı mezkûrî teşrîf buyurdukça 'atıyye-i seneviyyeye birer mikdâr zamm ihşânıyla nihâyet yüz elli guruş kadar iblâğ buyurulmuşdur.

Şehrî-zâde Es'âd ve Râşid Efendiler Târîhleriniñ Ba'zı Fıkraları

Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri sarây-ı hümayûnı binâ vü te'sîs ve derûnına envâ'-ı ism ü hizmetlerle hademe kabûl iderek ocaklar ve câmi' ve mektebler inşâsına ve bu ocaklara on iki biñ âdem kayd u idhâl buyurmuşlar ise de ikmâl-i nizâmâtâ 'ömr-i 'âlîleri müsâ'id olamayarak irtihâl-i dâr-ı cinân ve halef-i 'âlîleri Bâyezîd Hân-ı Sâni işbu on iki biñ hademeyi tekmîl ve nizâm u kânûnlarını tezyîl ve yerlû yerince tertîb buyurmuşlardır. Ancak refte refte bunların nizâmât-ı mevzû'alarına nakîza tereyânıyla biñ yüz elli târîhlerinde sarây-ı hümayûna müt'e'allık olan ma'âşlu ve ta'yînâtlu kâffe-i şunûf-ı tebe'a vü hademe on biñ nefer olduğu Şehrî-zâde Sa'îd Efendi Târîhçesi'niñ kırk dördüncü fıkrasında görülmüş olmasına nazaran i'tâ buyurulan vezâ'ifiñ birçok mebâliğa bâliğ olacağı tasavvur olunur ise de bunların eñ çoğı bostancı olmasıyla ma'âşları vakt-i hâzarda sarây-ı hümayûnlar bâğçeleri hâsılâtından ve vakt-i seferde yalnız ta'yînâta münhasır olup çünkü ol vakitler elbise vü e'tîme ve sâ'ir maşârifce zamânımız gibi 'izzet-i nefis ile ten-perverlik ve isrâfa inhimâk ilerülememiş ve kifâyet-i kefâlet sünnetiyle kanâ'at uşûl-i meşrû'ı metrûk olmamış olduğundan 'asker ve belki kâffe-i bendegân-ı istkâmet-eşer, kifâf-ı nefse kifâyet ider maşraf mukâbiline kanâ'at defînesini bulmuş olmalarından nâşî emr-i idârelerinde dūcâr-ı 'usret ü müşkilât olmadıkları görülüp işidilmişdir.

Râşid Efendi Târîh'i'nde manzûr-ı fakîr olan bir fıkra da yukarıda beyân olundığı vechile Ğalata Sarâyı'nın emr-i idâresi Mehmed Hân-ı Râbî 'aşr-ı 'âlîsine kadar nizâm-ı mevzû'ı üzere cereyân eylediği hâlde evâsıt-ı 'aşr-ı 'âlî-i şâhânelerinde sarây-ı mezkûr hademe-i hümâyûna inhişâr şerefinden mahrûm edilmiş [186] ve sebep-i tesviye vü tesmîyesi taşrîh u beyân olunamayan ve bir uşûle tevfiķ u tatbîķ ile ma'nen kabûl itdirilemeyen ûlâ-yı Sarây-ı İbrâhîm Paşa ve şâniye-i Sarây-ı İbrâhîm Paşa isimleriyle mevsûm on 'aded medreseye taksîm ve bunlardan birinci ve ikinci i'tibâr olunan medreselere Mûşıla-i Süleymâniyye ve sekizi hâric rütbesine tahşîş olunarak elli seneden ziyâde medrese hey'etinde kalmış olduğu hâlde tahşîl içün oraya kabûl olunan talebe her ne kadar sa'y ü himmet ü ikdâm da kuşûr itmemişler ise de bi-hikmetillâhî Ta'âlâ bir dürlü behre-dâr-ı 'ilm ü ma'ârif olamadıklarından yüzyirmi yedi muharreminde ya'nî Ahmed Hân-ı Şâliş 'aşrında Mora fâtihi şadr-ı a'zam silahdâr-ı şehîd 'Alî Paşa himmetiyle hey'et-i muhaddese ilgâ ve fevâ'id-i mücerrebelerini li-eclî'l-i'âde tanzîm olunan sarây-ı hümâyûn vaz'-ı aslısı gibi tekrâr tanzîm ve erbâb-ı isti'dâd-dan olan ağalar idhâliyle 'ulûm-ı dîniyye vü edebiyye ve huţûţ-ı mütenevvi'a ve funûn-ı müt'e'addide ta'lîm itmek üzere kemâ fi's-sâbık hâce ve vâ'izler me'mûr idilerek hâl ü hayşiyetlerine göre vazîfeler tahşîş ve sarây ağası ve baltacı ve aşçılar tertîb ve câmi' ve hammâm ve vezâ'if ve elbise ve ta'âmları i'âdeten ta'yîn kılınmış ve burada perverde olanlardan ibrâz-ı liyâkat idenlerinin sarây-ı hümâyûna alınması kanûnının 'avdeti nizâm-ı sâbıkasına revnak-ı tâze virmişdir.

Sarây-ı mezkûruñ medreseye tebdîlinden evvel Ğalata Sarâyı ağası dâ'imâ baltacı ve yedekçi ve sâ'ir hademeden refâkâtine kırk elli âdem alarak ba'de'l-'aşr kola çıkup Ğalata ve Begoglu'nun her cânibini devr ile ahâlîyi fesâd vukû'ından muhâfaza ve himâyeye himmet ve ol taraflarda sâkin olan üdebâ-yı İslâm ve ehl-i 'ırz Hristiyanı havf u hirâsdan hirâset ü şıyânet ider olduğu hâlde müddet-i meşrûhada bu hâl-i âsâyiş-me'âl mahv u ibtâl olunmuş iken Sultân Ahmed Hân hazretleri taraf-ı 'âlîlerinden hey'et-i sâbıkaniñ i'âdesiyle Ğalata ağasının kemâ fi's-sâbık kola çıkması huşûsı emr buyurulmuş olması der-hâl bir dâ'ire-i emn ü âsâyiş teşkiline bâdî olduğundan ol havâlîde sâkin süferâ ve müste'minlere varınca ahâlîyi 'arz-ı şükranıyyete mecbûr itmiştir.

Biñ iki yüz kırk bir târîhinde yeñiçerilerin ilgâsı ekser-i kavânîn ve ni-zâmât-ı devlet-i ‘aliyyenin tagyîr ü tecdîdine lüzûm göstermesine mebnî el-li bir târîhinde Gâlağa [187] Sarâyı dañı külliye dağıdılarak mekteb-i tıbbi-yeye tahvîl buyurulmuş iken muhterik olmuş ve mu’ahharan kâr-gîr olarak binâ olunup seksen beş seneşinde mekteb-i sultânî ittiḥâz olunmuş ise de biñ iki yüz toḡsan senesi evâ’ilinde yine mekteb-i tıbbiye taḡımı oraya nakl idilmiştir.

Aşağı Koḡuşlardan Ḥâne-i Ḥaşşaya Nakle Kesb-i İstihkâk Ḥâ-li ve Yeñi Nakl ve Çerâḡ Buyurulmak Uşûli

Ber-Uşûl Ḥâne-i Ḥaşşaya Nakle Kesb-i İstihkâk İdenler:

Yukarıda hikâye olunduḡı vechile ḥâne-i ḥaşşaya nakl ü kabûlün iki tarîki olup birincisi hazînede geyim başı ve göç eskisi ve kîlârda pîş-gîr başı ve alt tarafındaki mûm başı olan göç eskisi ve seferlide câme-şûy başı ve mâ-dûnında olan göç eskisi ve bunlardan başka ocak yolını kat’a ḥâcet olmayan me’mûrlardan alınanlardır ki hazîne baş yazıcısı ve ikinci yazıcı ve baş kullukçı ve çantacı ve kîlârdan şerbetçi ve baş kullukçı ve seferliden yalnız baş kullukçı ve üç koḡuşdan naşbî câ’iz olan me’mûrlardan ikinci çukadâr, baş çavuş, baş çakır şalan, silahdâr aḡa ḥaftâncısı, sır kâtibi yamaḡıdır.

Ḥâne-i Ḥaşşaya Yeñi Nakl ve Çerâḡ Buyurulmak Uşûli:

Ḥâne-i ḥaşşaya nakl olunacak aḡaların her birerlerine bir gün evvel silahdâr aḡa çakır şalanlarından birer çakır şalan tebşîr ider ve her aḡa mübeşşirine birer hediye virür. Mübeşşer olduḡı günün aḡşâmısı ba’de’s-salât eger uşûlen üç koḡuşdan alınacak ise koḡuşların büyük zâbiti olan hazîne ve kîlâr ve seferli kethudâları bunları ber-vechi âtî ittiḥâz olunan bir kâ’ide ve uşûl üzere ḥâş otaya îşâl ider. Şöyle ki evvelâ hazîneden nakl olunan aḡaları hazîne kethudâsı berâber alarak hırka-i sa’âdetin medḡalı olan şadurvân

kapusu pîş-gâhına bi'l-vuşûl hâne-i hâşşa zâbiîti olan anahtar ağası bâb-ı mezkûrda istikbâl ider ve o hâlde hâş oğaya nakl buyurılan ağa hazîne kethudâsının dâmenini telşim itdikden sonra anahtar ağası hâş oğaya götürür. Hazîne kethudâsı 'avdet ve makâmına muvaşalat itdikden sonra kılâr kethudâsı yerinde kıyâm ve bu uşûlî icrâyâ ihtimâm ile getirdiği ağayı anahtar ağasına ba'de't-teslîm ric'atle ârâm-gâhına dâhil olduğunu müte'âkib seferli kethudâsı dahi bu vechile [188] icrâ-yı resm ü kânûn eyler. Bu kâ'ide üzere hâş otalılık şerefini ihrâz iden ağalar ol gice hâş oğada beytûtet iderek ferdâsı günü şabâh namâzından sonra anahtar ağası mukaddemâ her oğadan alınmış ve hâş oğada gediklü ve eski bulunmuş olan ağalardan birer mütehayyiz ağaya yeñi hâş oğaya alınan ağayı teslîmen aşağı koğuşundaki umûrını tesviye itmek üzere tefeyyüz itdikleri koğuşlara gönderilür. Bunlar aşağı oğada iken yanlarındaki 'acemîlerinden ve kullukçılardan ve kapu yoldaşlarından birisiyle ahz u 'atâsı var ise hisâbını rû'yetle eger kendüsi aşhâb-ı şervet ü aşâletden ise mâ-dûnındakilerden birisinde alacağı zühûrında irtikâ-yı derecâtına teşekküren rüfekâsından zühûr iden matlûbını hediye ile istihlâl-i hukûk eyleyerek şabâh ve ahşâm ta'âmlarını aşağı koğuşlarda tenâvüle ragbetle ahşâm üzeri kendüsini getüren eski hâş otalı ağa ile beraber me'vâ-yı cedîdi olan hâne-i hâşşaya 'avdet ider.

Yeñi ağanın eşnâ-yı 'avdetinde 'acemîsine veyâhud kullukçısına veyâ ahibbâsından birisine bıraktığı birkaç yüz kuruşluk çil para koğuşların önünde ihtilâsa müteheyyi olan şuffeli, halvâ-hâneli, ara aşçısı ta'bîr olunan ücret-i kademîyyelü külâhlılar hâzır oldukları hâlde serpilür ve anlar kaparlar. Ağalar içlerinden bî-vâyegân olsa bile bundan ağalara para toplayamaz.

Hâş oğaya nakl olunan ağaların naklinden sonra zât-ı humâyûn-ı hazret-i pâdişâhî hırka-i şerîf beyt-i 'aliyyesine 'azîmet buyurmadıkça meydâna çıkamazlar ya'nî serbest gezemezler. Şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr hazretleri ziyâret-i ridâ-i şerîfe 'azîmet buyurarak yeñi nakl olunanlar manzûr-ı şâhâne buyurulduktan sonra serbestçe gezerler.

Hâne-i hâşşa 'uzamâ ve erbâb-ı menâsıbından çukadâr ağadan nevbetçi başıya varıncaya kadar on iki bıçaqlı eskiler altun köstekli şom muraşşa' bıçak takar ve bellerine baş ta'bîr olunur şom şırmadan ma'mûl ağır bir kuşak kuşanur ve bol yeñlü kuntoş zî-kıymet kürk ve bol yeñlü müzeyyen is-

tofa haftân ve biñ dallı ta'bîr olunur ağır sevâyî 'anterî giyerler. Bunların mâ-dûnları olan yirmi sekiz gediklü ile mülâzimler kubûr yeñlü ta'bîr olunur tar yeñlü ağır istofa haftân ve kezâlık kubûr yeñlü ağır kürk telebbüs ider ve bellerine mücevherli hançer taşar [189] ve altına ağır sevâyî 'anterî giyerler. Ve kürkler mevsimlere göre kollarının iç tarafları bütün kürk kaplı sırt semmûr ve peççe ve karşak ve vaşak ve sincâb ve kâkum kürk telebbüs iderler. Başlarına düzkaş ta'bîr olunur kavuk ve mevâsime muvâfık içleri cânfes ve atlaslı çuka ve şof ferâce ve cânfesli çuka biniş ve cübbe ve gündelik Hind gezisi haftân ve Hind-kârî müte'addid şarık ve yevmiyye şırma tâkye giyer ve zülûf taşınurlar. Ve bir esb ile bir de bâr-gîr ve birbirinden farklı iki eger taşımı ve ağır raht ve kesme ve reşme ve şırmalı ağır gâşkiye ve sâ'ir bunlar gibi biñ iki yüz kırk târîhinde ancak yirmi biñ gurusla meydâna gelür eşyânî evvel-be-evvel tedârükine muhtâc u mecbûr olurlar.

Hâne-i hâşşa ağavâtının aşıl me'mûriyetleri ridâ-i şerîf beyt-i 'âlîsiniñ çârûb-keşlik hıdmet-i müftehiresi olmağla dâ'ire-i 'aliyye-i mübâreke dolâb-ı münîfinde mahfûz olan Meşâhîf-i muḳaddese ve kütüb-i nefîse ve emânât-ı celîle-i mebrûkeniñ izâle-i gubâr ve hıfz-ı i'tilâsı ve leyâlî-i mübâreke de 'ûd u gül-âb ile tebhîr u tervîhi ve beyt-i şerîf-i 'aliyyeniñ zemîn ü cidâr u hucerât ve ebvâb-ı sa'âdet-iktisâbını imhâ-yı zerrât ve tîlâ ile tecliye ve tevhîc ü teberruḳa devâm olunması ve giceleri tâ-be-seher iş'âl olunan sîm ü zer şem'dânlarda merkûz şem'-i kâfûrîniñ nezâfetlerine dikkat olunması huşûşlarından 'ibâret olmağla bu hıdmetleri ba'de'l-îfâ müḳâlâ'a-i kütüb-i tefâsîr-i şerîfe ve tilâvet-i Kur'ân-ı 'azîmü's-şân ile meşgûl olurlar.

Münâvebeten icrâ olunan bu hıdmet-i mebrûkeniñ âmir ü zâbiti ve zât-ı hümayûn-ı hâzret-i pâdişâhîniñ nevbet vekîli dülbend âgası olduğı gibi hâne-i hâşşa ağavâtının nizâmât-ı mevzû'a ve harekât-ı marziyye dâ'iresinden hürûc itmemeleri içün devâm u dikkat itmege me'mûr ve zâbit anahdar âgasıdır. Anahdar âgası hâş oḳalıların namâza devâm ve ta'âm ve tanzîf-i elbise vü endâmlarına nezâret ider.

Cum'a günlerinde teşrîf buyurılacak câmi'-i şerîfe 'azîmet-i hümayûndan yarım sâ'at muḳaddem başçavuş âga başında paşalı kavuğı, arḳasında bol yeñlü kuntoş kürk ve belinde yaldızlı sîm paftalı şırma kolanlı kuşak [190] ve üzerinde altun köstekli şom muraşşa' bıçak ve arḳasında bol yeñ-

lû istofa haftân olduğu hâlde on iki gediklülerden ve şarıkçı ve kahveci ve mü'ezzin ve tûfengçi ve berber başlarıyla baş laladan mâ-'adâ olan kırk nefer hâş oталılarıñ bakiyyesiyle mülâzimlerden on beş kadar hâş oталı, birisi sorguçlu dîgeri sorguçsuz iki 'aded destâr-ı hümâyûnı bi'l-münâvebe ellerine alarak müzeyyen bâr-gîrlerine râkiben ve kırk elli nefer haşekîler öñlerinde ellerinde ağırşak resminde muntazam başpâreli şemşîr degneklerle teşkîl olunan şarık alâyı rikâb-ı hümâyûndan yarım sâ'at mukaddem selâmlık olan câmi'-i şerîfe gider ve eşnâ-yı râhda sorguçlu destâr-ı hümâyûn getüren hâş oталı ağa 'imâme-i hümâyûnı iki tarafa irâ'e iderek selâmladır ve bunlar evvelce câmi'e vâsıl olmak hasebiyle derûn-ı mahfil-i hümâyûna dikkatle lâzımu't-tesviye bir şey olduğu hâlde düzeldür ve teşrîf-i şâhânede şaf-beste-i mevkî'-i ta'zîm olarak selâmlar. 'Avdet-i hümâyûnda destâr-ı hümâyûn 'azîmet-i şâhâneyi müte'âkıb getirülür ve destâr-ı hümâyûn, sîmden ma'mûl yaldızlı kalıp ve muraşşa' u müzeyyen pûşîde üzerine şokulı elmâs sorguçlu girân-bahâ şikleti ağırca bir kisve-i şerîfe olduğundan eşnâ-yı râhda hâmilleri degışdirerek bi'l-münâvebe getirürler.

Hırka-i şerîf nevbetinde bulunanlardan ve nevbete müteheyyi olanlardan ve vücûdca râhatsz olarak şoyunuğ olan hâş oталılardan mâ-'adâsı olan hâne-i hâşşa ağaları râkiben mevkib-i hümâyûnda câmi'e giderler. Nûzhet-gâhdan birisini teşrîf-i hümâyûn vukû'ında hâş oталılar berâber gider ve teşrîf buyurulan kaşr-ı hümâyûnuñ dâhilinde nevbetle huזûr-ı hümâyûnda tururlar ve eyyâm-ı hârrede mirvaħa-cünbân olurlar ve ta'âma rağbet-i hümâyûn vukû'ında birisi sineklik şallar ve birkaçı hıdmet ider.

Fâtih ve Sultân Selîm Câmi'-i Şerîfleri'nden birisine selâmlık ve yâhud uzavcağ mahallerdeki kaşr-ı hümâyûnlardan Dâvud Paşa Köşki gibi ba'idce bir mahalle 'azîmet-i hümâyûn vukû'ında hırka-i şerîf nevbetcileriyle mevkib-i hümâyûnda buulnanlardan mâ-'adâ koğuşda kalan hâş oталılara "paydos" ta'bîriyle Gül-hâne ve Balık-hâne taraflarında tenezzühe anaħdar ağası ruħsat virür. Ve ruħsatla gezecek olanlardan nevbetçi başıya kadar olan eskileri bâbu's-sa'âdeniñ karşısındaki tölâb [191] ocağı kapusından çıkup orada hâzırlanan esblerine süvâr olarak bâğçe içinde gezerler. Paydosa giden ve bu eskilerden yeñi olup henüz gedige geçmeyen hâş oталılar 'arz-hâneniñ gümüş kapusından hurûc ile Kız Taşı'nıñ bulunduğı beşin-

ci yerinde hâzırlanan hayvânlarına râkiben tolaşup tenezzüh iderler. Hâne-i hâşşa ağalarından me'zûnen hânesine tîmâra veyâhud hastelenüp de haste-hâneye gidenlerden, 'işret ve kumâr ve sâ'ır rezâ'il-i ef'âlden bir fi'li mürtekib olan bulunup da tıyulur ise anahdar ağası silahdâr ağaya beyân u hikâye ve ağa dahi huzûr-ı hazret-i pâdişâhiye 'arz u ifâde ile istihşâl-i ruhşat eyledigini anahdar ağasına emr ü beyân eyledikten sonra anahdar ağası müttehem olan hâş otaıyı hırka-i sa'âdet bâb-ı mübâreki pîş-gâhına celb ile şakq-ı şefe itmeyerek matrûd olduğunu beyân itmek ma'nâsına olmak üzere pençesini hiss idecek derece müttehemiñ zahrına vaz' ider ve müttehem olan bu terbiyeye istihkâkıyla uğradığını hasbe'l-kânûn derk ile ka'â bir şey dimeyüp der-hâl kavuğunu giyer, evine gider. Hâş otaıların terbiyeleri bundan 'ibâretidir. Bunların ziyâde emek-dârlarından ba'zılarına biraz müddet sonra merhâmeten nân-pâre virildiği ahyânen mesbûkdur.

Hâne-i Hâşşanın Uşûl ve Hıdmetleri

Hâne-i hâşşa hıdmetlerinden anahdar ağasının emri ve sırasıyla yirmi dört sâ'atde bir kerre bi'l-münâvebe degişür bir avadâncılık ve şilteci ta'bır olunur bir de pâydâncılık hıdmetleri vardır. İşbu nevbetçi avadâncının hıdmeti tebdîlen bir tarafı teşrîf-i humâyûn buyurulduğunu huzûr-ı şâhânede aldığı emr üzerine baş çukadâr ağa avadâncı hâş otaı vâsıtasıyla silahdâr ağaya 'arz u beyân ider ve şilteci ve pâydâncı ta'bır olunan hâş otaı ağa çizme ve pâbüş-ı humâyûnı tutar ve zât-ı şâhâneye giydirir. Bîñ iki yüz kırk bir zi'l-ka'desindeki vak'a-i hayriyyeye gelinceye degin harîk mahalline teşrîf-i humâyûn vukû' buldukça pâydâncı, avadâncı, şilteci ağalar dahi rikâb-ı humâyûnda giderler iken târîh-i mezkûrda terk olunmuşdur.

Hâş otaı ağalar çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anahdar ve pîş-gîr ağası ve baş çukadâr ve sır kâtibi ve berber ve kahveci ve şarıkçı ve tufengçi ve mü'ezzin [192] başılar ve baş lalalar ile cem'an kırk nefer gediklü olup çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anahdar ve pîş-gîr ağası ve üç nefer köşe pîş-gîr ağaları ki cem'an yoluyla hâşıl olan sekiz nefer gediklü ve tarîkçe bunların zi'l-yedi olan dört nefer köşe başı ve köşe pîş-gîr ağasıyla berâber

bu on iki zâta bıçaklı eski ve sekizi bıçaqlılar zi'l-yedi ve bâkî yirmisi ibtidâ gedige geçen birinci gediklü ve on beş neferi mülâzımdır. İçlerinden tetselsül-i tarîk vukû'ıyla tefeyyüz idenler ve nân-pâreler ile çerâğ olanlarıñ yerlerine geçen mülâzımlara nokşân geldikçe aşağı oṭalarıñ ocak yolını tek-mîl idenlerinden ve yukarıda yazılan aşağı oṭa erbâb-ı menâşıbından alınanlar ibtidâ-yı hâlde mülâzım olacaḳlarından gedige geçinceye degin neş'et itdikleri koḡuşdan nâ'il oldukları mertebenîñ muḡaşşeşâtı mikdârına kanâ'at ider, gedige geçdikde ḡaş oṭa 'â'idâtına nâ'il olurlar.

Ba'zı fıkralar arasında tefhîm olundığı vechile işbu kırk nefer gediklülerîñ vezâ'if ve i'tibârları yirmişerden iki fırkaya münḳasımdır. Muntehî olan ikinci fırka daḡı üç vechile mu'ayyendir. Mülâzımlıktan gedige geçmek i'tibârıyla birinci, ibtidâkî yirmi gediklülerdir. Bunlardan soñraki yirmi gediklünün sekizi evvelki yirmi gediklülerden kıdemli ve ḡayşiyetli olmalarıyla mu'ayyenâtları ol birlerinden ziyâdedir. Ve bunlarıñ üst tarafı olup yirmiye iblâğ iden on ikisinden ḡukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anahdar ve pîş-gîr ağalarınıñ vazîfeleri mütefâviten müstelzim-i refâh u vüs'atdır. Bunlarıñ baḳıyyesi ve alt tarafı olan üç nefer köşe pîş-gîr ağalarınıñ vazîfeleri bunlardan dûn ise de derece-i kifâyededir.

İkinci aşḡâb-ı merâtible berâber olan ve nihâyetinde bulunan on iki bıçaḳlı eski ve sekiz nefer zi'l-yed ta'dâd olunan menâşıb-ı celîle ve me'mûriyyât-ı mu'tebereniñ ṭabâka-i 'ulyâsı ve enderûn menâşıb-ı celîlesiniñ eñ ḡayşiyetlisidir. Selîm Ḥân-ı Evvel ḡazretleriniñ irâde-i takvâ-'âdeleri ḡükmince zât-ı ḡazret-i pâdişâḡı ḡırḡa-i sa'âdet nigeḡ-bânlığı ri'âyet-i maḡşûşasınca işbu kırk gediklülere dâḡil olmak emr-i i'tibârîsi ḡulefâ-yı 'izâm-ı şevket-ittisâm ḡazerâtınca pek ziyâde mer'î vü mu'teber olmak üzere raḡbet ü ri'âyet buyurulur. Ḥaş oṭalılarıñ aşḡâb-ı menâşıbından [193] sekiz zâtdan üç zâta pîş-gîr ağası ve beş zâta köşe başı ta'bîr olunur ve mâ-'adâsına bıçaḳlı eskidirler. Eyyâm-ı resmiyyede ibtidâkî birinci gediklüler ḡubûr ya'nî ṭar yeñlü istofa ḡaftân giyer ve bellerine ṭonluk ta'bîr olunan şâl ḡuşanur ve mücevher ḡanḡer ṭaḡınur. Muntehî olan yirmi gediklüler bol yeñlü kezâlik ağır istofa ḡaftân giyer ve birinci gediklülerîñ ṭaḡındıkları mücevher ḡanḡer yerine altun köstekli şom mücevher bıḡaḳ ṭaḡınurlar. Eyyâm-ı 'âdiyede aşağı koḡuşlılar ḡibi cümlesi başlarına şırma ṭakye giyer ve zülûf terḡîl iderler ve eyyâm-ı res-

miyyede başlarına düzkaş ta'bir olunur kavuk giyerler. Çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anahdar ve baş pîş-gîr ağalarının mükemmel birer tabla ta'âm-ları vardır. Mâ-'adâ hâş ota ta'âmının cümlesi mükemmel ü seyyândır. Ve esbleri için kâffesine ikişer yem ta'yînâtı i'tâ buyurılır ve pîş-gîr ağasına ka-dar olan erbâb-ı menâşıba dörder yem ta'yînâtı ihsân buyurılır.

Baş Lalalığının ve Sarıkçı ve Tüfengçi ve Kahveci ve Berber Ba-şılıklarının ve Tırnakçılığın Hizmetleri

Ocak Yolunu Kat'a Hâcet Olmayup Hâne-i Hâşşa Ağavâtının Erbâb-ı Liyâkatına İhâle Olunan Menâşıb Beyânındadır:

Baş Lalalık Me'mûriyyetinin Hizmeti:

Baş lalalar hâne-i hâşşa ağavâtının mü'temen ü mu'teber ve müsta'idd ü kâr-âzmûdelerinden naşb olunur. Bu me'mûriyyet kahveci ve tüfengçi ve sarıkçı ve mü'ezzin başılık gibi menâşıb-ı mu'teberedendir. Re'îsü'l-etibbâ baş lalalık me'mûriyetine merbûtdur. Hekim başlarının sarây-ı humâyûna vürûdlarında baş lalalara mahşûs olup cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri ebniye-i âliyesinden olan ve Lâlelik Bağçesi ta'bir olunan ravzadaki Muştafâ Paşa Kaşrı kurbında üçüncü ve beşinci yerlerine nâzır ve el-hâletü hâzihî kâr-gîri hâzır bulunup Baş Lala Kulesi ta'bir olunan dâ'irede ârâm iderler. Bu kulledeki kebîr bir tolâbda envâ'-ı eczâ vü edviye mevcûd olduğundan 'inde'l-îcâb nefis-i humâyûn ve hânedân-ı saltanat için hekîm başının ta'yîn itdiği edviye baş lala kulesinde tertîb ve hekîm başının refâka-tinde gönderilen eczâcı ve baş lalanın kullukçı ve zülûfli balıtaçısı birlikde oldukları hâlde hekîm başının eczâcıya ta'lîm ü ta'rîf itdiği eczâ tertîb ü şahk ve tabh u taqtîr ve şîşe ve kâse ve hoşka ve kutı her ne ise zarfına vaz' olunduğdan sonra üzerini hekîm başı ile baş lalalar berâber temhîr ve takdîm [194] iderler. Sarây-ı humâyûnunun dâ'ire-i 'aliyye-i dâhiliyye ve hâriciyyesinden aînsızın birisi keyifsiz olur ve isti'mâli ta'rîf-i tıbbiye muhtâc olmayan ve kîlâr koğuşundaki eczâ tolabında bulunmayan ba'zı ta'rîkât u teshîlâta dâ'ir

lâzım olan eczâ der-hâl baş lalalardan taleb ve anıñ emriyle kullukçısından mıkdâr-ı lüzûmı celb olunur. Bununla kılâr nevbetçi başısındaki eczâ-hâne fâtiḥ-i hikmet Fâtih hazretlerinin eşer-i iksîr-te'sîr-i 'âlîleridir. Nefs-i hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhî için tabḥ olunup rikâblarda kahveci başı ma'rifetiyle şâdr-ı a'zam ve şeyḥu'l-islâm ve vüzerâ ve sâ'ire kahveden evvel ikrâmen virilen ve "hünkâr ma'cûnı" ta'bîr olunan envâ'-ı bahâr ve misk ü 'anberden mürekkeb nefîs bir ma'cûn ile kuruş u ten-sûḥ gibi revâyih-i tayyibe daḥi orada terkîb ü tahmîr ve irâde-i hümâyûn vukû'ında taqdîm olunur. Hîn-i vaz'ından Sulṭân Maḥmûd Hân-ı Şânî hazretlerinin 'ahd-i evvellerine kadar eşnâ-yı tenâvül-i ta'âmda baş lalaların huzûr-ı hümâyûnda bulunmaları kâ'ideden iken yeñi sarâyın şu'besinden olan Topkapu sâhilsarây-ı hümâyûnına nakl ü ragbet buyurulduktan soñra bu uşûl metrûk kalmışdır.

Bu me'mûriyetiñ ağalardan kullukçısı ve zülûflilerden baltacısı ve şuffe ocağından şuffelisi ve bostâncılardan yedekçisi ve ḥalvâ-hâneden kü-lâhlısı ve bostancılardan bir hegbecisi vardır ve aḥşâm ve şabâḥ ta'âmları mükemmeldir. Baş lalalar ocaḳ yolını kesdirmeye şabr itmedikleri ḥâlde ikinci derecedeki nân-pâre ve talebi vukû'ında kapucı başılık, ḥâcegânlık gibi merâtib-i mu'tebere 'ilâvesiyle çerâğ olurlar.

Şarıkçı Başının Hıdmeti:

Küçük oṭanın seferliye kalbinden muḳaddem destâr-ı hümâyûnlarını tekvîr ü tanzîmî hıdmetine hazîne-i hümâyûndan şarıkçı yamaḳları me'mûr ve bu şan'at aşḥâbından hâne-i ḥâşşaya alınanlardan bir zât şarıkçı başılık manşibına me'mûr olur iken yukarıda ḥikâye olunduḡı üzere 'aşr-ı Ahmed Hân-ı Evvel'de küçük oṭa seferliye kalb olunduḡdan soñra sefer-berlik ḥâlinde kâffe-i câme-şûyuñ şüst ü şûyına ve vakt-i ḥazarda yalnız âbdest ve ta'âm havlı ve maḳreme ve pîş-gîr ve yağlık ve çevre ve el yemenisi ve sâ'ir ba'zı mendilleri tanzîf ve cendere ta'bîr olunur bir zirâ' tûlunda kalınca yuvarlaḳ şimşir ağacından ma'mûl muḥallâ bir âlet vâsıtasıyla remt [195] ü tesviyeye seferli koḡuş ağalarının ta'yîninden soñra şarıkçılık daḥi seferli ağalarına münḥasır ve maḥşûş ḳalup her nev' destâr tekvîri şan'atına âşinâ

on beş kadar şarıkçı yamağı ta'yîn ve bunlardan ocak yoluyla veyâ istihkâk u istihâliniñ ibraz itdigi hayşiyet iktizâsıyla hâne-i hâşşaya alınan erbâb-ı istî'dâddan naşb olunan şarıkçı başının hıdmeti 'örf ve yûsufî ve selîmî ve düzkaş ve tebdîller için meşâyih-i kirâma mahşûş envâ'-ı tâc ve 'an-aşıl kalensöve ta'bîr olunur sikke-i şerîfe ve kalafât ve serden-geçdi ve za'îmî ve silahşorî ve paşâyî ve kâtibî ve dardağân ve çatal ve mevâlî ve kafesî külâh ve kavuklarını muqaddemâ Revân Otası ve ahîren Şarık Otası tesmiye olunan cây-ı 'âlîde yamaqlarıyla berâber şarup mezkûr otanın iç tarafında kapusunun sağ cânibi hizâsına ve Boğaziçi'ne nâzır olan şarık mahfilinde hıfz etmek ve her gün iktisâ buyurılacak destâr-ı hümâyûn küllü-yevm degişdirilmek ve saltanat ve tebdîller için taleb-i 'âlî buyurılan destâr der-hâl takdîm olunmak ve bir def'a iktisâ ile çıkarılan destârı seferli nevbetçi başısı tanzîf ü tesviye vü telfîf iderek yamaqlara virdiginde tekvîr ü telfîf itdirmek ve iktizâ iden kavuk ve sâ'ire kavukçı başıya sipârişle yapıdırılup şarık ve pûşîdeleri eskidigi hâlde hazîne baş kullukçısı ve haftâncı ma'rifetleriyle cedîdi mübâyâ'a itdirilmek ve eskilerle berâber hazîne-i hümâyûn kethudâsına bi'l-irâ'e eskisi ta'îl ve yeñisiniñ bahâsı virildikde hazîne-i hümâyûn yazıcılarındaki defter-i mahşûşına kayd itdirilmek huşûşlarından 'ibârettir.

Tüfengçi Başılarının Hıdmeti:

Tüfengçi başılar ma'ıyyetinde hazîne ve kılâr ve seferli ağaları mün-tahab u müsta'idlerinden yirmi otuz nefer tüfengçi yamağı bulunur ve tüfengçi başılar bu yamaqlardan yoluyla hâne-i hâşşaya alınanların ehliyetlilerinden naşb olunur. Tüfengçi yamaqları nefsi hümâyûna mahşûş olup tüfengçi başıya teslîm olunan ve Revân Otası'nda tolâb-ı mahşûşda mahfûz bulunan tüfengleri her bâr ve ridâ'-ı sa'âdet beyti 'âlîsi bâlâ-yı cidâr-ı mebrûkesinde invezû' ve mu'allak bulunan tüfengleri beher mâh tüfengçi başının emriyle evâ'il-i 'ahd-i 'âlî-i [196] Sultân Mahmûd Hân-ı Şânî-i 'Adlî'de nâmları mâ-beyn bostâncılığına tahvîl olunan ve bir tarafı teşrîf-i hümâyûn vukû'ında tîr ü tüfeng nakli hıdmetinde istihdâm olunan on iki nefer avadân bostâncılarının nevbetçilerine temizledüp mahalline vaz' ile tehiyye itdir-

mek ve kırık ve saķat var ise şaşradan celb olunan ücretli tûfengçi ustalarına ta'mîr itdirmek hıdmet ü nezâretine devâm iderler. Sarây-ı hümâyûnuñ hâzîne ve sâ'ir devâ'ir-i 'aliyyesindeki tûfeng ve şabanca ve şarabına gibi esliha-i nâriyenin kâffesi beher mâh tûfengçi başı nezâreti ve yamaķları ma'âvenetiyle bu şûretle tanzîm ve şaplarına göre kûrşunları dökürölür ve bârûtları silahdâr aģa ma'rifetiyle cebe-hânedan celb ü tehiyye itdirilüp fişengler baēlandırılır. Saltanat binişleriyle nûzhet-gâhların birini teşrif-i şâ-hâne vukû'ında nefsi hümâyûna mahşûş olan tûfengler merķûm avadân bostâncılarına tahmîlen götürölür ve tûfengçi yamaķları kendü tûfenglerini ma'âşlı şuffeli veyâ külâhlı hıdmet-kârlarına nakl itdirirler. Nûzhet-gâha muvâşalatla tûfeng endâhtına irâde-i hümâyûn şudûrında zât-ı hümâyûn-ı hâzret-i pâdişâhîye mahşûş olan tûfengleri yamaķlarıyla berâber tûfengçi başı töldrup fermân buyuruldukça hâş oţalı aēalara teslîmen yed-i mü'eyyed-i hâzret-i pâdişâhîye takdîm iderler. Hâşeki aēaları vâsıtasıyla fezâ-yı nûzhet-gâha rekz idilen şu memlû iki 'aded destilerin birisini zât-ı hümâyûn-ı hâzret-i pâdişâhî ve diēerini tûfengçi yamaķları hedefe alurlar ve zât-ı hümâyûna redîfen tûfengçi yamaķları da tûfenglerini atdıklarında dâne-i üsrûbi hedefe işâbet itdiren aēalara 'atıyye ihsân buyurölür. Maħall-i nûzhet-den 'avdet-i hümâyûnda tûfengler avadân bostâncılarına temizletirilerek maħalline vaz' itdirölür. Tûfengçi başının hıdmetinde bir zülüflü balţacı ve bir şuffeli ve bir hâlvâ-hâneli ve bostâncılardan bir yedekçi ve bir hegbeci bulunur ve 'inde'l-îcâb tûfengler hıdmetinde olan avadân bostâncılarını da istiħdâm idebilür. Der-sa'âdet şayyâdlarına ruħşat tezkirelerini tûfengçi başılar virür. Bu me'mûriyyetin vak'ı mâ-beyncilikden aşāēı kalmaz.

Hâne-i Hâşşâ Ağavâtının Menâşıb-ı Mu'teberesinden Ma'dûd Olup Ahyânen Mâ-beyncilikle Berâber ve Ba'zen Yalnız Manşıb Olarak Hâş Oţalılar Mûsta'iddânına Tevcîh Olunan Kaħveci Başılıēın Hıdmeti:

[197] Mâ-beyn-i hümâyûn hırķa-i sa'âdet civâr-ı 'âlîsinde olan Revân ve Sûnnet oţalarıyla Murâd Hân-ı Râbi' hâzretlerinin Baēdâd Kõşki ve şoñ-

raları Muştâfâ Paşa Kaşrı ve Mehmed Hân-ı Râbi'in üçüncü yerindeki Çadır Kaşr-ı hümayûnı dâ'ireleri iken şabâh namâzından sonra bu mahalleri teşrîf-i hümayûn vukû'unda ve kuşluk ve ahsâm ta'âmları 'akîbinde irâde buyurulduğça kahveci başılar kahve tabh u takdîm ve saltanat binîşleriyle rikâb-ı resmîlerde bulunacak şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm ve Kırım hânları ve vüzerâ ve kâdî-'askerler rikâb hıdmetinde bulunmaları mu'tâd olan ağavât vâsıtasıyla tatlı ve kahve ikrâmını îfâ etmek ve Topkapu mâ-beyn-i hümayûnına nakl-i hümayûndan sonra kahveci başılar mâ-beynci ise ol vechile icrâ, değil ise yalnız eyyâm-ı resmiyyede edâ-yı hıdmete i'tinâ ider ve bu hâlde kahvecilik hıdmeti mâ-beyncilere îfâ itdirilüp bunlar saltanatla teşrîf bulunulacak mahallerde edâ-yı hıdmet eylemek üzere dâ'ire-i mahşûşalarında ârâm iderler.

Kahve takımına müte'allık olan muraşşa'ât, zurûf ve hokka ve ibrîk ve sitül ve her zamân kullanılan 'âdî evânî-i zer ve pûşîde-i pür-gevher hazîne-i hümayûna virdiği senedle kahveci başılarının yed-i hıfzında bulunacağından bunlardan bir şey nokşân ve şikest olduğda der-hâl kîselerinden ta'mîr ü tekmîl etmek ve hîn-i infişâllerinde hazîne-i hümayûn kethüdâsı huzûrunda baş ve ikinci yazıcılarla haftâncı ve baş kullukçı hâzır oldukları hâlde yed-i vedî'atında bulunan kâffe-i eşyâyı selefî halefine devr ile hazînedeki senedini ahoz iderek halef hazîneye sened virmek usûldendir.

Kahveci başılık mu'tenâ ve mu'teber hıdmetlerden olmağla bunların mâ-beynci olmayanlarından ocağ yolınca rikâbdâr ve çukadâr ağalığa kadar beklemeyüp de çerâğ olmak arzû idenler olur ise ikinci derecede olan nemâluca nân-pâreler ihsânıyla çerâğ olarak baqiyye-i 'ömr-i zindegânîsini müreffehen imrâr iderler. Ve bîrûnda istihdâma kâbiliyetleri olup da 'arz arzû idenleri olur ise kapucı başılık ve silahşorlık ve dîvân-ı hümayûn hâceliği ile taltîf ü tesrîr olunurlar.

[198] Berber Başılığın ve Gediklü ve Mülâzım Berberlerinin Şûret-i Me'mûriyyet ve Hıdmetleri:

Seferli koğuşı teşkil olunmazdan mukaddem şehriyârân ve şehzâdegân hazerâtı berberliklerinde hazîne ve kılâr koğuşlarında fenn-i tahlîka aşınâ

olanlar istiḥdâm olunmakda iken ḥâne-i seferliniñ ilḥdâsından soñra bu ḥıdmet seferli koğuşına inlişâren intikâl iderek yirmi gediklü berber ta'yîn ve birçok mülâzım terdif olunup gediklülerin eñ eskisi olan ḥammâmcı başı ḥazîne-i ḥümâyûna muttasıl Selîm Ḥân-ı Sâni ebniyesinden olan büyük ḥammâmdeki ḥücreinde ârâm ve her ay başlarında büyük ḥammâmı tersânenen mersûl pâ-yzenlere teşhîn itdirerek koğuş ağalarına bi'l-münâvebe birer gün i'tâ-yı ruḥşatla girilüp ücretleri senede bir def'a ḥaftân akçesi çıktığında virilmesi kânûn olan berber ağalar ḥammâmda müşterîlerine ḥıdmet iderler.

Berberlerin ḥâne-i ḥâşşaya alınan müsta'id ve mücerreblerinden mâ-beyncilik 'ilâvesiyle ve ba'zı kerre yalnız ḥâş oṭaya nakl ile berber başı naşbı mesbûkdur. Berber başılar irâde-i 'âlî buyurulduğu zamân re's-i ḥümâyûnı tahlîk ve 'akîb-i terâşda ser-i ḥümâyûndan tefkîk olunan şa'r-ı müterâkîmî sîm legen içinde ba'de'l-ğasıl ve't-tebhîr tervîc ile maḥşûşen yapıdırılan şandûka derûnında ḥıfz ile şurre-i ḥümâyûn ihrâcî vaktinde şandûkça temhîr olunarak şurre-i ḥümâyûn emînine teslîmen Medîne-i Münnevver'e ye bi'l-isbâl ol civâr-ı sa'âdetde defn olunması uşûlünüñ Yavuz Sultân Selîm Ḥân ḥazretleri 'aşr-ı 'âlîsinden kalmış bir 'âdet-i ḥasene olduğu mervîdir.

Ṭırnakçıların Ḥıdmeti

Selîm Ḥânı Sâni 'ahd-i 'âlîsinden firdevs-mekân 'Abdulḥamîd Ḥân-ı Evvel 'aşr-ı ahîr-i 'âlîsine degin mâ-beyncilerden birisine ṭırnakçılık me'mûriyyeti 'ilâve' buyurıla gelmesiyle bu me'mûriyyetin ḥıdmeti penç-şenbe günlerinde ezfâr-ı ḥümâyûnı kaṭ' etmek ve evkât-ı sâ'irede sâ'ir ḥıdemât-ı mülûkânede bulunmaqdır.

Ḥazîne-i Ḥümâyûn Kethudâsının Ḥıdmet-i Maḥşûşası:

Bi'l-münâsebe maḥallinde güzerân eylediği vechile el-ḥâletü hâziḥi ḥazîne-i ḥümâyûna başılan mühr-i ḥümâyûn Yavuz Sultân Selîm Ḥân ḥazretlerinin mühr-i mülûkâneleri olmağla mühr-i mezkûr ḥazîne-i ḥümâyûn

kethudâlarının yed-i vedî'atlarında ve hazînenin miftâhı hazîne-i hümayûn baş kâtibleri yedinde bulunmak cihetiyle [199] hazîne-i hümayûndan ba'zı eşyâ çıkarılması husûsına irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî müte'allik buyuruldukda kethudâ-yı müşâr ve efendî-i mûmâ-ileyhimâ ve ikinci ve üçüncü ve dördüncü efendiler ile çantacı ve baş kullukçı ve sâ'ir zâbitân ve hizmetin cesâmetine göre yirmi otuzdan yüze kadar âgavât berâber olduğu hâlde bâb-ı hazîne-i hümayûna bi'l-vuşûl kethudâ mührini fekk ile baş yazıcı kapuyı açarak cümleten derûn-ı hazîneye dâhil ve taleb buyurulan eşyanın sanduk ve çekmece ve dolâb ve raf ve hücreni önüne varılıp berâber bulunan âgaların kâffesi önünde eşyâ-yı matlûbenin ikinci kâtib efendi defterine puşulasını orada terkîm ve aşıl deftere kayd u tahrîr ve ne zamân ve kağı vâsîta ile taleb buyurduğuna dâ'ir şerh virildikten sonra çıkarılıp takdîm ve puşulası ahz olunur. Ancak hazîne derûnına giren âgavât içerüde bulundukça haftân ve 'anteri her ne ise arkalarında bulunan elbisenin ceyblerine ellerini şokamaz ve bi'l-farz def'-i su'âl ve ruṭûbet lüzûmında mendil ve dest-mâl çıkarmak için daḥi elini ceybine şokmak memnû' olduğundan öyle bir zarûret vukû'ında yanında bulunanlara "azacık taşraya çıkacağım" diyerek kapudan taşra hurûc itmek ve işini bitirdikten sonra yine içerüye girmekde be'is yoḡ ise de hazîne kapusından içerüde bulundukça kat'â elini ceybine vâz' idemez ve kağı nev' eşyâ olur ise olsun kaldırılıp konulur iken serbest ve felfes tutulmayup âheste âheste şakınarak yapışılıp güzelce silkilüp süpürölmek husûşlarına dikkat olunur.

Hazîne kethudâsı hizmeti hazîne-i hümayûndan mevdû'-ı nezâreti olan eşyâyı hüsn-i muhâfaẓa ve me'mûrları âgalara şıkça şıkça tanzîf ü tanzîm ve muhârese itdirilmesine ve şâl ve kürk ve akmişe-i nefîsenin 'inde'l-iktizâ serilüp, silkilüp, süpürölmesine ve esliha ve evânî-i âhen ve tûtîyâ gibi edevât-ı hadîdenin sildirilüp temizlendirilmesine dikkat ve idhâlât ve ihrâcât defterlerini hazîne yazıcılarına bî-kem ü kâst râst terkîm itdirerek hazîne için iktizâ edecek her nev' eşyâ hazîne bâzergânları ma'rifetleriyle bi'l-mübâyâ'a nefâset ü kıymetlerinde rehâsete himmet ve dâ'ire-i dâhilliye-i hümayûn için dâru's-sa'âde âgası ve nefis-i hümayûn için silahdâr âga ve baş çukadâr âga ve kahveci başı [200] ve yazı takımlarına dâ'ir sır kâtibleri ve tufengçi başı taraflarından taleb olunan eşyâyı bâlâsı defterlûsinden ahzı ve silahdâr âgadan alınan ruhşatla i'tâ ve müfredât defterine kayd u imlâ itdirilmesine dikkat ey-

lemek ve şayf u şitâ döşemeleri levâzımının baş kullukçı ve haftâncı ma'rifeti ve terzi başı ve hallâc ve yorgancı başı mübâşeretleriyle tefrîşine ve hazîne-i humâyûndan girân-bahâ bir şey çıkacak olur ise hatt-ı humâyûn ile muvaşşah pusula ahz u hıfz ve refâkatindeki koğuş ağalarının okuyup yazmalarıyla hüsn-i terbiye ve ta'allümlerine devâm u teşvîk ile bu 'âdet ü âdâba her bâr nezâret ü tahkîka ve silahdâr ağalara mevdû' olandan mâ-'adâ ceyb-i humâyûndan hazîne kethüdâsı yerine müretteb olan mebâligiñ nizâmı vechile şarf ve hüsn-i idâre ve hıfzına ve beher mâh tanzîmi uşûlden olan şehriyye defterini baş ve ikinci efendilere terkîm itdirerek bi't-temhîr silahdâr âga vâsıtasıyla huzûr-i humâyûna takdîm ve taşdîk itdirilmesine ve hırka-i sa'âdet ota-i 'âlîsi dolabında ve derûn-ı hazîne-i humâyûnda olan muraşşa' ve müzehheb ve müzeyyen Meşâhif-i Şerîfe ve tefâsîr-i münîfe ve sâ'ir kütüb-i la'îfeden başka 'arz otaşı pîş-gâhındaki büyük kütüb-hâne ve Bağdâd Köşki ve Revân Otaşı ve Şimşirlik mâ-beyn-i humâyûnındaki kütüb-hânelerde mevcûd kütüb-i nefîseniñ ayda bir kerre izâle-i gubâr ve tanzîf ve mahallerine ta'biye vü tanzîm ve cildleri fersûde olanlarını kütüb-hâneci haber virdikde ta'mîr ü teclîd itdirmege ve refâkatindeki me'mûrlar ile hazîne koğuş ağalarını hüsn-i istiğdâma ikdâm eylemekden 'ibâretidir.

Sır Kitâbetiniñ Hıdmeti:

Sır kitâbeti, i'tibâr-ı resmîsiyle baş çukadâr hıdmetiniñ mâ-dûnında ise de bu hıdmete me'mûr olanların zamân zamân bi't-ıtab' ba'zı serâ'ir-i saltanat-ı seniyyeye vâkıf olmaları cihetiyle her vakit ekşer mâ-beyncilerden mukbil ü mu'teber olurlar. Muqaddemâ sır kitâbeti hıdmetine hazîne-i humâyûn yazıcılığından hâne-i hâşşaya alınmış olan okur ve yazar ve nazar-ı tedkîk u tecrübeden geçirilmiş kâr-âzınûde ve dirâyet-kâr kudemâdan olanlar me'mûr olmakda iken biñ yüz otuzdan soñra ba'zen hâne-i hâşşaya dâhil olmamış hazîne baş kâtibleri müsta'idlerinden def'aten hâne-i hâşşaya alınarak erbâb-ı ma'lûmât u hünlerden bulunanların 'uhde-i ehliyetlerine tefvîz buyurulmuş olduğı mervîdir. Bu manşıbiñ [201] hıdmeti bâb-ı 'âlîden mevrûd telhîşât-ı 'âliyenin huzûr-ı humâyûnda mührini fekk ile takımıyla dest-i muqaddes-i hazret-i pâdişâhîye teslîm ü takdîm iderek mü'eddâları

mütâla'a ve iktizâları huṭûṭ-ı hümâyûn ile ta'yîn ü irâde buyurulduktan soñra dest-mâle vaz' ve tekvîr ile üzerleri mühr-i hümâyûn ile bi't-temhîr 'an-aşıl haşekî ağa ve kozbekçi başı ve baltacılar kethudâsından kangısınıñ telhîş nakli nevbeti ise aña teslîmen bâb-ı 'âlîye irsâl olunmak ve 'inde'l-îcâb muvaḳḳaten ve mü'ebbeden hıfzı emr ü fermân buyurılan evrâkı muhâfaza ve tobrasına vaz' ve hıfz ile zamân-ı i'âdesi hülûlünde 'arz ve ihtâr ile i'âde itmek ve cum'a selâmliklerinde ve saltanat binişlerinde rikâb-ı hümâyûna ref' u takdîm olunan 'arz-ı hâlleri yamağına hülâşa itdirdikten soñra aşillarıyla berâber silahdâr ağaya virmek hıdmetlerinden 'ibâretdir. Te'âtî-i telhîsât hıdmeti muḳaddemâ bâbu's-sa'âde ağası ve biñ yüz on beş târîhlerinde Çorlılı 'Alî Paşa silahdârlığında silahdâr ağalar ma'rifetiyle Revân Oṭası'na muhâzî olan 'arz-hânedede îfâ olunageldigi hâlde mu'ahḫaran sır kitâbeti me'mûriyyetine nâ'il olanlar münḫaşırân zât-ı hümâyûn-ı hazret-i şâhâne ne tarafda bulunur ise orada icrâsı qarâr-gîr olmuştur.

Rikâb-ı Hümâyûn Baş Çuḳadârı ile Rûfekâsınıñ Hıdmet ve Nizâm ve Tertîpleri:

Yıldırım Sultân Bâyezîd Hân-ı Evvel 'aşrında ihdâs olunan silahdârlık Çorlılı 'Alî Paşa silahdârlığında sarây takımı merâtibiniñ cümlesine takdîm olundığından baş-mâbeynci demek olması ve cennet-mekân Çelebi Sultân Mehmed Hân 'ahd-ı 'âlîsinde ihdâs olunan kırk nefer çuḳadâra baş çuḳadâr nâmıyla bir de zâbiṭ naşb olundığı hâlde Selîm Hân-ı Evvel 'aşr-ı 'âlîsinde bunlar cümleten hâne-i hâşşaya nakl olduklarından baş çuḳadâr hâne-i hâşşa ağaları müsta'iddân ve maṭbû'u'l-endâm, tavîlül-kâme olanlardan mâ-beyncilikle berâber naşb olunarak dâ'ire-i hümâyûnuñ ekser husûsâtına merci' olması cihetiyle ol vakitler uşûlince baş mâ-beynci demek olduğu ve Muştafâ Hân-ı Sâni 'aşr-ı 'âlîsinde silahdârlık ziyâde şereflenerek silahdârlığın sarây-ı hümâyûnuñ gayr-ez-dâru's-sa'âde 'umûm nezâretine tahşîş ve tahvîlinden soñra rikâb-ı hümâyûn baş çuḳadârlığı yine baş mâ-beyncilik i'tibârına 'avdetle silahdârlığın [202] mâ-dûnında kalmıştır. Şu kadar ki bunlara kurenâlık vaḳ'ı munzam olduğundan ve ekser bu hıdmete müsinn ü kâr-âzmûde aşḫâb-ı hayşiyetden mücerreb ü müstaḳîm ü müsta'id bendegân

ta'yîn olunmak uşûl ittihâz olundığından cennet-mekân Sultân Maḥmûd Hân-ı Sâni efendimizin çukadârı meşhûr Seyyid 'Ömer Ağa ve Bekir Efendi gibi şâdık u müstakîm zevât ekşerî selefleri mişillü hemân silâhdârlığa yakın nüfûz u i'tibâr-ı ğayr-i resmî kazandıkları cihetle silâhdârların bunlara ri'âyeti tabî'î bulunmuşdur. Hattâ baş çukadâr ağa mâ-beyn-i hümayûna müte'allik husûsâtında silâhdâr ağanın vekîl-i ma'nevîsi gibi olmağla baş çukadâr ağanın me'mûriyyetine müteferri' husûsâtın mühimlerini ḥod-be-ḥod icrâya i'tibârı müsâ'id olup faqat ziyâde ehemmiyet olan işlerde silâhdârlara mürâca'at etmek bu i'tibârdan nâşîdir. Baş çukadâr ağanın iktisâ eylediği kalıb işi kavuğa 'ideyn ile mevlid alâyalarında mücevherli ağır sorguç takımları Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretleri 'ahd-i 'âlîsinde baş çukadâr bulunan ve mu'aḥḥaran şadr-ı a'zam olan İbrâhîm Paşa'ya ri'âyeten icrâ buyurulduğu mervîdir.

Baş çukadâr ağaların tebeddülî vukû'ında çukadârlar efrâdından yollu veyâḥud kesdirmeden her ne ise hâne-i hâşşaya alınmış olanların kadd u kâmeti uzun, endâmı mevzûn, sözi düzgün, okuyup yazmak gibi hünlerde liyâkati efzûn, derece-i sinni erba'îne muntehî olan zevâtdan intihâb olunur. Bu me'mûriyyetî ḥıdmeti lâ-yu'add olup ez-cümle cum'a günleri teşrîf buyurılacak câmi'-i şerîf ile saltanat binîşlerinde ragbet buyurılacak mahalleri silâhdâr ağadan istihbâr ve hâne-i hâşşa ağavâtının münâvebe me'mûriyetlerinden avadâncı ve şilteci ta'bîr olunur me'mûrlar vasıtasıyla iktizâ idenlere i'lân ider. Refâkatinde bulunan çukadâr ağaları ile bostâncı başı, büyük ve küçük mîr-âḥûr ağaların ve kapucılar kethudâsı ile peyk ve şolâk takımının ve zevrak-ı hümayûn ḥademesi olup şandalçı ta'bîr olunanların âmir ve hâş âḥûr hazîne-i celîlesinin nâzırıdır. Bunlara müte'allik kâffe-i me'mûrîn ve gedik aşḥâbının ve bi'lcümle ḥaşekî ve kozbekçi ve bostâncı ve şandalcı ve yedekçi ocaklarının âmiridir.

Baş çukadâr ağanın taht-ı nezâretinde bulunanların nizâm u kânûnları dâ'iresinde hareket [203] itmelerine dikkat ü nezâret, kendüye aḳdem me'mûriyyet olduğundan nezâret-i mezkûrenin muḥâfaza-i şerefi zımnında refâkat ve ma'ıyyeti haklarındaki şûkr ü şikâyeti nezd-i silâhdârîde müşmir ü mü'essir olup hattâ bunlardan sinnen ve vücûden ve ḥıdmet-i inâyet-i seniyyeye müstahakk olanlar nizâmen nâ'il olacakları çerâğlık ve sâ'ir dirliklere bunun ifâdesi ve silâhdâr ağanın re'yiyle mazhar olurlar.

Bir tarafı teşrîf-i hümâyûn vukû'ında baş çukadâr âga rikâb-ı hümâyûnuñ sağ cânibinde mâşiyen yürür ve ikinci çukadâr kırmızı atlas kîse içindeki pâbûş-ı hümâyûnı belindeki gümüş paftalı kuşağıñ yan tarafına ta'lîk iderek sol tarafında gider. Ve çizmecî ta'bîr olunan üçüncü çukadâr yedek çizme-i şâhâneyi kezâlik kîse içinde belindeki kuşağa rabt iderek baş çukadârın arkasında ve dördüncü çukadâr bunun ardında kâdime-cünbân ve sâ'ir çukadâr âgalar rikâb-ı hümâyûna muttasıl peyk ve şolâkların iç taraflarında devân olurlar.

Şadâret-i 'uzmâ ve meşîhat-ı 'ulyâ ve Kırım Hânlığı ve rikâb-ı hümâyûn kâ'im-makâmılgı tebeddülünde munşab olan zâtı baş çukadâr âga refâkatiyle berâber alây elbiselerini iktisâ ile yeñi sarây-ı hümâyûnuñ Soğuk Çeşme kapusunun iç tarafından istikbâl iderek peyk ve şolâklar dañı mevcûd oldığı hâlde alây ile orta kapuya ve mevkib-i hümâyûn Beşiktaş Sarâyı'nda ise Çinili Meydânı ta'bîr olunan fezâdan bi'l-istikbâl rikâbında pûyân olarak mâ-beyn-i hümâyûna îşâl ve ba'de'l-icrâ aldıkları yere kadar i'âde vü isbâl itmek cümle-i vezâ'iflerindendir. Bu hizmet muķâbilindeki 'â'idât-ı muķannene-i resmiyyeleri ber-mûcib-i defter-i teşrîfât munşab olan zât tarafından irsâl olunur.

Hâş âhûr hazînesi nezâretine gelince hazîne-i mezkûrede bulunan sürûc-ı zî-kıyem ve bisât-ı girân-direm baş çukadâr ile hazîne kethudâsındaki defterler mûcibince me'mûr-ı mahşûşı bulunan mîr-âhûr âgalar ile hâş âhûr hazîne-dârı ve raht kâtibi yed-i vedî'atında bulunmağla baş çukadâr bunların cümlesiniñ âmiridir. Sürûc ve bisât-ı mezkûreden fersûde olanların hazîne-i hümâyûn kethudâsıyla bi'l-istişâre ta'mîr ve iktizâsı vechile tecdîd ve aña göre hâş âhûr kâtibiyle hazîne baş yazıcısına kaydlarını terkîm ve resm ü biçimleri tahvîl olunacakların tagyîrât-ı lâzimesini ba'de'l-icrâ kuyûdını tashîh itdirmeye nezâret ve ziyâde masrafla [204] vücûda geleceklerini ve külliyyât-ı umûrî silâhdâr âgadan istîzâna mübâderet ider. Baş çukadâr âğanın hâş otağı ve baş mâ-beyncî makâmında olması ve mansıbının i'tibâr u yak'ı cihetiyle refâkatinde çukadâr âgalardan yâver gibi bir de çakır şalanı vardır.

Zikr olunan kırk nefer çukadâr âgaların birinci yirmi neferi hazîne-i hümâyûndan demirbaş olarak kendülerine vedî'a olunan şom gümüşden birbirine merbût geçme ve tokalı altun yaldızlı kuşak kuşanurlar ve bu kuşağa merbût yaldızlı gümüş kamaçı ta'lîk iderler ve miyânelerine yaldızlı to-

kalı gümüşden maşnû' gaddâre şarkıdurlar ve bellerine kendi mâlları olan mücevherli bıçak taşarlar ve ikinci yirmi nefer ile mülâzımlar bellerine câr şâl kuşanurlar ve hançer taşarlar ve bunları kîselerinden mübâya'a vü tedârük iderler.

Mezkûr kırk nefer gediklülerin cümlesine senede bir def'a mevâsime muvâfık üçer çuka tolama ve birer çuka ve birer şâlî çakşır ve kavuk şarık, atlas ve hâre ve sâde, mevsimlerinin her birisinde renkleri fuşûle tevfiқан üçer haftân ve üçer 'anteri ve üç mâhdâ bir kerre bir çift çizme bahâsı virilir. Ve gediklülerinin mükemmel ta'âmları başkaca ihşân buyrulur.

İkinci çukadâr âga kangı koğuşda olur ise olsun baş çukadâr âga tarafından üç koğuşdaki çukadâr ağaların zâbıtı olduğu gibi çizmecî eski ta'bîr olunan üçüncü çukadâr âga dahi tokuz çifte şandalların on ikişer nefer kürekçileri olan tâ'ife-i kıbtîyânın zâbıtidir. Bunlara dâ'ir olan umûrî rû'yet iderek ba'dehû ikinci âgaya ve o dahi mühimlerini baş çukadâr âgaya 'arz ider. Saltanat binîşlerinde virilen 'arz-ı hâlleri çukadâr ağalar alup sır kâtibi yamağına virerek hulâşa itdirildikten sonra aşıllarıyla sır kâtibine ve o dahi silahdâr âgaya takdîm ider. Sarây-ı hümâyûnunun biñ yüz on beş târîhinden sonra virilen nizâmı iktizâsıyla baş çukadârlığa hemân silahdâr âgalık kadar hîdmet ve aña yakın i'tibâr virilmiştir.

Hâne-i Hâşşa Ağavâtı Kesb-i Kıdem İtdikçe Ocak Yolınca Şırasıyla Hâşıl Olan Me'mûriyyetleri Beyân Olunur:

Pîşgîr ve Anahtâr ve Dûlbend Ağalarıyla Rikâbdâr ve Çukadâr Ağaların Hîdmetleri

[205] Baş Pîş-gîr Ağasının Alt Tarafındaki Üç Biniş ve Köşe Pîş-gîr Ağalarının Hîdmetleri:

Baş pîş-gîr ağasının mâ-dûnı olan üç nefer eñ eski gediklü köşe başılara biniş ve köşe pîş-gîr ağası dirler. Bunların hîdmetleri saltanatla bir ma-

hâlle 'azîmet-i hümâyûn vukû'ında her birisi teşrîf buyurılan maḥalliñ birer köşesinde rekz olunan şemsiyelerde ârâm iderek ağaların huzûr-ı hümâyûnda bi'l-münâvebe şaf-beste-i kıyâm olmalarına ve bîtab olanların ihrâmlarında edebleriyle ârâmlarına nezâret iderler.

Hâne-i hâşşadan eskiyenler zıkr olunan hıdmete me'mûr oldukları içün ibtidâ biniş pîş-gîr ağası ve soñra göç ve baş pîş-gîr ağası olurlar. Bundan soñra anaḥdar ağası ve dülbend ağası ve rikâbdâr ağa ve çukadâr ve silahdâr ağalığa kadar irtikâ iderler. Silahdârlıktan vezâret ve kaderi i'âne ider ise nihâyet-i merâtib-i beşerîyye olan şadârete kadar rehîn-i tev-kîr ve kâm-bîn olurlar. Bu şüretle baht u tâlî'leri müsâ'id olmayanlar kıdem ve emek ḥayşîyyetine göre vâreste-i ihtiyâc olacak mertebe nemâlu nân-pâreler ile çerâğ olarak baḳıyye-i 'ömr-i zindegânîsini refâh u râhatla güzâr iderler.

Müsâ'ade-i baht u tâlî'le hazine ve kılâr ve seferli kethudâlıklarıyla dülbend ağalığı ve anaḥdar ve pîş-gîr ağalığı ve berber başlıktan silahdâr naşbı mesbûk olup baş çukadârlık tırnakçılık ve şarıkçı ve kahveci ve mü'ezzin başlılıkla sır kâtibi ve baş lalalıkdan toğrıdan toğrıya silahdâr naşbı sebkat itmemiş olması menâşib-ı mezkûreniñ i'tibârât-ı vaz'ıyyelerini tağyîr itmemiştir.

Göç ve Köşe Pîş-gîr Ağaları Olan Dört Zâtıdan Bed' ile Anaḥdar ve Dülbend ve Rikâbdâr ve Çukadâr Ağalıkları Yoluyla ve Kıdemle Hâşıl Olan Menâşıbdır:

Anaḥdar Ağalığına Zıl-yed Olan Baş Pîş-gîr Ağalığınıñ Me'mûriyyeti:

Şayfiyye sarây-ı hümâyûna nakl vukû'ında hazine ve kılâr ve seferli kethudâlıklarıyla anaḥdar ağalığı yeñi sarâyda kalmak kâ'ideden oldığı cihetle bu cümleñ hıdmet-i vekâletini baş pîş-gîr ağası icrâ ider. Şayfen koğuşların meşâlih [206] ve vukû'âtını göç eskileri baş pîş-gîr ağasına ve müşârün-ileyh de mühimlerini silahdâr ağaya 'arz u istîzân eyler. Şayfiyyede vu-

kû' bulan kâffe-i huşûşâta baş pîş-gîr ağaları nezâret ider. Çünkü şayfiyye-de me'mûriyyet-i mühimmeleri olan mü'ezzin başı, şarıkçı başı, tufengçi başı, kahveci başı, baş lala gibi kurenâdan olmayan erbâb-ı menâsıbla hâş ota ağavâtından mevkib-i humâyûn için on beş yirmi nefer hâş otalı ağa istîşhâb ile hazîne ve kılâr ve seferliden çukadâr, tufengçi yamaqları, çavuşlar, bî-zebânlar, cüceleriñ kâffesiyle kuşçı ve mertebe takımı ta'bîr olunan baş kullukçı, tepsici, yemişçi, turşıcı, nevbetçi başı, sır kâtibi yamağı, hazî-neden çantacı, baş kullukçı, ikinci ve dördüncü yazıcılar ve nevbetçi başı ve seferliden gedikli berberler ve şarıkçı yamaqları ve baş kullukçı ve üç koğuşdan cündîler ve kemân-keşler getirilür ve bunlara binişçi ta'bîr olunur. Bunlardan mâ-'adâ lalaları mütehayyiz olan genç ağalar dahî gider. Bu cümleñ zâbiñ baş pîş-gîr ağasıdır.

Bâbu's-sa'âde ağası yeñi sarây-ı humâyûnda kalarak şayfiyyede sarây ağası ve kılârcı başı vekâlet iderler ise de bunlarca da bir mühim huşûş zu-hûrında yine baş pîş-gîr ağasına ifâde ve anıñ vâsıtasıyla silahdâr ağadan istîzân olunur.

Dülbend Ağalığına Zi'l-yed Olan Anağdar Ağasıñ Hıdmeti:

Anağdar ağasıñ hıdmet-i maşşûsası, hâş otalıları tarîklerince istihdâm etmek ve nâ-mizâc olanlarıñ li-ecli't-tedâvî haste-hâneye veyâhud hâneleri olanlarıñ evlerine gitmelerine izin ve ruşat virmek ve ocağ vazîfelerini tevzî' etmek ve mahlûl nân-pâre vukû'ında çerâğlığa tâlib olanlarıñ 'arz-ı hâllerini silahdâr ağaya 'arz u takdîm eylemek ve ağaları 'ale's-seher uyğudan uyandırıp câmi'e sevğ etmek ve ağaları yek-dîgeriyle hüsn-i mu'âşeret ve ülfete terğîb eylemek ve hâne-i hâşşa ağalarıñ ictimâ' ve ârâmlarına maşşûş Yeşil Direk ta'bîr olunur encümen-i ülfetiñ nezâfet-i dâ'imesine nezâret etmek ve aşağı koğuş ağalarıñ gündüzleri okuyup yazmağdan ihtifâ ve gürîz ile bâbu's-sa'âde [207] ve civârında gezinen haylâzları koğuşlarına göndermek huşûşlarından 'ibâretdir. Anağdar ağası yeñi sarâyda kalan 'umûm iç ağalarıñ zâbiñ olduğu cihetle şayfiyyeye gidemeye rek yeñi sarâyda kalur.

Rikâbdâr Ağalığın Mülâzımı Olan Dölbend Ağalarının Hıdmeti:

Dölbend ağaları hırka-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesi hıdmet ve nezâretinde halîfe-i hazret-i risâlet-penâhî şehen-şâh-ı hilâfât-ıktinâh hazretleriniñ şeref-i vekâlet-i hıdmet ve me'mûriyyetini îfâ eylemek üzere Yavuz Sultân Selîm Hân-ı Evvel 'ahd-i 'âlîsinde ihdâs olunmuş bir mansıb-ı muqaddes olmağla me'mûr-ı müşârün-ileyh hâne-i hâşşa ağavâtıyla berâber ridâ-i şerîf beyt-i 'aliyyesiniñ derûn-ı melâ'ik-meşhûnını zerrât-ı gubârdan dâ'imâ tathîr ve zer ü sîmden ma'mûl şem'-dânlarıñ şem'-i hâlişlerini teş'îl ve dest-beste-i mevki'-i ta'zîm olarak tesbîh u tehlîl ve Kur'ân-ı 'azîmü's-şân tertîliyle bi'l-münâvebe tebcîle me'mûr olan hâş oğallarıñ nevbetlerini tertîb ve hıdmetlerini ta'yîne nezâret eyler ve bir gûne kuşûr vukû'ında tevbiñ u tekdîri iktizâ idenleri tevbiñ u tekdîr idüp te'dîb-i şedîdi îcâb idenleriñ hareket-i vâkı'alarını silâhdâr ağaya beyân ile müttehimleriñ tenkîlleri icrâ olunur.

Hırka-i Şerîf Ziyâretinden Üç Gün Evvel Dölbend Ağaları Mübâşeretıyla İfâ Olunan Hıdemât-ı Mebrûke-i Kânûniyye:

Ramazân-ı şerîfiñ on ikinci günü ridâ-i sa'âdetiñ şandûka-i celîlesi Revân Otası'na nakl olunarak dâ'ire-i mezkûreniñ her tarafı süpürilüp izâle-i gubâr u 'akûbı müte'âkıb cidâr-ı mağfiret-medâr-ı 'âlîsi misk ü gülâb ile tîlâ ve 'ûd u 'anberle tebîhîrine i'tinâ ve sûtûn-ı sîm ve şebeke-i vâcibü't-ta'zîmi ba'de't-tecliye huzûr-ı hazret-i pâdişâhîde bâ-kemâl-i ta'zîm cehren şâlât u selâm tilâvet ve on beş kadar hâne-i hâşşa ağavâtıyla berâber beyt-i mübârekeine nakl u ircâ olunup eyyâm-ı rûzenîñ on beşinci ziyâret-i şerîfe günü kisve-i mübâreke şandûka-i celîlesinden ihrâc ile eşnâ-yı ziyâretde telşîm olunan nokta-i muqaddesesi dölbend ile lems olunarak şeref-i takbîl ile müstas'id olan zâ'irîne virilmek kâ'idelerini devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'de ibtidâki halîfe-i risâlet-penâhî Yavuz Sultân Selîm Hân-ı Gâzî hazretleri kânûn ittihâz buyurduklarından mezkûr dölbendlerin tedârük [208] ve mübâyâ'sı ve kenârlarına ba'zı âşâr-ı mübâreke tahrîriyle vekâlet-i humâyûn dölbend ağasınıñ me'mûriyyet-i tetimmesindendir.

Beyt-i şerîf-i mezkûruñ 'ûd ve 'anber ve kûrş ve buhûr ve buhurdân ve gülâb ve gülâbdân ve sünger ve dülbend ve süpürge ve ferrâşları mevzû' olan dolâbıñ anahdarı dülbend ağasında тұrur. Haftada bir def'a zemîn-i 'âlî ve cidâr-ı mübâreki hafifçe ve yirmi iki günde bir kubbe-i mübâreke ve cidâr ve der ü dervâze-i münevveresi ziyâdece cilâ olunmak kâ'ide-i muntazamasınıñ icrâsına devâm olunmağla hîn-i teclîye ve tılâsında şârûf ve isfenc ve minşefe ve dülbend dolâb-ı mahşûşından ihrâc ile pars nevbetinde bulunan hâş oṭalırla virilerek her cânib-i mağfîret-câlib-i 'âlîsi tekmîl-i tebhîr olundukdan soñra mezkûr süpürge ve sünger ve ferrâş ve dülbend dolâb-ı mahşûşına vaz' ve hıfz olunur.

Eşyâ-yı mezkûreden isti'mâle şalâhiyeti kalmayarak fersûde olanları bi'r-i mu'aṭṭala vaz' u ilkâ ve cedîdleri tedârük olunmak hıdmetlerine nezâret ve işbu nevbetler huşûşında hâş oṭalırla ta'yîn-i me'mûriyyet dülbend ağalarınıñ hıdmet-i mahşûşalarındandır. Dülbend ağaları bu münâsebetle sayfiyyeye gidemezler.

Hâne-i Hâşşadan Ocaḡ Yoluyla Hâşıl Olan Çukadâr ve Rikâbdâr Ağaların Hıdmetleri:

Silahdâr ve çukadâr ve rikâbdâr ağalık me'mûriyetleri Sultân Muştafâ Hân-ı Şânî silahdârı ve Sultân Ahmed Hân-ı Şâliş şadr-ı a'zamı Çorlılı Şehîd 'Alî Paşa'nıñ silahdârlığına gelinceye degin mâ-beyncilik demek olarak küllü-yevm hıdmet-i hümayûnda bulunurlar iken çünki çukadâr ve rikâbdâr ağaların naşbları kırk senede ocaḡ yolını ancak kaṭ' idebilerek altmış yaşını geçmiş ve vücûdlarına bi't-ṭab' za'f u herem ârız olmuş olan bir sinn ü sâle vuşûllerine müşâdif olacaḡı cihetle öyle ayak üzerinde gezinmege mütevakḡf olan hıdmetleri lâyıḡıyla îfâda zahmet çekmekde oldukları mücerreb olduğundan bunların eyyâm-ı resmiyyedeki hıdmetleriyle iktifâ buyurılıp silahdârlığıñ zi'l-yedi olarak dâ'ire-i mahşûşalarında ârâm ve müreffehen imrâr-ı evkât u eyyâm eylemeleri uşûl ittiḡâz idilmiştir.

Bunlardan ḡasbe'l-kader silahdâr olanlar ṭabî'atıyla vâreste-i ihtiyâc olacakları [209] gibi bu mesned-i celîli ihrâza kaderleri tevâfuk idemeyen-

ler ol vakitlerde senevî altmış yetmiş biñden yüz biñ guruşa kadar mükemmel nân-pârelerle çerâğ olarak tahayyüz ü tereffüh iderler.

Bunların hıdmetleri mevlid ve 'îdeyn ile cum'a selâmlıklarında ve salânat binişlerinde ma'ıyyet-i humâyûnda bulunmaqdır. Hâş ota başı ve rikâbdâr ve çukadâr ağalar salânat zevrağ ve fülke-i humâyûnunda silahdâr ağa ile berâber şebeke-i fülke-i şâhâne müvâcehe-i humâyûnda dest-be-zânû-yı edeb kâ'id en ârâm itmekdir. İşbu fülkeniñ ortasındaki kürek arasında sağ tarafında baş çukadâr ağa ve şol cânibinde ikinci çukadâr ve başda hâşekî ağa kâ'id olurlar. Silahdâr ağaların huzûr-ı humâyûnda bulunamadıkları eyyâm-ı rüsûm-ı salânatda çukadâr ağalar vekâlet iderler. Bi'l-farz bunlar da bulunamazlar ise vekâlet-i silahdârıyı rikâbdâr ağalar îfâ iderler. Çukadâr ve rikâbdâr ağaların hâne-i hâşşadan ikişer lalası ve aşağı koğuşlardan birer kullukçısı ve birer zülüfli balıacısı ile ikişer şuffeli ve birer hegbeci ve ikişer yedekçileri bulunur.

Silahdâr Ağaların Hıdmetleri:

Silahdâr ağalar, dârü's-sa'âde takımından mâ-'adâ mâ-beyncilerle berâber enderûnda olan kâffe-i bendegânın zâbitidir. Şabâh namâzını li-ecli'l-edâ mâ-beyn-i humâyûn kapısı açılarak sarây-ı humâyûn câmi'-i şerifindeki mahfil-i mahşûş-ı humâyûna teşrîf-i şâhâne buyurulduğu andan tâ ba'de'l-'ışâ mâ-beyn-i humâyûn çevrilinceye kadar nezd-i humâyûnda mevcûd bulunup te'âtî-i telhîşât hıdmeti ve sâ'ir şâdir olacak irâdât-ı seniyye-i mülûkâneyi îfâ eyler ve darb-hâne ve matbah-ı humâyûn ve şehr-emînleriyle bostâncı başılar istihşâl-i irâde-i seniyyeye muhtâc olacakları huşûşâtta silahdâr ağaya mürâca'at ve anıñ ma'rifetiyle hâk-ı pâ-yı humâyûna 'arz olunarak irâde-i seniyye istihşâline muhtâcdırlar.

Enderûn-ı humâyûndaki ağaların okuyup yazmaları ve şalâh u 'ıffetle imrâr-ı evkât eylemeleri huşûşlarına medd-i enzâr ve dâ'imâ tecessüs ü istihbâr iderek bu bâbda ednâ mertebe tekâsül müşâhede idince hazîne ve kılâr ve seferli kethudâlarını mes'ûl tutar. 'Arz-hâne derûnından girilen ve vaz'ında silahdâr yed-i vedî'atında bulunan ve el-hâletü hâzihî hey'et-i aş-

liyye-i ebniyesi bâkî olup şimdilerde emânât-ı celîle hazîne-i [210] mübârekesi ittihâz olunan hazînedede mevcûd esliha ve müteferri'âtıyla seferî hâlinde lüzûmı olan her nev' eşyânın temiz ü pâk ve muntazam u mükemmel bulunmasına dikkat ider. Hazîne koğuşundan lüzûmı kadar ağa celb iderek temizledüp tehiyye itdirir. Hırka-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesi cidâr-ı hâricîsinde mu'allak şeş-hâne tûfengler ve şarık otaş dolâbında mahfûz silâhlar ve'l-hâşıl tûfengçi başıya teslîm olunmuş olan esliha ve tûfenglerin intizâmına nezâret eyler.

Ramazân-ı şerîfin on ikinci günü hırka-i sa'âdet şandûka-i münîfesi zât-ı hümayûn-ı şâhâne mevcûd olduğu hâlde mahfil-i 'âlisinden ref' ile Revân Otaşına ba'de'l-îşâl ridâ-i sa'âdet beyt-i 'âlisi derûnında mahfûz Fahr-ı 'âlem şallallâhu Ta'âlâ 'aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin üç kabza şemşir-i 'adû-tedmîr-i risâlet-penâhîlerini bi'z-zât zât-ı şâhâne ahz ve ol yâdigâr-ı mebrûke-i hazret-i peygamberîyi bi'n-nefs menkib-i hümayûnlarına ref' ile ta'zîm ü telşîm iderek Revân Otaşına vaz' buyururlar. Bunlardan mâ-'adâ Hazret-i Ebû Bekri's-Sıddîk ve 'Ömerül-Fârûk ve 'Osmân-ı Zî'n-nûreyn ve 'Aliyyül-Murtazâ ve 'Ammâr ibni Yâsir ve Hazret-i Ca'fer-i Tayyâr vesâ'ir aşhâb-ı Resûl-i Müctebâ ki cem'an yirmi üç kabza-i muqaddese hüsâm-ı münevvereyi silâhdâr ağadan başlayarak eski eskiye sırasıyla hâne-i hâşşa ağavâtı bâ-kemâl-i ta'zîm, vaz'-ı ektâf-ı tekrim ile Revân Otaşına nakl iderek iki gice orada bulundukları eşnâda beyt-i ridâ-i şerîfin izâle-i gubâr ve tecliyesi dülband ağalarının hıdmet-i mahşûşası ise de silâhdâr ağalar dahi ol hıdmete bi'z-zât nıu'âvenetle ifâdaki iştirâklerine ıftihâr iderler.

Beyt-i ridâ-i şerîf derûnındaki perdeleri celb olunan çadırcı eşnâfı çıkararak terzi başı ağa nezâretiyle terziler kâr-hânesindeki terzileri vâsıtalarıyla ta'mîr ider ve evânî-i zer ü sîmini tecliyyeye zülûfli baltacılar mahşûş olan nân-pârelerden kuyumcu başılık ile çerâğ olan zât ma'rifetiyle celb olunan devâtçı eşnâfı cılâ ider ve taht-ı beyt-i şerîfe vaz' olunmak için haşab an bân dâ'iresindeki haşircı ocağında nesc olunmuş olan kaba haşırı ocağ-ı mezkûr eskilerinden çend nefer şulehâ getirüp elleriyle ferş eyler ve bu hıdmet-i mebrûke iki günde ba'de'l-hıtâm şehri-i şerîf-i rûzeni on dördüncü günü gerek ridâ-i sa'âdet ve gerek emânât-ı bereket-âyât ber-minvâl-i sâbık mahfil-i 'âlisine vaz' olununcaya degin bi'z-zât [211] silâhdâr ağalar nezâret ve hıdmet iderler.

Salṭanatla bir maḥalli teşrîf-i hümâyûn vukû'ıyla ta'âma rağbet-i şâhâne şâyân buyuruldukda silahdâr ağalara huzûr-ı hümâyûnda buulnarak et'ime tenevvül ve tebeddül itdikçe silahdâr ağa kaşığı degişdirir, digerini her def'a degişmekde olan muṭahhar ve merbûṭ dülbendler ile taṭhîr ve ta'âmîñ nefâset ve evânîniñ nezâfetine dikkat eyler. 'İdeyn ve menkabe-i celîle kırâ'atı ve cum'a selâmlıklarında ve bayram ve 'arefe mu'âyedelerinde ve yeñiçeri 'ulûfesiniñ eyyâm-ı i'tâsı olan şalı günleri kîse dîvânlarıyla baklava tevzî'inde ve biniş yerlerinde ne kadar teşrîfât ve hıdemât var ise silahdâr ağaların tertîb ü nezâretleriyle icrâ olunur. Ve enderûna kabûl ve munşab olacaklar ile maḥlûl nân-pâre vukû'ında çerâğ olacaklar silahdâr ağaniñ 'arzıyla icrâ buyurulur. 'Ulûfeniñ şalı günü tevzî'î kânûndur, eyyâm-ı sâ'irede tevzî'î mesbûk degildir.

Darb-hâne nezâreti, maṭbah ve şehir-emânetleri, hekîm başılık, münecim başılık, bâzâr başılık ve üzengi ağaları ta'bîr olunan büyük ve küçük mîr-âḥûrluk, mîr-i 'alemlik, bostâncı başılık, baş kapucı başılık, kapucılar kethudâlığı, şikâr ağaları ta'bîr olunan çakırcı başılık, şâhinci başılık, İstanbul ağalığı, anbâr emâneti, maşraf kitâbeti, vekîl-harçlık, aşçı başılık, halvâcı başılık, kuşçı başılık, zülûfli baltacılar kethudâlığı, kozbekçi başılık, kara kulaklık, iskemleci başılık ve telhîşciliklerle şolak başılık, peyk başılık daha bunlar gibi olanlar silahdâr ağaların ma'ıyyeti me'mûrlarından 'add olunur. Harc-ı hâşşa ta'bîr olunan ceyb-i hümâyûn daḥl u harc dolâbınıñ bir miqdârı silahdâr ağaniñ yed-i vedî'atında ve birazı hazîne kethudâsı dâ'iresinde ise de yine cümlesine silahdârlar nezâret eyler. Silahdâr ağa nezâretinde olan tolâbdan vukû' bulan maşârifâtı silahdâr ağa haftâncısı deftere kayd eyler. Hazîne kethudâsı tolâb maşârifini hazîne kethudâsı haftâncısı zabt u tenmîk eyler ve her ay başlarında defter müfredâtını silahdârlar görüp taşdîk etmek kâ'idedendir.

Silahdârlığıñ zamân-ı îcâdından Sultân Mâhmûd Hân efendimiz hazretleriniñ 'aşr-ı ahîr-i 'âlîlerine gelince silahdârlardan ve taşra hıdemât-ı celîlesinde tecrübe buyurulmuş zevâtdan mesned-i celîl-i şadârete irtikâ olunacaklarıñ da'vetine ve seferler hıtâmında sancag-ı şerîf ile berâber olan ordu-yı hümâyûnuñ der-sa'âdete 'avdeti [212] da'vetine ekşer silahdâr ağalar ve ahyânen da'vet-i şadârete çukadâr ve rikâbdâr ve baş çukadâr ağalar ve mîr-âḥûr-ı evvel ve kapucılar ve baltacılar kethudâları ve bostân-

cı başılar da me'mûr olurlar. Fakat bu teşrîfâtın bu vechile mütefâviten icrâsı şadr-ı cedîdîñ nezd-i saltanat-ı seniyyede mücerreb olan hayşiyet ü dirâyet ve kıdem ü ehliyet ve istikâmet ü aşâlet ve hüner ü ma'rifet ve şöhret ü şecâ'at ve sâbıka-i şadâkat u emek ve'l-hâşıl müktesib olduğu liyâkat-ı müsellemesine tevfiķan icrâ oluna gelmegin, müşârün-ileyhimden bu evşâf ile mevşûf olanların da'vetlerine bi'z-zât silahdâr âga ve mâ-'adâlarına derece derece ta'dâd olunan zevât me'mûr olurlar.

Silahdâr âgaların ma'iyyetlerinde hâne-i hâşşa âgavâtı müsta'iddânından beş nefer lala ve aşağı koğuşların okur ve yazar müsta'idlerinden bir haftâncı ve kılâr koğuşından bir kılârcı ve istediği koğuşdan bir de nevbetçi ve baş ve ikincilerle berâber çukadâr âgalardan yedi nefer çağır şalan ve kılârcı başı balıtaçısıyla berâber üç nefer zülüflü balıtaç ve şuffelilerden emîn haşekîsi ve pâlüdeci nâmıyla mu'teber bir şuffeli ve gediklü ve mâhiyyelü beş nefer şuffeli ve hâş âhûrdan iki nefer yedekçi ve hegbeci ocağından iki nefer hegbeci ve saķķâlar ocağı mu'teberânından bir nefer saķķâ ve bâb-ı 'âliniñ mübeşşir mehterleri gibi çerâğ ve bekâm olanlara mübeşşirlik itmek hıdmetiyle "ölmez" ta'bîriyle aşçılardan beş nefer de ölmez bulunur. Silahdâr âgaların tebeddülü lâzım geldikde ekşerîsi bâ-rütbe-i vâlâ-yı vezâret Mısr eyâleti ve sâ'ir eyâlet vâilîliği ve şihriyyetle kûbbe vezâreti ve deryâ kapudânlığı ve şadâretle bekâm olurlar. Zâten ve vücûden bu şereflere nâ'iliyyete iktisâb-ı istihâl idemeyenler ol vâkıtlar ıstılâhınca vezîr ta'yîni ta'bîr olunan mükemmel bir ta'yîn ve içlerinde emek ve şadâkati mücerreb olanlara mukâta'a ve ze'âmet ve tîmâr ve tevliyet gibi nân-pâreler 'ilâvesiyle mesrûr buyurularak ilâ âhiri'l-'ömr hâne ve sâhil-hânelerinde pek müreffeh imrâr-ı evkât idenlerden silahdâr İslâm Âga ve İlyâs Âga gibi ba'zıları meşhûd-ı 'âcizânem olmuştur.

Huzûr Dersleri Nizâmı:

'Oşmân Hân-ı Gâzî 'aşr-ı fezâ'il-haşr-ı 'âlîsinden bed' ile Orhân Hân Gâzî 'ahdinde dâ'imî şûretle icrâyâ başlanılarak ol zamânlardan ve huşûşiy-
le [213] Murâd Hân-ı Evvel vâkıtden berü ramazân-ı şerîfde vâkıit bulun-

dukça her gün ve eyyâm-ı sâ'irede irâde buyuruldukça fuhûlîn-i 'ulemâdan olan zevât-ı fezâ'il-simâtîni ekşerîsi huzûr-ı humâyûnda ictimâ' ile âyât-ı celîle-i Furkâniyye'den ba'zı suver-i şerîfe tefsîr olunması kâ'ide hükmine girmiş iken Muştafâ Hân-ı Sâlis zuhr-ı zâhir-i âhîretleri olmak üzere bu uşûl-i hayriyyeyi kânûn-ı kavîye rabt ile dâ'imî ve resmî bir nizâm hükmine vaz' u himmet buyurmuştur.

Muştafâ Hân-ı Sâlis hazretleri biñ yüz yetmiş iki eyyâm-ı rûzesinden bed' ile beher ramazân-ı şerîfiñ evvelki gününden onuncu gününe kadar bir muqarrir ile çend nefer muhâtıbdan 'ibâret olmak üzere bir hey'et-i 'ulemâ cem' iderek Tefsîr-i Şerîf-i Beyzâvî'den birkaç âyet-i kerîme tefsîr itdirmek ve bu cihetle istifâza-i feyz ü bereket itmek ve onuncu günü kütüb-hâne hâceti pîşvâ olduğu hâlde muqarrir olan zâtlardan mürekkeb bir meclis-i mütemâyiz dahi 'aqd olunarak kezâlik tefsîr-i şerîfden mübâheşât-ı hasene icrâsıyla tenvîr-i mübâlât idilmek uşûli vaz' buyurulmuştur.

İşbu uşûl-i hasenenîñ te'sîsini Rabbim te'yîd ü teşyîd buyursun, devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniye'niñ şerî'at-ı garrâ ve 'ulûm-ı hidâyet-peymâya olan farı-ı rağbet ve ri'âyet-i 'âlîsinden ilerü gelmiş ve bu şerefe nâ'iliyyet arzûsı birçok fuhûl ve fuzalâ-yı 'ulemânîñ tekaddüm-i emâsil ü etârib eylemege sa'y u kûşîşlerine memâlik-i mahrûse-i şâhânedan Haleb ve Şâm ve Mısır ve Hâdım ve Kayseriyye ve Karamân gibi 'ulemâ yetiştiren memâlikden mâ-'adâ İrân ve Tûran ve Hurasân ve Dağıstân ve Hindistân ve Buğârâ'dan bir nice efâzılîñ merkez-i saltanat-ı seniyyeye kudûmla 'arz-ı kemâlât-ı müktesebe eylemelerine bâdî olmağın der-sa'âdet el-hak menba'-ı 'ulûm-ı âliye vü 'âliye dinmege kesb-i şalâhiyyet eylemiştir. Zihî hüsn-i ahlâk ki selâtin-i Âl-i 'Osmân anıñla tezyîn-i vücûd-ı hılâfet-unvân itmişlerdir. Tedkîkât-ı gâmıza-i mesâ'il-i dîniyyede bu niyyet-i hayriyye ile işbu huzûr derslerinde bulunacak hâce efendilere serbestî-i kâmil i'tâ buyurulmağın, inhilâl-i 'ukûd-ı mesâ'il kaşdıyla güşâd olunan ri'yâz-ı bâb-ı mübâhâse, mücâvebât-ı keşâ-keşle fezâ-yı muhâvere vü mübâseleye intikâl idegeldiği hâlde bu küstâhlık rehîn-i 'afv ve safh-ı cemîl olduğdan fazla muqarrir efendilere ma'a-lâhûr [214] şâl ağır boğçalar ve sâ'irlerine 'atıyyeler ihsânıyla ikrâm olunmak de'b-i dîrîni el-hâletü hâzihî mer'î ve cârîdir.

Peder-i câmi' u'l-hurûf Sultân Ahmed Hân-ı 'aleyhi'r-rahme ve'l-gufrân hazretleriniñ kahveci başısı şurre emîni El-hâc Muştafâ Efendi-zâde Mehmed Tayyâr Efendi merhûmuñ enderûn-ı hümâyûnda bulunduğı vakıt-deki meşhûdât u ma'lûmâtını hikâye ve ifâde-i vâşıkasından istifâde olunduğı vechile cedd-i 'âlî-i hazret-i pâdişâhî Sultân 'Abdulhamîd Hân hazretleri leyâlî-i mübârekede ya'nî mevlid ve regâ'ib ve berât gicelerinde tûruk-ı 'aliyye meşâyihini nevbetle da'vet iderek sarây-ı hümâyûnda zât-ı hümâyûnları hâzır oldukları hâlde hânkâhlarında îfâ olunan âyîn-i şerîfi dervişleriyle berâber icrâ itdirmek ve hitâmında tatlı ve şerbet ve şeyh efendilere ilbâs-ı hıl'at ve pür-mekrûmet ve dervîşâna 'atâyâ-yı seniyye ile taltîfe ragbet buyurmak sünnetini ihyâ buyurmuşlardır.

Hâkân-ı huld-âşiyân hazretleriniñ tûruk-ı 'aliyyeniñ kâffesine ve huşûsiyle tarîkat-ı 'aliyye-i Mevleviyye ve Nakş-bendiyye'ye meyl ü mahabbetleri kemâlde olduğundan zamân-ı hümâyûn-ı mülûkâneleri meşâyih-ı 'izâm-ı Nakş-bendiyyesinden Ğalağa Sarâyı hâcesi mazanne-i kirâmdan Geredevî Es-Seyyid El-Hâc Halîl Efendi Hazretleri'ne ziyâdesiyle hürmet ü mahabbet buyurarak hattâ zamân-ı vefâtını hâkân-ı ittikâ-'unvân hazretlerine ihbâr buyurdıklarından yevm-i mezkûrda techîz-i na's-ı rahmet-naş-ı 'âfîlerine himmet ve Fâtih Câmi'-i Şerîfi'nde şalât-ı cenâzesine tebdîlen 'azîmet-i hümâyûnlarında pederim rikâb-ı hümâyûnlarında bulunmuş olduğını hikâye eylemiştir. Rahimehumullâhu Ta'âlâ rahmeten vâsi'aten.

Hırka-ı Sa'âdet Ziyâreti Resmi

Hırka-ı Şerîf Ziyâreti Günü Daha Sarây-ı Hümâyûna Gidilmezden Evvel Bâb-ı Âşafice İcrâ Olunan Resm-i Teşrîfât:

Yevm-i ziyâret-i Hırka-ı Şerîf'den bir gün muqaddem kethudâ beg tarafından vüzerâ-yı 'izâm hâzerâtına ve mektûbî-i şadâret-i 'uzmâ kalemin-den şeyh u'l-islâm efendi taraflarından gelen defter mûcibince İstanbul kâdîsine dek 'ulemâ-yı a'lâm hâzerâtı ve naķîbü'l-eşrâf efendi ve selâtin meşâyihî efendilere ve çavuşbaşı cânibinden yeñiçeri ağası ve defterdâr efendi ve

sipâh ve silahdâr ağaları ve cebeci ve topçı ve 'arabacı başı ağalara tezkireler, tahrîr ve çavuşân-ı [215] dîvân ile ba's u tesyîr olunur. Haremeyn müfettişi ve muhâsebecisi ve şehir-emîni efendilere ihbâr olunur. Yevm-i mer-kûmda zıkr olunan ricâl şalât-ı zuhrî ba'de'l-edâ bâbu's-sa'âde öñine kûbe-i hümayûn tarafına gidüp sağ tarafına vüzerâ-yı 'izâm ve 'umûmen 'ule-mâ-yı a'lâm ve şol tarafına ocaklar ağavâtı ve ricâl oturup kudûm-ı hazret-i şadâret-penâhîye müterakkıb olurlar. Şeyhu'l-islâm efendiyi re'îsü'l-küttâb efendi hânelerinden alarak toğrı Ayaşofya Câmî'ine getürdigi ifâde olunduğda şadr-ı a'zam kapu takımı ile câmî'-i mezkûra bi'l-vürûd şalât-ı zuhrî edâdan soñra med'uvv olanların bâb-ı hümayûndan duhûl eyledikleri habelerini bu mişillü merâsime me'mûr haberci çavuş ağa gelüp ihbâr itdikde şadr-ı a'zam hazretleri ve şeyhu'l-islâm efendi kapu ricâlî öñlerince sarây-ı hümayûna bi'l-vuşûl âtiyen beyân olunacak uşûl-i teşrîfât ile ziyâret iderler.

Hırka-i Sa'âdet Ziyâreti Teşrîfâtınıñ Enderûnca İcrâ Olunan Merâsimi:

Şehr-i şerîf-i mezkûruñ on beşinci gicesi mahfil-i münîf-i ridâ-i şerîf zât-ı şâhâne hâzır olduğı hâlde mâ-i verd ile memlû iki kâse ve altmış kadar pâk u temiz cedîd sünger ikî müzeyyen meşîn sofrâ üzerine vaz' ile bu süngerlerden birkaçını silahdâr ağa gül şuyı ile tartîb iderek birer birer dest-i hilâfet-peyvest-i şâhâneye takdîm ider.

Zât-ı hazret-i pâdişâhî dest-i şevket-peyvestleriyle şebeke-i ridâ-i sa'âdeti bu süngerlerle cilâ buyurur ve bu eşnâda çukadâr ve rikâbdâr ağalar ve kâffe-i gediklü ve manşıblu ve mâ-beynciler ve hâş oñalılar birer sünger tartîb iderek elleriniñ yetdiği cidâr-ı 'âlî ve derîce ve revzen ü dolâb ve kütüb-hâne-i mübâreke kanad ve kapağı ve'l-hâşıl kâffe-i dâ'ire-i muqaddesini tervîh itdikden soñra 'avdet iderler.

Zıkr olunan süngerler hâne-i hâşşa ağavâtına tevzî' olunarak teberriken hıfz olunur. On beşinci günü şalât-ı şubh hırka-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesinde cemâ'atle ba'de'l-edâ şalât-ı zuhrdan iki sâ'at evvel beyt-i şerîf-i mezkûra mişvâl-i hümayûnda hâş oñalılar hırka-i sa'âdetiñ sîmden ma'mûl yal-

dızlı büyük şandûkasını gümüş se-pâ üzerinden alarak şaṭraṇç-vârî birbiri üzerine mevzû' şom şırmalı visâdeler üzerine vaz' ile nezd-i hümâyûndaki altun miftâlî ile güşâd [216] olunarak derûn-ı münevverinde olan yedi 'aded ağır harîr yeşil katîfe üzerine şom şırma ve incü işlemeli enlî şeritli boğçalarıñ şeritleri çözüldükde, üzerinden açılır iki kanadlı zer-i hâlîşden maşnû' çekmece ya'nî ikinci muhâfaza-i celîlesi yine nezd-i şâhânede mahfûz olan altun anahdar ile açılarak hırka-i sa'âdetiñ girîbân-ı münevveri tügmesi bir kâse içine vaz' ile bir parça ısladıldığını müte'âkıb der-hâl 'anberli âteşdâna gösterilerek kurudulmak ve kâsedeki kalan mâ-i mübârek destilerce âb-ı lezîz zammıyla ba'zı zevâta ihdâ olunmak kâ'ide ittihâz olunmuş idi. İşbu mâ-i mübârek resmi biñ iki yüz kırk târîhinde 'ahd-i 'âlî-i Sultân Mahmûd Hân-ı 'Adlî'de ba'zı ri'âyetsizlik rivâyet olundığı sebebiyle ta'zîmen işâbet olarak lağv u ta'tîl olunmuştur.

Enderûnca olan bu işler görüldükden ve şalât-ı zuhr edâ olunduktan soñra silahdâr ve çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anahdar ve pîş-gîr ağaları ve kâffe-i hâş oṭalılar huẓûr-ı hümâyûnda bulundukları ve imâm-ı evvel ü şânî efendiler ile ağalardan olan hâş oṭa imâmı ve daha şadâsı güzel mü'ezzin ve çavuş ağalar kâ'iden lâ-yenkatı' Qur'ân-ı 'azîmü's-şân tilâvet eyledikleri ve züvvârı olan zevât hâzır bulundukları hâlde ibtidâ zât-ı şâhâne ve müte'âkıben dâru's-sa'âde ağası ve silahdâr ağa ve çukadâr ağa ve rikâbdâr ağa ve hazînedâr ağa ve hazîne vekîli ve dülbend ağası ve anahdar ağası ve baş pîş-gîr ağası ve köşe başılar ve baş kapu gulâmları ve mâ-beynciler ve dâru's-sa'âdeden olan muşâhib ağalar ile bâbu's-sa'âde ağası ve hâş oṭa başı ve hazînedâr başı ve kılârcı başı ve sarây ağası ve sarây kethudâsı ve hâne-i hâşsa ağavâtı ziyâret iderler.

Bu eşnâda şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm orta kapu hâricine gelerek esblerinden nüzûl ve şudûr-ı 'izâm ve sâ'ir erkân-ı devlet ile berâber bâb-ı mezkûrdan duhûl iderler. Orada bostâncı başı ve mîr-âhûr-ı evvel şadr-ı a'zamıñ ve kapucılar kethudâsıyla mîr-âhûr-ı şânî şeyhu'l-islâm efendiniñ bağal-gîrleri olarak orta kapudan vülûc ile bâbu's-sa'âdeniñ vasaṭındaki cedîd dîvân yeriniñ hizâsına kadar vardıklarında başlarında selîmî ve arkalarında serâsere dühte dört yeñlü şırt semmûr kürklerle bâbu's-sa'âde ağasıyla hazînedâr başı istikbâl iderek şadr-ı [217] a'zam hazretlerine ve yine bâ-

bu's-sa'âde erbâb-ı menâşibından kılârcı başı ile sarây ağası mücevveze ve ferâceleriyle şeyhu'l-islâm efendiye bağal-gîr oldukları hâlde ak ağalar kapısı aralığını iki tarafında ihrâmlar tefrîş olunmuş olan sedirlere muvâsâlatla oturdukları, teşrîfâtî efendi tarafından vukû' bulan ifâde üzerine silahdâr âga, çukadâr âga, rikâbdâr âga, dülbend ağası, anahdar ağası ve hırka-i şerîf nevbetçileri olan hâş otağlılardan mâ-'adâ pîş-gîr ağalarıyla hâş ota imâmına varıncaya kadar bi'l-istişhâb bâb-ı mezkûra 'azîmetle şadr-ı a'zamı silahdâr âga sağ tarafında ve çukadâr âga sol tarafında koltuğuna girdikleri ve önlerinde baş çukadâr ve anıñ ilerüsünde ikinci çukadâr ve bunun pîşinde yedi nefer müzeyyen mülebbes çağır şalan ağalar mâşî oldukları ve rikâbdâr âga ile dülbend ağası şeyhu'l-islâm efendiyi ve anahdar ağası ile pîş-gîr ağası vüzerâdan olan kapudân paşayı ve eski hâş otağlılardan şadreyn ve nakîbü'l-eşrâf efendileri koltukladıkları ve silahdâr âga ile sâ'ir agavâtın başlarında şırma takye ve zülûfler ve arkalarında hafâtânlar ve bellerinde 'alâ-merâtibihim mâr-pîç ve rızâ'î şâllar ve ağır işleme kuşaklar ve miyânlarında mücevherli hançer ve bıçaklar olduğu hâlde tekrîmât-ı fâ'ika ile hırka-i sa'âdet dâ'ire-i felek-fâhiresiniñ şâdurvân kapusundan duhûl ile buraya tefrîş olunmuş olan al çuka üzerinden hırka-i sâ'âdet beyt-i 'âlîsine götürürler. Zât-ı humâyûn-ı hazret-i pâdişâhî hırka-i sa'âdet şandûkasınıñ nezdinde ve şadr-ı a'zam zât-ı şâhâneniñ cânib-i yemîninde ve dârü's-sa'âde ağası taraf-ı yesârında turdukları hâlde şadr-ı a'zamdan bed' ile şeyhu'l-islâm efendi ve vüzerâ ve şudûr ziyâret iderler. Kapu ricâli ve sâ'ir mevâlî ve müderris şâdurvân kapusundan hırka-i sa'âdetle idhâl idilerek İstanbul pâyelülerine kadar 'ulemâ usûl-i teşrîfât üzere ziyâret itdikden sonra derûn-ı melâ'ik-meşhûnında vüzerânıñ alt tarafında İstanbul pâyelülerine kadar yalnız ricâl-i 'ulemâ tururlar. Ba'dehû 'arz-hâne kapusundan selâtin cevâmî-i şerîfesi meşâyihî duhûl ile evvelâ Ayaşofya şeyhi cehren du'â itdikden sonra meşâyih-i mevcûde ile berâber ziyâret eylerler. Bunlardan sonra mîr-i 'alem ve baş kapucı başı ve mîr-âhûr ağalar ve sâ'ir kapucı başılar şeref-i ziyâreti ihrâz iderler.

Zât-ı şâhâneniñ bir tarafında şadr-ı a'zam ve diğer cânibinde dârü's-sa'âde ağası [218] turdukları hâlde zâ'irân-ı zâkirân taşıye-hân olarak her bir takbilde şadr-ı a'zamla dârü's-sa'âde ağası yanlarında hazırlanan dest-mâlleri ber-vech-i meşrûh mahall-i telşime mess iderek dest-mâli

zâ'irine virirler ve anlar daği teberrüken hıfz iderler. Ve ziyâret-i mezkûre hıtâm bulduktan şöña züvvârîñ vürûdlarında istikbâl iderek koltuklarına giren e'âzım-ı ricâl-i sarây-ı hümayûn 'avdetlerinde daği 'aynıyla o resmi icrâ iderler. Bu resmiñ hıtâmında bâbu's-sa'âde ağaları ve anları müte'âkıb hazîne ve kılâr ve seferlide sulunan ağavât ziyâret iderler ve başına barağa geymesi 'âdet olan şadr-ı a'zam kara kulağı baratasını çıkarup ağavâtdan bir sırma takye isti'âresiyle ağalarla berâber girüp ziyâret itmesi Kânûnî Sultân Süleymân Hân hazretleri 'aşrında mu'teber bir kara kulağa hürmeten mü-sâ'ade buyurulduğundan bu 'âdet bâkî kalmışdır. Bu resmiñ icrâsını müte'âkıb iç ağaları dâ'ire-i 'aliyyeniñ hâricine çıkarılup halvet olarak yalnız dârû's-sa'âde ağasıyla harem ağaları kaldıkları hâlde şehzâdegân efendiler hazerâtıyla harem-i hümayûna ziyâret itdirilür. Ve bu da hıtâm bulduğa dârû's-sa'âde ağaları ziyâret ider. Tekmîlinde şandûka-i sa'âdet yed-i mü'eyyed-i hazret-i pâdişâhî ile takfîl ve mahall-i 'âlîsine tavşîl olunur. Kisve-i mübârek-i cenâb-ı peygamberîden enderûn-ı hümayûnda mahfûz şandûka-i zînet ü sa'âdet olan mezkûr hırka-i sa'âdet-i hazret-i nebevî câ'ize-i celîle-i kaşîde-i şerîfe olmak üzere aşhâb-ı kirâm ve şu'arâ-yı benâmdan Ka'b ibni Zühayr Hazretleri'ne hużûr-ı hazret-i risâlet-penâhîde ihsân u iksâ buyurılan hırka-i sa'âdetdir. Ve Eski 'Alî Paşa'da mahfûz cây-ı iftîhâr u tekrîm olan ridâ-i sa'âdet Üveysü'l-Karenî Hazretleri zamân-ı risâlet-nişân-ı Hazret-i Fahr-ı kâ'inâta yetişerek keyfiyyet-i ba's-ı Cenâb-ı Peygamberî'yi istiḥbâr ve istifhâm itdigi anda der-hâl 'arz-ı muṭâva'at u inkiyâd iderek hemân dâhil-i silk-i celîl-i islâmiyyet olduğunu müş'ir taqdîm eylediği 'arz-ı hâl me'âli maḥzûziyyet-i 'aliyye-i cenâb-ı risâlet-penâhîyi mûcib olduğundan bir sevb-i ridâ-i mübârekleri irsâl ü ihsânıyla taltîf buyurduklarından bu hülle-i celîle vakten-mine'l-evkât ümerâ-i Emeviye eline geçüp ba'dehû şürefâ-i Mekke-i Mükerreme'ye intikâl itmiş ve Yavuz Sultân Selîm Hân hazretleri Mısr'ıñ 'unveten fethine muvaffaq olduklarında emîr-i Mekke-i Mükerreme Şerîf Ebu'l-Berekât hazretleriniñ maḥdûm-ı 'âlîleri Ebû Temmî hazretleriyle haremeyn-i muḥteremeyn [219] miftâhlarını şehen-şâh-ı ma'âlî-iktinâh hazretlerine irsâl ü i'tâ ile berâber emânât-ı celîleyi daği isrâvü taqdîm eylemiş ve bu cihetle bi't-tab' imâmü'l-müslimîn oldukları gibi bâlâda fıkra-i maḥşûşında beyân olundığı vechile bu seferden İstanbul'a 'avdet-i hümayûnlarında Mısr'dan berâber getürdükleri ḥâtme-i ḥalîfe-i dev-

let-i 'Abbâsiyye Mûtevekkil-i Şâliş hazretlerinden Ayaşofya Câmî-i Şerîfi'nde tertîb olunan bir cem'ıyyet-i 'uzmâda hilâfet-i celîle-i islâmiyyeyi tevekkül ü kabûl buyurmuş olmağla lehül-hamd işte imâmet ü hilâfet, hükûmet-i islâmiyye-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniye'de ol vakit ictimâ' itmiş olduğundan saltanat-ı seniyye-i islâmiyye kemâlini bularak tokuz yüz yirmi üç sene-i celîle-i hicriyyesinden berü bu şeref-i cihân-kıymetle mübâhî ve ziyâret-i hırka-i mübâreke-i Cenâb-ı Peygamberî şevket-i islâmiyyeniñ 'izz ü câhı olmuştur.

Ramazân-ı Şerîfiñ On Beşinci Günü Yeñiçerilere Baklava İhsânı Resmi:

Sultân Süleymân Hân-ı Evvel 'ahd-i 'âlîsinden bed' ile esfâr-ı hümayûnda galebe ve muzafferiyetle feth ü nuşret vukû'ında pilav ve zerde ve yahni gibi iki üç dürlü ta'âm ile tavâ'if-i 'askeriyye izyâf u it'âm ile taltîf ve bu vesîle ile gazâyâ igrâ vü teşvîk buyurıldığı hâlde bi'z-zât esfâra 'azîmet te'eħhur itdiginde bu lutfâ muķâbil 'ulûfe dîvânlarında çorba ve pilav ve zerde ve ramazân-ı şerîfiñ on beşinci hırka-i sa'âdet ziyâreti günü İstanbul'da bulunan tavâ'if-i 'askeriyyeniñ beher on neferine kâfi matbah-ı hümayûndan birer tepsi baklava ikrâmı i'tiyâd buyurulmuş olduğundan yevmi mezkûrda yeñiçeri ortaları pîş-revleri olduğu ve saķķâ ve usta ve karakullukçularıyla zâbitân-ı sâ'ire yeñiçeri neferâtını yeñi sarây-ı hümayûnda orta kapunuñ iki tarafında olan dîvân yeri şuffesinden ilerüdeki matbahlar pîş-gâhına idhâl ile orada fütalara baēlu hâzır bulunan baklava tepsileri hizâsına ikâme itdiklerini mûte'âķib orta kapu çevrildikde bâbu's-sa'âdede muntazır olan silahdâr aēanıñ saē koltuēında anaēdar aēası ve şol koltuēında baş lala bulunduēı ve yedi nefer çakır şalan pîş-revlerinde ve kılârcı başı baltacısıyla şuffe ocaēı mu'teberânından emîn hâşekîsi ta'bîr olunan silahdâr aēa pâlûdecisi ta'ķib eyledikleri hâlde aē aēalar kapusından çıkıldıkda kılârcı başı baltacısıyla pâlûdeciden mâ-'adâsını kapunuñ önünde terk ile [220] kendüsi bu iki neferle baklava tepsileri hizâsına tekarrüb eyledikde zât-ı hâzret-i pâdişâhî için kılârcı başı baltacısı ve pâlûdecı yedleriyle bir tepsi baklava aldıktan şofıra mevcûd olan efrâd-ı 'askeriyyeden ikişer nefer baklava

tepsileriniñ fuţalarını ellerindeki yeşil boyalı sıırıklara ta'lik i düp hâzırlan-
dıkları orta kapuya işâret olunarak kapu açıldığı gibi her bir bölüğün usta ve
sak   ve m  tevell   ve o  a başı ve   arakulluk  ı ve bayrak  d  rı önlerine düşe-
rek al  y ile   ışlalarına   ş  l ve ba'de't-ten  v  l irtesi güni teps   ve fu  aları
matbah-ı '  mireye i'  de v   isb  l iderler.

Ramaz  n-ı Şer  fi  n Yirmi Birinci Gicesi Taraf-ı Hazret-i P  di-
ş  h  den Şadr-ı A'zama   uş  ı Başı İle İrs  l Olunan İft  ariyye
  ahvaltısıyla Ta'  m  n B  b-ı '  l  ye Vu  ulinde Taraf-ı Şadr-ı
A'zam  den İlb  s Olunan H  l'atlardır:

  uş  ı başıya h  l'at, şevb: 1

H  l  fesine h  l'at, şevb: 1

İrtesi Yirmi İkinci Gicesi D  ru's-Sa'  de Ağası Tarafından
Ta'  m Tak  d  miyle Tev    r Olunduk  da İlb  s Olunan H  l'atlardır:

  uş  ı başıya h  l'at, şevb: 1

H  l  fesine h  l'at, şevb: 1

  adir Gicesi Ayaşofya'ya 'Az  met-i H  m  y  n Te  r  f  t  :

Leyle-i   adirde al  y-ı v  l   ile Ayaşofya C  mi'-i Şer  fi'ne 'az  met bu-
yurulması     ideden olmağla leyle-i mezk  rede eger mevkib-i h  m  y  n
şayfiyyede ise ol gice ye  i sar  y-ı h  m  y  nda if    a rağbetle nevbetçi h  ş
o  alı ağalardan m  -'ad   cum'a sel  mlı  ı te  r  f  tında bulunan k  ffe-i ende-
r  n erb  b-ı men  ş  b   ma'ıyyet-i h  m  y  nda bulundukları ve rid  -i şer  f
d  'ire-i 'aliyyesi p  ş-g  hından t   Ayaşofya C  mi'-i Şer  fi'ni   sel  mlı     a-
pusına kadar t  ruk u fez   me  'alelerle bi't-tenv  r yirmi kadar me  'ale 'ak-

kâmlar menâkibinde pîş-i hümayûndan keşîde ve meş'aleleriñ arkasında muşamma'ları kırmızı ve yeşil boyalı kırk 'aded kebîr fenârlarla hâşekî ağalar devân [221] oldukları hâlde câmi'-i mezkûra 'azîmet-i hümayûn şeref-vukû'ında nevbetçi olan imâm-ı sultânî efendiye bi'l-iktidâ leyle-i kâdir namâzı cemâ'atle edâ olundukdan şofra bu uşul ile 'avdet buyrulur.

'Arefe Mu'âyedesi Resmi:

Ramazân-ı şerîfiñ otuzuncı günü çavuşbaşı ağa hasbe'l-mu'tâd mücevze ve serâser üst ve dîvân bisâtlu esb ile ikindi namâzından bir sâ'at mukaddem sarây-ı hümayûna bi'l-vürûd ikindi namâzını dîvân-hânede edâ iderek kapucılar kethudâsı ile ma'an sîm 'aşâlar ile bâbu's-sa'âde mukâbelesine tekarrublarında de'b-i dîrîn üzere mücevze ve erkân kürk ile çavuşlar kâtibi ve emîni ve du'âcısı ba'dehû erkân kürk ve çuka ferâce vü mücevze ile gediklü ve 'ulûfelü çavuşlar çavuşbaşı ağa cânibinden şaf-beste-i kıyâm ve kapucı başılar 'alâ-merâtibihim sırasıyla ârâm ider. Nihâyetinde selîmî ve serâser bol yeñlü semmûr kürk ve kaţife şalvâr ve filâr ile mîr-i 'alem ve mîr-âhûr-ı evvel ve şânî ve baş kapucı başı ağaları müte'âkib sürûc ve gavâşîleri muraşşa' u müzeyyen esbân-ı hümayûn hâzırlanup arkalarında mehter-hâne-i husrevânî tehiyye olunarak bâbu's-sa'âdeye duhûl ider iken sağ cânibine zülüfliyân ve iki kapu arasına ak ağalar ve 'arz otaş kapısı öñine vaz' olunan taht-ı hümayûna varınca yemîn ü yesâra hâş ota ağaları ikâme ve tertîb ile muntazır-ı kudûm-ı hümayûn oldukları hâlde zât-ı hümayûn-ı hazret-i pâdişâhî 'arz otaşından zühûr ve taht-ı hümayûnı teşrîf buyurduklarında çavuşbaşı ve kapucılar kethudâsı ve mîr-i 'alem ağalar ile mevcûdîn-i sâ'ire zemîn-bûs itdiklerinde alkış olundığını müte'âkib dîvân neveti çalınur ve du'âci mu'tâd üzere du'â ve çavuşân âmîn-hân olur. Du'â tamâmında zât-ı hazret-i mülûkâne muntazır-ı vakfe-i selâm olan bendegâni hisse-dâr-ı gûşe-i çeşm-i iltifât iderek yine 'arz otaşına 'avdet buyurdıkları eşnâda yine alkış resmi bi'l-icrâ bu aralık cevâmî'-i selâtin hutabâsı vürûd itdiklerinde hünkâr imâmları pîş-revlikleriyle Ağalar Câmi'-i Şerîfi'ne işâl olunur. Zât-ı hazret-i pâdişâhî câmi'-i mezkûrdaki şebeke-i şâhânede ârâm buyurdıkları hâlde imâm efendiye vâkı' olan irâde-i mülûkâne Ayaşofya

haûbine teblîg olunarak mûmâ-ileyhden bed' ile kâffe-i hutabâ vü e'imme cehren birer 'aşr-ı şerîf [222] tilâvet itdiklerinde 'ilm-i kırâ'atdaki meleke ve mûsikîce derece-i mâhiyet ü ma'lûmât ve şadâları nezd-i hümâyûnda ma'lûm olduğdan sonra cümlesine 'atıyyeler virilür ve bi'l-farz ma'zûr olup da bu cem'iyet-i fâhîrede bulunamayanların 'atıyyeleri defteri mûcibince hânelerine gönderilür. Tebeddül-i imâmet vukû'ında bu şûretlerle imtiyhân buyurulmuşlardan intihâb ve ta'yîn buyuruldukları mesbûkdur.

Zıkr olunan 'arefe günü 'akîb-i vakt-i 'aşrda kapudân paşa ve yeñiçe-ri ağası ve cebeci başı ve topçı başı ve humbaracı başı ve top 'arabacı başı ve lağımcı başı ve kul kethudâsı ve sekbân başı ve zagarcı başı ve şaîsoncı başı ve turnacı ve ocağ kethudâsı ve gurabâ-i yemîn ü yesâr ve 'ulûfeciyân-ı yemîn ü yesâr ağaları gibi ba'zı zâbitân ve tersânedan kapudâne ve riyâle ve patrona begler ile tersâne kethudâsı ve lîmân re'îsi ve sâ'ir zâbitân 'arz ota-sında 'arefe mu'âyesesini icrâ iderler ve bu resmîñ hıtâmında zât-ı şâhâne üçüncü yerindeki kâşr-ı hümâyûnı bi't-teşrîf orada silahdâr ağamîñ takdîm it-digi esb-i müserrec ü müzeyyene huzûr-ı hümâyûnda baş çukadâr ağa irkâb ile tolaştırmakda iken taraf-ı şadr-ı a'zamîden 'îdiyye takdîm olunan to-nanmış ve yelken-dest dört re's esb-i rehvar silahdâr ağa vâsıtasıyla 'arz olunur. Bunlar da mîr-âhûr-ı evvel ve şânî rûkûblarıyla tecrübe kılınarak ış-ıtab-ı 'âmiriye îşâl olundığı esnâda mehter-hâne darb olunur. Kendü tarafla-rından takdîm olunan esbîñ kabûli silahdâr ağaya tebşîr olduğda li-ec-li't-teşekkür hâk-i pâ-yı hümâyûna rû-mâl olduğdan sonra koğuş ağalarına tomağ oyunu emr buyurulur. Bu lu'buñ hıtâmında taraf-ı hümâyûndan dest-i silahdâr ile sîm ü zer mahlût ihsân-ı şâhâne nişâr buyurulmasıyla herkes naşibine nâ'il olarak cümleten berây-ı teşekkür 'arz-ı meskenet ü temennâ ile koğuşlara 'avdet iderler.

Resm-i Mu'âyede-i A'yâd ve Teşrîfâtî ve Alây Tertîbâtı

Zât-ı hazret-i pâdişâhî 'îd-i şerîf günü 'ale's-seher hırka-i şerîf beyt-i 'âlisinde şalât-ı şubhı ba'de'l-edâ dârü's-sa'ade ağası ve silahdâr [223] ağadan bed' ile kâffe-i hâne-i hâşşa ağavâtı ve muşâhib ağalar mu'âyede

resmini icrâ itdikden ve muḳaddemâ Revân Oḡası tesmiye olunup mu'ahḡaran Şarık Oḡası dinilen cây-ı dil-güşâda ve şoñraları sünnet oḡasında salṡanat elbisesini ba'de'l-iktisâ orada ârâm buyurdukları eşnâda imâm efendilerle re'îsü'l-eṡibbâ daḡı mu'âyede iderler.

Mu'âyede idecek sâ'ir zevât Ayaşofya Câmi'-i Şerîfinde şalât-ı şubḡı edâ ile sarây-ı hümayûna 'azîmetleri eşnâsında ḡazîne kethudâsı ḡazîne ağalarıyla ḡazîne-i hümayûndan taḡt-ı 'âlîyi bi'l-iḡrâc bâbu's-sa'âde âsumânesi altına ta'biye iderek pûşîde ve tezyînât-ı sâ'iresi tamâm oldukda mu'âyede idecek zevâtın ḡubbe altında ictimâ'ıyla ḡazır u âmâde olduklarını teşrîfâtî efendi sünnet oḡası nezdine giderek silahdâr ağa vâsıtasıyla 'arz itdikde zât-ı ḡazret-i pâdişâhî 'arz oḡasını bi't-teşrîf biraz tevaḡḡuf buyurdukları ḡinde 'arefe resminde olduḡı gibi ḡâş oḡalılar 'arz oḡasıyla ak ağalar ḡapusu arasına dizilürler. Bu aralık enderûn-ı hümayûn mehter-ḡânesi ḡarb olunmaḡa başlar ve mu'âyede tekmîline kadar bilâ-tevaḡḡuf çalar.

Mu'âyede-i Hümayûn Teşrîfâtı:

Taḡt-ı hümayûn eṡrâfının tehiyyesini bâbu's-sa'âde ağası ḡazîne-i hümayûn kethudâsından bi'l-istifsâr ḡâş oḡa başı vesâtetiyile silahdâr ağaya ve müşârûn-ileyh daḡı zât-ı ḡazret-i pâdişâhîye 'arz iderek zât-ı ḡazret-i pâdişâhî taḡt-ı hümayûnı teşrîf buyurdukları eşnâda naḡîbü'l-eşrâf efendi müvâcehe-i hümayûna vürûd ile ref'-i eydî-i du'â ve 'arz-ı ta'zîm ü temennâ ile 'avdet itdiği ḡâlde enderûn çavuşları "aleyke 'avnullâh" du'âsını alkış maḡâmında şavt-ı bülend ile yâd iderler ve bu anda mehter-ḡâne çalmaḡa başlamasıyla ḡazret-i şâhâne ḡu'ûd buyurur. Taḡt-ı hümayûnün şaḡ cânibinin biraz arḡa ṡarafına ṡoḡrı dârû's-sa'âde ağası ve şol cânibinde silahdâr ağa ṡurup bendegânın takbîl idecekleri pûşidenin bir köşesini silahdâr ağa ṡutar. Taḡt-ı hümayûn teşrîf buyurulmazdan evvel Kırım ḡân-zâdegânından der-sa'âdetde bulunmuş zât var ise ḡıl'atlar ilbâsıyla ikrâm ve taḡt-ı hümayûnün şol cânibinde tevaḡḡuf u ârâm itdirilerek [224] bunların arḡasında ḡapuya ḡarîb zülûfli teber-dârân ṡururlar ve aşıḡısında peyk başı ve zâbitânı ve taḡt-ı hümayûn muḡâbilinde şol ṡarafa mâ'ilce şolaḡ başı ve zâbitânı ve mîr-i 'alem

ve baş kapucı başı, sâ'ir kapucı başı ağalar ve şikâr-ı hümayûn ağaları ve zu'amâ ve müteferrikaçân ve teşrîfâtî efendi 'alâ-merâtibihim kâ'im olurlar.

Yeniçeri sekbân başısı mîr-i 'alem ağasının hizâsında sağ cânibinde tûrur. Yeniçeri ağası vüzerâdan değil ise sekbân başının önünde ârâm eyler, vüzerâdan ise şaf-ı vüzerâda bulunur. Sekbân başının arkasında sipâh ve silahdâr ocakları ve bölükât-ı erba'a zâbitâmî tûrurlar. Mukâbele-i hümayûnda sağ tarafa mâ'ilce çavuş başı ve kapucılar kethudâsı sîm 'aşâlarıyla kâ'im olurlar.

Nakîb efendide şudûr pâyesi var ise nikâbet mu'âyedisini icrâdan soñra kubbe-i hümayûna gelüp vüzerâyı müte'âkîb zîrde mestûr tertîb üzere bir def'a dañi emsâliyle berâber mu'âyede idüp nezd-i vüzerâda tûrur ve kıyâm ve ku'ûd-ı hümayûn vukû'ında "Mâşâallâh" kelime-i mübârekesiyle alkış olunur. Eger nakîb efendi ihtiyâr ve 'alîl ise nikâbet mu'âyedesinden soñra kubbe-i hümayûna gitmeyüp verâ-yı taht-ı hümayûnda mekş ü ârâm ile vüzerâdan soñra mu'âyedeye me'zûndur. Ve ba'dehû hân-zâdegânîñ her birini ikişer kapucı başı tutarak âstîn-bûs idüp giderler. Müte'âkîben mîr-i 'alem ve kapucı başılar âstîn-bûs ile yerlerinde tûrurlar. mîr-âhûr ağalar ocaklarıyla âstîn-bûs idüp yerlerinde tûrduktan soñra şikâr-ı hümayûn ağaları ve çâşnî-gîr başı takımıyla âstîn-bûs iderek giderler. Müteferrikaçân ve zu'amâ âstîn-bûsa başladıkları gibi çavuşbaşı ve kapucılar kethudâsı şadr-ı a'zamîñ 'azîmetlerini ihbâr için kubbe-i hümayûna giderler. Bu eşnâda iki nefer kapucı başı kubbe-i hümayûn pîş-gâhına varup sîm 'aşâların darb eyledikleri gibi şadr-ı a'zam hâzretleri hareket ve üst kürkünün yeñini sağ eline alup taht-ı hümayûna toğrı 'azîmet buyurduklarında çavuşbaşı ve kapucılar kethudâsı 'aşâların darb iderek pîş-rev olurlar.

Taht-ı hümayûna tekarrüb olunduğda ağayân-ı mûmâ-ileyhimâ mahall-i kıyâmlarına teveccüh [225] itdikleri gibi şadr-ı a'zam sağ tarafda kaldırım kenârındaki taş tekneyi geçdiklerinde çemen-zâra meyl ile huzûr-ı hümayûna toğrı bir iki hatve giderek 'arz-ı inhinâ-yı tâm ile zemîn-bûs olduğda alkış olunur. Taht-ı hümayûna tekarrüb eylediklerinde hareket-i hümayûn ile berâber tekrâr alkış olunduğda şadr-ı a'zam hâzretleri diz çöküp kademeyn-i hümayûnı bûs eyledikten soñra taht-ı hümayûnıñ sağ tarafına geçüp dârû's-sa'âde ağasının pîşinde kâ'im olurlar.

Vüzerâ-yı 'izâm taş tekneyi geçdiklerinde bir def'a zemîn-bûs olarak alkış olunur ve kadem-bûs olduklarında alkış olunup nezd-i şadr-ı a'zamîde tururlar. Şadreyn efendiler zemîn-bûs olup kıyâm-ı humâyûn ile alkış olunup nezd-i vüzerâda tururlar. Defterdâr ve re'îsü'l-küttâb efendilerle sâ'ir hâcegân efendiler kapucı başılar ile ocaklı beynindeki aralıktan gidüp âstîn-bûs ile geldikleri yerden giderler. Hâcegân-ı dîvân-ı humâyûn mu'âyede başladıklarında çavuş başı ve kapucılar kethüdâsı şeyhu'l-islâm efendiye ihbâr için dîvân-hâneye giderler. Bu esnâda yine iki nefer kapucı başı yerlerinden ayrılıp sîm 'aşâlarıyla mukâbele-i humâyûnda tururlar. Efendî-i müşârûn-ileyh 'örf ve beyâz çukaya dûhte mevsime göre ferve-i semmûr veyâhud kâkum veyâ ferâce-i beyzâ ile ağa-yı mûmâ-ileyhimâ pîş-revleri olarak huzûr-ı humâyûna vuşûllerinde kad-hamîde-i ta'zîm olduğda kıyâm-ı humâyûn ve alkış resmi ba'de'l-icrâ şeyhu'l-islâm girîbân-bûs olduğdan sonra caz'îce gerüye çekilüp îfâ-yı du'â ve tekmilinde tekrîm ü inhinâ ile 'avdet ve kapucı başının önünden 'azîmet ider. Mûte'âkıben müderrisîne varınca 'ulemâ-yı a'lâm dâmen-bûs olup giderler.

Mu'âyededen mukaddem re'îs efendiniñ taraf-ı meşîhatdan celb iderek şadr-ı a'zamâ takdîm itdiği defter mûcibince şadr-ı a'zam Üsküdâr kâdîsine varınca 'ulemâ-yı a'lâmı birer birer ta'rîf ider. İstanbul kâdîsine dek kıyâm ve alkış olunur ve her kıyâm-ı humâyûnda şadr-ı a'zam zât-ı hazret-i pâdişâhîniñ koluaklarına girer. Nevbet müderrisîne geldikde cümlesini "müderrisîn-i kirâm efendiler dâ'îleridir" deyü ta'rîf iderek defteri zahrında müterakkib olan mühürdârına virür. Piyâde ve silâhdâr ve bölükât-ı erba'a ağaları ocaqlarıyla âstîn-bûs olup giderler. Bundan sonra yeñiçeri ağası ocaklusuyla âstîn-bûs şerefine [226] mazhariyetle ocaklusı tamâm oluncaya degin ağalar turur. Eger yeñiçeri ağası vüzerâdan ise yeñiçeri ocağı dâmen-bûsa başlamazdan evvel vüzerâ sırasından ayrılıp taht-ı humâyûnuñ arkasından tolaşarak gelüp sekbân başının önünde turur, bölükât-ı erba'adan sonra bir def'a dañi yeñiçeri ağalığı için ocaklusı ile berâber âstîn-bûs ile vüzerâ sırasında olan yerine gider. Bunların arkasından solak ve peykân-ı hâşşa ocağı âstîn-bûs ile yerlerinde tururlar. Bunlardan sonra çavuş başı, cebeci başı, topçı başı, top 'arabacı başı, humbaracı başı, lağımcı başı, kapucılar kethüdâsı ocaqlarıyla âstîn-bûs olduğdan sonra giderler.

Bunları müte'âkib tamâmı müş'ir teşrîfâtî efendi âstîn-bûs olduğdan sonra hareket-i hümayûn vukû'ıyla alkış olunup şadr-ı a'zam sağ koltuklarına ve bâbu's-sa'âde ağası şol koltuklarına girüp taht-ı hümayûnı tolaştığı gibi şadr-ı a'zam koltuğa dâru's-sa'âde ağasını sevķ ile vazerâ ve şudûr ile selâm-ı şâhâneye muntazır olurlar. Bâbu's-sa'âdeye teveccüh buyurılır iken iltifât buyuruldukda cümlesi kad-hamîde-i ta'zîm ve yere berâber temennâ vü tekrîm iderler.

Bu hılâlde zât-ı hazret-i pâdişâhîyi câmi'-i şerîfe götürmek için kapucı başılar ile mîr-i 'alem ve çavuşân ile çavuş başı ve şolaķân-ı rikâb-ı hümayûn ağalarından mâ-'adâ cümlesi taşra çıkup orta kapu hâricinde râkiben teşrîfâtî efendi ma'rifetiyle alâyiñ tekâmîl-i tanzîmiyle teşrîf-i hümayûna terakķub iderler. Şadr-ı a'zam ve vüzerâ orta kapu arasındaki mefrûş seccâdeler üzerinde alây resminiñ tekâmîl-i tanzîmiyle kudûm-ı hümayûna intizâr iderler.

Ağa babası yedekleriñ ve alâyiñ müretteb ü müheyyâ olduğunu kılâguz çavuşı ağaya ve o dañi şadr-ı a'zama haber virdikde kara kulaķ bostâniyân ma'rifetiyle enderûn-ı hümayûna haber îşâl ve biniş haberi vârid olduğda şadr-ı a'zam kapudan hürûc ile esblerine râkiben kapunuñ şol tarafındaki hâş furun dîvârı öninde tevakķuf ider. Vüzerâ alt taraflarında ve vüzerâdan sonra 'abâyî at takımı uran menâşib-ı sitte [227] ricâli 'ale't-tertib tururlar. Orta kapudan teşrîf-i hümayûn vukû'ında çavuşân alkış idüp zât-ı hazret-i pâdişâhî imâle-i licâm-ı iltifât buyurdıkları gibi cümlesi birden rikâb-berâberî temennâ ve sür'atlice refât ile alây halkı ilerüdeki yedek önüne 'azîmet iderler.

Bayrâm Rikâbı Uşûl ve Teşrîfâtı

Tertîb-i Alây-ı 'îdeyn-i Sa'îdeyn:

İbtidâ hâcegân-ı dîvân efendiler ve bunlardan sonra kapucı başı ağalar, ba'dehû tevķî'î ve defter emîni efendiler, arkalarında şıķķ-ı şânî vü şâliş efendiler ve re'îsü'l-küttâb efendi ve şıķķ-ı evvel defterdârı efendi ve nişancı efendi ve kethüdâ-yı şadr-ı 'âlf, ba'dehû 'ale't-tertib vüzerâ-yı 'izâm

ve şadr-ı a'zam hazretlerinin rikâbında orta kuşak ve sorguçlu bölük çorbacıları gider ve müte'âkıben yedekhâ-yı humâyûn geçer. Yevm-i mezkûrda kapucılar kethudâsının seccâde-i mülûkâneyi muqaddemce câmi'-i şerîfe götürmesi kânûn olmağa teşrîf-i şâhânenen evvel seccâdeyi câmi'-i şerîfe götürüp 'avdet ider ve elinde sîm 'aşâ ve nîm-tâne kürk ve selîmî destâr ve tâtârî mor kaţîfe şalvâr ve çerkesî filâr ile pîş-i humâyûnda piyâde yürürler. Mîr-âhûr-ı şânî yalnızca yürüyüp mîr-âhûr-ı evvel ve çavuşbaşı hem-'inân ve hâşekîler kırmızı tolama ve deve tüyi renginde hasîmî sivri külâh ve ellerinde başpâreli muntazam 'aşâlarıyla rikâb-ı humâyûnda ve peyk ve şolâklar yemîn ü yesâr-ı humâyûnda ve çukadâr ağalar başlarındaki kalıb işi ta'bîr olunur kavuklara mevzû' hazîne mâlî olan mücevherli sorguçlarıyla rikâb-ı humâyûnuñ yemîn ü yesârında piyâde giderler ve silahdâr ve çukadâr âga üsküfleri mücevher ve incülü kuşak ve bıçak ve ağır şırmalı şavâyî 'antârî ve haftân ve silahdâr âga serâser üstlüğü ile ve dârû's-sa'âde âgası başında selîmî, belinde şom mücevher akve ve arkasında şavâyî 'anterî ve istofa haftân ve serâsere dûhte dört yeñlü ağır şırt semmûr kürk ve bâbu's-sa'âde ağaları selîmî destârlar ve hazînedâr âga kallâvî ve hâne-i hâşşa âgavâtı başlarında düzkaş ve bellerinde mücevher hançer ve altun köstekli şom mücevher bıçak ve kunoşlarıyla zât-ı şâhâneyi müte'âkıb râkıben yürürler. Bu tertîb ile Sulţân Ahmed Hân-ı Evvel Câmî'-i Şerîfi'ne teşrîf buyrulur. Yeñiçeri ocağı evvelce ilerü gidüp câmi'-i şerîf-i mezkûr havlısı ortası [228] hizâsına nerdübânî kapuya varınca selâma tûrup bunların ilerüsünde câmi' tarafında 'abâyî olarak menâşib-ı sitte efendileri ve bunların üst başında vüzerâ-yı 'izâm râkıben tûrurlar.

Yeñiçeri âgası zîrde mestûr tertîb üzere istikbâl ider ve ba'de's-şalât yeñiçeri ocağı neferâtı sarây-ı humâyûna evvelce varup bâb-ı humâyûndan orta kapu kurbına varınca şol tarafda selâma tûrurlar. Zât-ı hazret-i pâdişâhî vûkelâ-yı fihâm orta kapudan duhûl ile mahallerine vuşûllerinden sonra yeñiçeri ocağı orta kapudan girerek matbah-ı humâyûn önünde nühâs tâslar ile tehiyye olunmuş olan şorbaya segirdirler. Ve sipâh ve silahdâr ağaları dahi muqaddemce câmi'-i mezkûra varup At Meydânı cânibindeki câmi'-i şerîf kapusunun iç tarafında mücevveze ve serâser üst ile muntazır-ı selâm olarak ve teşrîf-i humâyûnda rikâb-ı humâyûna girerek silahdâr ve çukadâr ağalar geldiklerinde rikâb-ı humâyûndan çıkup bâbu's-sa'âdeniñ şol cânî-

binde selâma tûrurlar. Zât-ı hâzret-i pâdişâhîniñ câmi'-i şerîfe vürûdında kapucı başılar câmi'-i şerîf havlısınıñ vasaatını geçdikleri gibi esblerinden inüp rikâb-ı şâhâneye müteveccihen ârâm iderler. Tekarrub-ı hümâyûn vukû'ında cümlesi yere berâber temennâ iderek ve maḥfil kapusına dek gide rek ol maḥalde selâma tûrurlar.

Yeñiçeri ağası ibtidâ câmi'e geldikde maḥfil-i hümâyûn kapusına inüp zât-ı hâzret-i pâdişâhî havlı kapusından duḥûl buyurdıkları gibi kapucı başıları geçerek yere berâber temennâ ile rikâb-ı hümâyûnda devân olurlar. Zât-ı hâzret-i pâdişâhî binek taşına nüzûl buyurdıklarında şadr-ı a'zam kendi çizmelerin çıkarup pâbûş giyer. Zât-ı şâhâne havlı kapusından duḥûl buyurdıklarında şadr-ı a'zam havlıda olan kapucı başı ağaları otuz kırk hatve kadar geçüp zemîn-bûsî itdiklerinde çavuşân-ı dîvân alķış iderler ve rikâb-ı hümâyûn ile binek taşına gelindikde şadr-ı a'zam koltuklarına girüp indire rek cânib-i yemîn-i pâdişâhîde ve yeñiçeri ağası yesârda ḥıdmet-i baḡal-gîrî ile müşerref oldukları hâlde zât-ı hâzret-i şâhâneniñ çizmeleri çekildiği maḥalde şadr-ı a'zam hâzretleri pâbûşını biraḡup şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr hâzretlerini [229] seccâdelerine deḡin getirüp, kendüleri câmi'-i şerîf derûnında vâķî' kapudan seccâdelerine inerek şalât-ı 'îd edâ olunduktan soñra şadr-ı a'zam ve vûzerâ-yı 'ızâm ve sâ'irleri taşra ḥurûc ve esblerine süvâr ve maşlaklar öñinde selâm-ı hümâyûna müterakķıb olurlar.

Zât-ı hâzret-i şehriyârî maḥfil-i hümâyûn kapusından teşrîf buyurdıkları 'akîbinde tekrâr alķış olunur ve bu hâlde şadr-ı a'zam hâzretleri tarafına imâle-i çeşm-i iltifât buyurdıklarını müte'âķib cümlesi birden rikâb-be-râber-i temennâ iderek yedekler öñine giderler. Biñ iki yüz kırk bir târîḡhine kadar mu'âyede resmi şalât-ı şubḡ ba'de'l-edâ icrâ olunmak ve şalât-ı 'îd mu'âyededen soñra îfâ kılınmak uşûlden olduğı cihetle icrâ olunup ba'de'l-mu'âyede câmi'-i şerîfe 'azîmet ve 'ale't-tertib alây ile sarây-ı hümâyûna muvâşalatla orta kapuya karîb yine ḡâş furun dîvârı öñinde esb-süvâr olarak tertîb-i sâbık üzere selâm-ı pâdişâhîye muntazır olduklarında zât-ı hâzret-i pâdişâhî selâmlanup orta kapudan içeri teşrîf buyuruldukda dârû's-sa'âde ağası güzer eylediği gibi şadr-ı a'zam ile vûzerâ ve sâ'ir me'mûrîn binek taşına nüzûl ile kubbe-i hümâyûna gelürler ve burada şadr-ı a'zamla ve sâ'ir alây ve mu'âyedeye dâḡil bulunanlara ta'âm keşîdesi 'aşr-ı 'âlî-i Kânûnî'den berü 'âdet olmaḡla tenâvûl olunur.

Ta'âm tenâvülinden sonra yeñiçeri ağası ve kapucu başılar giderler. Çavuşbaşı ve kapucılar kethüdâsı ağalar kubbe-i hümayûn kapusunda 'aşâ-ların darb iderler. Mine'l-kadîm 'ulemâ ve ricâlden şadr-ı a'zam mu'âyede idecek olan kâffesiniñ ba'de şalâtı'l-'îd kubbe altında ictimâ'ları kâ'ideden olmağla şadrı a'zamla mu'âyede itmesi uşûlden olup da alâya binmesi kâ'ideden olmayan 'ulemâ ve şaff-ı ni'alde bulunan bendegân şalât-ı 'îdi Ayaşofya Câmi'-i Şerîfi'nde ba'de'l-edâ yine kubbe-i hümayûna 'avdet ve ta'âm tenâvüli resmine dâhil olduklarından ba'de'l-mu'âyede ta'âm resmi tekmiinde şadreyn hareket ve bunları dîvân mişillü kubbe-i hümayûn kapusunda selâmlayup 'avdet iderler. Ağayân-ı mûmâ-ileyhimâ bunları kubbe hâricindeki direklere dek teşyî' iderler. Şadreyn orta kapudan çıkdıktan sonra cavuş başı ile kapucılar kethüdâsı yine kubbe-i hümayûn kapusına gelüp kezâlik 'aşâların darb iderler. Bu hâlde şadr-ı a'zam hareket ve kubbe altında olan vüzerâ ve hâcegân efendileri selâmlayup ağayân-ı mûmâ-ileyhimâ [230] pîş-revleri olarak bîrûna 'azîmet iderler. Şadr-ı a'zam hareket iderek kubbe-i hümayûndan çıkınca vüzerâ resm-i teşyî' mişillü bir hareket mütâba'at iderler. Şadr-ı a'zam kubbe altına çıkdığı gibi vüzerâ-yı müşârûn-ileyhim kaldırm kenârıyla şadr-ı a'zam hazretlerini geçüp kaldırım ortasından sür'atlice refât ile orta kapuya gelüp esblerine süvâr ve toğrı bâb-ı hümayûndan çıkup Ayaşofya 'imâreti kapısı önünde esb-süvâr oldukları hâlde selâma tururlar. Şadr-ı a'zam kapudan çıkup selâm virdiginde vüzerâ-yı müşârûn-ileyhim selâm alurlar. Ba'dehû şadr-ı a'zam sarâyına ve diğer vüzerâ hânelerine 'azîmet iderler ve vüzerâ yerlerinden müfâraket eylediklerinde şadr-ı a'zamiñ selâmına turdukları gibi eskileriniñ selâmına tururlar. Ve resm-i mezkûrdan sonra artık erbâb-ı menâşib u merâtib yek-dîgeriyle mu'âyedeye mecbûr tutulmaz.

Zât-ı hazret-i mülûkâne zikr olunan üslûb-ı şevket-maşhûb üzere câmi'-i şerîfden 'avdet ve toğrıca hırka-i şerîf beyt-i münîfine muvâşalat buyurdıklarında sorguçlu 'imâme-i mülûkâne sorguçsuz destâr-ı şâhâneye tebdîl buyurularak sünnet otaşında kahvaltı tenâvüline rağbet buyurduktan ve Bağdâd Köşki'niñ mermerlik şuffesinde enderûn-ı hümayûn mehter-hânesi tehiyye idildikten sonra ota-i mezkûr civârında vâkı' olup tefrîş olunan et-râfı açık ve yaldızlı bakır kubbeli Sultân Murâd Hân-ı Râbî' hazretlerinin mu'âyede kaşr-ı dil-nişîni teşrîf buyurıldığını müte'âkıb mehter-hâne çal-

mağa ve beşinci yeri ta'bîr olunan ve Kız Taşı dinilen dikili taşın öñindeki toplar neferâtına dülbend ağası dest-mâl şallayarak işâret itdiği anda toplar atılmağa başladıkdâ Top-hâne ve Kız Kulesi ve sâ'ir mevâki-i ma'lûme-i mu'tenâdan toplar atıldığı eşnâda dârü's-sa'âde ağası mu'âyede iderek ma'îyyeti mu'âyede idinceye kadar pâ-bercâ-yı kıyâm u tevaḳḳuf olur. Anı müte'âkıb bâbu's-sa'âde ağası ve mu'aḥḥaran hâzîne-i hümâyûn ve kılâr ve seferli kethudâları refâkatlarında bulunan iç ağalarıyla bi'l-vürûd mu'âyede-i hümâyûn ile müşerref olurlar ve her biriniñ neferâtı kâmilen mu'âyede idinceye kadar тұrurlar.

Bu resmîñ icrâsını müte'âkıb dârü's-sa'âde ve bâbu'ssa'âde ağalarıyla hâzîne ve kılâr ve seferli kethudâları ma'îyyetlerindeki koğuşlara bi'l-vuşûl koğuş imâmları huzûrlarında [231] buḥûrdânlar keşîde ve du'â iderek koğuş zâbiṭinden bed' ile mu'âyede tamâmında kaşr-ı mezkûra gitdiklerinde zât-ı şâhâne Lâlelik Bâğçesi'ndeki Muştafâ Paşa Kaşrı nêrdübânından nüzûl ile üçüncü yerini bi't-teşrîf burada silâhdâr ağanın tehiyye vü taḳdîm eylediği esbe râkiben Yalı Köşki teşrîf buyurılır.

Yalı Köşki'ndeki taḥt-ı hümâyûna şeref-ku'ûd buyuruldukdâ mehter-hâne-i bîrûn çalmağa başlar. Bu aralık bostâncı başı ve mülâzımı olan ḥâşekî ağa ve zî'l-yedi bulunan bostâncılar ocağı oṭa başısı ve ocak kethudâsıyla kara kulak ağa ve yeşilli ta'bîr olunan dört nefer eskileri mu'âyede iderler. Ba'dehû pehlevânlar güreşir ve baş çukadâr ağanın emriyle mevcûd müte'addid yedek esblere silâḥşorân-ı ḥâşşa râkib olarak tolaşırlar ve av ağaları şikâr taḳdîm iderler ve hıtâm-ı mu'âyedede harem-i hümâyûn teşrîf buyurılır.

'İd-i şerîfiñ ikinci günü Gül-hâne ve müsâ'ade-i mevsime göre Dâvud Paşa ve Üsküdâr'da Mehmed Paşa ve Beşiktaş'da Tolmabâğçe ve Arnavud Köy'i'nde Mehmed Paşa ve Bebek ve Gökşu ve Ayastefonoz civârında Fîlorya ve sâ'ir kaşr-ı hümâyûnlardan birisi bi't-teşrîf şadr-ı a'zam daḥi gide-rek ibtidâ enderûn-ı hümâyûn ağaları cündîleri cirîd oyununa âğâz iderler. Bunlara taraf-ı şadr-ı a'zamîden 'aṭiyye virilür ve cirîd tekmîlinde pehlevân güreşi ve taşra sâzendeleri terennümâtı ve ḳol oyunu gibi ba'zı eglenceler icrâ olundukdan soñra şadr-ı a'zam dârü's-sa'âde ağası istiḫbâbıyla ḥâk-i pâ-yı hümâyûna rû-mâl olarak iltifâten serâsere düḥte şırt semmûr kunoş

kürk iksâ kılındıktan sonra 'avdet iderler. Ferdâsı 'îd-i sa'îdiñ üçüncü gününde vezîr kethudâsı ağa ve soñraları kethudâ beg ve mu'ahharan devlet kethudâsı efendi ta'bîr olunan zât binîş yerinde kendi tarafından iki re's mü-serrec ü müzeyyen esb takdîm iderek yeşil çukaya dühte bol yeñlü sırt sem-mûr küntoş hıl'at-ı fâhire iksâsıyla talât buyurılır. Yevm-i mezkûrda kethudâ-yı müşârün-ileyh ma'ıyyetiyle şadr-ı a'zam agavâtı cündîleri bi'l-vürûd 'arz-ı fûrûsiyyet-i cirîd-bâzî ile taraf-ı hazret-i mülûkânenen ih-sâna nâ'il olurlar.

'Îd-i adhâdaki merâsim ü teşrîfât 'îd-i fitrîñ 'aynı olup faķat kurbân bayrâmında şehriyârân-ı 'izâm hazerâtının dest-i mukaddes-i humâyûnla-rıyla birkaç re's koç kurbân idilmesi ibtidâ-i saltanat-ı seniyye-i 'Osmâni-ye'den berü 'âdet [232] hükmüne girmiş olduğundan edâ-yı şalât-ı 'idden sonra enderûn-ı humâyûna muvâşalat-ı şâhânedede hırķa-i sa'âdet dâ'ire-i mübârekese şadurvânına medhal olan kurbân kapısı pîş-gâhında ve el-hâle-tü hâzihî mevcûd olan sed önindeki kuyı önüne vaz' olunan şandalyeye ku'ûd-ı humâyûn hîninde silahdâr ağanın irâ'e itdiği kurbân du'âsı kırâ'atı ni müte'âķib dâru's-sa'âdeden hazînedâr ağanın hâzır itdiği yemeniler ile ekmâm-ı humâyûnı şardığı ve eşvâb-ı humâyûnı futa tedvîriyle reşehât-ı demden hıfz itdiklerinde bıķaķķı başının tabla ile elinde tutduğu bıķaķlardan bir kabzasını baş lala aķz iderek yed-i humâyûna bi't-takdîm bir veyâhud daha ziyâde kurbân zebhine ragbet buyurılır ve on sekize varıncaya kadar kesilecek karâbin dâru's-sa'âde ağası vekâletiyle kesilüp bunlar harem-i humâyûn ve hazîne ve kılâr ve seferli ve dâru's-sa'âde ve bâbu's-sa'âde koğuş-larına zülûfli balıacı ve hâşekî ve teber-dârân-ı sarây-ı 'atîķden yazıcı efendi yerinde bulunan hulefâya ve kozbekçi ve şuffeli ve kuş-hâne ve hal-vâ-hâne ve haķab anbârı ve hâş furun ve şandalcı ocaklarına gönderilir. Bundan başka olan resmler 'îd-ı fıtrîdan farklıdır.

Bayrâm Rikâbı Teşrîfâtı:

'Îd-i fıtrîñ dördüncü ve 'îd-i adhânın beşinci günlerinde rikâb olmak Yavuz Sultân Selîm Hân hazretlerinin 'aşr-ı âlîsinden kalmış bir uşûldur.

Eyyâm-ı mezkûrede şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm ve kapudân paşa ve ye-nîçeri ağası ve kethüdâ beg ve defterdâr efendi ve nişâncı ve re'îs efendi el-bise-i 'îdiyyeleriyle dâ'ire-i humâyûndan irâde buyurılan dâ'ire-i mülûkâne ve kaşr-ı şâhâneye vürûd eylediklerinde silahdâr ağa ve çukadâr ağa şadr-ı a'zamı ve rikâbdâr ağa ve baş çukadâr ağa şeyhu'l-islâm efendiyi ve sâ'ir hâş otağlar ile ikinci çukadâr ve baş çavuş ve ser-mahfil ve baş çakır şalan ve baş bî-zebân sâ'ir zevâtı istikbâl ile bağıl-gîrleri olarak şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm dâru's-sa'âde ağası otağında ve sâ'irleri silahdâr ağa nezdinde ârâm ile tatlı ve kahve ve şerbet ikrâmıyla mükerrem oldukları 'akîbinde huzûr-ı humâyûna sâyîde olduklarında ba'zı iltifât ve nüvâziş-i hazret-i pâ-dişâhiye nâ'iliyyetle icrâ-yı uşûl-i mu'tâdeden şoîra şadr-ı a'zam hazretle-riyle şeyhu'l-islâm efendiden başka cümlesi [233] ârâm itdikleri otağlara 'avdet iderler. Bu eşnâda huzûr-ı humâyûnda baş bî-zebân ile nevbetçi dilsiz bi'l-münâvebe dest-beste-i kıyâm ve bir güne emr-i humâyûn vâki' olur ise enderûn-ı humâyûn bî-zebânları beyenlerinde müte'ârif işâret-i ifhâmiyye ile fermân buyurılır.

Şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâmîñ 'avdetlerine ruşşat buyuruldukda hu-zûr-ı humâyûndan hurûc ve dâru's-sa'âde ağasına vedâ'la eşnâ-yı 'avdetde taraf-ı şadr-ı a'zamîden ve cânib-i meşîhatdan ve şavb-ı kapudânî-i deryâdan ikinci çukadâr ve baş çavuş ve ser-mahfil ve baş çakır şalan ve baş ve nevbetçi dilsizleriñ ve kozbekçiler ocağınıñ 'atıyye-i mu'tâdeleri virilerek geldikleri tertîb ile 'avdet iderler. Leyâlî-i 'îdeyn-i sa'îdeyn ile vilâdet sûr-larında Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' 'aşr-ı 'âlîsinden berü 'âdet olduğu cihetle enderûn-ı humâyûn koğuşlarına leylen taşra sâzende ve hayâl-bâz ve hoş-ka-bâz ve meddâhları celb olunarak kemâl-i edeb ü 'iffetle eglenilür ve gün-düzleri rikâb-ı şâhâne ile birer mesîreye gidilerek vakit geçirilür.

İşbu merâsim-i a'yâd ve kırâ'at-ı mevlid-i şerîf ve hırka-i sa'âdet zi-yâreti ve şurre ihrâcı ve bâb-ı âşafî mu'âyedesi ve iftârlar ve sâ'ir rüsûm-ı saltanat-ı seniyyeye dâ'ir tahkîk idebildiği fıkralar tarîk-i feyz-refîk-i 'ilmîden bi't-tedrîc Rûmili kâdî-'askerliğine irtikâ itmiş ve nikâbet-i eşrâf ile vak'a-nüvîslik ve takvîm-hâne-i 'âmire nezâreti gibi hıdemât-ı seniyye 'uh-de-i ehliyyetine 'ilâve buyurulmuş olan Mustazraf mütercimi ve Üss-i Zafer gibi nice tevârîh ve resâ'il mütercim ve mü'ellifi bulunan Şahhâflar

Şeyhî-zâde şâ'ir-i mâhir Es'ad Efendi merhûmuñ Teşrîfât-ı Kādîme'ye dâ'ir te'lîf itdiği risâle-i matbû'asında mûnderic olmağla risâle-i mezkûreye mûrâca'at buyuran zevât bîrünca olan merâsim-i devlet-i 'aliyyeye dañi mu'ttâ-li' olurlar.

Muharremiñ ikinci günü 'îdeyn ve mevlid rikâbları gibi sene tebrîki rikâbınıñ icrâsından sekiz gün soñra ya'nî yevm-i 'âşûrâda aşâğı matbağda 'aselî ve halvâ-hânede sükkerî ve kuş-hânede süzme ve miskî 'âşûralar tabhıyla aşâğı matbağda tabh olunan kozbekçiyân ile zülûfliyân ve eski sarây teber-dârânına ve âhad-ı ahâlîye ve halvâ-hânede tabh olunan dâ'ire-i hümayûn ile müte'allîki olan sâ'ir [334] bendegân ve sarây-ı 'atîkde bulunan mu'teberâna ve kuş-hânede i'mâl itdirilen dâ'ire-i celîle-i dâhiliyye ve nefsi-i hümayûn ile tışaruda sarây-ı 'âlîlerinde bulunan selâtin-i 'iffet-âyîn hazerâtına ve şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm ve kapudân paşa ve yeñiçeri ağası ve kul kethüdâsı ile katâr ağalarına ve menâşıb-ı sitte ta'bîr olunur kethüdâ beg, defterdâr efendi, nişâncı, re'îsü'l-küttâb, defter emîni, şıkk-ı şânî ve harem-i hümayûna müte'allîk olup çerâğ buyurulmuş olan havâtîn ve dâru's-sa'âde ve bâbu's-sa'âde ağalarıyla silâhdâr ve çukadâr ve rikâbdâr ve dülbend ve anahdar ve pîş-gîr ağalarına ve hazînedâr ağa ve hazîne vekîli ve baş kapu gulâmı ve baş ağalar ile hazîne ve kîlâr ve seferli kethüdâları ve mâ-beyncilerle tûfengçi başı, kahveci başı, şarıkçı başı, berber başı, mü'ezzîn başı, baş lala gibi enderûn ricâline tevzî' u taqsîm olunur.

Mevlid-i Şerîf Kırâ'atı Merâsimi:

İbtidâ resm-i kırâ'at-ı mevlid-i şerîf şâhib-i Erbil melik Efdal Muzafferü'd-dîn hazretlerinin eser-i münîfleridir. Melik-i müşârün-ileyh esbağalâhu gufrânehu 'aleyh altı yüz dört senesi mâh-ı rebî'u'l-evveliniñ on ikisinde bu âyîn-i bihîni vaz' u ihtirâ' idüp beher sâl rûz-ı merķûm hulûlünde icrâsına ibtidâr ile eyyâm-ı 'îd ü sûr gibi et'îme-i nefise ve eşribe-i lezîze ihzâr iderek bi'l-cümle ahâlî-i şehri kûrâyı ziyâfet ü ikrâm ve şîlât u şadakât ile meserret-bağış-ı kulûb-ı fukarâ olduklarına müteşekkiren 'ulemâ-yı zamânı resâ'il-i 'adîde te'lîf ve şuarâ-yı devrânı kaşâ'id-i belîğa ile eşdâf-ı

mesâmi'-i 'âlemiyânı teşnîf eylediler. Bi-hamdillâhi Ta'âlâ bilâd-ı İslâmiyyede bu âyîn-i şerîf ilâ-hâze'l-ân cârî ve huşûşâ haremeyn-i muhteremeyn ve Mısır ve İslambol ve Şâm ve Haleb ve Bağdâd ve Hicâz ve Kudûs ve Yemen ve Cezîretü'l-'Arab ve sâ'ir memâlik-i mahrûse-i devlet-i 'aliyye ve Buhârâ ve Avgânistân ve Kaşgar taraflarında müstemirdir. Ol hengâm-ı huceste-encâmda bi'l-cümle ehl-i islâm sürûr-ı tâm ve edâ-yı haqq-ı edeb ü ihtirâm ile dem-sâz-ı kırâ'at-ı mevlid-i bâ-sa'âdet-i Hayru'l-enâm olmalarıyla ol şehir-i şeref-iştihâr beyne'l-ahyâr lakab-gîr-i Rebî'u'l-Ebrâr olmuştur. İbni Hacer Heysemî Fetâvâ-yı Hadîşiiyye'de, fi'l-hakîka kân-ı cevâhir-i âşâr-ı seniyyedir, bu gûne güher-pâş-ı beyân olmuştur ki, "işbu mevlid-i şerîf kırâ'at-ı zımnında ahâlî-i Mısır'ın bezl ü îsâr eyledikleri harc-ı keşîr, dâhil-i 'aded-i tebzîr olmayup, şân-ı [235] Muhammedî'ye nisbetle yesîr ve rûkn-i îmân olan mihr ü mahabbet-i Ahmedî'ye muâyeseyle be-gâyet hakîrdır". Medhal mü'ellifi İbnü'l-Hâcc'ın bu mâddede şûret-i inkâr-ı izhârı ebnâ-yı 'aşrının ba'zı âlât-ı muharreme ve esbâb-ı mahzûre izâfelerine mebnî olmağla nefis-i mâddeye rızâ ve ikrârlarına münâfî olmadığı mir'ât-ı ezhân-ı zevîl-ebsâra bedîdârdır. Buraya kadar Kâmûs mütercimi 'Ayıntâbî Ahmed 'Âşım Efendi merhûmuñ Siyer-i Halebî tercümesinden menkûldür. Erbil'de ve Mısır'da yevm-i mes'ûd-ı mübârekeye olan ri'âyeti yâd idüp devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye dâme fî duhûri'l-ebediyyede bu vâkt-i mebrûk-i mes'ûd haqqında 'arz olunan vecîbe-i hürmetden ve huşûsiyle on birinci şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr Selîm Hân-ı Şânî-i diyânet-şi'âr resm-i mebrûk-i mezkûra kemâliyle ri'âyetinden başka leyle-i vilâdet-i bâ-sa'âdet-i Hazret-i Nebvî ile leyâlî-i mi'râc ve berât ve a'yâdda menâr-ı cevâmî'ın kanâdîl ile tezyînini tertîb ü tebyîn ve Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri dahi bu resm-i bîhîne birtakım 'ilâvât-ı mer'îyye ve vecîbe-i ri'âyet-i lâzime 'ilâve vü ta'yîn buyurduklarından bahş itmemesi müverrih-i mûmâ-ileyhiñ revîş-i fuzûlânesinden ve ma'lûm olan hilye-i garaż-kârânesinden başka ma'nâ virilemez. Bâ-huşûş bu ri'âyet ilâ yevminâ hâzâ ma'a-zî-yâdetin icrâ olundukdan fazla ol gicelerde kâffe-i bendegân ve bi'l-cümle mü'minîn hâneleri kapuları pîş-gâhlarını kanâdîl ile tenvîr etmek 'âdeti Sultân Mahmûd Hân-ı Şânî efendimiz hazretleri 'ahd-i 'âlisinden yâdigâr kalarak leyle-i mes'ûde-i mebrûke al-hâletü hâzihî münevvir-i 'uyûn-ı muvaḥḥidîn olmaqdadır. Fe-ḥamden şümme ḥamden şümme ḥamden selâtîn-i

‘izâm-ı ‘Osmâniyye hâzerâtının el-hâletü hâzihî bu uşûlûn icrâsındaki devâm u himmetlerinden başka kâffe-i bendegân ve huşûşiyle âhâd-ı nâsdan cüz’îce şâhib-i iktidâr olanlar bile hânelerinde it’âm u ikrâm-ı ihvân ile mevlid kırâ’at itdirmek ve hânelerinde vüs’at olmayanlar cevâmî’ ve mesâcid-i şerîfe ve tekâya vü zevâyâ-yı münîfede menkabe-i celîle kırâ’atını pîşe ve ba’del-vefât rûhları içün kezâlik mahâl-i mübâreke mevlid kırâ’atı içün vakıflar tahşîşiyle vilâdet-i Hazret-i Resûl-i Kibriyâ’ya farîza-i ri’âyeti endîşe iderek bâ-huşûş keş ü güzâr itdigim Haleb ve Beyrût ve Harpût ve Ma’den ve Ankarâ ve Kankırı ve Şonkur ve Hüseyn-âbâd ve Aţana ve Amasya ve Şamsun ve Zile ve Sivas ve Tokad ve Turhâl ve Malatya ve İz-mîd ve Filibe ve Tunus ve Trablus-ı Ğarb ve Trablus-ı Şâm ve Lazkiye ve ‘Ayıntâb ve Anţakya [236] ve Anţalya ve Mar’aş ve Burûsa ve Edirne ve Kızânlık ve Zağra ve Tâtâr Bâzârı ve Şumnu ve Ruscuk ve Varna ve Hâşkôy ve Balıkesrî ve Bergama ve Şoma ve Edremîd ve Rodos ve Girîd ve Midillü ve Sakız ve Limni ve Bozcaata ve Bolı ve Dârende ve Merzifon ve daha hâtırda kalmayan birçok mahallerde bây u gedâ, a’lâ vü ednâ kırâ’atı menkıbe-i celîleye îşâr-ı mevcûdât ile ri’âyet itmekde oldukları görülmüşdür. Rabbim bilâd-ı İslâmiyye ve ehl-i îmânî âfât-ı her devâhîden maşûn ve servet ü iktidârların tekşîr ile memnûn buyursun.

Binâberîn mâh-ı rebî’u’l-evvelîñ on ikinci günü ber-vech-i mu’tâd Sul-tân Ahmed Hân-ı Evvel Câmî’-i Şerîfi’nde mevlid-i şerîf menkabe-i celîlesinin kırâ’atı resmi günü med’uvv olan vüzerâ-yı ‘izâm hâzerâtına sâ’atı taş-rîh ile kethudâ beg tarafından ve birkaç gün evvel şeyhu’l-islâm efendiniñ re’îs efendiye gönderdiği defter mûcibince şudûr ve mevâlî-i kirâm ile ber-mu’tâd üç nefer şeyhlere tahvîl kaleminden tezkireler tahrîr ve bir gün muqaddem çavuşbaşı ağaya teslîm olunur. Çavuşbaşı ağa kendü tarafından mîr-i ‘alem ve ‘umûmen kapucı başılar içün baş kapucı başıya ve rikâb-ı hü-mâyûn ağalarına ve yeñiçeri ağasına ve ocak ağalarına ve defterdâr ve tev-kî’î ve defter emîni ve şıkkeyn efendilere yazılan tezkireleri çavuşân-ı dî-vân ile irsâl iderler. Hasbe’t-teşrîfât gelecek müderrisîne İstanbul kâdîsi efendi tarafından tezkireler gider.

Şeyhu’l-islâm efendiniñ yevm-i merkûmda sâ’at kaçda teşrîf ideceklerini müş’ir pusulası bir gün muqaddem re’îsü’l-küttâb efendi tarafından tah-

rîr ve kîse-dârları ile taraf-ı meşîhat-penâhîye tesyîr olunur. Yevm-i mezkûrda haberci çavuş taraf-ı şeyhu'l-islâmîye gönderilir.

Bâlâda mestûr erkân-ı devlet hey'et-i resmîyeleriyle ve şeyhu'l-islâm efendi 'örf ve mevsime muvâfık beyâz çukaya dühte ferve-i semmûr ve kâ-kum ve ferâce-i beyzâ ve vüzerâ-yı 'izâm kıllâvî ve ber-muktezâ-yı mevsim erkân kürk veyâhud ferâce ve dîvân bisâtlı esb ve 'ulemâ ve müderri-sîn bi'l-cümle 'örf ve muvâhhidî kürkler ve defterdâr ve tevķî'î ve defter emîni ve kethudâ beg ve re'îsü'l-küttâb ve şikk-ı şânî ve şikk-ı sâlis efendiler selîmî ve erkân kürk veyâhud ferâce ve dîvân rah̄tlu esbleriyle mu'ayyen olan vakitte câmi'-i şerîfe gelürler.

[237] Sultân Ahmed Câmi'-i Şerîfi'nde şadreyn-i muhteremeyn ve mevâlî ve müderri-sîn 'alâ-merâtibihim sağ taraftan minber-i şerîf nihâyetine ve şuffe kenârına mahfil-i hümâyûna toğrı ku'ûd iderler ve vüzerâ-yı 'izâm mihrâbîñ şol tarafına vaz' olunan seccâdelere otururlar. Ve alt yanına yeñiçeri ağası ve defterdâr efendi ve tevķî'î ve defter emîni ve kethudâ beg ve re'îs efendi ve şikkeyn efendileriñ alt tarafına mîr-i 'alem ve kapucı başı ağalar ve sipâh ve silahdâr ve bölükât-ı erba'a ağaları cebeci ve topçı ve 'arabacı başı ve sipâh ve silahdâr kâtibi ve kethudâları ve bundan soñra haremeyn müfettiş ve muhâsebecisi ve hulefâ ve kîse-dârları otururlar.

Yeñiçeri ağası selâmlıktan geldikde şadr-ı a'zam hazretlerine temennâ idüp ku'ûd ider. Ordu-yı hümâyûn taşrada iken yeñiçeri ağası mahalline sekbân başı ağa ku'ûd ider ve zağarcı ve şaîsoncı başı ve turnacı ve muhızır ağa ve bostâncılar ota başısı ve yeñiçeri yazıcıları minber kapısı önünde kürsîye toğrı ve yeñiçeri neferâtı câmi'-i şerifiñ dört orta direklerinden direkden direge kıyâmen dizilürler. Ordu-yı hümâyûn taşrada iken muhızır ağa ve baş çavuş minber kapısı yanında kıyâmen tururlar ve bostâncılar ota başısı ve yeñiçeri yazıcıları minber kapısı önünden kürsîye toğrı dizilürler.

Kapucı başılar başlarına selîmî ve mevsime göre erkân kürk veyâ ferâce giyer ve dîvân bisâtlı esbler ile bâb-ı hümâyûna bi'l-vürûd zât-ı hazret-i pâdişâhîyi sarây-ı hümâyûndan alup alây ile câmi'-i şerîfe getirerek ber-mu'tâd yeñiçeri ağası ve kapucı başı ağalar selâmladıktan soñra yerlerine gelüp otururlar.

Bölükât-ı erba'a ağaları ba'zı evânda me'mûriyetle taşrada bulundukları hasebiyle tayy olunmuş ve câmi'-i şerîfde ku'ûd idecek ricâl mahallî dîk olup bâ-huşûş kapucı başılara mahâl kalmadığına binâ'en yüz seksen ikide vâkı' sefer-i hümâyûn 'avdetinden berü bu resmden sipâh ve silahdâr kethudâ ve kâtibleri 'afv olunmuşdur.

Şeyhu'l-islâm efendi teşrîf buyurduktan şofıra şadr-ı a'zam hazretleri kallâvî ve ber-muktezâ-yı mevsim erkân kürk veyâ ferâce ve dîvân bisâtlu esb ile ve tezkireci ve mektûbî efendiler mücevveze ve erkân kürk veyâ ferâce ve kemer rahtlu esbleriyle ve çavuşân-ı dîvân-ı hümâyûn ve ağayân mücevveze ve ferâceler ile sarây-ı âşafîden alây ile câmi'-i şerîfe geldiklerinde hâzır-bi'l-meclis olanların cümlesi şadr-ı a'zama kıyâm [238] ve şuf-fe sırasında olan 'ulemâ-yı 'izâmîn ortasından mürûr ve tarafeyne selâm vîrerek mihrâbîñ öñine vaz' olunan seccâdelere ku'ûd buyururlar. Re'îsü'l-küttâb efendi ve çavuş başı ağa şadr-ı a'zam hazretlerinin mukâbelelerinde mahfil-i hümâyûn tarafına mukaddemce vaz' olunan seccâdelere otururlar.

Tezkireci ve mektûbî efendiler kürsî tarafında mahfil-i hümâyûn altında otururlar. Bu eşnâda teşrîfâtî efendi ve hâlife ve kîse-dâr-ı teşrîfât mücevveze ve mevsime göre kürk veyâ ferâceler ile buhûrdânlar getirüp birini pîş-gâh-ı âşafîye ve birini şeyhu'l-islâm hazretlerinin önlerine ve birini vüzerâdan mevcûd bulunan zevâtın önüne koyup hitâmında mezkûr buhûrdânları yine bunlar kaldırırılar.

Naķîb efendilerin siyâdeti şecere ile müşbet olmak cihetiyle kırâ'at olunacak menkabe-i celîle cedd-i 'âlî-i bûzürg-vârlarının vilâdet-i bâhirü's-sa'âdet-i 'aliyyelerini mübeşşir ve bu ise böyle bir günde naķîbü'l-eşrâf bulunanlara fevka'l-'âde hürmet buyurulmak lüzûmını müş'ir ve bu hâlde naķîbü'l-eşrâfîñ bu resm-i meclis-i melâ'ik-enîşde cümleye tekaddümini mutazammın olup hâlbuki buña ittihâz olunan rûsûm-ı teşrîfât-ı saltanat-ı seniyye müsâ'id olmadığından ve bu cihetle yevm-i mezkûrda naķîb efendilerin vûkelâ-yı devlet ve meşîhat zeylinde ıķ'âd olunmaları nâ-revâ olduğundan bunlar hakkında şehriyârân-ı 'Âl-ı 'Osmân'ın ibrâzına himmet buyurmakta oldukları hürmet-i mahşûşaya dâl olmak üzere naķîb efendilerin yevm-i mezkûrda câmi'-i şerîfe vürûdlarında bir mahfil-i mefrûş u mestûr-

da mu'azzezen tenhâca ârâm itmeleri lüzûmını mevlid-i şerîf resmini bu şûret-i ta'zîme ile icrâyı kâ'ide ittihâz buyurmuş olan Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri nakîb efendiler hakkında daî bu uşûlî vaz' u ihdâş buyurmuş olduklarından câmi'-i şerîf-i mezkûruñ sağ cânibindeki zâviye çadır perdeleriyle testîr ve müzeyyen döşeme ile tefrîş olunarak nakîbü'leşrâf hazretlerinin kîrâ'at-ı menkabe-i celîleniñ hıtâmına kadar ol maħalde münferiden ârâm itmeleri kanûna rabt olunmuş ve bu kânûn-ı ri'âyet-nümûn el-hâletü hâzihî ol vechile hûsn-i icrâya merhûndur. Eşnâ-yı kîrâ'at-ı manzûme-i münîfede sâmi'îne tevzî' olunan şeker ve şerbetden nakîb efendiniñ hisşesi müstakîl tabla ile i'tâ ve buhûr ve gülâb ikrâmı daî ifâ olunmakta bulunmuştur. Hıtâm-ı meclis-i 'âlîde kendi hadem ü haşemleriyle yalnızca hânelerine 'avdet iderler.

Maħfil-i hümâyûna vuşûl-i şâhânedan mukaddem mü'ezzinler maħfilinde tilâvet olunan Sûre-i [239] Feth-i şerîf tamâmında bi'l-yümni ve'l-ikbâl muvâsalat-ı mülûkâne vukû'ıyla karâr-gâh-ı şâhâne olan maħfil-i 'âlîye vuşûl-i hümâyûnı i'lânen derîçe-i kafes gûşâd olundukda 'umûmen huzzâr kıyâm ve turdukları yerde tevâzu'-ı tâm iderek kad-hamîde-i ta'zîm ü ikrâm oldukları hinde şadr-ı a'zam seccâdeden aşağıda icrâ-yı resm-i zemîn-bûs itdikten sonra kafes çözüldükde herkes yerlerine otururlar.

Teşrifâtî efendi maħfil-i hümâyûn altında mukâbele-i hazret-i âşâfide kıyâmen fermâna muntazır olur. Mü'ezzinler maħfilinde kîrâ'at tamâm oldukda ibtidâ Ayaşofya şeyhi şâniyen Sultân Ahmed şeyhi efendi kürsîye 'urûc ve va'z iderek inerler. Bu eşnâda yazıcı efendi ta'bîr olunan dârû's-sa'âdetü's-şerîfe ağası kâtibi efendi yediyle her birerlerine ferâce semmûr kürkleri ilbâs ve şurreler ihsân olunur.

Teber-dârânîñ okur ve yazarlarından manşûb dârû's-sa'âde ağası kâtibi efendi eger hâcegândan ise mücevveze ve ber-muktezâ-yı mevsim erkân semmûr kürk yâhud ferâce iltibâs, değil ise ocağına maħşûş barağa ve biniş iktisâ eyler. Bu eşnâda her bir şeyh efendi kürsîye çıkdıkça vüzerâ-yı 'izâm ve 'ulemâ-yı kirâm ve sâ'ir huzzâr-ı zevî'l-ihtirâm hazerâtına teber-dârân-ı zülûfliyân üç def'a şerbet ve buhûr virür. Şeyh efendiler kürsîden indikçe taraf-ı şadâretten tehiyye olunan 'atîyye çıkınları teşrifâtî efendi yediyle koyunlarına vaz' olunur.

Ba'dehû mevlid-hân-ı evvel biraz kırâ'at ve nüzûl eyledikte yine dârü's-sa'âdetü's-şerîfe ağası kâtibi yediyle hıl'at ilbâs olundukdan sonra mevlid-hân-ı şânî çıkup kırâ'at iderek,

"Geldi bir ak kuş kanâdıyla revân
Arkamı şıgadı kuvvetle hemân"

beyti okundukda huzzâr bi'l-cümle kıyâm itdikleri eşnâda mahfil-i humâyûn tarafında perde verâsında tevkîf idilmiş olan müjdecî başı, emîr-i Mekke-i Mükerreme şerîf hazretlerinin nâmesini der-hâl teşrîfâtı efendi delâletiyle şadr-ı a'zam hazretlerinin huzûrına getirüp resm-i dâmen-bûsî icrâsıyla teslim ider. Şadr-ı a'zam tarafından olunan işâret mûcibince re'îsü'l-küttâb efendi müjdecî başıyı bi'l-istîşâb huzûr-ı humâyûna dâhil olduğda dârü's-sa'âde ağası perdenin yanında istikbâl ve nâmeyi ahz u ibcâl ile silahdâr âga refâkatiyle bendini güşâd ve kîsesinden ihrâc iderek re'îsü'l-küttâb efendiye i'tâ ider [240] ve re'îs efendi nâmeyi huzûr-ı şâhânede kırâ'at eyler. Dârü's-sa'âde ağaları haremeyn-i muhteremeyn hıdmeti me'mûriyyetini hâ'iz olduklarına mebnî ibtidâ âga-yı müşârûn-ileyhe serâsere dühte semmûr kürk ilbâs ve ba'dehû re'îsü'l-küttâb efendiye ve müjdecî başıya haftân iksâ olunarak mahallerine i'âde olunurlar. Re'îsü'l-küttâb efendi hâricde kalmış olan çavuşbaşı âga ile berâber gelüp yerlerine otururlar.

Bu eşnâda zât-ı hazret-i mülûkâne Medîne-i Münnevvereden gelen hurmadan baş pîş-gîr ağası yediyle şadr-ı a'zam hazretlerine sîm tabak ile hurma ihdâ buyurmalarıyla teşrîfâtı pîş-revligiyle hurmayı pîş-gâh-ı âşâfiye vaz' u temennâ ve 'avdet itdikden sonra şadr-ı a'zam bir iki dânesini tenâvül ve bir iki dânesini şeyhu'lislâm efendi hazretlerine virüp kuşurını tevzî' içün teşrîfâtı efendiye işâret ve fermân buyurarak hasbe'l-emr teşrîfâtı efendi ibtidâ vüzerâ-yı 'izâm ba'dehû şadreyn-i muhteremeyn ve yeniçeri ağası ve mevâlî ve müderrisîn efendiler nihâyetine ve defterdâr ve kethudâ beg ve re'îsü'l-küttâb ve tevkî'î ve defter emîni ve şıkkeyn efendilere ve çavuşbaşı âgaya birer dâne hurma i'tâ ider ve boş tabağı karakulak bostânî âga ile mahfil-i humâyûnda olan pîş-gîr âgasına i'âde iderler.

Taraf-ı cihân-dârîden hurma getüren pîş-gîr âgasına cânib-i şadâretten karakulağ-ı şadr-ı 'âlî yediyle yüz altın irsâl olunur. Şadr-ı a'zam seferde

bulunur ise nâme-i mezkûr kâ'im-mağâm paşaya virilerek resm-i mezkûr an-ların işâretleriyle icrâ idilür. Bu hılâlde mevlid-hân-ı şânî nüzûl eyledikde hıl'at ve 'atıyyesi virilerek mevlid-hân-ı şâliş çıktığı gibi Sultân Ahmed Câ-mi'-i Şerîfi mütevellîsi şadr-ı a'zam hazretlerine ve Ayaşofya mütevellîsi şeyhu'l-islâm efendi hazretlerine ve evkâf-ı sâ'ire mütevellîleri ferâce ve destâr-ı perîşânlarıyla vüzerâ-yı 'izâm ve 'ulemâ ve hâcegân efendiler ile şı-rasıyla ağavâtın şeker tablalarını pîş-gâhlarına vaz' iderler. Bunları zağarcı başı, şaîsoncı başı, tûrnacı, muhızır ağa ve sâ'ir ümerâ-yı ocaq kaldırırlar. Bu eşnâda mevlid-hân-ı şâliş nüzûl ve hıl'at ve şurresini ahz ile mevki'-i sürûra müşûl olarak du'â tamâm olduğda 'avdet iderler. Fakat şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm [241] ve vüzerâ ve şadreyn ve defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ve tevki'î ve defter emîni ve şikkeyn efendiler ile çavuşbaşı ve cebeci ve topçı ve 'arabacı başı ağalar 'ale't-tertib câmi'-i şerîfiñ tışarısında nerdübân dibin-de maşlaklar öñinde esb-süvâr olarak selâm-ı pâdişâhîye muntazır olurlar.

Zât-ı hazret-i pâdişâhî râkiben mahfil-i hümayûndan zühûr ve selâm-ı şâhâneleriyle bendegânını taltîf ü mesrûr buyurduklarında şadr-ı a'zam, şeyhu'l-islâm ve sâ'irleri esb-süvâr olarak resm-i dâmen-bûs icrâ ve alkış olunduktan şoñra teşrif-i hümayûn vukû' bulur. Ba'dehû şadr-ı a'zam, şeyhu'l-islâm ve sâ'ire merâsim tevdî'i edâ ve kapu ricâliyle bâb-ı âşafîye 'avdet iderler. Bundan şoñra herkes birbirin selâmlayup hânelerine 'azîmet iderler. Bu günde zât-ı şâhâneyi câmi'-i şerîfe 'azîmet ve 'avdetlerinde ye-ñiçeri ağası indirüp bindirir.

Beher Sene Mu'tâd Üzere Mevlid-i Şerîf Kırâ'atı Günü Huzûr-ı Hümayûnda İlbâs Olunan Hıl'atlar:

Dârü's-sa'adetü's-şerîfe ağası hazretlerine hıl'at: Kumâş-ı hâre bâ-post-ı şırt semmûr ma'a-üstlük şevb, 1.

Meşâyih ve selâtîn efendilere: Çuka ferâce seminûr kürk şevb, 1.

Re'îsü'l-küttâb efendiye: Hıl'at-ı hâşsu'l-hâş şevb, 1.

Haremeyn müfettişi efendiye: Hıl'at-ı kuşluk şevb, 1.

Dârü's-sa'ade ağasının ota lalası ağaya: Hıl'at-ı hâş şevb, 1.

Haremeyn evkâf-ı şerîfesi nezâreti mu'âvini makâmında olan yazıcı-i ağa-yı dâru's-sa'âdeye: Hıl'at-ı hâşsu'l-hâş şevb, 1.

[242] Muhâsebecî-i haremeynüş-şerîfeyn: Hıl'at-ı hâşsu'l-hâş şevb, 1.

Kethudâ-yı teber-dârân-ı zülüfliyân: Hıl'at-ı hâşsu'l-hâş şevb, 1.

Mukâta'acî-i haremeyn: Hıl'at-ı kuşluk şevb, 1.

Mütevellî-i vakf: Hıl'at-ı kuşluk şevb, 1.

Kâtib-i vakf: Hıl'at-ı a'lâ şevb, 1.

Mevlid-hân efendilere: Hıl'at-ı a'lâ şevb, 1; Hıl'at-ı hâşsu'l-hâş şevb, 2, cem'an 3.

Müjdeciyân nefer 2: Hıl'at-ı kuşluk şevb, 1; Hıl'at-ı a'lâ şevb, 1.

Dârü's-sa'âde ağalığının mülâzımı olan hazînedâr ağa: Hıl'at-ı hâşsu'l-hâş şevb, 1.

Bâbu's-sa'âdeden kîlârcı başı ağa: Hıl'at-ı hâşsu'l-hâş şevb, 1.

Hâsekî başı ağa: Hıl'at-ı kuşluk şevb, 1.

Teşrîfâtî efendi: Elvân hıl'at şevb, 1.

Ser-sakḳâyân nefer, 'aded 2: Hıl'at-ı kuşluk şevb, 2.

Câmi'-i şerîf-i mezkûruñ garb cânibi olan tavukçılar kâr-hânesi ve [243] arasta tarafındaki sâhasına zülüfli balıacılardan olan kahveci başı li-ecli'l-ihtiyât bir kahve çadırı kurar ve 'avdet-i hümayûna kadar istek iden zevâta kahve virür ve şıcaḳ şu bulundurur.

Şurre-i Hümayûn Emâneti Merâsim ve Teşrîfâtı ve Şerîf Hazretlerinden Emâret Boğçası Vürûdı

Tevcîh-i Emânet-i Şurre ve Me'mûriyyet-i Ağa-yı Haftân Be-Şerîf-i Mekke-i Mükerreme:

Şurre emîni ta'yîn buyurılacak zâta huzûr-ı âşafîde hıl'at ilbâs olundukdan sonra kethudâ begle görüşerek ilbâs olunan hıl'atıyla telhîşî ağaya

terfîkân enderûn-ı hümâyûna gönderilerek dâru's-sa'âde ağasıyla mülâkât eyledikde müşârûn-ileyhiñ huzûrında dañı hıl'at ilbâs olunur.

Haftân ağası ta'yîn olunacak zâta dañı bu vechile hıl'atlar ilbâs olunup çend-rûz mürûrında şerîf hazretlerine irsâl olunacak nâme-i hümâyûn ve uzun yeñlü hâş kumâşa dûhte sırt semmûr kürk re'îsü'l-küttâb huzûrında ağa-yı mûmâ-ileyhe teslîm olunur.

Mu'tâd-ı Qadîm Üzere Beher Sene Şurre-i Hümâyûn İhrâcî Teşrîfâtı:

Bi-'inâyetillâhi Ta'âlâ bu devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'ye Yavuz Sul-tân Selîm Hân hazretleri 'aşr-ı ma'âlî-ğaşr-ı 'âlîsinden berü haşîşa-i müsta-kille oldığı vechile şehir-i recebü'l-ferdiñ on ikinci güninde şurre-i hümâyûn ihrâcî mu'tâd olmağla işbu resmiñ icrâsından bir gün muqaddem dâru's-sa'âdetü's-şerîfe ağası tarafından defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ve nişancı efendiler hazerâtına da'vet tezkireleri gönderilür. Nişancı vüzerâdan olduğu hâlde tezkire tahrîr olunur ise de vezîr bulunan nişancı kendi gelmeyüp ve-kîl göndermek 'âdetdir.

Kethüdâ beg tarafından dergâh-ı 'âlî kapucı başları ağaların dîvân bi-sâtlu esb ve selîmî ve bol yeñlü kürkleriyle bulunmaları için baş kapucı başıya tezkire tahrîr olunur ve şurre-i hümâyûnı Kireç İskeleyi'nden Üsküdâr'a nakl için tersâne-i 'âmireden bir çekdiri seffinesi 'ale's-seher iskelede mevcûd bulunmak üzere kapudân paşya emr-i 'âlî tahrîr ü irsâl ve yazıcı efendi tarafından meşâyih-i selâtin ve e'imme ve haremeyn takımı da'vet olunur. Mu'tâd üzere dîvân-hâne-i hümâyûn ve sâ'ir mahallere iktizâ iden döşeme ve perde ve çadırlar âmâde olunması için yazıcı efendi tarafından mehter-hâne-i 'âmireye haber virilür. Yevm-i merkûmda şehirî defterdâr ve nişancı efendiler muktezâ-yı mevsim ferâce veyâhüd erkân [244] kürk ve destâr-ı 'âdîleriyle sarây-ı hümâyûnda dâru's-sa'âde ağası dîvân otaşı hâricinde vâkî 'suffeye varup müterakkıb olurlar. Yevm-i mezkûrda şehirî teşrîfâtî efendi re'îsü'l-küttâb efendiniñ hânesine gidüp önlerince ma'an sarây-ı hümâyûna gelürler.

Dârü's-sa'âde ağası teşrîflerinde şerîf-i Mekke-i Mükerreme hazretlerine irsâli mu'tâd olup huzûr-ı âşâfide mühr-i hümayûn ile temehhür olunan nâme-i hümayûnı re'îsü'l-küttâb efendi ârâyış-i dest-i ta'zîm iderek dârü's-sa'âde ağasının oçasına duhûl eyledikde ağa hazretleri istikbâl ve ba'de't-takdîm alup telşim eyledikten sonra re'îsü'l-küttâb ve defterdâr efendi 'arz-ı ta'zîmât iderler. Bu hılâlde re'îsü'l-küttâb efendiye hıl'at ilbâs olundukda tekrâr tevķîr ider ve ba'dehû nişâncı efendi resm-i dâmen-bûsî-yi icrâ idüp ba'dehû haremeynü's-şerîfeyn müfettişi ve ve haremeyn muhâsebecisi ve başbaķı kuli ve mâliye tezkirecisi ve teşrîfâtî ve haremeyn mukâta'acısı ve haremeyn mukâta'a ve muhâsebe baş halîfeleri ve kîse-dârları efendiler dâmen-bûs ile defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ve nişâncı ve mâliye tezkirecisi ve başbaķı kuli sağ cânibine ve haremeyn müfettiş ve muhâsebecisi ve sâ'ir haremeyn ricâlî şol tarafına ku'ûd iderler. Tatlu ve kahve merâsimi icrâsından sonra şurre-i hümayûn defterlerini ağa-yı müşârün-ileyh mühriyle huzûr-ı hümayûnda yazıcı efendi ve haremeyn müfettişi mühürleyüp ve yerlerine defterdâr efendi imzâ ve zâhrına nişâncı tuğrâ-yı garrâ keşîde iderler.

Re'is efendi egerçi ancak nâme-i hümayûn teslimi için bulunur ise de umûr-ı mebrûreyi teshîl için anlar daķı tuğrâ-yı hümayûn keşîde iderler. Hıtâm-ı imzâ ve tuğrâda şerbet ve buhûr virildikten sonra cümleliñ koyunlarına boyama ve yemeni vaz' ve re'is efendi vesâtetîyle şadr-ı a'zama mahşûş boyama yemeni îşâl olundığı gibi defterdâr ve re'is ve nişâncı efendiler mahall-i me'mûriyetlerine ve ağa-yı müşârün-ileyh nâme-i hümayûn ile enderûn-ı hümayûna 'avdet buyurduķları eşnâda ta'âm gelmekle meşâyih ve e'imme ağalıñ oçasında ve haremeyn takımını ve şurre emîni şuffede tenâvül-i ta'âmdan sonra kubbe-i hümayûn mukâbilinde vaz' olunan çadıra müfettiş efendi 'orf ve muvaħħidî ile ve haremeyn huddârını mücevveze ve ferâce semmûr kürkleriyle [245] ve teşrîfâtî destâr-ı 'âdî ve erkân kürk ile varup teşrîf-i hümayûna terakķub iderler.

Kapucı başı ağalar ve rikâb-ı hümayûn ağaları selîmî ve erkân kürkleriyle hâzır olarak peykân ve şolaķân ve sâ'ir rikâb-ı hümayûn ağaları babu's-sa'âdeden rikâb-ı şâhâne zuhûr eylediği gibi alkış olunup mûmâ-ileyhim 'alâ-merâtibihim önlerince piyâde olarak yürüyerek kubbe-i hümayûn önüne vaz' olunan iskemleye nüzûl-i hümayûn buyurulduķda yine alkış ic-

râsıyla kubbe-i hümayûnda tevki'î efendi mahallinde ku'ûd-ı hümayûn buyrulur. Ba'dehû kapucı başı ağalar kubbe-i hümayûnuñ nâzır olduğu pence-redeñ çadıra toğrı şol cânibinde tururlar.

Bu eşnâda ota lalası ağa bol yeñlü semmûr kürk ve selîmî ile elinde nâme-i hümayûn ve bol yeñlü semmûr kürkler ve selîmîler ile harem ağaları omuzlarında şurre-i hümayûn kîseleri ile zülûfliler ocağı kurbında vâkı' harem-i hümayûn kapusından zuhûr ile toğrı zıkr olunan çadıra gelüp kîseleri ta'dâd ve defterleriñ zâhrına mûmlar ve kozaklar vaz' olunarak bilâ-tevakkuף geldikleri sıyâk üzere kubbe-i hümayûna teveccüh eylediklerinde dârû's-sa'âdetü's-şerîfe ağası selîmî ve erkân kürk ile kubbe-i hümayûn kapusı hâricinde nâme-i hümayûnı istikbâl ve hużûr-ı hümayûnda silahdâr ağaya i'tâ iderek 'arz olunduğda nâme-i hümayûn ve defterler ve şurre kîseleri ile çadıra tekarrib eyledikde şurre emîni destâr-ı 'âdî ve erkân kürk ile beş on hatve istikbâl idüp ibtidâ şurre emînine hıl'at ilbâs ve resm-i dâmen-bûsî ifâ ve nâme-i hümayûn yedine teslim olunur. Ba'dehû sakķâ başılara hıl'at ilbâs idilür. Harem ağaları mücevveze ve kuntoş kürkleriyle şurre kîselerini getürüp çadır pîş-gâhındaki tahta üzerine vaz' iderek mahallerine 'avdet iderler ve müjdecilere hıl'at ilbâs olunduğda resm-i dâmen-bûsîyi icrâ ile şaf-beste-i kıyâm olurlar.

Dârû's-sa'âde ağası ve şurre emîni ve sakķâ başılar yirmi otuz hatve miķdâr-ı kubbe-i hümayûna toğrı hatve-cünbân olarak cümlesi birden tek-râr resm-i dâmen-bûsî icrâ olunduğdan soñra nâme-i hümayûn şurre emîni yedinde turup [246] sakķâ başılar ile ma'an çadıra on hatve miķdârı tekarribla pîş-gâh-ı hümayûnda şaf-beste-i kıyâm olur.

Bu hılâlde kubbe-i hümayûnda meşâyiḡ-i selâtîn ve e'immeden her biri başka başka âyât-ı Kur'âniyye tilâvetle 'akîbinde mü'ezzinân-ı hażret-i şehriyârî na't-ı Nebvî tertîl iderler. Nevbetçi olan şeyḡ efendi du'â itdikden soñra yazıcı efendi yediyle mu'tâd olan şurreleri virilür ve tilâvet eşnâsında âḡûr keḡudâsı mücevveze ve fustukî atlas üst ile mahmil-i şerîf tahvîl olunan deveyi ve sârbân başı yedek deveyi sârbânî kıyâfetiyle kubbe-i hümayûn pîş-gâhında tolaşdırırlar.

İkinci kubbede nevbet-i tilâvet e'immeden bir iki zâta intikâl ider iken mîr-âḡûr-ı evvel selîmî ve bol yeñlü serâser kürk ve kaṡîfe şalvâr ve filâr ile

maḥfil-i şerîf devesini âḥûr kethudâsı yedinden alarak tîlâvet-i Kur'ân-ı 'azîmü's-şân hıtâmına degin pîş-gâh-ı hümâyûnda gezdirir ve tîlâvet tamâmında mü'ezzinler yine na't-ı şerîf okurlar. Bundan sonra şâhib-i nevbet olan şeyḥ efendi du'â eyler. Dârü's-sa'âde ağası maḥfil-i şerîf devesiniñ zimâmını mîr-âḥûr aḡa yedinden aḡz iderek gezdirir. Eger dârü's-sa'âde ağasınıñ infisâli murâd-ı şâhâne ise nâkaniñ 'inânı yedinde iken istirdâd olunmayup deve ile berâber orta kapudan tışaruya sevḡ olunarak şurre emînine teslîmen cânib-i Hicâz'a gönderilür, degil ise ibkâ ve iltifâtı i'lânen yedindeki 'inân-ı sîmîn-i mezkûrı şurre emînine ve 'inân harîrini sakḡâ başılara teslîm ider ve ibkâsını i'lânen bu ânda dârü's-sa'âde ağasına ma'a-üstlük serâsere kaplu semmûr kürk iksâ olunarak ḡubbe-i hümâyûna toḡrı üç beş ḡatve giderek resm-i zemîn-bûsîyi bi'l-icrâ girü gelüp bu hâlde mü'ezzinân-ı şehriyârî tekbîrât ve tehlîlâta âḡâz iderler ve aḡa-yı müşârûn-ileyh ile ḡaremeyn ricâli nâkaniñ öñine düşüp orta kapudan tışra çıkıldıkda esbelerine süvâr olarak ibtidâ ḡulaḡuz çavuşı ba'dehû dîvân çavuşları destâr ve telleriyle ve kapucı başı aḡalar selîmî ve ferâce ve dîvân bisâtlu esbleriyle, ḡaremeyn ḡuddâmı mücevvezeleriyle ve müfettiş efendi 'örf ve muvâḡḡidî ile, sarây-ı hümâyûn kethudâsı ve sarây ağası ve kîlârcı başı ve ḡazînedâr başı ve bâbu's-sa'âde ağası selîmî ve erkân kürkleriyle ve dârü's-sa'âde [247] ağası selîmî ve ilbâs olunan ma'a-üstlük ferve-i semmûr ile bir alây tertîb olunur. Bu alâyda maḥfil-i şerîf develeri sırasıyla ve şurre-i hümâyûn ḡatırları ḡatâr ile sevḡ idilerek yürüyüp bâb-ı hümâyûna muttasıl kapu arası ve defterdâr ḡazînesi ta'bîr olunan münhedim eski mâliyyeye muttasıl ḡasteler kapusu öñine gelüp tevâḡḡuf ve du'â olunarak sarây-ı hümâyûn ağası ve sarây-ı hümâyûn kethudâsı ve kîlârcı başı ve ḡazînedâr başı ve bâbu's-sa'âde ve dârü's-sa'âde aḡaları zıkr olunan ḡasteler kapusından 'avdet ve sâ'ir alây taḡımı bâb-ı hümâyûndan çıkup Alây Köşki altından Ḥâce Paşa'ya ve oradan Bâḡçe Kapusu'na ve andan Kireç İskeleyi'ne varılır. Orada ba'de'd-du'â müheyyâ olan çekdiriye girilerek Üsküdâr'a varıldıkda şurre emîni çekdiri kapudânına rütbesine tevḡîḡan bir şevb ḡıl'at ilbâs ider. Bîñ iki yüz altı târîḡinde dârü'ssa'âde ağası mizâcsız olmaḡla ḡazînedâr aḡa erkân semmûr kürk ve ḡallâvî ile vekâlet itmişler ise de ḡuzûr-ı hümâyûnda ḡıl'at ilbâs olunmamışdır.

Mu'tâd-ı Kâdîm Üzere Beher Sene Şurre-i Hümâyûn İhrâcında İlbâs ve Cânib-i Mekke-i Mükەرreme'ye İrsâl Olunan Hıla'-ı Mütenevvi'a ve Hedâyâ-yı Sâ'ire:

Şerîf-i Mekke-i Mükەرreme hâzretlerine kumâş-ı cedîd şevb, 'aded 2.

Mekke-i Mükەرreme kâdîsine hıl'at-ı hâşşu'l-hâş şevb, 'aded 1.

Medîne-i Münevvere kâdîsine hıl'at-ı kuşluk şevb, 'aded 1.

Şeyhu'l-harem-i Mekke-i Mükەرreme'ye hıl'at-ı kuşluk şevb, 'aded 1.

Şeyhu'l-harem-i Medîne-i Münevvere'ye hıl'at-ı kuşluk şevb, 'aded 1.

Şeyhu'l-harem-i Kuds-i Şerîfe hıl'at-ı kuşluk şevb, 'aded 1.

Elvân şof donluk, 'aded 14.

Sikke-i hasene, 'aded 500.

Berây-ı şâkirdan-ı âhûr-ı hâş, atlas filorin 120.

İlbâs İktizâ iden Hıla'-hâ-yı Mütenevvi'a:

[248] Dâru's-sa'âdetü's-şerîfe ağası hâzretlerine, hıl'at-ı hâşşu'l-hâş bâ-post-ı semmûr şevb 1.

Re'îsü'l-küttâb efendiye, hıl'at-ı hâşşu'l-hâş şevb 1.

Ota lalası ağaya, hıl'at-ı hâşşu'l-hâş şevb 1.

Haremeyn müfettişi efendiye, kuşluk şevb 1.

Haremeyn muhâsebecisine, hıl'at-ı hâşşu'l-hâş şevb 1.

Haremeyn mukâta'acısına, hıl'at-ı kuşluk şevb 1.

Ser-halîfe-i muhâsebe-i haremeyne, hıl'at-ı a'lâ şevb 1.

Ser-mukâta'a-i haremeyne, hıl'at-ı a'lâ şevb 1.

Kethudâ-yı teberdârân-ı zülüfliyân'a, hıl'at-ı hâşşu'l-hâş şevb 1.

Yazıcı efendiye, hıl'at-ı hâşşu'l-hâş şevb 1.

Kahveci başıya, hıl'at-ı hâşşu'l-hâş şevb 1.

Şurre emînine, hıl'at-ı hâşşu'l-hâş şevb 1.

Sakka başılar, nefer 2, hıl'at-ı kuşluk şevb 2.

Ağa babasına, hıl'at-ı a'lâ şevb 1.

Taşra hazinedârına ve ve refîkine hıl'at-ı hâşsu'l-hâş şevb 2.

Veznedâr-ı haremeyne, hıl'at-ı hâş sâde şevb 1.

Kulağuz Boğçası Vürûdî:

Kulağuz boğçasıyla mîrû'l-hâc paşa çukadârı vürûd eyledikde huzûr-ı âşafîde hıl'at ilbâs olunup telhîsî ağa ile enderûn-ı hümayûna ırsâl olunduğ-
da bir şevb hıl'at ilbâs olunur.

[249] Şerîf Hazretlerinin Hediye Boğçaları Vürûdî:

Müşârûn-ileyh hazretlerinin boğça ile vürûd iden mu'teber âdemi bâb-ı 'âlîde teşrîfât otasına gidüp bi'z-zât teşrîfâtî efendi vasıtasıyla ibtidâ re'îs efendiye tahrîrâtını 'arz ve boğçasını teslîm ider.

Huzûr-ı Âşafîde Şerbet ve Kahve Resmi İtmâmında Ber-mu'tâd İlbaş Olunan Hıl'atlar:

Şerîf hazretlerinin boğça getüren âdemine, şala kaplı kubûr sincâb kürk şevb 1.

Teşrîfâtî ve halîfe ve kîse-dârâna, hıl'at-ı şevb 3.

Tercümân-ı haremeynü's-şerîfeyne, hıl'at-ı 'âdî şevb 1.

Bundan soñra âdem-i mûmâ-ileyh kethudâ begle görüşerek telhîsî ağa refâkatıyla enderûn-ı hümayûna ırsâl olunduğda dârû's-sa'âde ağası huzû-
rında telhîş ağa ile sekiz şevb hıl'at ilbâs olunur.

Vilâdet Du'âsı Resmi:

Vilâdet-i 'aliyye emâreleri zuhûr eylediginiñ ilk cum'a günü zât-ı hazret-i pâdişâhîniñ teşrîf buyurdıkları câmi'-i şerîfde e'imme-i kirâmdan nevbetçi bulunan zât vilâdet du'âsını îfâ ve hużûr-ı hümâyûna ruḥ-sâ ile mevsime göre ferve-i semmûr veya kâķum ḥıl'at iksâ olunur.

Vilâdet-i 'Aliyye Vuķû'ı Resmi:

Vilâdet-i 'aliyye vuķû'ını dârû's-sa'âde âgasınıñ oṭa lalası âga silahdâr âgaya tebşîr itdikde âga tarafından lalaya bir boğça ihdâ olup vuķû'ı vilâdet-i hümâyûn silahdâr âga tarafından i'lân buyurulur. Vilâdet-i seniyye şehzâde efendi ise beşer ve sultân ise her koğuşda üçer kurbân zebî ile maṭbah-ı 'âmireye gönderilür.

Beşinci yerinde muntazır olan toplar mehd-ârâ-yı vücûd olan şehzâde hazretleri için yevmiyye beşer nevbet yedi gün ve sultân ise üçer gün endâht ve mehter-hâne darb idilerek merâsim-i 'îd gibi her gün birer nüzhet-gâha biniş resm-i hümâyûnı icrâ ve koğuşlarıñ âvîze ve âyînelerle tonadılmasına i'tinâ kılınarak âgalara toṃak [250] ve cirîd ve mızrak oynadılup 'atıyye virilerek giceleri koğuşlara başka başka ḥayâl-bâz ve ḥokķa-bâz ve meddâlḥ ve ince sâz 'inâyetiyle icrâ-yı şehriyîn olunur.

Beşik Alâyı Resmi:

Vilâdet-i 'aliyye vuķû'ında hazîne-i hümâyûn kethudâsı ma'rifetiyle darb-hâne-i 'âmirede i'mâl itdirilen gümüş kabarıḫ müzeyyen beşigi hazîne-i hümâyûn kethudâsı pîş-rev olduğı hâlde baş efendi ve baş kullukçı ve nevbetçi başı ve çantacı ve ḥaftâncı ve koğuş âgalarından biraz zevât zîver-i eyâdî-i tebcîl iderek getirüp ḥarem-i hümâyûnuñ dîvân yerine muttaşıl olan kapusına îşâl iderler. Oradan dârû's-sa'âde âgası ve hazînedâr âga ve hazîne

vekîli ve baş kapu gulâmı ve nevbetçi bulunan ağalar bi'l-istikbâl beşgi alup harem-i hümayûna götürürler. Ferdâsı gün hazîne kethudâsıyla refâkatî ve hazîne ağaları 'alâ-merâtibihim derece derece nâ'il-i eltâf u ihsân olurlar.

Hazîne-i Hümayûn Kethudâlığı ve Baş Çukadârlık ve Silahdâr- lığın Keyfiyyet-i Tebeddül ve Nizâmları

Hazîne-i Hümayûn Kethudâlığınıñ Tebeddülü Nizâmı:

Hazîne-i hümayûn kethudâsı menâşibla bekâm ve nân-pâre ile çerâğ buyurulmak hasebiyle kethudâlıktan infişâl itdikde hazîne-i hümayûn ağalarından veyâ hazîne baş yazıcılığından hâne-i hâşşada bulunan okur ve yazar, müstakîm ve müsta'id bir zât huzûr-ı silahdârîye celb ü da'vetle hâş ota başı mübâşeretiyle huzûr-ı silahdârîde içi cânfesli çuka biniş iksâsıyla hazîne kethudâsı naşb olundığı kendüsine tebşîr olunarak hâş ota başı pîş-rev ve şağında geyim başı ve şolunda baş efendi bağal-gîr oldukları hâlde ibtidâ sebeb-i feyz ü neş'eti olan hazîne koğuşına bi'l-vuşûl hazîne koğuş ağaları merâsim-i tebrîki ba'de'l-icrâ gencîne-i hümayûna müteveccihen gider iken selefi makâm-ı metrûkinden ba'de'l-kıyâm yolda birleşerek hazîne-i hümayûnuñ dört nefer yazıcılarıyla birlikde hazîne-i hümayûn kapısına varıldıkda selefi memhûr olan balmumını fekk ve yed-i vedî'atındaki mühr-i Selîm Hân-ı Evveli telşîm ile halefine teslim ider.

Hazîne-i hümayûna dâhil olmadan halefi çantacınınñ tehiyye itdiği mühür mumını uşûli vechile vaz' ü takfîl iderek kendi eliyle temhîr ider. Orada halef ve selef resm-i vedâ'ı bi'l-icrâ halef makâmına ve selef nân-pâre ile çerâğ olmuş ise [251] hânesine ve mesbûk olduğu vechile silahdârlıkla bekâm olduğu hâlde halefi dâmenini bûs iderek makâm-ı celîl-i cedîdine gider.

Hazîne-i hümayûnuñ yazıcılığına baş ve ikinci ve üçüncü ve dördüncü efendiler ile mülâzımları olan üç nefer efendiler ve baş kullukçı ve çantacı ve haftâncı ve nevbetçi başı ve hazîne kethudâsı imâmı ve kullukçısı ve kılârcısı ve tütüncüsü ve teberdâr ve zülûflilerinñ eñ eskisi ve ocaklarınınñ zâbiti olan baş balçacı tebrîk itdikden soñra teşrifâtçı makâmında berâber bulunan hâş ota ba-

şı vedâ' iderek yerine gider ve bu hizmet muķâbili 'avâ'idi olan şâl ve sâ'ire-yi şâmil bir boğça haftâncı ma'rifetiyle hâş ota başıya makâmına gönderilir.

Kethudâ-yı cedîd silahdârîñ ve ocaķ yoluyla eski bulunan çukadâr ve rikâbdâr ağalarıñ makâmlarına giderek teşekkür ider, mâ-'adâ dülbend ve analıdar ve pîş-gîr ağalarıyla kîlâr ve seferli kethudâları ve kâhveci ve berber başı ve tûfengçi başı ve şarıkçı ve mü'ezzin başı ve baş lalalar hazîne kethudâsı yerine giderek tebrîk iderler.

Hazîne kethudâsı eger silahdârlık veyâ vezâretle çerâğ olmuş ise bu resmi ve âtîde beyân olunacak devr usûlünü vekâletle baş efendi icrâ ve selef tarafından nâ'il-i 'atâyâ vü hedâyâ olur. Aklâm-ı şâhânedan eñ evvel ihdâş olunan dîvân-ı humâyûn kalemîyle şıkķ-ı evvel defterdârları refâkatinde olmak üzere icâd olunan baş muhâsebe kalemî hulefâsı mütehayyizânından kâffe-i devâ'ir ve hazâ'iniñ muķayyid ve kâtibleri olmak üzere mütefennin ve mukdim birer efendi ve mütehayyizân-ı hâcegân-ı dîvân-ı humâyûndan defter-i teşrîfâtta ve menâşib-ı 'aliyyeden ma'dûd olan ecille-i ricâl-i devlet-i 'aliyyeden baş muhâsebe hâceligine bir zât me'mûr olarak devletçe muhâsebâta dâ'ir her tarafla te'âtî olunan evrâķı baş muhâsebe kîse-dârıyla berâber nazar-ı tedkîkten ve ibtidâ-yı vaz'ında teftîş ve tahkîkten geçirdikten sonra temhîr itmek ve alt tarafındaki kîse-dâr-ı mûmâ-ileyh ile üç nefer halîfeden mâ-'adâ darb-hâne, top-hâne, döküm-hâne, cebe-hâne, humbara-hâne, tersâne, bârût-hâne, 'arabacılar, lağımıcılar, gümrük, sipâh, silahdâr, gurebâ-i yemîn ü yesâr, 'ulûfeciyân-ı yemîn ü yesâr, 'azabân, mîve-i huş u ter, kereste, duhân, zecriyye, zahîre, ma'âdin, sîm-i hâm, nuhâs, rûsûmât, muķâta'ât, es-hâm-ı mâlikâne, virgü ta'bîr olunur sâlyâne ve nüzûl ve 'avârız-ı i'âne-i cihâdiyye, hâş ahûr, bostâniyân-ı hâşşa, cebelü, muķâta'a-i zemîn, muķâta'a-i harâciyye ve cizye [252] kâtibleri ve bunlarıñ müte'addid yamaķları bulundığından hazîne derûnında bulunması usûlden olan baş muhâsebe hâcesiyle kîse-dârî ve baş yamaķı ve darb-hâne kâtibi, hazîne kethudâlığı tebeddülünüñ irtesi günü hazîne kethudâsı makâmına bi'l-vürûd selef ve halef hâzır oldukları hâlde hazîne-i humâyûnda mevcûd olan defâtir-i müte'addidesine tevfiķan yegân yegân kethudâ-yı lâhika devr olunmak usûl ittihâz olunmuştur.

Selef halefden devr alarak mevcûd olup da halefe müdevver defâtirde nâ-mevcûd görünenler şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm ve şürefâ-i Mekke-i Mü-

kerreme ve Kırım hânları ve kubbe vüzerâsıyla kapudân paşa ve taşra vüzerâsına ve Ulah begleriyle Gürcistân hotamânlarına ve Şırbistân kenzine ve Kara-
tağ lâdikasına ve Erdel ve Macar kıralları gibi devlet-i 'aliyyeniñ fermân-be-
rân-ı mensûbâtına veyâ ecnebî mülûkine mücevher hançer ve bıçak ve seyf ve
tırkeş ve epe ve akve ve pala ve palyoş ve varsağ ve mücevherli kalpak ve cep-
ken ve kemer ve mücevher çeleng ve altun zencîr gibi ba'zı şeyler virilmiş ise
virilen eşyâdaki mücevheriñ cins ü miqdâr ve kırat ve virildiği vañtiñ deger ü
kıymetini mübeyyin bâlâsı hatt-ı hümayûnlı mevcûd olmak lâzım gelen pusu-
lalar meydâna konulup eşyâ-yı sâ'ire dañı buña kıyâs ile meclis icrâ-yı tedkî-
ke himmet ve kuyûdâtıñ her tarafdan taşlîhine i'tinâ vü diğkat eyler.

Bu hıdmetler baş ve ikinci ve üçüncü ve dördüncü efendiler ile baş kul-
lukçı ve çantacı ve haftancıya 'â'iddir. Farazâ ba'zı eşyâ kalemleri müfre-
dâtında beyne'l-hużzâr ilişik vukû' bulup da me'mûrîn-i hazîne-i hümayûn
bîrûn me'mûrlarını iknâ'a muvaffak olamadıkları hâlde iktizâsına göre si-
lahdâr âga ve baş çukadâr âga ve 'inde'l-îcâb dârû's-sa'âde âgası ve hazîne-
dâr âga ve hazîne vekîline ve daha mühim bir şey vukû'ında hâk-i pâ-yı hü-
mâyûna varınca mürâca'at olunarak maşlahatıñ pürüzi tesviye vü tathîr olu-
nur. Mefkûd olan eşyâ var ise bunlar tekrâr lede't-tahkîk şâyân-ı kabûl ola-
cak delâ'il-i vâsiķa ile tebeyyün eylediği hâlde defâtirde murağkam kalemleri
üzerlerindeki şurûh taşhîh olunur ve eger zâyi'ât zuhûr ider ise istikâ-
metini iknâ' idemediği hâlde selefe tazmîn itdirilmek üzere hużûr-ı hazret-i
mülûkâneye lede'l-'arz şeref-sünûh idecek irâde-i seniyye vechiyle hareket
ve 'inde'l-iktizâ selef mu'âhaze dañı olunur ve devriñ karârına dâ'ir tanzîm
olunan takrîr hâk-i pâ-yı hazret-i pâdişâhîye lede'l-'arz bâlâsı hatt-ı hüma-
yûn ile tevşîl buyurulur. [253] Kuşûrsuz halefine devr ü teslîme muvaffak
olan selefe makâm-ı tahsînde hużûr-ı hazret-i şehriyârîde vüzerâya mahşûs
hıl'atlardan bol yeñlü semmûr kürk iksâsıyla ikrâm olunur.

Baş Çukadârlık Tebeddülü Nizâmı:

Şehen-şâh-ı Âl-i 'Osmân hazerâtınıñ gazavât-ı müte'addidede hazî-
ne-i hümayûnlarına pek çok girân-bahâ eşyâ intikâl itmiş ve hâş âhûr hazî-

ne-i hümayûnı mücevherât-ı mütenevvî'a ve zer ü sîm sürûciyye ile imlâ buyurulmuş olmağın, bunların birinci nâzırı silahdâr ağa ve ikincisi hazîne kethüdâları ise de mîr-âhûr ağa ile hâş âhûr kâtibi ve hâş âhûrluların mücerreb ü mütemen eski ve hayşiyetlilerinden hazînedâr ta'bîriyle bir mu'temed hâş âhûrlı ile mevcûd olan eşyânın muqayyid ve kâtibi olmak üzere baş muhâsebe kalemi mütehayyizânından raht kâtibi nâmıyla bir efendi me'mûr olduğundan bu me'mûrların ve bunların cümlesi nizâmen baş çukadâr ağanın ma'iiyet ve talât-ı nezâretinde bulunmasıyla baş çukadâr ağa çerâğ buyurılır veyâhud vefât ider ise iç hazîne-i hümayûn devrinde bulunan zevâtın kâffesi ile büyük ve küçük mîr-âhûr ağalar ve dâ'imâ hâş âhûrda bulunan hâş âhûr kâtibi ve hâş âhûr eskisi ve raht kâtibi beheme-hâl hazır bulunarak devr usûli icrâ ve usûlünün hazîne devri mu'âmelâtına tevffîkine i'tinâsı hitâmında cümlenin mühürleriyle muşaddak tanzîm olunan defter silahdâr ağa vâsıtasıyla hâk-i pâ-yı hümayûn-ı hazret-i pâdişâhîye 'arz olunduğda "manzûr-ı hümayûnum olmuştur" kelimât-ı taşdîkiyyesiyle bi't-tevfîl hazîne kethüdâsına i'tâ buyurularak hıfz olunur ve bu defterin nüsha-i şâniyesi memhûren halef olan baş çukadâr ağaya virilür.

Silahdârlık Tebeddülü Nizâmı:

Silahdâr ağalar mağzûben ma'zûl olmadığı hâlde infişâlinin üçüncü günü sarây-ı hümayûna da'vet ve dâ'ire-i silahdârîye 'azîmetle halef ve selef birlikte hâk-i pâ-yı şâhâneye müşûl olarak halef ve selef vüzerâ-yı 'izâm hıl'atlarından silahdârlığa mahşûş olan bol yeñlü şirt semmûr kürk hıl'atlar ilbâsıyla mazhar-i iltifât-ı cihân-kıymet olduklarından selef 'arz ağaları ve sâ'ir ashâb-ı menâsib dâ'irelerini tolaşup istihlâl-i hukûk iderek hâne-i hâşşaya muvâsalatla buralara tatlı ve kahve ve şerbet ve gülâb ve buhûr gibi ri'âyet-i ta'zîmiyye ile tekrîm olunduğdan [254] soñra bâş pîş-gîr ağasıyla köşe pîş-gîr ağalarının eñ eskisi bağal-gîri ve arkasında haftânî-i silahdârî belindeki fuṭa ile mütemeşşî olduğu hâlde bâbu's-sa'âde ve hazîne ve kîlâr ve seferli ve zülflü balıacılar koğuşlarını gezerek her birinde resm-i nüvâ-

ziş-kârî icrâ ve istihlâl-i hûkûka i'tinâ olunmasıyla emâre-i mahabbet olarak herkesiñ 'arz-ı hoşnûdî ile kudretine göre birer çevre ve kalem-kâr yemeni dest-âvîzini haftâncınıñ belindeki fuţaya vaz' u taqdîm ile 'arz-ı ihtirâm iderler. Fuţada terâküm iden dest-mâl ve çevreler haftâncıya 'â'id olup fakat kabûl-i 'âmmeye mazhar olmak şerefiniñ qadrini bilenler 'indlerinde hazâ'in-i cihân-kıymetden zî-kıyem olan ve insâniyyet tanıyanlara göre kabûl-i 'âmmeden değerli defîne taşavvur olunmayan halkıñ rızâ vü hoşnûdiyyetini işrâb u i'lân iden bu ri'âyet-i mahşûşa ağa-yı sâbık hisşesine işâbetle tezyîn-i hilye-i isti'dâd u insâniyyet eyler.

Silahdâr-ı sâbık bu resmiñ itmâmından sonra müftehiren ve müreffehen hânesine 'azîmet ider. Egerçi bu uşûl kadîm ise de çünkü silahdâr ağalardan çerâğ olduğdan sonra mesânid-i 'ulyâya teşâ'üd itmiş pek çok zevât olup hîn-i ihrâclarında enderûndan sıfru'l-yed dûr olanlarıñ muqaddemâ bulundukları mesnediñ rif'atı cihetiyle hâşıl olmuş olan vak' u i'tibârlarını muhâfazaten ya'nî taraf-ı hazret-i pâdişâhîden 'adem-i sukûtnı i'lânen selefeler kürk ilbâs Çorlulu 'Alî Paşa silahdârlığında silahdârlığı hayşiyet ihsân buyurulduktan sonra ittihâz olunmuşdur.

Ancak silahdâr ağaların ekşerisi toğrıdan toğrıya silahdârlıktan şadâret-i 'uzmâ ve kapudânî-i deryâ ve nişâncılık ve kubbe vezâreti ve taşra vâililikleri ve yeniçeri ağalığıyla bekâm olduklarından bu 'avâtıf-ı 'aliyye ile nâ'il-i merâm olanlar bu resmiñ icrâsında bulunmakta ma'zûr oldukları cihetle berây-ı istihlâl-i hûkûk bunlarıñ yerlerine koltuk tekellüfi ber-taraf olarak yalnız anahdar ağası vekâleten haftâncı ile berâber gezer ve bi'l-vekalâ silahdâr-ı sâbık için istihlâl-i hûkûka himmet ider. Silahdârlardan menâşıb u merâtib-i celîleye nâ'il olamayanlar vüzerâyâ mahşûş mükemmeltat'yîn ve cesîm nân-pâreler ile çerâğ olurlar.

Cülûs-ı Hümâyûnlar Vukû'ında Hazîne-i Hümâyûnuñ Mu'âyeneye Nizâmı

Selâtin-i 'adl-âyîn hazerâtı cülûs-ı hümâyûnlarınıñ on beşinci günü hazîne-i hümâyûn mevcûdâtını mu'âyeneye ragbet buyurmaları kâ'ide it-

tihâz buyurulduğundan Yavuz [255] lakab-ı gâzanferânesiyle mübeccel, şehenşâh-ı mükemmel, leys-i zafer-müdellel, Sultân Selîm Hân-ı Evvel hazretleri Mısr'ın fethine muzafferiyetini müte'âkib Şerîf Ebu'l-Berekât hazretlerinin tebrîk ve tevdi' buyurdıkları emânât-ı celîleden ridâ-i sa'âdet-i Hazret-i Nebevî ve câmi'u'l-Kur'ân, dâmâd-ı celîl-i Cenâb-ı Peygamber-i âhirü'z-zamân Hazret-i 'Osmân-ı Zî'n-nûreyn İbni 'Affân ve bâb-ı medîne-i 'ilm ü 'irfân, Şîr-i Yezdân ve râbîta-pezîr-i hamse-i âl-i 'abâ-yı zî-şân, Esedullâh-i ma'âlî-merâtib 'Alî İbni Ebî Tâlib Hazretleri'nin hutû-ı 'âliyeleriyle mevcûd olan Meşâhif-i Şerîfe ve râyât-ı celîle-i Hazret-i Peygamberî ve elviye-i Ebî Bekri's-Sıddîk ve 'Ömerü'l-Fârûk ve sâ'ireyi ve zât-ı Hazret-i Risâlet-penâhî'niñ üç kabza-i celîle ve kâffe-i şahâbe-i kirâm radıyallâhu 'anhüm hazerâtı ya'nî sırasıyla Hazret-i Şıddîk ve Fârûk ve 'Affân ve Haydar ve Zübeyr ve Talha ve 'Ammâr İbni Yâsir ve 'aşere-i mübeşşere ve sâ'ir aşhâb-ı kirâm radıyallâhu Ta'âlâ 'anhüm hazerâtının birer 'adedden cem'an yirmi üç kabza süyûf-ı mübârekeyi ve şahîb-i mezhebimiz İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe radıyallâhu 'anh hazretleri'nin ferâce-i şerîfeleriyle Hazret-i Zekerıyyâ 'aleyhi's-selâmın müzeyyen mahfazada mevcûd re's-i sa'âdetleri 'izâm-ı mübârekesi ve Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâmın tencere ve 'imâme-i İmâm Ebû Yûsuf ve sâ'ire gibi ba'zı emânât-ı mes'ûdeyi te'sîs buyurdıkları hırka-i şerîf beyt-i 'aliyyesine ve livâ-i şerîf ve sâ'ireyi hazîne-i hümayûna vaz' ile hazîne-i hümayûnda terfî' u tanzîm buyurdıkları tabakât-ı 'âliyeye ref' u i'lâ ve vecîbe-i ta'zîmleri huşûşlarına îfâ-yı himmet ü i'tinâ buyurdıklarından bunu zerrî'a-i mebrûke ile şehriyârân-ı ma'âlî-'unvân hazerâtı teberrükât-ı celîleyi ziyâret vesîlesiyle hazîne-i hümayûndaki eşyâ-yı zî-kıyemiñ mu'âyenesini usûl ittihâz buyurmuşlardır.

Mu'âyene-i hazîne-i hümayûna 'azîmet buyurılacağı gün şalât-ı zuhrı ridâ-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesinde cemâ'atle ba'de'l-edâ dâru's-sa'âde ağası, silâhdâr ağa, çukadâr ağa, rikâbdâr ağa, dâru's-sa'âdeden hazînedâr ağa, hazîne vekîli, bâbü's-sa'âde ağası baş kapu gulâmı, dört nefer muşâhib ağalar ile dülbend ağası, anahdar ağası, pîş-gîr ağası ve 'arz ağaları ta'bîr olunan hazîne-i hümayûn ve kılâr ve seferli kethudâları, bâbü's-sa'âdeden hâş ota başı, hazînedâr başı, [256] kılârcı başı, sarây ağası, sarây kethudâsı, hazîne-i hümayûn baş kâtibi, ikinci kâtib, baş kullukçı, çantacı, üçüncü

dördüncü kâtibleri, nevbetçi başı, hazine kethudâsı haftâncısı mertebelerince sırasıyla hazine-i humâyûn hâricinde ve pîş-gâhındaki şuffeye bi'l-vürûd kapunuñ sağ cânibinde başda dârü's-sa'âde ağası, alt tarafında muttasılan bâbu's-sa'âde ağası ve yanında hazînedâr ağa, hazine vekîli, hâş ota başı, baş kapu gulâmı, hazînedâr başı, kîlârcı başı, sarây ağası, sarây kethudâsı ve şol tarafında silahdâr ağa, çukadâr ağa, rikâbdâr ağa, dülbend ağası, anahdar ağası, pîş-gîr ağası ve hazine kethudâsından mâ-'adâ 'arz ağaları ta'bîr olunan kîlâr ve seferli kethudâları, mü'ezzin başı, kahveci başı, şarıkçı başı, tûfengçi başı, baş lala ve sâ'ir enderûn ricâli sırasıyla ve elbise-i resmîyeleriyle pâ-beste-i kıyâm ve müterak্কıb-ı kudûm-ı hâkân-ı Dârâ-gulâm olarak tururlar. Hazine kethudâsı sâ'ir mâ-beynciler ile berâber ma'ıyyet-i şâhânde gelür. Hazine-i humâyûn kapusına muvâşalat buyuruldukda el-hâletü hâzihî hazine-i humâyûn kapusına başılmağda olan cennet-mekân Yavuz Sultân Selîm Hân-ı Gâzî hazretlerinin mühr-i humâyûnlarıyla memhûr olan balmumını fekk ile bâb-ı hazîneyi güşâd eyledikde, zât-ı hazret-i pâdişâhî bir iki kurenâsıyla derûn-ı hazîneyi teşrîflerinde hazine-i humâyûn baş yazıcısının tehiyye itdigi müfredât defteri lede'l-'arz mütâla'a buyurılır.

Defterdeki eşyâdan karîn-i nazar-ı 'âlî buyurulması murâd buyurılan şeyler oldığı hâlde celb ve istîşhâb buyuruldukda defterdeki mahalline şerh virilür, eger i'âde buyurılır ise kaydı taşhîh olunur.

Kapunuñ hâricinde kalan bendegân kapunuñ tarafeynine mefrûş şiltelere 'alâ-merâtibihim ik'âd ile hazine kethudâsı dâ'iresinden tatlı ve kahve ve şerbet ile tekrîm olunurlar.

Eşyâ-yı mahzûne 'arîz u 'amîk seyr ü temâşâ buyuruldukdan sonra bendegân-ı muntaẓırânıñ duhûline irâde-i seniyye şeref-zuhûr iderek cümlesi mertebesince derûn-ı hazîneye dâhil ve temâşâ-yı eşyâ-yı mütenevvî'a ve iltifât-ı mülûkâneye nâ'il ve eşnâ-yı 'avdetde hazîne-i humâyûn kethudâsına bol yeñlü kuntuş semmûr kürk hıl'at ilbâs ve baş efendi ve baş kullukçı ve ikinci efendi ve çantacı [257] ve nevbetçi başı ve haftâncı gibi hazîne-i humâyûnuñ hârisleri 'atıyye-i mülûkâneye mazhariyetle herkes istihkâkıncı rehîn-i iltifât-ı mekârim-istînâs olduğdan sonra 'avdet buyurılır.

Dârü's-Sa'âde Ağalarının Uşûl ve Nizâm ve Kânûnları

Dârü's-sa'âde Ağaları Ta'bîr Olunan Zencî Ağalar Ocağının Tahkîk Olunabilen Uşûl ve Nizâm ve Kânûn ve Hıdmetleri:

Harem-i hümayûn hâdemeleri silkine insilâk idecek zencî bir hâdım ağası şeref-i kabûle mazhar olduğda "eñ aşığı" 'unvânıyla yâd olunmak dârü's-sa'âde ağaları miyânında cârî olan ıstılâh iktizâsıdır. İşbu eñ aşığı ağa sarây-ı hümayûna vürûd ile dârü's-sa'âde ağası huzûrına çıkarıldıkdan sonra ota lalası ile hâşılıların eñ eskisi olup baş kapu gulâmı gedigini ihrâz itmiş olan zâta gönderilerek ocağın defterine kayd idüp hâşılı veyâhud ortancalar içinde kesb-i kıdem itmiş olan mu'teber bir lalaya el öpdürülür. Eñ aşığı ağanın vazîfesi harem-i hümayûn kapusını bekleyen ve nevbet kâlfaları ta'bîr olunan beş nefer ağanın emirlerine itâ'atle bunlara ve kendüsinden evvel dâhil-i hıdmet olarak 'acemi ağa 'unvânıyla yâd olunup târîh-i kabûline nazaran eski bulunanların cümlesine hıdmet etmek ve âbdest ve namâz vakitlerinden başka zamânda kapu beklemek hıdmetinden ayrılmamaktır. Bunun terbiyesi kapu nevbetinde bulunduğu eşnâda lalasıyla kendinden evvel gelmiş olan rûfekâsı taraflarından dârü's-sa'âde ocağına müte'allik uşûl ve kânûnı tefhîmiyle icrâ idilür. Andan sonra hasbe'l-lüzûm yeñi bir ağa daha alınur ise eñ aşığılık hıdmet ve vazîfesi aña intikâl iderek evvelki ağa eñ aşığılık hitâbından kurtularak 'acemi ağalık 'unvânını ihrâz itdikde bir nev' temeyyüz yolını tutar. Çünkü bunların uşûlince 'acemilik yeñilikden kurtulmak demek olmağla 'acemilige geçdiği vakitten itibaren kesb-i hayşıyyet itmeğe başlar. İşbu 'acemilerden eñ eskisi nevbet kâlfası olur. Bunun yoluyla nevbet kâlfalığı, nevbet ve zamânı geldikde musandıracı başı tarafından dârü's-sa'âde ağasıyla baş kapu gulâmına haber virilür ve anlar tarafından virilen emir üzerine kâlfalığı icrâ olunur.

[258] Nevbet Kâlfalarının Hıdemât-ı Maşşûşaları ve Ortancalıkla Hâşılılığa İrtikâ Nizâmı

Nevbet kâlfalarının hıdmeti harem-i hümayûn kapuları miftâhlarını dârü's-sa'âde ağasından bi't-ta'dâd alup lüzûmı hâlinde açup aşşâm çevril-

dikte miftâhları yine ta'dâd iderek dârü's-sa'âde ağasına teslîm itmekdir. Bunlar harem-i hümayûn dâ'iresi ebvâbının miftâhlarına me'mûr-ı mahşûş 'add olunurlar. İşbu kapu nevbeti esâsen birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü nâmlarıyla dört kapu nevbetçisine münhasır ve beşinci nevbet kalfası müstakillen hâlvete me'mûrdur. Bu zât 'umûm hâlvet vukû'ı günü kapu nevbetçisi bulunmayan harem ağalarını hâlvet hizmetine celb ü sevk ider. Nevbet kalfaları koğuşlarında zâbîttir. Nevbet kalfalarının en eskisi ortancalık hey'etine duhûle zîl-yeddir. Ortancalar dört neferdir. Ba'zen zîl-yedlerin müştâ'iddânından daha ziyâde mülâzım alınmağa ortancalık yol ve nizâmının mesâğı vardır. Hasbe't-tarîk ortancalık gedigine geçecek ve gediklülük şerefini ihrâz idecek olan ağayı bu şrefi ihrâz ideceği gün kendüsinden eskice bir ağa berâber alup şabâh namâzından iki sâ'at evvel mesdûd olan ota kapularının önüne îşâl ile "lala destûr, fulân ağa ortanca çıkacak" 'ibâresiyile i'lân ider. Bu hâlde otadakiler isterler ise kapuyu açup bunlarla görüşürler, istemezler ise kapular açılmaz. Bunlar dahi kapunun açılmasına intizâr itmeyüp geçer giderler. İşbu ortanca çıkan ağalar pîş-reviyle berâber ba'de's-şalât evvelâ ota lalasına ve bunun vâsıtasıyla dârü's-sa'âde ağasının huzûrına çıkar ve telîm-i dâmen usûlünü icrâ ile merâsim-i teşekkürî îfâ ider ve sonra baş kapu gulâmı ile câmi'lerine gider ve biraz para serper ve orada bulunanlar kapar.

Ortancılıktan Hâşılığa İrtikâ İtmek Nizâmı:

On iki hâşılılara nokşân geldikte ortancalardan en eskisi hâşılı çıkmazdan evvel kendüsinden eski olan on iki hâşılıların ve baş kapu gulâmının ve dârü's-sa'âde ağasının eteklerini öpdükden sonra câmi'e gidüp para serpmek kânûnunu icrâ iderek hâşılı çıkar ve hâşılı eskilerin birisi bi'l-münâvebe kapu nevbetçilerine nezâret ider ve nîk ü bed vukû'âtından mes'ûl olur. Ocak yolınca en eski olan hâşılı "yayla baş [259] kapu gulâmlığı" me'mûriyyet-i mu'teberesini ihrâz ider. Bundan sonra silsile veyâ vefeyât vukû'ında aşıl yeni sarây baş kapu gulâmı olur. Yayla baş kapu gulâmlığı ile aşıl yeni sarây baş kapu gulâmlığı manşıbları iç ağalarındaki rikâbdâr ve çukadâr ağalar gibi ocak yolunu tekmi'l itmekle hâşıl olur.

"Eñ aşagı" ta'bîr olunan yeñi kabûl olunmuş ağa şabâh namâzı vaktinden iki sâ'at evvel kalkıp kapu nevbetini tutmak içün neferâtı ve üçüncü nevbet kalfasını uyandırır ve bundan soñra baş nevbet kalfasını ve soñra ortancayı kaldırır. Bunlar âbdest alup cümlesi birlikde hammâm küllhanınıñ oldığı mahalle giderek fenârları ve şem'-dânları iş'âl iderler. Soñra dârû's-sa'âde ağası dâ'iresine gidüp ağanıñ ota nevbetçisi ve anıñ ma'rifetiyle ağayı kaldırır. Ağa âbdest aldıktan soñra nezdindeki anahdarları ta'dâd ile me'mûrlarına teslîm ider. Bunlardan birisi Sûre-i Feth-i Şerîfi kırâ'at iderek evvelâ mâ-beyn-i hümayûn kapusına gelüp kapuyı açarlar, yine okuyarak sâ'ir miftâhları kapunun nezdindeki çivilere ta'lîk iderler. Ta'âm vakitleriyle etıbbâ idhâli gibi kapunun açılmasına lüzûm görünen vakitlerde uşûl-i câriyesi vechile açar ve çevirürler ve leylen harem-i hümayûnı teşrîf-i şâhâne vukû'ını müte'âkıb Sûre-i Mülk kırâ'at iderek kapuyı çevirürler ve toplanılan miftâhları dârû's-sa'âde ağası dâ'iresindeki nevbetçi ağaya ta'dâd u teslîm ve o dañı ağanıñ huzûrına takdîm ider. Ağanıñ ota nevbetçileri nevbet kalfalarından ma'dûd degildir, bunlardan başkadır, bunlar üç neferdir, yirmi dört sâ'at ağa dâ'iresinde bi'l-münâvebe bulunurlar ve leylen ağa dâ'iresine gidenler bunlara mürâca'at iderler. Büyük ağalar hâzerâtı bir tarafta gitdiklerinde bunlar da berâber giderler, ağaların kullukçıları makâmındadırlar. Ağa dâ'iresiniñ silinüp süpürülmesine ve tahâret ü nezâfet ve nizâmâtına nezâret iderler.

Dâ'ire-i dâhiliyye-i hümayûnda leylen hâste zuhûrında tabîb getirülmek içün nevbetçi bulunanlardan bir nefer 'acemi ve bir nefer nevbet kalfası ve bir nefer ortanca kapudaki ağalara haber verdiklerinde dârû's-sa'âde ağasını kendüsinden başka kimesne bîdâr idememesi kânûn olan dârû's-sa'âde ağasının ota nevbetçisine gidüp ağayı bîdâr ve dâ'ire-i dâhiliyye-i hümayûndan tabîb taleb buyurulduğunu ota nevbetçisi dârû's-sa'âde ağasına ifâde vü ihbâr eyledikde yalnız tabîb girecek [260] kapunun miftâhı kapu nevbetçilerine teslîmen kapu açılır ve tabîb gidecek dâ'ire-i 'aliyye hıdmetindeki harem ağasına teslîmen mahalline gönderilür ve tabîb çıkıncaya degin bekleyüp egerçi serî'an edviye tertîbini mûcib bir 'ârıza ise 'ilâc îcâbına göre baş lala yerinde tertîb ve tabh oluncaya kadar beklenilüp eczâ tertîbi tamâm olarak edviye mahalline gönderildikten soñra uşûlî vec-hile yine kapu çevrilür. Bîründe sarây-ı mahşûşlarında ârâm buyuran selâ-

tîn-i 'izâm hâzerâtıyla harem-i hümâyûndan çerâğ buyurulmuş olan sarâyılı kadınlardan birisi devâ'ir-i 'aliyye-i harem-i hümâyûndan mensûb olduğu dâ'ireye "cevâb" ta'bîr olunur 'arîza gönderdikde götüren âdem istîzân ma'nâsına olan "selâmlamak" usûlünü icrâdan sonra ol dâ'ire-i 'aliyyeniñ baş ağası veyâhud mütehayyizce bir harem ağası dârû's-sa'âde ağasından bi'l-istîzân ol cevâbı alacağı emr üzerine tavşîl idebilür. Vakt-i gurûbdan yatsu ezânına kadar 'araba kapu ile kalfa yerindeki büyük kapunun nevbetçileri beklerler. Bunlar da çevrildikde ol vakit miftâhlar birleştirilüp ber-vech-i meşrûh dârû's-sa'âde ağasına irâ'e vü teslim olunur.

Ba'de'l-'ışâ kapular civârında ve ağalar koğuşlarında yabancı hiçbir kimesne kalmamak için ortanca yâhud hâşılı ağalardan birisi ahşâm vaktinden evvelce pekçe şavt ile "hû" diyerek i'lân-ı halvet ve işâ'a-i resm ü 'âdet ider. Neferâtdan bir ağa ezân-ı şerîf istimâ' ve ihbâr için nevbetçi olmağla kırâ'at-ı ezân-ı Muhammedîyi "şalâ" lafz-ı mübârek-i İslâmiyyesiyle i'lân ve işâ'a-i duhûl-i vakt-i edâ-yı şalât eyler ve 'acemiler ibtidâ ortanca otalarınıñ önüne gelüp sarây-ı hümâyûn ıstılâhınca namâz vaktine kadar "karşu" ta'bîr olunur şavt-ı a'lâ ile Kur'ân-ı 'azîmü's-şân tilâvet iderler ve henüz kalkamayanlar olur ise nevbetçileri "destûr lala âbdest" şadâsıyla kaldırur ve içlerinden hâfızu'l-Kur'ân olan ağaların âbdest aldıktan sonra Kur'ân-ı 'azîmü's-şân tilâvet itdiklerini diğerleri kemâl-i edeb ü ibtihâl ile kâ'idan istimâ ma'nâsına olan "karşu kırâ'atı"ni i'lân ve şalât-ı 'ışâdan sonra her gece Yâsîn-i Şerîf tilâvet iderler.

Dârû's-sa'âde Ağalarının Koğuş Tertîbleri ve Aña Mute'allik Terbiye ve Nizâmları

Harem-i hümâyûn ağaları büyük koğuş, ağa koğuşı nâmlarıyla üç koğuşda ârâm iderler. Bunlar dört fırkaya münkasımdır ve cümlesi kapu nevbetine dâhildir ve kâffe-i [261] devâ'ir-i 'iffet-bâhire-i 'aliyyeniñ müte'addid harem ağaları vardır. Vâlide sultân-ı 'aliyyetü's-şân hâzretleriniñ baş ağaları olduğu gibi ekşer dâ'ire-i 'aliyyeniñ baş ağaları vardır. Bu baş ağaların intihâbı ocağ yolına merbût olmayup liyâkat u rirâyet ü isti'dâda

mütevakkıf olduğundan baş ağa naşbı lüzûmında zâbitânîñ erbâb-ı liyâkatından intihâb itdikleri zât baş ağalık manşıbına irtikâ itdirilür. Baş ağalar ocağ yolınca bi't-tab' ortancada ve hâşılıda olmasalar bile hüsni-ı hıdmete muvaffak oldukları hâlde silsile-i tarîklerince tâ yayla baş gulâmlığını ihrâz idinceye kadar me'mûriyetlerinde ibkâ olunurlar. Baş ağalar refâkatlerinde lüzûmı kadar harem ağaları bulunur. Refâkat ağalarının içinde bulunması uşûle muvâfık olan nefer ve nevbet kalfalarından birisi hasbe't-teselsül yoluyla ortanca olduğu ve hıdmetinde bulunduğu dâ'irede tevķîf buyurıldığı hâlde ol dâ'ire baş ağasının mülâzım ve zi'l-yedi ya'nî ber-kâ'ide ikincisi 'add ü i'ti-bâr olunur.

"En aşağı" ta'bîr olunan ağalar mutlakâ kapu neveti beklerler. 'Acemiler yalnız nevetleri geldikte kapu neveti tutarlar. Nevet kalfaları kapu nevetçilerini kumanda iderler. Ortancalar kapu nevetine nezâret iderler.

Musandıracı başılar tahâret ü nezâfet ve âbdest ve namâz edâ itdirmeye ve ağaların câmi'-i şerîfe devâm itmeleri huşûşlarına dikkat ve uşûl ü âdâb-ı me'mûriyetiñ tamâmî-i hüsni-ı îfâ ve muhîll-i âdâb olan harekâtıñ men'ine ve kânûnlarıñ vaqt ü zamânıyla kâmilîen îfâsına himmet iderler. Bu işlere nüfûzları cârîdir.

Dârü's-sa'âde Ağaları Neferâtıñ Şûret-i Terbiye ve Te'dîbleri:

Dârü's-sa'âde ağaları efrâdından birisi hasbe'l-beşeriyye hilâf-ı de'b-i kânûn bir güne harekete cür'eti uşûlen te'dîbini îcâb eyledikte müttehem olan ağaları musandıracı başı yeñi sarây-ı hümâyûndaki ocağlarında "kandîl altı"na ve şayfiyyede de böyle bir tenhâ mahalle getirerek müttehemden eski bulunan ağalar ta'lîm ve melekesi beynlerinde ma'lûm "kaplama" ta'bîr olunur mahâret-i darb-ı dest ile birer kerre kazâlini ya'nî eñsesini kaplamaya çeküp terbiye iderler. Hudâ-negerde bunlarıñ içlerinde demirli urmuş keskin ve mahâretli cündîler teşâdüf ider ise artık kaplamaya çekilen ağaya "Rabbim selâmet virsün" du'asından başka hâtıra bir şey [262] elden gelmez. Bu uşûl hâşılılara kadar icrâ olup hâşılılar ile anlarıñ mâ-fevkinde olanları bulundukları derecâta göre baş kapu gulâmı ve hazîne vekîli

ve hazînedâr ağalar ve dârü's-sa'âde ağası lisânen terbiye vü tenbîhle tenkîl iderler. Eger serkeşlik eyler veyâhüd kabâhatinde tekrâr u ısrâr idenler olur ise ocakdan bütün bütün def' şûretiyle cânib-i Hicâz-ı mağfîret-ı râza gönderilür. On iki nefer hâşillu eskiler yukarıkilerin cümlesinden mu'teberdir.

Dârü's-sa'âde Ağasının Ota Lalalığı:

Dârü's-sa'âde ağasının ota lalalığı ocak yoluyla hâşıl olmayup büyük ağa me'mûriyyeti hüşn-i îfâya mütehayyizândan kangı ağada iktidâr u ehliyyet ü isti'dâd müşâhede ider ise anı ota lalası ta'yîn ider. Ota lalalığı hâş ota lılar mütehayyizânından intihâb ve ta'yîn olunması kâ'ide ittihâz olunan silâhdâr ağa lalalığı gibi mu'teber bir me'mûriyetdir. Dârü's-sa'âde ağası makâmında bulunmadığı zamânlarda usûlen hazînedâr ağa ve bunlar da bulunmaz ise hazîne vekîli ve bi'l-farz bunların da gıyâbı hâlinde baş kapu gulâmı vekâlet itmek kânûnı mer'î ise de dârü's-sa'âde ağasının tesviye-i umûrına ota lalası me'mûr olması hasebiyle dârü's-sa'âde ağası dâ'iresinden bir an ayrılamamak mecbûriyetinde bulunduğundan büyük ağanın makâmından gayri mahalde bulunduğu zamân vekîl-i ma'nevî-i gayr-i resmîsi ve eş-yâsının hâfız u emîni ota lalasıdır. Dârü's-sa'âde ağasının haftâncısı makâmında olan kürkçi ile kuşçısı ve kahveci başı ve baş çukadâr ve hegbeci ve zülflü balıacı ve kozbekçi gibi hademe-i mahşûsasının zâbit ü âmiri ve ağa dâ'iresinin 'âdetâ müdür-i umûridir.

Bîrûnda Bulunan Selâtin-i 'İzâm Dâ'ire-i 'İffet-bâhirelerinde Müstağdem Harem Ağalarının Uşûlleri:

Bîrûnda bulunan selâtin-i 'işmet-âyîn hazerâtı dâ'ire-i 'aliyyelerinde birer baş ağa ve refâkatlerinde birer baş kapu gulâmı ve onar ve on ikişer harem ağası bulunur. Baş ağa cümlesinin zâbiti ve baş kapu gulâmı mu'âvinidir. Ve bunların da ocak yolları ve hizmetlerinin usûli bâlâda zikr olunan kâ'idelere müşâbihdir ve bu dâ'irelerdeki harem ağalarının mütehayyizânı

müsta'iddânından müntahab birer de mâ-beynci vardır ki dâmâd-ı kirâm hazerâtı giceleri hareme teşrîf buyurduklarında pîşlerinde fenâr çekerler, [263] selâmlıklarda bulundukça ekşeriya 'inde'l-îcâb harem-i 'âlî ile bunlar vâsıtalarıyla muhâbere buyurılır.

Vâlîde Sultân-ı 'Aliyyetü's-şân Hazretleri Baş Ağalığı:

Mehd-i 'ulyâ-yı saltanat-ı seniyye hazretleri baş ağalığı me'mûriyyetiniñ hıdmeti, dâ'ire-i 'aliyye-i mehd-i 'ulyâca vukû' bulacak mu'âmelâtiniñ kâffesine nezâret itmek ve bu dâ'ire-i ma'âlî-bâhireye müte'allık olan harem ağaları ve eski sarây balıacıları ve halvâ-hâne ve sâ'ir kâffe-i hademe baş ağanıñ refâkatinde olduklarından bunları hüsni istihdâm itmekden 'ibâret olmağla bunlar haklarında şükr ü şikâyeti müşmir ü mü'eşşirdir. Mehd-i 'ulyâ-yı saltanat-ı seniyye hazretleri baş kapu gulâmı baş ağanıñ mu'âvinidir.

Baş ve İkinci ve Üçüncü ve Dördüncü Muşâhiblikler:

Bunlarıñ hıdmetleri iç ağalarından manşûb mâ-beyncileriñ 'aynıdır. Faķat leylen harem-i humâyûni teşrîf-i şâhâne vukû'ında muşâhib ağalar pîş-i humâyûnda fenâr çeker ve kapuları çevirirler.

Şehzâde Efendiler Hazerâtınıñ Lalalığı:

Lalalar mensûb oldukları efendiler hazerâtı hıdmetlerini hüsni îfâ iderler ve her ne tarafı teşrîf buyursalar berâber giderler ve iç ağalarından me'mûr lalalarla berâber hüsni tahşîl-i 'ulûm u ma'ârîf buyurmalarına dikkat ve devâma i'tinâ iderler. Şehzâdegân efendiler hazerâtınıñ sâ'ir hademeleri bu iki zâtıñ emr ü nehyleriyle harekete me'mûrlardır.

Eski Sarây Baş Kapu Gulâmlığı:

Eski sarây baş kapu gulâmlığı yirmi beş otuz nefer ihtiyâr ve şâhib-i ıktidâr emekdâr rûfekâsıyla eski sarâyda bulunanların zâbiti ve eski sarâyın ta'âm ve levâzım-ı sâ'iresiniñ nâzır u âmiridir. Eski sarâyca olan vuķû'âtın mühimlerini dârü's-sa'âde ağasına 'arz ve alacağı emr ü cevâb üzere hareket eyler.

Yayla Baş Kapu Gulâmlığı:

Şayfen teşrîf-i mülûkâne buyurılan sarây-ı hümâyûnlarda harem ağalarının zâbiti yayla baş kapu gulâmlarıdır. Hâsılıların eñ eskisinden yollıyla hâsıl olan bir mansıb-ı mu'teberdir. Şayfiyedeki huşûşâtın kâffesi bu zâtın emri ile icrâ olunur.

[264] Yeni Sarây Baş Kapu Gulâmlığı:

Ocak yolınca hâsıl olan kâffe-i me'mûriyetlerden mu'teberdir. Bu mansıbın me'mûriyeti iç ağalardaki anahtar ağası hizmetiniñ 'aynıdır. Yayla baş kapu gulâmlığı bunun mülâzımıdır. Yayla baş kapu gulâmları sarây baş kapu gulâmı olduğda yayla baş kapu gulâmlığına hâsılıların eskisi geçer. Bu tarîkçe açılacak hâsıllılığa baş ortanca ve eñ sonra nokşân kalacak ortancalığa baş musandıracı nâ'il olur. Nokşân kalacak musandırıcılığa 'acemilerin eñ kıdemlisi olan baş eski lala geçer.

Hazîne Vekîli:

Bi'z-zât esfâr-ı hümâyûna ragbet ve Edirne sarây-ı 'âlîsi gibi ba'zı mahallere 'azîmet-i hümâyûn vuķû'ında birlikde bulunması irâde buyurılan dâ'ire-i 'aliyye-i dâhiliyyeniñ me'mûr ve dârü's-sa'âde ağasının vekîli ve harem-i hümâyûna müte'allık kâffe-i huşûşâtın nâzır hazîne vekîlidir.

Hazînedâr Ağa:

İç ağalığı kânunında çukadâr ağalık silahdâr ağalığa zî'l-yed olduğu gibi hazînedâr ağalar da dârü's-sa'âde ağalığının mülâzımıdır. İç ağalarında çukadâr ağaların mâ-dûnından silahdâr naşbı mesbûk olduğu gibi dârü's-sa'âde takımından dahi ba'zen hazîne vekillerinden ve birkaç kere de baş kapu gulâmlarından dârü's-sa'âde ağası naşbı sebkat itdiği mervîdir.

Büyük Ağa Ta'bîr Olunan Dârü's-sa'âde Ağasının Uşûl ve Nizâm ve Hıdmeti:

Dârü's-sa'âde ağaları silahdâr ağa ve bâbü's-sa'âde ağalarının ve'l-hâşıl sarây-ı hümayûn ricâliniñ kâffesiniñ mâ-fevkinde ve uşûl-i sâbika-i sarây-ı hümayûnca şadâret-i 'uzmâ ve meşîhat-ı 'ulyâya şâlis i'tibâr olunan bir manşib-ı celîl-i mu'teberdir. Bu me'mûriyyet-i celîle harem-i hümayûna dâ'ir olan huşûşâtüñ kâffesiniñ nâzırı ve enderûn ve bîrûnda selâtin-i 'iffet-rehîn hazerâtı dâ'ire-i 'aliyyelerindeki harem ağalarının âmir-i müstakillidir. 'İmâme ve kisve faşında beyân olunacağı vechile dârü's-sa'âde ağaları başlarına selîmî ve alâylerde arkalarına dört yeñlü serâsere dühte ağır sırt semmûr ve şayfen bu biçimde kâkum ve mevâsime göre qarşak ve sincâb kürk giyerler. Bellerine şom mücevherli akve ta'bîr olunur girân-bahâ altun [265] köstekli bir bıçak taşarlar. Silahdâr ağaların fevkinde bulundukları cihetle silahdâr ağalar dârü's-sa'âde ağasının dâmenini telşîm iderler. Dârü's-sa'âde ağalarının esâs hıdmet ü me'mûriyetleri harem-i hümayûn meşâlihine nezâret ise de saltanat-ı seniyyeyi hilâfet-i 'uzma ile birleştiren Yavuz Sultân Selîm Hân-ı Gâzî hazretleri meşâlih-i haremeyni bi'z-zât rü'yet buyurmuş ve halef-i hümayûnları Sultân Süleymân Hân hazretleri dahi bir müddetçik vâlid-i 'azîmül-me'hâmidleri eşer-i celîl-i 'ulyâsına iktifâ buyurmuşlar ise de zamân-ı hümayûnlarında esfârıñ ta'addüdi bu uşûlün devâmını bi't-tab' tağyîr eylemiş olduğundan zât-ı hümayûnları seferde bulundukça haremeyn-i şerîfeyn hıdmet-i celîlesiniñ dârü's-sa'âde ağaları huşûrında mevâlî-i 'ulemâdan müfettiş ve haremeyn muhâsebe kaleminden muhâse-

beci ve sâ'ire hâzır oldukları hâlde çehâr-şenbe günleri rû'yet olunmasını kânûn ittihâz buyurmuşlardır. Bu cihetlere bu zâtlara harem-i hümayûn hıdmet-i 'âşimesi nezâretinden başka bir de haremeyn-i şerîfeyn meşâlih-i evkâf-ı şerîfesi nezâret-i celîlesi 'ilâve buyurulmasıyla çehâr-şenbe günleri orta kapunun hâricinde hâş âhûr tarafında sed üzerindeki kaşırdâ haremeyn müfettiş ve muhâsebeci ve mukâta'acı ve rûz-nâmçeci ve baş halîfe ve yazıcı efendilerden müctemî' bir meclisde dârü's-sa'âde ağası hâzır olduğu hâlde haremeyn evkâf-ı celîlesine müte'allık olan muhâsebât ve buña müteferri' sâ'ir mürâfa'ât rû'yet olunur.

Tafşilâtı fıkra-i mahşûsında beyân olduğu vechile büyük ağalar haremeyn evkâf-ı şerîfesi nâzırı oldukları cihetle şurre-i hümayûn dârü's-sa'âde ağalarının nezâret ve ma'rifet-i mahşûsalarıyla ihrâc olunur.

Dârü's-sa'âde ağaları harem-i hümayûn hıdemâtına me'mûr teberdârân-ı sarây-ı 'atîk ta'bîr olunan baltaçıların nâzırı olan baltaçılar kethüdâsının ve harem-i hümayûn haşab-keşlik nevbetinde bulunan zülûfli baltaçıların âmiridir.

Hazînedâr ağalık fıkрасında beyân olduğu vechile dârü's-sa'âde ağası naşbı kat'-ı tarîke muhtâc olmayup mücerred irâde-i hümayûn müte'allık buyurulan zâta tevcih buyurulur. Bu hıdmet dil-hâh-ı hazret-i pâdişâhî ile mukayyed bir mansıb ve emşâli müsâ'adesiyle hazîne vekîlligine dahî mâ-beyncilik makâmında müstahdem olan erbâb-ı isti'dâddan dört nefer müşâhib harem ağalarından naşbı sebkat itdiginden [266] işbu iki mansıba ocağı yoluyla istihşâl olunur me'mûriyyet hükmi virilemediginden bunların mansıb ıtlâkı hâkk-ı ta'rîfleri olmağı bu hâlde dârü's-sa'âde ağalarının sağlamca ocağı yolu yalnız baş kapu gûlâmlığına kadar ı'tibâr olunmak ıktizâ ider.

Mukaddemâ sadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm 'arza girecekleri vakit evvelâ kapu ağası otasında ârâm iderler iken mu'âfak olan dârü's-sa'âde ağaları otasında tevaşşukları irâde-i seniyyesinin şeref-sünûhı dârü's-sa'âde ağalığı mansıb-ı celîlini ziyâde şereflendirmiştir.

Dârü's-sa'âde ağalarının ekşerisi ata binmek ve beslemegi iltizâm iddiklerinden bunlardan ba'zı hâşılı ve ortancalar ile gediklülerin hıdmet-i nevbetleri olmadığı zamânlarda âhûr kapunun hâricindeki âhûrlarına gitdiklerinde hasbe'l-beşeriyye ba'zen münâza'a vukû'ı mülâhazasıyla zıkr

olunan âhûrlar arasında. büyük ağaların ârâmlarına mahşûş bir cesîm dâ'ireye aralıkda giderek orada bulunan yedekçiler ve sâ'irece mûcib-i tesviye vü tenbîh olan ve öyle bir münâza'a vukû'ında müttehem buulnan ağaları terbiye itmek gibi ba'zı huşûsâtı rü'yetle 'avdet itmek uşûlden bulunmuş ve işbu dâ'ire biñ iki yüz kırk dört târîhinde kazâ'en muhterik ve metrûk olmuştur.

Büyük Ağa Ta'bîr Olunan Dârü's-sa'âde Ağalarının Tebeddül-leri Nizâmı

Sarây-ı hümayûnda dârü's-sa'âde ağasından büyük kimesne olmadığından dârü's-sa'âde ağalarına "Büyük Ağa" ta'bîr olunur. Büyük ağaların ekser infişâlleri cum'a günleri teşrîf-i şâhâne buyurılan câmi'-i şerîfde yâhud saltanat biniş mahallerinden bağteten vukû' bulur. Mağzûben infişâl itdirilen ağalar şadr-ı a'zamların 'azli günü çend-sâ'at cây-ı ârâmı veyâhud külliye mahall-i terk-i celâlet ü endâmı olmağla şöhet-gîr olan Balık-hâne Kaşr-ı Hümayûnı dâ'iresinden ma'dûd olan muhtaşarca bir oğaya indirilür ve orada iktizâ-yı ser-nüvişt ü muḳadderâtın zuhûrına teraḳḳuban tevakkuf iderek 'afv-ı âliye muḳârin olduğu hâlde cânib-i Kâhire'ye i'zâm olunur. Eger 'azli îcâb-ı kader veyâhud imtidâd-ı me'mûriyetle ta'alluḳ-ı kec-naḳar ve si'âyet-i bed-siyerden neş'et itmiş ise toğrica Hicâz'a gönderilür ve gidinceye degin tedârûk-i levâzım-ı râhiyye içün sarây-ı hümayûnda [267] veyâhud merbûḫâtı olan kaşr-ı hümayûnların birisinde mu'azzezen bir iki gün müsâferetine müsâ'ade-i hümayûn erzânî buyurılır. Büyük ağaların şûret-i 'azl ü infişâllerinden biri de şurre-i hümayûn ihrâcının yevm-i resmîsinde şurre devesinin 'inân-ı sîmînini büyük emîr-i âhûr dârü's-sa'âde ağasının yedine virdikde huḫûr-ı hümayûnda üç kerre deveyi tolaştırdıktan sonra emîr-i âhûr ağanın 'inânı i'âde talebinde olmaması dârü's-sa'âde ağalığının tebeddülü 'alâmeti olduğunu ḫasbe'l-uşûl ağa-yı ma'zûl idrâk iderek der-hâl deve ile berâber orta ḳapudan tışaru toğrı çıkar gider ve bu tarz ile ma'zûl olan ağalar şurre-i hümayûn emînine teslîmen berren cânib-i Hicâz-ı mağfir-et-tırâza gönderildiğini ḳadîmen mesbûḳ olduğu sarây-ı hümayûnda iken

dârü's-sa'âde ağalarından ahibbâ-yı 'âcizîden İlyâs Ağa ve Dâvud Ağa ve hazînedârlı Maḥmûd Ağa'dan işidilmişdir.

Şurre günü 'azl olunamayacak olan büyük ağaların yedindeki 'inân-ı sîmi mîr-âhûr ağalar ellerinden aldıkları gibi ağa ḥazretleri kemâl-i sürûr u inbisât ile yer öpmek teşekküründen sonra bu uşûl-i mesbûk üzere ol gün ye-ñiden naşb olunmuş ḥükminde bulunduğundan şurre ihrâcî fıkrasında beyân olunduğı üzere ḥuzûr-ı ḥümâyûna rû-mâl ile serâsere dühte dört yeñlü sırt semmûr kürk hıl'at iksâsiyla ibkâsı i'lân buyurılır ve Mısır ve Haremeyn'e îşâl olunanlar Mısır ḥazîne-i ḥümâyûnından ma'âş-ı müstevfâ tahşîş ü ihsâ-nıyla i'âşe kılınur ve maḥlûl vukû'ında şeyḥul-ḥarem-i Nebevî ve nâ'ibül-ḥarem-i Ḥazret-i Peygamberî manşib-ı celîl-i bâ-sa'âdetine nâ'il ol-mak şeref-i dü-cihânîsini ihrâz ile gâ'ile-i hâ'ile-i 'âlemden âzâde-i hirâsî vü telâş olurlar. Allâhümme yessir lenâ ḥâze'l-ḥıdmeti's-şerîfeti âmîn yâ Mu'în bi-ḥürmet-i Tâhâ vü Yâsîn.

Büyük ağaların içinde ibtidâ dârü's-sa'âde ağalığını bâbü's-sa'âdeden tefrîke vesâţete muvaffak olan ve ḥaremeyn evkâf-ı şerîfesi nezâret-i celîle-siyle ibcâl buyurılan ve dersa'âdetde Fâtih Sultân Mehmed Hân Câmi'-i Şe-rîfî semtinde Çehâr-şenbe civârındaki musakkafât-ı mebrûke ve müberrât-ı celîleniñ bânîsi olan merḥûm Büyük Mehmed Ağa ile Bilâl Ağa, Süleymân Ağa, İdrîs Ağa, İlyâs Ağa ve Mehmed Hân-ı Râbî' ḥazretleri evâsıt-ı eyyâ-mında dârü's-sa'âde ağası bulunan müttakî vü mükerrerem Muşullı Muştafâ Ağa ve Muştafâ Hân-ı Sâni dârü's-sa'âde ağası Tavîl Süleymân Ağa, Hacı Mercân Ağa, Hacı Beşîr Ağa, Yûsuf Ağa, Sultân Ahmed Hân-ı Evvel dârü's-sa'âde ağası meşhûr aşdağ [268] u a'lem Muştafâ Ağa ve 'aşr-ı Selîm Hân'de Küçük Bilâl Ağa ve 'Anber Ağa ve Kâsım Ağa ve Hâfız 'Îsâ Ağa ve 'Abdullâh Ağa ve Paşa Çırağı 'Abdullâh Ağa ve Lala Tâhir Ağa gibi bir-çok mübârek zevât güzâr itmiş ve her birerleri müberrât-ı cezîle ve ḥıdemât-ı memdûha terkine muvaffak olmuşlardır. Raḥmetullâhi 'aleyhim ecma'în.

Dârü's-sa'âde ağalarından zuhûr iden cündiyân-ı çâpûk-süvârân-ı hü-ner ü ma'rifet ḥaḳîḳaten ḥayret-dih-i fârisül-ḥayl-i erbâb-ı besâlet-i 'Arab u Rûm u 'Acem'dir. Ez-cümle cennet-mekân Sultân 'Abdul-Ḥamîd Hân ve Sultân Selîm Hân-ı Sâliḥ ḥazretleri 'ahd-i 'âlfilerinde ve firdevs-nişân Sul-tân Maḥmûd Hân-ı Sâni-i 'Adlî ḥazretleri 'aşr-ı ahîr-i 'âlîsine gelince dâ-

rû's-sa'âde ağaları efrâdından iktisâb-ı şöhret ü şân itmiş olan mehere-i cündi-yândan 'Azîz Ağa, Muhterem Ağa, Şu'ayb Ağa, Sa'îd Ağa, Gâzanfer Ağa, Tokuz Kürkli Şâlih Ağa, Sağır Beşîr Ağa, Büyük Cevher Ağa, Şolak Cevher Ağa, 'Abdullâh Ağa, 'Abdulğanî Ağa, 'Abdulfettâh Ağa, Dilâver Ağa, Küçük Elmâs Ağa, 'Osmân Ağa, Selmân Ağa, Sa'dullâh Ağa, baş muşâhib Şâkir Ağa, Küçük Beşîr Ağa, Yağlı Beşîr Ağa, Büyük 'Abdullâh Ağa, Lala Kâmil Ağa, Dâvud Ağa, Küçük 'Abdullâh Ağa, Mercân Ağa, İlyâs Ağa, Şâlih Ağa, Kâmil Ağa, Şâlih Ağa, muşâhib Reşîd Paşa, Koku Mercân Ağa, Fülke Mustafâ Ağa, Hâzînedârî Malîmûd Ağa, Büyük Server Ağa'larıñ cirîd menzillerini sebkat iden nâdir bulunmuş ve tehçîl-i¹²⁸ cirîd ve lobud ve darb-ı süyûf ve remy-i sihâmda aldıkları öñdülûñ emşâli iç ağalarından ve kâşiflerden Behrâm Ağa, Sisli Feyzullâh Ağa, Tatarhân Ahmed Ağa, Lezgî Mehmed Ağa, Kula 'Abdullâh Ağa, Kitâbçızâde Hüseyin Efendi, Çetin Hasan Ağa, Gemalmaz Hasan Ağa, Çerkes Hasan Ağa, Çopur Hasan Ağa, Uzun Hasan Ağa, Kaço Hasan Ağa, Küçük Hüseyin Paşa çerâğı Haydar Ağa, Silahdâr 'Alî Paşa çerâğı Şırp kölelerinden mu'ahharan mîr-mîrân olan Köle İsmâ'îl Paşa, 'Aşkar 'Alî Paşa, müşîr Darb-hor Reşîd Paşa, dördüncü ordu müşîri 'Abdulhalîm Paşa, Ferîk [269] Sâlim Paşa, Hüsâmüddîn Paşa-zâde Mehmed Beg, Topçı-zâde Şâkir Ağa, Yeñiçeri Şâkir Ağa, Kelle Şâkir Ağa, 'Araboğlu Ahmed Ağa, hâzîneli çukadâr-ı sipâhî 'Abdullâh Ağa, Qandillili Sağır Nâşid Ağa, Mısırlı Mehmed Ağa, Zâğlı Mehmed Ağa, Tağlı Mehmed 'Alî Ağa, Kaşoşa-zâde Hasan Beg, 'Alî Cevâd Begefendi merhûmuñ pederi Tunuslı-zâde Kâşif Mısırlı 'Alî Beg, Kâşif Emîn Ağa, 'Ömer Kâşif, Hasan Kâşif'den başkasına naşîb olmamıştır.

'Ulûfe İhrâcındaki İlçi Mülâkâtı Nizâmı ve İlbâs Olunan Hıl'atlar ve Taraf-ı Şadârete Gönderilen Kürk Teşrifâtı

Yeñiçeri tâ'ifesine 'ulûfe tevzî'i içün mu'tâd olan şalı günü 'ale's-seher defterdâr efendi akçeyi sarâya getürüp meşîn kîselere vaz' ider. Şadr-ı

a'zam hazretleri şalât-ı şubhî bâb-ı 'âlîde edâ eyledikten sonra erbâb-ı dîvânî bâb-ı hümâyûna duhûlleri ve çavuşbaşı ile ilçi Alây Kaşrı altına gelüp muntazır-ı kudûm oldukları haberini haberci çavuş ağa şadr-ı a'zam selâm ağası vesâletiyle haber virdigini müte'âkib şadr-ı a'zam beyâz atlas üst ve kallâvî ile dîvân bisâtlu esbe süvâr olarak Alây Kaşrı altına vuşûlünde çavuş başı ağaya selâm ve ilçiye taltîf ü ikrâm ile sarây-ı hümâyûnda orta kapuya bi'l-vuşûl esbden nüzûl iderek üst kürkünün sağ yeñini eline alarak iç kapuya dâhil oldukda ibtidâ şol cânibde bulunan sipâh ve silahdâr ağalarına selâm virür. Bu hâlde du'âcı çavuş şavt-ı bülend ile selâm alır. Ba'dehû sağ cânibindeki yeñiçeri ocağı çorbacılarına selâm virür. Orta kapuda kethudâ beg müterak্কıb-ı kudûmleri olduğından anlara ve ba'dehû sîm 'aşâlarıyla nigâh-endâz-ı kudûm olan kapucı başı ağalardan çavuş başı ağa ve istikbâl hizmetini edâ edecek kapucı başı ağa ile kapucılar kethudâsına selâm virdikleri eşnâda mûmâ-ileyhimâ 'aşâların yere darb iderek pîş-i 'âlîlerinde devân olurlar.

Şadr-ı a'zam hazretleri âheste-reftâr ile tarafeyne selâm virerek ibtidâki selâm taşına vardıklarında bir hatve miqdârı sağ cânibe teveccüh ile yeñiçeri ağasına selâm virdikte yine du'âcı çavuş selâm alır. İkinci selâm taşına varıldıkda yine bir miqdâr teveccüh ile 'umûmen dergâh-ı 'âlî yeñiçerilerine selâm virür. Bu def'a du'âcı çavuş selâm almaz. Ba'dehû tarafeynde olanlara işâret ile selâm virerek [270] dîvân-hâne öñine tekarrub oldukda muqaddemce gelüp kubbe-i hümâyûnda teşrif-i şadârete müterak্কıb olan vüzerâ ve şadreyn ve defterdâr efendilere ve sâ'irlere tışarı çıkup selâm-ı âşâfiye hâzır olmaları için sakķâ başı "buyur" nidâsıyla işâret ider. Dîvân-hâne kapusu hizâsına vardıklarında çavuş başı ile kapucılar kethudâsı Taş Direk yanında tevaķķuf itdiklerinde ortalarından mürûr ve toğrı bâbu's-sa'âdeye teveccüh iderek o hâlde selâm taşı hizâsında kaldırım ortasında olan büyük yaşşı taş üzerine varup bâbu's-sa'âdeyi selâmlayarak yine du'âcı çavuş selâm aldıktan sonra şol tarafa dönölüp hazîne öñinde turanlara ve aklâm hulefâsına ve hâcegân efendilere ve berûde turanlara selâm virerek kubbe-i hümâyûna teveccühle Taş Direk yanında turan vüzerâyâ selâm virdikte kezâlik du'âcı çavuş selâm alır. Ba'dehû muķâbeledde çavuş başı vekâleti iden ağa ile kapucılar kethudâsına selâm virüp kubbe-i hümâyûna teveccüh itdikde ibtidâ sağ tarafında şadreyn efendilere selâm virdik-

lerinde kezâlik du'âcî çavuş selâm alur ve şol cânibinde defterdârân ve tev-kî'î ve defter emîni ve teşrîfâtî efendilere selâm virerek kubbe-i hümayûna duhûl ve ku'ûd ile vüzerâya ve şadreyn efendilere ve defterdârâna ve nişân-cı ve re'îsü'l-küttâb efendiye 'alâ-merâtibihim iltifât iderler.

Yaz eyyâmı ise saĥkâ başı ĥalvâ-ĥâne-i ĥâşşadan şerbet ve kış mevsimi ise ma'cûn getürüp şadr-ı a'zam ĥazretleri isti'mâl ider. Bîrûn ĥazînedâr başısı ĥazîne ĥapusu mühür mumını ve ĥayme mehter-başısı kubbe-i hümayûn ĥazînesi mühür mumını getürürler, manzûr-ı âşaffî olur ve eski dîvân-ĥâne öñinde Feth-i Şerîf tilâvet olunur iken murâd buyurılır ise ĥayme mehter-başısı ağaya emr ü işâret buyurılıp meydândan fodula ve re'îsü'l-küttâb efendi mehter başısı pilav ve zerde defterini getürdükde imrâr-ı nazarla teşrîfâtî efendiye virürler. Ba'dehû ĥüsn-i ĥâl-i 'asâkire işâret içün muĥzır ağa tabaĥ ile getirdiği 'akîde şekerini şadr-ı a'zama ve sâ'ir erkâna tutar ve birer dâne alurlar.

Eski dîvân-ĥâne öñinde Feth-i Şerîf kırâ'atı tamâm olduğda şadr-ı a'zamıñ vürûdından soñra ilçî orta ĥapuda tevakkuf itdirilmiş olmağla ilçiyi idĥâl içün ĥaber gider. Çavuş başı sîm 'aşâ ile ve çavuşlar kâtibi ve çavuşlar [271] emîni kıyâfetleriyle öñine düşüp orta ĥapudan duhûl ve ibtidâki selâm taşına geldikde ĥul kethudâsı ağa yeñiçeri tâ'ifesini selâmlamağâ şorbaya segirttikleri vakit ilçiniñ etbâ'ı müsâfir oṭaları semtinde keşide kılnan perde ardında âmâde olan ta'âmları tenâvüle giderler.

İlçî dîvân-ĥâne-i hümayûna tekarrüb eyledigini teşrîfâtî efendi şadr-ı a'zama ihbâr eyledikde dîvan yerindeki dîvân oṭasına vürûd iderler. Kubbe-i hümayûn taş direkleri berâberinde ĥapucılar kethudâsı sîm 'aşâ ile ĥarşu varup hem-rütbe oldukları cihetle çavuşbaşı ile birbirlerini selâmlar ve ilçiniñ öñince dîvân-ĥâne-i hümayûn ĥapusına gelinüp içeri duhûl ve ilçî nişâncı efendiniñ alt yanında vaz' olunan iskemleye ik'âd itdirildigini yine teşrîfâtî şadr-ı a'zam ĥazretlerine ĥaber virdikde Revân Oṭası'ndan ĥalkup dîvân yerine geldikleri anda çavuş başı ve ĥapucılar kethudâsı selâmlayup taşra giderler. Dîvân-ı hümayûn tercümânı vâsıtasıyla ilçiyeye hoş geldiniz mu'âmelesi icrâ olundığı eşnâda re'îsü'l-küttâb efendi telĥîş kîsesini nezd-i şadr-ı a'zamîye vaz' idüp taşra gitdikde ĥayme mehter-başısı ve kethudâsı ve veznedâr başı ellerine birer kîse alarak dîvân-ĥâneye girüp kîseleri

şadr-ı a'zamıñ öñlerine koyduklarında veznedârlar ve hayme mehterleri kubbe-i humâyûn kapusına toğrı döşeyüp nişf-dereceye geldikde re'îsü'l-küttâb efendi oldığı maılden dîvân-hâne-i humâyûna girüp 'ulûfe istîzânını müş'ir telhîşi huzûr-ı âşâfide açup şadr-ı a'zam hazretlerine 'arz itdiklerinde ellerine alup ba'de'n-nazar re'îsü'l-küttâb efendiye bağlamak içün virürler. Huzûrlarında bağlayup mühr-i humâyûn ile mühürlenmek içün mühr-i humâyûnı re'îs efendiye hîn-i teslîmde kıyâm iderek ba'de't-takbîl teslîm ile telhîş mühürlenüp re'îsü'l-küttâb efendi mühr-i humâyûnı 'arz eyledikde kıyâmen ahz ile tekrâr takbîl olunur. Bu vakit kapucılar kethudâsı sîm 'aşâ ile dîvân-hâne-i humâyûna geldikde telhîş re'îs efendiden alınup kapucılar kethudâsı yediyle merfû'-ı rikâb-ı müstetâb-ı hazret-i pâdişâhî kılınur.

'Ulûfe kîseleri tamâmen döşendikde bir kîse akçesi huzûr-ı âşâfide akçe tahtası üzerine dökilüp hayme mehter başısı şadr-ı a'zama ve vüzerâya ve kâdî-askerlere ve defterdârân ve tevki'î efendilere 'arz itdikden [272] soñra yine kîsesine vaz' ve rûznâmçeci efendiye mühürledüp yerine kor. Bu vakitte telhîş-i 'âlî hatt-ı humâyûn ile muvaşşahan ve müşerrefen bâbu's-sa'âdeden çıkdıkda çavuşbaşı ağa bâbu's-sa'âdede selâm mahallî olan yaşşı taşın üzerinde istikbâl ve kapucılar kethudâsı hatt-ı humâyûnı takbîl ü ber-ser iderek yed-i âşâfiye teslîm itdikde anlar dañi telîm ve vaz'-ı ser-i tekrîm ile iki tarafa selâm virerek makâmılarına oturmazdan evvel re'îsü'l-küttâb efendi gelüp pîş-i âşâfide turup şadr-ı a'zam hatt-ı humâyûnı mührini fekk ile mûm ve dest-mâl ve zarfı re'îsü'l-küttâb efendiye teslîm itdikde takbîl ü ber-ser ve vaz'-ı ceyb-i girîbân-ı ta'zîm iderler.

Telhîşi açup hatt-ı humâyûnı ba'de't-takbîl kırâ'atla koyunlarına koyup ku'ûd ve re'îsü'l-küttâb efendi dâmen-bûs ile 'avdet eyledikde emr ü işâret-i âşâfî ile muhızır ağa ocaqluya bi'l-ihbâs-yeniçeri efendisi ile kul kethudâsı kubbe-i humâyûn kapusından içeri duhûl ile dâmen-bûs eylediklerinde kıyâm buyurılır. Bunlar der-hâl girüye çekilüp kubbe-i humâyûn derûnında hâcegân-ı dîvân tarafında olan kapunun yanında arkaların dîvâra virüp şadr-ı a'zama müteveccihen ve kâ'imen tururlar.

Ol vakit rûznâmçe-i evvel efendi elinde tevzi' defteriyle hâcegân tarafında olan kapunun öñine gelerek defteri kırâ'at ider. Yeniçeriniñ 'ulûfesi

virilüp olduğu gibi tekrâr yeñiçeri efendisi ve kul kethudâsı vürûd ve dâmen-bûs eylediklerinde kıyâm buyurılır.

Çavuş başı ile kapucılar kethudâsı ta'âmın öñince kubbe-i hümayûna duhûl ve selâmlayup siniler kuruluncaya kadar turup, yerlerinde tenâvül-i ta'âma giderler. Ta'âm keşîde kılındıkda yalnız ilçi şadr-ı a'zamın sofrasında ve sâ'ir mu'teber âdemleri kapudân paşa ve defterdâr ve nişâncı efendiler sofralarına tevzî olunur. Ta'âm eşnâsında şadr-ı a'zam hazretlerine şerbet virilür. Ta'âmdan muqaddem ilçinin getürdiği hediyeyi teşrîfâtî efendi defter idüp defteriyle pîşkeşçi ağaya teslim ve kapucılara tahmîl ile bâbu's-sa'âde öñinde terak্কub iderler.

Ta'âm tamâm oldukda şadr-ı a'zam ve sâ'ire teşrîfâtî efendi gülâb ve matbah emîni [273] buhûr virürken hayme mehter başısı ile vekîl-harc-ı hâşşa ilçiyeye gülâb ve buhûr virürler. Ba'dehû teşrîfâtî efendi şadr-ı a'zamdân istîzân ile ilçiyeyi kaldırıp eski dîvân-hâne öñinde ilçiyeye ve etbâ'ına rûznâmçe kaydî üzere rütbelerine göre kürk ve hıl'atlar ilbâsıyla tevķîf olunur.

Bu eşnâda yeñiçeri ağası mu'tâd üzere bâbu's-sa'âdeye vuşûl ile kapucî başıların ârâmlarına mahşûş olan tûlânî şuffede ârâm ile zât-ı hümayûn-ı hazret-i mülûkâne 'arz otaşını teşrîflerinde ibtidâ yeñiçeri ağası 'arza girüp çıkdıkda yine mahall-i merķûma oturduğu gibi ağa babası işâret itmekle çavuş başı ve kapucılar kethudâsı kubbe-i hümayûn kapusunuñ hâricinde 'aşâların darb eyledikleri gibi şadreyn hazerâtı 'arza giderler. Dîvân-hânden selâmlık için girüye dönmezden evvelce şadr-ı a'zam ve sâ'irleri bi'l-cümle kıyâm ve dönüp kad-hamîde-i ta'zîm olduklarında şadr-ı a'zam resm-i tevdi' i icrâ eyler.

Şadreyn efendilerin hareketlerinde kıyâm buyurulmaz, anlar dañı 'arzdân çıkup tevakkuf iderler. Çavuşbaşı ile kapucılar kethudâsı kubbe-i hümayûn kapısı öñinde tekrâr 'aşâların yere darb eylediklerinde şadr-ı a'zam hazretleri hareket ve kürk sağ yeñini eline alup anıñla tarafeyne selâm virerek bâbu's-sa'âdeye 'azîmet ve 'akablerince vüzerâ ve defterdâr ve sâ'ir ricâl de 'arza girecekleri bâbu's-sa'âdeye vardıklarında şadreyn efendiler selâmladıkları gibi anlar toğrı taşra giderler. Bu anda şadr-ı a'zam hazretlerine bâbu's-sa'âdeden olan iç hazînedâr başı ağa yediyle serâser kürk ve defterdâr efendiye hıl'at ilbâs olunur.

Sâ'ir 'arza girecekler var ise bâbu's-sa'âde hâricinde hıl'at ilbâs olunur. Defterdâr efendiden mâ-'adâ 'arza giren ricâl 'arz otaşı kapusunuñ iç tarafında dâmen-bûs ile 'avdet iderler. Defterdâr efendi huzûr-ı hümâyûnda 'ulûfe telhîşini kırâ'at ve zemîn-bûs idüp çıkar. Vüzerâ-yı 'izâm hazerâtı huzûr-ı hümâyûndan kalkdıktan sonra ilçinin 'arza duhûline müsâ'ade buyurulduğunu ağa-yı bâbu's-sa'âde haber virmekle ilçiniñ ve 'arza girecek mu'teberânınıñ her birini ikişer nefer kapucı başı ağalar miyânlarından tutup dîvân tercümânı berâber oldığı hâlde 'arza girerler.

[274] İlçiniñ hediyeysi 'arza girinceye kadar bâbu's-sa'âdede kapucılar ellerinde turup ilçi 'arza girdikde pîşkeşçi öñine düşüp 'arz otaşı kapusu tolaşılup bâbu's-sa'âde ricâlinden hazînedâr başı ağaya teslim iderler. İlçi taşra çıkdıkda tevakkûf itmeyüp kubbe-i hümâyûn öñinde toğrı orta kapu hâricinde esbe süvâr ve harcî furun öñinde erbâb-ı dîvân çıkınca tevakkûf itdirilüp vüzerâ çıkup yeñiçeri ağasınıñ üst tarafında otururlar. Ba'dehû şadr-ı a'zam hazretleri 'arzdân çıkdıklarında vüzerâyâ ve yeñiçeri ağasına ve kapucı başılara ve sâ'ire selâm virerek kubbe-i hümâyûna gider. Vüzerâ ardlarınca gelürler. Dîvân-hâne hâricinde ancak re'îsü'l-küttâb efendi kendü oturdukları tahta öñinde ve defter emîni berü tarafda selâma tururlar. Kubbe-i hümâyûna duhûlde efendiler ardınca girüp defterdâr efendi yanında tevakkûf iderler.

Şadr-ı a'zam hazretleri kıyâmen turup vüzerâ ve defterdâr ve re'îsü'l-küttâb ile emîr-i 'alem ve kapucı başılar ve sipâh ve silahdâr ve bölükân-ı erba'a ağaları ocaqlularıyla, çavuşbaşı ocaklusıyla, kapucılar kethüdâsı ocaklusıyla, ba'dehû hıtâmı müş'ir teşrîfâtî efendi dâmen-bûs iderler ve iktisâ buyurılan kürki teşrîfâtî efendi arkalarından alup taşra hazînedâr başısına ve o dañi ağa babasına teslim ider. Ağa babası câme-şûy ağasına virür ve bu hıdmet mu'âbilinde taraf-ı şadr-ı a'zamîden ağa babasınıñ ve nefe-râtınıñ mu'tâd olan 'atıyyeleri virilür. Çavuşbaşı ağa rûznâmçe kîsesini ve mâliye defter-hânesi ve hazîne defter-hânesi mühürlemek içün mühr-i hümâyûnı almağa huzûr-ı âşafiye vardıkda şadr-ı a'zam hîn-i tesliminde kıyâm idüp kîsesinden ihrâc ve takbîl ü ber-ser idüp çavuşbaşı ağaya teslim ider, o dañi selâmlayarak hıdmet-i me'mûresin edâ idüp kubbe-i hümâyûn kapusından sür'at ile girdiği gibi yine şadr-ı a'zam kıyâm ve bir kadem inüp mühr-i hümâyûnı aldıkda takbîl ile vaz'-ı ceyb-i girîbân ve ku'ûd ider.

Bu vakit murâd-ı ‘âlî buyurılır ise Revân Otaşı'nı teşrîf ile anda isti-râhat ve erbâb-ı dîvân tamâm çıkup kapucılar kethudâsı müsâvât üzere kubbe-i hümâyûn kapusunun hâricinde ‘aşâların yere darb eylediklerinde yine üst kürküñ sağ yeñini ellerine alarak hareketle vüzerâ ve defterdâr ve şıkkeyn ve nişâncı efendilere [275] selâm virerek kubbe-i hümâyûndan taşra çıkup bâbu's-sa‘âdeye teveccühle selâm taşı maḥalline vardıkda evvelki gibi selâmlandıkdan soñra yine şol cânibe teveccühle ḥâcegân efendilere ve sâ'ire selâm virerek çavuşbaşı ve kapucılar kethudâsı selâmlayup pîşlerinde âheste âheste gidilüp orta kapudan taşra çıkıldukda süvâr ve bâb-ı hümâyûndan hurûcda vüzerâyı selâmlayup sarây-ı âşafîye teşrîf buyurılır. Şadr-ı a‘zam teşrîf buyurınca ilçi harcî furun öñinde tevakkuf itdirilür. İlçiler ‘avdet eyledikde çavuşbaşı aḡa ile gitmesi mu‘tâd olan çavuşlar kâtibi efendi ve çavuşlar emîni aḡa getürürler.

‘Ulûfe İhrâcında Kubbe-i Hümâyûnda Huzûr-ı Âşafîde İlbâs Olunan Hıl‘atlar:

Rûznâmçe-i evvel efendi: Hıl‘at-ı ḥâşşu'l-ḥâş sevb 1.

Baş bakı kullı aḡa: Hıl‘at-ı ḥâşşu'l-ḥâş sevb 1.

Mâliye tezkirecisi efendi: Hıl‘at-ı ḥâşşu'l-ḥâş sevb 1.

Sergi nâzırı efendi: Hıl‘at-ı a‘lâ sevb 1.

Cizye baş bakı kullı aḡa: Hıl‘at-ı a‘lâ sevb 1.

Rûznâmçe-i evvel baş ḫalîfesi efendi: Hıl‘at-ı a‘lâ sevb 1.

Rûznâmçe kîse-dârı efendi: Hıl‘at-ı a‘lâ sevb 1.

Zimmet ḫalîfesi efendi: Hıl‘at-ı a‘lâ sevb 1.

Sergi ḫalîfesi efendi: Hıl‘at-ı a‘lâ sevb 1.

Ser-ḥâzin-i bîrûnî aḡa: Hıl‘at-ı kuşluk sevb 1.

[276] Ser-mehterân-ı hayme-i ḥâşşa aḡa: Hıl‘at-ı kuşluk sevb 1.

Kethudâ-yı mehterân-ı hayme-i ḥâşşa: Hıl‘at-ı sevb 1.

Kâtib-i mehterân-ı hayme-i ḥâşşa: Hıl‘at-ı sevb 1.

Veznedâr başı ağa: Hıl'at-ı a'lâ sevb 1.

Hâzin-i bâb-ı hümayûn ağa: Hıl'at-ı a'lâ sevb 1.

Ser-bölük-i hazînedâr-ı bîrûnî: Hıl'at-ı a'lâ sevb 1.

Teşrifâtî efendi: Hıl'at-ı kuşluk sevb 1.

'Ulûfe Devrinde Taraf-ı Bâhirü's-şeref-i Cenâb-ı Cihândârîden Bâb-ı 'Âliye Mevrûd Teşrifât Resmidir:

Mevâcib-i 'askeriyyenin iki kıst olarak ihrâcını müş'ir telhîş vürûdında taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden serâsere dühte bir şevb semmûr kürk ve bir kabza mücevher hançerle hatt-ı hümayûn teşrifâtî, silâhdâr ve çukadâr ve rikâbdâr ağalardan irâde buyurulan bir zât refâkatine mü'ezzin başı ve tufengçi ve şarıkçı başılar ile baş lalalardan bir zât ve hâne-i hâşşadan olan lalaları ve çağır şalanlarıyla çend-nefer çukadâr ağa ve on kadar hâsekî ve şuffelilerden pâlüdeci ta'bîr olunan emîn hâsekîsi, zülüflü baltacılıyla sâ'ir ma'ıyyeti me'mûrlarından müretteb bir alâycegiz tertîbiyle hatt-ı hümayûn kırmızı atlas kîse içinde nısfı görünerek ağanın koyununda ve hançer, refâkatindeki zâtın yedinde ve kürk, emîn hâsekîsinin omzunda olduğu hâlde Şoğuk Çeşme kapusından hurûc ile [277] Alây Köşki pîşgâhındaki bâb-ı 'âlînin büyük kapusuna tekarrub eylediklerinde selâm ağası bi'l-istikbâl muhızır ağa ve ota başı nerdübânın aşağı kademesinde ve kara kulak ve bostânî ve telhîş ağalar binek taşında ve kethudâ beg ve re'îs efendi ve çavuşbaşısı ağa ve tezkire-i evvel ve şânî ve mektûbî-i şadr-ı 'âlî ve teşrifâtî efendiler 'alâ-merâtibihim vasaat-ı nerdübânda istikbâl iderler.

Şadr-ı a'zam hazretleri dîvân-hâne kapısı önünde karşılayup ağa-yı müşârûn-ileyh hatt-ı hümayûnı bâ-kemâl-i ta'zîm⁸ teslim iderk şadr-ı a'zam hazretlerine teslim itdikde ârâyış-i eydî-i tekrîm ile alup ba'de't-takbîl kürki boğçasından ihrâc ve tebcîl ü ilbâs ve hançer-i mücevheri ta'lîk-ı miyân eylediklerinde merreten-ba'de-uhrâ alkışlar olunduktan sonra hatt-ı hümayûnı şadr-ı a'zam re'îs efendiye virüp sergiye teşrif buyurmalarıyla hatt-ı hümayûnı efendî-i müşârûn-ileyh şavt-ı bülend ile kırâ'at ve ağa-yı müşârûn-ileyhe vüzerâya mahşûş bol yeñlü sırt semmûr kürk ve rüfekâ-yı mu'te-

beresine hıla'-ı fâhire ilbâs ve 'arz oṭasına götürlerek defterdâr efendi ve sergide olan ocaḡ aḡalarıyla sâ'irleri 'alâ-merâtıbihim li-ecli't-tebrîk resm-i dâmen-bûs icrâ ile şadr-ı a'zam 'arz oṭasını teşrîf ve ḡaṭṭ-ı hümâyûnı re'îsü'l-küttâb efendi tekrâr kırâ'at ve takbîl itdikden soñra şadr-ı a'zama i'tâ ve rikâb-ı hümâyûna tahrîr olunan teşekkür telhîşini 'arz iderek ku'ûd ve aḡa-yı müşârün-ileyhe i'zâz birle tatlu ve ḡahve resminiñ icrâsı 'aḡṭbinde cânib-i şadr-ı a'zamîden i'tâ buyurılacak 'aṭıyyeyi meşîn kîseler ile şadr-ı a'zamiñ hazîne yamaḡları nezd-i âşafîye vaz' idüp refâḡatlerindeki zevâtıñ 'aṭıyyeyeleri üzerleri paftalı çıkınlar ile teşrîfâtı efendi vesâṭetiyle zevât-ı müşâr ve mûmâ-ileyhimiñ ḡademesine teslîm olunur. Hîn-i 'avdetde müstakbilîn bâlâ-yı nerdübâna dek teşyî' itmeleriyle aşıl îşâl-i teşrîfâta me'mûr olan zât ṭaraf-ı şadr-ı a'zamîden seng-i rikâba keşide kılinan müzeyyen bir esbe süvâr ve 'avdet itdigi gibi ric'at ve müstakbilîn tekrâr 'arz oṭasına muvâşalatla iltifât-ı seniyye-i mülûkâneyi tebrîk zımnında resm-i dâmen-bûsiyi icrâya müsâra'at iderler.

Eger tehiyye olunan mevâcib bir kıst ise bunuñ devrinde ḡanṇer olmayup yalnız hıl'at kürk ile ḡaṭṭ-ı hümâyûn dülbend ve anaḡdar ve pîş-gîr aḡaları ve baş [278] ḡuçadâr ve mü'ezzin ve ḡahveci ve şarıkḡı ve tûfengḡı ve berber başılar ile baş lalalardan bir zât me'mûr olup refâḡatinde irâde buyurılan iki ḡaş oṭalı aḡa olarak sâ'ir alây tertîbi iki kıstda icrâ buyuruldıḡı vechile îfâ olunur. Faḡaṭ bir kıstda ṭaraf-ı şadr-ı a'zamîden mübâşirine iksâ olunacak hıl'at menâşib-ı sitte aşḡâbına ya'nî ketḡudâ beg, defterdâr efendi, re'îs efendi ve nişâncı gibi zevâta iksâ olunan ḡuçaya dûḡte bol yeñlû ḡonṭuş şırt semmûr kürk olup esbiñ zîneti daḡı buña taṭbîḡ idilür.

Süferânıñ Nâme Takdîmi ve Süferâya Cevâb-nâme Teslîmi Teşrîfâtı 'İmâme ve Elbise Uşûlî

Düvel-i ecnebiyye ilçileriyle nâmeler geldükde eger dîvân-ı hümâyûnda takdîm olunacak ise yevm-i dîvânda ilçî 'arz oṭasında ḡuzûr-ı hümâyûna duḡûl ve takrîrini tekmîl eyledikde ilçiniñ yedindeki nâmeyi mîr-i 'alem aḡa alup şaff-ı vüzerâdan eñ soñraki zâta îşâl ve teslîm eyler. Anlar

dağı tertîbleri üzere devr-i eyâdî ile şadr-ı a'zam hazretlerine virildikde taht-ı hümayûn minderiniñ üzerine vaz' ider. Eger bir nuṭṭ-ı hümayûn buyrulur ise şadr-ı a'zam dîvân tercümânı vesâtiyle ilçiyeye ifâde eyledikten soñra ilçiyeye taşra i'ade kılınur.

Süferâyâ Dîvân-ı Hümayûnda Nâme-i Hümayûn Teslîmi Resmi:

İlçilere teslim olunacak nâme-i hümayûn'ulûfe dîvânı günü teslim olunur ve taraf-ı şâhânede olunacak teblîgât-ı şifâhiyye yevm-i dîvânda 'arz oṭasına ilçiyeye duḥûl eyledikde şadr-ı a'zam ilçiyeye teblîg ider. Şöyle ki nâme-i hümayûn cânib-i yemîn-i şâhânedeki visâdeniñ üzerinde mevzû olup şadr-ı a'zam nâme-i hümayûnı alup takbîl ü ber-ser idüp yanında olan vezîre virür ve devr-i eyâdî-i vüzerâ ile soñraki vezîr mîr-i 'âlem ağaya ve o dağı ilçiyeye virür ve bu vechile nâme-i hümayûnı aldıklarında takbîl ü ber-ser-i teb'cîl iderler ve ilçiyeye nâme-i hümayûnı takbîl ve eli üzerine alup ol vechile bâbu's-sa'âdeden çıkup orta kapuya vardıkda sır kâtibine teslim ider.

'İmâme ve Elbise Beyânındadır:

'Osmân Hân-ı Gâzî hazretleriniñ hazret-i Mevlânâ'ya olan kemâl-i meyl ü mahabbetlerine mebnî ol vakitler dervîşân-ı mevleviyyeniñ iktisâ iddikleri "kalensöve" ta'bîr [279] olan külâh iktisâsına râğbet buyurdukları hâlde bu külâhın üzerine destâr-ı tekvîrî ve tepesine şırma tabla vaz'ıyla tezyîn kılınmış ve pâdişâha mensûb olduğu cihetle zikr olunan kalensöveniñ nâmı "sikke"ye tahvîl olunmuş olup bu kisve ve bâ'zen dağı destâr-ı yûsufî iktisâ buyurulduğu hâlde Sultân Orhân Hân-ı Gâzî hazretleriniñ büyük şehzâde ve şadr-ı a'zamları olan Süleymân Paşa-yı Gâzî hazretleriniñ zamân-ı feyz-nişânlarında Konya'da post-nişân-ı irşâd olan hafîd-i 'âlî-i Hazret-i Celâlüddîn-i Rûmî Çelebi Ferîdûn Ulu 'Ârif Efendi Hazretleri'ne kemâl-i meyl ve rûkûn-ı kalbîleri olmağla müşârûn-ileyh çelebi efendi şehzâde-i müşârûn-ileyh hazretlerine br kisve sikke-i şerîfe ile ferâce ve tennûre

ve kemerden 'ibâret olan bir takım elbise-i Mevleviyye ihdâ ve müşârûn-ileyh hazretleri ma'a'l-memnuniyye iktisâ buyurmuş olduklarından Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerine kadar bu elbise kisve-i selâtîn-i 'Osmânî ittihâz buyurulmuş ve bunlar mu'ahharan ba'zı 'ilâvât ile enderûn-ı hümâyûn ağalarına elbise-i resmiyye tahşîş ve sikkeler dahî sırma ile tezyîn kılınarak ismine takye ve tennûreye haftân ve ferâceye biniş, konuş ve kemere kânûn kuşağı dinilmiştir.

Fâtih Sultân Mehmed Hân 'Aleyhi'r-rahmetü Ve'l-gufrân Hazretleri 'Aşr-ı 'Âlîsinde Tezâyüd-i Şevket ve Tezâ'uf-ı Saltanat Cihetiyle Îcâd ve Tezyîd Olunan 'İmâmelerden Şehriyârân-ı 'İzâm Efendilerimiz Hâzerâtına Maşşûş 'İmâmelerdir:

Selâtîn-i 'izâm-ı şevket-ittisâm mukaddemâ eyyâm-ı saltanatlarına maşşûş destârlı sikke-i Mevleviyye ve yûsufî ve 'örf ve serdengeçdi kisveleriyle Mehmed Hân-ı Râbî'den sonra düzkaş ve tebdîllere maşşûş kalafât ve dardağân ta'bîr olunur bir nev' sarık ve mollâyî ve paşâyî ve za'îmî ve kâtibî ve kalafât ve kafesî ve perîşânî 'imâmelerden 'ibâretidir.

Sadr-ı A'zam ve Vüzerâ-yı Kirâma Maşşûş 'İmâmeler:

Haymiyyü's-şekl ön tarafı ağır telli kallâvî ve tebdîllere maşşûş paşâyî ve kâtibî ve kalafât ve serdengeçdi ve kafesî ve mollâyî ve envâ'-ı der-vîş tâc ve külâhlarından 'ibâretidir.

[270] Tarîk-i 'İlmîye ve Ricâl-i Devlet-i 'Aliyye ve Kâffe-i 'Asâkir ve Hademeye Maşşûş 'İmâmeler:

Şeyhu'l-islâm efendi 'örf ve küçük tepeli ve mollâyî giyer ve sâ'ir 'ulemâ küçük tepeli ta'bîr olunan kavukdan mâ-' adâsını iktisâ ider ve ricâl-i

bîrûn kavukları selîmî ve mücevveze ve hıorasânî ve paşâyî ve kâtibî ve kafesî ve bâb-ı 'âlîde ârâm itmeyen kapu kethüdâları ve sâ'ir erbâb-ı 'âlî hâricinde olan şehir-emîni ve ihtisâb ağası ve sâ'ir bunlar gibi me'mûrlar arpa dikişli ufarak kavuk ve kafesî destâr ve paşâyî ve perîşânî ve rütbelerine göre 'inde'l-îcâb alâylerde mücevveze giyerler ve hâcegândan olur ise hıorasânî iktisâ ider. Kıpucılar başlarına yeñiçeri keçeleriniñ 'aynı arkası yaşı ve iktisâ olunacak mahallî beyâz çukadan ma'mûl ve şırma ile üzerine ince bir şu işlenmiş keçe giyerler ise de bunları yeñiçeri keçelerinden tefrîk iden yeñiçeri keçeleri öñine yapışdırılmış olan kaşıklık şeklindeki şarî tenekedir. Ve kara kullukçılar ve şalma neferâtı ve kulluk neferâtı ve bayrakdârlar ve harbeciler resimleri başka başka boz renkli seyrek ve 'âdî kîrpâsdan şarılmış ve astâr ta'bîr olunur bir 'alâmet-i cesîme giyerler. Elli altı neferâtı dardagân beyâz şarık ve şâdîler 'araba tekerlegi resminde şarılmış simid gibi ince müdevver büyük bir şarık ve beşinci ustası üzerine saçaklı şırmalı poşî tekvîr olunmuş kebîr müdevver bir kisve giyerler. Ve hâşekî ve balıacı ve kozbekçi ve bostancı ve şuffeli ve yedekçi ve hâş âhûrlı ve şâtîr barataları ve tulumacı taşı ve peyk ve şolâk taşları ve delîl ve humbaracı ve lağımçıların katîfe kâlpakları ve topçı ve tersâne kalyoncıları poşısıyla vezîr ağaları ve mehter-hâne takımı ve şakallı ağaları ve ricâl iç ağaları ve baş kulağuz ağa ve ricâl kapu çukadârları ve mehterleri ve 'ases başı ve şu başı, falâkacı ve kuloğlı baş çukadârı ince çubuklu kavuk ve kâlpak ve kâlafâtlar ile 'ulemâ çukadârı ve 'ulemâ iç ağasının baklava dikişli kavukları ve üst tarafı yeşil çukadan ve alt tarafı boz kızı derisinden vezîr baş tebdîli ve böcek başı ve cellâd başı ve tebdîller ile böcekler ve cellâdlar ve devâ'ir-ı ricâlde serîdâr olanlar bunlara mahşûş biçimlerde dikilmiş olan kâlpakları giyerler.

Salânatla bir tarafı teşrîf-i hümâyûn vukû'ında şolâklar başlarına 'amûden üst tarafının eñsesi münharîf ve başa gelecek yerinin alt tarafı kırmızı çuka [281] ve üstî dört parmak şırma işlemeli bir külâh ve bunun üzerine bir karış tûlunda ve nısf-ı dâ'iresi tâm beyâz tüylü ve gümüş şaplı ve bu tüyün altında ve külâhın öñindeki gümüş zıvanaya mevzû 'yaldızlı gümüş şaplı beyâz ve siyâh tüylü filandıra resminde şapı gümüş müzeyyen bir kisve giyerler ve bu külâhın yanlarıyla öñinde nısf-ı gümüş mecîdiyye kadar yaldızlı üç 'aded pafta mevzû'dur. Mevsimlere göre arkalarına çuka ve şavâyî ve gezi 'anteri ve haftân ve ayaklarına kırmızı çakşır ve sarı çizme ge-

yüp bellerine şırmalı poşı kuşanurlar ve omuzlarına muntazam birer de ye-şil şâl atar ve arkalarına şarkıdurlar.

Peykler başlarına gümüşden ma'mûl bir buçuk karış tûlinda dökme yaldızlı taşıñ pîşine yapışdırılmış ve gümüşden ma'mûl ve maşnû' maħrû-tîce yaldızlı bir zıvanaya mevzû' alt tarafı kırmızı çukalı servi resminde ye-şil tûy ve iki taraflı ve ortasında uzun tîğli dervîş teberi gibi bir silâh şokul-muş kisve ve arkalarına etekleri şaçaklı telli şavâyî haftân ve altına kumâş 'anteri ve ayaklarına mâ'î çakşıra dûhte sarı mest ve üzerine sarı çizme ve boyunlarına gümüşden yaldızlı dört köşe paftalı uzun kordon şeklindeki bende merbût yaldızlı sîm gaddâre ve bellerine bendi kebîr müdevver paf-talı şom kemerin ortasında gümüşden ma'mûl yaldızlı Mevlevî kemerine şebîh kemer ve üzerine gümüş kabzalı hançer şokar ve rikâb-ı hümâyûna muttaşıl olan çukadâr ağaların yakınında ve tışında yüriyen şolakların tışa-ru tarafında giderler.

Bunların önlerinde ve pîş-i rikâb-ı hümâyûnda yedeklerin ilerüsünde gi-den hâşekî ağalar başlarına iç fesleri üzerine deve tüyi renginde maħrûti-yü's-şekl iki karış sivri külâh ve arkalarına mevsime göre kırmızı tolama ve haftân ve şitârî 'anteri ve ayaklarına kırmızı çakşıra dûhte sarı mest ve sarı çizme giyer ve ellerinde başpâreleri muntazam ağırşak resminde birer 'aşâ ta-şırılar ve zahr-ı rikâb-ı hümâyûnda dârû's-sa'âde ağası ve silahdâr ağa ve çu-kadâr ağa ve rikâbdâr ağa ve sır kâtibi ve mü'ezzin başı ve kâhveci ve berber ve şarikçi ve tûfengçi başılar ve şerbetçi ve baş çavuş ve sır kâtibi yamağı ve bostâncı başı ve mîr-i 'alem ve büyük ve küçük mîr-âhûr ağalar ve kapucılar kethudâsı ve baş kapucu başı ve iki nefer nevbetçi kapucu başılar ve hâşekî ağa [282] ve tebdîl-i destâr-ı hümâyûnı bir kutı içinde eñli şerit ile boynında taşıyan ve başına paşalı kavuğı ve arkasına kubûr yeñli 'âdîce kürk giyen zü-lüfli baltacılar kethudâsı ve sıcak şu maşrapasını omuzunda taşıyan ve hâşekî barataşı resminde andan kışaca zahırlı barata giyen kozbekçi ve kapucılarn eskisinden mansûb başına keçe ve arkasına tolama giyen ve li-ecl'l-ihtiyât ri-kâb-ı hümâyûn için sîm iskemle taşıyan iskemleci başı râkiben giderler.

Koğuşlarda başlarına şırma takye giyerler. Mukaddemâ ahfâd-ı 'âlî-i Hazret-i Mevlânâ olan çelebiyân hâzerâtı iktisâ buyurdıkları sikke-i şerîfe-niñ tarafeynine birer zülf şalıvrup sikke-i şerîfeniñ iki cânibinden görünme-

si uşûl ittihâz buyurmuş oldukları Yeñi Kapu Mevlevî-hânesi post-nişini şeyhim 'Osmân Şalâhuddîn Dede Efendi hazretlerinin ifâde-i vâsıkalarından aınlaşmış ve bu takyeler zikr olundığı üzere çelebiyândan Ulu 'Ârif Çelebi Efendi Hazretleri'nin şehzâde Süleymân Paşa-yı behişt-âşiyâna ihdâ buyurdıkları sikke-i şerîfeye tatbîk ve tenvî' buyurulmuş olduğu gibi zülûfler dañi bu sünnet-i mebrûke-i Mevleviyyeye tevfiķan 'aynıyla saç gibi ibrişîmden örölüp zülûf ta'bîriyle takyenin iki tarafına terhîl olunarak arkalarına şavâyî 'anteri üzerine ibtidâ-yı faşl-ı harîfde ya'nî eylül ve teşrîn-i evvelde hâre ta'bîr olunur bir nev' hafîfçe kumâş giyilür, teşrîn-i şânîde renkleri koyuca gezi ve atlas haftân ve mevsim-i şitâ olan kânûnlar ile şubatda çuka tolama ve martda yine atlas ve faşl-ı rebî' ta'bîr olunan nîsan ve mayısta yine hâre iktisâ olunması ve hazîrân ve temmuz ve ağustosda sâde ta'bîr olunur ince hind bezinden ve gezisinden beyâz haftân giyilür. Şitâ ve harîfde bellerine şom şırmadan ma'mûl ve kapağı eñli katîfe üzerine şırma işlemeli kânûn kuşağı kuşanılır ve faşl-ı sayf ve rebî'de ma'ıyyet-i hümayûn ile bir maħalle gidiş vukû'ında başlarına kalıb işi kavuk giyilüp beyâz ve baygın renkli şallar kuşanılması ve ayağa sarı mest kaplı şitâ'î çuka ve şayfen şâlî çakşır giyilerek hengâm-ı sayfda yalnız 'anterî ve şâlî cübbe ve keçelik kavuğı iltibâs olunup faķat bîrûndan birisi gelüp de bâbu'ssa'âdeye [283] çıkılmak lâzım geldikde haftân ve kalıb işi kavuk iktisâ ile şal kuşanılması uşûl ittihâz olunmuştur.

Çavuş ağaların başlarına Ğalaťa Sarâyı ağalarının şeb-kulâhlarına şebîh hilâl resminde yelken ta'bîr olunur şom şırmadan ma'mûl bir kisve iltibâs idüp iki taraflı zülûf terhîl itmeleri ve bellerine yaldızlı sîm çifte pafta ve tedvîrî şom şırmadan yapılmış kemer kuşanarak arkalarına sâ'irleri gibi tolama ve atlas ve hâre ve beyâz haftân ve çakşır ve selâmlık ve biniş yerlerinde paşalı ta'bîr olunur kavuk giyüp ellerinde gümüşden ma'mûl gümüş kozaklı çevgân ta'bîr olunur müzeyyen bir 'aşâ taşımaları kâ'idedir.

Baş çavuş ve baş bî-zebân ve baş cüce ve sır kâtibi yamağında hâş ota- lı i'tibârî olmağla bunların eyyâm-ı resmiyyede konuş kürk ve faķat baş çavuş ağa paşalı kavuğı giyüp beline elmâslı bıçak takması ve baş dilsiziñ hâş ota- lılar gibi düzkaş ve baş cüce ve sır kâtibi yamağının kalıb işi kavukla ta'ammüm itmeleri uşûldür.

Bî-zebânların giydikleri takyeler kışa olup şol tarafında şırmadan tûlâ-nîce bir dil resmi yapışdırılup ve arkalarına koğuş ağalarının 'aynı haftân ve tolama giyerek bellerine kânûn kuşağı ve şayfiyyede şâl kuşanmaları ve baş dilsiziñ alt tarafındaki bî-zebânların kalıb işi kavuk giymeleri ve tîmâra çıkdıklarında ya'nî hânelerine gittiklerinde sâ'ir ağalar gibi başlarına paşalı kavuğı giyerek bellerine tonluk şâl kuşanmaları ve bunların baş dilsizlikden nân-pâre ve muşâhiblige çerâğ buyurılanları sâ'ir muşâhibler gibi mevsimlere göre arkalarına bol yeñlü kürk ve paşalı kavuğı giymeleri 'âdetdir.

Cüceleriñ şırma takyeleri kadd ü kâmetlerine mişâl olarak Kâdirî tâci gibi kışaca olarak zülûf şarkıdup melbûsât-ı sâ'ire ve 'imâmeleri koğuş ağalarının 'aynı olmağla bunlardan baş cüce olup da tuhaf ve hoş şöhet olanları muşâhiblige çerâğ olduklarında eyyâm-ı resmiyyede ve bâ-irâde buyurulduğu vakitlerde huzûr-ı hümâyûna ruh-sâ olduklarında arkalarına sâ'ir muşâhibler gibi konuş kürk ve başlarına paşalı kavuğı giyerek silah-dâr ağa ve rikâbdâr [284] ve 'arz ağaları ve mâ-beynciler ve hâş otağı ağalar ile berâber kâffeten sarây-ı hümâyûnda bulunanlar huzûr-ı şâhânede koğuş ağaları gibi başlarına şırma takye iktisâ iderek zülûf takmaları ve arkalarına mevâsime muvâfık tolama ve haftân giymeleri ve 'umûmen bellerine lâhûr şâl kuşanup mevlid alâylarıyla 'ideynde dârû's-sa'âde ağasının başına selîmî ve bayağı günlerde paşalı ve îcâbına göre düzkaş iltibâsıyla arkalarına serâsere dühte dört yeñlü ağır sırt semmûr kürk ve beline aķve ta'bîr olunur som mücevherli altun köstekli zî-kıymet bir bıcaķ takmaları bâbu's-sa'âde ağasıyla bâbu's-sa'âdeden hâş ota başının resm-i kisve ve elbiseleri bunun 'aynı olup faķat kıymetçe bunlardan dîn ve noķşân olması ve bunların bellerine aķve yerine mücevherli haņcer takmaları kânûn iktizâsındandır.

Dârû's-sa'âdeden manşûb olan hazînedâr ağanıñ alâylarda arkasına bol yeñlü yeşil çukaya dühte sırt semmûr konuş kürk ve başına vüzerânıñ 'aynı kallâvî ve sâ'ir vakitlerde paşalı ta'ammüm itmeleri ve beline şâl kuşanup üzerine mücevherli ağır haņcer takmaları ve dârû's-sa'âdeden manşûb hazîne vekîli ve muşâhib ağalar ile bâbu's-sa'âde gediklûleri olan hazînedâr başı ve kîlârcı başı ve sarây ağası ve sarây kethudâsı ve Ğalaťa Sarâyı ağası başlarına mücevveze ve arkalarına serhadlı ta'bîr olunur kışaca serâsere dühte semmûr kürk iktisâ iderek bellerine kuşandıkları lâhûr şâllar üzeri-

ne sîm yıldızlı hançer takmaları ve silâhdâr âga nısf-ı a'lâsından yukarısı Orhân Hân-ı Gâzî zamânında ittihâz olunmuş olan borkûn 'aynı olarak kırmızı çukadan ve aşağısı şırmadan ma'mûl üskûf ta'bîr olunur müzeyyen ve müzehheb bir şey giyüp zülûf terhîl iderek arkasına pek kıymet-dâr şavâyî 'anteri ve hazîne mâlî olan incülü ağır haftân telebbüsle bellerine çifte paf-talı gâyet girân-bahâ şom mücevherli kemer kuşanmaları ve altun köstekli şom muraşsa' ve zî-kıymet bıçak takarak üzerine serâser ağır haftân giyüp muraşsa' seyf-i selîmîyi sağ omuzunda tutarak 'akîb-i rikâb-ı hümâyûnda bulunmaları ve çukadâr ağanın dahî başında üskûf ve sâ'ir hey'eti bunun 'aynı ise de omuzunda seyf ile serâser haftânı olmayup orta kuşak ta'bîr olunan yalnız istofa haftân ve mücevherli kuşak ve bıçak ile alâya binmeleri ve rikâbdâr ve dülbend ağası ve dört [285] pîş-gîr ağası alt tarafındaki üç gediklü ağalarla berâber el-hâşıl on iki gediklü i'tibâr olunan zevâtın silâhdâr ve çukadâr ağalardan mâ-'adâ on neferi menkabe-i celîle ve a'yâd ve ziyârât ve selâmlık ve sâ'ir kâffe-i resmlerde başlarına düzkaş ta'bîr olunur kavuk ve arkalarına şavâyî 'anteri ve üzerine bol yeñlü zî-kıymet istofa haftân iktisâ ve bellerine baş ve zer-bâf ta'bîr olunur şom şırmadan ma'mûl ağır kuşak kuşanarak altun köstekli mücevherli bıçak takmaları ve mevsime göre bol yeñlü karşıak ve semmûr ve kâkum ve sincâb kotonuş kürk giymeleri iktizâ-yı üslûbdur.

Hâş otalı otuz tokuz gediklü i'tibâr olunmak cihetiyle zıkr olunan on ikiden mâ-'adâsı olan yirmi yedi zâtın 'imâme ve 'anterileri diğerlerinin 'aynı fakat mülâzımlarla berâber bunların haftân ve kürkleri kubûr yeñli olup bellerine şâl kuşanup mücevherli bıçak yerine mücevherli hançer vaz' itmeleriyle sınıflarının tefrîkî uşûl ittihâz buyurulmuşdur. Bunların şayfiyede bir tarafa gidiş olmadığı zamân istirâhata mahsûs olan elbise-i şebâne ile imrâr-ı evkât itmeleri uşûldendir. Şakallı muşâhib ağalarının başlarına paşâlı kavukları ve arkalarına kırmızı çukadan tolama ve üzerine kotonuş kürk giyüp şâl kuşanarak yıldızlı sîm hançer takmaları 'âdetdir.

Zülûfli baltaçılar kethudâsının üst tarafı yaşı, deve tüyi külâh giyüp zülûf şarkıdarak arkasına lâciverd çukadan tolama iktisâ ile bellerine siyâh sahtiyândan ma'mûl kapağı şırma işleme ince Mevlevî kemeri enîliliginde müzeyyence kemer kuşanmaları kâ'idédendir. Hâş âhûr eskisiniñ başna

haymî beyâz kireç külâh ve arkasına çuka tolama giyerek beline bayağı
‘Acem şâlî kuşanup sîm kabzalı gümüşlice bıçak takması uşûldendir.

Sarây-ı Hümâyûndan Tefeyyüz İdüp Meyl-i Müberrât İden Vâkıfların Esâmîsi

Sarây-ı hümâyûndan nâ'il-i feyz ü rif'at olarak şadâret-i 'uzmâ mesned-i celîline kadar merâtib-i 'aliyyeyi ihrâz itmiş olan zevâtdan kılârlı Şo-kullı Mehmed Paşa ve seferlîli Çorlîli 'Alî Paşa'nın ve kılârlı Şehîd 'Alî Paşa'nın şem'-i 'asel ve revğan-ı zeyt ve şabun vakıflarıyla 'aşr-ı Sultân Ahmed Hân-ı Şâliş'de kılâr kethudâlığını hâ'iz olan Nakş Muştafâ Ağa, Selîm Hân-ı Şehîd-i Sa'îd-i Şâliş baş çukadârlığından [286] nâ'il-i mesned-i kapudânî olan nâsih-i nâm-ı Ma'n u Yahyâ vü Hâtem Gürci Küçük Hüseyin Paşa, Muştafâ Hân-ı Şâliş ve 'Abdulhamîd Hân zamân-ı 'aliyyelerinde envâ'-ı menâşıbı ihrâz ve on seneden ziyâde darb-hâne-i 'âmire nezâretinde kesb-i imtiyâz u ihtiyâz itmiş olan Muştafâ Hân-ı Şâliş sır kâtibi şâ'ir-i mâ-hir kılârlı Muştafâ 'Afîf Begefendi ve hazîne kethudâsı iken şıkk-ı evvel defterdârı ve bâbu's-sa'âdeniñ tâkındaki kaşîde ve târîhiñ kâ'ili olan 'Alî Râ'îk Efendi ve Girîdî Silahdâr 'Alî Ağa ile vüzerâ-yı 'izâm ve şeyhu'l-is-lâm ve silahdâr ve sâ'ire zevât-ı benâm, tefeyyüz itdikleri koğuşlarda men-kabe-i celîle-i mevlid-i Nebevî kırâ'at olunmak üzere akçe vakf itmişlerdir. Ez-cümle müşârün-ileyh Küçük Hüseyin Paşa mahall-i neş'eti olan hazîne-i hümâyûn koğuşına mevlid akçesi vakf itdiği mişillü enderûnda bulundukça dâ'imâ kılâr koğuşında ârâm idgeldiğinden kılârlıların hulefâ kîsesinden tatlı ve şerbet ve 'azûbet-i lisânlarıyla her koğuşdan ziyâde i'tiyâd itdikleri ikrâm u iltiât u tevâzu', müşârün-ileyhiñ hoşnudî-i hâtırını müstelzim olduğunu i'lânen kılârda kırâ'at olunmak için mükemmel bir mevlid akçesi vakf itmiş ve gâyet cesîm ve ol vakitçe tuhaf-ı nevâdirten olarak kılâr koğuşına İngiliz-kârî bir âvîze ile bir çift kebîr âyîne ve şem'-i 'aseline dağı biraz 'ilâve akçe vakf itdiği mişillü müşârün-ileyh Muştafâ 'Afîf Begefendi tefeyyüz itdiği kılâr koğuşı çeşme havlısının ortasına kırk elli kıyye kömür âteşi istî'âb ider gümüş paftalarla müzeyyen pirinçden maşnû' gâyet

zarîf cesîm bir mankal ve mankala göre demir se-pâ ile mankal üzerinde tûrur müşluklı cesîm bir güğüm vakfına himmet buyurmuşlardır.

Bunlardan başka hazîneli câmi' şâhibi Mahmûd Paşa-yı 'Adnî ve kîlârdan Feyz-yâb olan şadr-ı a'zamlardan Öküz Na'l-bendi-zâde Silahdâr Mehmed Paşa ve kîlârî şadr-ı a'zam Şehîd 'Alî Paşa ve Hâdım Mesîh Paşa ve Semiz 'Alî Paşa ve Hezâr-pâre Ahmed Paşa ve Silahdâr Arnavud Yahyâ Efendi gibi güzesteğân-ı aşhâb-ı müberrâtîn kimisi tezyîd-i kanâdîl içün revğan-ı zeyt ve şem'-i 'asel ve kimisi menkabe-i celîle-i mevlid-i şerîf vakf itmişlerdir.

Şadr-ı a'zam Köprülü Mehmed Paşa tabbâhîn-i hâşşa gürûhından iken ber-takrîb hâne-i hâşşaya alınmış ve oradan kapucı başlıktan başlayarak bi't-tefeyyüz nihâyet [287] merâtib-i beşeriyyeye nâ'iliyyetle devletîn pek teng bir vaktinde pek büyük ve hakîmâne hizmetlerde bulunarak i'âde-i şavetine muvaffak olmuştur. Pederiniñ ve enderûnda gördüğü hürmet ve ri'âyet mahdûmı şadr-ı a'zam Fâzıl Ahmed Paşa'nıñ ma'lûmı olmağla enderûn-ı humâyûna olan mahabbetini li-ecli'l-ibrâz hâne-i hâşşaya ve üç koğuşa senevî mîkdârı kâfî Girid şabunı vakfına himmet itmiş olduğundan her sene Köprülü vakfı mütevellîleri ma'rifetiyle getirilür ve zamânımızda bu hânedândan Köprülü-zâde Çukadâr Emîn Beg ma'rifetiyle tevzî' olunur idi.

İştîlâhât-ı Sarây-ı Humâyûn:

'Acemîleriñ mürebbîlerine "lala" ta'bîr itmeleri kudemâ-yı üdebâ-yı ağavâta bir ri'âyet-i fevka'l-'âde ittihâz olunduğı cihetle herkes ri'âyeti lâzım olan eskiden ve akrânından ri'âyetini murâd itdigi zevâta hitâb itdikde "lala" dir iken üç, döt elhâşıl bir lala taht-ı terbiyesinde kaç 'acemi bulunur ise bunlar yek-dîgerine qarındaş ma'nâsına olarak "laladaş" deyü hitâb iderler. Sarâyda yatağı ittîşâlinde olanlar ile ocağ defteriniñ üst ve alt tarafında esâmîsi ittîşâline teşâdüf idenler yek-dîgerine ma'nâ-yı uhuvvetle müfesser olan "perekeş"¹²⁹ ta'bîr iderler. Hasbe'l-beşeriyye birisini faşl u

mezemmet idenlere "balçaladı" dirler. Beşelâ iki, üç, dört zât bir encümen-
de birer iskemle üzerlerinde oturup ülfet ü şohbet ider iken mevzû'-ı bahş
olan söz tamâm olmaksızın içlerinden birisinin muvakkâten serî'an bir ye-
re gidüp geldikten sonra rûfekâsıyla müzâkere ve muşâhabeti istikmâl
içün kalktığı iskemleye oturacak olduğu hâlde çevre, yemeni, bir tesbîh gi-
bi bir şey bıraktıkda bunun adına "balta" dirler, dîgeri gelüp anın balçası-
nı kaldırıp oturamaz, oturacak olsa bile rûfekâsı, "balçası var şimdi gelür"
didiklerinde gider. Bir ağanın bîrûndan bâbu's-sa'âdeye müte'allikâtından
birisi gelüp görüşmek iktizâ itse 'acemi ise lalasından ruşşat almadıkça gi-
demez. Eski ise zâbiçe gidüp "lala destûr buluşmam var" diyerek ruşşat
alır da gider, ya'nî ruşşatsız bâbu's-sa'âdeye gidemez. 'Acele ile bir yere
gider iken tar yerlerde öninde rûfekâdan bir hâ'il zuhûr itse "lala destûr"
dimeyince anı kaçup geçemez. Arz ağalarıyla pîş-gîr ve anahtar ve dül-
bend ve rikâbdâr ve çukadâr ve silahdâr [288] ağalara ve dâru's-sa'âde ve
bâbu's-sa'âde ağalarına ve mâ-beyncilere ve nerede teşâdüf ider ise kaç-
mak ya'nî ihtifâ itmek 'âdetdir. Ve bu zâtlardan yek-dîgeriyle görüşmege
gidenlerin öninde çağır şalanları gider ve "sîs" deyü bir ışıık çaldıkda
ri'âyeten herkes koğuşlara ve dîvâr ve direk arkalarına siperlenmek ve şa-
vuşmak de'b-i kadîmdir. Rûfekâ yek-dîgerine bir havâdiş-i cedîd nakl it-
mezden evvel "kama"¹³⁰ mı dir, eger muhâtabı "kama" dir ise söyler.
Ağalardan gâyet tîz-dest olanlara makâm-ı medhde "tomakçı" dirler. Sa-
rây-ı hümayûn kapularından birisinin setri sözi cereyân itdikde "fulân ka-
pu kapandı" ta'bîri câ'iz olmayup bâbu's-sa'âde "çevrildi" veyâhüd
mâ-beyn-i hümayûn kapısı "çevrildi" ta'bîr olunur. Meşelâ "şu mumı sön-
dür" demek yerine "dîflendir" ve "mumı yak" yerine "uyandır" dinilür.
"Mumun fitilini kes" yerine "külünü al" ta'bîr olunması gibi ba'zı elfâz-ı
edebiyeye îradı kânûn hükmüne girmiştir. Zât-ı hümayûn-ı hazret-i pâdişâ-
hîden başka sarây-ı hümayûnda ferd-i âferîdeye "efendimiz" ta'bîri tefev-
vüh olunamaz. Beyt-i ridâ-i şerîfin yirmi iki günde bir kerre süpürülmesi-
ne "şuffe" ta'bîr iderler. ●1 gün ekşer hâne-i hâşşa agavâtı hîdmet ider, bu

130. Bu kelime eski harflerle قمه şeklinde yazılmıştır. Muteber sözlüklerde anlamını ve okunuşunu bulamadık. Bu kelime "kımmе, kumme vb." farklı şekillerde de okuna-
bilir.

şûretle "şuffe" olduğda hıdmet nevbetçilere münhasır degildir. Derûn-ı hazîne-i humâyûn ve koğuşlar her bâr süpürilüp silindikde "pars oldı" yâhud "bugün pars var" ve "şimdi pars idiliyor" deyü tathîr ve tanzîf em-şâline işâret olunur. Seherî veyâhud ba'de'l- 'işâ her koğuşda kırâ'at olunan Kur'ân-ı 'azîmü's-şânîñ yek-dîgere ihbârı sırasında "karşu okunuyor" ve- yâ "karşu okundı" deyü ta'rîf olunur. Huzûr-ı humâyûna çıkılacağı vakit çavuş ağalar bülendce şadâ ile "ağalar huzûr var huzûrâ" deyü sevk iderler. Cum'a günleri câmi'e 'azîmet-i humâyûn için rikâb-ı humâyûn vukû'ında çavuş ağalar koğuşlarıñ ortasında pekçe şadâ ile "çukadaâr ağalar haydi haydi" deyü çağırırlar. Zülûfli baltaçı ve şuffeli ve kuş-hâneli ve halvâ-hâneli ve aşçı ve yedekçi ve odun an bârlılardan şâyân-ı iltifât olanlarına yalnız "eski" deyü hitâb olunur. Muqaddemâ koğuşlardan münâvebeten hıdmet-i mahşûsa-i humâyûna gönderilen ağalarıñ âbdestsiz bulunmaları mültezem olduğu gibi nâm-ı humâyûn yâd olunmak lüzûmında fevka'l-'âde ta'zîmât u tefhîmât u tekrîmât ile yâd olunmasına [289] ziyâderi'âyet olunmasını lalalar mahşûşen ve müstakillen 'acemilere tenbîh ider ve lalalar lisânen 'acemisiniñ bir kuşûrına muqâbil, idecegi naşîhata "lala nizâm itdi" dirler. 'Acemisiniñ bilmediği şeyi öğretmek için nezdine celb ile itdiği tenbîhât veyâhud tevbîhât ve tefhîmâta "lala dîvân itdi" dirler. Ve hâne-i hâşsa ağavâtı ba'de'l-'asr bağçe içini geşt ü güzâra me'zûn olmalarına "paydos" ta'bîr iderler ve "fulân hâş oçalı ağa nerededir" deyü su'âl idenlere "paydosa gitdi" deyü tenezzühe 'azîmet itmiş olduğu haber virilür. Ağalar yek-dîgerine ders müzâkere ider iken müzâkere itdiği mübtedî, muntehîce olan müzâkiriñ ifâdesini anılamayup da bir daha tefhîm itdikle yine anılamadığı anlaşılr ve ağbiyâdan olmadığı dañi bilinür ise ol âdeme "alay geçerdi" hitâbıyla serzeniş olunur.

Koğuş ağalarından yoliyla eski veyâ şâhib-i gedik olup da câmekân-da ârâm idenlerden mâ-'adâsınıñ vücûdına bir gâhatsızlık 'âriz olduğda eger lala emriyle muqayyed 'acemi ise lalası vâsıtasıyla ve eger babayıgit olup da şırvâna çıkmış ise bi'z-zât koğuş zâbitinden istîzân ile koğuş kapısından tışaru çıkmamak üzere şoyunuk gezmege ya'nî başındaki sırma takyeyi ve arkasındaki tolamayı çıkarup gicelik kavuğı ve uzun kürk ve cübbe giymege ruhşat alur ve bu mişillülere "falân ağa şoyundu" ta'bîr iderler. Şoyunacak ağada vücûdça bir nâ-mizâclık zuhûrı zarûretiyle şo-

yunmağı ihtiyâr ve râhatsızlık leyleylen zühûr iderek tabîb celbine vaktiñ tarlığı müsâ'id olmayan ve 'ârızası cüz'î bulunanlara lalası ve lala idâresinde olmayanlara rüfekâsı veyâ kullukçısı kîlârdaki eczâ tolabından mu'arrik ve müsehhil ve mulla'ttif 'ilâclar alarak hâminâm câmekânında derledilüp rüfekâ bi'l-münâvebe hîdmet ider ve tâ-be-seher yanında bekler ve keyifsizlik şavuşulmayup da ziyâdeleşür ve haste pek genç bulunur ise hâne-sine gönderilür, genç degil ise "hasteler" ta'bîr-i maşşûşıyla yâd olunan ve üç koğuş ve hâne-i hâşşa ve harem-i hümâyûn ağaları ve aq ağalara cümlesinde muntazam hâminâmlarla berâber başka başka maşşûş olan haste-hânelerden mensûb olduklarına gönderilür ve orada bulundukça sarây-ı hümâyûnuñ gedikli etibbâsı olan hekimler [290] mu'âlece iderler ve bu mişillüler su'âl olundukça haste-hânede ise "hastelerde" ve hânesinde ise "ûmârda" dirler.

Sarây-ı Hümâyûna Mûte'allik Olan Erbâb-ı Menâşib ve Me'mûrîn ve Iştâbl-ı 'Âmire Takımı ve Üzengi Ağaları ve Sarây-ı Hümâyûn Kapuları Me'mûrları ve Ta'mîrât Anbârı Takımı ve Sarây-ı Hümâyûn Dâhilinde Olan Ocaqlardan Zülûfli Baltacılar Ocağı

Darb-hâne emîni, matbah emîni, arpa emîni, hekim başı, çaķırcı başı, şâhînci başı, kaşşâb başı, muneccim başı, cerrâh başı, bâzâr başı, maşraf kâtibi, bâzergân başı, tahtirevâncı başı, avcı başı, terzi başı, kavukçı başı, tavukçı başı.

Iştâbl-ı 'Âmire Takımı ve Üzengi Ağaları:

Mîr-âhûr-ı evvel, mîr-âhûr-ı şânî, hâş âhûr kâtibi, tavîle kâtibi, arpa kâtibi, şaman kâtibi, giyâh kâtibi, tebdîl eskileri, hâş âhûr hâzînedârı, hâş âhûr eskisi, serrâc başı, serrâclar kâtibi, na'lbend başı. baş muhâsebeden raht kâtibi.

Sarây-ı Hümâyûn Kapuları Me'mûrları:

Kapucılar kethudâsı, mîr-i 'alem, baş kapucı başı, her gice orta kapudaki kullede nevbet bekleyen iki kapucı başılar, orta kapudan on altı nefer refîkiyle ârâm iden ve sarây-ı hümâyûn hammâllarının zâbitı olan ağa babası, kapucılar tarîklerince eñ eskileri olan iskemleci başı, kapucı başıların çavuşı makâmında olup kapucuların eski ve mütehayyizlerinden me'mûr döşelikçi, köşk bekçileri kapucılar.

Yalı Köşki ve Sepedçiler Kâşında Ârâm İden Ta'mîrât Anbârı Takımı:

Şehr-emîni, mi'mâr ağa, şu nâzırı, İstanbul ağası, kireççi başı, anbâr müdürü, anbâr birinci kâtibi, ser-mi'mâr, mi'mâr-ı şânî, ta'mîrât müdürü.

Sarây-ı Hümâyûnuñ Dâhilinde Olan Ocaıklardan Orta Kapu Dâhilinde Olan Zülûfli Baltacılar Ocağı:

Bu ocağda olanlar yüz kişiden ziyâdedir. Bunlar baltacılar kethudâsı birinci zâbitı ve şayfiyeye nakl-i hümâyûn vukû'ında ikinci baş baltacı ikinci derecede zâbihtir. Üçüncisine dîvân-hânegi dinilür. Dördüncüsü kılârcı başı baltacıdır ve bunun nâmına baş baltacı daği dinür. [291] Bunların ocakları uşûllerince sekizi bıçaıklı eski olup sırmalı kuşak kuşanurlar ve bir nefesine de bucağ mülâzımı dinür ve mâ-'adâsı eñli ve sâde siyâh sahtiyan kemer kuşanurlar ve iki tarafını göremeyecek kadar yakaları gâyet eñli lâciverd çuğa tolama giyer ve şırma başlı zülûf terhîl iderler ve tepesi yaşıca yarım râ' tûlunda haymî deve tüyi külâh giyerler ve altına ikişer parmak tışaruda görünmek üzere iç fesi iktisâ ve Ayaşofya Câmi'-i şerifindeki ders-i 'âm hâce efendilerden tahşîl-i 'ilm ü ma'rifet iderler. Okuyup yazmak isti'dâdında olanlardan on iki neferi halîfe ta'bîrine nâ'iliyyetle diğerlerinden mütehayyiz olurlar. Bunların hîdmetlerinden birincisi livâ-i sa'âdet ile bi'z-zât es-

fâra 'azîmet-i hümâyûn vukû'ında otuz neferi berâber gider ve ocaklarında mevkûf ve el-hâletü hâzihî mevcûd bulunduğı rivâyet olunan otuz kıt'a Kelâm-ı Kādîm ile zîr-i sâye-i livâ-i sa'âdetde Qur'ân-ı 'azîmü's-şân tilâvet iderler ve 'îdeynde kubbe altına kurulan taht-ı hümâyûnı hazîne ağaları hazîne-i hümâyûn kapısı önüne çıkararak bunlara tahmîlen kubbe altına nakl olunur ve taht-ı hümâyûn kurulduktan sonra taht-ı hümâyûnuñ arkasında pâ-beste-i kıyâm u ta'zîm olarak tururlar. Ba'de hitâmî'l-mu'âyede taht-ı hümâyûn yine bunlara tahmîl olunarak hazîne-i hümâyûn kapısı pîş-gâhına îşâl olunur. Şayfiyyeye nakl-i hümâyûn vukû'ında harem-i hümâyûn eşyâsını bunlar taşırlar. Zıkr olunañ halîfelerin müsta'idleri harem ağaları ocaklarında olan câmi'de harem ağalarını okudurlar ve yazdırırlar. Bunlardan bir müsta'iddi dârû's-sa'âde ağası kuşçılığı hıdmetinde bulunur. İki neferi kuş-hâne matbah-ı hümâyûnı aşçılarına nezâret iderler. Bir müsta'iddi baş baltaç ve diğer üç neferi ikinci, üçüncü, dördüncü nâmıyla silâhdâr ağa baltaçılığında istihdâm olunurlar. Bunlardan iki neferi hazîne kethudâsı ve birer neferi kîlâr ve seferli kethudâları baltaçılığında kullanılırlar. Çukadâr ve rikâbdâr ağalardan kâffe-i menâşib u me'mûriyetlerin ve tâ mülâzım hâş ota-lılara varınca cümlesinin birer nefer baltaçıları vardır.

Kahveci başlıarın ma'iyyetinde olan zülûfli baltaçılar hâne-i hâşşa ağaları ta'âm itdikden sonra kahve pişirür ve cümlesine tevzî' ider. Bunlardan kândîcilik nâmıyla kapu ağasının ve hâş ota başı ve hazînedâr başı ve kîlârcı başı ve sarây kethudâsı ve Gâlaça Sarâyı ağası refâkatlerinde birer baltaçısı istihdâm [292] olunur. Ocaklarında içlerinden iki imâm olup bi'l-münâvebe cemâ'atle namâz kıldırurlar. Namâz u niyâza müdâvim gâyet müttakî vü müstakîm ve şâlih âdemlerdir. Bu ocağa Kaştamonî ahâlîsinin gürbüz ve iri ölçüye gelen heybetli, kemikli, müşekkel âdemlerinden kabûl olunur. Bunların âmirleri silâhdâr ağa ve nâzırları hazîne kethudâlarıdır. Hazîne-i hümâyûnda gerek beytû'l-mâle 'â'id ve gerek hazîne-i hümâyûna müteferri' şatılacak eşyâ zuhûrında bunlar dellâllık iderler ve resm-i dellâliyeden bunlara para virilür. Zülûfli baltaçılarının başlıca hıdmetleri ayda bir kerre harem-i hümâyûna haşab çekmektir. Binâberîn etrâfı göremeyecek derecede yakaları 'arîz ve enli kıoyu lâciverd cuğa tolama giyer ve haşab taşırlar ve yağa mâni'asıyla yalnız pîşini görebilürler ve haşab naklinde bâb-ı haremde haşab vaz' itdikleri mahalle kadar iki taraflı dârû's-sa'âde ağaları turup nezâret iderler. Ve

manķabe-i mevlid-i şerîf kırâ'at buyurulduğı eşnâda Sultân Ahmed Câmî'-i şerîfi'nde şeyh efendiler kürsîye çıkup indikçe mevcûd olan zevâta şerbet ve gülâb ve buhûr ile ikrâm ve sarây-ı hümâyûndaki ağalar câmî'-i řerîfleriniñ kayyûmluk hıdmetini bi'lmünâvebe îfâyâ kıyâm itmek me'mûriyetlerinden- dir. Maţbah-ı 'âmireden müretteb ta'âmları ve senede iki def'a tolama akçe- leri ve eyyâm-ı sûr ve a'yâd ve vilâdetlerde îfâ idegeldikleri hıdmet mukâbi- li 'atıyyeleri vardır. Kılârcı başı balţacısı aşağı maţbahıñ me'mûridir ve bu me'mûr yeñiçeri tâ'îfesine 'ulûfe takşîmi günü olan kîse dîvânında sillaħdâr ağa ile berâber bulunarak taraf-ı şâhâneden yeñiçeriler için ihzâr olunup maţ- bah-ı 'âmire pîş-gâhındaki meydâna pilav ve zerdeden 'âdet-i kadîme vechi- le yeñiçeri ocağına iltifâten nefis-i hümâyûn için numûne olarak sillaħdâr ađanıñ yeñiçerilerin öñinde alması mu'tâd olan birer tas pilav ve zerdelerden pilav taşını kılârcı başı balţacısı ve zerde taşını mahallinde beyân olunduğı vechile emîn hâşekîsi ta'bîr olunup şuffe ocağından me'mûr pâlûdeci sillaħ- dâr ađanıñ elinden alup ocaķ halkına gösterüp ağa ile 'avdet iderler.

Kılârcı başı balţacısınıñ hâş furuna ve maţbah-ı 'âmire ağnâmı hıdme- tinde olan Râmî Çiftliđi civârında sâye ocağına dağı nezâreti şâmildir. Bu nezâret-i şâniye mülâbesesiyle kesilmesi mu'tâd olan karâbînden birisini zât-ı [293] hümâyûn-ı hâzret-i pâdişâhî ve dîğerini bi'l-vekâle dârü's-sa'âde ağası zebh eyledikten soñra kuşûrlarını balţacılar kethudâsıyla dâ- rü's-sa'âde ağası balţacısı, kılârcı başı balţacısı bi'l-vekâle zebh itmekle re- hîn-i imtiyâz olurlar. Bunlar şayfiyyeye nakl-i hümâyûnda başlarındaki ka- vuklarıñ üzerine siyâh yûnden mensûc kılâpdanlı, poşı ta'bîr olunur zînetli- ce bir nev' kumâş tekvîr iderler ve arķalarına bir haştân giyerler. Hıdemât-ı me'mûrelerinde vâşılı sinn-i şeyhûhet veyâħud dūĉâr-ı za'f u zacret olanla- rı nân-pâre ile ĉerâđ olurlar. Bu ocaķda ģâyet a'lâ sūd pişer.

Topķapu'ya Karîb Bostâncı Başı Yeri'ndeki Hâşekîler Ocağı:

Hâşekîler alâylerde başlarına iki karış kadar uzunca sivri maħrûfî kü- lâh ve arķalarına kırmızı ĉuķa tolama giyer ve bellerine ĉuķa kemer kuřa- nurlar. Eyyâm-ı sâ'irede muķavva üzerine tutķal ile kırmızı ĉuķa dūhte kat-

merli barağa ta'bîr olunur bir şey ve arkalarına cübbe biniş giyerler ve şâl kuşanurlar ve bellerine sîm yaldızlı hançer takınurlar. Hâşekiler, içlerinden mâ-beynciler makâmında olan on iki nefer tebdîl hâşekîleriyle berâber süvârî ve piyâde yüz neferden ziyâdedir. Bu cümleliñ zâbiñi bostâncı başı ve alt tarafı hâşekî ağa ve beş tebdîl ve karakulak ağa ve vezîr karakulağı ve bostâncılar kethudâsı ve bostâncılar ota başısıdır ve zâbiñânîñ alt tarafı olan tebdîl hâşekîleri efrâd-ı sâ'ireden mu'teberdir. Saltanatla bir tarafı teşrîf-i hümayûnda gider ve tebdîl hâşekîleri bir tarafı teşrîf-i hümayûn vukû'ında rikâb-ı hümayûnda bulunurlar. Bostâncı başıların alt tarafında olup nevbetinde telhîşçilik hıdmeti dañi îfâ iden hâşekî ağa ve bunların zî'l-yedi bostâncılar kethudâsı ve bunun alt tarafına ota başı ve anîñ mâ-dûnına kuşcı diler. Bostâncı başı yerinde habs ve terbiye olunacak hâşekî ve sâ'ireyi kuşcılar terbiye ve tekdîr iderler. Buraya indirilen mücrimîn furun mahbesine me'mûr olan mezkûr otabaşı mübâşeretile cezâ olunur.

İnde'l-iktizâ hâşekîler ba'zı hıdemât-ı hafiyeye içün taraf-ı hazret-i şâhâ-neden vulât-ı kirâm ve sâ'ir îcâb idenlere i'zâm olunur. Bu hâlde bunlar mevkib-i hümayûnuñ mu'teberce bir nev' tâtârları dimekdirler. Ekşerîsî şehri ve Arnavudluk ahâlîsinden [294] okur ve yazar ve erbâb-ı kâbiliyyet ü isti'dâd-dan matbû'ul-endâm, tavîlû'l-kâme, faşîhu'l-kelâm âdemler ve kâr-güzâr zât-lar olmağla bunlardan şadârete kadar her dürlü menâşıba irtikâ idenleri vardır.

Bostâncı başılar fülke-i hümayûn dümenini kullanur ve hâşekî ağalar zevrak-ı hümayûnuñ baş tarafında otururlar. Elbise-bahâ nâmıyla vazîfeleri ve nân-ı 'azîz ve ta'âmları vardır. Bu ocak furununda tabh olunan nân-ı 'azîze "bostâncı şomunu" ta'bîr iderler. Ziyâde lezîz olduğı gibi burada gâyet a'lâ tavuk gögsi pişer, meşhûrdur. Bunların ihtiyâr ve eskileri nân-pâre ile çerâğ olurlar.

Vaz'ında Kızbekçi Ta'bîr Olunan ve Mu'ahharan Ğalat Olarak Kozbekçi Dinilen Ocak:

Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri 'aşr-ı ahîr-i 'âlîsinde harem-i hümayûnda bulunanlardan bir câriye-i 'afîfe hıffet-i 'akl u idrâk seyyi'esiyle ol

vakit şimdiki kadar irtifâ'ı olmayan harem-i humâyûn dîvârından kendüsini aşağı bırakarak firâra taşaddî ider iken darb-hâne-i 'âmire ittişâlindeki çenâr ağacı civârında bir şahş-ı müstakîmü'l-e'tvâra teşâdüf itmekle şahş-ı merkûm câriye-i mezkûreyi der-hâl mezkûr çenârîñ kovuğuna sevk ve hıfz iderek ol vakit harem-i humâyûn hıdmetinde olan bâbu's-sa'âde ağasına keyfiyyeti ifâde ve ağa dañi Fâtih hazretlerine 'arz u hikâye itmesiyle firârî-i mûmâ-ileyhâ celb ü istintâk olundukda firârî bir sû-i hâle mebnî olmayup yalnız hükm-i hıffet-i 'akıldan nâşî idüğü tebeyyün idince haber viren âdeme nâşıl teşâdüf idüp ne makûle mu'âmele gördüğü su'âline cevâben hîn-i teşâdufinde yüzine bile bakmayup evlâd mu'âmelesiyle çenâr kovuğunda setr ü hıfz ile yanından gâ'ib olduğunu hikâye itdikten sonra şahş-ı mûmâ-ileyh huzûr-i humâyûna celb ile lede'l-isticvâb mûmâ-ileyhânîñ takrîri gibi ifâde itmesinden 'iffet-i tarafeyne gereği gibi itmi'nân hâsıl olmağla mûmâ-ileyhe ne makûle mükâfât taleb eylediği istifsâr olundukda zıkr olunan çenâra civâr olan ve kalfa yerine inen darb-hâne kapısı ittişâline bir ocağ ihdâs ve oraya ba'zı hıdemât tahşîş olunması hakkında vâki' olan istid'âsına bi'l-müsâ'ade mahall-i mezkûra "kız bekçileri" ocağı nâmıyla bir ocağ inşa ve kapunun üzerine bir de zâbiñ dâ'iresi binâ olunmasına karâr virilerek inşâsına ibtidâr ile hıtâmında bu ocağa "kız bekçileri" 'unvânıyla [295] Boyabâd ve Kargı ve Ulus kazâları ahâlîsinden kırk nefer bekçi kayd u kabûl ve muhbir ve müstakîm mûmâ-ileyh zâbiñ naşb idilmiştir. Kızbekçi ta'bîri pek de yakışık almadığından mu'aşharan galat olarak "Koz Bekçileri" nâmıyla yâd olunması daha ol vakit tensîb ve tagyîr ü tahrîf olunduğı hâne-i hâşşa ağavâtı baş eski si ya'nî ser-hademeligine zi'l-yed olan Kozbekçi Başı-zâde 'ilm-i 'Arabî'de me'zûn ve Hâfız El-hâc Nûrî Begefendi pederi olup Kozbekçi başılığdan çerâğ olmuş olan İbrâhîm Ağa ile ocağ-ı mezkûrdan tefeyyüz idüp seksen yaşını mütecâviz olduğu hâlde el-hâletü hâzihî ber-hayât u 'âfiyet olan bâb-ı âlî du'âcılığında müstağdem Hacı Şâlih Ağa rivâyet itmişlerdir. Mûmâ-ileyh Şâlih Ağa'dan sâ'ir ba'zı tahkîkâta dañi zafer-yâb olunmuştur.

Bunların hıdmetleri tebdîl kahveci başılığı ve yetişmiş olan şehzâdegân efendiler hazerâtı kahveci başılıklarıyla dârü's-sa'âde ağası kahveci başılığı ve selâmlık ve biniş mahallerine nefsi-i humâyûn içün ma'den şurâhî ve altın taş ile mâ-i lezîz ve kebîr güğüm cesâmetinde gavrı âteş-dânlı tombak maş-raba ile sıcak şü taşımak ve teşrîf buyurılacak câmi'-i şerîfe evvelce gidüp

maḥfil-i ḥümâyûn döşemesini ve biniş kaşr-ı ḥümâyûnlarını ve seferlerde konak maḥallerini silüp süpürmek ve esfâr-ı ḥümâyûna rağbet buyuruldukda enderûn-ı ḥümâyûndaki aşıl kahveci başıya ve eşvâb taşımakda ḥazîne kethudâsı ḥaftâncısına ve baş kullukçıya mu'avin gibi ḥıdmet etmek ve sofrâ taḫımlarını muḥâfaẓa eylemek ve ḥazarda bir tarafı teşrîf-i ḥümâyûn vukû'ında kahve altı ve âbdest taḫımı malḥûl olan ḥayvânı yedüp çekmekdir.

Dârû's-sa'âde ḥaftâncısı maḫâmında ağanın ḥıdmetinde kozbekçilerden kuşcı nâmıyla mu'teber bir âdem bulunur. Evâ'il-i 'ahd-i Sultân Maḥmûd Ḥân-ı Şânî'de meşhûr Ḥâlet Efendi merḥûm müte'allikâtından Üskü-dârî Şâkir Beg müstakıl telhîs ta'yîn olduğundan o târîhe degin telhîscilik ḥıdmetini bi'l-münâvebe kozbekçi başı, ḥâşekî ağa ve balṭacılar kethudâsı îfâ iderler idi. Kozbekçiler sarây-ı ḥümâyûn şuyolcularının âmir ve zâbitidir. Sarây-ı ḥümâyûn şu yollarının ta'mîrâtı bunların nezâret ve ma'rife tiyle icrâ olunur. 'Atîk evkâf dâ'iresinin alt tarafında olan meydândaki kaşr-ı ḥümâyûna muḥâzî kalfa yerindeki ḥarem-i ḥümâyûn kapusunuñ [296] nıgeh-bânı ve muḥâfızlarıdır. Sarây-ı ḥümâyûn ta'mîrât anbârı da bunların taht-ı nezâretlerinde iken sebep-i şaḥîḥi taḥkîkine zafer-yâb olunamayan bir ḥuşûşdan tolayı Sultân Mehmed Ḥân-ı Râbî' ḥazretleri 'aşr-ı 'âlîsinde bu ocaḫ külliye ilgâ olduğda ol vakit anbâr-ı mezkûr şehreminleri nezâretine virilmiş ve Sultân Süleymân-ı Şânî 'ahd-i 'âlîsinde ocaḫ-ı mezkûr nizâm-ı sâbıkıyla i'âde ve gûşâd olunmuş ise de faḫat anbâr-ı mezkûr ocaḫa i'âde vü ilḥâḫ olunmayarak kemâ-kân şehreminlerini nezâretinde kalmış ve mu'ahḥaran ḍarb-ḥâne-i 'âmiri nezâretine virilerek el-ḥâletü ḥâzihî burada qarâr-gîr olmuşdur.

Kozbekçilerin cümlesi kırk nefer olup Fâtih ḥazretleri 'aşr-ı 'âlîsinden kırk iki târîḥine kadar vukû' bulan her rikâbda taraf-ı şadâretten beher neferin onar gurus rikâbiyyeleri ve mükemmel ta'yînâtı olmak ve yukarıda beyân olduğ vechile tebdîl kahveci başılığı ve şehzâdegân efendiler ḥazerâtı kahveci başılıkları ve dârû's-sa'âde ağası kahveci başılığı ve kuşcılığı ḥıdmetlerinde bulunmak vesâ'iliyle müreffehen imrâr-ı rûzgâr itmekde oldukları ḥâlde 'an-aşıl Moralı iken kozbekçi ocaḫına dâḥil olarak oradan pandul başılık nân-pâresiyle çerâḡ olup cild-i şânîdeki terceme-i ḥâlinde beyân olduğ vechile Sultân Maḥmûd Ḥân-ı Evvel 'ahd-i evvelinde ya'nî biñ

yüz kırk dört târîhinde mesned-i şadâreti ihrâz iden Pandul A'rec 'Osmân Paşa mahall-i feyz ü neş'eti olan ocağ-ı mezbûra şadâret vâridâtından dañi külliyyetlü ta'yînât tahşîş iderek bu vechile ve iki taraftan i'tâ buyurılan ta'yînât ile rikâb-ı hümâyûnlardaki mu'kannenât-ı in'âmât ocağ-ı mezkûr halkını terfîhe kifâyet itdiginden başka bu 'atâyâ ve ba'zı hıdemâtta nâ'il oldukları ihsânâtıdan mûmâ-ileyh Şâlih Aga iki yük gurusıdan ziyâde akçe iddi'âr itdigini ifâde itmişdir.

Bunlar eyyâm-ı 'âdiyede başlarına hâşekî barâtasından zahır daha kı-saca barâta ve evkât-ı resmîyyede 'aynıyla hâşekîler gibi deve tüyi sivri kü-lâh ve arkalarına zeytûnî renkte çuka tolama ve bellerine kapağı şırma işle-meli enli siyâh çuka kemer kuşanurlar. Tebdîller ve binîş yerlerinde kulla-nılan evânî-i sîm ü zer ve tombak kozbekçi başlarıñ yed-i vedî'atında tu-rur. Kırk iki târîhinde Boyâbâdî Sarı İbrâhîm Aga'nın kozbekçi başılığı evâ-nında tahavvül-i nizâmât [297] ve usûl-i 'aşr u zamân ile ocağın ilgâsı ka-râr-gîr oldukda efrâdının tatyîbleriyle berâber matbah-ı hümâyûnda ve mu'ayyenât-ı şadâretten virilen ta'yînât ve rikâbiyyeleri birleştirilerek ol vaktin râyiciyle bi'l-hisâb hâşıl olan mebâligin cıraqlık tarîkiyle kozbekçi ocağının on iki nefer emekdârına mâhiyye-i kâfiye ve mâ-'adâsına şehriy-yeyi vâfiye tahşîşiyile çerâğ olunmuşlardır. Kozbekçilerin fodula kazıntısıy-la mahlût kavurmaları meşhûrdur.

Hâş Furun ve Hârcî Furun Ocağı, Kuş-hâne ve Halvâ-hâne, Aşağı Matbah, Şuffe Ocağı, Hatab Anbârı Takımı, Kapıcı Ocağı, Bostancıbaşı Yerinde Yeşillikçi Ocağı, Tolâb Ocağı, Kapıcılar Ocağı ve Sâ'ir Mütferrih Bostancı Ocakları

Dâ'ire-i hümâyûna mahşûş nân-ı 'azîz ve fodula tabh iderler. Bunla-rın âmirleri ekmekçi başı, nâzırları matbah emîni, zâbitleri bâbu's-sa'âde ağaları menâşibından olan kılârcı başı ve bunun çavuşı makâmında olan kılârcı baş baltacı olup dâ'imâ matbah ve furunları tolaşur ve nîk ü bedini kılârcı başıya ve o dañi icâbına göre harc ağası ve vekîl-harc ve masraf kâ-tibi ve matbah emînine ve mühimlerini silâhdâr ağaya ifâde vü ihbâr ider.

Ekmekçi başılar bu ocağ efrâdınıñ eskilerinden ve ekmekçilikde mâhir üs-tâd olanlardan naşb olunur. Bu ocağda pişirilen peynirli pideniñ nefâseti meşhûrdur.

Kuş-hâne Maṭbah-ı Hümâyûnı Takımı:

Kuş-hâne maṭbah-ı hümâyûnunun zülûfli balṭacılardan müsta'id ve mücerreb yemek ṭabḥında mâhir iki nefer me'mûrı vardır. Bunlarıñ birisine kuşçı başı ve dîgerine ikinci ta'bîr olunur. Sâ'ir neferâtı ḥalvâ-hânenen ve aşâğı maṭbahdan intihâb olunan âdemlerdendir. İçlerinden birisi ocağ başılıkla temeyyüz ider. Bu maṭbahda nefis-i hümâyûn için eṭ'ime-i nefise ṭabḥ olunur. Erbâb-ı şervetden olan enderûn ağalarının ikişer üçer neferi ittifâk iderek, beynlerinde uyuşarak kuşçı başılara mâhiyye ikişer üçer yüz gurus i'tâ itmek muḳâvelesiyle ṭatlısıyla berâber kuş-hânenen dört beş, nihâyet altı dürlüye kadar nefis ta'âm ta'yînine ol vaktiñ uşûli müsâ'id olduğundan bu şüretle nefîs ta'âm tenâvülüyle telezzüz olunur idi. Kuşçı başılarıñ emekdâr ve ihtiyârları nân-pâre ile çerâğ olurlar.

Halvâ-hâne Ocağı:

Burada hulviyyâta dâ'ir eṭ'ime ve eşribe ṭabḥ olunur. Eski ve müsta'idleri ḥalvâcı başılık ve çâşnî-gîr başılık ve hoşâbcı başılık me'mûriyetlerine irtikâ iderek [298] eskileriniñ nân-pâre ile çerâğ oldukları mesbûkdur. Bu ocağda senede bir def'a evvel-bahârda kebîr kazanlarla birçok na'na' ve dâr-ı fülful ve ḥavlıcan ve gül ve gelincik ma'cûnları kaynar ve nefis-i hümâyûn için baş lala yeriyile kîlârıñ baş kullukçı yerine gönderilüp hıfz olunanlardan mâ-'adâ devâ'ir-i celîle-i dâhiliyye-i hümâyûnunun her bir dâ'ire-i 'işmet-bâhiresine ve dârû's-sa'âde ağasıyla silâhdâr âga ve çukadâr âga ve rikâbdâr âga ve dülbend ağası ve anahdar ağası ve pîş-gîr ağaları ve ḥazîne ve kîlâr ve seferli kethudâları ve mâ-beyncilerle mü'eazzin ve kahveci ve şarıkçı ve tufengçi ve berber başılara ve baş lalaya ve ḥekîm başı ve maṭbah

emîni ve müneccim başı ve şehir-emîni ve darb-hâne nâzırına ve kapu ağası ve hazînedâr ağa ve hazîne vekîli ve baş kapu gulâmı ve yayla baş kapu gulâmı ve vâlîde sultân baş ağası ve vâlîde sultân baş kapu gulâmı ve eski sarây ağası ve eski sarây baş kapu gulâmı ve hâş ota başı ve sarây ağası ve hazînedâr başı ve kılârcı başı ve Ğalağa Sarâyı ağası ve sâ'ır mu'teberâna ve her koğuşa taksîm olunur ve müte'allikâtı olan ağalar kendü hisşelerini peder ve mâderlerine gönderebilirler. Bu ma'cûnların tabh olunduğu giceye "Ot Gicesi" tesmiye olunup ol gice ocağ ahâlîsine bostâncı başı yerinde her zamân mevcûd bulunması lâzım gelen hayâl-bâz, hokka-bâz, ince sâz gönderilüp bu vesîle ile bu ocağ halkı da senede bir kerre nâ'il-i imtiyâz u iltifât olurlar. Halvâ-hâne ocağına mensûb efrâddan ba'zıları mâhiyye ile dâ'imâ veyâhud ücret-i kâdemiyye ile muvakkâten ağalara hıdmet iderler. Bunların içlerinden tefeyyüz itmiş pek çok zevât güzerân itdigi gibi koca Köprili Mehmed Paşa dahi bu ocağda iken küberâ-yı enderûna ibrâz-ı kâbiliyyet ü isti'dâd iderek sarây-ı hümâyûnda aşağı otalardan birisine girmek-sizin hilâf-ı uşûl def'aten hâne-i hâşşaya alınmış ve hasbe'l-kader şadâret-i 'uzmâ dercesine kadar irtikâ iderek devlet-i 'aliyyenin nâzûk bir zamânına teşâdüf iden müddet-i me'mûriyyetini hüsn-i isti'mâl ile el-hağ ıbkâ-yı nâma muvaffak olmuş ve terceme-i hâli de âtîde tafşîlen yazılmışdır. Bu ocağda tabh olunan lokma meşhûrdur. Bundan başka bir de güzel kâk lokması ve beyâz tel ve ekmek katayfı pişer.

Şuffe Ocağı:

Şuffe ocağı kânûnı Sultân Süleymân 'asrında ihdâş olunarak üçüncü yeri ta'bîr olunan mahallî tahtına ve Gül-hâne'ye nazır bir güzel noktada yapılmış ve Şuffe [299] Câmî'i nâmıyla fevkine bir de câmî-i şerîf binâ olunmuşdur. Bu ocağa şuffelilik nâmıyla alınan efrâd kefillü, yakışıklı, mücerreb, mü'eddeb, müstaķîm âdemler olup silâhdâr ağanın emîn hâşekisi ve pâlûdecî nâmıyla şuffe ocağından bir gediklü ve baş şuffeli 'unvânıyla bir de mu'teber hıdmetkârı vardır. Bunların en büyük zâbitleri kalfa ve aña şânî olan zâbitlerine bekçi başı, alt tarafına şuffe zâbiti ve anın zil-yedine baş eski, anın

mülâzımına ikinci eski, bunun mâ-dûnına üçüncü eski ve alt yanına koğuş zâ-bitî i'tibâr olunur. Bunlardan hâş otağının kâffesiniñ mâhiyyelü birer şuffelisi vardır. Aşağı koğuş ağalarının mu'teberi ve zî-kudretleri de mâhiyye ile birer şuffeli istihdâm idebilürler ve 'îd-i adhâda dest-i ittikâ-peyvest-i hazret-i pâdişâhî ile zebh olunacak koyunlar Gül-hânedeki kurbân ocağında beslenmekde iken bayramdan on gün evvel şuffe ocağına nakl u teslîm olunarak orada tathîr ü tezyîn olunur. Eski ve mücerreb ve mu'teberleri muqaddemâ Revân ve mu'ahharan Şarıq Otaşı dinilen mahall ile sünnet otağını şâmil olan mâ-beyn-i humâyûna ve 'arz-hâneniñ hâricindeki harem-i humâyûn kapusına degin tûlânî dîvân-hâne-i 'âlîniñ avadâncılık nâmıyla silinüp süpürülmesi hıdmetine ve bekçiliğine me'mûr olurlar. Sâ'ir şuffeliler müte'allik oldukları devâ'ır ve ağavâtdan mâhiyye alurlar. Avadâncılar ihtiyâr olduklarında nân-pâre ile çerâğ olurlar. Avadâncılar başlarına hâşekî külâhı gibi mahrûfî sivri külâh ve arkalarına koyu renk çuka tolama giyer ve kemer kuşanurlar. Sâ'ir şuffeliler hâşekî ve kozbekçi baratalarının şeklinde verâ-yı tûlânîsi ikisiniñ ortası ölçüsünde ve yedekçi baratasına şebîhçe şuffeli baratası nâmıyla bir barata giyer ve bellerine îrânî 'âdî şâl kuşanurlar.

Aşağı Matbah Ta'bîr Olunan Aşçılar Ocağı:

Bunlar şavmât¹³¹ yemegi tabh iderler. Aşçı başı ve vekîl-harc zâbitleri ve ricâl-i devlet-i 'aliyyeden matbah emîniyle masraf kâtibi ve kîlârcı başı ve balıcası âmir ve nâzırlarıdır.

Hatab Anbârı Ocağı Dâhilindeki Hâşirci Ocağı:

Bu ocağ beytül-mâl hazînesi ve kapu arası ta'bîr olunan ve mu'ahharan mâliye hazînesi olup el-hâletü hâzihî münhedim ve ma'dûm olan eski mâliye dâ'iresiniñ karşusunda olup bâb-ı humâyûndan girilür iken

131. صومات

şol tarafdaki hâlâ âşârı [300] bâkî ve mevcûd olan maħalde Bandırma ve sâ'ır kaba haşır tokunan maħaller ahâlîsi aşhâb-ı ittikâsından müctemi' olan efrâdın birinci hıdmetleri hırka-i sa'âdet beyt-i 'âlîsiniñ kâlîçe-i mübârekesi tahtına mefrûş haşırî câmi'leri sâhasında âbdest ile nesc ü i' mâl itmek ve ramazân-ı şerîfin on ikinci günlerinde ridâ-i şerîfin Revân Otasına naklinde haşırıcı ocağı eskilerinden çend neferi celb ile kâlîçeniñ altındaki haşır kaldırılup izâle-i gubâr olundukdan soñra haşır-ı cedîd ferş ile 'atîkini bâ-ke-mâl-i ta'zîm başlarına ref' iderek ocaklarına götürür ve câmi'-i şerîfleri cenbindeki maħall-i maşşûşda hark ve remâdını hufre-i maşşûşasına defn ü tağmîd iderler.

Bostâncı Baş Yerinde Peşlikçi Ocağı:

Bu ocağ bostâncı başlarını ma'ıyyetindedir. Mukaddemâ bu ocağ ahâlîsinden intihâb olunmuş on iki nefer avadân bostâncılarının kadd u kâmeti mevzûn, sözleri düzgün ve temiz gezer mücerreb ve dirâyetli âdemler olduğundan bunların altışar neferden küllü-yevm bi'l-münâvebe üçer neferi gidiş vukû'ında ok takımlarını ve sâ'ır emir buyurılan şeyleri nakl itmek üzere baş çukadâr ağanın emrine terakkub ve dîger üç neferi tûfeng ve cebhânesini taşımak için tûfengçi başlarını irâdelerine intizâr ider ve bunlar avadân bostâncıları nâmıyla yâd olunurlar. Vak'a-i mü'ellime-i hazret-i Selîm Hân-ı Şâliş'deki cinâyet-i şâbitesiyle i'dâm olunan hâ'in Deli Muştafâ nâm avadân bostâncısının seyyi'e-i sû-i 'ameli olarak cennet-mekân Sultân Maħmûd Hân efendimiz hazretleriniñ ibtidâ-yı cülûs-ı hümayûnlarında emr-i hümayûnlarıyla cümlesi tard ve ocaqları lağv ve merķûm Deli Muştafâ hâ'ini katl olunarak yerlerine bu hıdmetleri ifâ itmek için mâ-beyn bostâncıları nâmıyla bir gürûh tertîb olunmuşdur.

Biñ yetmiş yedide işbû ocağ neferâtından olduğu hâlde okuyup yazarak kesb-i kemâl ü fezâ'il ile derece-i kuşbiyyete irtikâ iden Arnabudluk'dan Koniçeli Beşîr Lebenî hazretleri zühûr itmiştir ki bunlar yukaruda iç ağaları sırasında yazılan ve biñ yetmiş üçde zühûr iden Arnabud İskenderiyeli Südcü Beşîr Ağa'dan başka olup bunlar dañi birçok halkı irşâd buyurmuşlar-

dır. Müşârün-ileyhiñ derece-i celîle ve hilye-i 'aliyyelerine delîl olmak üzere ba'zı memleketlerde olan [301] mürîdlerine yazdıkları mektûblar şârih-i Meşnevî Şarî 'Abdullâh Efendi merhûmuñ "Dürre" adlu risâlesinde muhar-rer olduğı cihetle teberrûken bir kıt'acığı buracığa derc ü tahrîr olundu.

Şûret-i Mektûb:

Hüve'l-feyyâz bismihî sübhânehû ve Ta'âlâ vâsılân-ı nûr-ı likâ, 'âşî-kân-ı enbiyâ vü evliyâ ve tâlibân-ı vaşl-ı Hudâ hâliñiz nedir. Her biriñiz ten-hâñızda kendi vücûdlarınıñızdan istiğfâr idüp maḥabbetullâha sa'y u kûşîş ey-leyüp nûr-ı pâk-i Zât-ı Lâ-yezâl ile muncelî olur musuz. Akvâl ü ef'âlde şer'-i mübîn üzere hareket eylemeñizi isterim. Zinhâr hilâf-ı şer'-i şerîf kendi zu'muñuz ile söz söylemeyesiz. Fi'ilde ve kavilde zâhiriñizi şerî'at-ı şerîfe ile ârâste ve bâtınıñızı nûr-ı maḥabbetullâh ile pîrâste eyleyüp rûhânî vü nûrânî olmak gereksiz. Birbiriñize mülâkî olduğıñuz vaḳitde tenezzül ve mahabbe-tiñizden soñra ahkâm-ı şerî'at ve âdâb-ı tarîkat muktezâsınca ma'nâya delâ-let ider kelimât söyleyüp mâ-lâ-ya'nî sözler söylemeyiñ, yüz biñ söz bir pula degmez. Kelâm, ma'nâ yolu bulunmak ve bilinmek içündür. Câna necât ma'nâ ile olur, söz ile necât bulunmaz. Cândan ayrılmayup ma'nâya vuşûl içün Cenâb-ı Rabbu'l-'âlemîn huẓûrında teveccüh-i tâm ile müteveccih olup bî-hâşıl kelimâtdan zarar tertîb eyledigini bilmez misiz. Harâmdan perhîz ey-leyüp devre müte'allik kelimâtı min-ba'd lisânıñıza getürmeyesiz. Her kim mütenebbih olmazsa ve hilâf-ı şer'-i şerîf hareket iderse bizden degildir, lisân-ını kesmek gerekdir. Tenezzülü dil ile idesiz ve diz ve yer öpmeyesiz, rızâm yokdur. Muşâfahâyı ehl-i şer' kabûl ider, tenezzül gönûlden olur, birlik içün-dür. Ve's-selâmu 'alâ men ittebe'a'l-Hudâ. Hâdimü'l-fukarâ Beşîr-i Lebenî.

Tolâb Ocağı:

Bu ocağı civâr olan bâbu's-sa'âde ağasının dîvân sürdüğü kaşrın taḥîr ve tanzîm ü tesviyesine ve sarây-ı hümâyûn şuyınıñ taḳsîmine ve şu tolâbı-

na me'mûrdurlar. Bu ocağa karîb ve merbût olan kapu ağası kaşının dahi bekçileridir.

Hatâb Anbârı Ocağı:

Bunlar dâ'ire-i hümâyûnuñ her cihetine lâzım olan hatâbı tevzî' ve tesrîb iderler. [302] Üç koğuşdan hastelerde tedâvîye muhtâc olan şîrvânî ağaların hastelerini kırmızı çuğa ile mestûr ve mefrûş iki tekerlekli bir 'arabaya orta kapudan alarak bâb-ı hümâyûn civârındaki çizme kapuya karîb eski beytül-mâl hazînesi ittîşâlindeki hasteler dâ'iresine nakl iderler. Eskilerden manşûb vardiyan başılar sarây-ı hümâyûnuñ pars ta'bîr olunur tahâret-i rûz-merresinde müstahdem tersânedен mersûl pây-zenlerin zâbitidir.

Kapucı Ocağı:

Bunlar bâb-ı hümâyûn ve orta kapu ve sâ'ir kapuları beklerler. Zâbitleri kapucılar kethüdâsıyla berâber cümlesinin âmir-i müstakîlli kapu ağasıdır. Eskileri nân-pâre ile çerâğ olunurlar. Bunun eñ birinci bevâbı oldukları orta kapusındaki küllerinin birisinin altında sekiz on âdemi istî'âb ider bir koğuşda bir de ağa babası ocağı vardır. Bu ocağ halkı sarây-ı hümâyûn hâmmâllarının zâbit ve âmirleridir. Devâ'ir-i sarây-ı hümâyûndan bir dâ'ireye hâmmâl lâzım olduğda bunlardan istenilür. Bunların eñ eskisi zâbitdir ve alâylarda bu eski hîdmet ider. Sarây hâmmâlî yazılacaklar ağa babası ocağına kefil irâ'e iderek yazılır ve şılasına gidüp gelecek hâmmâllar bundan ruşşat alurlar. Sarây hâmmâllarının defterlerini yazmak için bu ocağ halkından okur yazarca bir iki âdem bulunmak şartdır. Sarây hâmmâllarının muhtâc-ı terbiye olanlarını ağa babası terbiye ider. Ağa babası başına sâ'irlerinden farklı şaplı uzunca kireç külâh ve arkalarına tolama giyer ve belle-rine Hama kuşağı kuşanurlar. Ağa babası ocağı eskisinin mevlid ve kâdir ve 'îdeyn ve 'ulûfe alâylarının tehiyyesi nizâmında ihbâr ve istihbâr hîdmetleri vardır ve iskemlecî başı ile döşelikçi işbu kapucı ocağının mu'teber ve

mütehayyizlerinden intihâb ve ta'yîn olunur. Kâpucu ocağında pişirilen bumar meşhûrdur.

Şevkiyye Ta'bîr Olunur İncüli ve İftâriyye Kaşr-ı Hümâyûnları Ocakları:

Zıkr olunan ocaklar efrâdı mensûb oldukları kaşırları bekler ve tefrîş ve tathîr iderler ve kaşırların etrâfındaki bağçeleri ağaç ve çiçekler ile tezyîn iderler ve İshâkiyye Kaşrı'nın karşusunda çizme kapunun alt tarafı hizâsına toğrı olan iki iftâr köşkine me'mûrlardır. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri baş çukadâr ağadır.

[303] Gül-hâne Ocağı:

Gül-hâne Kaşr-ı hümâyûnunun tefrîş ve tathîrine ve Gül-hâne Meydânı zâviyelerinin eşcâr ile tezyînine me'mûrlardır. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri baş çukadâr ağadır.

Bâgcılar ve Aşlamacılar Ocağı:

Sarây-ı hümâyûnunun bağçe içinde irâde buyurılan mahallerde ağaç gars iderek aşlarlar ve muqaddemâ Gül-hâne'ye inilecek bayırda olan bağıñ tenmîh u terbiyesine bunların me'mûriyeti mervîdir. Zâbitleri bostâncı başı, nâzırları silâhdâr ağadır.

Gül-hâne Kâpusına Muttaşıl Kurbân Ocağı:

İd-i adhâ için tehiyye olunan koçların beslenmesine me'mûrlardır. Âmirleri mîr-âhûr ağa, nâzırları kaşşâb başı, zâbitleri bostâncı başıdır.

İshâkiyye Ocağı:

Bu kaşr-ı dil-nişîni sekiz yüz yetmiş beş ve seksen altıda iki def'a şadâret mesned-i celîlini ihrâz itmiş olan İshâk Paşa'nın ikinci def'aki şadâretinde bedeninden inşâ ile cennet-mekân Sultân Bâyezîd Hân-ı Şânî hazretlerine takdîm ve ocağı da köşke berây-ı nezâret icâd eylemiş olduğu mervîdir. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri baş çukadâr ağadır.

İshâkiyye Kaşrı'na Karîb Beden Kenârında Mezbele-keşân Ocağı:

Sarây-ı humâyûnuñ süpründisini deñize dokerler ve bu hıdmetiñ ifâsı içün bi'lmünâvebe iki neferi dâ'imâ muntazır bulunur. Zâbitleri bostâncı başıdır, âmirleri baş çukadâr ağadır.

Sepetçiler Köşki Ocağı:

Cennet-mekân Murâd Hân-ı Şâliş hazretlerinin binâ kerdesi olup Yalı Köşki'ne karîb Sepetçiler Kaşrı'nın hıdmetçileridir. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri baş çukadâr ağadır.

Yalı Köşki Ocağı:

Bu ocağ halkı Yalı Köşki'niñ bekçileri ve bu cihetiñ hârisidir. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri baş çukadâr ağadır.

Soğuk Çeşme Ocağı:

[304] Sarây-ı humâyûnuñ Soğuk Çeşme kapusuyla Alây Köşki ciheti-niñ nigh-bânlarıdır. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri baş çukadâr ağadır. Bu

ocağda tabh olunan keşkeğîñ şöreti vardır. Ocağları öñindeki çenâr ağacı-na mevzû' bir tokmakla i'mâl itdikleri mervîdir.

Bamyacılar Ocağı:

Ba'zı sebze ğarsı ve zer'ıyle ocağlarının bulundığı Otluk Kapısı tarafında Sinân Paşa Kaşrı etrâfını tezyîn ve hâşılâtıyla temettu' ider ve kaşrı mezkûrı beklerler. Âmirleri baş çukadâr ağa, zâbitleri bostâncı başlarıdır.

Çizme Kapısı Ocağı:

Hasteler koğuşlarının bekçisi ve küberâ-yı enderûnuñ tenezzüh ve ârâmlarına mahşûş olup Çizme Kapı hâricinde olan kapı ağası Şâlih Ağa Kaşrı meşhûrunuñ nigh-bândırlar. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri bâbu's-sa'âde ağasıdır.

Topkapu Ocağı:

Sâhilde Topkapu civârındaki ocağlarında ârâm ider ve sâhile münâsebet-siz ve vakitsiz kayık ve sâ'ire yanaşmasına dikkat eylerler. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri baş çukadâr ağadır.

Hâş Bağçe Ocağı:

Soğuk Çeşme'den bostâncı başı ve Sepetçiler Köşki ve Sultân 'Osmân Kaşrı ile kalfa yeri pîş-gâhındaki fezâ-yı vesî'i eşcâr ve sebze ğars ve zer' iderek tezyîn ile matbah-ı 'âmi-reye lâzım olan meyve ve sebzeyi yetiştirir ve fazlasını taşra ihrâc ve fûrûht ile ta'ayyüş iderler. Nâzırları bostâncı başı, âmirleri silahdâr ağadır.

Otluk Kapısı'na Karîb Kuş-hâne Ocağı:

"Kuşu Kuşları" ta'bîr olunan ve kaza şebîh olup boynu uzunca ve mevzûn olan tûyûruñ cüşşelerine ittişâl iden kanadlarının yalnız oynak yerlerinde mahlûk birer 'aded tûylerine "sultânî yelek" ta'bîr olunur. Ğâyet fâşilasız şık olduğundan "pîş-rev" dinilen okların üç parça olarak gezine yapıldırılan yele başka hayvânât kanadında bulunmamağla ve böylelerini merbût olduğu pîş-rev okunuñ hedefe işâreti mücerreb olmağla kuşu kuşları kemân-keşlerce pek makbûl ve elzemdir. [305] Bu kuşların birazı üçüncü yerindeki havz cihetinde ve birazı da işbu kuş-hâne ocağında beslenür. Bunlarla tûyûr-ı sâ'ireniñ teksîr ve muhâfazasına bu ocağ halkı me'mûrdur. Nâzırları bostâncı başı, âmirleri silâhdâr ağadır.

Otluk Kapısı Ocağı:

Bu kapudan hâş âhûra giyâh nakl itmege me'mûr oldukları içün hâş âhûr hademesiniñ mu'âvinleri dimekdirler. Nâzırları bostâncı başı, âmirleri mîr-âhur ağadır.

Balık-hâne Kapısı Ocağı:

Oraya indirilen mahebûsîniñ pâs-bânı ve kaşr-ı hümayûnuñ bekçisi olup müsâ'id havada şayd-ı mâhî dañı iderler. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri kapucılar kethudâsıdır.

Bağçe İçinde Hegbeci Ocağı:

Bu ocağ bostâncılarına hegbeci dirler. Piyâde olarak ba'zı eşyâ nakl itmek içün bunlardan dâru's-sa'âde ağası, bâbu's-sa'âde ağası, silâhdâr ağa,

çukadâr ağa, rikâbdâr ağa, dülband ağası, anağdar ağası, pîş-gîr ağası; hazîne ve kîlâr ve seferli kethudâlarıyla tûfengçi başı, şarıkçı başı, berber başı, kahveci başı, baş lala, baş çukadâr, sır kâtibi, hâş ota başı ma'îyyetlerinde birer hegbeci istiğdâm olunur. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri silahdâr ağadır.

Fil Kapusı Ocağı:

Bunlar Fil Kapusı'nı beklerler. Nâzırları bostâncı başı, âmirleri kapucılar kethudâsıdır.

Bâlâda yazılan ocaklar yeni sarây-ı hümayûnuñ cidârı dâhilinde ve âtîde yazılan eski sarâyda ve sarây-ı hümayûnların hâricinde olup sarây-ı hümayûna merbûtiyyet-i tabî'îsi bozulmamış olan ocaklardır.

Yeni Sarây-ı Hümayûnuñ Hâricinde Olup Hizmetleri Sarây-ı Hümayûna Mûte'allik ve Mensûb Olan Ocaklardan Eski Sarây Baltacısı Ta'bîr Olunan ve Dârü's-sa'âde Ağaları Vâsıtalarıyla Harem-i Hümayûn'a Hizmet İden Teber-dârân Baltacılar) Ocağı

Sarây-ı 'atîk teber-dârânıyla zülûfli baltacıları 'an-aşıl bir aşıldan teferru' itmiş olduğu mervîdir. Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin vâlid-i mâcîd-i hümayûnları ebu'l-hayr Sultân Murâd Hân-ı Şânî hazretleri Rûmîli kıt'asının fethi meşgûliyyetiyle evân-ı seyr ü hareket-i hümayûnlarında tağ ve tepe [306] ve vaḥal-zâr ve çengelîstân ve hâristânın taḥhîr ve tesviyesi hizmetiyle huzûr-ı hümayûnda gezdirilen Anadolî ahâlisinden genç ve dinç ve gürbüz ve kuvvetlü ve cesûr, boylu boşlu, kavıyyü'l-bün-yeye bir bölük hademeye baltacı nâmını i'tâ buyurduklarından bir müddet eşnây-ı seyr ü hareketde şâdıkâne 'arz u îfâ eyledikleri hizmetât-ı mükellefeleri mahzûziyyet-i mülûkânlerini müstelzim olarak edeb ü istikâmet ve

hüsn-i hıdmete muvaffakiyetleri tecrübe vü tahsîn buyurulmuş ve harem-i hümâyûn hıdmetinden ak ağalar istiḥdâmına ol vakit başlanılmış olduğundan dâ'ire-i dâhiliyye-i hümâyûn istiḥbâbıyla bir tarafı teşrîf-i hümâyûn vukû'ında hıdmet-i seferiyyede çadır kurmak, yol açmak, yük kaldırıp indirmek gibi hıdmetlerde bunların istiḥdâmı irâde buyurularak İstanbul'ın fethinden ve yeñi ve eski sarây-ı hümâyûnların te'sis ve ta'mîrinden sonra bu baltacılar iki şınfa bi't-tefrîk kisve ve kıyâfetleri yek-dîgerinden temyîz ile sarây-ı cedîdekilerine zülûfli ve sarây-ı 'atîkdekilerine eski sarây baltacısı 'unvânı virilmiştir. Eski sarây teber-dârânı ekser haremeyn evkâf-ı şerîfesi hıdmetlerinde dârû's-sa'âde ağalığı refâkatinde istiḥdâm olunduklarından okur ve yazarlarından dârû's-sa'âde ağasına mu'âvin makâmında bir yazıcı efendilik ve altı nefer ḥalîfelik ihdâs ile bunlar müstakillen haremeyn evkâfı hıdmetinde istiḥdâm ve bâkîsi harem-i hümâyûndan eski sarâyı çıkarılanların muḥâfaza ve hıdmetlerinde bulunmak için harem ağaları eskilerinden yeñi sarây ağasıyla söz añlar bir zât eski sarây baş kapu gulâmı ve müteḥayyızân-ı ağavât-ı tavâşî bunlara terfîk olunarak eski sarây baltacıları Sultân Bâyezîd Câmî'-i Şerîfi'nde neşr-i 'ulûm iden ḥâce efendilerden taḥşîl-i 'ulûm u ma'ârife teşvîk olunmak ve bunlar eski sarâyın Mercân Kapısı dâhili cihetindeki baltacı ocağında bulunup harem ağaları vâsıtalarıyla harem-i hümâyûn hıdmetinde istiḥdâm kılınmak kâ'ide ittiḥâz buyurulmuştur.

Zıkr olunan ḥalîfeler yeñi sarây-ı hümâyûnda orta kapu kurbındaki ḥâş âḥûr kapısı civârında kâ'in olup el-ḥâletü hâzihî ma'dûm olan dâ'irede yazıcı efendilik manşibıyla kâm-rân oldukları gibi baş yazıcılık me'mûriyetinden ḥâcegânlık ile çerâğ olanlardan ḥasbe'l-kader ḥâriciyye nezâreti ve mesned-i celîl-i şadâreti ve menâşıb-ı celîle-i sâ'ireyi ihrâz idenler pek çok zuḥûr itmiştir. İçlerinden yazıcı efendi baş [307] çukadârlığı okur yazarlarına maḥşûş mu'teber bir me'mûriyettir. Teber-dârânın 'acemilerinden yazıcı efendinin bir kahvecisi vardır. Kuşûrları vâlide sultân ḥazretleri kahveci başılığı ve sarây-ı 'âlîlerinde ârâm buyuran selâṭîn-i 'iffet-âyîn ve kadın efendiler ḥazêrâtı hıdmetleri ve dârû's-sa'âde ağası ve ḥazînedâr ağa ve ḥazîne vekîli ḥaftâncılığı makâmında olan kürkçiliği hıdmetlerinde istiḥdâm olunurlar.

Şurre-i hümayûn ma'iyetine me'mûr sakķâ başılar eski sarây balta-
cılarının kâhveci başılık me'mûriyyetini ihrâz idenlerinden naşb olunur. Ya-
zıcı efendilerle hâlifeler ve kapu hâşekîsi ve kâhveci başılar ve kürkçiler ve
baş çukadârların hâl ve isti'dâdlarına göre nân-pâreler ile çerâğ olmalarına
mesâğ vardır.

Anatoli'da makarr-ı 'ulemâ olan Hâdım ve 'Ayıntâb ve Kayseriyye ve
havâlîsi ahâlîsi güzîde ve müsta'iddânından bu ocağa alınanların tahşîl-i
'ilm ü kemâle devâm itmeleri teklîfine ikdâm olunmak cihetiyle ibtidâ eski
sarâyâ dâhil olan baltaçılar beheme-hâl Sultân Bâyezîd Câmî'-i Şerîfinde
ders okumaga sevk olunurlar. Bunlardan ikmâl-i uşûl-ı tahşîliyye ile ahz-ı
icâzet idenlere taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden birer kat elbise ve 'atıyye
ve dârû's-sa'âde ağası ve silahdâr aga ve hazînedâr aga ve hazîne vekîli câ-
niblerinden hediye ve ikrâm-ı behîcû'l-cenân i'tâsıyla yukarıda beyân
olduğu üzere hâlife nâmı virilerek sâ'irlerinden mümtâz idilmek iktizâ it-
dikçe yeñi sarây-ı hümayûndaki yazıcı efendi dâ'iresine alınmak kânûn it-
tihâz olunmuştur. Dârû's-sa'âde ağası ma'iyetinde olan baltaçılarını okur
ve yazarlarından mansûb haremeyn baş yazıcısıyla altı nefer hâlife ve hare-
meyn müfettişiyle haremeyn muhâsebecisi ve haremeyn muķâta'acısı hâzır
oldukları hâlde dârû's-sa'âde ağalarının haftada iki def'a sürdükleri dîvânda
yazıcı efendiler dağı bulunur ve kitâbeti hulefâ iderler. Baş yazıcılar me-
sâğ-ı meşrûha göre muktezâ-yı sinn ü sâl ile tekâ'üdlükle nâ'il-i merâm ol-
duklarında baş hâlife yazıcı efendi naşb olunur ve mâ-dûnında silsileyi
ri'âyet idilür. Eñ soñra açık kalacak hâlifelige eski sarâyda okuyup ve ya-
zanlardan biri celb olunur.

Sarây-ı hümayûnda zülûfli baltaçılar ocağının arkasındaki hâş âhûr-
dan başka tışarusındaki âhûr kapuda dağı bir hâş âhûr vardır ki bu âhûr en-
derûn ricâlî ve hâş otalılar ve cündî ağalar ve harem ağaları hayvânâtına
mahşûş [308] olup otluk kapusunun hâricindedir.

Hâş âhûr ocağı neferât-ı ıstabl-ı 'âmireye hıdmet iderler. Ocak zâbit-
leri eskileridir, âmirleri baş çukadâr aga, nâzırları emîr-i âhûr agadır. Eski-
lerinden mansûb hâş âhûr hazînedârı hâş âhûr hazîne-i hümayûnındaki mu-
raşşa'ât ve zer ü sîm serrâciye ve sâ'ireyi muhâfaza ve tathîr ider. Bu hazî-
nenin 'an-aşıl nâzırı baş çukadâr aga ve büyük ve küçük mîr-âhûr ağalarla

hâş âhûr baş kâtibidir. Bu hazine mevcûdâtının mukayyidi olmak üzere baş muhâsebe kaleminden mütehayyiz bir efendi raht kâtibi 'unvânıyla me'mûrdur. Hâş âhûrluların ihtiyârları nân-pâreler ile çerâğ olurlar.

Bostâncılardan Ma'dûd Yedekçi ve Serrâc-hâne Ocağı ve Sâ'irelerden Kayık-hâne ve Şandâlcı ve Tavuk-hâne ve Solak ve Peykler ve Sakıklar ve Gümüşsuyu Ocâğı ve Sâye Ocâğı ve Terziler Kâr-hânesi Ocakları

Ocakları otluk kapısı hâricindedir. Bunlar enderûn-ı humâyûn erbâb-ı menâşibiyla mâ-beyncilere ve hâne-i hâşşa ağalarıyla cündî ağalarının kâf-fesine ve dârû's-sa'âde ağalarıyla bâbu's-sa'âde gediklülerinin esblerine mâ-hiyye ile hizmet iderler.

Kayık-hânede Şandalcı Ocâğı:

Salânatla ve tebdîlen bahren bir tarafı teşrîf-i humâyûn vukû'ında şandal ve fülke ve zevrakçe-i humâyûnda istihdâm olunduklarından hünkâr şandalcılığı 'unvânını almışlardır. Eskilerine "hamlacı" dinür. Bostâncılardan ma'dûdlardır. Zâbitleri baş hamlacı, âmirleri baş çukadâr ağa, nâzırları bostâncı başıdır. Bunların ihtiyâr ve eskileri Dâvud Paşa, Velî Efendi, Çırpıcı Çayırı, Kâğıd-hâne, Bahâriyye, Karaağaç, Boğazköyi, Balta Lîmânı, Büyük Dere, Tarabya, Mîr-gûn, Gökşu, Qandilli, Hışârlar, Bebek, Arnavud Köyi, Kırı Çeşme, Ortaköy, Beşiktaş, Kuzguncuk, Üsküdâr, Şalacak, Harem İskelesi, Tazıcılar, Haydar Paşa, Kâdî Köyi, Sultân Çiftliği, Bulgurlu, Büyük ve Küçük Çamlıcalar, Nerdübânî, Fenâr Bâğçesi, Bostâncıbaşı Köprisi, Sarı Gâzî, Çifte Havuzlar, Eren Köyi, 'Alem Tağı, Duddullu, Maltepe ocakları ustalıkları ta'bîr olunan zâbitlikleriyle çerâğ olurlar. Bu mahaller hudûdunun zabtı u rabtı bostâncı başlarının zîr-i idârelerindedir.

Tavuk-hâne Ocağı:

Bu ocak At Meydânı'nda Üçler Mahallesi'nde Ahmed Hân-ı Evvel hazretlerinin binâ-kerdeleri olan Arasta Hammâmı'na inecek sokağın sağ tarafında ve ortasındadır. [309] Matbah-ı 'âmire tavukları buraya teslim olunur ve burada beslenür. Zâbitleri bostâncı başı, nâzırları tavukçu başıdır.

Şolak ve Peykler Ocağı:

Bunların ocakları Dîvân Yolu'ndaki Dikili Taş karşısında At Meydânı'na inecek sokağın orta yerinde el-hâletü hâzihî Peyk-hâne deyü ta'rîf olunan mahalledir. Yeñiçeri tâ'ifesinden mahlûl olan bölük ağalığına 'an-aşıl şolak ve peykler kâr-şinâsları ta'yîn olundığı mevsûkdur. Âmirleri baş çukadâr ağa, zâbitleri şolak başıdır.

Sakğâlar Ocağı:

Bu ocak sarây-ı hümayûn hâricinde Ayaşofya Câmi'-i Şerîfi'nin Şerkeri Kapısı ta'bîr olunan büyük kapusunun karşısında eski cebe-hâne civârında Sakğâlar Çeşmesi kurbındadır. Bu ocak bostâncıları İstanbul içinde harîk zuhûrında bâr-gîrlere yüklü sakğâ meşkleriyle der-hâl mahall-i harîka yetişüp tulumbalara şu taşırılar ve 'îdeynde sarây-ı hümayûnı şüst ü şû iderler ve her koğuşun ta'âm vakti bunlardan bi'l-münâvebe ikişer sakğâ gelüp sofraları tehiyye ve ba'de't-ta'âm tathîr iderler ve bakıyye-i ta'âm bunlarındır. Bostâncı başlarının nezâretleri altında ve şu nâzırlarının ma'ıyyetlerindedir. Bunların mu'teber ve söz anırlarından silâhdâr ağalarının bir sakğâları olup hemân bu da pâlüdeciye yakın mu'teber bir hîdmet-kâr olmağla emekdâr olduğda nân-pâre ile çerâğ olur.

Gümüş Suyı Ocağı:

Nefs-i hümayûna mahşûş kahveniñ şuyını Eyyûb'ıñ üst tarafında cârî olan meşhûr Gümüş Suyı'ndan taşırlar. Ocaqları Gümüş Suyı civârındadır. Zâbitleri bostâncı başı, âmirleri kahveci başıdır.

Sâye Ocağı:

Bunlar sarây-ı hümayûn matbahları levâzımından olan koyunlarıñ sâye-bânı ma'nâsına olan ve Eyyûb'ıñ üst tarafında Râmî Çiftliği civârında bulunan sâye ocağında ârâm iderler. Bunlarıñ nâzırları kaşşâb başılar ve âmirleri matbah emîni ve zâbitleri bostâncı başıdır. Sarây-ı hümayûn hademesinden ma'düddurlar. Bu ocağda tabh olunan biryân ve çevirme ve kuyu ve kırma kebâbı meşhûrdur.

[310] Hıdmetleri ve Ocaqları Sarây-ı Hümayûn Hâricinde Olup Bostâncı Başılar Ma'ıyyetinde Olan Ocaqlar:

Tolma Bâğçe, Kara Bâlî, Kılıç 'Alî, Beşiktaş, Hayrüddîn, Ortaköy, Kırı Çeşme, Bebek, Yeñi Köy, Kalender, Büyük Dere, Sarıyar, Kavaqlar, Begkoz, Tokad, Sultâniyye, Paşa Bâğçesi, İncir Köyi, Çubuklı, Gökşu, Kule Bâğçesi, Çengel Köyi, Kuzguncuk, Üsküdâr, Ayazma, Şalacağ, Haydar Paşa, Tazıcılar, Kâdî Köyi, Fenâr Bâğçesi, Nerdübânlı, Eren Köyi, Bostâncı Başı Köprisi, Bulğurlı, Çamlıcalar, Filoryâ, Dâvud Paşa, Topçılar, Vidos, 'Alî Beg Köyi, Kağıd-hâne, Bahâriyye, Kara Ağaç, Hâşköy işbu ocaqlar bostâncı başılarıñ ma'ıyyetinde olmak cihetiyle sarây-ı hümayûna müte'allik iseler de ba'zı mu'teberân ocağ eskilerinden çıraqlık tarîkıyle mansûb gürg-i bârân-dîde ustalarıñ emirleriyle bulundukları yerleriñ karavul hıdmetlerini ifâ ya'nî etrâf u enhâyı muhâfazaya i'tinâ itmekden 'ibâretidir. Nîk ü bed-i ahvâlleri bostâncı başılardan mes'ûldür.

Terziler kâr-hânesi:

Sarây-ı hümâyûnuñ Alây Kaşr-ı hümâyûnına muhâzî olan terziler kâr-hânesi mahallî 'an-aşıl kilise oldığı hâlde bir tarafı hîn-i fethde mescid olmak üzere mahv u işbât olunmuş ve mu'ahharan mükemmil-i nizâmât-ı saltanat-ı seniyye-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye olan Yavuz Sultân Selîm Hân-ı Evvel hazretleri Mısr'ıñ fehinden soñra bu mescidiñ ibkâsıyla berâber ihdâş buyurmuş olmağla bu ocağda bir terzi başı ve bir de hallâc başı ile kırk kadar terzi bulunur. Bunlar derûn-ı sarây-ı hümâyûnda lüzûmı olacak kâffe-i döşeme ve melbûsâtı tanzîm ve tefrîş iderler. Bunlarıñ zâbitleri terzi başı, âmirleri hazîne kethudâsıdır.

Yeñi Sarây-ı Hümâyûnuñ İç ve Tış Kapularıyla Eski Mâ-beyn-i Hümâyûn Ve Ba'zı Mekân ve Mevkî'ler ve Müt'e'ârif Dâ'ireler ve Kaşr-ı Hümâyûnlar Beyân Olunur

Sarây-ı hümâyûnuñ hârice çıkılacak kapularından birincisi saltanat kapısı olan bâb-ı hümâyûndur. Bundan soñra Şoğuk Çeşme Kapusu'yla Demir Kapu, Yalı Köşki Kapusu, Topkapu, Balık-hâne Kapusu, Otluk Kapusu ta'bîr olunan yedi 'aded kapu ile iç tarafında darb-hâneye muttaşıl olan kozbekçiler ocağıñ ittişâlinde ve zâbitleri dâ'iresiniñ altındaki kalfa yerine çıkan Darb-hâne Kapusu ve aşağı inilür iken sağ tarafında kalfa yerine muttaşıl Harem-i (311) Hümâyûn Kapusu ve Hâş Âhûr Kapusu ve Orta Kapu ve Tolâb Ocağı Kapusu ve dîvân yerine muttaşıl 'Araba Kapusu ta'bîr olunan Harem-i Hümâyûn Kapusu, Beşinci Yeri Kapusu ta'bîr olunan sekiz kapudur. Orta Kapu'dan içerü girildikde Ak Ağalar Kapusu, Kuş-hâne Kapusu, hırka-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesiniñ medhâli olan Şâdurvân Kapusu, ridâ-i sa'âdet beyt-i 'aliyyesiyle hâne-i hâşşa arasındaki şuffe üzerinde olan Avadân Kapusu, Şimşirlik Mâ-beyn-i Hümâyûn Kapusu, Revân Otası şuffesine çıkan 'arz-hâneniñ Gümüş Kapu ta'bîr olunan Demir Kapusu olup cennet-mekân Sultân Murâd Hân-ı Râbi' hazretleri bir gün bu kapuyu hedefe alup "hışt" ta'bîr olunur iki karış tûlunda ucu sivri şiş resminde bir harbeyi

atarak bu Demür Kapu'ya geçürüp deldiklerini orada hâzır bulunan şeyhu'l-islâm Zekerıyyâ Efendi-zâde şeyhu'l-islâm şâ'ir-i mâhir Yahyâ Efendi müşâhede ve mahâret ve farı-ı kuvvet-i mülûkâneyi tahsîn itmekde iken tırkeş ta'bır olunur tîri daîhi üç def'a remy iderek diğer şakblar açmış olduklarını nâtık işbu kıt'ayı tanzîm ile gümüş bir levhaya hakk itdirerek kapunuñ delik delik olan cenâhına vaz' itmiş ve hâlâ mevcûd bulunmuş olduğundan bu kapuya ol vakıt "Gümüş Kapu" nâmı virilmişdir.

Qıt'a

(Mef'ûlû Mefâ'îlûn Mef'ûlû Mefâ'îlûn)

- 1 Gör kuvvet-i bâzûsın Sultân Murâd Hân'ın
Hıştı ile deldi bu saht âheni bî-minnet
- 2 Hem tîr-keş okını darb ile ol âhenden
Üç yerde geçürmüşdür ol şâh-ı kader-kudret
- 3 Bu kuvvet-i bâzûsın gördi şeh-i gâzîniñ
Yahyâ didi târîhin "ahsente zihî kuvvet" (1047)

Bu kapunuñ hâricinde Baş Lala Yeri'ne muttaşıl olan Lâlelik Kapusu ve kılâr-ı hâşşa koğuşına muttaşıl Kemer Altı Kapusu ve alt tarafında şuffe ocağına çıkan Şuffe Kapusu ve Muştafâ Paşa Kaşr-ı Hümâyûnı'na muttaşıl Üçüncü Yeri Kapusu nâmlarıyla tokuz 'aded bâb olup bunların cümlesi yirmi altı iken mu'ahharan eski mâliye ile haste-hâneye muttaşıl olan Çizme Kapu kaldırılmış ve hâş âhûr kapuları daîhi tağyîr olunduğı görülmüşdür.

[312] Ba'zı Mûte'ârif Dâ'ireler ile Kaşr-ı Hümâyûnlar:

Bâb-ı hümâyûn civârında hastelere muttaşıl olan Çizme Kapu kurbında gâyet müferrih ve dil-nişin olup şimdi nâ-mevcûd olan kapu ağası Şâlih

Efendi Köşki ve darb-hâne kapusunun aşağısındaki meydânda Sultân Süleymân Köşki ve orta kapu dâhilinde cenâhında evânî ve eşâs ve edevât hıfzına mahşûş şom ve tâm kâr-gîr mağaza ve ittîşâlinde iki mevķi'leri muntazam ve müzehheb ü müzeyyen şebekelerle mestûr dîvân yeri ve civârındaki harem kapusına karîb dâru's-sa'âde ağası ve sâ'ire dâ'iresi ve zülûfli bal-tacılar koğuşu ve bâbu's-sa'âdeden içeri girildikde kapunun karşusunda ilçi kabûl buyurulur ve 'arefe mu'âyesesi icrâ olunur cennet-mekân Ahmed Hân-ı Evvel hazretlerinin te'sîs buyurmuş oldukları muşanna' ve müzeyyen 'arz otaşı ve bâbu's-sa'âdenin şol tarafında mûsikî meşk-hânesi ve seferli kethudâsı dâ'iresiyle seferli koğuşu ve ittîşâlinde Selîm Hân-ı Sâinînin binâ-kerdesi olan büyük hammâm ve çukadâr ağaların yemek otağı vardır.

Bâbu's-sa'âdeden içeri girildikde şol tarafda kuş-hâne kapısı ve kapunun tışarısında ve ittîşâlinde hâş otabaşı dâ'iresi ve kurbında Ağalar Câmi'i ittîşâlinde berber başı ve şarıkçı ve tufengçi ve mü'ezzin ve kahveci başı dâ'ireleri ve civârında hâş ota ağalarının encümen-i ülfetleri olan Yeşil Direk şöhretiyle müte'ârif olan çeşme havlısı ve tışarısında dülbend ağası dâ'iresi ve üzerlerinde silâhdâr ağa, çukadâr ağa, rikâbdâr ağa dâ'ireleri ve ridâ-i şerîf şâdurvânından girilür eski hâne-i hâşsa ve bunların cümlesinin hammâmları vardır ve hırķa-i sa'âdetin der-sa'âdete ibtidâ-yı naklinde ridâ-i şerîf beyt-i münîfinin altına binâ buyurulmuş olan hâne-i hâşsa ve devr-i Sultân Murâd Hân-ı Râbi'de terk ü ta'tîl ile hâne-i hâşsayı yukarıya te'sîs buyurmuşlardır.

Bin iki yüz altmış beş târifinde her naşıl-sa hasbe'l-kader hazîne kethudâsı olan seferlili Dâye-zâde Mehmed Beg, Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin binâlarından olup gâyet metîn olarak kaş ve rokoka hükmüne girmiş olan yaldızlı, oymalı gâyet müzeyyen, metîn ve raşîn devâ'ir-i âşâr-ı 'atîkayı ve kîlâr koğuşını külliyyen hedm iderek kîlâr koğuşını bit-tagyîr hazîne kethudâsı dâ'iresi tanzîm ve Murâd [313] Hân-ı Râbi' 'aşrında yapılmış olan muntazam hâne-i hâşsayı ta'tîl ile hâş otayı eski dülbend ağası yerine nakl ü tersîm ve hazîne ve kîlâr ve seferli kethudâları yerlerini bütün bütün hedm iderek bunca eslâf-ı selâtin-i 'izâmîn âşâr-ı 'aliyyelerini bilâ-mûcib mahv itmiş ve kendüsü daħi huşûl-i istiḥkâk ve kesb-i yediyle durlu devâhîye uğradıktan sonra menkûben terk-i dağdağ-i hayât itmiştir.

Şâdurvân kapusından ridâ-i sa'âdet dâ'ire-i 'aliyyesine girildikde ortadaki şâdurvânın sağ tarafında hırka-i şerîf ve hırka-i şerîf beyt-i muâdesesine muttaşıl 'arz-hâne ve bunun içinde silahdârlar yed-i vedî'atında bulunan eşyâ-yı nefîse ve nukûd ve esliha mevzû' olan ve miftâhı silahdâr ağalarda tutan silahdâr hazînesi vardır. Bâbu's-sa'âdenin hizâsındaki 'arz otaşından aşağı inilen mahalde Ahmed Hân-ı Evvel'in binâsına himmet buyurdıkları cesîm ve tâm kâr-gîr bir kütüb-hâne ve karşusunda hazîne kethudâsı dâ'iresi ve muhâzî hazîne koğuşı ve ittişâlinde kılâr koğuşı ve mukâbelesinde kılâr kethudâsı yeri ve bunların cümlesinde hammâmlar ve koğuşların her birinde müstakîl kütüb-hâne ve kılâr koğuşına merbû' ihtiyât-ı eczâ tolabı inşâ olunmuştur.

Zikr olunan 'arz-hâne kapusından kebîr şuffeye çıkıldıkda karşuda Revân Otaşı cânib-i yesârında sünnet otaşı ve bu şuffede muşanna' kebîr bir havuz üzerinde nişî sûtunlar ile havuz içinde mermerden bir ârâm-gâh-ı hü-mâyûn mevcûddur. Bunun pîş-gâhında her tarafa nezâreti olan kebîr mermer dîvân-hâne üzerinde behîşt-âşiyân Murâd Hân-ı Râbî' hazretlerinin cümlesi nuhâsdan olmak üzere şom yaldızlı dört direkli ve ve etrâfı açık şemse resminde inşâ itdirdiği kubbe mu'âyede kaş-ı dil-nişîn-i hü-mâyûnı ittihâz buyurulmuştur. İlerüsünde etrâfı balkonlu tâm kâr-gîr, derûnı pek müzeyyen Bağdâd Kaş-ı hü-mâyûnı ve dâhilinde bir güzel kütüb-hâne ve bu cihetin cenûbında ve harem-i hü-mâyûn dâ'iresiyle Şimşîrlik mâ-beyn-i hü-mâyûnı ve İkinci Sultân 'Osman Hân Kaş-ı hü-mâyûnı ve bağçe içinde dârû's-sa'âde ağası kaş-ı vardır.

Bağdâd Köşki'nde Lâlelik ta'bîr olunan bağçecige inildikde Mustafâ Paşa Kaş-ı ve Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleri 'aşr-ı 'âlîsinden kalma tâm kâr-gîr ve pek metîn baş lala kulesi ve birkaç ayak neredüban ile inildikde bağçe derûnında şehzâdegân efendiler hazretlerine mahşûş bir küçük kaş ile Şuffe Câmi'-i Şerîfi ve cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Şânî 'aşr-ı 'âlîsinde silahdâr ağalar için yapılmış olan fevkânî dâ'irenin tahtında Kemer Altı Kapısı hizâsında şuffe ocağı ve dâ'ire-i [314] silahdârîden şarka doğru gidilür iken çadır kaş-ı hü-mâyûnı ve üçüncü yeri köşki ve daha aşağı Gül-hâne Meydânı'na doğru inildikde İshâkiyye, Gül-hâne, Sinân Paşa, Balık-hâne kaş-ı hü-mâyûnları ve Sultân Mahmûd Hân-ı Şânî hazretleri 'ahd-i

hümâyûnlarında tecdîd ü tezyîn olunan Topkapu Sarây-ı hümâyûmı civârında Selîm Hân-ı Sâlis 'ahd-i 'âlîsinde yapılmış olan derûnındaki cidârı sel-sebîllî Şevkiyye ta'bîr olunur muşanna' İncüli Kaşr-ı hümâyûmı ve Topkapu'ya karîb kal'a bedeni üzerinde dârü's-sa'âde ağası dâ'iresi ve Yalı Köşki tarafında Sepetçiler Kaşr-ı hümâyûmı ve sâhilde Yalı Köşki bağçe içinde Yalı Köşki kapusından çıkılur bostâncı başı dâ'iresi ve hâşekîler koğuşı ve furun ve hammâm ve mahallinde îrâd olunan bostâncılar ocakları ki bunlar içün bir câmi'-i şerîf ve ve mezbeciler ve degirmen ve bamyacılar ve fıkra-i mahşûsında zıkr olunan sâ'ir ocaklar içün sâhilde hâlâ mevcûd dîger bir câmi'-i şerîf ve bâlâda mezkûr kapuların cümlesinin yemîn ve yesârında kapucuların ârâmları içün mükemmel koğuşlar olduğu meşhûdum olmuş idi.

Yukarıda ocak ve hizmetleri beyân ve ta'dâd olunan enderûn ağalarıyla teber-dârân ve hâşekiyân ve bostâniyân neferâtı devlet-i 'aliyyenin yeñiçeri ve sipâh ve silâhdâr ve sâ'ir ba'zı ocakları efrâdına nisbetle şadık u gayûr ve içlerinden ahyânen zuhûr iden kem-mâyegân, târîh-şinâsân-ı rûzgâra emr-i gayr-i mestûrdur. Bunların meslek-i mu'tâdları olan istikâmete delâ'il-i 'adîde îrâdı kâbil olduğu hâlde yakın vakitlerde ya'nî 'ahd-i 'âlî-i Ahmed Hân-ı Sâlis'de İbrâhîm Müteferrika'nın ta'rîfiyle Üsküdâr'da tahfîr ü ta'lîm olunup hâşıl olan dört yüz kadar mu'allim 'asker Üsküdâr tarafındaki bostâncı ocaklarından ve Mahmûd Hân-ı Evvel 'aşr-ı 'âlîsinde Üsküdâr'da Toptaşı'nda ittihâz olunan humbara-hâne ve mühendis-hânede ictimâ' iden neferât dañi kezâlik hâşekîlerle Bogaziçi bostâncı ocakları efrâdından ictimâ' itdirilmiş ve yukarıdaki bî-çâre mu'allim-i mazlûmlar Dâmâd İbrâhîm Paşa'nın şehâdetiyle berâber yeñiçeri hâ'inlerini küşte-i tîğ-ı gâdrleri olarak kâmilen şehîd edilmiş ve bu hambaracı ve mühendisler lehül-hamd bir dâhiyeye uğramadan kurtulmuşlar ise de tahşîl itdikleri fenlerin ikmâli te'hîr olundığı hâlde hükmi-zamân degişerek bunlardan 'aşr-ı Muştafâ Hân-ı Sâlis'e kalanlar şadr-ı a'zam Râgîb Mehmed Paşa'nın himmetiyle toplanup Kâgîd-hâne ve Kara Ağaç taraflarında mensûb oldukları fenlerin tahşîliyle veriş [315] itdirilmiş ve işte bunların ahlâf ve fenleri 'aşr-ı 'âlî-i Selîm Hân-ı Sâlis'e kadar kalup ol vakit mahşûs humbara-hâne ve hendese-hâne inşâsıyla ta'lîm ü ta'allûm ve intizâmına germiyyet üzere devâma himmet buyurulmuş ve biraz zât dañi yetişmiş iken tebeddül-i saltanat cihetiyle bun-

lar daği sukût-ı i'tibâr ile 'aşr-ı 'âlî-i hazret-i Mahmûd Hân-ı Şânî'ye kadar mu'atıl kalmış ve ol 'ahd-i 'âlî mukaddime-i huşûl-i ragbete iktirân ile istihşâl-i fenn-i hey'et ve hendeseye mübâşeret olunmuştur.

'Aşr-ı 'âlî-i Selîm Hân-ı Şâliş'de bed' olunan nızâm-ı cedîd 'asâkir-i mu'allemesi Beşiktaş ve Bogaziçi ve Üsküdâr bostâncı ocakları efrâdından ictimâ' itdirilerek Tolmabağçe'niñ arkasındaki Levend Çiftliği'ne müceddeden inşâ olunan kışlaya ve bir sınıfı Dâvud Paşa ve Râmi Çiftliği ve sâ'ir ol havâlî bostâncı ocakları neferâtına mensûbiyetle Dâvud Paşa Şahrâsı'nda ve Üsküdâr havâlîsi ocakları neferâtı Üsküdâr'da Tazıcılar'ın üst tarafındaki Mehmed Paşa Kaşrı hizâsına Selîmiyye tesmiye olunan cebele yapılan kışlaya cem' ve ta'lîm itdirilmiş ve vak'a-i hal'-ı Selîm Hânî'de yeñiçeri hâ'inleri bunları daği tu'me-i zebân-ı şemşîr eylemişlerdir.

Bir sene mürûrında 'âlemiñ ümîdine tâze cân viren cülûs-ı Mahmûd Hân-ı Şânî'de şadr-ı a'zam 'Alemdâr Muştafâ Paşa himmetiyle yeñiden tahrîr olunan ve ismine Sekbân dinilen 'asâkir-i nizâmiyyeniñ ekserîsi altı mâh soñra müşârün-ileyhiñ mahrûken vukû'-ı şehâdetinde tîğ-i gadr ile heb olmuş ve hâdişeden on sekiz sene soñra zuhûr ider vak'a-i hayriyyede hîdmet iden teber-dârân ve hâşekiyân ve topçıyân ve humbaracıyân ve kalyoncıyân ve lağımcıyân ve bostâncıyân bulunmuştur.

Bu vukû'âtı beyânden maksad cild-i âfîde terceme-i hâllerinde beyân olunacağı vechile enderûndan silâhdâr şadr-ı a'zam Bosnalı Kara Dâvud Paşa hâ'iniyle hâşekîlerden hâ'in Arnabud Dervîş ve Arnabud Receb ve şeh-rî Hâfız İsmâ'îl Paşaların ef'âl-i rediyyelerini tevârîh müfessir olup ancak öyle bir cem'ıyyet-i keşrede böyle dört beş nefer haveneniñ vücûdî birçok aşdıkânîñ hîdemât-ı mebrûre ve istikâmet-i mevfûrelerini setr ü tağmîd ile şânlarına şe'n getüremeyeceğinden ve her meslek ve dirlikde şâdik ve hâ'in bulunacağından sâ'ir cem'ıyyetlerden tefeyyüz idenlerin içlerinden zuhûr iden muhtîlerin keşreti sarây-ı humâyûna mensûb olan hatâ-kârları kâle getüremeyeceğinden sarây halkını tahmîk u techîl itmek isteyenlere bir 'ibret olmak için bu kâdarcık bir muhâkemecikle beyân-ı ma'lûmâta ibtidâr eyledim. Bundan ziyâdesi enderûn-ı [316] humâyûndan tefeyyüz idenler ile sâ'ir mahallerden feyz-yâb olanların târîhler rivâyetlerince ahvâllerini muvâzene ve tefekkür iderek munşifâne muhâkeme ve hükme mütevaakkıf ol-

mağla bu huşûsuñ işbâtını vicdân-ı aşhâb-ı inşâfa havâle ile buracıkda bu kadarla iktifâ eyledim.

Ancak bu beyândan taraf-dârlık ve ğaraż-kârlık tefehhüm ve tevehhüm olunur ise şırf zu'm kabîlinden olarak günâha girilür. Zîrâ aşıl maqşad mücerred ma'lûmât ve mesmû'ât ve meşhûdâtını beyândan 'ibârettdir. Çünki fenn-i kitâbetde kendüsini Nergisî'ye fâ'ik ve Kâra Çelebi ile Veysî ve Ferîdûn'ı sâbık 'add idüp de eline geçen işiñ haqq-ı îfâsına muktedir olamayın ba'zı had-nâ-şinâs 'uqûl-i basîte ve zehâb-ı za'îfe aşhâbı lisânından işidilen ve kalem-i haţâ-raqamlarından alınan ma'lûmâta göre sarây-ı hümayûndan müfîz ba'zı zevâtdan gördükleri ma'lûmât-ı dürüstîye dürüst nazarıyla bakup da "cânım işte bu kurşun ârâm iden sarâydan çıkmalıktır" gibi ve "sarâyılıktır" gibi vuqû' bulan ta'rîzâtları ma'nâsınıñ nereye varacağını kendileri de bilmez olanlara ve eger daha bunlar gibi zâhir-bîn ve bûlehâ var ise anlara neşâyıh yolında bir hıdmet 'arzı ğarażıyla it'âb-ı hâmeye mübâderet olundu.

Hâtime-i Cild-i Evvel:

İşbu cild-i evvelin münderecâtı Sultân 'Osmân Hân-ı Gâzî hazretlerinden bed' ile onuncu şehriyâr-ı ma'âlî-âşâr Kânûnî Sultân Süleymân Hân-ı Gâzî hazretleri 'ahd-i hümayûnlarına kadar sarây-ı hümayûnuñ hikâye-i intizâm-ı ahvâli arasında sâ'ir selâtin-i 'Osmâniyye'den bi-hasebi'l-lüzûm münâsebet alan pâdişâhânın dañı bu huşûşa müte'allık olan icrâ'ât ve âşâr-ı hümayûnları yazılmış ve ol bâbda istihsâl olunabilen ma'lûmâtın 'ilâvesine ibtidâr ile bundan şofrakı yazılan ikinci cildde ol mekteb-i feyz-meksebden tefeyyüz iden şadr-ı a'zam ve şeyhu'l-islâm ve kapudân paşalar ile irtihâl-i dâr-ı bekâ itmîş olan sâ'ir vüzerânın terceme-i hâlleri münderic bulunmuş olmağla mütâla'aya ragbet buyuran zevâtdan haţî'âtının 'afvı niyâz olunur. Vehüve'l-Muvaffak ve'l-Mu'în.

TAKRİZ KISMININ İNDEKSİ

(Şahıs, Mekan, Eser, Kavim, Millet)¹³²

Abdunnâfi‘ Efendi (Resmo sancağı mutasarrıfı): 9, 11

Abdurrahman Sâmî Paşa: 1, 2

Acem: 15

Âdem (Hz.): 17

Ahmed Atâ (Tayyârzâde, müellif): 2, 4, 5, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18

Ahmed Cevdet Paşa: 2, 3

Âl-i Osmân: 5, 8

Arab: 15

Bandırma Hânkâhı (Üsküdâr'da İnâdiye Mahallesi'nde): 16

Ceyhûn: 17

Emîn Efendi (Sır kâtibi yamağı, dâru'l-mu‘allimât müdürü, Ayıntâbî Hâce
Es‘ad Efendizâde): 16

Erjeng: 4

Filibe: 12

Hâlis Efendi (Evkâf-ı hümayûn mektupçusu, Yemen vilâyeti defterdârı):
14, 16

Hasan Fehmî Efendi (Akşehrî): 1

Hasan Hakkı Beyefendi (İşkodralı Mustafâ Paşazâde, Filibe mutasarrıfı): 7,
9

İlyâs Efendi (Letâ‘if-i Enderûn müellifi, Hâfız Hızır): 14, 15

İnâdiye Mahallesi (Üsküdâr'da): 16

132. Not: İndekste ki sayfa numaraları eski harfli metne aittir.

İrfân Paşa: 3

İşkodra: 7

İzzet Molla (Divân-ı ahkâm-ı adliye a'zâsı, evkâf-ı hümayûn müfettişi, Mektûbîzâde): 12, 13

Konya: 18

Letâ'if-i Enderûn (Hâfız Hızır İlyas'ın): 13

Muhammed (Hz.): 4

Muhsin Efendi (Şeyh Selâmet Efendizâde Şeyh Fahrüddîn Efendi'nin oğlu, şûrâ-yı devlet kâtiplerinden): 16, 18

Mustafâ Paşa (İşkodralı): 7

Nâsır Abdulbâkî Dede: 6

Nezîh Bey (Müellif Tayyârzâde Atâ'nın oğlu, Konya vilayeti mektupçusu, Mehmed): 18

Osmân Salâhüddîn Dede (Mevlevî şeyhi): 4, 6

Resmo: 9, 11

Rızâ Efendi (Şûrâ-yı devlet a'zâsı): 6

Rûmili: 12

Sa'dullâh Beyefendi (Ma'âdin-i hümayun müdürü): 13, 14

Sultân Abdulazîz: 15

Sultân Abdulhamîd (I.): 11

Sultân Mahmûd (II.): 11

Sultân Mustafâ (III.): 11

Sultân Mustafâ (IV.): 11

Sultân Selîm (III.): 11

Târîh-i Atâ: 3, 4, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18

Tayyâr Efendi (Müellifin babası): 11

Üsküdâr: 16

Veys Paşa (Rumeli beylerbeyi, Filibe mutasarrıfı): 12

Yemen: 14

I. CİLDİN İNDEKSİ

(Şahıs, Mekan, Eser, Kavim, Millet)¹³³

- A -

Abbâsî: 7, 27, 92

Abdal Mûsâ Baba: 22

Abdâl Şeyh: 11

Abdî Çelebi (Merzifonî, Şeyh-zâde, Mevlâna): 128

Abdî Paşa (Sır kâtibi, müverrih) Târîhi: 5

Abdî Paşa (Şûrâ-yı devlet a'zâsı, Çerkes): 5

Abdî Paşa Târîhi: 156

Abdu'l-Evvel (Ümmü Veledzâde, Molla): 83

Abdulfettâh Âmidî: 104

Abdulfettâh Ağa (Başkapı gulâmı): 5

Abdulfettâh Ağa (Cündî): 268

Abdulganî Ağa (Cündî): 268

Abdulahak Molla (Hekimbaşı): 103

Abdulhalîm Paşa (Cündî, Müşîr): 268

Abdulhalîm Paşa (Dördüncü ordu müşîri, şûrâ-yı devlet a'zâsı): 5

Abdulkâdir Gîlânî: 125

Abdulkâdir Hamîdî (Padişah hocası, Molla): 66

Abdulkâdir Sûfî (Şeyh): 128

Abdülkerim (Kazasker, Molla): 65

Abdülkerîm Efendi (Cennet Filizi, musikişinâs): 141

Abdülkerîm Efendi (Hâcezâde müftî, Molla): 82

133. Not: İndekste ki sayfa numaraları eski harfli metne aittir.

- Abdülkerim Efendi (Müftî, Mevlânâ Şeyh): 127
- Abdullâh Ağa (Cündî): 268
- Abdullâh Ağa (Cündî, Büyük): 268
- Abdullâh Ağa (Cündî, Hazîneli Çukadâr): 269
- Abdullâh Ağa (Cündî, Kula): 268
- Abdullâh Ağa (Dârüssaâde ağası, Paşa چراğı): 181, 268
- Abdullâh Ağa (Kula, Cündî): 180
- Abdullâh Ağa (Şehlevendim, Hâfız, musikişinâs): 141
- Abdullâh Bey (İskenderiyeli): 136
- Abdullah Çelebi (Yemen defterdârı): 90
- Abdullâh Dede Efendi (Akşehirli, Çıkıncı Şeyh): 128
- Abdullâh Efendi (Şârih-i Mesnevî, Sarı): 301
- Abdullah Hacı Halîfe (Kastamonulu, Şeyh): 67
- Abdullâh-ı İlâhî (Simavlı, Şeyh): 67
- Abdullatîf (Şeyh Vefâ halîfesi, Şeyh): 110
- Abdullatif bin Melek: 29
- Abdullatîf Çelebi (Müderris, Kastamonulu, Molla): 127
- Abdullatîf El-Makdisî (Şeyh): 33
- Abdullatîf Halîfe (Nakşibbendî Şeyh): 128
- Abdolvâsî' (Bursa kadısı, Dimetokalı, Molla): 110
- Abdolvâsî' Çelebi (Rumeli kazaskeri, Molla): 127
- Abdurrahîm-i Merzifonî (Şeyh): 33
- Abdurrahmân (Gâzi): 7
- Abdurrahmân (Gümüslüoğlu, Şeyh Hüsâmeddinzâde, Şeyh): 33
- Abdurrahmân (Kara): 10
- Abdurrahmân (Musâhib, Kadı Çelebizâde, Molla): 83
- Abdurrahmân (Saray hocası, Müeyyedzâde, Amaşyavî Molla): 82, 110
- Abdurrahmân Ağa (Hâfız, musikişinâs): 141
- Abdurrahman Câmî (Molla): 67, 84
- Abdurrahmân Efendi (Rumeli kazaskeri, Molla): 127
- Abdurrahman Erzincânî (Şeyh): 29
- Abdurrahmân Sûfî (Şeyh, müderris): 84
- Ablabodoros (Müneccim): 55
- Abostinos (Küçük): 54

- Acem: 46, 48, 67, 108, 122, 268
 Acı Çeşme: 55
 Adalar Denizi: 114
 Adana: 11, 24, 28, 64, 77, 109, 126, 235
 Aden: 87, 88, 90, 91, 97, 124, 134, 135
 Afganistân: 234
 Afra: 48
 Afrika: 114
 Afrodidi: 52, 54
 Afyon Karahisar: 12
 Ağalar Câmii: 221, 312
 Agustus (Kayser): 48
 Ahî Çelebi (Fatih'in Hekimbaşısı): 82
 Ahî Evran Sultân: 11
 Ahî Hasan Bahâdır (Şemsüddîn oğlu): 7
 Ahî Hasan: 11
 Ahmed Ârif Çelebi (Yiğitbaşı): 8
 Ahmed Ağa (Çilingirzâde, musikişinâs): 141
 Ahmed Ağa (Cündî, Araboğlu): 269
 Ahmed Ağa: 28
 Ahmed Atâ (Müellif, Tayyârzâde): 4, 76
 Ahmed Bey (Musâhib-i Orhân Hân-ı Gâzî): 7
 Ahmed Bey (Tatar Hân, Cündî): 180, 181, 268
 Ahmed Bey: 136
 Ahmed Bîcân (Gelibolulu Şeyh): 36
 Ahmed bin Abdullâh El-Kırîmî (Molla Seyyid): 36
 Ahmed Buhârî-i Nakşbendî (Şeyh Seyyid): 84
 Ahmed Eyyûb Paşa (Yemen valisi): 89
 Ahmed ibni İmâm Nâsır: 87
 Ahmed Kâmil Efendi (Kırîmî, Tatar, Hâfız, musikişinâs): 141
 Ahmed Muhtâr Paşa (Ferîk, Yemen valisi): 89, 124
 Ahmed Paşa (Hersekzâde): 136
 Ahmed Paşa (Hezârpâre): 286
 Ahmed Paşa (Hızır Beyzâde, müftî Molla): 66, 82

- Ahmed Paşa (Mısır vâlisi): 87
- Ahmed Paşa (Veliyyüddinzâde, Bursalı, şâir): 59, 66, 69
- Ahmed Paşa (Yemen valisi ve kumandanı): 124
- Ahmed Paşa (Yemen valisi, Adanalı): 89
- Ahmed Paşa (Yemen valisi, Kürd): 124
- Ahmed Paşa (Yemen valisi, Süleymaniyeli): 89
- Ahmed Râşid Beyefendi (Miralay, Yemen ve San'a Târihi müellifi, El-Hâc): 86
- Ahmed Şemsüddîn Efendi (Kemâl Paşazâde): 64, 107, 127
- Ahmedî (Şair, İskendernâme müellifi): 29
- Ahur Kapısı: 56
- Ak Ağalar Kapısı: 311
- Ak Şemseddin (Göynüklü): 35, 66, 70
- Akâyid: 65
- Akbaş Mahmûd Gâzî: 8
- Akbıyık Şeyh: 36
- Akça Koca: 7
- Akdeniz: 114
- Akogur: 7
- Aksarây: 67, 84, 109
- Akşehir: 84, 128
- Aksungur Ağa (Gâzi): 7
- Aktimur Bey: 7
- Alâüdddîn Sîpâhî Halîfe (Şeyh): 84
- Alâüddîn (Fahrüddin Râzî evlâdından): 66
- Alâüddîn Ali (Fenârîzâde. Rumeli kazaskeri, Molla): 82
- Alâüddin Ali (Müftî, Molla): 65
- Alâüddin Ali Çelebi (Bursa kadısı): 66
- Alâüddîn Esved (Gâzi): 7
- Alâüddîn Paşa (Orhan Gâzî'nin birâderi): 12, 14, 16, 20, 112
- Alâüddîn-i Koçhisârî (Molla): 36
- Alâüddîn-i Semerkandî (Tefsir sâhibi Molla, Seyyid): 36
- Alay Kasrı: 247, 269, 277, 304, 310
- Aleksandr Efendi (Roma sefîri): 42

- Alem Dağı: 20, 308
 Alî (Bursa müftüsü Molla Yegen): 82
 Ali (Hz.): 126, 210, 255
 Alî (Meymûn-ı Magribî'nin oğlu, Şeyh): 84
 Alî (Şeyh Kara): 84
 Alî Ağa (Girîdî, Silahdar): 286
 Ali Ağa (Hazinedâr): 85
 Ali Ağa (Kemânî, musikişinâs): 141
 Ali Ağa (Sûde Karyeli): 159
 Ali Alâuddin bin Molla Şemsüddin Fenârî (Bursa Kadısı): 66
 Ali Beg (Cündî, Tunusluzâde Kâşif): 181, 269
 Ali Bey (Karlı): 24
 Ali Bey (Yahşî Bey'in pederi): 28
 Ali Bey Köyü: 310
 Ali Çelebi (Ezelîzâde, vâiz, Ayasofya'da sâkin, Şeyh): 128
 Ali Çelebi (Fereli Şeyh Sinân-zâde, Kara): 128
 Ali Cevâd Bey: 269
 Alî Efendi (Zenbilli, Şeyhülislam): 99
 Ali Haydar Çelebi (Gâzî Karaoğlan oğlu): 8
 Ali Herâtî (Şeyh, Musannif): 66
 Ali Hicâbî Çelebi (Mevlânâ, kâdî, sûfî): 110
 Ali Kûşî (Ayasofya müderrisi, Mâverâünnehir'den): 66, 67
 Âl-i Osmân: 3
 Ali Paşa (Aşkar, Cündî): 180, 268
 Ali Paşa (Çorlulu, şehid, Mona fatihi): 37, 78, 79, 159, 161, 162, 164, 165, 186, 201, 208, 254, 285, 286
 Ali Paşa (Gâzî Ahmed Paşazâde, sadrazam): 179
 Ali Paşa (İzvornikli, Temred): 136
 Alî Paşa (Semîn, Semiz): 136, 286
 Ali Paşa (Sofu): 136
 Ali Paşa (Tameşvâr beylerbeyisi, Hâdım): 136
 Ali Paşa (Yemen valisi, Halebli Şerîfzâde): 89, 124
 Ali Râ'ik Efendi (Şıkk-ı Evvel defterdârı): 286
 Âl-i Ramazân: 97

- Alî Rızâ Paşa (Kılârlı): 5
Ali Şir Nevâyî: 67
Ali Sûfî Cemâlî (Müftî, Molla): 82
Ali Tûsî-i Acemî (Molla): 63, 65
Ali Yâver Paşa (Yemen valisi): 124
Alkiyobadi: 46
Alma Romanları: 49
Altı Mermer: 50, 51
Amasya: 30, 31, 32, 33, 70, 76, 82, 83, 110, 127, 128, 177, 178, 235
Amerika: 114
Âmirîler: 89
Ammâr bin Yâsir (Hz.): 210, 255
Anadolu Hisarı: 27, 70
Anadolu: 27, 57, 91, 102, 103, 125, 305, 307
Anber Ağa (Dârüssaâde ağası): 268
Andonina: 47
Andonyus: 47
Ankara: 34, 235
Ankona: 117, 119, 120
Anmudorbiyo: 55
Antakya: 235, 236
Apolyos: 48
Arab Şâh (Müverrih): 28
Arab: 69, 108, 135, 181, 268
Araba Kapısı: 311
Arabistân: 91, 97, 106, 128, 164
Arasta Hamamı: 308
Argoslular: 45
Arif Ağa (Hekimbaşı, hacı): 5
Arif Ağa (Tanbûrî, Keçi, musikişinâs): 141
Arkadiyus Hamamları: 51, 52
Arkadiyus: 51
Arnavud Köyü: 231, 308
Arnavudluk: 22, 293

- Artemis: 52
Aşık Kâsım Efendi (Müderris, Molla): 127
Aşık Paşa: 11
Asım Efendi (Ayıntâbî Ahmed, Kâmus mütercimi): 235
Astatyon: 50
Asya: 46, 48, 49, 114
At Meydânı: 43, 54, 56, 111, 125, 228, 308, 309
Atâullâh El-Kirmânî (İlm-i nücûmda mâhir, Mevlânâ)v
Atinalular: 46
Avadân Kapısı: 311
Avlonya: 119
Avrupa: 39, 49, 57, 114, 115, 118, 119, 120, 157
Aya İrini: 42, 52, 53
Ayâs (Padişah hocası, Molla): 66
Ayasofya Câmii: 38, 39, 41, 53, 56, 60, 66, 70, 80, 92, 143, 158, 165, 215, 217, 219, 220, 223, 230, 239, 240, 291, 309
Ayasofya Kilisesi: 42
Ayastefonoz: 231
Ayavla Harnavan: 50
Ayazma: 310
Aydın Paşa (Yemen valisi): 89
Aydın: 83, 110
Ayineli Kavak Sarâyı: 44, 58
Ayıntâb: 235, 307
Aykur Alp Edebalı: 7, 10
Ayliyanos: 38
Ayoliyus: 48
Ayosinyanus: 53
Ayostinatos (Kayser): 42, 49
Ayostinyalonis: 52
Ayostiyanon: 53
Aytogdı (Gâzî): 7
Azerbaycan: 97
Azîz Ağâ (Cündî): 268

- B -

Baba Haydar Mahallesi: 125

Baba Haydar Semerkandî (Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr muhiblerinden, Şeyh):

128

Baba İlyâs: 11

Baba Ni'metullâh Nahcivânî (Tefsir müellifi): 84

Baba Yûsuf Seferihisârî (Şeyh): 84

Baberin Di Tot: 53

Bagdâd Kasrı: 169, 313, 178, 197, 200

Bagdâd: 124, 125, 234

Bahâdır Bey (Balabancık oğlu, Gâzi): 8

Bahâdır Bey (Evrenos Beyzâde): 10

Bahâdır Eyved Bey (Gâzi): 7

Bahâriyye: 308, 310

Bahâüddîn (Müderriş, Şeyh Lütfullâhzâde, Molla): 66, 82

Bahâüddin Ömer bin Şeyh Kutbuddîn: 29

Bahâüddîn Sultan Veled: 11

Bahçe Kapısı: 70, 247

Bahrî Efendi (Şâ'ir): 78

Bahrî Siyâh Boğazı: 77

Bâkî (Şâ'ir): 108, 127, 128, 133

Balabancık: 7

Balat: 70

Balay: 119

Bâlî (Bursa kadısı Aydînî, Molla): 83

Bâlî Halîfe (Şeyh): 128

Balık Pazarı: 70

Balıkesir: 29, 236

Balıkhâne (Beşiktaş Sarâyı'nda): 58

Balıkhâne Kapısı: 310

Balıkhâne Kasrı: 314

Balıkhâne: 190

Balta Limânı: 308

Bamyacı: 32, 178

Bandırma: 94, 300

- Barbaros Hayreddin Paşa: 119, 120
 Barsbay: 87
 Baş Lala Kullesi: 193
 Baş Lala Yeri: 311
 Bavlalabalular: 49
 Bâyezid (Nigdevî, Molla Sûfî): 33
 Bâyezîd Halîfe (Şeyh): 84
 Bâyezîd-i Cedîd Mescidi (Dâvud Paşa kurbunda): 77
 Bayram Ağa (Kara): 161
 Bebek: 58, 231, 308, 310
 Bedrüddîn (Amasyalı Hatîb Kâsımzâde, Molla, Küçük): 110
 Bedrüddîn (Amasyalı, müftû, müderris, Molla, Üçbaş): 110
 Bedrüddîn Baba (Şeyh, Kul): 33
 Bedrüddîn Efendi (Edirne kadısı, Molla, Kölle): 127
 Bedrüddin Fâzıl (Karamânî, padişah hocası, Molla): 83
 Bedrüddîn-i Rakîk (Şeyh): 33
 Behcetü't-Tevârîh: 5, 104
 Behrâm Ağa (Cündî): 180, 181, 268
 Behrâm Efendi (Yemen defterdârı): 88, 90
 Behrâm Paşa (Yemen vâlisi, Kara Şâhin Mustafa Paşazâde): 88
 Behrâm Paşa (Yeniçeri ağası, Serd): 136
 Bekir Efendi (Sultan II. Mahmud'un çukadârı): 202
 Bekir Halîfe (Şeyh, ashâb-ı kerâmâtdan): 128
 Belakren: 56
 Belgrad: 39, 117
 Berberistân: 118, 120
 Bergama: 33, 236
 Berseres: 46
 Beşiktaş Sarâyı: 58, 203
 Beşiktaş: 58, 59, 125, 178, 231, 308, 310, 315
 Beşinci Yeri Kapısı: 311
 Beşîr Ağa (Cündî, Küçük): 268
 Beşîr Ağa (Cündî, Sağır): 268
 Beşîr Ağa (Cündî, Yağlı): 268
 Beşîr Ağa (Dârüssaâde ağası, Hacı): 267

- Beşîr Ağa (İskenderiyeli Sûdçi): 300
Beşîr Lebenî (Koniçeli): 300
Beskinus Sinifros: 47
Beykoz: 310
Beylerbeyi Sarayı: 44, 58, 59
Beyoğlu: 72, 186
Beyrût: 235
Bilâl Ağa (Dârüssaâde ağası, Küçük): 267, 268
Birgivi (Eser): 139, 155
Bizans: 20, 42, 57
Bizanslar: 81
Boğaziçi: 195, 315
Boğazkesen (İstanbul'da): 37, 72
Boğazköyü: 308
Bogdân: 39
Bolayır: 18, 21, 75
Bolu: 236
Bonapart: 122
Bonaparta Mustafâ Paşa (Yemen valisi): 124
Bondelmoneti (Floransalı): 56
Bonolaki Efendi (Doktor): 44
Borfir Kinidos: 53
Bosna: 30, 96, 115, 136
Bostan Efendi Çelebi (Rumeli kazaskeri, Molla): 127
Bostancı Değirmen Mescidi: 77
Bostancıbaşı Köprüsü: 308, 310
Boyabâd: 295
Bozcaada: 236
Budin: 120, 136
Buhârâ: 213, 234
Buhârî-i Şerîf: 65, 140
Bükme Taş Sütun: 54
Bulgurlu Karyesi: 69, 308, 310
Burhâneddin Hüseyin ve Tirmizî (Molla Hüdâvendigâr, Seyyid): 11
Burhânüddin Ahmed (Erzincan Kadısı, Molla): 26

Burhânüddîn Vahîd El-Hirevî: 33

Bursa: 7, 20, 21, 24, 28, 29, 30, 34, 39, 59, 65, 66, 70, 74, 76, 82, 83, 110,
123, 236

Büyük Çamlıca: 167, 308

Büyük Dere: 308, 310

- C -

Ca'fer Ağa (Silahdâr): 133

Ca'fer Çelebi (Anadolu kazaskeri, Molla): 127

Ca'fer Çelebi (Veliyyüdünoğlu Ahmed Paşazâde, Şeyh): 110

Ca'fer Nihâlî Çelebi (şâir, âlim, müderris, Molla): 127

Ca'fer-i Tayyâr (Hz.): 210

Cafer Paşa (Yemen valisi): 89

Cânfezâ Tekkesi: 111

Cebehâne: 53

Celâlüddîn-i Devvânî: 82

Celâlüddîn-i Suyûtî: 33

Cemâl Halîfe: 84

Cemâlî Sûfî Ali Çelebi (Müderris, Mevlânâ): 127

Cemâlüddîn-i Aksarâyî (Molla): 26, 101

Cenevizliler: 63

Cenevre: 114

Cenova: 57

Cevher Ağa (Cündî, Büyük): 268

Cevher Ağa (Cündî, Solak): 268

Cezâyir: 119, 120

Cezâretü'l-Arab: 97, 134, 234

Cidde: 90, 124

Cisr-i Mustafâ Paşa (Edirne'de): 126

- Ç -

Çadır Köşkü: 169, 197

Çaldıran: 84, 97, 101

Çalılı (Neyzenbaşı): 140

- Çamlıcalar: 310
 Candarlı Kara Halil: 22
 Çarşamba (Fatih'te semt): 267
 Çarşamba Pazarı: 159
 Çatladı Kapı: 56
 Çavuş Ali Bey: 7
 Çekirge Karyesi (Bursa'da): 24, 34
 Çelebi Molla Bey (Arab evlâdından İstanbul kadısı, saray hocası): 83
 Çelebi Şeyh: 84
 Çenberlitaş: 50
 Çengel Köyü: 310
 Çerâgân Sarâyı: 58
 Çerniyadis: 55
 Çırpıcı Çayırı: 308
 Çifte Havuzlar: 308
 Çinili Kasr (Beşiktaş'ta): 58
 Çinili Köşk: 181
 Çinili Meydânı: 178, 203
 Çirmen: 22
 Çizme Kapı: 311, 312
 Çubuklu: 310

- D -

- Dağıstân: 97, 213
 Dakiye (Müzehâne müdürü, Doktor): 57
 Dârâ: 129, 145
 Darbhâne Kapısı: 310
 Dârende: 236
 Dâvud (Şeyh): 128
 Dâvud Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
 Dâvud Ağa (Esmâ Sultan başağası, Cündî): 180
 Dâvud Bey: 28
 Dâvud Paşa (Bosnalı, Kara): 315
 Dâvud Paşa (Semt): 50, 51, 77, 231, 308, 310, 315

- Davud Paşa Kapısı: 50
 Dâvud Paşa Köşkü: 190
 Dâvud Paşa Sahrâsı: 315
 Davud Paşa Sarâyı: 58
 Dâvûd-ı Kayserî (Molla): 21, 101
 De'âvî Kasrı: 60
 Demir Kapı: 310, 311
 Depotibsiyus: 50
 Dervîş (Hasekilerden, Arnavud): 315
 Destûn: 38
 Devhatü'l-Meşâyih: 5
 Devlet-i Çerâkise: 106
 Dikili Taş: 126, 309
 Dikili Taşlar: 55
 Dilâver Ağa (Cündî): 268
 Dilâver Ağa (Esmâ Sultan başağası, Cündî): 181
 Dilâver Bey: 136
 Dimetoka: 29, 70, 110
 Disitarbiyun: 53
 Divan Yolu: 126, 309
 Dîvânîhâne Câmiî: 70
 Diyoklidyanus: 48
 Diyon: 46
 Doglu Baba (Îrânî Şayh): 22
 Doka (Müverrih): 51
 Dolap Ocağı Kapısı: 311
 Dolma Bahçe: 231, 310, 315
 Dorisler: 45
 Dosporus (Boğaziçi): 44
 Dudullu: 308
 Dukâkin oğlu: 85
 Dürre (Şârih-i Mesnevî Sarı Abdullah Efendi'nin risâlesi): 301
 Dürretül-Yetîme Fî Ahbâri Mısır'l-Kadîme: 104

- E -

Ebû Bekir (Hz.): 71, 210, 255

Ebû İshak (Yıldırım Bayezid'in alemdârı): 29

Ebû Temmî (Mekke Emîri Şerif Muhammed Ebu'l-Berekât'ın oğlu): 86, 218

Ebû Yûsuf (İmâm): 255

Ebu'l-Fazl (İdrîs-i Bitlisîzâde, Selîm-nâme müellifi, defterdâr, Molla): 83

Ebu's-Su'ûd Efendi (Şeyhülislâm): 84, 127

Ece Beg (Gâzi): 7

Edirne Kapısı: 38

Edirne: 22, 24, 29, 34, 35, 36, 37, 41, 47, 66, 70, 76, 78, 83, 84, 110, 123, 125, 126, 127, 236, 264

Edremid: 29, 236

Efdal Muzafferüddîn (Erbil meliki): 234

Efdalüddîn (Saray hocası, Mevlânâ): 84

Efdalzâde (Müftî, Molla): 82

Eflâtûn: 101, 104, 112

Efrâsiyâb: 56

Egrigöz Kal'ası: 25

Elmâs Ağa (Cündî, Küçük): 268

El-Muhadram (Emîr İskender): 87

Emîn Bey (Karabıçak Hâcezâde, Cündî): 180

Emîn Bey (Köprülüzâde, çukadâr): 287

Emîn Kâşif (Cündî): 181

Emîr Buhârî Mahallesi: 125

Emîr Buhârî Tekkesi Mescidi (Fâtih civarında): 77

Emîr Buhârî: 27, 33, 35, 76

Emîr Efendi (Tebrîzî, Mevlânâ, Saçlı): 127

Emîr İskenderü'l-Karamânî (Yemen hâkimi): 87

Emîr Kemâl (Yemen hâkimi): 87

Emir Muhammed ibni Nâsır: 87

Emîrâhûr Câmiî: 50

Endülüs: 84

En-Neşşâr Mustafâ Bey (Yemen Beylerbeyi): 87, 88

- Envâru'l-Âşıkîn (Ahmed Bîcân'ın): 36
 Erbil: 234, 235
 Erdebîl: 128
 Erdel: 97, 252
 Erdşîr: 84, 132
 Eren Köyü: 308, 310
 Ergene Köprüsü: 34
 Ertuğrul Gâzi: 7, 19
 Erzurum: 96
 Es'ad Efendi (Sahhâflar Şeyhizâde Mehmed, vak'anüvîs): 5, 233
 Eski Ali Paşa (Semt): 218
 Eski Roma: 49
 Eski Sarây: 43, 51, 56, 57
 Eskişehir: 6
 Esmârû't-Tevârîh: 59
 Eşref Bey (Yemen'de Maslahat memuru): 90
 Evlâd-ı Mutahhar: 122, 123, 134
 Evrâk-ı Perîşân: 38, 39
 Evran Şeyh: 22
 Evrenos Beg (Gâzi): 7, 25
 Eyyûb (Semt): 58, 111, 309
 Eyyûb Sultân: 70
 Eyyûb-ı Ensârî Türbesi: 35, 56

- F -

- Fahrüddîn Efendi (İsrâfilzâde, Molla): 127
 Fahrüddin Râzî: 26, 66
 Fahrüddîn-i Acemî: 33
 Fârâbî: 5, 141
 Fars: 69
 Fâtih (Semt): 77
 Fâtih Câmii: 70, 77, 80, 158, 190, 214, 267
 Fâzıl (Lahec Şeyhi): 91
 Fâzıl Ahmed Paşa (Köprülüzâde): 78, 287

- Fâzıl Bey (Gâzi): 7
Fazlî Paşa (Yemen valisi): 89
Fenâr Bahçe Sarâyı: 44
Fenâr Bahçesi: 58, 308, 310
Ferdinand: 120
Ferdinando (Macaristan kralı, I.): 116, 117
Fere: 128
Ferhâd Paşa (Arnavud): 136
Ferhâd Paşa (Yemen vâlisi, Solak): 88, 90, 135
Ferîdûn (Münşeât sahibi): 316
Ferîdûn Bey: 133
Ferîdûn Ulu Ârif Çelebi: 17, 20, 279, 282
Ferrum: 56
Fertirolos: 57
Fetâvâ-yı Bezzâziyye: 29
Fetâvâ-yı Hadîsiyye (Heysemî'nin): 234
Feyzullâh Ağa (Sisli, Cündî): 180, 181, 268
Feyzullâh Efendi (Şeyhülislâm: 41
Fezleke (Kâtip Çelebi'nin): 5
Fidalya: 45, 50
Filakis: 53
Filibe: 8, 22, 31, 24, 128, 235
Filibos: 46
Filoransa: 56, 114
Filorya: 58, 231, 310
Filostratos: 45
Filyodamos: 47
Fındıklı: 125
Fıranjiyati: 116
Fıransuva (I. Fransa Kralı): 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119
Fireng: 129
Firengler: 53
Fîrûz Bey (Gâzi): 8, 10
Fîrûz Bey: 28

Fisagoras: 5, 141

Foça: 67

Fodniyus (Müverrih): 44, 50

Fordinos: 54

Fransa: 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121

Füsûs: 21

- G -

Galadiler: 46

Galata Kulesi: 82

Galata Sarâyı: 72, 73, 76, 77, 78, 79, 81, 96, 110, 111, 112, 113, 137, 153,
156, 157, 158, 161, 165, 184, 185, 186, 187, 214, 283, 284, 291, 298

Galata: 63, 72, 77, 78, 111, 186

Gallus (Kayser): 47

Garamatikos: 57

Gavrî (Çerkes): 85, 103

Gazanfer Ağa (Cündî): 268

Gazanfer Paşa (Yeniçeri ağası): 136

Gaze Mustafa Bey (Yemen vâlisi): 87

Gedûs Suyu: 77

Gekbûze: 133

Gence: 97

Gerede: 214

Germiyan: 25

Geyiklü Baba: 11, 21

Geyve: 76

Girid: 114, 159, 236, 287

Gök Meydânı (Şâm'da): 126

Göksu: 231, 308, 310

Gührâb (Bî-zebân): 171

Gül Baba: 72, 73

Gülhâne Kasrı: 169

Gülhâne: 55, 178, 190, 231, 298, 299, 303, 314

Gülistân: 83

Gümrük Pîşgâhı Câmii: 70
 Gümüş Kapı: 311
 Gümüş Suyu: 309
 Gündüz Alp Gâzî: 7
 Gündüz Bey (İnönü mîrlivâsı, Gâzi): 7
 Gürcistân: 85, 97, 252
 Güzel Hisâr: 28

- H -

Haber-i Sahîh: 25
 Habeş: 90
 Habeşistân: 90, 97
 Habîb (Çelebi Halîfe-i Karamânî, Şeyh): 67
 Hâce Bey (Gâzi): 8, 10
 Hâce Târîhi: 104
 Hâcezâde Tehâfütü: 83, 127
 Hacı Bayram Velî: 29, 33
 Hacı Bektâş-ı Velî: 27
 Hacı Çelebi (Müeyyedzâde, Şeyh): 110
 Hacı Halîfe (Menteşeli, mürşid, şeyh): 128
 Hacı İlbec (Karesilü): 7
 Hacı Paşa (Yemen valisi): 89
 Hâdım: 213, 307
 Hadîkatü'l-Cevâmî': 5, 78, 112
 Hadîkatü'l-Vüzerâ: 5
 Hâfızuddîn Efendi (Acem hâfız, müderris, Molla): 127
 Hâfızuddîn El-Kürdî (Bezzâzzâde, Fetâvâ-yı Bezzâziye müellifi): 29
 Hakîm Çelebi (Nakşibendî Şeyh): 128
 Hakîm Şâh Kazvînî (Molla): 127
 Haleb: 85, 96, 123, 124, 125, 127, 213, 234, 235
 Halebî (Eser): 139, 155
 Hâlet Efendi: 295
 Halıcılar Köşkü: 109
 Halîfe Şeyh Karamânî: 84

- Halîl Efendi (Geredeî, Es-Seyyid, El-Hâc): 214
 Halîm Çelebi (Kastomonulu, Molla): 110
 Halil Paşa (Çandarlı Kara): 112
 Hamîd (Bî-zebân): 171
 Hamîd Ağa (Gâzi): 8
 Hamîd bin Mûsâ El-Kayserî: 29
 Hamîd Çelebi (Rumeli kazaskeri, Molla): 127
 Hamîd: 127
 Hamîdî Molla Kara Seydî (İstanbul kadısı): 82
 Hamîdüddin El-Hüseynî (Dâire-i hümâyûn hocası): 66
 Hâmîdî (Acem, şâ'ır): 69
 Hamza (Müftî-i Karamânî, Molla): 36
 Hanri (II.): 121
 Hanri (İngiltere kralı, VIII.): 115
 Harem İskeleyi: 308
 Harem-i Hümâyûn Kapısı: 311
 Harem-i Şerif: 86
 Haremeynü's-Şerîfeyn: 106
 Harîta-i Kapudânân: 5
 Harput: 179, 235
 Has Âhur Kapısı: 311
 Hasan Ağa (Cündî, Çerkes): 268
 Hasan Ağa (Cündî, Çetin): 268
 Hasan Ağa (Cündî, Çopur): 268
 Hasan Ağa (Cündî, Gemalmaz): 268
 Hasan Ağa (Cündî, Kato): 268
 Hasan Ağa (Cündî, Uzun): 268
 Hasan Ağa (Sermahfil, musikişinâs): 141
 Hasan Bahâdır (Şemsüddîn oğlu): 7
 Hasan Begzâde Târîhi: 5
 Hasan Bey (Cündî, Katoşazâde): 269
 Hasan Bey (Yarhisâr mîrlivâsı, Gâzi): 7
 Hasan Beyzâde Târîhi: 156
 Hasan Cân Çelebi: 108

- Hasan Çelebi (Yemen defterdârı): 90
 Hasan Çelebi bin Mehmed Şâh Fenârî (Molla): 66
 Hasan Kâşif (Cündî): 181
 Hasan Paşa (Yemen valisi, Bostancıbaşı): 90
 Hasan Paşa (Yemen vâlisi, Arnavud): 89
 Hasan Samsûnî (Kazasker, Molla): 65
 Haseki Sultân: 126
 Hasköy: 236, 310
 Hâşim Bey (Seyyid Mehmed Ağazâde, musikişinâs): 141
 Hâşiye-i Arûz: 83
 Hâşiye-i Metâlî': 83
 Hâşiye-i Tecrîd: 83, 110, 127
 Hâtem: 25, 286
 Havâşî-i Telvîh: 110
 Hayâlî (Eser): 83
 Haydar (Hz. Ali): 71
 Haydar Ağa (Cündî, Küçük Hüseyin Paşa çerâğı): 180, 181, 268
 Haydar Paşa (Kapı ağası, Hâdım): 136
 Haydar Paşa (Semt): 310
 Haydar Paşa (Yemen valisi): 89
 Haydar Paşa: 308
 Hayrullâh Efendi (Abdulahak Efendizâde) Târîhi: 5
 Hayrüddîn (Molla): 66
 Hayrüddîn Efendi (Padişah hocası, Kastamonulu, Mevlânâ): 126
 Hayrüddin Çelebi (Mi'mâr): 77
 Hebromon: 56
 Hemdemî (Solakzâde Mehmed) Târîhi: 5
 Hemedân: 36, 97
 Heraklibovis: 45
 Hereke: 7
 Herodbalos: 46
 Hersek: 30, 136
 Hırka-i Sa'âdet: 58
 Hısnul-Hasîn (Eser): 29

- Hızır Bey (Bursa kadısı, Molla): 66
 Hızır Bey (İstanbul kadısı, Molla): 65
 Hızır Bey ibni Celâlüddîn-i Seferhisârî (Molla): 36
 Hızır Beyzâde (Fatih'in hocası, Molla): 82
 Hızır Paşa (İzvornikli): 136
 Hızır Paşa (Yemen vâlisi): 88
 Hızır Şâh-ı Menteşevî (Molla): 36
 Hicâz: 123, 124, 234, 246, 262, 267
 Hindistan: 90, 95, 213
 Hisârlar: 308
 Hiyel-i Harbiyye-i Sultân Orhân (Mecmû'a-ı Hiyel-i Harbiyye): 13, 24
 Hoca Paşa (Semt): 247
 Hoca Sa'düddîn Efendi: 108
 Horasan: 36, 110, 213
 Hoy: 22
 Hurrem Paşa (Şâm beylerbeyisi): 136
 Husrev Paşa (Hersekli, çaşnîgîr): 136
 Husrev Paşa (Yemen valisi): 124
 Hüdâyî Muhyiddîn (Müderriş, Molla): 83
 Hünkâr İskeleyi: 77
 Hüsâmüddînzâde (Molla): 66
 Hüsâmüddin Tebrîzî (Ümmü Veled Hâmidzâde, Ayasofya müderriş, Molla): 66
 Hüseyin (Ressam, Es-Seyyid): 58
 Hüseyin Ağa (Silahdar): 30
 Hüseyin Baykara: 67
 Hüseyin Bey (Germiyânzâde): 25
 Hüseyin Bey: 28
 Hüseyin Efendi (Kitapçizâde, Cündî): 180, 181, 268
 Hüseyin Paşa (Defterdâr): 156
 Hüseyin Paşa (Gürci, Küçük): 286
 Hüseyin Paşa (Veled-i Molla Kara Ali, Merâh ve Mısbâh şârihi): 29
 Hüseyin Paşa (Yemen vâlisi): 88
 Hüseyinâbâd: 235

Hüsnî Ağa (musikişinâs): 141

Hüsrev Paşa (Vezîr-i sâni): 136

- I, İ, J -

İsfahan: 140

İbni Allâme: 85

İbni Hacer Heysemî: 234

İbni Kemâl: 103

İbni Lullûn: 45

İbni Şeyh El-Mecdûlî-i İrânî: 127

İbnü'l-Hâc (Medhal müellifi): 235

İbrâhîm Acemî (Amasya İmûftüsü, Molla Seyyid): 83

İbrâhîm Ağa (Kozbekçi başı): 295

İbrâhîm Ağa (Kozbekçi başı, Boyabâdî, Sarı): 295

İbrâhîm Beyefendi (Rûşen Efendizâde Mısırlı Hâtem kethudâsı): 5

İbrâhîm Paşa (Bosnalı): 136

İbrâhîm Paşa (Dâmâd): 58, 157, 161, 314

İbrâhîm Paşa (Sadrazam): 202

İbrâhîm Paşa (Silahdâr): 79

İbrâhîm Paşa (Silahdâr, Yanko bin Mâdiyânzâde): 111, 136

İbrâhîm Paşa Sarâyı: 44, 186

İbrâhîm Paşa-yı Kadîm Sarâyı: 78

İbrâhim (Hz.): 255

İbrâhim bin Mehmed El-Hanefî (Molla): 29

İbrâhim Efendi (Sermahfil, musikişinâs): 141

İbrâhim Müteferrika: 157, 314

İbrâhim Paşa (Hâdım): 136

İbrâhim Paşa (Yemen valisi): 89

İbrâhim Râsih Ağa (Çukadâr, musikişinâs): 141

İbsikibos: 45

İdrîs Ağa (Dârüssaâde ağası): 267

İdrîs-i Bitlîsî (Molla): 83, 85, 104, 108

İlidoros (Müneccim): 43

İliyon: 48

- İlm-i Mukaddes (Kilise): 52
 İlmullah (Kilise): 52
 İlyâs Ağa (Cündî): 180
 İlyâs Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
 İlyâs Ağa (Rikâbdar ağası, Koca): 94
 İlyâs Ağa (Silahdâr): 212
 İlyâs Bey: 10
 İmâd (Hattât): 5
 İmam Şerefüddîn İbni İmâm El-Mehdî: 87
 İmâm Hükûmeti: 91
 İmâm-ı A'zam: 125, 255
 İnce Balaban Bey (Gâzî): 8, 26
 İncecik Balaban: 10
 İncir Köyü: 310
 İncüli Köşk: 169, 314
 İnegöl: 8
 İngiltere: 90, 91, 115
 Önönü: 7
 İran: 5, 22, 67, 85, 101, 103, 104, 106, 127, 213
 İrdotos: 45
 İrini: 42
 İsa Ağa (Dârüssaâde ağası, Hâfız): 268
 İsâ (Hz.): 42, 44, 45, 47, 51
 İsadoros: 42
 İsfendiyâr: 28
 İshak Çelebi (Hakîm, mühtedî): 128
 İshak Çelebi (Üsküplü, şâ'ir): 127
 İshak Paşa (Sadrazam): 303
 İshâkiyye Kasrı: 169, 314
 İskender Dede Efendi (Şeyh): 128
 İskender: 4, 98, 104, 129, 132
 İskenderiye: 48, 105, 136
 İskendernâme (Ahmedî'nin): 29
 İskibos: 50

İskitisler: 48

İslâm Ağa (Silahdar): 212

İslâm Mahallesi: 78

İsmâ'il Efendi (Has oda kethudâsı): 5

İsmail Paşa (Selîm Girây dâmâdı): 179, 180

İsmâil Ağa (Cündî): 179

İsmâil Ağa (Dellâlzâde, Musâhib, musikişinâs): 141

İsmâil Efendi (Dede, Derviş): 140

İsmâil Ma'beri: 159

İsmâil Paşa (Cündî, Köle): 268

İsmâil Paşa (Hâfız): 315

İsmâil Şîrvânî (Şeyh): 128

İspanya: 116

İstanbul Sarâyı: 58

İstanbul: 8, 27, 37, 38, 39, 42, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 56, 63, 65, 66, 67,
69, 71, 74, 93, 115, 116, 118, 119, 121, 125, 126, 128, 136, 164, 181,
214, 219, 225, 234, 236

İstavrakî Bey (Lagofet Beyzâde): 56

İştîb: 128

İtalya: 119, 120, 121

İvaz Fakîh: 69

İzâh (Eser): 26, 33

İzmid: 235

İznik: 65, 126, 128

İzvornik: 136

İzzet Ağa (Başçavuş, musikişinâs): 141

İzzet Molla (Keçecizâde): 40

İzzüddîn (Molla): 29

Jan Firanjiyati (Macar asilzâdegânından): 116

Jan Hunyad (Macar Kralı): 39

Jan Valagora: 118

- K -

Ka'b bin Züheyr: 218

Kadı Köyü:

Kadı Köyü: 45, 47, 48, 58, 308, 310

Kadızâde Ahmed Çelebi Medresesi: 158

Kadrî Çelebi (Müftî Molla): 127

Kadrî Efendi (Mevlânâ): 127

Kafala Karyesi (Amasya'da): 128

Kagıdhâne: 58, 308, 310, 314

Kâhire: 87, 104, 266

Kalavidyus (II.): 47

Kalender (Semt): 310

Kalender Câmii (Şehzâde kurbunda): 128

Kalender: 58

Kalenderhâne: 70

Kâmil (Bî-zebân): 171

Kâmil Ağa (Cündî, Lala): 268

Kâmûs (Âsım Efendi'nin): 235

Kandilli: 308

Kânî Çelebi (Yemen defterdârı): 90

Kankırı: 235

Kanlıca: 58

Kansu Paşa (Yemen valisi): 89

Kânûn-ı Mehemmedî: 67

Kara Ağa: 310

Kara Alî (Müderriş, molla): 22

Kara Ali Çavuş: 7

Kara Bâlî (Bursa kadısı, Aydınî, Molla): 110

Kara Bâlî (Semt): 310

Kara Çelebi: 316

Kara Dâvud (Bursa kadısı, Kocaili'nden, Molla): 110

Kara Deniz: 48

Kara Halil (Çandarlı): 7, 14

Kara Hisâr: 70

Kara Mürsel Bey (Yalova mîrlivâsı, Gâzi): 8

Kara Rahmân (Kara Abdurrahmân oğlu): 10

- Kara Timurtaş Bey (Gâzi): 8
Karaağaç: 308, 314
Karaca Ahmed Sultân (Îrânî): 22
Karaca Balaban Çavuş: 6
Karaca Hisâr: 7
Karadağ: 97, 252
Karaferiye: 29
Karahisârî (Mevlânâ Hattât): 11
Karahisâr-ı Sâhib: 12, 13, 22
Karamân: 66, 67, 82, 83, 84, 136, 213
Karesi: 82, 110
Kargı: 295
Karırdıran Süleymân Bey (Subaşı, Gâzi): 8
Karlı Ova Karyesi: 24
Kârûn: 39
Kaşgar: 234
Kâşif Emîn Ağa: 269
Kâşif Hasan: 269
Kâşif Ömer: 269
Kâsım (Bursa kadısı, Kadızâde, Molla): 66
Kâsım (Padişah hocası, Amasyalı, Molla Hafîb): 82
Kâsım (Padişah hocası, ibni Molla Ma'rûf, Kadızâde, kadı): 82
Kâsım Ağa (Dârüssaâde ağası): 268
Kâsım İzârî (Şâ'ir, Molla): 82
Kâsım Mehmed El-Cemâlî (İstanbul kadısı): 82
Kâsım Paşa (Koca): 136
Kâsım Paşa (Yemen valisi): 124
Kasr-ı Eblak (Şâm'da): 126
Kastamonu: 67, 110, 126, 127, 292
Kâtip Çelebi: 5
Kavak (İstanbul'da semt): 77
Kavaklar: 310
Kayışdağı: 20
Kayseri: 213, 307

- Kâzvânî (Şeyh): 128
Kemâl (Müderris, Kara): 83
Kemer Altı Kapısı: 311, 313
Keşşâf (Eser): 83
Kestelli (Mevlânâ): 84
Kıbrıs: 37, 134
Kilbos: 54
Kılıç Ali Paşa (Semet): 310
Kılîsâ Câmîi (İznik'te): 126
Kılîsâ Câmîi (Zeyrek'te): 65
Kiranbay: 85
Kireç İskelesi Mescidi: 70
Kireç İskelesi: 243, 247
Kırım: 197, 203, 223, 252
Kısıklı Karyesi: 69
Kitâb-ı Tehâfût: 65
Kitâbu'z-Zav': 66
Kız Kulesi: 230
Kız Taşı: 42, 54, 55, 178, 191, 230
Kızanlık: 236
Kızıl Irmak: 76
Kocaili: 67, 83, 110
Kogacı Dede (Şeyh Sevündük): 84
Konet Andaryusin: 51
Konoş Nâhiyesi (Filibe'de): 31
Kontatil: 49
Kontebolo: 121
Konur Alp: 7
Konya: 6, 7, 17, 19, 66, 67, 109, 125, 128, 279
Kordinos: 56
Korfa: 114
Korinos: 55
Korsika: 122
Köse Mihâl Bey (Gâzi): 7

- Koska: 84
Kosova: 24
Kostaki Efendi: 44
Kostantin (Büyük): 42, 47, 50, 54, 56
Kostantin (III.): 49
Kostantin Porefrojent: 56
Kostantin: 38, 39, 48
Kostantiniyye: 19, 27, 49, 56, 77
Kostantinopolis: 49
Kostantinos Polisi: 49
Kostantinus (Büyük): 52, 53
Kostantinus: 54
Kostantinyus (Büyük): 50
Kostantinyus  arşısı: 50
Kostantinyus: 49, 50
Kostantus Borfirokidos: 45
Kovast Markiz (Milan valisi): 120
K  k Çamlıca: 308
Kuds-ı Şerif: 114, 117, 126, 234, 247
Kud r  (Eser): 139, 155
K fe: 126
Kule Bahçesi: 310
Kumral Baba: 11
Kürdistan: 97
Küre: 84
Kuru  eşme: 308, 310
Kuşh ne Kapısı: 311
Kütahya: 25, 29
Kutbudd n (Kadızz de evl dından): 83
Kutbudd n Hak m (Mus hib, Mevl n ): 84
Kutbudd n İznik  (Şeyh): 29
Kuvvet-i Mukaddes (Kilise): 52
Kuzguncuk: 308, 310

- L -

- Laçın Tîmârı: 69
 Lagofet Begzâde (Tarihşinâs): 42
 Lagofet: 56
 Lahanacı: 32, 177
 Lahec: 90, 91, 92
 Lakedemonlar: 46
 Lala Şâhin: 7
 Lâlelik Bahçesi: 193, 231
 Lâlelik Kapısı: 311
 Lâlelik: 313
 Lâmi'î Çelebi (Şâir): 110
 Lâs: 28
 Laterkolinus: 54
 Laterkolu: 54
 Latin: 54
 Latinalular: 46
 Lazkiye: 235
 Levend Çiftliği: 315
 Leyon Ayavoros: 53
 Lifos: 55
 Likinos: 47
 Limni: 236
 Liyon (Papa, X.): 115
 Liyon İsavoros (Kayser): 43, 55
 Luisi Saviva (Fransuva'nın vâlidesi): 115
 Lutfî (Şâir): 64
 Lutfî (Tokâdî, Şehîd, Molla): 82
 Lutfî Bey (Tıravnikli defterdâr): 136
 Lütfullah (İsferdiyârzâde, Şeyh): 33

- M -

- Macar: 39, 116, 252
 Macaristan: 114, 116, 117, 120, 121

- Ma'den: 235
Madrid: 115, 117
Magara (Devlet): 42, 44
Magaralular: 45
Magnisa: 70
Mahmûd (Hacı Hasan-zâde, Anadolu kazaskeri, Molla): 66
Mahmûd (Nakîbü'l-eşrâf, Molla Seyyid): 83
Mahmûd (Rumeli kazaskeri, Hacı Hasan-zâde, Molla): 82
Mahmûd Ağa (Cündî, Hazînedârî): 268
Mahmûd Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
Mahmûd Ağa (Hazînedârî, Cündî): 180
Mahmûd Bey (Ramazân-zâde): 85
Mahmud bin Şeyh Mehmed (Anadolu kazaskeri, Molla): 73
Mahmud Dede Efendi (Konevî, Şeyh): 128
Mahmûd Paşa (Yemen valisi, Kürd): 124
Mahmud Paşa-yı Adnî (Mihaloğlu): 136, 286
Mahmûd-ı Kazvînî (Tabîb-i sultânî, Molla Hakîm Şâh): 83
Makedonyalılar: 46
Maladlı Birâder (Şâ'ir, âlim): 127
Malatya: 235
Maltepe: 308
Ma'n: 25, 286
Manastır: 127
Manastırlı Çelebi (Müderriş, Molla): 127
Manavgad: 36
Manuel Koment: 56
Mar'aş: 236
Markiyanus: 45
Markiyanus Sütunu: 42
Markiyato Sütunu: 54
Marsilya: 121
Matoş Paşa (Yemen valisi): 89
Mecdüddîn (Kâdîasker, Molla): 65
Mecdüddîn Ebû Tâhir Mehmed Eş-Şirâzî: 29

- Mecma'ul-Bahreyn (Eser): 29
 Medhal (İbnü'l-Hâcc'ın): 235
 Medîne: 31, 126, 198, 240
 Mehmed (Edirne kadısı, Samsûnîzâde, Molla): 110
 Mehmed (Kâfiyecî Bergamalı Molla): 33
 Mehmed (Veled-i Yûsuf El-Cezerî, şeyh): 29
 Mehmed Ağa (Cündî, Lezgi): 180, 181, 268
 Mehmed Ağa (Cündî, Mısırlı): 269
 Mehmed Ağa (Cündî, Zağlı): 269
 Mehmed Ağa (Dârüssaâde ağası, Büyük): 267
 Mehmed Ağa (Etibbâ-i Hâssadan): 133
 Mehmed Ağa (Habeşî Tavâşî): 159
 Mehmed Ali Ağa (Cündî, Tağlı): 269
 Mehmed Ali Paşa (Mısır vâlisi): 135
 Mehmed Bedahşî (Şeyh): 110
 Mehmed Bey (Cündî, Hüsâmüddîn Paşazâde): 269
 Mehmed Bey (Hazîne kethudâsı, Dâyezâde): 5, 30, 93, 312
 Mehmed Bey (Beşiktâşî, Sultânzâde): 25
 Mehmed Bey (Minnetoğlu): 31
 Mehmed Bey (Mısır kadısı, enderûnî, Molla): 127
 Mehmed Bin Armağan (Yegâneoğlu, Molla): 36
 Mehmed bin Kutbuddîn-i İznîkî (Molla): 36
 Mehmed bin Şâh (Bursa Kadısı, Molla): 36
 Mehmed bin Samsûnî (Müderriş, Molla): 82
 Mehmed Çelebi Süheylî (Mısır Tarihi müellifi): 104
 Mehmed Efendi (Cevrîzâde Şeyh): 127
 Mehmed Efendi (Fatih'in müneccimbaşısı, Acem): 82
 Mehmed Efendi (Gelibolulu Yazıcızâde): 36
 Mehmed Efendi (Pîrîzâde, imâm-ı sultânî): 158
 Mehmed Efendi (Safiyye Sultânzâde Abdullah Beyzâde) Mecmûası: 156
 Mehmed Efendi (Şişman, Cündî): 180
 Mehmed El-Cemâlî Karamânî (Şeyh): 67
 Mehmed El-Endülûsî (Şeyh Mu'avveş Efendi): 127
 Mehmed Emîn Efendi (Ayıntâbî Hâce Es'ad Efendizâde, sır kâtibi yamağı): 5

- Mehmed Hâkim Efendi (Şeyh, Seyyid, şâ'ir): 80
 Mehmed ibni Kâdî-i İrânî (Ayaşluğî Molla): 36
 Mehmed Irâkî (Çerkeş Begizâde, Şeyh): 84
 Mehmed Mu'ammer Paşa (Rüşdî Paşazâde)
 Mehmed Paşa (Bıyıklı): 85
 Mehmed Paşa (Çukadar Ağa Boşnak Osman Ağazâde. hazîneli): 5
 Mehmed Paşa (Köprülü): 286, 298
 Mehmed Paşa (Lala): 136
 Mehmed Paşa (Mısır ve Yemen valisi): 88
 Mehmed Paşa (Öküz Na'ibendizâde): 286
 Mehmed Paşa (Sokullu): 88, 123, 133, 134, 136, 285
 Mehmed Paşa (Yemen valisi): 122, 124, 135
 Mehmed Paşa (Yemen valisi, Hacı): 89
 Mehmed Paşa (Yemen valisi, Harputlu Kürd): 89
 Mehmed Paşa (Yemen valisi, Kethudâ): 123
 Mehmed Paşa Kasrı (Üsküdâr'da): 231, 315
 Mehmed Paşa Köşkü (Arnavud Köyü'nde): 231
 Mehmed Sa'îd Efendi (Yenişehir müftüsü Hacı Mehmed Efendizâde): 158
 Mehmed Şâh (Şemsüddîn Fenârîzâde, Molla): 29
 Mehmed Şah Dâye Çelebi (Hacı Hasanzâde, Molla): 110
 Mehmed Seydî (Kocailili, kadı, Molla): 110
 Mehmed Seydî (Kocaili'nden, saray hocası, Molla): 83
 Mehmed Sırrî Paşa (Yemen valisi, Haleblizâde): 89
 Mehmed Tayyâr Efendi (Müellif Ahmed Atâ'nın babası, El-Hâc Mustafâ Efendizâde): 214
 Mehmed Zeyrek (Müderres, Molla): 65
 Mehterhâne Câmiî: 128
 Mekke: 31, 86, 126, 218, 239, 244, 247, 252
 Melik Ez-Zâhir: 106
 Memleketeyn: 97
 Menâr (Eser): 29
 Menivento: 56
 Menteşe: 127
 Merâh (Eser): 29

- Mercân Ağa (Cündî, Koku): 181, 268
 Mercân Ağa (Dârüssaâde ağası, Hacı): 267
 Mercân Ağa (Kabankırlı, Cündî): 181
 Mercân kapısı: 306
 Mercidâbık: 85
 Meriç Nehri: 126
 Merzifon: 31, 32, 128, 177, 178, 236
 Mes'ûd-ı Aksarâyî (Edirne'de Şeyh): 67
 Mes'ûd-ı Şîrvânî: 84
 Mesâbih (Eser): 66
 Meşârik (Eser): 29
 Mesîh Paşa (Hâdım): 286
 Mevâkîf: 83
 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî: 11, 17, 18, 19, 95, 109, 126, 278, 282
 Mevlevî: 95
 Meymûn-ı Magribî (Endülüsî Şeyh): 84
 Mezbele Ocağı Mescidi: 77
 Mi'mâr Sinân: 37, 71, 125
 Mi'râcû'n-Nübüvve: 84
 Midillü: 161, 236
 Miftâh (Eser): 36
 Mihrî Abdulhalîm Bey (Câmeşûybaşı, şâir): 6
 Milan: 119, 120
 Mîr Hüseyin Mi'kâr: 84
 Mîrâbâd: 58
 Mîrgûn: 308
 Mîrim Çelebi (Anadolu kazaskeri, Molla): 83
 Mîsbâh (Eser): 29
 Mısır: 5, 26, 85, 86, 87, 88, 92, 97, 103, 104, 105, 108, 110, 122, 123, 124, 127, 132, 135, 160, 164, 176, 179, 181, 212, 213, 218, 219, 234, 235, 255, 267, 310
 Miskınler Mescidi (Üsküdâr'da): 109
 Mollâ Alî (Gâzi): 8
 Molla Ayâs: 14

- Molla Câmî: 104
- Molla Çelebi (Zenbilî Ali Efendizâde): 110
- Molla Fenârî (Îrânî): 26
- Molla Mahmud (Bursa Kadısı, Koca Efendi): 26
- Molla Sa'düddîn (Horasan'da): 110
- Montiye Piskopos Pelisiye: 115
- Mora: 78, 186
- Mu'înuddîn Herevî: 84
- Mübârek Halîfe: 128
- Mugnî: 22
- Muhammed (Hz.): 2, 9, 93, 218, 234, 235, 255, 267
- Muhammediye: 36
- Muhlis Paşa: 11
- Muhsinü'l-Kayserî (Molla): 22
- Muhterem Ağa (Cündî): 268
- Muhyiddîn (Ahaveyn Molla): 66
- Muhyiddîn (Amasya'da Kafala Karyesi'nde Şeyh): 128
- Muhyiddîn (Berda'îzâde Molla): 110
- Muhyiddîn (Bursa ve Edirne kadısı, Molla): 66
- Muhyiddin (Edirne kadısı, Acem, Molla): 83
- Muhyiddîn (Foçalı, Şeyh): 67
- Muhyiddin (Hatibzâde, Molla): 65
- Muhyiddîn (Kepelüzâde, kazasker, Molla): 66
- Muhyiddîn (Magnisâlızâde, kazasker, Molla): 82
- Muhyiddin (Müderris, Molla, Tablbâz): 83
- Muhyiddîn (Şehzâde kurbunda Kâlander Câmîi imamı, Şeyh Atalcu): 128
- Muhyiddîn (Şeyh): 110
- Muhyiddîn (Şeyh, Kara): 110
- Muhyiddîn (Yaralucazâde, saray hocası, Molla): 82
- Muhyiddîn Ağa (Musikişinâs): 141
- Muhyiddin Çelebi (Fenârîzâde, Müftî, Kazasker): 110, 127
- Muhyiddîn Efendi (Anadolu kazaskeri, Abdülkerîmzâde, Molla): 127
- Muhyiddîn Efendi (Haleb kadısı, Mi'mârzâde, Molla): 127
- Muhyiddîn Efendi (Müftî): 127

- Muhyiddîn Halîfe (İştblî şeyh): 128
 Muhyiddîn İznîkî (Yavuz Sultan Selîm Câmîi imâmı): 128
 Muhyiddîn Mehmed Efendi (Anadolu kazaskeri, Molla): 127
 Muhyiddin Niksârî (Ayasofya vâizi, Molla): 82
 Muhyiddîn Paşa (Magnisalizâde, Kazasker, Molla): 66
 Muhyiddîn Velî (Şeyh Bahâüddînzâde, müderris): 110
 Muhyiddîn Yavsî (İskilîbî, Ebu's-Su'ûd Efendi'nin pederi, Şeyh): 84
 Muhyiddîn-i Arabî: 109
 Münecimbaşı Tarihi: 105
 Murâd Bey (Akça Koca oğlu, Gâzi): 8
 Murâd Paşa (Kara): 136
 Murâd Paşa (Yemen vâlisi): 88
 Murâd Paşa (Yemen vâlisi, Koca): 88, 90
 Murâdiye Câmîi (Bursa'da): 75
 Murâdiye Mahallesi (Bursa'da): 34
 Murtazâ Paşa (Yemen valisi): 135
 Mûsâ Balaban Bey (Hamîdli, Gâzi): 8
 Mûsâ Çelebi (Kadızâde-i Rûmî): 26
 Mûsâ Çelebi (Şehzâde): 34
 Mûsıla-i Süleymâniyye: 186
 Musli: 158
 Muslihuddîn (Bursalı, Hacı Hasanzâde, Mevlânâ): 65
 Muslihuddîn (Edirne'de Debbâğlar imâmı): 36
 Muslihuddîn (Karamânî ibni Aytogmuşzâde, Molla): 66
 Muslihuddîn (Müftî, Molla): 66
 Muslihuddîn (Taşköprizâde, kadı, müderris, Molla): 110
 Muslihuddîn (Yarhisârîzâde, İstanbul kadısı, Molla): 66
 Muslihuddîn Edîb (Şeyh, İmam): 110
 Muslihuddîn Halîfe (Burûsevî, Şeyh): 33
 Muslihuddin Halîfe (İpsalalı, Şeyh): 67
 Muslihuddin Halîfe (Kocailili, Şeyh): 67
 Muslihuddîn Halîfe (Kürelî münzevî şeyh, Uzun): 84
 Muslihuddîn Halîfe (Şeyh Muallimzâde): 110
 Muslihuddîn Halîfe (Şeyh): 84

- Muslihuddîn Halîfe (Zeyniyyeden, Gündüzli şeyh): 128
 Muslihuddin Kastalânî (Rumeli kazaskeri, Molla): 65
 Muslihuddin Mustafâ (Konevî, Şeyh): 67
 Mustafâ (Avadân bostancısı, Deli): 300
 Mustafâ Âsım Paşa (Yemen valisi, Girîdî): 89
 Mustafâ Ağa (Dârüssaâde ağası, Bosnalı, Hacı): 160
 Mustafâ Afîf Efendi (Sır kâtibi): 286
 Mustafâ Ağa (Baş çukadâr): 133
 Mustafâ Ağa (Cündî, Fülke): 268
 Mustafâ Ağa (Dârüssa'âdeden): 5
 Mustafâ Ağa (Dârüssaâde ağası): 268
 Mustafâ Ağa (Dârüssaâde ağası, Musullu): 267
 Mustafâ Ağa (Kemânî, musikişinâs): 141
 Mustafâ Ağa (Nakşî, kilâr kethudâsı, cündî): 180, 285
 Mustafâ Ağa (Sisli çerâğı, Cündî): 180
 Mustafâ Bey: 28
 Mustafa Efendi (Arnavud Hasan Paşa'nın defterdârı): 89
 Mustafâ Efendi (Sultân kethudâsı, baltacı, hacı): 5
 Mustafâ Efendi (Yemen defterdârı): 90
 Mustafâ Hâşim Ağa (Hacı Ârifzâde, hâne-i hâssadan muhrec, müellifin ak-rabâsı): 5
 Mustafa Hayrî Paşa (Yemen valisi, Bursalı Müşîr): 89
 Mustafâ İzzet Efendi (Kazasker): 141
 Mustafa İzzet Efendi (Nakîbü'l-eşrâf): 5
 Mustafâ Kâmî Efendi Mecmûası: 13
 Mustafâ Nûrî Bey (Kozbekçibaşı İbrâhîm Ağazâde, hâfiz): 7
 Mustafâ Nûrî Paşa (Sır kâtibi): 5
 Mustafâ Paşa (Alemdâr): 315
 Mustafâ Paşa (Gâzî, Palak): 136
 Mustafâ Paşa (Kara Şâhin):
 Mustafâ Paşa (Kara Şâhin, Yemen valisi): 881, 36
 Mustafa Paşa (Yemen valisi, Kırîmî Bonapart): 89
 Mustafâ Paşa Kasrı: 169, 181, 193, 197, 231, 311, 313
 Mustafâ Sabrî Paşa (Yemen valisi): 124

Mustazraf (Es'ad Efendi'nin): 233
 Müstecâb Bey (Gâzi): 8
 Müstecâb Subaşı: 10
 Mutahhar (Emir Şerefüddin oğlu): 88, 89
 Mutavvel (Eser): 66
 Mütevekkil (Abbâsi Halifesi, III.): 92, 219
 Mütevekkil Halife: 27
 Muzafferüddîn Ali Şîrâzî (Molla): 110
 Muzafferüddîn Şîrâzî (Saray hocası, müderris, Mevlânâ): 83
 Muzafferüddîn-i Lârendevî (Şeyh): 33

- N -

Na'îmâ Târîhi: 5, 156
 Nâbî (Şâir): 4, 151
 Nahcivân: 84
 Napoli: 119
 Narlı Kapı: 50
 Nasûh Tosyavî (Şeyh): 110
 Nasyoş: 46
 Nâşid Ağa (Cündî, Kandillili Sağır): 269
 Na'tî Efendi (Defterdâr Hüseyin Paşazâde): 156
 Nazîf (Bî-zebân): 171
 Nazîm Divanı: 156
 Nazîm Efendi (Pâzârbaşı Kâsımpaşalı, şâ'ir, na't-gû): 156
 Nebî Halife (Şeyh): 110
 Necib Ağa (musikişinâs): 141
 Necîb Paşa (Yesârîzâde İzzet Efendizâde, rûsûmât re'îs-i sâinîs): 5
 Necîb Paşa: 5
 Necmüddîn El-Hanefî (Molla): 29
 Necmüddîn Firûzâbâdî: 29
 Nefîs-i Kirmânî (Mevlânâ): 84
 Nemçe: 114, 115, 116, 117, 120
 Nerdübânî Karye (Üsküdâr'da): 69, 70, 308, 310
 Nergisî: 316

Nerîmân: 84

Nevi (Ressam, Anadolulu): 57

Nev-peydâ (Şehrîzâde Sa'îd Efendi'nin târîhi): 5

Nifero: 47

Nikiforos Kalbestos: 52

Nikogvoros Kokasi: 51

Niksar: 82

Nîş: 117

Nişancı (Çelebi Mehmed Paşa) Târîhi: 5

Nu'mân Ağa (Musâhib, musikişinâs): 141

Nuhâsî-i Ankaravî: 33

Nûrî Bey (Ordu-yı hümâyûnlar kapı kethudâsı, Merkezzâde): 5

Nûruddîn (Anadolu kazaskeri, Karesilü, Bursa kadısı, Sarugöz Molla): 83

Nûruddîn (Karesili, Kazasker, Molla): 110

- O, Ö -

Ok Meydânı Tekyesi: 77

Ok Meydânı: 70, 84

Olimpas: 45

Onmakeli: 56

Orta Kapı: 311

Örtaköy: 308, 310

Osbobyus: 45

Osman Paşa (Yemen vâlisi, Özdemirzâde): 88

Osmân (Hz.): 71, 210, 255

Osmân Ağa (Cündî): 268

Osmân Paşa (Pandul, A'rec): 296

Osmân Paşa (Yemen valisi, Özdemiroğlu): 90, 124, 135

Osmân Salâhüddîn Dede: 18, 282

Osmancık: 76

Osobyus (Müverrih): 44

Ostatyus: 45

Otluk Kapısı: 304, 310

Otranot: 119

- Öjen Maron (Müverrih): 120
 Ömer (Hz.): 71, 10, 255
 Ömer Ağa (Sultan II. Mahmud'un çukadârı): 202
 Ömer Dede (Burûsevî, Şeyh): 33
 Ömer Kâşif (Cündî): 181
 Ömer Neseî (Müfessir, şeyh): 11
 Özdemir Paşa (Yemen valisi): 90

- P -

- Paris: 57, 116, 120, 157
 Paşa Bahçesi: 310
 Paşa Çelebi (Ak Şemseddin evlâdından, Amasya müftüsü, Molla): 83
 Patrona: 158
 Pavi: 115
 Peçevî Târîhi: 5, 20
 Pehlevân Bey (Kara Hasan oğlu, Gâzi): 8
 Perşembe Pazarı: 72
 Pervîz Efendi (Anadolu kazaskeri, Molla): 127
 Petro Kapısı: 50
 Peykhâne: 308
 Pîr Ahmed (Müderriş, A'rec, Molla): 110
 Pir İlyas: 33
 Pîrî Halîfe (Hamîdî Şeyhi): 36
 Pîrî Halîfe (Seyyid Emir Buhârî muhiblerinden, Hamîdli münzevî şeyh):
 127
 Pîrî Paşa (Sadrazam): 100, 101, 102
 Piyâle Paşa (Kapudân-ı deryâ, Gâzî, Küçük): 136
 Polin (Fransa sefiri): 120, 121
 Prokobibus: 53

- R -

- Râgıb Mehmed Paşa (Sadrazam): 314
 Râgıb Paşa (Şâir, Koca): 40
 Rahîmî Beyefendi (Habeşîzâde, tezkire-i evvel, şâ'ir): 79

- Ramazân (Kastamonulu Şeyh Hacı): 110
Ramazân Halîfe (Ali Paşa Tekkesi şeyhi): 128
Ramazân Halîfe: 84
Râmî Çiftliği: 292, 309, 315
Râmî Paşa (Sadrazam): 41
Râmiz Paşa (Kapudan, Kırîmî): 89, 124
Rankon: 120
Rankoni (Fransa sefiri): 119
Râşid Efendi Târîhi: 5, 41, 185
Râşid Paşa (Mîve-i Ter gümrükçüsü Mustafâ Ağazâde, serasker, hacı): 5
Ravza-i Mutahhara: 106
Ravzatü'l-Ebrâr: 5, 37, 38
Receb (Hasekilerden, Arnavud): 315
Redîf Paşa (Bagdad valisi): 124
Redîf Paşa (Yemen valisi): 89
Reşîd Paşa (Cündî, Musâhib): 268
Reşîd Paşa (Cündî, Müşîr, Darbhor): 268
Revân Köşkü: 169
Revân Odası: 195, 197, 200, 201, 207, 210, 223, 271, 274, 299, 300, 313
Revân: 97
Rıdvân Paşa (Kara Şâhin Mustafa Paşazâde, Yemen valisi): 88
Rıdvân Paşa (Yemen valisi): 124, 135
Rif'at Bey (Şehlevendimzâde, musikişinâs): 141
Rodos: 57, 125, 236
Roma: 42, 46, 47, 48, 49, 118
Romalular: 46, 47, 53
Rüknüddîn (Rumeli kazaskeri, Molla Zeyrekzâde, Molla): 83
Rüknüddîn (Rumeli kazaskeri, Zeyrekzâde, Molla): 110
Rûm: 32, 41, 42, 48, 51, 56, 57, 67, 108, 268
Rûmî Mustafâ Bey (Yemen hâkimi): 87
Rumili: 30, 17, 27, 102, 125, 233, 305
Rûmiyye-i Kübrâ: 38
Rusçuk: 236
Rüstem Paşa: 126

Rüstem Paşa (Budun beylerbeyisi, Kösece): 136

Rüstem Paşa (Dâmad): 136

Rüstem: 84

Rüstem: 85

- S -

Sa'da: 88

Sa'dâbâd: 58

Sa'dî Çelebi (Müftî, Mevlânâ): 127

Sa'dî Çelebi (Tâcîzâde, saray hocası, Molla): 83

Sa'dullâh Ağa (Cündî): 268

Sa'dullâh Ağa (Dârüssaade ağası, Cündî): 180, 181

Sa'dullâh Efendi (Musâhib, musikişinâs): 141

Sa'düddîn-i Taftazânî: 33

Sa'düddin Efendi (Şeyhülislam Hoca): 32

Sa'îd Ağa (Cündî): 268

Sa'îd Ağa (Musâhib, Fısdık, musikişinâs): 141

Sa'îd Ağa (Tiryâkî, musikişinâs): 141

Sa'îd Efendi (Şehrîzâde, târihçi): 5

Sâdık Ağa (Musâhib, musikişinâs): 141

Sâdık Ağa: 28

Sadru's-Şerî'a: 66

Sadru's-Şerî'a: 83

Sadrüddîn Konevî: 11

Safiyyüddîn Âlim (Amasyalı mu'abbir münzevî Şeyh): 128

Sahâ'ifü'l-Ahbâr: 104, 105

Sahra-i Mübâreke (Kudüs'te): 126

Sakarya Suyu: 76

Sakız: 236

Sakkâlar Çeşmesi: 308

Salacak: 308, 310

Salâhuddîn (Padişah hocası, Molla): 82

Salâhuddîn-i Bolevî (Şeyh): 33

Sâlih Ağa (Cündî): 268

- Sâlih Ağa (Cündî, Dokuz kürklü): 268
Sâlih Ağa (Dokuz kürklü, Cündî): 180
Sâlih Ağa (Kozbekçibaşı, Hacı): 295
Sâlih Ağa Kasrı: 304
Sâlih Efendi (Arslan, Cündî): 180
Sâlih Efendi (Kılârî, musikişinâs): 141
Sâlih Efendi (Soyolcuzâde, musikişinâs): 141
Sâlih Efendi Köşkü: 312
Sâlim Paşa (Cündî, Ferîk): 180, 269
Saltuk Alp (Gâzi): 7
Sâmî İzzet Efendi (musikişinâs): 141
Samısa Çavuş: 7
Samsun: 65, 110, 235
San'a: 87, 88, 91, 92
Sancak Tepesi (Anadolu Hisarı'nda): 27
Sarayburnu: 42, 45, 50, 51, 57
Sarayıçı: 50
Sardunya: 119
Sarı Gâzî: 308
Sarı Güzel: 42
Sarıbay (Gâzî): 7
Sarık Odası: 195, 299
Sarıyar: 310
Saruca Paşa: 8, 10
Saruhan: 77
Sayagma: 53
Sefînetü'r-Rü'esâ: 5
Selâ: 88
Selânîk: 34, 48, 123
Selânîkî Târîhi: 5
Selçukî: 6, 7, 15
Selîm Girây: 179
Selîmiyye Câmii: 81
Selîmiyye Kışlası: 315

- Selîmnâme: 83, 104
 Selmân Ağa (Cündî): 268
 Selmân Ağa (Dârüssaade ağası, Cündî): 180, 181
 Semerkand: 128, 140
 Semetranik (Puthâne): 45
 Sentanj Kalesi: 118
 Sepetçiler Kasrı: 303, 304, 314
 Serrâchâne: 42, 43
 Serrâchânebaşı: 70
 Server Ağa (Cündî, Büyük): 268
 Server Ağa (Zenci hadım ağalardan): 160
 Seydî Çelebi (Rumili kazaskeri, Karamânî, Molla): 82
 Seyyid Pertev Efendi (Şâir): 150
 Sıdkî Efendi (Necîb Paşa kâtibi): 5
 Sırbistan: 22, 97, 252
 Sırp: 30, 39, 179
 Sırrî Paşa (Yemen valisi, Halebîzâde, şâ'ir): 124
 Sicilya: 119
 Sigetvâr: 133
 Simav: 25
 Sinan Paşa (Sadrazam): 85
 Sinan Paşa (Yemen valisi): 122, 123
 Sinân (Amasya müftüsü, Berda'îzâde, Molla): 83
 Sinân (Şeyh): 67
 Sinân Ağa (Arnavud Hasan Paşa'nın kethudası): 89
 Sinân Çelebi (Amasya müftüsü, Köpricikzâde, Molla): 127
 Sinân Efendi (Anadolu kazaskeri, Molla): 127
 Sinân Erdebîlî (Mevlânâ, mu'abbir, Şeyh): 128
 Sinân Halîfe (Mücâhid Filibeli Şeyh): 128
 Sinân Halîfe (Vâiz, şeyh, Emîr): 128
 Sinân Paşa (Saray hocası, Molla): 82
 Sinân Paşa (Yemen valisi): 124, 135
 Sinân Paşa (Yemen valisi, Kethudâ): 90
 Sinân Paşa (Yemen valisi, Koca): 88, 90

- Sinân Paşa (Yemen vâlisi, ikinci): 89
 Sinân Paşa Kasrı: 169, 304, 314
 Sinân Paşazâde (Padişah hocası, müderris): 66
 Sirâcüddîn (Müderris, saray hocası, Molla): 66
 Sirâcüddîn (Münşî, nişâncı, Molla): 66
 Sirkobilbus: 52
 Sivas: 235
 Siyâvuş Paşa: 136
 Siyer-i Halebî: 235
 Soberbiyus Sebtimiyus: 46, 47
 Sofiya: 39
 Sofya: 22, 26
 Soguk Çeşme Kapısı: 310
 Soguk Çeşme: 94, 109, 172, 203, 276, 304
 Sokratis Târîhi: 53
 Soma: 236
 Sonkur: 235
 Sorbus (Kayser): 44
 Sögüd: 7
 Sûde Limanı (Girid'de): 159
 Suffe Câmiî: 298, 313
 Suffe Kapısı: 311
 Sûhte Sinân (Şeyh): 110
 Sulh-ı Mukaddes (Kilise): 52
 Sultan Câmi'î (Dâvud Paşa'da): 51
 Sultân Abdulhamîd (I.): 58, 59, 198, 214, 268, 286
 Sultân Abdülmecîd: 29, 30, 124
 Sultân Ahmed (I.): 58, 78, 112, 137, 153, 157, 194, 227, 235, 238, 267, 308, 312, 313
 Sultân Ahmed (II.): 161
 Sultân Ahmed (III.): 37, 58, 59, 78, 79, 140, 157, 161, 186, 208, 214, 285, 314
 Sultân Ahmed Câmiî: 111, 128, 227, 236, 237, 239, 240, 292
 Sultân Alâüddîn Ferâmurz: 6

Sultân Alâüddîn-i Selçûkî (II.): 18

Sultân Bâyezîd (I. Yıldırım): 20, 24, 25, 27, 28, 35, 37, 74, 177, 201

Sultân Bâyezîd (II.): 12, 35, 57, 72, 76, 77, 79, 82, 137, 153, 154, 156, 159, 185, 303

Sultân Bâyezîd Câmii: 76, 165, 306, 307

Sultân Câmî'i: 109

Sultân Çiftligi: 308

Sultân Gıyâsüddîn Mes'ûd İbni Keykâvus: 6

Sultân Mahmûd (I.): 58, 59, 80, 157, 158, 180, 296, 314

Sultân Mahmûd (II.): 3, 15, 38, 58, 124, 140, 141, 159, 181, 194, 196, 202, 211, 216, 235, 295, 300, 313, 314, 315

Sultân Mehmed (I. Çelebi): 7, 35, 69, 70, 86, 177, 201

Sultân Mehmed (II. Fatih): 6, 10, 19, 20, 22, 30, 37, 39, 40, 43, 44, 51, 55, 56, 57, 59, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 82, 84, 93, 107, 133, 137, 153, 154, 156, 159, 171, 175, 177, 185, 193, 194, 294, 296, 305, 312, 313

Sultân Mehmed (III.): 58, 122, 160

Sultân Mehmed (IV.): 58, 78, 79, 112, 140, 157, 185, 197, 233, 267, 279, 296

Sultân Murâd (I.): 7, 18, 22, 24, 25, 26, 28, 37, 68, 213

Sultân Murâd (II.): 8, 31, 33, 34, 35, 64, 68, 70, 177, 305

Sultân Murâd (III.): 58, 71, 78, 81, 122, 140, 159, 303

Sultân Murâd (IV.): 30, 58, 93, 197, 230, 311, 312, 313

Sultân Mustafâ (II.): 37, 41, 58, 161, 201, 208, 267

Sultân Mustafâ (III.): 213, 286, 314

Sultân Orhân (Gâzî): 8, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 68, 74, 94, 169, 212, 279, 284

Sultân Osmân (I. Gâzî): 2, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 17, 19, 21, 70, 74, 212, 278, 316

Sultân Osmân (II.): 78, 313

Sultân Osmân Kasrı: 304

Sultân Selîm (I. Yavuz): 30, 57, 76, 84, 86, 87, 92, 93, 94, 107, 108, 122, 123, 125, 126, 134, 153, 154, 164, 173, 176, 192, 198, 201, 207, 218, 232, 243, 255, 256, 265, 300, 310

Sultân Selîm (II.): 37, 57, 78, 122, 123, 133, 134, 135, 140, 198, 235, 312

Sultân Selîm (III.): 59, 140, 141, 144, 180, 268, 285, 314, 315

Sultân Selîm Câmii: 190

Sultân Süleymân (Kânûnî): 14, 33, 57, 60, 73, 97, 98, 110, 113, 114, 116,
117, 118, 119, 120, 121, 122, 125, 126, 128, 130, 133, 134, 202, 218,
219, 265, 298, 316

Sultân Süleymân (II.): 296

Sultân Süleymân Köşkü: 312

Sultân Veled: 17

Sultân Âmir (Yemen hükümdarı): 87

Sultâniye: 58, 310

Suluova (Amasya'da): 31, 177

Surûrî (Şâ'ir, Adanalı): 11, 21, 24, 28, 32, 35, 64, 77, 109, 126

Südlüce: 111

Sülemiş Gâzi Çavuş: 7

Süleymân (Hz.): 132

Süleymân Ağa (Dârüssaâde ağası): 267

Süleymân Ağa (Dârüssaâde ağası, Tavîl): 267

Süleymân Efendi (Mevlid müellifi): 29

Süleymân Halîfe (Şeyh): 84

Süleymân Paşa (Hadım, Mısır vâlisi): 87

Süleymân Paşa (Karaman beylerbeyisi): 136

Süleymân Paşa (Mısır valisi): 122, 123

Süleymân Paşa (Orhan Gâzî'nin büyük oğlu): 17, 20, 21, 75, 279, 282

Süleymân Paşa (Yemen valisi): 124 134

Süleymâniye (Beşiktaş'ta): 125

Süleymâniye Câmii (Rodos'ta): 125

Süleymâniye Câmii: 125, 128

Sünbül Sinân (Şeyh): 84

Sünnet Odası: 197

- Ş -

Şadurvân Kapısı: 311, 313

Şah İsmâil: 84, 101

Şâh Çelebi (Fenârîzâde, kazasker): 110

Şâh Kâsım Efendi (Müverrih): 127

- Şâkir (Bî-zebân): 171
 Şâkir Ağa (Cündî, baş musâhib): 268
 Şâkir Ağa (Cündî, Kelle): 269
 Şâkir Ağa (Cündî, Topçuzâde): 269
 Şâkir Ağa (Cündî, Yeniçeri): 269
 Şâkir Bey (Üsküdârî): 295
 Şâkir Bey: 136
 Şâkir Efendi (Müezzinbaşı, musikişinâs): 141
 Şâm: 27, 96, 108, 109, 126, 136, 164, 213, 234
 Şânîzâde Târîhi: 13
 Şarlken (Nemçe imparatoru): 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121
 Şebüsterî-i Îrânî (Şâir, müverrih, şeyh): 127
 Şecî' Balabân: 8
 Şefîk-nâme: 41
 Şehbâ: 106
 Şehidlik (İstanbul'da): 37
 Şehrîzâde Es'ad Efendi Târihçesi: 156, 185
 Şehzâde (Semt): 128
 Şehzâde Sultân Cihângir Câmii: 125
 Şehzâde Sultân Mehmed Câmii: 125
 Şehzâdebaşı: 70
 Şems (Mütercim): 57
 Şems-i Tebrîzî: 11
 Şemsî Târîhi (Rumca'dan Tercüme): 27
 Şemsüddîn (Amasya müftisi, Molla): 83
 Şemsüddîn (Saray hocası, Molla): 82
 Şemsüddîn Ahmed Efendi (Kemâl Paşazâde, Molla): 110
 Şemsüddîn Molla Gurânî: 36, 65, 82
 Şemsüddin Ahmed Hayâlî (İznik Medresesi müderrisi, Molla): 65
 Şemsüddin Mehmed bin Mehmed El-Fenârî: 29
 Şemsüddin Mehmed El-Buhârî (Emir Sultan): 29
 Şerefüddîn Yezdî (Müverrih): 28
 Şerh-i Akâ'id: 36, 65
 Şerh-i Ferâ'iz: 83

- Şerh-i Keşşâf: 33
 Şerh-i Mevâkîf: 66, 82, 83
 Şerh-i Miftâh: 83
 Şerh-i Tavâli': 83
 Şerh-i Tecrîd: 66, 83
 Şerîf Ebu'l-Berekât (Mekke Emîr): 86, 218, 255
 Şerîf Cürcânî (Seyyid): 26
 Şevazel Kofa: 50
 Şevkî Efendi (musikişinâs): 141
 Şevkiyye Kasrı: 314
 Şeyh Ahmed (Hoylu, âlim): 22
 Şeyh Edebâlî-i Karamânî: 11
 Şeyh Kâsım: 84
 Şeyh Vefâ Türbesi: 77
 Şeyh Vefâ: 84
 Şeyhî (Şâir, Molla): 36
 Şibil Durgud Bey (İnegöl mîrlivâsı): 8
 Şihâbüddîn Mûsâ (Efdalzâde, Molla): 83
 Şihâbüddîn Paşa (Gâzi): 8
 Şihâbüddin Sivâsî (Müfessir): 29
 Şimşirlik (Çimşirlik): 41, 43, 62, 200, 313
 Şimşirlik Mâbeyn-i Hümâyûn Kapısı: 311
 Şir'atü'l-İslâm: 83
 Şîrâz: 36, 97, 110
 Şîr Murâd Bey (Gâzi): 8
 Şîrvân: 97, 128
 Şu'ayb Ağa (Cündî): 268
 Şu'ayb Ağa (Dârüssaade ağası, Cündî): 180, 181
 Şumnu: 236
 Şücâüddîn İlyâs (Bursâ kadısı, Kösec, Çelebizâde Molla): 83
 Şücâüddîn-i Karamânî (Balıkesrî, Şeyh): 33

- Tâcû't-Tevârîh: 5, 20
 Tâcüddîn El-Kürdî (Hayrüddîn Paşa, Molla): 22
 Tâcüddîn İbrâhîm (Molla Hatibzâde): 36
 Tâcüddîn-i Bahşâyîş (Manavgadlı Şeyh): 36
 Tâhir Ağa (Dârüssaâde ağası, Lala): 268
 Tahta Minâre Mescidi: 70
 Tahte'l-Kal'a: 126
 Ta'izz (Yemen'de): 87, 88
 Takiru: 56
 Takiyyüddîn (Müneccim): 81
 Talha (Hz.): 255
 Tameşvâr: 136
 Tapduk Emre (Şeyh): 29
 Tarabya: 308
 Tarav Aleksandriya: 48
 Târîh-i Atâ: 4
 Târîh-i İbni Halikân: 127
 Târîh-i Sâf: 101
 Taşkend: 140
 Tâtâr Bâzârı: 236
 Tatar: 7, 28, 128
 Tataristan: 97
 Tavşanlı Kal'ası: 25
 Taynalos: 47
 Taz Alî Bahâdır (Gâzi): 7
 Tazıcılar (Üsküdâr'da): 308, 310, 315
 Tebrîz: 66, 85, 83, 127
 Tefeyyüz Bâyezîd Çelebi (Amasya müftüsü, müderris, Molla): 127
 Tefsîr-i Beyzavî: 213
 Tefsîr-i Şerîf-i Kâdî: 83
 Tekfur Sarâyı (Edirne Kapısı'nda): 38
 Tekir Sarâyı: 56
 Tekneciler Mescidi: 70
 Telvîh (Eser): 26, 36, 66

Temcîd (Fatih Sultan Mehmed'in hocası, Molla): 36

Teodos: 56

Tercîh (Eser): 26

Terziler Kârhânesi Mescidi (Soguk Çeşme'de): 109

Teşrifât-ı Kadîme (Es'ad Efendi'nin):

Teşrifât-ı Kadîme (Es'ad Efendi'nin): 5, 233

Tevfîk Paşa (Yemen valisi): 89

Teyodosyus (Büyük): 55

Teyodosyus (Küçük): 50

Teyodosyus: 52

Tırasbodlo: 46

Tıravnik: 136

Timur: 25, 27, 28, 30, 31, 33, 177

Timurnâme (Şerefüddin Yezdî ve Arab Şâh'ın): 28

Timurtaş Bey (Gâzî): 20, 27

Timurtaş Paşa: 7, 28

Tiraki: 45

Tokad (Semt): 310

Tokad: 82, 235

Tomanbay: 85

Topçular: 310

Tophâne: 72, 230

Topkapı Meydânı: 179

Topkapı Sarâyı: 59, 314

Topkapı: 293

Topkapı: 304, 310

Toptaşı: 314

Tosya: 110

Trablus-ı Garb: 235

Trablus-ı Şâm: 235

Trabzon: 70

Trakyalular: 46

Triklinon: 53

Trubas: 47, 48

Tulon: 121
 Tunca Nehri: 37, 76
 Tunus: 97, 118, 235
 Tûrân: 213
 Turgud Alp (Gâzi): 7
 Turhal: 235
 Tursun Fakîh: 6, 13
 Türk: 69, 181
 Türkistân: 123

- U, Ü -

Ubeydullâh-ı Semerkandî (Musâhib, Hoca): 84
 Ulah: 252
 Ulu Câmi (Bursa'da): 28, 75
 Ulug Bey: 83, 66
 Ulus: 295
 Ulvân Çelebi (Âşık Paşazâde): 11
 Ulvân Hamâvî (Şeyh): 110
 Umûr Bey: 10
 Unkapanı Köprüsü: 50
 Uslı Şucâ' (Amasya müderrisi): 82
 Uzunca Sevündük (Gâzî): 8, 26
 Üç Şerefeli Câmi (Edirne'de): 34
 Üçler Mahallesi (At Meydânı'nda): 308
 Üçüncü Yeri Kapısı: 311
 Ümmü'l-Kıyâs: 105
 Üngürüs: 129
 Üsküdâr Boğaziçi: 59
 Üsküdâr: 7, 27, 45, 69, 109, 125, 126, 157, 158, 225, 231, 243, 247, 308, 310, 314, 315
 Üss-i Zafer (Es'ad Efendi'nin): 5, 38, 233
 Üveys Paşa (Yemen vâlisi): 88, 90, 135
 Üveys-i Zâhid-i Şâmî (Şeyh): 128
 Üveysü'l-Karenî: 218

- V, Y, Z -

Valendinyanus: 49

Vâlî (Mısır'da Fedâyî): 85

Varna: 33, 236

Vassâf Târîhi: 5

Vazamon (Sefir): 122

Vebestinyalar: 46

Vehler: 54

Veli Efendi (Semt): 308

Veli Efendi Köşkü: 58

Velî Şemsüddîn: 36

Veliyyüddîn Nizâmî-i Karamânî (Molla): 66

Venedik: 56, 57, 115, 117, 119, 120

Venüs: 42

Veysî: 316

Vidos (Semt): 310

Vikâye (Eser): 22, 66

Viyana: 57

Vizandiyon: 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52

Vizandiyonlular: 47, 53

Vizans: 55

Vizas (Magara hâkimi): 42, 44, 45, 49, 50

Vizis: 44

Vizolson: 45

Voyvoda Konağı: 72

Yagob Efendi (Hâriciye kitâbeti memurlarından): 44

Yahşi Bey (Timurtaş Paşa mahdûmu, Gâzi): 8

Yahşi Bey: 28

Yahyâ (Bermekî): 25

Yahyâ Bey (Şâir): 128

Yahyâ Efendi (Arnavud): 286

Yahyâ Efendi (Şeyhülislâm, şâir): 311

Yahyâ: 286

Ya'kûb (Defterdâr, yeniçeri ağası): 106

- Ya'kûb (Seyyid Ali oğlu, Edirne kadısı, Molla): 83
 Ya'kûb Çelebi (I. Murad'ın şehzâdesi): 24
 Ya'kûb-ı Karamânî (Molla, Sarı): 33
 Yalı Köşkü Kapısı: 310
 Yalı Köşkü: 50, 231, 303, 314
 Yalova: 8
 Yanko bin Mâdiyânzâde: 111
 Yâr Ali Şîrâzî (Hısnu'l-Hasîn müellifi): 29
 Yâr Hisârı: 70
 Yâver Ali Paşa (Yemen valisi, Beşiktaşlı): 89
 Yedi Kulle: 50, 70, 98, 101
 Yemen ve San'a Târîhi (Ahmed Râşid Efendi'nin): 86
 Yemen: 86, 87, 88, 89, 90, 97, 122, 123, 124, 134, 135, 234
 Yeni Bahçe: 125
 Yeni Kapu Mevlevîhânesi: 18, 282
 Yeni Roma: 49
 Yeni Saray: 43, 51, 57, 59
 Yeniköy: 310
 Yenişehir: 8, 12, 34
 Yeşil Câmi (Bursa'da): 30
 Yeşil Direk: 206, 312
 Yeşil Kiremidli Mescid: 125
 Yeşil Taş: 181
 Yoros Câmii: 77
 Yovanni Balologos: 27
 Yular Kasdı Paşa: 136
 Yunan: 52
 Yunanistan: 43, 44, 46, 49, 97
 Yunanlar: 49
 Yunus Emre: 29
 Yûsuf (Hz): 132
 Yûsuf (Kirmâstîzâde, İstanbul kadısı, Molla): 66
 Yûsuf Ağa (Dârüssaâde ağası): 267
 Yûsuf Bâlî: 29

- Yûsuf bin Molla Yegân-ı Kırîmî (Molla): 36
Yûsuf Efendi (Defterdâr Hacı): 81
Yûsuf Paşa (Yemen valisi): 124
Yûsuf Tokâdî (Dâire-i humâüyun hocası, Molla): 82
Zafernâme-i Selîmî (Molla Câmi'nin): 104
Zaganos Mehmed Paşa: 8
Zagra: 236
Zahîrüddîn Erdebîlî (Kadıızâde, Molla, hattât): 127
Zamîrî (Müellif, Molla): 84
Zebîd: 87
Zekerıyyâ (Hz.): 255
Zekerıyyâ Efendi (Şeyhülislâm): 311
Zekerıyyâ-yı Halvetî (Şeyh): 33
Zekî Mehmed Ağa (musikişinâs): 141
Zenbilli Ali Efendi: 127
Zend (Eski Saray'ın bânîsi): 38
Zeyrek Medresesi: 65
Zeyrek: 65, 70
Zîc-i Uluğ Bey: 66, 83
Zile: 235
Zimâd: 88
Zindan Câmiî: 77
Zindan Kapısı: 70
Zübeyr (Hz.): 255
Zûlkadriyye: 85, 97